

LAMINDI PRITANII

DE

INGENIORUM MODERATIONE IN RELIGIONIS NEGOTIO,

UBI QUÆ JURA, QUÆ FRÆNA FUTURA ſint Homini Chriſtiano in inquirenda & tradenda veritate, oſtenditur : & ſanctus Auguſtinus vindicatur à multiplici cenſura Joannis Phereponi.

AUCT. MURATORI.

PARISIIS,

Apud ROLLIN filium, ad ripam Auguſtinianorum, ſub ſignis Sancti Athanaſii & Arboris Palmæ.

MDCCXXXVII.

CUM APPROBATIONE ET PRIVILEGIO REGIS.

VIRO ILLUSTRISSIMO

D. D. JOANNI PAULO BIGNON,

ABBATI SANCTI QUINTINI,

REGALIS ET COLLEGIATÆ S. GERMANI ANTISSIODORENSIS

DECANO,

COMITI CONSISTORIANO,

Utriusque Academiæ Inscriptionum & Scientiarum Præsidi, &c.

PRÆFATIO.

ANte aliquot annos ad umbilicum mihi perductus est meus iste *de Ingeniorum Moderatione* Liber. Cur is tam diu apud me dormierit, & tam serò in lucem prodeat, non optimum Horatianum consilium in causa fuit, sed exemplaris diu vagi, ac tandem deperditi, nonnullorumque aliorum eventuum series, in quibus explicandis non est cur ego Lectores molestâ & fortassis inutili narratione detineam. Illud quidem, & altâ voce, mihi prodendum, nempe tuâ unius humanitate, ILLUSTRISSIME & CLARISSIME VIR; denique factum, ne Liber iste adhuc dormiat, atque delitescat. Felices temporibus nostris Literæ, quæ LUDOVICUM MAGNUM Galliarum Regem habuere Patronum, ejusque liberalitatem adeo sensere, ejusque auspiciis tantùm crevere, ut nulla unquam ætas oblitura sit magnanimam curam consiliumque optimi Regis. Sed non minus

felices, quòd Te idem Princeps, eximius ingeniorum æstimator, constituerit Regiæ Scientiarum & Artium Academiæ Præfectum, quo in munere nulli labori, nulli diligentiæ pepercisti, ut in integrum Regnum, immo extra ipsius Regni fines propagaretur Disciplinarum omnium utilitas, & curaretur incrementum. Propterea & me, licèt longè positum, tua beneficia invenerunt, quorum postremum non est, mea hæc, qualiacumque sint, è tenebris tandem erepta emergere in publicum diem. Nulli igitur æquius quàm Tibi meum hujusmodi fœtum dicatum velim, quo si non eruditionis, certe mei erga Te grati animi monumentum aliquod apud posteros extet. Sed priusquam Te ac Lectores deducam in argumentum mihi susceptum, juvat nonnulla præfari, originem & scopum Libri ipsius aperitura.

Jam fluxere aliquot anni, ex quo cœpti sunt in Officinis Batavis prœlo iterum committi, vulgarique per totam fere Europam, præclarissimorum virorum Libri, quorum exemplaria rarissima aut frustra conquirere, aut magno redimere necesse jam erat. Et magnopere quidem, fateor, mihi suum consilium ille probaverat, qui non eam tantùm Typographis Amstelodamensibus injecerat mentem; sed & suam conferebat operam, ut si non omnibus purgata mendis, elegantissime saltem omnia formis æneis rursus describerentur. Nam cur hujusmodi beneficium, in aliquod bonarum Artium commodum, & in Eruditorum utilitatem cedens, non amem & laudem à Batavis profectum, laudaturus & amaturus in nostris? Verùm non hîc stetit ejusmodi cura; quippe nonnullis optimis Libris appositæ quædam laciniæ fuere, seu Notæ Censoriæ, non parum quandoque fellis & veneni continentes, dum lucis præferendæ alienis tenebris, aut errorum tollendorum unica prætexitur causa. Qua in re cùm modica interdum modestiæ ratio fuerit habita, ipsaque Religionis sacraria impetita fuerint; atique dicendum, pro beneficio levi Scriptoribus nuper edi-

tis injuriam gravem esse illatam, & quod est ad Catholicæ saltem Professionis viros, male de iis meritum fuisse Censorem hujusmodi.

Omnium autem vice memorandæ mihi sunt *Animadversiones*, quas ille sub ementito *Joannis Phereponi* nomine *in S. Augustini Opera*, ann. 1703. Antuerpiæ, sive Amstelodami evulgavit. Quanta, & quàm justa huc usque nomini, & ingenio & pietati sanctissimi hujus viri existimatio & veneratio accesserit, tot seculorum auctoritate, & tot Scriptorum non Orthodoxæ solùm, sed & Heterodoxæ Familiæ consensu firmata, nemo est nescius. Augustini doctrinæ assurgebant, assurgunt adhuc fere omnes, contendentibus hinc nobis, inde Protestantibus, suffragio tanti Magistri positas tueri sententias. Quando alicui placuit & satius visum est ab Augustini mente recedere, id certè ita factum, ut nequaquam ejus famæ ac scientiæ in reliquis sententiis officeretur. Qui verò exuto pudore omni dejicere Augustinum de acquisiti splendoris & dignitatis culmine conati sunt, nihil minus quàm temerarii hucusque habiti. At nulla res Phereponum deterrere potuit, quominus Augustino diem diceret, atque in illum impune debaccharetur contumeliis & flagris. Non illius dicta quædam, non aliquæ tantùm sententiæ per ipsum improbatæ, sed generale Augustini gloriæ indictum est bellum, nihilque prætermissum, quo cùm illius ingenium, si Superis placet, sophisticum, & captiosum, & imbecillum, tum ejus animus à malis etiam artibus quodammodo non abhorrens, atque in Religionis perniciem pene conjuratus incautis Lectoribus exhiberetur.

Atque hinc Proborum atque Eruditorum querelæ adversus Phereponum, sanctissimo Episcopo adeo infensum, simulque flocci facientem in uno Augustini contemtu tot hominum judicia Augustino faventia. Et quanquam persuadere sibi aut aliis fortasse is possit, se veritatis unius amore, quæ omnibus præferenda est, in Augustinum irruisse;

vix tamen erit, ut persuadeat, se non excessisse in eo agone modum ac moderationem honestæ Censuræ. Et minimè id mirum multis visum est. Nempe famam aucupanti nulla occurrat ratio facilior, quàm Censorem agere, & potissimum in Scriptores diuturni temporis, ut ita dicam, auctoritate sacratos. Quod enim est ad Criticos non paucos, ubi errores in magnis viris deprehendisse sibi visi sunt, tum sibi tacitè gratulantur, quasi ingenio aut judicio præstantiori polleant ipsi, & aliqua saltem ex parte vincant tot ingeniorum victores. Vicissim vero, ut Tacitus ait Lib. 5. Ann. *Obtrectatio & livor pronis auribus excipiuntur*, & à Lectoribus plerisque amantur chartæ dentatæ, & summorum virorum ludibria. Nam interdum quidem Censura aliena judicio nostro prodest, semper autem nostræ ambitioni blanditur, quippe depressis proceris arboribus, vel ipsa virgulta sibi crescere confestim videntur. Quid, si cum celebratissimi Auctoris Operibus Censura ipsa conjungatur? Tum profectò certissimus ad famam captandam Censori est gradus; velint enim, nolint, si Libros illos comparare sibi Eruditi in animum inducant, auctarium quoque emant oportet, & hominem noscant inclarescentem ex inimicitiis magnorum virorum.

Quod est ad me, ut primùm in manus meas Pherepon i opus pervenit, illudque legi; non potui, fateor, quin improbarem, simulque dolerem consilium ac laborem Scriptoris adeo confidentis. Neque sanè is ego sum, qui in *Artem Criticam* odio ullo ferar. Immo ipsam tanquam necessarium eruditi hominis ornamentum plurimi facio, ejusque scientiam, rectumque usum in aliis suspicere, mihi verò optare non desino. Loquor de Arte illa, cujus ope ac regulis in re literaria vera à falsis, recta à pravis dijudicamus, & quæ omnium fere Artium atque Scientiarum ita comes esse debet, ut sine illa ad perfectionem vix assurgere valeant; non quæ cum satyra atque obtrectatione confusa, nostris

temporibus molesto nomine traduci solet apud ignarum vulgus. Id etiam præ oculis mihi positum, Religionis diversitatem causam esse non debere, ut nobis Censura quævis continuò displiceat. Solent autem nonnulli sine discrimine fastidire ac improbare, quidquid ab alienæ Religionis homine scribitur, atque illis perinde est Librum aversari, ac nomen Auctoris Acatholici novisse. At mihi impia quidem Hæreticorum dogmata perpetuò displiceant; sed nunquam displiceat veritas vel in Hæreticorum ore. Numquid enim quæcumque ab Heterodoxis dicuntur, ea omnia continuò pro falsis ac impiis habenda? Præterea ne eo quidem nomine Pherepono succensendum, quòd is malè sanctum Augustinum habuerit, virum nempe illum, cujus fama neque laudibus crescere nostris, neque alieno livore imminui jam queat. Quanquam enim Augustinum supra quamplurimos Ecclesiæ Catholicæ Patres veneremur, supra illum tamen veritatem esse colendam constat. Nimirum sancti Patres, singillatim sumti, potius testes quàm Magistri veritatis sunt appellandi; & siquidem Magistros appellare placet, nunquam tamen eos falli nescios reputabimus. Quare si stet à Censore veritas, cur illi irascamur, nos, & Augustinum meliora docenti? Unum ergo fuit, quod Phereponianum Opus ingratum mihi fecit, nempe veritas, ut mihi videbatur, atque videtur, ab ipso interdum oppugnata, interdum etiam exagitata & onerata conviciis. Cùm verò injuriæ veritati uni illatæ palam, ad omnes pertineant veritatis amantes; & obsistendum sit morbis pejora minantibus: hinc mihi natum consilium texendæ Apologiæ, quâ consulerem tum Augustini famæ, tum veritati lacessitæ.

Sed ne hîc quidem consistendum mihi arbitratus, in ampliorem agonem sensim pertractus sum, cujus rationes significatum nunc pergo. Uti nemo non videt, atque ab experientia edocemur, esse potest; immo sæpe est, *Criticæ*, alioqui laudabilis atque utilissimæ Artis, perversus usus: &

quemadmodum Medicina, Eloquentia, Dialectica atque aliæ Artes Dei immortalis munere hominibus datæ, nocere interdum solent, non suâ, sed abutentis culpâ; ita hominum vitio veritati nonnunquam officit Critica, quanquam in ipsius præcipuè veritatis præsidium exagitata. Et sane dum Literarum studiosus laxatis habenis ad inquisitionem veri se confert, nullumque ambitioso ingenio limitem præscribit: quid mirum, quod tot ac tam pertinaces Hæreses atque errores sobolescant, latiùsque serpant in dies? Qua de re tandem dolendum magis est nobis, sollicitique esse debemus, quàm de Augustini fortuna. Neque contumeliosè agam in tot populos ab Ecclesia Catholica eorum matre per teterrimum Schisma hucusque divisos, si dixero, nullam aut antiquitùs excogitatam fuisse, aut excogitari nunc posse opinionem perversam atque impiam, cujus non sit, aut fuerit apud illos Patronus aliquis, ac superbissimus Præco. Non id quidem, inquient ipsi, vertendum est vitio Reipublicæ. Verùm, quando sentire quæ velis de fidei dogmatis, & veritatem inquirere, nullis adhibitis salutaribus frenis, aut licet, aut impune apud eos licet, aut saltem ex eorumdem sententia licuit suarum Sectarum Conditoribus; & cùm ex iis nunc nemo sibi minus quàm olim Luthero & Calvino, licere credat, ac velit: cur tantæ licentiæ, tantorumque malorum non postulemus ipsam quoque Protestantium Rempublicam?

Integram tamen hanc pessimam gloriam non occuparunt Acatholici. Numerare & nos possumus naufragia in pelago nostro. Ut enim quisque ingenii viribus supra vulgum pollere se sentit, tum cupidine laudis abreptus consentire opinionibus cum Eruditorum vulgo vile ducit, molestè fert atque recusat, omnemque spem gloriæ collocat in sola novitate doctrinæ. Ac etiamsi id genus hominum eò usque non prolabatur plerumque, ut ab arce Fidei & Ecclesiæ Catholicæ deficiant, plurimæ tamen turbæ eorum

audaciam

audaciam consequi solent, à quibus abstinere viro prudenti expediat, & probo sit necessarium. Quæ cùm ita sint, nullo negotio intelligimus, quale onus & cura amatoribus veræ sapientiæ incumbat: nimirum non tam scientia quærenda, quàm scientiæ modus ac terminus. Si enim hos negligimus, veram quidem scientiam semper investigabimus, rarò inveniemus. Et quoniam in Religionis negotio nostra potissimum versatur oratio, quippe in eo sita est Christianæ Vitæ summa, eoque tendere debet disciplinarum omnium postrema linea. Hîc insistendum est, hîc erudiendus est animus, atque in primis intelligendum, quæ sint inquirendæ veritatis confinia, & quæ adhibenda sit in tanta re *Ingeniorum Moderatio.* Quare impetrare tandem à me non potui, quin ad recolendas eas regulas me conferrem, quas à Pherepono contemtas potius quàm ignoratas doleo, & quas perpetuò ante oculos sibi sistant ceteri Eruditi necesse est, si volunt in officio continere intemperantia ingenia, & ad veritatis sacraria tutissimè, ac sine periculo famæ aut animæ, contendere. Has autem leges dari, & si dentur, omnino discendas ac servandas nemo neget. Qualem enim secundum exitum expectemus à studiis nostris, & ab anxia inquisitione veritatis, nisi ante omnia sit exploratum, quousque meditationis nostræ conatus progredi debeat, & ubi consistendum sit ingeniis plerumque ambitiosis. Tolle istas leges, aut flocci pende, senties *Artem Criticam* non minus perniciosam quàm gladios, morborum quidem curatores in Medici prudentis manu, at in furiosi hominis funerum auctores. Igitur hujusmodi consideratio in causa fuit, cur susceperim *de Ingeniorum Moderatione in Religionis negotio* utilissimam, quantum mihi videtur, disputationem, quam utinam pro merito suo, & appositè ad nonnullorum indigentiam pertractare possem.

Sed ne tanto quidem spatio meus animus contentus esse aut potuit, aut debuit. Irascerentur mihi non pauci, quasi

compedes novos excogitarem, novaque vincula ingeniis injicerem, quando jam tot injecta videntur, ut de veteribus potius minuendis, quàm de novis adjiciendis cogitandum foret. Quorſum enim (inſuſurrarent mihi in aurem Catholici quidam) tu inter nos commendare, diligenterque ſuadere *Moderationem Ingeniorum*, non ſolùm legibus bene multis in Eccleſia Catholica conſtitutam, ſed etiam (& fortaſſe ultrà quàm vellemus) diverſis rigidiſque pœnis procuratam? Si quid apud nos peccatur, nihil minus peccatur, quàm ſentiendi & ſcribendi licentiâ. Contrà verò cùm ingenia interdum erumpere præ metu non audeant, & ab amplificando Regno eruditionis & veritatis nimium cohiberi videantur: cur non potius *de Ingeniorum Libertate* inſtituitur ſermo? Cur memorantur fræna, quibus calcaribus eſt opus? Atque hæc quidem è Catholicorum parte audire mihi videor. Tum longè gravioribus querelis ac dicteriis nobis inſultaret Proteſtantium Chorus. Nam quid, rogo, illis tam familiare eſt, quàm aut dolere, aut ridere Catholicorum ſortem in Literis excolendis, & in ſententiis de Religione proferendis, plane, ut ii arbitrantur, abjectam atque infelicem? Nos è filiis evaſiſſe vilia mancipia paſſim clamant; ſupremos verò Eccleſiæ paſtores tyrannidem uſurpaſſe in ingenia, in conſcientias; neque ferendam inertiam noſtram; uti neque eorum crudelitatem. Plura ante paucos annos efferebat in hanc rem Joannes Alphonſus Turretinus Academiæ Genevenſis Rector Oratione edita. Poſtquam multis ille contendit, ne umbram quidem apud nos eſſe libertatis, hæc addebat: *Et unde fieri exiſtimatis, ut tot tantæque Europæ gentes, quibus tamen nec cælum inclemens, neque noverca eſt natura, nihil ferè bonæ frugis ad Literarum augmentum proferant, niſi quod immane illud Inquiſitionis Tribunal, vel Inquiſitionis æmulæ Leges, omnem plane vim, omnem induſtriæ conatum frangant? Contrà, unde fit, ut non alibi plura ingenii monumenta exſtent,*

quàm in Borealibus quibusdam Regionibus, nisi quod ibi majori tum corpora, tum ingenia, libertate utantur? Etenim quis Literas promoveat, quis veritati quærendæ incumbat, quis inventam publicare ausit, dum pro laudibus convicia, pro commendatione dedecus, pro mercede pœnas ac supplicia suis laboribus parata videt, si vel tantillum à calcato tramite recedere sustinuerit? Et quis erit, qui suadeat (ut scitè Darius apud Curtium Lib. 3.) si suasisse periculum erit?

Ita ille, ita reliqui ejusdem gregis. Quorum quidem querelas, si in hoc Opere dissimulare velimus, & eorum confirmabitur sinistra de nobis opinio, & ipsam veritatem ingenti beneficio fraudabimus. Sunt sua non *veritati* minus, quàm *ingeniis* jura inter homines, quæ bene nosse ac tueri ad neminem magis pertinet, quàm ad Catholicos viros. Jus autem inquirendi veri, & palam enuntiandi à natura nobis insitum, omniumque Majorum exemplo atque auctoritate commendatum, latissimè patet, neque à nobis sine injuria negligi potest. Quamvis enim ab immoderata inquisitione veri, multa in Ecclesiam Dei manarint incommoda, quibus præcipuè occurrendum est hâc nostrâ lucubratione; ea tamen vicissim, atque adeò evidentia bona sunt, quæ quotidie importat moderata, vereque christiana inquirendi veri libertas, ut non segniùs ad hanc laudandam, & populis suadendam, quàm ad illam incusandam, atque è medio tollendam, sit incumbendum. Et meâ quidem sententiâ, si bonarum Literarum augmentum, si Christianæ Philosophiæ, atque Ecclesiæ dignitatem amamus, continuò intelligere possumus, quanti nostra intersit, cùm nos & reliquos omnes incitare ad cultum scientiamque cujuscumque honestæ veritatis, tum etiam probè noscere, quousque, & quomodo, & quando, aut liceat, aut expediat, aut etiam necesse sit veritatem investigare, atque proferre. Quamobrem, quanquam facilius sit animo concipere utilitatem

hujusce argumenti, quàm rem ipsam deinde perficere, attamen dabo operam, ut quantum ego meditatione assequi potero, jura & fines inquirendi veri explicentur. Scilicet pro virili parte efficiam, ut honesta ineatur naturali *ingeniorum libertati* cum *Christiana Moderatione* concordia, ne, dum nimis priorem constringimus, animi generosi, & ad Artes ac veritatem illustrandam proni languescant; aut, dum alteram contemnimus, effrænata mentium libido susque deque vertat beatissimum *veritatis* Regnum & *Ecclesiam Dei vivi*, quæ *columna est, & firmamentum veritatis.*

Augustino autem, qui primus meæ menti obversabatur, meque in has cogitationes impulit, suus identidem ac præcipuè in Lib. III. locus erit, ubi illius defensionem suscipiam contra Phereponum; sed ita ut in me recipere nolim respondere singulis Pherepon ianæ Censuræ Capitibus. Sunt ibi minuta quædam, quæ si refellere velim, sim temporis prodigus. Sunt etiam alia quædam pauca, in quibus me non livoris quidem communione, sed amore veritatis Censori ipsi tacitus adjungam. Quotus enim quisque est, qui non aliquando fallatur, nisi divino peculiari afflatu mentem manumque scribentis regat veritatis magister Deus? Erat Augustinus ad miraculum usque acutissimo ingenio instructus: at homo erat. Cum eximia Literarum peritia conjunxerat ille præcipuum pietatis studium: at homo erat. Quare non est cur miremur, si aut interdum dormitanti, aut etiam vigilanti exciderit aliquid quod libentiùs excuses, quàm probes. Verùm quæ in illo notanda videantur, ejusmodi non sunt, ut vel tantillum gloriam incomparabilis viri minuant, multòque minus Catholicæ veritati obsint. In reliquis autem majoris momenti quæstionibus, ubi ad dicendam causam, & ad ferulam subeundam Augustinum Phereponus trahit, vires mihi opto, & porro illas à Deo optimo maximo enixè peto, quibus cùm Augustinum, tum Ecclesiam ac veritatem

à Pherepono vindicem. Qua in re illud mihi in votis est, ne qua in Phereponum ipsum ira, ne qua in Augustinum assentatio, me ab officio deducat honesti ac sinceri Scriptoris. Quod si fortè contingat, ut videar interdum asperiùs quàm velim excepisse Phereponum, non hominis odio id factum fuerit, sed ardore protegendi veri, quod ab eo læsum non paucis in locis demonstraturum me esse confido. Nam etsi illius consilium in rigidè insectando, contemnendoque Augustino minimè probem, & ejus sententias, in quibus à Catholica Religione dissentit, vehementer exhorream; ejus tamen eruditionem & ingenium aliunde etiam mihi nota non aspernor, cujus specimina & ego, si res posceret, laudaturus essem candidissimo judicio.

Atque hæc sunt, BIGNONI PRÆCLARISSIME, quæ in hunc Librum jam tuum, quia tuo nomine inscriptum, præfari opportunum duxi. Nunc restat, ut ejus Auctorem Tui obsequentissimum, Tibique fausta omnia è Cœlo precantem, perpetuò ames, ut facis, tuoque patrocinio dignari pergas. Vale.

Dabam Mutinæ IV. Kalend. Novembr. M. DCCXII.

INDEX CAPITUM,

quæ in hoc Volumine continentur.

LIBER PRIMUS.

LIBER SECUNDUS.

LIBER TERTIUS.

ō

FINIS.

Approbatio Regii Censoris.

EX Mandato Illustrissimi Galliæ Cancellarii, Ego sacræ Facultatis Parisiensis Doctor Theologus, ac Librorum Censor Regius, legi & exploravi diligenter Libros tres sub nomine *Lamindi Pritanii de Ingeniorum moderatione in Religionis negotio, ubi quæ jura, quæ fræna futura sint homini christiano in inquirenda & tradenda veritate, ostenditur; & sanctus Augustinus vindicatur à multiplici censura Joannis Phereponi*: Opus, meo quidem judicio, eximium ac multùm utilitate multiplici commendandum; in quo suspexerint æqui omnes rerum æstimatores literatissimi & candidissimi Scriptoris sincerum veritatis ac religionis amorem, variam & summam eruditionem cum modestiâ summâ, gravem sermonis elegantiam, lucidum rerum tractandarum ordinem, meditatam in tradendis scribendi, ut par est & incumbit hominibus christianis, legibus sapientiam, exquisitæ & temperatæ Criticæ specimen, & exemplum omnibus probandum, nervosæ Censuræ laudabilem æquitatem adversus Censorem iniquum, & Criticum non satis temperantem, &c. Quapropter luce & laude publicâ dignissimum mihi videtur. Datum Parisiis, die decimâ-nonâ Junii 1713.

ANQUETIL.

DE

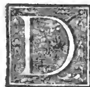
DE INGENIORUM MODERATIONE IN RELIGIONIS NEGOTIO.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Veri & Boni præstantissima natura. Nullum Verum est, quod quærere suapte naturâ non liceat, & discere non sit honestum. Quæ sententia ab objectionibus liberatur, & sancti Augustini auctoritate firmatur. Veritatum duplex genus: alterum scientiam, alterum persuasionem parit. Ordo quidam inter veritates. Quæ potissimùm ad Religionem spectant, investigandæ.

DE Vero ac Veritate locuturis in hoc opere, nulla nobis erit quæstio de veritate illa, quæ inter morum virtutes connumerata, justitiæ in hominum commercio retinendæ plurimùm conducit: Veracitatem peculiari & commodiori nomine appellamus; eaque sita est in concordia enuntiationis externæ cum interno judicio nostro, nempe cùm lingua menti respondet, & fallere

nolumus alios, quamvis fortasse nos inscii vel judicando, vel loquendo fallamur. Aliorum sit de hujusmodi virtute disputare. Nos illius usum retinentes, de vero agimus, sive de veritate, quæ rebus ipsis inest, & Philosophiæ, Theologiæ, Eruditionis, aliarumque Scientiarum & Artium est scopus. Atque de isto vero, cujus ditio latissimè patet, ita hîc agendum est nobis, ut omissis supervacaneis utiliora solùm ac necessaria tractentur. Erit igitur nobis ista divisio. Primò investigabimus, quæ futura sint jura & frena quærentibus verum; tum quæ tradentibus, sive alios veritatem docentibus.

Quærere autem verum alicujus rei, nihil aliud est ex eruditorum sententia, quàm utrum, & qualis aliqua res sit, investigare. Verum invenire, nihil itidem aliud est, quàm utrum, & qualis sit aliqua res, deprehendere. Quorum quidem primum nobis ratione utentibus unicè consentaneum est, alterum verò planè jucundum. Imò tota ratio beatæ vitæ ac felicitatis, ad quam à naturâ instituti, volentes nolentesque contendimus, & per solam Christianam Fidem demum pervenire possumus, in cognitione veri, atque amore boni consistit. Bonum enim & verum in Deo veluti in suo centro existunt, sive ut congruentiùs loquamur, Deus est ipsa veritas ac bonitas, quippe de se ipso ait: *Ego sum via, veritas, & vita*, Joan. XIV. 6. Cùm autem æterna Dei clementia mundum condere voluerit, hominemque constituere tam admirabilis operæ spectatorem, verum quoque, & bonum, effudit in cunctas creaturas, ut quidquid esset, verum esset; & quidquid verum esset, saltem quatenus est verum, bonum etiam esset. Deinde humanos animos stimulis ingenitis ad quærendum verum & bonum incitavit; ac proinde quemadmodum in illud motu perpetuo intellectus fertur, ita & in istud humana voluntas. Hinc Tullius lib. 1. Tuscul. Quæst.: *Inest*, inquit, *mentibus nostris insatiabilis quadam cupiditas veri videndi*; & lib. 1. Offic. *In primis est hominis propria veri inquisitio atque investigatio.* Quod cùm invenire nobis contingit secundùm regulas à Christiana Fide præscriptas, tunc in terris felicitatem illam nobis inchoamus, quæ summa, perfecta, atque æternùm duratura aliquando speratur in coelis.

Inquirendum igitur esse verum, & natura suadet, & ratio docet. Nullum autem verum esse arbitror in tanta varietate humanarum divinarumque rerum, quod generatim loquendo quærere nobis non liceat, & invenire non sit honestum. Paradoxum id prima fronte nonnullis fortè videatur animo volventibus, quæ & quanta mala passim fluant è notitia quarumdam veritatum. Sed non secus statuendum ostendit veritatis ipsius natura. Nam quod

cumque verum est, si mente percipiatur, intelligentiam vel scientiam parit in nobis, animumque nostrum, luce sua modò parum, modò multùm, sed semper aliquantulum, illustrat: quod certè homini semper est optimum. Et quis amabo neget, ignorantiam inter mala perniciosa referendam? At istud malum, cujus nemo est expers, ab una intelligentia ac scientia depellitur, hoc est à veri cognitione. Proinde necesse est, veritas ejusque possessio, bona sint maxime expetenda. Et sanè quando nobis contingunt, ad sapientiam instruunt animum, propioresque nos faciunt (quantùm licet post tantam primi parentis ruinam) illi beatissimæ conditioni & mentis vivacitati, quam & nos consecuturi fuissemus, nisi unus ille peccasset. Quod etiam evidentiùs elucet ex eorum beatitate, quos cœlo Deus donavit. Quidquid enim mortalium genus intellectu consequi frustra cupit, immortalibus iis spiritibus apertum est in Deo, beatamque illorum sortem mirum in modum auget ac perficit. Neque miseræ, ut est apud nos, ignorantiæ, ullus esse aut excogitari locus potest in tranquillissimo illo scientiæ & veritatis Regno.

Non defuturos tamen puto, qui hac in re hæsitent, nobisque occurrant his fortasse rationibus. Bona quoque sunt omnia, quæ sunt; & boni amor non Deo solùm naturalis, sed etiam homini ipsi est insitus, nostramque potissimùm in æternæ vitæ felicitatem constituet. Nihilominus multa sunt delectabilia atque utilia bona, quæ amare homini in terris sit nefas, & fugere atque execrari honestissimum. Vicissim igitur veritates occurrere possunt, immò etiam occurrunt, rectis probeque instructis mentibus omnino evitandæ, utpote quæ nihil aliud, si percipiantur, adferre possint, quam perniciem animis ad sublimiora tendentibus. Et cui, quæso, tam parum cordi sit pudor, ut honestum censeat, tot vera facta, ac probra discere, quæ umquam peregit ingeniosissima in vitiis hominum quorumdam luxuria? Malè procul dubio secum ageret, qui facultate oblata noscendi, quæcunque in secessu Capreensi abs Tiberio Cæsare perpetrata fuerunt, menti suæ committere vellet, neque aversaretur noscere *sellariam sedem arcanarum libidinum*, ut Suetonii verbis utar, & *monstrosos concubitus à spintriis* excogitatos, & omne genus libidinis, in quod se effudit impurissimus ille Princeps. Non esset hoc illustrare, sed fœdare legentis intellectum, & quisque bonus nefandæ hujus veritatis potiùs ignorantiam quàm scientiam sibi optet. Ad hæc, multa quidem mendacia, & fallaciæ innumeræ, sed aliquæ tamen fortassis veritates in magica arte veneficiorum cantionumque magistra habentur. Eas verò discere,

immò vel attingere, justissimis legibus vetantur homines: quod & de aliis hujusmodi rebus dicendum succurrit. Itaque nihil minus verum videatur, quàm quod nulla sit veritas, ad cujus inquisitionem convertere animum, ad cujus inventionem lætari nobis non liceat.

Sed hîc distinguamus oportet jura veri & boni, quantùm spectat ad humanam naturam, & ad honestæ felicitatis consecutionem. Veri commercium cum solo intellectu nostro esse potest; boni verò cum voluntate, ut cum Peripateticis loquar. Ejus natura poscit, ut intelligatur; istius, ut ametur. Et quanquam intelligamus ipsum bonum, tunc etiam non aliud quàm verum intelligimus, hoc est animo percipimus veritatem alicujus rei, prout verè est aut honesta, aut utilis, aut delectabilis. Rursus amamus verum, sed illud amamus sub specie boni, & prout bonum est. Cùm igitur naturale sit homini verum intelligere, & bonum appetere, seu amare, nullum est verum, quod noscere; nullum est bonum, quod amare ex natura sua nobis non liceat. Sed postquam in calamitatem maximam, quam nemo non sentit, conjecta est hominis natura, tum factum est, ut duo turbarent, perverterentque sæpissime nobilem cursum intellectus & voluntatis nostræ. Ista duo sunt, falsum & malum, quorum uno intellectus, ut ita dicam, corrumpitur, ac læditur, altero voluntas. E falso in intellectum error manat, cùm nempè vera pro falsis, falsa pro veris accipimus, & credimus. E malo in voluntatem profluit peccatum, cùm videlicet bonum tanquam malum fugimus, malum verò tanquam bonum amplectimur, & amamus. At sicuti affirmare cogimur, cum notitia veri nunquam mentis adesse errorem, ita nihil dubitandum est, quin & inde abesse possit voluntatis peccatum. Nam quando alicujus malæ ac inhonestæ rei veritatem discimus, non continuò malum eligimus, sive diligimus; sed illius rei veritatem, ejusque veritatis cognitionem amare in nobis possumus, simulque rei malitiam, deformitatem, ac vitiositatem voluntate aversari & odisse in aliis. Quare non ex natura sua verum nocere potest, sed ex pravitate tantùm hominis bono abutentis; atque ea ratione, & nos concedimus, esse posse quasdam circumstantias, quibus positis nefas sit homini quasdam veritates perquirere, cùm videlicet istæ in pravum finem perquiruntur, aut verisimile periculum subest, ne infirmitatem animi discentis percepta veritas ad malum trahat, aut etiam solicitet. Ita & bona sunt, quæ positis quibusdam circumstantiis malè ab homine eliguntur, & rectè à ratione vetantur. At id non accidit, quòd verum & bonum mala unquam sint ex natura sua, sed quod con-

cupiſcentia noſtra iiſdem abuti poſſit, aut abutatur contra ordinem à Deo conſtitutum, & à ratione, legibuſque nobis ſignificatum.

Nihil eſt ergo, quod libidinoſæ voluptatis flagitia in medium advocemus, ut ex eorum fœdiſſimo aſpectu veritatem interdum ſordere oſtendamus. Certè iſta curioſè rimari aut periculum, aut crimen erit. At ne in iſtis quidem mala dicenda eſt ſpectata in ſe veritas, quæ ſemper honeſta, ſemperque utilis eſſe poteſt, ſive ſit, & cognoſcatur in vitiis, & ab iis fugiamus, ſive in rectis operibus, ut ad ea imitanda feſtinemus. Quippe in his, uti & in cognitione cujuſque alius rei nefariæ flagitioſæque, duo attendenda ſunt, verum, & malum. Iſtud, quia voluntati perniciosum, perpetuò abhorrendum, nobiſque evitandum: illud, quia erudiendo intellectum ſcientiam parit, nunquam, ſi ſpectetur in ſe, improbandum. Quanquam igitur nemini auctor ſim, ut ſine diſcrimine & moderatione in cujuſcumque veri inquiſitionem incumbat, attamen affirmandum reor, quidquid mali nonnunquam importat cognita veritas, non veri naturæ optimæ tribuendum eſſe, ſed corruptioni humanæ naturæ, quæ ſibi parum cavens medicinas in venena convertit. Idque exemplis etiam conſtat. Nam ſi libidinis, quam de nobis oppoſuimus, arcana cognoſcere nefas eſſet, ratioque interdiceret, peſſimè profectò de nobis mererentur, gravemque honeſtis legibus inferrent injuriam, qui diſciplinam morum proſecuti, Latinis literis tot experimenta luxuriæ conſignarunt, omniumque vitiorum, ut ita dicam, latebras excuſſere. Deinde ſibi malè proſpicerent, quicumque Catholico in Clero aures quotidie commodant pœnitenti populo ſua crimina accuſanti. Ingenti demum periculo obnoxium foret eorum munus, qui magicis artibus, aliiſque criminibus evertendis præſunt; neque enim fieri poteſt, quin plurium ſcelerum veritatem diſcant, dum damnant. Sunt quidem, quibus non ſatis probatur inſtitutum & zelus Theologorum quorumdam profetentium in lucem tot probra luxuriæ, cùm in eorum libris non improbi minus ad malum, quàm probi erudiantur ad bonum. Sed ad propoſitum noſtrum ſcire hoc ſufficit alia utique eſſe diſcendi veri, alia tradendi jura. At certe Sacerdotes & Magiſtratus in Eccleſia Dei conſtitutos ad audiendas piorum Chriſtianorum confeſſiones, & ad eliminandas magicas artes, aliaque populorum flagitia, nemo ſanæ mentis inſimulet eo nomine, quod veritates quaſdam ediſcant, quas ignorare præſtet, quàm ſcire. Diſcunt ii medicorum more vulnera & vitia, quæ in aliis ſanent, in ſe non admittant; & dum alienæ proſunt voluntati, non metuunt ſuæ.

Quæ hactenus deduximus ad commendandam veritatis indolem, ſemper in ſe honeſtam, & noſtro ſolùm vitio interdum pernicioſam, multorum auctoritate confirmari poſſunt. Unus tamen inſtar omnium erit mihi ſanctus Auguſtinus. Quærit ille Cap. 1. lib. 1. de lib. Arb. num quid mali eſſe poſſit diſciplina, ſeu diſcere, quod diſcipulorum eſt, uti Magiſtrorum doctrina, ſive docere. *Quis audeat*, reſpondet Evodius, *dicere malam eſſe diſciplinam? Mihi bonum videtur.* Cui Auguſtinus: *Bene ſane, ſiquidem ſcientia per illam datur aut excitatur; nec quiſquam niſi per diſciplinam aliquid diſcit.* Ubi verò addidit, ſe arbitrari, nulla mala, immò nihil niſi bonum, per diſciplinam percipi, fruſtrà quærendum ait, *à quo malè facere diſcamus;* ſiquidem *non diſcuntur mala; aut ſi diſcuntur, vitanda, non facienda diſcuntur.* Cùm tamen Evodius dubitare videretur, aliam eſſe diſciplinam, per quam bene facere, aliam per quam malè facere diſcamus; *Saltem*, inquit Auguſtinus, *intelligentiam nonniſi bonum putas. Iſtam planè*, reponit Evodius, *ita bonam puto, ut non videam, quid in homine poſſit eſſe præſtantius, nec ullo modo dixerim aliquam intelligentiam malam eſſe poſſe.* Hinc Auguſtinus dicere pergit: *Si ergò omnis intelligentia bona eſt, nec quiſquam qui non intelligit diſcit, omnis, qui diſcit, bene facit; omnis enim, qui diſcit, intelligit; & omnis, qui intelligit, bene facit.* Dum autem intelligentiam quamlibet Auguſtinus laudat, utique intelligentiam, diſciplinamque veri ſignificat; neque enim falſum diſci intelligive propriè dicitur. Itaque perſpecta inſtitutione naturæ ambigendum non eſt, quin generaliter loquendo liceat homini verum quodvis indagare, ſibique etiam de illius inventione gratulari, dummodo altè in animis noſtris hæreat ſemper effatum iſtud: *Bonum quidem eſſe omnia ſcire, ſed non omnibus uti;* & veritatum earum non eſſe nobis curioſè comparandam notitiam, quæ illuſtrare quidem intellectum poſſint, ſed voluntati perverſæ faces ſimul miniſtrare ad flagitia.

Nunc progrediamur. Ampliſſima boni & veri familia in quamplurimas claſſes dividitur. Nos ceteris diviſionibus dimiſſis, & de ſolo vero loquentes, veritatem nunc dividimus in duas acies. Siquidem altera eſt veritas, quæ ſcitur; altera, quæ creditur. Priorem in nos immittit accuratus uſus externorum ſenſuum, ubi ad eorum fidem accedat examen, atque conſenſus rationis, aut quando illam ipſa ratio detegit, adhibitis in conſilium & præſidium artibus, omnibuſque Logices, & Scientiarum documentis. Alterius veritatis, quæ creditur, compotes nos faciunt probabiles & veriſimiles rationes, aliena auctoritas, ſeu famæ traditio non temeraria, ad nos tranſiens per Hiſtorias germanas, per majores & æqua-

les nostros fide dignos, perque alia humani commercii subsidia. Ut autem posterioris hujus veritatis notitia solet appellari persuasio, cujus tamen interdum ejusmodi est vis ac pondus, ut firmitatem, assensumque in intellectu non minorem, quàm altera obtineat & exigat; ita prioris veritatis cognitio strictiore vocabulo scientia nuncupatur. Nihil enim moramur, quid Arcesilas, quid Carneades, & Pyrrho cum toto Scepticorum Academicorumque grege obloquantur, qui cùm ceterorum Philosophorum cautissimi esse vellent, aut videri affectarent, omnium ineptissimi evaserunt, pejora deliria amplexi; nam sublatâ protervè omni scientiâ, ne hoc quidem, quod certè par erat, fateri cum Socrate amarunt, se hoc unum scire, quod nihil scirent. Horum sententiam & tempus exarmavit, & ratio recta dudum confecit, nostrisque præcipuè temporibus ridendam exhibent tot artes, disciplinæque latæ regnantes. Et sanè, ut cum Lactantio loquar lib. 3. cap. 6. div. Inst; *Nos omnia scire non possumus, quod est Dei; at neque omnia nescire, quod pecudis. Est aliquid medium, quod est hominis, idest scientia cum ignoratione conjuncta & temperata.* Illud quidem, sed non sine dolore, fatendum est, in comparatione ignorantiæ perquam curtam fuisse, semperque fore, hominibus suppellectilem scientiæ. Quemadmodum enim honesta bona, quæ amanda sunt nobis, facilè noscuntur, difficilè amantur: ita & verum, quod noscendum sciendumque nobis esset, facilè ab omnibus appetitur, ac amatur, at difficilè invenitur, & noscitur. Nihilominus multas veritates hîc intelligi & sciri, nemo nisi inverecundæ frontis neget, nisi mentis infirmæ non sentiat. Latiùs longiùsque etiam patet earum veritatum campus, quas non scimus quidem, sed credimus, opinione scilicet, non scientia ducti. Medium verò inter persuasionem, & scientiam, tenere locum & cum utraque participare videtur fides, quæ Religionis veræ firma persuasio est. Accedit ista ad prioris naturam, robore verò vel ipsam superat scientiam, quippe è cœlo delapsa, divinâque auctoritate nixa, animos hominum beatissimè allicit & vincit, ibique tali insidere vi solet, qualem nulla hominum violentia, nullus mortis terror vincere aut infirmare deinceps possit. Uti verò in dilectione bonorum, ita etiam inter tam diversas veritates hic ordo constitutus est, ut infimum pretium & locum obtineant, quæ ad corpus pertinent infra nos positum; medium, quæ ad rationalem animam; supremum verò, quæ ad beatam immortalitatem animæ corporisque olim resurrecturi spectant. Et cùm nihil sine ordine aut pulchrum, aut perfectum esse possit, tum præceptis suis Deus con-

ditor, tum ratio magistra, & natura nutrix interna pulsatione nos ad hunc ordinem in veritatis investigatione servandum quotidie impellunt atque hortantur. Nempe ante omnia, ut in Evangelio præcipitur, *quærendum est regnum Dei*, ad quod studium refertur in primis veritatum illarum inquisitio & cognitio, quibus ad regnandum cum Deo aptissimi efficimur. Deinde eruditio animi, scientiarum splendor, atque humana sapientia præ ceteris deligenda atque æstimanda sunt, ne qui ratione bestias superamus, miserabili ignorantia nos ad illarum conditionem demittamus. Postremò comparandæ veritates, per quas corporeæ vitæ creari possit incolumitas, ornamentum, atque honesta voluptas. Sed quota pars hominum est, queis eximius iste ordo servetur? Eorum plerique toti sunt in inquirendis infimis veritatibus, nihilque soliciti de illustrando beneque informando per sapientiam animo, totam felicitatis rationem collocasse videntur in scientia & usu voluptatis corporeæ, commodisque terrenæ vitæ. Alii verò ita se quibusdam scientiis, disciplinisque liberalibus tradunt, atque ita in iis habitant, ut, si non contemnere, at oblivisci certè videantur potissimum humanæ vitæ negotium. Si Græcarum, Romanarumve Antiquitatum peritos, si humani Juris, aut Physicæ, aut Geometriæ se scientissimos, si in mitioribus literis se ingeniosos, & in disputationibus acutos efficere & prodere possunt: tum sibi mirificè plaudunt, facileque seponunt omne studium veritatum illarum, quarum scientia, & meditatio probos in hac vita, beatissimos in altera homines facit. Ab utrisque igitur peccatur, non propterea quòd infimis aut mediis veritatibus dent operam, (verum enim discere ex sua natura malum non esse jam constituimus) sed quod in summis quoque addiscendis, & contemplandis, parem, sive majorem non ponunt operam, ordinemque divinitùs constitutum aut tantâ socordiâ posthabent, aut tanta ambitione evertunt. Hinc Aug. in lib. de util. credendi, cap. 11. *Intelligere*, inquit, *semper sine vitio est. Intelligere magna, & honesta, vel etiam divina, beatissimum est. Intelligere autem superflua, nihil nocet, sed fortasse discere nocuit, cùm tempus necessariorum occuparent.*

In tanta ergo veritatum copia distinguendæ præsertim sunt delectabiles à necessariis. Nam delectabilium quidem veritatum ignorantia laude sæpè careat, nunquam culpa censeatur; ignorare verò necessarias veritates, non culpæ tantùm datur, sed etiam in maximas miserias hominem devolvere solet. Quare à nemine prudente vituperabitur, qui canendi, pingendive, ciborumque apiciana industria parandorum scientiam negligat, tametsi multa inde

inde corpori obvenire possit delectatio; contrà verò desipere dicatur quodammodo, qui quid corpori noceat, quid valetudini sit necessarium, quæve pericula immineant, plane ignoret, & discere nolit. Quis non sentit, quantopere corporis nostri curam nobis natura commendet? Ejus profectò societatem odisse, & sine gravi consilio, aut sine veræ fidei virtutisque conservandæ causâ, nos ab ipso liberare, infirmi nimium & aberrantis animi est, legibusque adversatur à Deo, atque à natura positis. Simili ratione vitio nobis nequaquam vertatur, si à Mathematicis Disciplinis, si ab Artibus liberalibus, si ab Historiæ prophanæ Physicæque studio abstineamus, quamvis ingenti cum delectatione hisce adminiculis excolatur animus, & amplificetur rationis regnum. Et contrà nemo nos excusatos habeat, ubi ignoremus, & cognoscere nolimus, quæ officia, quæ virtutes, qui mores exigantur à legibus, tum ad prudenter honesteque vivendum, tum ad continendam societatem humanam. Ex quo enim nos natura fecit, non bruta, sed ratione utentia animalia, neque solitarios esse voluit, sed propinquis, amicis, civibus, ceterisque mortalibus per domos, per urbes, per diversa jura & commercia conjunxit: tunc imposita nobis necessitas ea noscendi atque intelligendi, quæ honestatem vitæ alant, quæ prudentiam adferant, quæ nos in omni officiorum genere peritos expeditosque efficiant.

Nihil autem hominibus magis futurum est cordi, quàm ea perspecta habere, quibus erudimur in veri Dei religione. Ad beatam æternitatem nos perducere potest una religio, nimirum credere, quæ de Deo credenda sunt, & Deum colere ac amare eo cultu & amore, quem ipse nobis præscripsit. Itaque cùm religio vera, tum singulæ istius religionis veritates præ omnibus inquirendæ sunt nobis, inter quas tamen aliæ necessariæ, aliæ utiles tantùm & delectabiles. In comparatione istius veritatis quidquid splendoris, quidquid utilitatis in humanarum disciplinarum curriculo habetur, inane est, & flocci faciendum, ut non injuriâ insipientissimos omnium & infelicissimos appelles tot veteres Philosophos ac Sapientes, quos æterna quidem fama nobis commendavit, ignorata autem sive contemta religio vera abjectissimos in oculis Dei constituit. Quod si tantum est religionis negotium, ut cetera præ illo negligenda, & posthabenda videantur, dubium non est, quin omnem ad illius veritatem assequendam convertere debeamus cogitationem & curam, atque adeo sit enitendum, ut ne cùm totam literis & veritatis inquisitioni vitam dederimus, id unum adhuc nobis restet ediscendum, quod unicè scire juvat, & probè tenere

necesse est. Atque hoc quidem nobis de veritate scribere volentibus in primis ante oculos erit. Nam religionem veram, aut quòd illam satis non inquirant, atque adeo ex inertia, ignorare solent homines innumeri; aut quòd nimium inquirant, & ingenii ambitione in transversum agantur, perdere interdum possunt. Quid itaque juris habeat, & quos fines habitura hîc sit humanorum ingeniorum meditatio, in posterum differetur; & si quid proditum fuerit, quo non solùm ad necessarias religionis veritates credendas, sed etiam ad reliquas ejusdem utiles & delectabiles veritates eruditè pertractandas, tutior ac planior via demonstretur: neque nos suscepti laboris, neque alios lectionis adhibitæ fortasse pœnitebit.

CAPUT SECUNDUM.

Ut Religio vera noscatur, an à dubitatione sit instituendum iter. Dubitandi necessitas, ut error evitetur; & pericula, ne veritas amittatur. Prudens dubitatio commendata, temeraria verò repudianda.

APeruimus amplissimum campum humanis ingeniis, cùm nullum esse verum diximus, quod honestum ex sui natura non sit investigare & cognoscere, simulque posuimus, verum, quod ad religionem pertinet, non honestè solùm posse quæri, sed necessariò quærendum, sciendumque esse. Quod si quærere veram religionem oportet, consequens est etiam, ut adhibere liceat ac oporteat rationem quærendi omnium aptissimam, per quam quæsita inveniantur. Jamque nonnulli accedunt, quibus nulla fortasse opportunior occurrat ratio, quàm à dubitatione instituere inquisitionis iter. Quo enim modo veram religionem quærere, & assequi possint homines, nisi primùm dubitare incipiant, utrum religioni veræ nomen jam dederint, an in errore versentur, & dubitando investigent, inter tam varias à populis usurpatas religiones quænam sit falsa, quænam sit vera religio? Et ista sanè inquirendæ veritatis ratio, quâ mens humana omnibus anteceptis opinionibus valedicens, nulli rei, nisi perspicuis argumentis probatæ assentitur, à Socrate manavit, & ab Academicis, aliisque Philosophis summoperè laudata, proximeque præterito seculo à Cartesio potissimum instaurata, ac temperata, nunc utramque recentium Philosophorum paginam implet, quippe quæ ad verum inveniendum,

aut saltem ad errorem evitandum, non parum conducat. Ex horum ergo sententia consequi videretur, nefas non esse religionem suam in dubium revocatam expendere. At aliis secus videbitur; nam ubi de religione omnibus relinquatur dubitandi facultas, mirum est, quot religioni veræ excidia creari possint, & quot erroribus janua aperiatur. Qui dubitare incipit, animoque statuit, nonnisi evidentibus & perspicuis rebus assensum dare, & ubique ne fallatur timet: aut æternùm de omnibus dubitaturus est, quòd Scepticorum filiis accidit; aut multum quidem falsi, sed unà cum eo multum etiam veri exscindet ac repudiabit: quod ambitiosis ingeniis non sine ingenti infelicitate plerumque contingit. Præterea quicumque in religione vera titubare cœpit, & de sua fide incertus esse, jam infidelis est, & certo bono renuntiat, ut incertum exquirat. Quæ cùm ita sint, & cùm unicuique persuasum sit, veram esse religionem suam, ceteras autem falsas: nemo proinde sibi licitum arbitrabitur, fidem suam in dubium revocare, bellumque erroribus indicere, quos tamen convellere non possit, si religioni sibi ducat, incipere de ipsa religione dubitare.

Itaque in ipso argumenti suscepti vestibulo jam nobis gravissima impedimenta occurrunt, à quibus nisi nos expediamus, omnis progrediendi spes sublata videatur. Id autem præstitum faciliùs ibimus, postquam nonnulla præmiserimus utilissimæ quæstioni dirimendæ perquam necessaria. Primò igitur ex omnium consensu liquet, naturale ac universale hominibus desiderium esse, & jus evitandi erroris, aut expellendi, cùm illum incautè induerint. Etenim errare, & falsum credere, ex ipsa naturæ institutione contrarium est homini, eumque in maximas, atque etiam æternas calamitates protrudere potest. Secundò dicimus, ex hoc jure aliud effluere, nempe licere cuicumque iis uti subsidiis, quæ tum ratio, ac natura, tum honestæ artes à sapientibus doctisque viris excultæ tradiderunt, ut per illa vitari, deponive possit error. Immo scientiæ artesque ipsæ nihil aliud fere sunt, quàm hujusmodi subsidia. Ipsæ tamen artes ac scientiæ aliis indigent peculiaribus subsidiis; quibus se suosque cultores arctiùs regant. Si secus fecerint, interdum erroris, non veritatis, magistræ evadunt, & infida ad verum dignoscendum, erroremque auferendum, subsidia fiunt. Criteria veritatis nuncupamus hujusmodi peculiaria subsidia, eorumque scientiam appellare Criticam possumus, si hoc nomen latiùs, quàm soleat, usurpare placet. Excurrunt autem criteria per quamlibet scientiam, & artem, eorumque ope quid certum, quid probabile, quid dubium, quid fictum ac falsum sit, ubique

rimamur, & non rarò cognoſcimus. Nimirum iis præeuntibus, ſollicitoque examine ſingula penſantibus, & ſecernentibus, ſæpe diſcimus, quos errores invexerit & invehat aut perverſa ratiocinatio, aut vis præjudicatæ opinionis, & imperium affectuum in nobis regnantium, aut nimium erga antiquitatem obſequium, nimiumve recentiorum temporum amor, aut immodica fides habita noſtris ſenſibus, Præceptoribus, Majoribus, Hiſtoriis, aliiſque humanæ vitæ fallacibus documentis. Dicam uno verbo: faciunt hujuſmodi præſidia, ne temerè credamus, ne falſa aut dubia pro veris aut certis, certa & vera pro dubiis & falſis habeamus. Quocirca cùm & ratio prodiderit, & ſapientiſſimi viri paſſim commendent, ac adhibeant horum ſubſidiorum apparatum in inſectatione erroris, & inquiſitione veritatis: nequit dubitari, quin rectus illorum uſus cùm maximè honeſtus ac utilis, tum etiam interdum neceſſarius ſit omnibus, errorem fugere, & verum aſſequi optantibus.

Tertiò, inutilia plane forent iſta ad errorem evitandum ejiciendumque ſubſidia, ſi de rebus ac ſententiis, in quibus verum exquirimus, dubitare prius nequaquam liceret. Immo nullius errandi finis, nulla veritatis hauriendæ ſpes erit, ubi nefas ſit in dubium vocare & expendere tot opiniones, rerumque notiones, per cogitationem, aut per ſenſus corporeos in phantaſiam, animumque noſtrum immiſſas; quarum tamen complures vel falſæ, vel parum firmæ deprehenderentur, quoties de iis dubitare, eaſque ad criteria opportuna exigere vellemus, atque poſſemus. Igitur ad ipſius naturæ, errorem ubique refugientis, principia & jura pertinet, poſſe de propoſitis, aut animo jam perceptis ſine prævia conſideratione rebus, primùm ſibi dubitationem aliquam movere, tum laudata adhibere ſubſidia, ne fallamur, neve in antiquo errore diutius perſtemus.

Quartò, præter hæc inſita homini jura, inſitæ etiam ſunt quædam leges, quas nemo ſciens ſine culpa levi aut gravi; nemo inſcius ſine magna aut aliqua ſaltem infelicitate violare poteſt. Nam ſicuti inſtitutioni rectæ rationis convenit, ut quiſque contendat ab errore ac falſitate ſibi cavere, ita & eidem rationi repugnat, ut homo veritati renuntiet, noceat, atque obſiſtat. Quapropter qui unicè de fugiendo errore ſolicitus eſt, tantumque hujuſmodi ſtudio inſiſtit, ut veritati ipſi fidem adjungere neget, aut illam ſibi inſectandam ſumat, ubique fallaciam ſibi metuens: aliâ quidem viâ impingit, ſed tamen impingit in errorem. Dubitare autem poſſumus, utri miſeriores ſint, an qui errorem contrahunt ob cautionis defectum, an qui veritatem repudiant ob ejuſdem cautionis.

excessum. Id certè experientiâ constat, illis ignorantiam veniâ aliquâ dignam, istis intolerandam superbiam hujusmodi mala plerumque creare.

Quintò, si igitur à recta ratione jubemur, veritatem non impugnare neque perdere, sed ejus præstantissimum recipere & custodire lumen, necesse quoque erit eam adhibere curam, eisque uti subsidiis, quæ nos à lædendi & respuendi veri periculo avertant; & contra singulis, quantum per nos licet, renuntiare impedimentis, quæ remorentur in regione veri progressum nostrum. Neque ista lex juribus dubitandi suprà constitutis opponitur, sed cum iis consentit, modò intra æquos limites, ratione præeunte, contineatur illorum usus. Tàm enim peccant, aut miseri sunt, qui nimiùm dubitationi se tradunt, quàm qui nimis facilè credunt, utrique nimio aut erroris fugiendi desiderio, aut veritatis improbandæ timore abrepti. Ipsamet subsidia, & criteria veri, per quæ diximus errores ab humanis mentibus arceri, nisi utentibus adsit prudentia cum humilitate conjuncta, non minus ad errores evertendos, quàm ad ipsum verum rejiciendum, inservire possunt. Quare opus est, ut dubitandi jura, in effrenem audaciam interdum assurgentia, perpetuò temperet alia comes dubitatio ac timor, ne scilicet unà cum erroribus veritatem ipsam incautè exscindamus. Quæ autem sint impedimenta, ne verum perspiciatur, quæ subsidia, ut percipiatur, nos infrà, quantum ad rem nostram pertinet, ostendere conabimur.

Interim ex his legibus sequitur, commendari à recta ratione prudentem dubitationem, improbari verò temerariam. Neque enim propterea quod nobis natura dubitandi jus dederit, ut falsum declinemus, verumque assequamur, ideo sine discrimine cuicumque, & de quibuscumque rebus, dubitare fas est. Certis quibusdam terminis omnia naturæ jura coërcentur, ultra quos excedere peccare est in ipsum naturæ conditorem. Sic humanorum affectuum innata jura suos habent fines, modumque suum. Nihil etiam efficaciùs natura nobis commendat, quàm amorem usumque virtutum; sed ejusdem naturæ documentis prohibemur lædere ordinem limitesque virtutibus positos. Una prudentia tum affectuum tum virtutum omnium dux & moderatrix futura est. Ejusdem consilio & imperio indigent reliqua omnia, sed potissimum dubitationis jura, ut rectus, non pravus, fiat inter homines illius usus.

Quanquam verò nihil difficilius occurrat, quàm constituere, quando, & cui, & quibus de rebus prudenter dubitare liceat (nam prudentia, ut aiunt Philosophi, circa particularia, quæ

innumera sunt, versatur) attamen monere juvat, quasdam etiam universales haberi leges, quibus fere semper singularia reguntur. Has inter eminet illa: *De primis principiis per se notis, & de rebus certâ experientiâ, aut omnium hominum omniumque temporum consensu probatis, aut evidentissimis, ne imprudenter dubitato.* Tum altera: *De veritate rerum, aut sententiarum, quas doctissimi viri tradunt ac probant, rudes atque omnino imperiti ne litem movento.* Certe quicumque, vel acutissimi viri ne de primis principiis quidem se certos prodidere, sæpè temeratis, rarò prudentiæ famam sibi compararunt. Quis autem rationis compos prudenter dubitet, an vivat, an cogitet, an edat, an loquatur, & scribat, cùm evidentissimè hæc singula sentiat? Quis dubitationem sibi prudens moveat, num aridum lignum combustibile flammis injectum comburi possit, num corpus grave, impedimentis sublatis, ex alto in imum sit ruiturum? Deinde quàm prudenter ille agat, qui tot rebus, quas aut Scientiæ atque Artes liberales tradunt, aut Historiæ à doctis viris commendatæ concorditer referunt, ipse omnium ignarus atque imperitus adjungere fidem neget, earumque veritatem pro libidine sua, & sine ulla ratione, revocare velit in dubium?

In primis verò animadvertendum est hîc, duplicem esse dubitationem, alteram quidem multum, alteram parum consentaneam rationi. Utriusque differentia in fine, & causa dubitandi se prodit. Quidam enim de rebus vel evidentissimis dubitant, non quòd sibi earum rerum veritas dubia sit atque suspecta, sed ut veritatem ipsam dubitando ac disputando in meliori collocent lumine, atque ut aliis, non sibi, dubitationem eximant. Nemo sane hujuscemodi dubitationis genus improbet, immo non laudet; non enim propriè id dubitare est, sed dubitantis dumtaxat personam induere. Quapropter præstantissimis viris nunquam non licuit dubitantis specie inquirere, *utrum sit Deus, utrum vera sit Christiana Religio, & num certa, recteque plurium seculorum & hominum consensu stabilita sint tot prima principia.* Quod rudibus utique licet, illud est, ut à sapientioribus referant lumen, quo & ipsi alacriores fiant in credendis altissimis abditisque rebus. Contrà verò rationi adversatur illorum confidentia, qui non alium dubitando sibi finem statuunt, quàm acutissimi sui ingenii periculum facere: & tum sibi videntur cordati sapientesque viri, cùm unius suæ mentis vocem ac judicium audiunt, aliorum contemnunt; & ad destruendum quàm ædificandum aptiores, aut nihil probant, aut id solum probant, quod animi sui appetitibus blanditur, & quod suæ tantùm meditationis aciei perspicuum firmissimumque apparuit.

CAPUT TERTIUM.

Non omnibus dubitandum de veritate suæ Religionis. Ratio & Auctoritas in Religionis negotio, earumque pondus. Quæ quærenda sint, ut constet, an vera sit aliqua Religio. Prudenter possunt immo debent de veritate suæ Religionis dubitare Ethnici, Judæi, Muhammedani. Justæ apud eos dubitandi causæ.

FAcilè nos in vastam planitiem argumentum perduceret, si animus foret singula nunc differere ad dubitationis fines modumque spectantia. Sed per brevem hanc orationis excursionem præcipua fundamenta detexisse contenti, quibus innititur æqua dubitandi ratio, jam ad castra regrediamur. Nostra ante omnia refert, quæ semita in itinere ad religionem veram servanda sit, diligenter inquirere. Atque in primis, cùm errore capi ac detineri in re tanta homo possit, immo cùm satis constet, innumerabilem hominum copiam errasse, ac errare in amplectenda religione, quam plerumque non ulla ratio primùm persuadet, sed educatio & parentum, populorumque exempla tenellis mentibus inspirant: dubitari non potest, quin generatim loquendo, non honestum dumtaxat, sed & necessarium sit de suæ religionis veritate sibi aliquam dubitationem movere. Et sane quî unquam fiat, ut Muhammedanus, ut Ethnicus, ut Judæus, aliaque hujusmodi Sectarum genera, quas religioni falsæ, aut à cœlo improbatæ addictas esse non tam credimus, quàm dolemus, se revocare, aut per alios revocari possint à perversa opinione, insolitoque errore, si prudentis dubitationis jure uti unusquisque renuat, & piaculum arbitretur?

Prudentem autem dubitationem ideo commendamus & suademus, ne à legibus æquissimis discedatur, quibus constringuntur, ut diximus, ipsa dubitationis jura. Sed ita me Deus amet, paucos invenias, qui eâdem uti aut sciant, aut velint. Ut enim quisque religioni alicui ab ineunte ætate nomen dedit, reliquas contemnere, & fallacibus ac falsis accensere, earumque cultores imprudentes ducere; unam verò suam cum ratione & veritate consentire, seque nonnisi imprudenter facturum putare, si opinionem suam in periculum dubitando adducat. Restat igitur, ut ad inquirendum nostra festinet oratio, quinam in tanta religionum diversitate pru-

denter de ſua dubitare debeant, & qui minime debeant. Hîc rei maximæ cardo vertitur; hîc ſi ſapere incipiamus, meliora quæque ſperanda ſunt nobis, tum ad firmandos homines in veritate ſtantes, tum ad excitandos in errore ſtertentes. Cùm autem religionis nomen tot gentium ſectarumque ſuperſtitioni tribuimus, hoc quidem καταχρηστικῶς, ſive abuſivè, facimus; una quippe non multiplex eſſe poteſt vera religio; ſed non ſine divinarum Scripturarum exemplo facimus, apud quas falſa quoque numina ſub Deorum appellatione ſæpe memorantur, intacta nihilominus ſemper unius Dei fulgentiſſima veritate.

Dicimus ergo à dubitatione illi eſſe temperandum, qui ſuam religionem facilè perſpicit certiſſimis principiis, & fundamentis innixam. Duo autem ſunt hujuſmodi fundamenta, ratio, & auctoritas. Rationis nomine hoc loco intelligimus vim & lumen intellectus ad dignoſcendum verum & falſum, bonum & malum, ſimulque eam vim, per quam rationalis anima è certis ſibique notis præmiſſis certum aliquid argumentando deducens, ſibi illud aut aliis perſuadet. Auctoritatis vocabulo vim illam ſignificamus, quam habet ad aliquid perſuadendum alterius narratio, verbis aut ſcriptis menti noſtræ communicata. Quò firmiora ſunt hæc fundamenta, eò fortiùs veritas ſtat illis innixa, & clariùs effulget, & faciliùs homini perſuadetur. Utraque autem ad perſuadendam religionem veram collatis ſignis, quanquam diverſo pondere, conſpirant.

Vix autem negare poſſumus, quin humana ratio ſemina quædam contineat veri & boni inſita ab ipſa natura, nam & nullo docente pueri ſua ſe ſentire male facta pudore teſtantur, & dolent ſe fuiſſe deceptos. In primis autem hujuſmodi ſemina deprehenduntur, dilucideque nobis apparent, cùm attenta meditatio excutit penetralia rationis, & cùm optimorum librorum, eorumve hominum conſuetudine utimur, qui iſtas veri bonique ideas, jam ſibi perſpectas, aut in nobis excitant latentes, aut, ſi ita dicere amamus, in nos immittunt peregrinas & novas. Excitatis in homine iſtis boni & veri ſeminibus ac ideis, progredi multum poteſt, quamvis pluribus morbis laborant, humana ratio ad naturam qualitateſque non viſibilium tantummodo, ſed & inviſibilium rerum intelligendam. Cujus progreſſus tot ſunt exempla, quot veterum Philoſophorum meditamenta ſunt literis conſignata. Nimirum ſolo rationis lumine ducti illi in plurima penetrarunt, quæ certiſſima eſſe lux melior ſubinde nobis patefecit.

Quantum etiam ponderis habeat auctoritas in uſu vitæ atque in aliquibus diſciplinis, & in hiſtoria potiſſimum, nemo non ſentit.

Si

Si nihil aliud credere, quàm quod ratio in se invenit, animum induceremus, magna non solùm humanæ scientiæ sive eruditionis portio periret, sed etiam infinita homini, atque hominum regimini impenderent incommoda. Aliorum ergo narrationibus, & fidei, fidem habeamus oportet, nisi inter somnia computare velimus, quidquid habent libri & fama de præteritis seculis, immo & de præsenti ævo: quod profectò non faciat, nisi verus somniator & amens. Duplex autem auctoritatis est genus. Altera à Deo est, altera ab hominibus; illa nunquam, ista sæpe ac sæpius fallax. Inter prima rationis evidentissima præcepta illud omnium consensu præcipuè probatur: *certum esse, verum & inconcussum, quidquid revelat, ac narrat prima Veritas Deus.* Etenim, ut aiebat Salvianus lib. 3. *Dei sermo ipse sibi testis est, quia necesse est, quicquid incorrupta Veritas loquitur, incorruptum sit testimonium Veritatis.* Ut autem hominum est falli & fallere, decipi & decipere, ita eorum auctoritati non continuò fidendum. Sola ratio, sive prudentia, advocatis experientiæ, & critices, & aliarum artium in suam opem documentis, feliciter ostendere potest ac solet, quando neganda, quando habenda sit fides hominum dictis. Ad ipsam quoque rationem pertinet expendere an fallantur, aut fallant homines, cùm voce aut scriptis aliquid referunt ac nuntiant tanquam à Deo revelatum & proditum; tunc enim non in Deum, qui æternùm est verax, sed in hominem, qui facilè vel propter ignorantiam, vel propter improbitatem, est fallax, prudens dubitatio nostra atque suspicio convertitur. Quamobrem sapientissimè Joannes Apostolus in Epist. I. 4. suis discipulis injungebat, ne cuicumque crederent divina dogmata se afferre dicenti. *Nolite*, inquit, *omni spiritui credere; sed probate spiritus, si ex Deo sint; quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum.* Præterea cùm falli ac fallere possint homines in intelligenda, exponenda, interpretanda auctoritate, quam alioqui divinam meritò credant: hinc est, quod iterum consulenda est ratio, ut percipiatur, an hîc homines errent. Statuendus itaque videtur hic ordo. Primò quærendum, an rectæ rationi adversetur religio, quam quisque amplexus est. Si adversatur, plane de ipsius veritate non solùm dubitandum est, sed in ipsam protinus dicenda sententia. Si nequaquam repugnat, quærendum secundò est, num à Deo processerit, an verò ab hominibus tantùm, hoc est utrum divinâ, an humanâ auctoritate inducta sit illa religio. Si homines solos auctores habuit, de ipsius veritate dubitandum est; sin Deum, nulla dubitatio occurrere potest, quin vera sit; siquidem divina auctoritas supra ipsam rationem valet, atque ab omni falla-

ciæ ſuſpicione immunis eſt. Adhuc tamen inquirendum reſtat, & tertio dubitandum, an quæ Deum tradidiſſe credimus, rectè à nobis intelligantur & exponantur: quod ubi præſtiterimus, vel ratione duce, vel regulis tutioribus, ſi quæ ſunt, à Deo præſcriptis, tum prudentis erit conquieſcere, ne inconſulta dubitatione nobis majoris periculi ſimus auctores.

His præmiſſis, dicimus, Ethnicos tum veteres, tum recentiores potuiſſe ac poſſe prudenter, immo etiam debuiſſe & debere de veritate ſuæ religionis movere ſibi dubitationem. Vix enim ſecum ſincero animo reputare poſſunt, quibus principiis nitatur inſpirata ſibi à teneris unguiculis opinio, quin illam evidenter nutare ſtatim deprehendant. Non prima rationis edicta, non divina auctoritas, quæ unicè firma ac certa eſt, iis occurrere, mentemque ab ulteriori hæſitatione & inquiſitione retrahere poſſunt; ſed hinc recta ratio pluribus modis læſam ſe exhibet, & inde ſola fallax hominum auctoritas ſe prodit, cui non citò, neque inconſultè, habendam eſſe fidem, ratio ipſa efficaciſſime clamat. Et quid quæſo rationi evidentiùs adverſatur, quàm plures credere Deos, atque inter ſe diſcordes; quàm debitum uni Deo cultum, in homines, in ſidera, in elementa, atque in vilia aut naturæ, aut hominum opera transferre; quàm ineluctabili fato humanas voluntates ſubjectas opinari; quàm rationali animæ, ut quidam cenſuerunt, ac cenſent, nullam ultra corporis mortem tribuere vitam; quàm ignorantiam, libidinem, impotentiam, atque alios aut defectus, aut ipſis hominibus indigna facinora in Deo excogitare? Hæc atque alia compl'ura in oculos meditantium facilè incurrunt, ne de reliquis in diſciplina morum vitiis loquamur, quibus Ethnicorum religio aut conſentit, aut etiam laudem & præmia pollicetur. Accedit, quòd eorum opinionem non divina Auctoritas, ſeu prima Veritas Deus, invexit, ſed aut Poetæ argutis mendaciis ludentes, aut incerta, inconſtans & fallax hominum, immo & anicularum, rudiſque popelli traditio, cui certe ſine ratione, ſine prævio examine adjungere fidem, deſipientiam potius, quàm inſipientiam appelles. Jure itaque dubitare poſſunt ac debent gentes de ſuæ religionis veritate: quod ſi præſtent, eamque cum Chriſtiana demum componant, niſi rationis & prudentiæ legibus renuntietur, intelligent, hanc unam eſſe veram ac perfectam; reliquas verò idolorum cultui addictas, in craſſiſſimis atque intolerandis erroribus verſari. Vel ante Chriſtum natum id perſpexere non pauci Pholoſophi, ſolum rationis lumen ſectati. At nunquam id melius patuit, quàm ubi chriſtianæ doctrinæ majeſtas & veritas longe lateque effulgens

totum terrarum orbem permeavit, ejusque cultores, per tormenta, per ignes invicti, fortitudine sua suaserunt, quod ratio sola persuadere poterat. Tunc enim non vi tormentorum adhibitâ, non armorum terrore ac metu compulsi Ethnici, sed vi veritatis devicti sese Christo adjunxere, atque ii ipsi potissimum populi, qui ingenio & literarum cultura ceteris præcellebant.

Quod est ad Judæos, nihil in eorum religione occurrit, quod recta ratio improbet. Traditam verò eorum legem ab ipso Deo fuisse, tot ac tanta argumenta ostendunt, consentientibus hinc Muhammeddanis, inde Christianis ipsis, ut imprudenter sane illud in controversiam adducas. Quæ sint hujusmodi argumenta à luculentis aliorum libris præstat petere, quàm hîc leviter attingere. Verùm ne his quidem contenta esse jure potest Hebræorum natio. Ulteriùs etiam progrediendum, prudentia & ratio monent. Scilicet illi dubitandum est, num rectè intelligat, atque interpretetur divinarum Scripturarum oracula; in hoc enim contingere potest, ut imbecilla ratio fallatur. Eò autem magis Judæo suboriri hæc suspicio debet, quòd audiat, tot nobilissimas nationes, ingenio, judicio, & literarum omnium scientia illustres, doctioresque sine comparatione, quàm Judaïca gens, & æquè saltem ac Judæi de religionis veræ negotio solicitas, neque minorem quàm Judæi venerationem ac honorem habentes divinis Judæorum libris, concordi voce clamare, certumque habere, nostris temporibus in interpretandis atque assequendis eorum librorum sensibus quemlibet Judæum turpissimè cœcutire. Quid, quod nihil in sacris literis tam aperte repetitur, quàm venturum Messiam, idque fatentur Judæi? Nonne prudentia poscit, ut seriò inquirant, an fortè venerit, qui à tot populis non ex fama temeraria, sed ingenti rationum ac miraculorum pondere, jam venisse perhibetur? Justam dubitandi causam augere debet præsentis sortis & conditionis consideratio. Omnium abjectissima gens, Prophetis, Sacerdotibus, Templo destituta, neque à paucis annis, sed ferme à septemdecim sæculis, invisa hominibus ac Deo, vix alia de causa ad tantam infelicitatem excogitari potest adducta, nisi quod Messiâ contempto & legibus perperam intellectis desierit esse Dei viventis populus. Fac autem, sincero docilique animo Judæus de suæ legis intellectu dubitet, & christianæ religionis originem, documenta, rationesque sedulò expendat: Si adhuc priori in sententia perstet, neque videat tot Prophetarum oracula in Christo ejusque religione evidentissimè completa, miseræ cœcitatis aut pervicaciæ notam apud cordatos prudentesque viros haudquaquam effugiet.

De Muhammedi Sectatoribus multa dicenda forent. Sed rem paucis expediemus. Difficile à Muhammedanis impetrare possis, ut dubitent, an aliquid in suis legibus occurrat rectæ rationi contrarium. Neque nos molesti percunctatores esse nunc volumus. At cùm auctoritatem divinam suæ religioni ubique prætendant, præcipuèque huic argumento inhæreant: Prima prudentiæ & rectæ rationis principia prorsùs exigunt, ut non temerè credant cuicumque se esse Messiam dicenti, & delapsa è cœlo dogmata, sive scripta jactanti. Ne ipsi quidem negent, ab impostoribus cavendum esse; & saltem nullus inter eos habeatur, modò sit prudentiæ legibus imbutus, qui ad novam ab homine promulgatam religionem continuò se conferat, tametsi nihil rectæ rationi iste legislator repugnet, immo pietatem multam redoleat, & quarto quoque verbo exclamet, se nuntium veritatis è cœlo demissum, nisi etiam dogmata, fidemque suam probet veris miraculis, sanctissimis moribus, oraculis præcedentibus, optimâ doctrinâ, aliisque divinæ legationis testibus signis. Gravior quoque subest dubitandi causa de Muhammedo. Ex ejus enim apertissima confessione cùm veteris, tum novi Testamenti Scripturæ divinitùs traditæ fuerunt, religionemque veram attulerant Moyses & Christus, atque istius lex & doctrina sub finem usque seculi Æræ Christianæ sexti (quo tempore ipse Muhammedus vivere cœpit) germana veritatis magistra fuit. Qua igitur prudentia fidem habeas statim & sine dubitatione homini abroganti, immo postea damnanti religionem sua confessione prius optimam atque à Deo traditam, nisi evidenter se id facere ex ipsius Dei imperio probet, signisque certissimis se verum esse Prophetam cœlique nuntium ostendat? Certe non est, cur diuturnius regnum sibi polliceantur Alcorani ipsius dogmata, ubi tam facile credere liceat novam è cœlo religionem se advehere solum testanti.

Quod si convenit in Muhammedi fidem suspicio, & ratione monente in examen est advocanda auctoritas, quam ille divinam dictitabat: nullo tunc negotio, quantum quidem arbitror, de sua opinione dejicietur Muhammedanus, & singulari cum utilitate suâ vincetur, dum vinci velit. Tum, inquam, facilè patebit, nullum ab impostore Muhammedo certum signum divinæ suæ legationis productum, nullum ab ipso miraculum fuisse patratum, quo novæ doctrinæ fides conciliaretur; obstat enim nonnullorum famæ ac traditioni de miraculis per Muhammedum factis evidens Alcorani, seu ipsius Pseudoprophetæ, & sapientiorum Moslemorum contraria confessio. Lectis autem sacris Judæorum & Christiano-

rum Scripturis, palam continuò fiet, nihil minus esse verum, quàm quod affirmabat Muhammedus, se nempe, suamque doctrinam in iis libris sæpissime fuisse prædicta, seque nil aliud in Alcorano docere, quàm quod Moyses & Christus tradiderant. Itidem intelligent, fieri omnino non potuisse (quod commentus est ille Impostor) ut à Judæis & Christianis divinæ literæ per totum terrarum orbem vulgatæ, & in plures linguas translatæ ex industria & ex concordi at secretissimâ tot populorum conspiratione corruptæ & depravatæ fuerint, ne ea loca apparerent, quibus prænuntiabatur illius adventus atque doctrina, & quæ tamen ipse ignorasse convincitur, dum ea non recitat, recitaturus certe in suæ causæ beneficium, si illa novisset. Constabit etiam, quantum infra sanctitatem & perfectionem christianæ legis sit Alcorani doctrina, & disciplina moralis, cùm illa spiritum ubique, & ista ubique carnem sapiat; illa pacem, ista bellum suadeat; illa ad veram animorum beatitatem, hæc ad corporeas vilesque delicias totam ferme referat doctrinam suam. Quare nulla excogitari potest ratio, cur Deus immutatam voluerit, uti Muhammedus contendit, perfectam Christi religionem in minus perfectam, immo in admodum imperfectam, & vitiis non paucis scatentem, tum in disciplina morum, tum in dogmatis tradendis à divina sacrarum Scripturarum revelatione penitus alienis; quæ non ratione, sed gladio nititur; quæ vi armorum, non suasione veritatis invecta & propagata est, atque etiam per vim amplificanda traditur, interdictâ omni disputatione de religionis negotio, ne qua sit via detegendæ fraudis, ne qua spes deponendi erroris. Tamdem luce meridiana clarius apparebit, non alia de causa Muhammedum tanta fuisse commentum, nisi ut suæ libidini atque ambitioni consuleret; librumque illum, quem ex præconcepta opinione Muhammedani divinissimum censent, innumeris iisque putidis fabulis, mendaciis, & superstitione ita abundare, ut neque Deum auctorem habuisse, neque ullam hominum fidem mereri facilè cognoscatur, dummodo adhibeatur in consilium ratio recta, aut cum Alcorani tenebris conferatur lux Evangelii.

CAPUT QUARTUM.

An Christiano homini dubitandum de suæ Religionis veritate. Æquum id videtur, sed gravibus periculis obnoxium. Dubitatio & hîc licita, & quando, & quomodo, ne fidei donum perdatur. Ratio & autoritas statuunt veritatem Christianæ Religionis. Cur Christianorum vulgus acquiescere prudenter possit in religione sua, sitque ab onere dubitandi exemtum. In Ecclesiæ Catholicæ pastoribus potissimum scientia Religionis expetita.

AD Christianos demum accedamus, scrutaturi, an & ipsi prudenter de veritate suæ religionis dubitare possint, immo etiam debeant. Equidem præsentio, quorumdam animos adeo delicatos esse, ut horrorem concipiant vel ex hoc solùm, quòd dubitem, an de re tam nobis certa sit dubitandum. Sed quæso ne patiantur se inanibus umbris & solis nominibus terreri. Omnes imprudentem dubitationem refugimus, omnes prudentem amplectimur; nam ut à prima sibi nolle cavere, temerarii est, atque irreligiosi, ita alteram quocumque pacto rejicere atque improbare est insipientis. Quodcumque autem de proposita quæstione statuatur, negari non potest, quin multis incommodis obnoxium appareat. Si enim christiano viro fas esse dicamus in dubitationem adducere suæ religionis veritatem: quomodo stabit illius fides? Frustra illum tam eximio dono dignatus fuerit Deus, ut sine ulla dubitatione veram crederet esse Christianam Religionem. Et certe jam fidem perdidisse videtur, qui dubitare cœpit, num falsa credat an vera; atque idcirco, ut in C. J. de Hæreticis habetur, dubius in fide, Infidelis est. Periculosæ insuper plenum opus est aleæ de re tanta dubitare. Quanquam enim nulla sit religio, quæ rectæ rationi præstantiâ, & sanctitate, & veritate se tantùm commendet, quantùm Christiana Religio: infirmitate tamen humanæ mentis contingere potest, ut qui de illa dubitare cœpit, dubitare in posterum non desinat, aut etiam judicio deceptus & cupiditate in transversum actus, ad alterius religionis castra deficiat: quod quidem aliud non est, quàm de certo bono in certum malum inconsulta curiositate velle se præcipitem dare.

Contrà verò si de suæ religionis veritate nequaquam esse christiano homini ambigendum pronuntiemus, quàm æquo jure actum erit cum Ethnicis, Judæis, & Muhammedanis? Exigent & illi à nobis, quod nos meritò ab ipsis exegimus. Si recusabimus eo nomine, quòd veritatem à nobis, ab illis errorem stare, certò cognoscimus: iisdem verbis se à nobis expedient, quoties iis esse de sua religione dubitandum indicimus. Aut etiam reponent: certi equidem esse potestis, omnes vos Christiani, de fide illa, hoc est persuasione, qua veram esse religionem vestram creditis; at certi esse non potestis omnes religionem istam verè esse, qualem vos creditis, nisi priùs illam cum reliquis religionibus composueritis, vobisque constet, eam à ratione minimè abhorrere, atque insuper auctoritate divina fuisse constitutam. Et cur tantùm vobis à dubitatione timetis, si tam firma est ac aperta religionis vestræ veritas? Illi paveant, qui in errore versantur, eoque stultitiæ devenerunt, ut grave ducant, se ab erroris servitute liberari, & ad regnum veritatis perduci.

Ut isti controversiæ fiat satis, simulque investigandi veri jura serventur atque avertantur perdendi pericula, memoria repetendum est, quod præcedenti Capite disseruimus; nempe rudes atque ignaros dubitare non debere de veritate rerum, quas doctissimi & sapientissimi viri semper tradiderunt ac tradunt. Secundò posse quemlibet honesto fine sibi dubitationem create vel de evidentissimis rebus, non quòd earum veritatem suspectam habeat, sed ut earum causas & rationes & veritatem clariùs perspiciat. Hoc autem non doctis solùm & ingeniosis hominibus, sed & imperitis ac rudibus facere licet, modò primi ingenium contineant intra limites concordi prudentum consilio statutos, reliqui verò ad fideles sapientesque Magistros dubitationem suam conferant, seque illis erudiendos tradant. Licitum, inquam, est aliquo modo dubitare, seu perscrutari, quàm firmè rationis atque auctoritatis principiis innitatur sua lex, dummodo id homines præstent, intellectus sui illustrandi gratiâ, atque dum id præstant, à se certitudinem illam nondum rejiciant, quam de legis ipsius veritate ante conceperant, & dummodo instrumenta ad rectè judicandum necessaria in id opus adhibeant. Ita fiet, ut nobilissimum fidei donum, quo à Deo per sacrum Baptisma donantur Christiani, vel in ipsa dubitationis specie servetur intactum, & Christianæ Religionis veritas magis eluceat, & fortiùs confirmetur in hominum mentibus.

Neque dicant Ethnici, aut Judæi, aut Muhammedani, levia

nos à nostris petere, postquam gravia ab ipsis petierimus. Volumus æquis rationibus cum illis agere: non alium in finem, non aliis conditionibus eos de sua religione dubitare volumus, quàm dubitaturi sint Christiani. Nam vel ex hujusmodi cauta dubitandi forma, certum nobis est, consecuturos esse contrarios quidem, sed optimos effectus utrinque, quando sinceris animis examen habeatur, & media stet ratio liberum prolatura judicium. Scilicet Christianus quilibet tunc arctiùs in sua religione firmabitur, atque ad eam contra inimicos tuendam aptior validiorque efficietur; quod sanè omnibus Christianis suadet S. Petrus in Epist. I. 3. ita scribens: *Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est, spe.* Reliqui verò hucusque à Christo alieni, aut mentem victam ad Evangelii leges convertent, aut tacitè ostendent, se ab una pervicacia seu terrena cupiditate, aliisve parum honestis causis, detineri, ne sanctæ Christianorum religioni suum dent nomen, & animum.

Atque hoc profectò est peculiare istius legis decus ac prærogativa, ut ipsa sit, non dicam credibilis supra ceteras, sed una sit evidenter credibilis, & consentanea æquitati naturæ atque rationis. Quamobrem inquirantur, ut lubet, ejus fundamenta ac principia. Nullum planè ibi dogma occurrat, quod rectæ rationis suffragio non comprobetur, atque laudetur. Nonnulla quidem Mysteria ibi traduntur de natura ac voluntate divina, quæ aut captum humani intellectus excedunt, aut perfectè intelligi, dilucideque exponi non possunt. Verùm hæc ipsa non contra rationem, sed supra rationem esse, omnes intelligent. Neque mirum, quod finita potentia in infiniti Dei capienda atque explicanda natura aliquantum deficiat. Illud præterea omninò exploratum est, nos ista credere, eò quòd ab ipso Deo de se testimonium ferente revelata sunt, & novimus à Deo revelata fuisse; & quandoquidem rationi minimè ista repugnant, propterea quoque à ratione recta incunctanter probantur.

Quod est ad auctoritatem divinam, tantus signorum rationumque concentus in Christianam Religionem confluit, ut illam nisi impudenter negare nequeas à Deo constitutam. Etenim ejus fundator Christus compluribus Prophetarum oraculis prædictus antea fuerat, eaque prostant in libris, quos Judæi, inimica Christianorum natio, à tot seculis venerantur. Accedunt planè cœlestis vita, ac mores Christi, & manifesta atque innumerabilia miracula, quibus tum ille, tum ejus sectatores virtute ab ipso accepta istius religionis veritatem confirmarunt. Ad hæc puritas & sanctitas dogma-

dogmatum, legumque ad mores spectantium rectitudo, quibus nulla alia Religio, æque ac Christiana, homines ad cuncta virtutum officia impellit, atque à terrenis ad cœlestia & spiritualia perducit, docetque non solùm credere digna de Deo, sed etiam dignè colere Deum optimum, maximum. Præterea non ad instituentium commodum, aut emolumentum & gloriam proposita fuit; non vi propagata per totum fermè terrarum orbem; sed ab idiotis viris primùm deprædicata, tum immenso rationum pondere, tormentorumque incredibili tolerantia à doctissimis viris, fortissimisque Martyribus propugnata fuit: quibus tametsi ardua quædam rationi humanæ proponentibus, & voluntati non sensuum oblectamenta, voluptatesque, sed legem crucis, excidiumque cupiditatum indicentibus, nihilominus tandem cessit non paucorum Judæorum pertinacia, & immanis aliorum populorum numerus. Hæc atque alia complura signa, seu motiva credibilitatis, ut vocant, latissime ab iis pertractata, qui de Christianæ Religionis veritate agunt, nisi illam à Deo esse, illique prudenter esse credendum, evidenter probant, fortiterque persuadent: quid aliud expectes? Certe nulla alia religio tanto signorum consensu Deum sibi vendicet auctorem: & siquidem habenda est aliqua religio (uti procul dubio habenda est) certe Christianam, cujus *testimonia credibilia facta sunt nimis*, longe esse reliquis præferendam, qui non videt, nihil videt.

Cùm verò à tot seculis floruerint, ac floreant apud nos accurata omnium doctrinarum, & præcipuè divini cultus, veræque religionis studia, & cùm quidquid unquam Theologia & recta ratio docuit cùm ad veteris novique Testamenti interpretationem & confirmationem, tum ad morum disciplinam, atque intellectus voluntatisque humanæ perfectum regimen, totum id non minori pietate quàm eruditione ac ingenio ab eximiis Christianis pertractatum, literisque etiam consignatum fuerit, & etiamnum ex instituto pertractetur, ac disputetur in eorum Scholis atque Ecclesiis: hinc est, quòd rude Christianorum vulgus eximatur à præcepto, quod prudentia uniquique injungit altius inquirendæ veritatis in potissimo religionis negotio, hoc est perpendendi prima illius fundamenta & principia. Imprudenter sanè & crudeliter exigas, ut quilibet è populo Theologiæ, linguis variis, atque aliis compluribus disciplinis det operam, quæ necessariæ sunt ad explicandas divini Instrumenti Scripturas, & ad instituendum exquisitum de religione examen. Fecerunt id studiosissimè & quotidie faciunt innumerabiles Ecclesiæ Pastores, atque Doctores. Igi-

tur dum tot, ac tales antesignanos (ut alia omittam nobis, non aliis faventia) Christiana plebs sequitur, imprudens sit, qui illam imprudentiæ accuset.

Sed non idcirco omnes Christianos ab hujusmodi onere eximimus. Arbitramur enim, sacros Ecclesiarum Ministros & omnes, quibus erudienda creditur plebs Christi, debere diligenter inquirere & noscere Christianæ Legis fundamenta ac principia, neque hujus tantùm veritatem, sed & reliquarum falsitatem habere perspectam. Tum etiam magis id necessarium ducimus, cùm Christianus populus in gentilium, aliarumque sectarum vicinia constitutus est, & aut occasio fert, aut caritas suadet, pugnandum sæpè numero esse non minus contra superstitionem, quàm pro religione legitima. Quando enim, ut diximus, populo Christiano fas est conquiescere in sapientia, fide, pietate tot Majorum suorum, doctrinam à Deo revelatam, rationisque suffragio probatam tradentium, si fortè populo eidem dubitationes injiciantur, sive occurrant, aut si ab hostibus impugnetur Christianæ Legis veritas: quis hereditatem sanctam in tuto collocabit? Est id pastorum procul dubio, quibus cura gregis demandata fuit. At quî periculum à grege avertent, ubi præ ignorantia ne se quidem expedire possint ab instantibus lupis? Quocirca cùm non in alium finem magistri & duces dati sint populo Dei, nisi ut illum doctrinâ sanâ imbuant, & in veritate confirment, & ab erroribus arceant: vires etiam sibi parent necesse est, quibus muneri instituroque suo respondeant. Manifestum autem est in hanc rem Apostoli præceptum. *Oportet enim*, inquit ad Tit. cap. I. *ut Episcopus potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere.* In II. verò ad Tim. c. 4. *Prædica*, inquit, *verbum, insta opportunè, importunè, argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina &c.* In eamdem sententiam loquuntur SS. Patres, & Concilia. Quam certè legem si ad omnes cujuscumque gradus Pastores in Christiana Republica extendemus, nimis severi non erimus. Singulorum enim est gregem pascere ac tueri. Quod quidem præstari etiam posse per subsidiarios & mercenarios non negaverim. Sed tum demum laudabiliter præstabitur, cùm Pastores deligendis optimis mercenariis sint apti, ac intenti; & ipsi quoque ad curam gregis conferant diligentiam suam, doctrinam, sapientiam, atque pietatem, ne si solo Pastoris nomine & honore contenti sint, ex ignorantia & desidia mentem frustrentur summi omnium Pastoris Christi.

CAPUT QUINTUM.

An ad ineundam Religionem veram Auctoritas praecedere Rationem debeat. Manichaeorum jactantia exploditur. S. Augustino sententia hac de re absurda à Pherepono afficta. Rationes extrinsecae, seu Motiva Credibilitatis adhibenda ante Fidem, nec exigendae Rationes Dogmatum demonstrativae. Usus Catholicae Ecclesiae hìc laudatus, à qua nemo sine ratione credere jubetur. Scire & credere quantùm differant. Miracula, extrinsecae Rationes. Alia Phereponi somnia putantis, Catholicos olim sine rationibus exegisse Fidem.

EX hactenus dictis consequitur, rationem atque auctoritatem consulendas esse, easque confluere, ut quisque prudenter aut susceptam servet, aut amplectatur religionem veram. Quod cùm plerique non animadvertant, aut negligant, & ab una hominum fallaci auctoritate se duci sinant; hinc fit, ut tot Provinciae in antiquis erroribus persistent, & ad verum Dei cultum nunquam convertantur. Omnium autem maxime christiana religio auctoritate & ratione se niti profitetur; ceteris verò aut unum ex istis fundamentis, aut utraque deesse invictis argumentis contendit. Apostoli, eorumque successores, & SS. Patres, & reliqui Christianae Reipublicae Doctores legem hanc non aliis artibus in toto fere terrarum orbe propagarunt, quam ostendendo divinitùs revelatam, & rationi conformem, idque rationibus probando, quibus humana prudentia prorsus acquiescat, nisi carnem audire malit, quàm spiritum. Proinde prima fronte videatur non injustâ censurâ à Joanne Pherepono argui S. Augustinus, quippe qui in libro *de Utilitate credendi* persuadere nititur, christianam religionem sine ratione priùs veram esse credendam, ut illius veritas ratione postea percipiatur. *Vera religio*, inquit ibi Augustinus Cap. 9. *nisi credantur ea, quae quisque postea, si se bene gesserit, dignusque fuerit, assequatur atque percipiat, & omnino sine quodam gravi auctoritatis imperio iniri rectè nullo pacto potest.* Augustini sententiam Phereponus in animadversione ad eumdem librum pag. 596 his verbis insectatur; *Quo argumento probare poterat, priùs esse quaedam sine ratione (nam hoc debet intelligi) credenda, quae postea perciperentur? Quis mendaciorum &*

fabularum Propola non potuit similia exigere : & postea dicere, si quis commenta ejus rejecisset, eum fuisse indignum, qui ea adsequeretur? Annon Judai & Ethnici Christianis, contra se ratiocinantibus, talia reponere poterant, esse credendum, non ratiocinandum? Tum ostendere pergit, non injuriâ petere posse homines ad Christi fidem convertendos, ut hujus fidei veritas rationibus antè vera probetur, quàm vera credatur. Aliter præpostere agi; nullamque superstitionem esse, ad quam pertrahi non possint homines, si obtineat opinio Augustini.

Verùm enim verò Phereponus ineptam Augustino sententiam affinxit, eique contigit, quod reliquis, qui cùm in hoste quærant quod criminentur, errores & culpas deprehendunt, quas tamen non hostis sæpè admisit, sed Censoris livor incautè somniavit, atque creavit. Nos æquiore animo Augustini mentem investigantes palam faciemus, nihil æquius ab Augustino suaderi atque exigi potuisse, quàm quod ipse à Manichæis exigebat; & simul quodnam sit rationis pondus, & quî ratio procedere debeat in religionis negotio, ostendemus. Uti diximus, religio vera ab autoritate, sive revelatione divina, descendere debet. Cùm Deus nolit singulos per se alloqui homines, eisque religionem veram mirandum in modum communicare: necesse est, ut isti ad rationis consilium, & ad auctoritatem quoque humanam confugiant, per quæ subsidia de divinæ revelationis veritate certi efficiantur. Ipsa humana auctoritas, quanquam multum polleat, ad rationis tribunal & examen trahenda est, nosque è rationis consensu, sive dissensu, illius vim, aut infirmitatem dignoscimus. Rursus ratio duplici via nos ad cognoscendam veritatem divinæ revelationis perducere potest; vel per demonstrationem, & argumenta intrinseca, vel per credulitatem, & persuasionem prudentem, hoc est per extrinseca argumenta.

Manichæi magnificis verbis homines ad religionem invitabant, polliciti se omnia illius mysteria & dogmata demonstraturos esse evidenter cum veritate concordia, priusquam ab aliquo fidem exigerent. Scilicet, si pollicitationem sequebatur effectus, poterant homines primò per rationem, sive per intrinsecas rationes, intelligere, veram esse illam religionem, quam subinde per fidem credituri erant, ita ut fidei fundamentum foret ipsa ratio. Contrà Catholici contendebant, priùs esse credendum per fidem, ut postea per rationem, & per intrinseca argumenta, intelligi ardua quædam religionis mysteria & dogmata possent. Quam quidem rationem pertrahendæ gentis ad veram sapientiam ambitiosissime deridebant Hæreticorum omnium stultissimi Manichæi, non aliter

ad tantam rem procedendum rati, quàm nihil credendo, nisi rationi prius intrinsecè constaret veritas per explicationem omnimodam, atque evidentem demonstrationem omnium dogmatum, atque mysteriorum.

Totus est Augustinus ut ostendat, quàm injusta flagitarent Manichæi, quàm justa Catholici. Primò, quia ne ipsi quidem hæretici promissa præstabant. *Plus enim*, ut ait cap. 1. Lib. de Util. cred. *in refellendis aliis diserti & copiosi erant, quam in suis probandis firmi & certi.* Et cap. 6. affirmat, eorum Auditores *falsa pollicitatione rationis inaudita millia fabularum credere & colere fuisse coactos.* Ipsos item Magistros ineptissimos fuisse in reddenda ratione, suisque doctrinis confirmandis, tradit lib. contra Epist. Manichæi cap. 5. & cap. 14. Immo id ostendit in reliquis suis adversus eos Hæreticos lucubrationibus. Secundò, quia & ipsi Manichæi ante omnia hortabantur auditores suos, ut Christo crederent, atque in hoc sequerentur auctoritatem Ecclesiæ Catholicæ. Quo facto, pollicebantur se expositiuros, verumque esse demonstraturos, quicquid dixerat Christus, & in Scripturis habebatur Manichæo calculo probatis. Tertiò, cùm divina quædam Mysteria & Dogmata vim & captum intellectus humani excedant, & sint non quidem contra rationem, sed supra rationem: ideo Catholici aiebant, per fidem sternendam esse viam rationi, ut hæc in alta atque obscura, impetrato per fidei obedientiam cœlesti auxilio, postea penetraret. Quartò, ostendebant Catholici, etiamsi Mysteria divina & sacræ Scripturæ humanis viribus intelligi possent, paucorum tamen hominum esse rationes intrinsecas capere, quibus mens ad certam cognitionem rerum omnium divinarum perducatur. Num ergo ceteris hominibus, qui tam sereno ingenio, tam vivido intellectu, præditi non sunt, idcirco neganda aut differenda religio, neque per fidem ad verum credendum sunt ii pertrahendi? Si hoc statuamus, tunc rudes & crassâ minervâ afflati, arbitrantes non sine rationibus & demonstrationibus esse credendum, nunquam ad veram religionem pervenient, quia nunquam obscura & ardua quædam religionis arcana satis sint intellecturi. Tandem, ut alia præteream Augustini argumenta, Christus ipse non aliâ ratione homines ad se pertraxit, nihil prius, nihil fortius exigens, quàm ut sibi crederent, cùm tamen illi nondum essent idonei ad divina percipienda secreta. Neque secus ad nostra usque tempora actum fuit in Ecclesia Catholica; & porro secus agere periculosum est, aut certe exiguum afferet fructum. *Hæc est*, inquit Aug. cap. 10. de Util. cred. *providentia veræ religionis.*

Hoc jussum divinitùs. Hoc à beatis majoribus traditum. Hoc ad nos usque servatum. Hoc perturbare velle atque pervertere, nihil est aliud, quàm ad veram religionem sacrilegam viam quærere. Quod qui faciunt, nec si eis concedatur, quod volunt, possunt quò intendunt pervenire. Cujusmodi enim libet excellant ingenio, nisi Deus adsit, humi repunt. Tunc autem adest, si societatis humanæ in Deum tendentibus cura sit. Quo gradu nihil firmius in cælum reperiri potest.

Sed hactenus deducta dubitationi lectoribus eximendæ satis non sunt. Nondum argumenta Phereponi dejecta, nondum ejus error detectus. Cùm audiunt lectores, veterem Christianorum Rempublicam, & Augustinum poscere, ut ad veram religionem accedentes primùm sine ratione credant, facturi sibi gradum etiam ad intelligenda religionis mysteria non continuò opinentur, iis imperatam esse fidem sine ulla omnino ratione. Exigebatur, ut veram crederent Christi legem; sed simul credendi rationes exponebantur, quibus ducti homines prudentissime veram crederent. Rationes autem istæ erant, quæ nunc in Scholis signa, seu motiva credibilitatis, appellantur, extrinsecæ quidem rationes, sed proposito fortissimè probando omnium consensu idoneæ. Nos aliqua ex his argumentis suprà attigimus. Proponebantur infideli unà cum divinis utriusque Testamenti libris mysteria & dogmata Christi, atque etiam explicabantur. At parcebatur intrinsecis rationibus, quæ difficiles plerumque sunt, ac intelligi nequeunt, nisi post longum studium, & peculiari auxilio Dei, quod per fidem divinitùs infusam, & per Baptismatis gratiam sperare deinde fas est. *Ego*, ait Augustinus cap. 14. *credere ante rationem, cùm percipiendæ rationi non sis idoneus, & ipsâ fide animum excolere excipiendis seminibus veritatis, non solùm saluberrimum judico, sed tale omnino, sine quo ægris animis salus redire non possit.* Sacerdotibus Christi fidem prædicantibus inter Infideles, non Theologiæ Baccalaureos, ut barbaro utar vocabulo, sed Christianos facere animus erat. Præviis igitur argumentis efficacibus credibilitatis movebantur Infideles ad credendum, veram esse Christi religionem. Quo fundamento posito, cognitâque veritate revelationis divinæ, quidquid postea ab ista cœlesti religione propositum erat atque explicatum, etsi non intelligeretur, etsi intrinsecæ causæ & rationes non afferrentur, aut satis non caperentur, verum credebatur, & credendum erat, quippe à Deo mentiendi impotente in ea vera religione traditum. Ita extrinsecæ rationes animum instruebant ad fidem; misericordia autem Dei animum ita instructum ad baptismum, & ad cælestе fidei salutaris donum perducere solebat. Ani-

mus tamdem divinâ gratiâ imbutus, ad obscura & abdita mysteria & dogmata intelligenda, quantum creatæ menti licet, efficiebatur aptissimus.

Quod itaque in Catholicis criminabantur Manichæi, nihil aliud erat, quàm istud præcipere fidem sine prævia demonstratione, sine rationibus intrinsecis, evidentiusque dogmatum omnium atque mysteriorum probatione. Id importune à Manichæis exigi, quin etiam parum pie, atque imprudenter exigi, Augustino præeunte, didicimus. Satius enim erat, ac tutius & expeditius, ad religionem adducere homines per motiva credibilitatis, hoc est, per extrinsecas rationes. Ad hæc animum Phereponus non advertens, ubi audiit, Manichæos rationem petere ante fidem, Augustinum verò in contraria esse sententia, tum censuit sine ullis rationibus præviis impositum ab Ecclesia Catholica credendi jugum futuris fidelibus. At amabo, quid aliud Augustinus in Manichæis damnat, quàm quòd ante fidem *rationem se de obscurissimis rebus polliceantur reddituros*, uti Cap. 9. ait? Secundò, quòd *credendum negent, nisi indubitata ratio reddita fuerit &c. Et nisi apertissimam rationem stultis de Deo protulerint, nihil credendum esse contendant?* Nihil ergo aliud probare Augustinus contendit, quàm prudenter credi posse ac debere, vel antequam ratione, & certa cognitione, divina quædam secreta & ardua quædam ac obscura mysteria intelligantur. Nonne ad rite prudenterque veram religionem ineundam, satis est, si externis argumentis, quæ multa atque efficacissima habet sola Christi religio, ad credendum ducaris? Ubi enim tibi constitit, veram esse aliquam religionem, tibi etiam constat, nonnisi vera in ea contineri, tametsi per demonstrationem veritas singulorum tibi nondum perspecta fuerit. Augustinus ipse, quibus rationibus permotus fuerit, & quibus reliqui permoverentur ad amplectendam Christi legem, prodit in ipso libro de Utilitate credendi Cap. 14. dum significat, se Christi moram in terris credidisse *populorum atque gentium confirmatæ opinioni, ac famæ admodum celeberrimæ. Fama*, inquam, *celebritate, consensione, vetustate roborata.* Deinde Cap. 16. partim admirandis christianæ religionis prodigiis, quæ nemo nisi impudens neget, partim credentium multitudine, quæ Augustini tempore se latissime per ingentia terrarum spatia effundebat, moveri nos ad credendum ait. *Homini non valenti verum intueri, ut ad id fiat idoneus, purgarique se sinat auctoritas præsto est, quam partim miraculis, partim multitudine valere, nemo ambigit.* Sequenti autem capite pleraque credibilitatis motiva enumerat, quibus Infideles adducti prudenter credere jubebantur, nostrisque etiam jubentur tempo-

ribus. *Hoc factum est*, inquit, *divinâ providentiâ per Prophetarum Vaticinia; per humanitatem doctrinamque Christi; per Apostolorum itinera; per Martyrum contumelias, cruces, sanguinem, mortes; per Sanctorum prædicabilem vitam; atque in his universis, digna rebus tantis, atque virtutibus, pro temporum opportunitate miracula.* En argumenta, en rationes, quæ ab Infidelibus fidem impetrabant, priusquam certa & interna demonstratione, sive cognitione, intelligerentur omnia divinæ legis documenta atque mysteria. Hinc Augustinus dicere pergit: *Cùm igitur tantum auxilium Dei, tantum profectum, fructumque videamus, dubitabimus nos ejus Ecclesiæ condere gremio, quæ usque ad confessionem generis humani ab Apostolica Sede per successiones Episcoporum, frustra Hæreticis circumlatrantibus, & partim plebis ipsius judicio, partim Conciliorum gravitate, partim etiam miraculorum majestate damnatis, culmen auctoritatis obtinuit?* Alia hujusmodi argumenta extrinseca, quæ Augustinum in Ecclesiæ Catholicæ gremio tenerent, luculentiùs ab ipso recensentur in lib. contra Epist. Manichæi Cap. 4.

Nunc ergo accedat Phereponus, & dicat pag. 596. Animadv. *Quis mendaciorum & fabularum Propola non potuit similia exigere? Annon Judæi & Ethnici Christianis contra se ratiocinantibus, talia reponere poterant: esse credendum, non ratiocinandum?* At quis mendaciorum Propola, quis Ethnicus, aut Judæus, tot ac tanta motiva credibilitatis afferre poterat, aut possit, quibus probet suam religionem divinitùs institutam, aut à Deo semper in pristinis legibus & ritibus conservatam, quot & quanta producere potuit, & potest Christi religio? Non ergo sibi timere debebat Augustinus, immo Catholica Ecclesia, si credendum priùs esse monebat quàm intime evidenter omnia intelligerentur; nam reliquæ religiones tanta vi, tanto numero & concentu argumentorum carent, quibus fidem exigant ante rationem. Propterea extra oleas Phereponus fertur, cùm in reliquis animadversionibus suis Augustino minatur, & flagra intentat, quasi hic nulla ratione prolata, Christo, ejusque religioni, & sacerdotibus, credendum esse moneat. *Qui credit* (sunt Phereponi verba pag. 597.) *veram aliquam esse Religionem, seu Deum coli velle ab hominibus, sine ulla omnino ratione; aut insanit, aut ita hebes est, ut ab insanis non multum distet. Qui fidem habuit tibi sine ratione, idem etiam sine ratione, cùm videbitur, tibi fidem detrahet, adsentieturque æque facile Arianis, si rerum potiantur, aut etiam, quod deterius est, Muhammedanis, quod revera fecerunt Afri post Augustini tempora.* Non vacat inquirere, cur in Muhammedanam superstitionem concesserit unà cum Asia & Græcia, ipsa quoque Africa. Hoc unum dicam, temerè pronuntiari, Afros sine ratione olim credi-

disse

disse Christo, & ejus religionem sine ratione didicisse, & per aliquot etiam secula sine ratione servasse. Neque in animo est perpendere, quot exceptionibus subsit, & quot explicationibus indigeat regula illa: *Qui tibi fidem sine ratione habet, facile etiam sine ratione tibi fidem detrahet.* Siquidem & Judæorum, & Moslemorum filii sine ratione plerumque credunt parentibus, & majoribus suis, religionem propriam tradentibus; neque tamen facile de sua se fide atque opinione dejici patiuntur. Quod si id illis contingit, quantò magis id Christianis continget, & porro contingere debeat? Qui enim vel sine ratione Christo credit, & per Baptismatis lavacrum religioni veræ conjungitur, dum id ex animo faciat, & non ficte credat, eâ cœlesti virtute profectò donatur, quæ illum vel sine ratione in fide constantissimum continere possit.

Hæc, inquam, missa faciamus, & certa sit undequaque Phereponi sententia, immo non aliud sit quàm quod habetur Cap. 19. Ecclesiast. *Qui citò credit, levis corde est.* At quid rei hæc habent cum Ecclesiæ Catholicæ disciplina, quæ à Christo ad nostram usque ætatem sanctissimam religionem propagavit, tot rationibus, causisque propositis, cur Sacerdotibus suis, & Christo credendum foret? Bardos plane stupidosque necesse est, faciat existimetque Phereponus tot populos ingenii fama alioqui celebres, qui sese ad Christum hucusque adjunxerunt, si aliter eos censet christianæ religioni consensisse, neque iis, antequam crederent, fortissime persuasum putat, jure fuisse credendum. At, inquit Phereponus, non rationi, sed sacerdotibus fidem exigentibus credendum esse Augustinus monet. Id juris si sibi arrogent Sacerdotes Ethnici, & eadem, quæ Augustinus habet de utilitate credendi, Christiano occinant, quid responsi dabimus? Intoleranda ab iis peti, Christianus exclamabit. *Ne ergo*, subdit Censor, *bona ratiocinatio habeatur in Africa Christiana, quæ Parologismus fuisset ad ortum Euphratis.* Si sine ullis omnino rationibus Christiani Antistites sibi adhibendam fidem dixissent: ferri utcumque posset ista Phereponi percunctatio. Verùm, ut vidimus, aliter sese res habuit. Præter animum non fictum adferebant Christiani Sacerdotes rationum pondus, quibus evidenter credibilem esse religionem suam probarent, vel non intellectis evidenter singulis ejus dogmatibus atque mysteriis. Manichæi verò ita obfirmatis animis pugnabant, ut neque Sacerdotibus Catholicis, quamlibet sincerè agentibus, neque extrinsecis argumentis, quamlibet fortissimis, eorum ex parte productis adjungere fidem vellent, & adjungendam præfractè negarent, nisi certa cognitione atque intrinsecis rationibus

priùs intelligerent & vera esse evidenter cognoscerent omnia divinæ legis mysteria atque documenta. Itaque sponte evanescit inter Christianos atque Ethnicos Sacerdotes instituta comparatio.

Cùm verò Augustinus Cap. 12. lib. de Util. cred. quæsiisset, *Quomodo, si quod nescitur credendum non est, serviant parentibus liberi, eosque mutua pietate diligant, quos parentes suos esse non credant?* Phereponus insurgit, & hæc plane dissimilia esse pronuntiat. *Nam parentes*, ita scribit, *& alii scire possunt, & revera sciunt, quinam sint sui, & certorum hominum liberi; nec ullâ utilitate ducuntur, saltem plerumque, ad supponendos sibi alienos liberos. Sed Sacerdotes, qui volunt sibi credi de religione, ejus veritatis non sunt magis conscii, quam alii homines, si rationibus sunt destituti; & plerumque non sine magna utilitate sua suum gregem augebant.* At hoc ipsum exemplum dilucidè ostendit, quod hactenus de quæstione ista non perspexit Phereponus, qui tametsi criticæ artis magister moneri se patiatur, ut quando ad aliorum censuram fertur, diligentiùs eorum opera legat, mentemque scrutetur. Tria esse dixerat Augustinus Cap. II. *Intelligere, credere, opinari. Intelligere* idem esse ac *scire*, seu *aliquid mentis certa ratione tenere statuit.* Tum hæc addit: *Quod intelligimus, debemus rationi; quod credimus, auctoritati; quod opinamur, errori.* Ut autem ostendat, falli Manichæos, qui dicunt, *nihil esse credendum, nisi quod scimus*, liberorum exemplum adducit, qui procul dubio mentis certa ratione & per demonstrationem scire ac intelligere nequeunt, suos esse parentes, quos ut tales diligunt & colunt, & tamen piè prudenterque tales esse credunt, quia auctoritate, hoc est, argumentis & rationibus extrinsecis ad ita credendum atque agendum moventur. *Credimus*, inquit, *& sine ulla dubitatione credimus, quod scire non posse confitemur.*

Quid nunc rei tam certæ objicit Phereponus? *Parentes*, ait, *& alii scire possunt, & revera sciunt, quinam sint sui liberi.* At ut prætercam, ne ipsos quidem parentes id *scire* interdum posse per *scientiam certamque mentis cognitionem*, quo sensu Augustinus hîc *scire* accipit: numquid liberi per rationes intrinsecas, & per scientiam noscunt parentes suos? Non hercle. *Non enim ratione* (ut ipsis Augustini verbis utar) *ullo pacto sciri potest, sed interpositâ matris auctoritate de patre creditur; de ipsâ vero matre plerumque nec matri, sed obstetricibus, nutricibus, famulis. Nam cui furari filius potest, aliusque supponi, nonne potest decepta decipere?* Sed, inquit Phereponus, hoc exemplo probare vult Augustinus, credendum quoque esse Christiano Sacerdoti sine ratione, cùm tamen hæc sint plane dissimilia. At quandonam somniavit quisquam, liberos sine ulla omnino ratione

credere, hunc aut illum esse parentem suum? Illud ergo exemplum in eum tantummodo finem Augustinus adfert, *ut ostendatur, nihil omnino humanæ societatis incolume remanere, si nihil credere statuerimus, quod non possumus tenere perceptum*, hoc est cujus certa non habeatur scientia. Nimirum inter Augustinum & Manichæos vertebatur ista quæstio, utrum scilicet credi quædam prudenter possent atque deberent per sola credibilitatis argumenta, an verò necesse foret earum rerum scientiam prius habere, ut prudenter deinde crederentur. Nemo neget, quin liberi verisimillimis rationibus ducti prudenter credant, & credere debeant parentes suos. Nemo etiam negare audeat, quin Infideles auditis dumtaxat motivis, ut aiunt, credibilitatis, credere prudenter possint ac debeant Sacerdoti Christiano, quamvis internas quorumdam divinorum dogmatum rationes nequaquam proponenti. Dissimilia autem sunt hujusmodi exempla, sed contrariâ atque aliâ ratione, quàm Phereponus censet. Liberi enim facile in credendis parentibus suis, ut liquet, falli possunt; Infidelis verò in credendo Sacerdoti tot credibilitatis argumenta adferenti, si rationem consulat, sentit se falli non posse, etiamsi Sacerdos ille ad utilitatem quoque propriam eo in negotio respiceret: quod tamen quàm modestè, quàm vere, à Pherepono Christianis Sacerdotibus affingatur, ipse viderit. Tanta quippe est eorum argumentorum vis, quibus credenda ostenditur christiana religio, ut eam non solùm prudenter, & sine difficultate credere quisque possit, sed etiam difficillimum sit homini iis auditis temperare à credendo. At Phereponus sibi temere persuadet, sine ullis omnino rationibus olim Sacerdotes fidem præcepisse, dum nequaquam intelligit, quid *scire* hoc loco sit Augustino. Poterat tamen ipse ex iis, quæ retulimus, abunde perspicere, & partim etiam perspexit in eodem Cap. 14. sed qui extra orbitam cucurrerat se in viam revocare non valuit.

Disciplinam Ecclesiasticam de exigenda fide ante rationes intrinsecas exemplo Christi confirmabat Augustinus, inquiens eum nihil prius, neque fortius, quàm credi sibi voluisse. *Fide*, ait, *ille stultos ducebat; vos ratione ducitis. Laudabat credentes ille; vos objurgatis &c.* Hic Pheroponus suas obtrudit notas, ostensurus egregia morum præcepta & miracula duas graves fuisse rationes, quibus divinus ille magister sibi conciliabat fidem, quamvis Judæi non intelligerent, quæcumque dicebat. At rogo quid novi adfert eruditus Censor? Nonne & Augustinus ibidem hæc habet: *Quid enim aliud agunt tanta & tam multa miracula, ipso etiam dicente illa fieri non ob aliud, nisi ut sibi crederent?* Quare ergo non intellexit aliquando

Phereponus, satis esse posse ad prudenter credendum religioni christianæ argumenta credibilitatis, eaque argumenta antiquis christianis in credendo, & in prædicando Infidelibus Evangelio familiaria fuisse? Ipse Christus causas & rationes intrinsecas altissimorum quorumdam dogmatum non attulit; & tamen ut sibi crederetur, instabat. Sola miracula, quæ nemo alius fecerat, pro ratione erant, eorumque gratiâ prudenter assentiri Christo poterant, immo debebant Judæi. Miracula autem non intrinsecas esse, sed extrinsecas rationes, ad probandam doctrinæ veritatem, manifeste constat. Præterea Phereponus hinc discere debuit, excipiendum cum risu fuisse exemplum Christi à Catholicis adhibitum, si isti non solùm sine intrinsecis, sed etiam sine extrinsecis rationibus postulassent, ut sibi crederetur, quando ipse Deus Filius non aliter fidem præceperit, quàm præmissis ingentibus prodigiis, hoc est gravissimis rationibus extrinsecis, quibus tutò deducerentur Judæi ad credenda illa etiam, quæ satis non intelligerent. Videat igitur Censor, quàm rectè in hæc verba concludat: *Itaque non potuit Augustinus exemplo Christi uti, ut probaret Ecclesiam Catholicam jure sibi sine ratione credi postulare.*

Itidem ex aliis quoque Augustini Libris, quæ Catholicorum atque ipsius Augustini mens & consuetudo foret, colligere Phereponus poterat, nisi figmentum suum nimis amasset, ex quo exercendi ingenii censorii tam bella occasio suboriebatur. Inquit autem Augustinus in Lib. de vera Religione cap. 34. *Ipsa quoque animæ medicina, quæ divinâ providentiâ & ineffabili beneficentiâ geritur, gradatim distincteque pulcherrima est. Distribuitur enim in auctoritatem atque rationem. Auctoritas* [videlicet argumenta credibilitatis] *fidem flagitat, & rationi præparat hominem. Ratio ad intellectum cognitionemque perducit. Quanquam neque auctoritatem ratio penitus deserit, cùm consideratur, cui sit credendum; & certe summa est ipsius jam cognitæ atque perspicuæ veritatis auctoritas.* In Ep. 120. cap. 1. aliàs 222. apertiùs exprimit, quæ sententia foret Ecclesiæ Catholicæ. *Absit* [sunt ejus verba] *ut ideo credamus, ne rationem accipiamus, sive quæramus; cùm etiam credere non possemus, nisi rationales animas haberemus. Ut ergo in quibusdam rebus ad doctrinam salutarem pertinentibus, quas ratione nondum percipere valemus, sed aliquando valebimus, fides præcedat rationem, qua cor mundetur, ut magnæ rationis capiat & perferat lucem: hoc utique rationis est.* Quæ verba Phereponus veritatem prorsus consentientem habere & ipse adnotavit atque affirmavit; quamvis postea fateatur, se non intelligere, quomodo hæc in concordiam redigi possint cum iis, quæ alibi de auctoritate ab Augustino traduntur. At nihil ho-

mini facilius erat, quando ad ejus libros accessisset amantis potius quàm inimici animo, & non insectandi, sed illustrandi tanti viri causâ in eum commentarios sibi conscribendos suscepisset.

Ceterum lepidus mihi videtur Phereponus, cùm veras divinare vult causas, cur Augustini tempore Fides, ut ille somniat, sine ratione exigeretur. Prima est, quòd Christiani *non satis erant in Philosophia Criticaque exercitati, ut Scripturam contra objectiones Manichæorum, aliorumque defendere commodè possent. Altera, quòd revera sibi conscii essent, non pauca a se dici planè contraria recta rationi; qualia erant tam multa, quæ de gratia & prædestinatione, aliisque dogmatibus iis adnexis, quasi capite fidei credenda ab Augustino proponebantur. Denique is sermo fuit partium jam vires suas sentientium, & multitudine sua fretarum, quam sæpè jactat hic Augustinus, contemtâ paucitate aliter sentientium.* En quot criminum postulet Ecclesiam Catholicam suis hisce divinationibus Phereponus noster. Sed ad primam causam quod attinet ab eo excogitatam, negamus, ita Critices & Philosophiæ scientiâ destitutos fuisse veteres Christianos, & potissimum Augustini tempore, ut commodè interpretari tuerique non possent Scripturas sacras. Prostant eorum libri, quibus vindicarunt ab Ethnicorum, Manichæorum, aliorumque hostium censuris veritatem, & sanctitatem divinorum codicum. Multi è Manichæis, plures ex aliis Sectis, innumeri è Paganorum superstitione ad veram Christi Religionem perducti (nisi omnes illos inter pecora stipitesque referre volumus) argumento sunt, non infeliciter neque segniter versatos esse veteres Ecclesiæ Catholicæ Præsules & Pastores in sacris voluminibus protegendis & rectè explicandis. Secundò dicimus, peculiarem illam Criticam & Philosophiam, quam expetit Phereponus, ne necessariam quidem olim fuisse, neque adhuc esse, ut quis jure ad Christianam & Catholicam Religionem advocetur, atque impellatur. Satis superque sunt argumenta, quibus prudenter credibilis; immo evidenter credibilis, ostenditur Christi Religio. Non aliis usus est ipsemet Christus; non aliis fere semper in prædicatione Evangelii usi sunt ejus Apostoli, atque Apostolorum Successores, ceterique Ecclesiæ Catholicæ Doctores. Non aliis utendum contendit Origenes lib. 1. contra Celsum, hominem nempe, qui Pherepono in hujusmodi accusatione præiverat. Curæ tot agricolarum, quanquam Philosophiæ & Criticæ, si Phereponum auscultamus, imperitorum, quanta messis responderit, ac respondeat, nullà non loquitur historia. An multos ad Christum adducere possit, atque adducat præscripta à Pherepono via, tantumque ab eo commendata Ars Critica, vident alii. Illud quidem affirmari posse reor,

si homines induxissent, aut inducant in animum, tum solùm credendum esse Christo, cùm sublatæ evidenter fuerint omnes in divinis Scripturis dogmatibusque occurrentes difficultates, eos aut serius quàm par est, aut nunquam futuros fuisse, & fore Christianos. Rationi feroci, atque admodum curiosæ, sive etiam infirmæ, nunquam satis est; neque est ulla gens tam discordiarum ferax, quàm quæ enixam dat operam Criticæ, & de omnibus dubitat, nihilque credendum ducit, nisi quod est evidenter probatum. Unusquisque in suo sensu abundat, unusquisque supra alium se sapere arbitratur, & uni sibi credere novit. Quamobrem tutior, & laudabilior semper fuerit ratio prædicandi & persuadendi Evangelii, quam Christus, quam nostri Majores hucusque servarunt, & quam fortasse non impugnasset ipse Phereponus, si Augustini consilium sententiamque hac de re [quod facile fuit] meliùs percepisset. Sed alibi de Critices usu, abusu & necessitate & de scientia Patrum quædam commentabimur.

Quod est ad alteram causam, nempe ideo à rationibus reddendis se abstinuisse veteres Christianos, & Catholicos, *quòd revera sibi conscii essent, non pauca à se dici contraria rectæ rationi*: à veritate omnino abhorret. Nonnulla quidem diximus in Catholica Religione tradi, quæ supra humanam rationem sunt, qualia sunt à Christo revelata de Dei natura. At aliqua ibidem tradi, quæ sint, si Superis placet, plane contra rectam rationem, & id non ignorari à nobis, nullus unquam Catholicus, nisi errans, sibi persuasit; nullus nisi stultus, somniavit. Et queis, rogo, auctoribus tam deformem sententiam Ecclesiæ Catholicæ imponit Phereponus? Hæreticos forsitan cùm antiquos tum recentes, quibuscum & ipse sentit & facit, sui dicti daturus est testes. Verùm quonam ex Canone Critico didicit ille, credendum esse hostibus nostris affirmantibus, quod nos constantissime negamus? Quandoquidem tamen Augustinus ipse accersitur in hanc eamdem causam, ostendat quæso Phereponus, eum sibi conscium fuisse, adversari rectæ rationi, quæ *de gratia & prædestinatione* à se proponebantur. Mihi nullum dubium est, quin Augustinus hac de re interrogatus non solùm se tam absurdæ opinionis conscium negasset, sed etiam invictis rationibus ostendisset, sententiam suam cum recta ratione penitus consentire, aut saltem ab illa non abhorrere. Pro ipso luculenter respondere adhuc possunt editi ejus Libri, in quibus unice probat, nullam aliam, quàm suam, & Ecclesiæ Catholicæ, de gratia & prædestinatione sententiam habere consensum scripturæ atque rationis. Si ille [fingamus rem à vero longe alienam] in ea fuit opinione, quam

Calvini Sectatores eidem tribuunt, non inficiamur, quin contra ipsum recta ratio pugnaret. Sed, hoc etiam posito, certissimum est, non advertisse Augustinum, quantopere hujusmodi sententia adversaretur rectæ rationi. Nam & ipsi Calviniani, qui revera in hisce quæstionibus contraria rationi docent, induci non possunt ut credant, se rationi contraria tradere, atque in tam misero errorē versari. Deinde prodit ipse Liber de Utilitate credendi, qualia Augustinus sentiret. *Credere*, inquit is Cap. 11. *tunc est culpandum, cùm vel de Deo indignum aliquid creditur, vel de homine facile creditur.* Utique fatemur, nihil indignius excogitari de Deo posse, quàm quod Augustino Calvinus adscribit: nempe à Deo creari homines, qui antecedenti necessitate non secus ac fato compellantur ad bonum & malum, & subinde ab ipso Deo propter delicta puniantur, quæ illi non coacti quidem patrarunt, sed electione & resistendi facultate sine sua culpa destituti evitare nullo pacto potuerunt. Talia Deum prorsus dedecent, nimiumque rationi adversantur. Si verum foret, eam fuisse Augustini sententiam in Gratiæ & Prædestinationis negotio, quam tradidisse ab hæreticis recentioribus dicitur, & conscius ille sibi fuisset, in quot à ratione absona atque indigna Deo, se sua opinio conjiceret: adeone mentis inops fuisset, ut tunc esse culpandum hominem diceret, *cùm de Deo indignum aliquid creditur?* Sed Augustinus à Calvino perverse explicatus, neque indigna Deo tradidit, multoque minus sibi conscius fuit, se aliquid credere contrarium rectæ rationi.

Denique idem ille est Augustinus, qui Epist. 143. olim 7. hæc scribit non ignorata Pherepono, immo aurea jure ac merito ab ipso appellata: *Si ratio contra divinarum Scripturarum auctoritatem redditur, quamlibet acuta sit, fallit verisimilitudine, nam vera esse non potest. Rursus si manifestissimæ certaque rationi velut Scripturarum sanctarum objicitur auctoritas, non intelligit, qui hoc facit, & non Scripturarum illarum sensum, ad quem penetrare non potuit, sed suum potius objicit veritati; nec quod in eis, sed quod in seipso velut pro eis invenit, opponit.* Idem etiam Lib. 4. de Trin. Cap. 6. præclarissime inquit: *Contra rationem nemo sobrius, contra Scripturas nemo Christianus, contra Ecclesiam nemo pacificus senserit.* Similia habet aliis in locis. Nunc ergo à Pherepono petimus, qua fronte affirmare possit, revera sibi conscium fuisse Augustinum à se tradi contraria rectæ rationi in quæstionibus *de Prædestinatione & Gratia.* Nisi censeat Augustinum, virum ingenio & memoria ad invidiam præstantissimum, supine admodum delirasse, aut virum summe pium impostorem fuisse mendacissimum, qui aut ignoraret, quæ in animo certa & statuta habebat, aut quædam intimo corde cre-

deret, contraria verò alios decepturus deprædicaret: Hæc, inquam, nisi devorare velit Phereponus, fateri tandem cogatur, Augustinum, qui contra rectam rationem sentiendum esse negat, sibi conscium non fuisse, à se proponi quædam, quæ ipsam rectam rationem inimicam haberent; sive, si ita Pherepono placet, errasse quidem Augustinum contra ipsam rationem, sed ipsum se errare non cognovisse.

Facile verò nobis foret ostendere, ne errasse quidem Augustinum, neque à ratione absona prodidisse in controversiis de Prædestinatione & Gratia. Sed occupata jam fuit ista provincia à doctissimis inter Catholicos viris, quorum etiam cura atque eruditione palam factum est, quantum Augustini dogmata à Calvinianis distent. Illud in præsentia adnotasse sufficiat, ab Augustino adhuc Presbytero conscriptum fuisse Librum de *Utilitate credendi*. Eo autem tempore, cùm inter ipsum & Pelagianos, quippe nondum ab ovo eductos, nullæ quæstiones de Gratia intercessissent: inepte dicitur Augustinus aliena à recta ratione in Gratiæ & Prædestinationis argumento proposuisse. Immo tantum abest, ut id contigerit; ut nihil prius neque antiquius tum Augustino esset, quàm liberum hominis arbitrium à Manichæis defendere, quod postea in reliquis contra Pelagium scriptis ab ipso læsum nonnulli perperam opinantur. Testis etiam est ipsemet Augustinus, se tum temporis incaute adhæsisse opinioni de initiis fidei merito hominis, non gratiæ Dei, tribuendis, quam postea adoptarunt Semipelagiani. Quamobrem cùm liquidò constet, eo saltem tempore, quo Librum illum scribebat Augustinus, ab ipso proposita non fuisse aliena à recta ratione in argumento divinæ gratiæ: Constabit etiam, nihil magis abs re produci à Pherepono potuisse, quàm quòd Catholici ideo fidem ante rationem exigerent, quia conscii sibi erant, tradi à se quædam plane contraria rectæ rationi. Idem quod de dogmatibus ad gratiam spectantibus dictum est, dici & de aliis potest, quæ in Catholica Religione rationi rectæ repugnare Phereponus credit, & quæ libenter, ut opinor, hic quoque memorasset, nisi fortasse conterraneis suis non omnes illius sententias, non ejus ubique licentiam, æquo animo ferentibus, parcere consultius duxisset.

Tertia causa, quare postulabant Catholici, ut rationi anteverteret fides, Pherepono divinante, ea fuit, quod ii suas jam vires sentirent, suâque multitudine freti, aliter sentientium paucitatem contemnerent. *Ejusmodi partes*, inquit is, *ac ingenia pati non possunt sibi obloqui pauciores, sed volunt fidem loquentibus continuo haberi.* Nescio, an hîc Dordracenam Synodum tacite carpat ingeniosus Censor. Hoc quidem

quidem novi, ipsum, quanquam minime falsa de Catholicis hîc narret, multitudinem suam Manichæorum gregi objicientibus non minus tamen quàm antea in nos contumeliosè agere. Amplissima quippe Catholicorum respublica sibi fidem ab Ethnicis habendam esse contendebat, non quod tantummodo loqueretur, sed quod, ut vidimus, evidenter credibilia vel sine rationibus intrinsecis, loqueretur. Nunquam huc respicere Phereponus didicit. Ubi autem in Hæreticos disputatur, multitudo quoque ipsa validum præbuit semper argumentum dignoscendæ Religionis veræ. Cùm enim quæritur, quæ inter tot Sectas, quarum unaquæque sibi veram Christi Religionem tribuit, Orthodoxa sit, & germana Religio: præter alia *Credibilitatis argumenta*, quæ unis Catholicis favent, illud quoque favet, quod isti re & nomine Catholici sint, semperque fuerint ab Apostolorum ætate. Hoc est, quod per universum terrarum orbem diffusa sit, & adhuc ex divino munere latissime pateat una Catholicorum Religio: quod hucusque Hæresi nulli contigit, neque continget ante ultimi judicii dies, & quando etiam contingere posset (quod non concedo) nihil Religionis, quæ hucusque Catholica fuit, veritati officeret, ut nemo non intelligit. Hæc etiam tessera ad reliquas accedit, quibus in unum collectis vera Christi Ecclesia à falsis atque Hæreticis distinguitur; eamque sapientissime in sacris Symbolis, in œcumenicis Conciliis, in Patrum scriptis constitutam habemus, & ab Hæreticorum oppugnatoribus efficacissime semper adhibitam scimus. Sed commodiùs hac de re in sequentibus capitibus habebitur sermo.

Præsenti finem faciemus, simul ac monuerimus, lectorem non hîc tantùm, sed & aliis in locis Phereponum Augustino loquenti de *Utilitate credendi* bellum indixisse. Attamen cùm tam imparatus ad accusandum venerit, ut quod maxime opus erat, ne statum quidem quæstionis intellexerit; nullo negotio patebit, quàm imbellia sint in ista contentione illius tela, & quàm incaute pugnet, si memoriâ repetantur, quæ hactenus conscripsimus. Quapropter nulla mihi ampliùs cura refellendi ejus animadversiones in cap. 7. Libri de quantitate animæ, & in cap. 2. Lib. 1. de moribus Ecclesiæ Catholicæ, & in cap. 2. Lib. 1. de libero Arbitrio. Tamen omittendum non est, quod ille habet in hunc postremum locum. Culpat nimirum, aut potius deridet Augustinum, quod ex Isaiæ cap. 7. hæc verba citarit: *Nisi credideritis, non intelligetis*, iisque probare contendat, prius esse credendum, quàm intelligendum. At ista Prophetæ verba nihil ad rem facere novus Censor exclamat, quippe ab Hieronymo aliisque recte translata, diversum reddunt sensum, nempe *Nisi cre-*

dederitis, non permanebitis, ita ut Prophetici sermonis series ab Augustini mente longissime abscedat. Pro sententia Prophetæ, inquit Phereponus, *laudat bonus vir figmentum Græcorum Interpretum &c. Credidit enim hunc esse sensum Scripturæ antequam sciret, an* LXX. *Interpretibus per omnia fidere liceret, aut hunc locum bene esse ab iis versum constaret.* Lectorem nolo diu detinere disputando, an sustineri aliqua ratione possit LXX. Interpretum versio, cujus sensum in his verbis usurparunt alii doctissimi Patres, & Hieronymus ipse non improbat. Quæcumque sit germana eorum verborum sententia, certum est, Augustinum rem veram, ut vidimus per ea probare voluisse. Verum autem dogma, etsi inutilia ad illud confirmandum congerantur, verum certumque esse non desinit. Immo regula est, quando ex diversis interpretationibus diversi sacræ Scripturæ sensus emanant, iis licere nobis uti, non ad fundandum quidem, sed ad illustrandum aliquod dogma; nihil enim periculi subest, ut ille sensus, quanquam alioqui non prosit, dogmati noceat, quod veritati congruere ex aliis Scripturarum locis evidentioribus ostendi potest. Augustinum autem non expectasse, ut à Pherepono de diversa illius versione certior fieret, constat è lib. 2. cap. 12. de Doctrina Christiana, quem ab ipso conscriptum novimus duos annos post libros de libero Arbitrio.

CAPUT SEXTUM.

Infirmitas humanæ mentis, atque rationis, & errandi in homine facilitas. Ejus causæ, fuga disciplinæ, socordia in inquisitione veri; corpus malè compactum, & pessime affectum; penuria atque abusus subsidiorum ad inveniendam veritatem; memoriæ exilitas; phantasiæ impotentia, & præcipuè dum affectus in animo regnant; voluntatis perversa indoles; mentis ipsius angustia; ignorantia, oblivio, & prava electio principiorum, quibus ad recte judicandum uti necesse est.

HActenus dictum est, quousque in inquisitione veri, quantum ad religionem ineundam spectat, humano ingenio sit procedendum hominique prudenter agenti sufficere, immo necessarium esse, diximus, ut argumentis credibilitatis contentus fidem suam religioni veræ priùs accommodet, quàm omnia illius

dogmata atque mysteria per evidentem rationis intuitum perspicere atque intelligere velit. Sed non desunt, qui Manichæorum pervicaciam imitentur adhuc, suæque mentis ambitione fascinati rerum omnium veritatem assequi se posse suis viribus temere confidant, & rationis humanæ vires ultra æquum exaggerent. Ut perniciosa hæc opinio funditùs concutiatur, invadendum nunc est in artem errorum omnium, hoc est aperienda sunt homini, quàm brevissime poterimus, tum infirmitas, tum stultitia creatarum mentium. Hinc leges, hinc præcepta moderandi ingenii petamus oportet. Nos noscere ante omnia nosmetipsos, ab ipsis quoque seculi sapientibus jubemur. Neque sane ullus ad veri Dei cognitionem, atque amorem sperandus est progressus, nisi priùs præcesserit imbecillitatis nostræ cognitio, & nisi humilitas ab ipso Deo in nos descendens nos ad ipsum convertat, animumque superbientem castigans, efficiat idoneum ad majora è cœlo dona aut excipienda aut impetranda.

Cùm dicimus, infirmam esse atque imbecillem hominis mentem atque rationem, significare volumus, hominem licèt ratione præditum, suis tamen viribus difficilè ad verum inveniendum recteque judicandum pervenire, facilè verò in errorem rapi, atque in errore jacere. Duplici è causa manare videtur hujusmodi infirmitas atque impotentia. Prima est, quòd homo veritatem quærere non vult, & adhibere subsidia ad veritatem inveniendam idonea. Altera, quòd etiamsi verum quærat, invenire sæpe non potest ex ipsius difficultate veritatis, aut ex inepto rationis usu. Has causas sigillatim explicabimus, ut sua humanæ rationi vulnera evidentiùs constent, & ingenia nostra tandem pudeat suæ ambitionis, atque proterviæ.

Sentiunt omnes, nemo negat, rationale animal ab utero matris crassissimam secum afferre ignorantiam omnium rerum. Mox ista ignorantia paulatim depelli solet, ubi sensibus, & meditatione pollere, iisque uti homo cœpit. Ideæ rerum an nobis ingenitæ sint, adveniantne peregrinæ in mentem nostram, Philosophi disputant; nos in medio relinquimus. Illud constat, necessarium esse meditationis & sensuum usum, quo aut in animo domesticæ excitentur, aut in animum novæ importentur rerum ideæ. Hinc Seneca in Ep. 95. *Omnium*, inquit, *honestarum rerum semina animi nostri gerunt, quæ admonitione excitantur, non aliter quàm scintilla flatu levi adjuta ignem suum explicat.* Meditari autem dicimus, cùm anima vegeto corpore, & ut ita dicam, ipsa vigilans aciem suam in res, & earum essentiam, causas, effectus, & qualitates acute intendit. Usus sensuum,

experientia, parentum & æqualium consuetudo, atque alia humanæ vitæ instrumenta, rudem intellectum, velit nolit, sensim informant, & aliquam veri notitiam in ejus penetralia inferunt. Sed quota pars hæc veri immensi dici potest? Quot etiam erroribus & falsis opinionibus permixta non est, atque infecta? Sola plerumque rerum vulgarium, & sensibus obviarum notitia hinc fluit; immo sola ipsarum superficies cognoscitur. Quare nisi ulteriùs homo procedat, & quærere velit immanem reliquarum veritatum copiam, atque intime perpendere, quæ jam didicit: interdum bipes à quadrupede, nisi ex habitu corporis externo, dissimilis non videatur. Quidam igitur socordiâ atque odio laboris, & affectibus pravis impediti; quidam nimio ardore incitati erga humanæ vitæ negotia, & vilia quæque commoda, quibus unice inhiant; alii, quòd invenire scientiam desperent; alii, quòd se opinentur scire quod nesciunt [& si quæ sunt aliæ causæ], verum quærere nolunt, negliguntque subsidia homini ad inveniendum verum necessaria atque opportuna. Quot autem erroribus id hominum genus serviat, & pateat, nemo nescit. Infantes plane appareant, cùm de rebus agitur, quæ vulgarem humani commercii usum aliquantum excedunt, eorumque mens in angusto sensibilium quarumdam rerum gyro constricta, latiùs explicare volatum non solet, erratura, si faciat. Vigente igitur in istis primæva adhuc ignorantia, quam expellere fortasse potuerunt, at certe noluerunt: nil mirum, si imbecillima est eorum ratio, si stultis falsisque opinionibus se abripi quotidie sinunt, si vetera deliria nunquam abjiciunt, & se impares sentiunt ad abdita rerum noscenda, ad arduas & invias quæstiones dirimendas, ad rite meditandum, falsumque in casibus innumeris à vero distinguendum?

Longe gravior altera infelicitas est, quòd nempe homines, etiamsi verum, & scientiam, & semitas ad utrumque perducentes quærant, reperire tamen sæpe nequeunt. Hujusmodi impotentiæ triplex in medium adferri causa potest, corpus videlicet, instrumenta sciendi; & animæ ipsius facultates internæ. Et quod est ad corpus, præter organa male animorum indoli respondentia, quæ nullo neque studio, neque voto emendare valemus in nobis, innumeri morbi bellum corpori quotidie indicunt, atque ideo conflictantur cum animo ipso. Sui carceris dolores atque incommoda non sentire animus nequit, ac proinde nemo non sentire cogitur, quantum imbecillitatis è corpore imbecilli, infirmo, & male affecto inferatur in mentem, quantumque tenebrarum tenebrosa hæc massa corporis lucidissimæ rationi creet. Certe hac de causa homi-

num plerique in pristina ignorantia perdurant, & ad nobiliores disciplinas, quanquam velint, conscendere nequeunt; neque fas est obtusis crassisque ingeniis & nulla memoriæ tenacitate præditis se immiscere parum obviis atque reconditis veritatibus, suumque interponere judicium in arduis non vulgarium rerum quæstionibus.

Ad impotentiam humanæ rationis veniamus, quæ nobis obvenit ex inopia & fallacia instrumentorum, perquæ verum colligitur, falsum evitatur. Et hic suos patitur manes mortalium conditio. Multis desunt ejusmodi adminicula, atque instrumenta sciendi. Quot adhuc populi sunt, quibus liberales disciplinæ tradantur, quibus sint præsto doctores? Utique pauci. Apud complures ne minima quidem earum artium vestigia offenduntur, per quas ad verum conscenditur, & eruditus atque excultus animus cavere sibi aliquo pacto ab immensa errorum colluvione potest. Respice Africam, Asiam, Americam, & quæcumque sunt in ipsamet Europa nimium Hyperboreo septem subjecta Trioni. Immo hanc ipsam omnium beatissimam terrarum Europam intuere. Quotæ hominum parti tam bene vult natura, ut doctoribus affluant, & disciplinis? Quotæ, etiamsi adsint, iis operam navare solent, aut cupiunt? Quibus profectò perinde est carere optimis artibus, earumque magistris, ac ab iis addiscendis propter impedimenta & negotia vitæ perpetuò removeri. Nemini autem dubium est, quin tanta barbaries, tanta doctrinæ, linguarumque inopia, naturalem inscitiam foveat, innumerisque etiam erroribus januam aperiat.

Deinde ipsa hæc sciendi adminicula, sæpe veritatis, at non rarò etiam erroris instrumenta fiunt. Ut est hominum genus præ improbitate ad mentiendum ac ad fallendos alios proclive, præ mentis verò infirmitate falli ac decipi facillimè potest: ita necesse est, ex aliorum hominum consuetudine, ipsorumque doctorum commercio ad errandum pertrahamur. Hinc parentes, hinc nutrices, inde majores, & inde æquales, nos ab ipsa ineunte ætate fabulis imbuere, perversisque judiciis teneram occupare mentem, quam deinde, novis illatis errorum tenebris, ita docti eruditique suis interdum scriptis ac voce deformant, ut longe priore ignorantia deteriorem rerum scientiam sive intelligentiam habeamus.

Attamen gravioribus etiam causis humanæ mentes à vero percipiendo avertuntur, aut impediuntur. Quod facilè patet, ubi consideremus interiores animorum recessus, atque impedimenta veri, quæ ipsi animo sunt aut propiora aut etiam intrinseca. Prima errorum causa tribui potest hominum phantasiæ, & memoriæ.

Nam simul ac aliqua rerum vivacissima imago in phantasiam irruit, atque in ea fortiter inscribitur, tum difficilè anima sese abstinere potest ab ea imagine contemplanda, quam sibi vel nolenti passim ingerit, atque objicit potentissima illa facultas. Dum autem tanta vi ante oculos animæ internos obversantur hujusmodi alte impressa phantasmata, ita liberos animæ motus usurpant ac impediunt, ut ipsa impar eo tempore fiat contemplandis recipiendisve aliis phantasmatis, quorum tamen ad rectè judicandum necessaria meditatio foret. Ad hæc anima occupata à nimium præsente aut urgente imagine aliqua, satis auscultare neque solet, neque interdum valet rationes aliarum rerum, & placido consilio verum à falso dirimere, bonum, & non malum, eligere. Atque adeo quò fortior est phantasiæ vis, quò frequentius, aut ferocius in ipsam imago aliqua illabitur, eò debilior efficitur animæ virtus in inquisitione atque inventione veri. Ita fit, ut quæ facultas à natura instituta fuit in auxilium dominaturæ rationis, eamdem rationem non rarò servam efficiat, atque impotenter in homine regnet.

Sed phantasia ac memoria tum maxime rationis consilio nocent, cùm unà cum animi perturbationibus, sive affectibus, in nos penetrant imagines rerum tam sensibilium quàm intelligibilium. Non solent istæ in penetralia hominis ingenti cum impetu deferri, ibique alte infigi, atque internum animæ intuitum in se pertinaciter convertere, quotiescumque ea, quæ à sensibus nuntiantur, aut ab intellectu excogitantur sive percipiuntur, nullum aut etiam levem creant in anima affectum, sive perturbationem. Multa quotidie aspicimus, multa audimus, quæ perinde quasi assiduitate viluerint, ad phantasiam quidem perveniunt, ibique habitant, sed sine ullo, aut summum sine aliquo gravi animæ ipsius motu. Contrà quæ excogitata, seu sensibus accepta, amorem, odium, metum, spem, stuporem, dolorem, aliasque hujusmodi affectiones in animo excitant, concitatius phantasiam aggrediuntur, profundiusque in ipsa consignantur. Hinc fit, ut quoties phantasmata ita conformata mens contemplatur [quod sæpè ultro facit, immo sæpè facere penè cogitur], toties animæ objicitur non solùm ipsum phantasma, sed ipsa etiam conjunctæ affectionis notio. Nunquam ferè alicujus hostis imago exhibetur animæ, quin & odii vestigia renoventur in anima. Nunquam latronum avarus meminit, quin timeat. Nunquam amantis animo obversatur conquisitæ pulchritudinis species, quin amoris etiam flammæ excitentur. Porro si animi affectus cohibere atque ad normam rectæ rationis redigere, arduum opus est; si nihil verius est, quàm paucorum esse, insidias

omnes cuniculos, & abdita machinamenta suorum affectuum detegere, atque eludere; si certum est, importune à conjuncta phantasia animam vel recusantem rapi ad intuendas & contemplandas imagines rerum, quas alicujus ferventis affectus notio continuò sequitur: quis non intelligat, cùm phantasiam ac memoriam, tum animi perturbationes non solùm ad veritatem percipiendam sæpe impedimenta esse, verùm etiam complurium errorum fontes esse dicendas? Quod malum cùm frequens sit in humanæ vitæ negotiis, frequentissimum tamen est in literarum studiis, & in eruditorum Republica. Nam, ut alia omittam, ubi alicujus phantasiam occupavit imago, puta Platonis, aut Epicuri, aut Aristotelis, eorumque opiniones & sententiæ ad animæ nostræ notitiam pervenere, si admiratio, si amor, si reverentia imaginem hujusmodi consectata sunt, ita exinde pulsatur atque agitatur animus ab ista imagine, & ab istis affectibus, ut sola Platonis, Epicuri, atque Aristotelis dicta magni æstimet, reliquorum contemnat. Contrarium accidit, si pro amore odium, pro admiratione contemtus erga scriptorem aliquamve sententiam concipiantur. Tamdiu autem erroribus obnoxia est anima, quamdiu in phantasia ac memoria impotenter dominantur adeo vivida phantasmata, & pergunt sine freno interiùs regnare priores affectus, quos sola recta ratio diligenter excutiens, eorumque pensitans justam injustamve originem, in ordinem cogere & moderari potest.

Voluntatis etiam perversitate fit, ut sæpe ac sæpius erretur. Omnium hominum est, se velle esse beatos. Ex hoc naturali appetitu varia affectuum familia voluntati nascitur. Nihil enim aliud sunt animi affectiones, quàm voluntatis motus, vel in bonum acquirendum, aut acquisitum, vel pro bono acquisito, vel propter bonum deperditum, aut nondum acquisitum. Amamus, dum uniri bono, aut in ejus unione permanere volumus. Dum bonum quærimus, desideramus. Dum non longe à consequendo sumus, speramus. Consecuti, gaudemus. Soliciti ne amittamus, metuimus. In rapientem aut rapere volentem odio & ira movemur. Propter amissum bonum, dolemus. Idem de reliquis affectibus dicendum. Ceterum si erga unum verum bonum perpetuò moveretur voluntas, semperque prudentiam adhiberet suorum motuum ducem, nihil voluntati succensere, nihil inde sibi timere intellectus posset. At cùm corrupta hominum voluntas plerumque feratur in apparentia bona, quæ mala profectò sunt, quotiescumque animum à vero bono avocant, & arcent: hinc ipsemet intellectus in servitutem, misserrimamque conditionem devolvitur, & erroribus innumeris subest.

Ruit voluntas in corporeas voluptates, in divitias, in fluxos honores, terrenæ hominis parti, cui arctissimo vinculo & amore conjuncta est, beatitatem, ut sibi persuadet, paritura. Illam occupat aut gloriæ appetitus, ejusque soboles novitatis ardor, aut dominandi libido, aut aliæ cupiditates hujusmodi, quæ uno concupiscentiæ nomine designantur in sacris Scripturis. Ita imperio delirantis & in varios affectus dissipatæ voluntatis abreptus intellectus, delirare & ipse cogitur. Neque enim, dum tam malè se habet voluntas, & dum corpori nimiùm servit, menti vacat veritatem perscrutari, atque errores detegere, quippe quæ tum unice studet rationibus, quibus voluntati comparentur illa apparentia bona. Et siquidem vacat, in irritum sæpe cedit mentis conatus, non sinente male sano affectu, ut sincere mens judicet, & aperte aut subdole agente voluntate, ut suæ cupiditati faveat & consentiat intellectus infirmus.

Tandem ad rite ac tutò judicandum duo impedimenta supersunt. Primum in eo situm est, quòd creatæ mortalium mentes, quanquam latissimè excurrere posse sibi videantur, admodum tamen angustis concludantur limitibus, & spatiis, si cum angelicis mentibus conferantur, ne Deum huc advocem, cujus comparationem humanæ mentes nullo pacto sustinere possunt. Sunt quamplurima, ad quæ circumscripta vis intellectus nostri, donec in isto mortali corpore versatur, penetrare nequit, quantacumque demum adhibeatur meditationis intentio & ingenii solertia. Multa ex his habet Physica, plura habet Astronomia, Medicina, ut de aliis artibus taceam. Eo redit mentis conatus, ut probabilia tantùm, & verisimilia de his percipiat atque excogitet, non autem certa atque intrinsecus evidentia humanæ rationi. In eumdem sensum ferè veniunt, quæcumque credi, non cognosci, dicuntur, qualia sunt tam multa, quæ solam historiam, & famam habent testem. Cùm creatæ hominum mentes omnibus temporibus, omnibusque locis non adfuerint, neque adesse potuerint, aut possint, quod solius est Dei, si tamen cupido subit ea noscendi, quæ præteritis temporibus, & non præsentibus locis, non necessariò contigerunt, atque fuerunt, aut etiam non necessariò sunt, atque contingunt: frustra cogitationis aciem illuc intendimus, quò per sensus nostros pervenire non licuit, sive non licet. Quamobrem in iis percipiendis dubiæ & fallaci aliorum hominum librorumque fidei necesse est intellectus omnino fidat. Qamvis autem sæpe ista quoque ratione veritas attingatur, non ea tamen certitudine & securitate pedem figere ratio solet, ut omnis prorsus tollatur errandi suspicio. Idem incommodum

modum manifestiùs recurrit, quoties internas aliorum hominum cogitationes perscrutari lubet, & arcana cordium noscere cupimus. Ab externis quidem signis interna conjicias, sed se novisse, quid in animis alienis interius agatur, quis certò plerumque sciat?

Verùm quæ sit angustia humanæ mentis, nunquam melius intelligas, quàm ubi devenitur ad alicujus rei contemplationem, quæ aut infinita sit, aut aliquid infiniti præse ferat. Tum videas vacillare aciem intellectus, tum occurrere tenebras, & ingens chaos, tum deficientes oculos mentis fateri impotentiam temeritatemque suam. Frustra velit finita potentia rem infinitam metiri, atque complecti. Terrarum orbis mensuram ineas vel uno cubito, atque ulnâ quantum satis est repetitâ, quia suos terra habet fines. At cùm ad infinitum accedimus, quæcumque mensura finita ad illud adhibeatur, nihil proficit; neque tantum unquam dimetiendo progrediamur, quin semper longè major, immo ut melius dicam, quin infinita pars adhuc dimetienda supersit. In Physicis ac Geometricis id genus quædam occurrunt, quorum quidem ideam aliquam ratiocinando nobis comparamus, sed quæ nunquam rerum interminatæ amplitudini respondere possit. Aliis tamen omissis, unum est revera omni ex parte infinitum, Deus optimus maximus, & quicquid in Deo est, videlicet illius potentia, sapientia, providentia, bonitas, justitia, & reliquæ dotes, sive ut appellari solent, attributa infiniti Numinis. Nihil simplici hac veritate certius, nihil evidentius habet pars hominum sanior. Atqui si divinam naturam, si divinas dotes intime perspicere, suoque pede metiri velit humana ratio, duplex illam exitus manet. Aut enim imbecillitate sua confestim deprehensâ venerabunda, & immenso lumine victa subsistet, aut in mille absurdas opiniones, ineptiasque temerario cursu rapietur.

Alterum impedimentum, à quo sese expedire mens in judicando difficilè potest ac solet, proficiscitur ex ignorantia, oblivione, aut prava electione principiorum, quibus uti in judicando necessum est. Sunt quædam rerum ideæ, quædam rationis principia, quædam primæ veritates, vel à natura, vel à divinis humanisve legibus, vel à mutuo hominum consensu tanta vi constitutæ, ut iis nemo plerumque assensum obsequiumve neget, aut negare possit, ac velit. Secundùm ista principia, rerumque ideas, ac veritates ab hominibus judicatur. Nihil autem aliud est judicare, quàm ad hæc principia, ad has veritates, ac ideas universales, veluti ad regulam certamque amussim exigere singularia, & particularia quæque. Si proportio, æqualitas, similitudo comperitur inter has regulas, atque

inter collatas seu comparatas cum his regulis res particulares: tum dicimus istas bene se habere, & veritati, aut rectitudini consentire. Sin secus, falsas aut perversas pronuntiamus. *Omnis homo est animal.* En principium, en regula. Varios homines ad hanc regulam admovemus, & æquamus, puta Petrum & Joannem, statimque dignoscimus istos, qui sunt homines, rectè vereque animalia Dei. Quòd si alicujus primi principii, seu ideæ rectitudo & veritas in dubium vocatur, exploranda est ista adhibitis aliis certioribus magisque generalibus principiis & ideis, è quorum collatione istorum minus generalium, minusque certorum principiorum veritas aut etiam falsitas deinde colliguntur.

Facile sibi multorum hominum superbia blandiatur existimantium, perspecta sibi esse quælibet principia, quaslibet primas veritates atque ideas rerum, nihilque obstare, quominus tuto pede ad judicandum properent. Qui tamen tantum sibi tribuunt, primum illud certissimum principium ignorare videntur, quod non à sacris tantùm divinitusque traditis Libris, sed & ab ipsis inter Ethnicos Philosophis, atque à ratione edocti sumus: plura nempe semper esse, quæ homini cuicumque nesciantur, quàm quæ sciantur. Id quot homini meditanti, & quotidie aliquid discere cupienti, seque cum aliis viris eruditione claris componenti, experientia ipsa suadere luculentiùs potest. Periculum igitur non rarò subest, ne hominem alicujus principii, alicujus primæ veritatis, atque ideæ, hoc est alicujus regulæ ignoratio in judicia perversa deducat. Hac certè de causa saltem rude vulgus sæpè ac sæpius in judicando delirat. Demus tamen liberaliter, acutos eruditosque viros nihil eorum ignorare, quæ futura sint fundamenta rectis judiciis. Ipsi omnia axiomata, principia, certasque regulas didicerint, quibus judicatur: non idcirco tamen illorum mens omnem semper sustulit errandi caussam. Nam quandoque non omnium, cùm fert occasio, recordamur; quandoque unum principium pro altero male eligimus, & regulam non suam aptamus propositæ rei. Et profectò, cùm de re quapiam rite judicare volumus, opus est ex omni latere, intus, & exteriùs, rem propositam excutere, in ejus caussas, effectus, qualitates, relationes, aliasque diversas rerum modificationes & formas intendere aciem intellectus, tum circumspicere, ad quam regulam, ad quod rationis principium (quæ millia occurrere possunt, & millia consulere oportet) ea res tum sit exigenda, atque applicanda. Atqui non rarò accidit, ut neque singulas rerum circumstantias, modificationes, relationes, & caussas perspiciamus, neque phantasia, memoria, & voluntas, seu deficientes, seu ad agendum tardæ, intellectui tum

reposcenti offerant, quæcumque principia & axiomata necessaria ad illam occasionem forent. Quod si offerunt, mens infirma & incauta, non rarò alterum pro altero eligit, secundùm quod judicans, cavere sibi ab errore non potest. Unaquæque res quid simile habet cum multis principiis, atque ideis; sed occasionibus datis cum uno tantùm omninodam integramque similitudinem, proportionem, & æqualitatem habet. Quare si pro isto rationis principio, cujus mensura unice adhibenda nunc est, alterum ex iis adsciscas minimè ad istam rem opportunis, similitudine recti & veri deceptus, pravum falsumque judicium pronuntiabis. Judicio, inquam, deficies, non quod male sibi constet principium illud, sed quod ea in re illud, aut unum illud dumtaxat principium, ante oculos habuisti, inconsultis aliis rationis rectæ documentis tunc longe aptioribus.

Monet me rei dignitas, ut uno aut altero exemplo hìc utar. Politicarum legum, ratione minimè dissentiente, axioma est, *Pœnâ capitis plectendum esse hominis injustum interfectorem.* Cum hocce generali præcepto componens Judex alicujus sicarii facinus, integram sibi videtur deprehendere similitudinem, ac proportionem inter istud principium, seu inter hanc legem & rem propositam, quamobrem in interfectorem ultimo supplicio animadvertit. Nihilo tamen secius errat judex, si istius vitam servari tunc exigat publicum bonum, aut ejus mortem ingentia Reipublicæ damna sint consecutura. Tunc enim altera lex, sive alterum principium priore opportunius respiciendum est, nempe; *Ob privatum delictum homini non esse tunc mortem afferendam, c m illum vivere plurimum Reipublicæ interest.* Itidem, *Reverentiam esse debitam locis Deo sacris*, Axioma est inter Catholicos probatissimum, & Religioni omnino conforme. Hoc respicientes non solùm Episcopi, sed & ipsi Reges, statuerunt in iis locis immunitatem hominibus levium quorumdam criminum reis; quam deinde in provinciis nonnullis extenderunt ad omnia propemodum scelera, arbitrati se rem gratam Deo præstituros, si quibuslibet locis Deo sacratis & hoc privilegium accederet. Verùm aliis visum, tantam asylorum amplitudinem non esse ferendam; ad aliud quippe axioma rem retulerunt, nempe; *Deo magis gratam esse debere scelerum pœnam, publicæque tranquillitatis ac justitiæ conservationem, quàm immunitatem Templorum*; immo in ipsorum Templorum dedecus recidere, quod scelerum omnium receptacula, & latronum speluncæ fiant, impediantque innocentium securitatem, & inanem efficiant justitiam, quam Deus principibus præcipit. Quamobrem ad hanc potius regulam, quàm ad superiorem, referendam esse Ecclesiastici azyli disciplinam contendunt. Hæc autem consideratio cùm in Poli-

ticis, tum in Moralibus, & Physicis, & Theologicis rebus dijudicandis locum habet, atque adeo in reliquis humanæ vitæ consiliis & scientiarum meditationibus, in quibus ratio tanquam magistra & moderatrix adhibenda est. Non enim tantummodò fallimur, cùm falsis dubiisque principiis, quæ tamen vera & certa nobis esse videntur, singularia componimus, & à regula vitiosa rectam petimus rei alicujus dimensionem; sed etiam cùm certum & verum principium, sed inopportunum, & abs re, tanquam opportunum usurpamus de singulari quapiam re judicaturi.

CAPUT SEPTIMUM.

Rationis humanæ imbecillitas experientia teste. Ad ipsius medicinam, ut Religio vera noscatur, necessaria est humanitas, & exposcendæ à Deo vires atque sapientia. Quid scientia, quid persuasio, sive credulitas prudens. Prima principia, quibus ratio & prudentia reguntur in inquisitione Religionis veræ, qualis est unica Christi Religio, ratione & auctoritate in ipsius probationem confluentibus.

QUanta à recte judicando arcere possint humanam rationem, ex istis, ni fallor, constare potest, quæ innuimus potius, quàm explicuimus. Postremæ dementiæ fuerit, nolle in homine aut agnoscere aut fateri multas errandi causas; ambitionis, nullam unquam in se velle credere aut suspicari. Accedat & ipsa experientia. Nulli provinciæ Religio unquam defuit, aut deest, sed compluribus aut defuit, aut deest Religio vera. Excogitari autem non potest delirium ullum, quod populus aliquis non adoptaverit, atque in suam Religionem invexerit. A recensendis tot monstris abstineo. At unde tanta errorum silva excrevit, totumque fere mundum pervasit? Quæ causæ tam miserandi excidii, nisi quas hactenus oratione nostra complexi sumus?

Et ne quis arbitretur uni hominum socordiæ atque ignorantiæ, non autem infirmitati mentis humanæ tribuendas esse tot populorum tenebras ac deliramenta, perinde quasi in investiganda veritate ii nullam unquam collocaverint curam, ingenitasque rationis vires aut stultè non senserint, aut ignominiosè neglexerint: præterita tempora expendãtur. Suos olim Brachmanes & Gymnosophistas Indi

habuere, suos Magos Persæ, suos Druidas Galli, literis artibusque nobilioribus excultos. Ægyptii, Chaldæi, ac præcipue Phœnices scientiarum gloriâ floruerunt. Quantùm autem in disciplinis olim Sinenses processerint, nostra etiam tempora testantur. Ne exceptis quidem Scythis, qui admirabilem virum Anacharsim dedere nobis, pauci aut nulli populi in vastissimo Asiæ sinu possunt numerari, apud quos antiquitùs non habitaverint scientiæ. Immo ex iis ipsis barbaris, ut latè ostendit Clemens Alexandrinus Lib. 1. Stromatum in Europam fluxit quidquid scientiarum in Græcis & Latinis postea demiratus est orbis. Jam quid in literis præstiterint Græci, & Latini veteres, paucis ignotum. Divina ingenia, præstantissimos Philosophos, omnium disciplinarum ad miraculum peritos, eo numero, eo pondere antiquà ætas tulit, ut parem proventum nesciverit reliqua posteritas ad finem usque seculi à Christo nato decimi quinti. Diceres, tum proditum, quid natura possit, & quousque humana ingenia contendere valeant.

Non igitur stipites, non infantes, non homines rationis nescios aut incuriosos ante Christum repetimus, sed viros omni scientiarum laude insignes, atque admirabiles, & unâ saltem in re nobis præferendos; quòd ii scientias & artes potius fecerint, quàm acceperint, nostramque ætatem suo ingenio etiamnum illustrent, non futuram adeo in literis eminentem, nisi eorum lux præcessisset. Sed ut talium ingeniorum felicitas nota est nobis, ita & eorum infelicitas in assequenda omnium nobilissima veritate. Religionis veritatem intelligo, tametsi æque constet, ex antiquorum perpetuis in re literaria dissidiis, multam veritatis partem eos fugisse cùm in Physicis, tum in Moralibus, Astronomicis, Geographicis, Historicis, aliisque ejusmodi studiis. Enixe quidem perscrutati sunt divinam naturam, providentiam, ac potentiam, & investigarunt, quî colendus foret Deus, & quæ ipsi debeat mortalium natura, quidque homo homini debeat. Sed bone Deus! in quot absurdas atque impias opiniones prolapsi non sunt? Nunquam magis revelata est humanæ rationis imbecillitas. Nam aut indigna Deo senserunt, aut indigna homine, & omnium una Religio fuit idolorum cultus. Qui sibi omnium acutissimi videbantur, ii aut ipsum Deum sustulere, aut animæ immortalitatem, in teterrimum propterea scelus miseriamque devoluti. Alii verò suæ Religionis falsitatem rectè argumentando noverunt. Sed nota Ciceronis vox est: *Utinam tam facile vera invenire possem, quam falsa convincere.* Quare ne sic quidem factum est, ut assecuti sint Religionem veram. *Impugnatæ sunt*, aiebat Lactantius Lib. 2. cap. 3. divin. Institutionum, *à prudentioribus falsæ Religiones, quia sentiebant esse falsas;*

sed non est inducta vera, quia qualis aut ubi esset, ignorabant. Itaque sic habuerunt, tanquam nulla esset omnino, qui veram non poterant invenire; & eodem modo inciderunt in errorem multò majorem, quàm illi qui falsa tenebant. Veterum autem Philosophorum errores, atque insipientiam, ita Apostolus delineabat Cap. I. 21. ad Romanos scribens: *Cùm cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum; dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, &c.* Similia scribit ad Ephesios. Cap. IV. 17.

Sed quorsum hæc disputatio, & cur tot rationibus & exemplis confirmare pergimus humanarum mentium calamitatem in investigatione veri? Ecquid amplius restat, nisi ut cum Academicis & Scepticis amicitiâ initâ, nihil esse certi, nihil veri sub sole credamus? Absit à nobis tantæ insaniæ periculum; siquidem non insani minus ii sunt ac deplorandi, qui omnia vi suæ rationis assequi posse sibi videntur, quàm qui nihil. Eò argumenta nostra attentum Lectorem non deducunt, neque porro deducere possunt. Non extinctum sed infirmum esse in homine rationis vigorem, & verum difficilè posse ac solere inveniri diximus; non autem ejus inveniendi spem omnem sustulimus. Illud enim, quod nostri intellectus aciem & capacitatem superat, dum animam mortale corpus alligat, & premit, si intelligere plane velimus, aut apte intelligi posse opinemur, risum veris sapientibus moveamus. Itaque non ingenium, non rationem excludimus à perquirenda Religione vera, sed eorum suademus moderationem, omnibus utique in tanto negotio, si quidquam sapiunt, apprime necessariam. In quo autem sita sit hæc moderatio, deinceps explicabitur.

Primò noscenda est homini suæ mentis rationisque imbecillitas, quo nihil facilius, dum secum in animo verset, qualia & quanta cognitionem veritatis impedianr, & in errorem adducant. Sibi ante oculos sistat exempla tot excellentium virorum, quorum ingenio & eruditioni imparem se forsitan sentiat, aut saltem, nisi ambitiosissime secum agat, se non reputet superiorem. Cùm istis non contigerit, ut acie sui intellectus religionem veram aut detexerint, aut satis intellexerint, aut intellectam susceperint, immo etiam pateat in errores multos opinionesque ridendas ipsos concessisse; quid è viribus propriis sperandum sit, tandem agnoscat. Præterea auctor eidem futura est ipsamet ratio, ne nimium sibi arroget, ne nimium fidat. Nam quî tantum sibi polliceatur ac tribuat, ut arbitretur, se optimo ingenio atque admirabili judicio pollere quibus nihil pervium non sit? se

nullis detineri falsis præjudiciis? sibi omnia disciplinarum subsidia, atque instrumenta sciendi adesse, seque iis rite semper uti? nihil menti suæ atque judicio officere inordinatos corporis motus & voluntatem suam, quæ ab universis pravis cupiditatibus, atque ab impotentia & fraude quorumcumque affectuum libera sit oportet, ut recte judicetur? sibi denique perspecta esse, neque solùm perspecta, sed & præsentia quælibet principia, primasque veritates atque ideas omnes, quibus judicia recta niti necesse est, atque ex his principiis quod opportunum & congruum pro rei propositæ dimensione sit, non verò alterum atque inopportunum, fuisse in judicando semper electum? Qui tam magnifice de semetipso sentiat, ne ipse quidem in interno suæ mentis tribunali, ubi sincere secum ineat rationes, se ab arrogantiæ ac temeritatis culpa absolvat.

Secundò, post superbiam in se deprehensam, atque profligatam, ratio poscit, ut humilitas & animi depressio subsequatur; hanc autem consoletur auxilii, si quod est, desiderium & spes. Et quoniam à nobis utpote infirmis hanc opem sperare non licet, neque tutò semper ab aliis mortalibus, qui falli aut fallere possunt: reliquum est ut ad Deum omnium parentem, omnisque boni auctorem, sese convertat mens humilis, & sapientiam atque intelligentiam ab ipso deposcat. Id quod Jacobus Apostolus prædicabat in Epistola sua Cap. 1. 5. his verbis: *Si quis autem vestrûm indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei.* His positis principiis, ad Religionem investigandam se alacriùs conferat humana ratio, ubicumque spes est eam inveniri posse. Sæpe etiam non quærentibus offeret divina clementia per pios Libros aut præcones veritatis suæ. Negari autem non potest, quin facilis & tutus ad Religionem veram aditus foret, si illam Deus ipse homini immediate revelaret. Quid enim ampliùs titubet humana ratio sub tanto præceptore, hoc est ipsa prima veritate docente? Sed temere postules, multò etiam magis temere speres, Deum usitatis naturæ legibus à se stabilitis tui causâ renuntiaturum, quò te ipse per aliquod prodigium ad veritatem adducat. Illud potius sperandum, clementissimum Numen alicui ex hominibus vere piis, suisque Prophetis, tradidisse, quæ de se ipso credenda sint, & qui cultus sit sibi ipsi adhibendus. *Scit enim Dominus cogitationes hominum quoniam vanæ sunt*, ut ait S. David in Psal. 93. 11. Cùm in eum præcipue finem homines creasse censendus sit, ut ab his amaretur, & glorificaretur, meritò quoque existimare juvat, aliquam ab ipso revelatam fuisse Religionem, per quam docerentur homines verum amorem veramque gloriam suo reddere Creatori. Id præstare illius sapientiam & clementiam decuit, id subsidii habe-

re nostræ imbecillitati necessarium fuit. Neque in loco tam abdito veritatem suæ religionis constrinxisse credendus est Deus, ut nullus ad ipsam humanæ unquam rationi sit aditus. Sed potius ita constituisse censendus, ut si recte uti velimus illius auxilio, & naturalibus rationis humanæ viribus, ad eamdem veritatem pervenire tutò liceat. Ille ad se advocat homines ratione præditos, & per gratiam quidem suam, sed non sine ratione vult ad se veniri. Sint licet oppido tenues humanæ mentis vires, dum adsit divinus favor, multum valent, atque per eas cognosci revelatio religionis veræ & à falsis atque confictis distingui potest. Igitur inter nimiam abjectionem sui, nimiamque ambitionem ingenia continenda sunt; utrinque enim periculum subest, ut aut nulli aut falsæ revelationi adhibeatur fides. Quæ autem hîc sint rationis humanæ vires, & qui rectus earum usus, nos ipsa ratio docebit.

Nos verum duobus modis attingi diximus, vel scientia vel persuasione, sive credulitate prudenti. Primum contingit, cùm per demonstrationem & syllogismos, ex certis præmissis constantes, aliquid, quod necessariò sit, aut fuerit, aut esse debeat, sive debuerit, intelligimus. Id per rationem intrinsecam nos scire tum dicimur. Alterum fit, cùm aliis hominibus aliquid non necessarium, sed contingens narrantibus, fidem habemus, & verum ab ipsis narrari credimus, cùm ipsamet ratio per argumenta non quidem demonstrativa, sed verisimillima, atque evidentia extrinsece nobis persuadet, eos neque falli in ea narratione posse, neque fallere velle. Id nos per prudentiam credere tum dicimur. Sunt autem regulæ quædam, per quas ad sciendum, aut prudenter credendum in hac vita perduci possumus ac solemus. Permulta ex his aut naturæ lumine, aut consensu hominum tum doctorum, tum indoctorum per omnes terras ita sunt pervulgata ac probata, ut nemo sanæ mentis aut ignoret, aut neget, aut auditis consentire nolit. Nam, ut Cic. ait c. I. de Natura Deorum, *de quo omnium natura consentit, id verum esse necesse est.*

Nemo exempli causâ non cognoscat, aut si fortè nondum animadvertit, edoctus non statim intelligat, quàm vera sint & necessaria principia ista, videlicet: *debere esse primam aliquam omnium rerum & causarum causam; hanc esse ab homine colendam atque amandam; homines ex se ipsis, & sine Dei amicitia, esse non posse beatos; lumini naturæ adversari, plures esse Deos; nefas esse indigna ac nefanda tribuere Deo; & creaturas ipsius Dei loco habere, & arbitrari; fato ac præcedenti necessitate hominum voluntates trahi ad bonum, & malum.* Contrà verò nemo non fateatur, *honestum esse & bonum, nemini contumeliam*

liam inferre, ſuum cuique tribuere, alteri non facere quod ſibi quiſque nolit fieri; aliaque ſexcenta ejuſmodi: ſuis itidem legibus prudentia regitur, quas unuſquiſque probat, quales ſunt: *Credendum eſt, vere contigiſſe, aut fuiſſe, aut eſſe aliquid, cùm id ab hominibus narratur, qui recti judices ea in re eſſe potuerunt, & quos nulla veriſimilis ratio aut erraſſe aut imponere voluiſſe perſuadet*, cujuſmodi eſt, aliquam urbem, aut montem, aut fluvium eſſe, vel fuiſſe, aliquod prælium commiſſum, apparuiſſe aliquem cometam, & olim regem, aut alium virum vixiſſe, & quædam egiſſe. Item negandum non eſt, quin ſit alicui Auctori Liber tribuendus, cujus nomen præfert adhuc, & cujus fœtum ab origine ſua conſtat fuiſſe habitum, fidem hujus rei facientibus, aliis æqualibus ſcriptoribus, aut nemine contradicente, aut nulla alia ratione veriſimili in contrarium pugnante. Præterea ſine rationibus admodum urgentibus adjungenda citò non eſt fides aliquid narranti, quod uſitatas naturæ leges ſuperet, atque in commodum narrantis aperte vergat. Nunquam verò fides adjungenda eſt novum aliquid tanquam à Deo ſibi revelatum adferenti, & cœleſtem legationem jactanti, ſi ab honeſtate ac pietate abhorreant illius dogmata, ac mores, & quando etiam non abhorreant, niſi ipſe evidentibus ſignis doctrinæ ſuæ veritatem firmet. Hæc aliaque hujuſmodi principia, quicumque ratione utitur, improbare nolit, ac nequeat.

Dum ergo religionis veritatem quærit humana mens, aut eidem proponitur amplectenda religio, duo occurrunt, nempe, an revera à Deo revelata fuerit illa religio, tum quid illa revelatio contineat exhibeatque ſciendum, ſive credendum. Ad cognoſcendum autem, revelata ne fuerit, necne, religio propoſita, vel ſola prudentia Deo adſtante perducit, & perducere poteſt. Nam omnibus hominibus, dummodo non pueris, neque fatuis, prudentia ſufficit communes illas regulas & leges, quarum ſubſidio unicuique intelligere fas eſt, num ſit credenda, an rejicienda illa revelatio; & rurſus adeo evidentia & multa ſunt argumenta, quibus una Religio chriſtiana ad Judaïcæ complementum à Deo revelata probatur, & reliquæ confictæ ab hominibus, ſive depravatæ oſtenduntur, ut nemo futurus ſit, qui à credendo abſtineat. Subſequitur eorum inquiſitio, quæ in chriſtiana Religione Deus revelaverit. Multa hìc ſunt humanæ rationis viribus pervia. Sunt alia, quæ non rudibus tantùm, ſed etiam acutis ingeniis impervia videntur, cujuſmodi ſunt, Deum unum eſſe & trinum, Verbum divinum humanam carnem induiſſe, homines in poſtremo judicio iterum ſuo corpori eſſe reſtituendos, atque id genus alia. Igitur hìc mo-

dum habere debet inquisitio, suæque infirmitatis monenda est humana ratio. Quæ per syllogismos certos vera intelligi possunt, intelligantur; quæ verò non possunt, credantur. Hic est rectus humanarum virium usus, in quo nescias, utrum plus obsequii Deo revelanti præbeas, an prudentiùs imbecillitati tuæ consulas. Secus facere, ambitiosi, temerarii, atque insani ingenii fuerit. Etenim constat, divina esse supra humanæ rationis captum; ideoque mortalium menti, cum veneratione hæc esse accipienda, non autem ambitiose nostro subjicienda judicio. Præterea quid absurdius excogitari potest, quàm nihil aliud credere velle de natura & voluntate divina, quàm quod tu intelligere possis? Debuitne igitur infinitus Deus talis esse tantummodo, qualis finitæ menti videri potest, eaque dumtaxat velle, quorum tibi perspicuæ forent causæ, effectus, & ordo? Non effugiat miseræ amentiæ notam idiota, si falsa affirmare velit, aut vera credere nolit, quæ Philosophis, atque acutis viris certissima apparent, non alia ductus ratione, quàm quòd ea capere ipse non valeat. Multò autem major illorum est dementia, qui à Deo veritatis fonte revelata, vera & certa reputare nolit, quòd sui intellectus acumen excedant.

At isti continuò inquient, sibi nullam de veritate Dei revelantis occurrere dubitationem; solùm se suspicari, num fallantur aut fallant, qui Deum hæc revelasse tradunt. Non facile credendum esse hominibus ex opinione quoque nostra. Auctoritati autem divinæ humanam quidem rationem submittere fasces debere, vel sine ratione accepta; sed cùm sine rationibus vult auctoritas humana fidem facere divinæ revelationis, auscultandam statim non esse quippe non rarò fallacem. Si ergo istis credimus, etiamsi quædam à Deo revelarentur, quæ intelligere humana ratio non valeret, adhuc tamen ab ipsis vera crederentur, dummodo certi sibi forent, eadem à Deo revelata fuisse. Nos autem diximus, adeo evidenter probari per homines, credibilitatis motiva adferentes, christianam Religionem à Deo revelatam fuisse, ut homini prudenti integrum non sit eidem negare assensum. Quid ergo amplius expectant, ut vera itidem credant, quæ per tam evidenter credibilem religionem proponuntur certissimè tradita à Deo? Quòd si nonnulla occurrunt in revelatione christianæ legis, quæ menti humanæ impervia videantur; hæc tamen ea sunt, ut non sine ratione sint credibilia. Ratio enim docet, vera esse quæcumque à Deo revelantur; nihilque ideo esse falsum, quod captum superet humani intellectus, & divina esse supra rationem humanam; eaque solùm reputanda esse sine dubitatione falsissima, quæ sunt aperte contraria

rectæ rationi. Dogmata autem religionis veræ, qualem nos dicimus esse unam catholicam, nihil habere, quod rationi rectæ adversetur, jam luculentissime demonstratum est à viris doctissimis, & sentiet ac fatebitur quilibet æquus judex, vel Christianorum sacris nondum initiatus. Siquidem patet, contradictoria, sive contraria non esse, quæ de unitate, ac trinitate in Deo prædicantur, cùm illud essentiam, & substantiam, istud personas respiciat; & hoc ipsum personarum nomen neutiquam accipiatur, quemadmodum in humanis, sed inventum sit atque usurpatum in divinis, loquendi & disputandi necessitate de ineffabilibus rebus. Cetera dogmata, si recte conferantur cum omnipotentia, justitia, clementia, providentia, aliisque summi Dei infinitis attributis, quanquam excedere vim intellectus creati atque finiti interdum sentiantur, manifestè tamen cognoscuntur non adversantia rectæ rationi. Atque hactenus vidimus quæ ingenii moderatio hominem deceat nondum veram religionem assecutum. Nunc restat videndum, quî itidem se regere debeant hominum ingenia, ubi jam christianæ Religioni dedere nomen. Quippe non minus periculosa est, immo etiam magis periculosa est nonnunquam ingeniorum libido in homine veram religionem amplexo, quàm amplexuro. Saltem nihil differt medio in mari naufragium facere, & medio in portu, quando naufragum certa mors utrobique maneat.

CAPUT OCTAVUM.

Quî noscenda vera Christi Religio inter tot ejus sectas. Scriptura sacra primum veritatis promptuarium. Sed viribus nostris difficile intelligenda vera doctrina. Aliquem veritatis visibilem interpretem suæ religioni Deus dederit oportet. Ecclesia vera, verax, & ab errore immunis; atque hæc una est Catholicorum Ecclesia.

DUplex eorum genus est, qui christianam Religionem à Deo fuisse revelatam sentiunt & credunt. In alteros à teneris annis beata hæc & sanctissima persuasio irrepsit. Alteros jam adultos præveniens gratia Dei pertraxit per argumenta credibilitatis ad perspiciendam cùm falsitatem reliquarum religionum, tum veritatem unius christianæ legis. Sed ne sic quidem istorum ingenia conquiescere aut possunt, aut solent, quoties occurrit hæc ipsa

met religio in tot sectas divisa, & prope comminuta, quarum quælibet sibi veram Christi hereditatem tribuit, ceteris improbatis, & falsi postulatis. Hinc est Catholica, quæ in singulis orbis partibus, & præsertim in Europa, Ecclesias ostendit. Illinc præter Schismaticos Græcos habet Oriens Nestorianos, Eutychianos, Monothelitas, aliosque complures vel antiquos, vel recentes Hæreticos. Numerat Occidens Lutheri, Calvini, Socini, Anabaptistarum, Bohemorum, Anglorum filios & sectatores, & mille alias vel sine nomine Christianorum sectas, quibus & ipsa Africa in Abissinorum imperio abundat. Apud singulas hasce gentes Evangelium regnat, & Christi nomen cum veneratione sonat; ceterum in doctrina Christi explicanda mirum est, quanta opinionum varietate & dissensione inter se digladientur. Quid hîc faciat? quò se vertat humana ratio de invenienda veritate, vitandoque errore solicita? Num cùm jam posuerimus, à Deo profectam esse religionem istam, Deus autem discordia, & contraria revelare nequiverit: sicuti fieri non potest, ut omnes istæ opiniones sint falsæ, ita certum est, nisi unam esse posse veram. Sive igitur quis alicui Christianorum sectæ sese adjungere velit, sive jam sese adjunxerit, necesse est anceps animi diu pendeat, donec intelligat, quæ sit lucis & veritatis, quæ tenebrarum & erroris regio. Hic autem suus quoque rationi esse debet locus, dummodo & hîc suæ memor imbecillitatis intumescere nolit, seque regi patiatur quibusdam salutaribus regulis, quæ tutissime ad veritatem perducunt. Age verò, quænam sint istæ regulæ dispiciamus.

E tam variis Christianorum sectis nulla ferme est, quæ divinas utriusque fœderis Scripturas non amplectatur. Eas esse primum veritatis canonem, ibique contineri fundamenta & præcipua saltem ac necessaria revelatæ religionis dogmata, quidque credendum, quidve agendum, ut quis verè Christi sectator dicatur, & sit, una omnium vox est. Quare hinc iter instituendum videtur; nam quî meliùs speres te assurrecturum ad veritatem, & in errores non declinaturum, si Scripturis sacris, hoc est divina voce & lumine, regaris? Et profectò maximum sacræ literæ sunt rationis humanæ subsidium, simul & frenum. Per illas intellectus mirum in modum proficere potest, dum certa illic se habere intelligit, & credere revelatis illic jubetur, & vanas cogitationes substernere certissimæ Dei revelantis veritati. Proinde suboritur prima hæc regula: *Firmissime credenda sunt, quæcumque vere & evidenter sacris iis in libris habentur, & nihil credendum, quod iis vere & evidenter adversetur.*

Progreditur itaque ratio, & quid reapse divinis in literis tra-

datur, & quid iisdem repugnet, inquirit. Sed hîc titubare incipit infirma potentia, rhodum & saltum videns. Nisi homo cœca temeritate agatur, & monita prudentiæ flocci pendat, hîc subsistat necesse est. Nam primò quî certò sciat, quæ sint Scripturæ divinitùs traditæ, cùm de legitima quarumdam origine dubitari & disputari intelligat? Quî deinde sibi polliceatur, se in legitimos omnes sacrorum librorum sensus ingressurum, quando linguas perfectè non calleat, quibus in origine sua descriptum fuit ex imperio divino Testamentum utrumque? quando nulla adsit versio, cui tutò fidendum cognoscat? quando tot obscura, & in speciem contraria occurrant, in quibus aut facilè falli potest, aut judicium saltem suspendere cogitur? Testis autem S. Petrus in Epist. 2. in interpretandis Pauli Epistolis multos errasse, eò quòd in iis *sunt quadam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles depravant, sicut & ceteras Scripturas ad suam ipsorum perditionem.* Et in hæc quidem & alia impedimenta evidenter impingat omnium rudium atque indoctorum hominum ratio. Quod est ad perspicaces eruditosque viros, ne ii quidem multum hîc habent, quod suis è viribus sperent, quamvis Orientalium linguarum peritia, & Critices, aliarumque artium & scientiarum subsidiis instructi. Si enim verè docti sunt & humiles, nusquam evidentius quàm illic perspiciant, quæ sit humani intellectus ægritudo, & ardua quæstionum copia atque sublimitas. Sin ambitiosi accedunt, nullus controversiarum & difficultatum est modus; unusquisque enim facile in suo sensu abundat, & opinionibus anteceptis in transversum rapitur, & aut novitati aut suis cupiditatibus studet, sive etiam totam operam in suo cœ.u potiùs, quàm in ipsa veritate tuenda incautus impendit. Neque mentiri nos sinit experientia ipsa. Meridiano sole clarius est, ab ipsis Religionis christianæ incunabulis ad nostra usque tempora viros eruditione & ingenii acumine præstantissimos interpretandis sacris Literis, atque in statuendis earum ope gravissimis christianæ fidei dogmatis, toto inter se cœlo dissensisse, & adhuc dissentire, nullamque esse tam impiam hæreticorum sententiam, quàm non ipsi sibi videantur è divinis Literis depromere, atque inde confirmare. Quare idem periculi sibi imminere sentiant reliqua ingenia, licèt pari literarum cognitione exculta, & acumine simili prædita. Quis igitur nisi superbus aut imperitus illud non videat: *Difficillimum, nempe, esse humanæ rationi viribus assequi propriis, quæcumque dogmata vere habeantur in Scripturis divinitùs traditis, quæve ipsis repugnent?* Atque hæc altera esto regula, quam ratio considerans necesse est non solùm ut ne nimiùm sibi fidat, sed ut etiam

aliam, si qua est, commodiorem tutioremque eligat viam ad intelligentiam divinorum voluminum.

Hanc autem viam in terris haberi tum divinæ clementiæ consentaneum, tum humanæ imbecillitati necessarium est. Si enim tantopere, atque à tot seculis, tot acutissimi ac solertissimi viri dissentiunt in constituendo, non solùm quæ sit vera sacrorum Librorum doctrina, sed etiam qui libri sint in Canonem Hagiographorum referendi: quid rudibus & infirmis facias, quibus non idem est mentis vigor, & eruditionis copia? Quid isti sperent, immo quid sperent omnes, ubi expendere prius velint tot ardua loca, unumque cum altero conferre, & interpretes diversos perscrutari; ad quæ præstanda non solùm temporis multum, sed immanis subsidiorum apparatus exigitur, iisque etiam præstitis ipsimet eruditi aut dubitare, aut in oppositas abire sententias hucusque perrexerunt? Igitur aut serò, aut nunquam, aut semper cum dubitatione aliqua, sibi persuadebunt homines, germana Scripturarum sacrarum dogmata, iisque contrarios errores se recte intellexisse. Misera plane veritas christianæ Religionis, ubi cognosci non possit inter tot & tam varias Christianorum sectas, nisi per hoc arduum, incertum atque etiam quandoque periculosum scripturarum examen. Fierine verò potest, ut cùm omnes homines salvos fieri & ad agnitionem veritatis venire velit, omnibusque Evangelium prædicari mandaverit Deus, ita ab eo constituta fuerit Religio christiana, ut quæ vera sit inter tot falsas illius sectas dignosci faciliùs non queat?

Restat igitur, ut optimus & clementissimus Deus commodiore ac breviore via consuluerit hac in re mortalium generi. Ea autem via esse alia non potest, quàm quæ superiùs homini præscripta est, ut facilè ac tutò christianæ Religionis veritatem à non christianarum falsitate distinguat. *Extrinseca argumenta credibilitatis* hîc etiam præsto sunt, ut evidenter comperiatur, quæ vera & germana sit inter tot Christianorum sectas hereditas & Ecclesia Christi. Et sicuti cognitâ sanctitate Religionis christianæ, hæc una prudenter amplectenda est, ceteræ ejurandæ; idque credi prudentissime potest, & necesse est credere quod ab ipsa proponitur, etiamsi aut intrinsecæ rationes non adferantur, aut superare captum humanæ mentis credenda deprehendantur: ita ubi evidenter patuit, quæ sit vera Christi Ecclesia, in hujus unius sinum, ceteris Christianorum falsis Ecclesiis repudiatis, prudenter confugere possumus, ac porro debemus, & quæcumque ab ipsa traduntur, quanquam ab Hæreticis in controversiam vocata, firmissime credere. Duo itaque cognoscenda sunt humanæ rationi (& hæc facilè cognosci posse pronun-

tiamus) ut rite prudenterque suum cursum in hoc negotio peragat. Alterum est, quæ sit hæc vera Christi Ecclesia; alterum, cur istius Ecclesiæ dogmatis acquiescere prudenter possimus, ac debeamus, vel nondum excussis tot obscuris divinorum codicum locis, & nondum perpensis tot quæstionibus inter Christianorum sectas vigentibus. A postremo incipiamus.

Vera à Christo constituta Ecclesia idem nobis sonat ac hominum Congregatio, ejusdem christianæ Fidei, ejusdem veræ Doctrinæ professione, eorumdem Sacramentorum communione, & vinculo caritatis sub uno capite Christo unita, in qua legitimus sit ordo, ac regimen Pastorum. Ecclesiam istam usque ad finem seculi duraturam nullus Christianorum negat, & sacri Libri, unaque cum eis ipsa ratio, evidenter persuadent. Veritas autem ne ab ipso quidem Deo mutari destruive potest. Quare quæ ipse Deus verissima revelavit, æterna sint oportet. Itidem quæ ipsemet eventura esse pollicitus est, eadem necessariò fient; non enim est fallax Deus, neque ex impotentia à præstandis promissis unquam impediri potest. At ille Religionem suam, atque Ecclesiam, & verissima dogmata per Moysen, per Prophetas, & postremò per Christum revelavit. Hanc etiam Religionem, & Ecclesiam suam promisit perpetuò regnaturam in terris, quippe institutam, ut ejus ductu homines verum salutare cognoscant & credant, & recta peragere discant. Neque mortalium scelera eò usque crevere unquam, aut crescere possunt, ut aut divinam transcendant clementiam, aut ejus voluntatem & promissa fraudent, sanctam illius Religionem & Ecclesiam everrendo penitus, & abjiciendo. *Super hanc petram*, inquit Christus Matth. XVI. 18. *ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Et Matth. ult. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.* Si igitur æternùm duratura est Ecclesia, quæ sanctissimæ istius Religionis sit custos, necesse est etiam, ut ibi æternùm veritas duret, & vera, non falsa dogmata tradantur. Nam si Ecclesia errorem in dogmate rebusque fidei credat, errorem que alios doceat, jam vera Christi veracis desinat esse Ecclesia: quod tamen fieri non posse nobis constar.

Deinde si semel errorem in doctrinam Ecclesia invehere, invectumve probare possit, non erit, cui in posterum tutò fidat populus indoctus, immo & ipsa doctorum Respublica. Nemo veram se tradere inquiat Religionem, suumque cœtum verè Orthodoxum appellet, quando dubium suboriri perpetuò potest, an is cœtus errori obnoxius, errorem hauserit, errorem doceat. Nemo sibi arroget germanam Scripturarum sanctarum interpretationem; nemo sibi

persuadeat, se divina verba recte intelligere, ubi Ecclesia ipsa (cui Spiritum suum Jo. XIV. 16. Christus tradidit) deficere, errorésque adoptare possit. Quod si ad humanam rationem spectare ais, postremò cognoscere, an Ecclesia erraric, & num recte, an secus, interpretata sit scripturas à Deo nobis datas: utique ad infirmissimum, ut vidimus, aut saltem non satis fidum tribunal me rapis. Præterea si rationem à se stare unusquisque contendat, quis litigandi finis erit? Certe hanc sibi militare quælibet Christianorum secta arbitratur. Restat igitur, ut alia tutiori via hominum necessitati Deus consuluerit, certumque aliud visibile tribunal constituerit, à quo fideliter divinarum Scripturarum mysteria explicentur, Fideique Christianæ atque Orthodoxæ veritas perpetuò custodiatur. Hoc autem tribunal nullum aliud esse potest, quàm Ecclesia ipsa perpetuò duratura, *in qua*, ut ait S. Paulus, *posuit Deus Doctores, Pastores, Prophetas, & Apostolos ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, & mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Immo evidentissime significat idem Apostolus 1. ad Tim. 3. Ecclesiæ veræ nos edocenti acquiescendum esse, cùm ipsa sit *columna & firmamentum veritatis.*

Itaque prima & certa non errandi ratio sita est in veracitate revelantis Dei, sacrorumque librorum æterna veritate. Deinde accedit præsidium aliud visibile à Deo positum, quo certi fiamus, utrum quæ nobis credenda proponuntur, à Deo revelata verè fuerint, & an recta sit divini verbi interpretatio: & hoc in veracitate ac stabilitate proponentis Ecclesiæ situm est. His autem positis fundamentis, unum postremò humanæ rationi investigandum superest, nempe quænam sit hæc vera Christi Ecclesia. At homini ingenuo, & veritatis unius amanti, non est id cognitu difficile. Sunt enim quædam notæ ac signa, quibus Ecclesia vera à falsis ac fallacibus ita distinguitur, ut non ingenio magno sit opus ad eadem perspicienda, atque ad Ecclesiam veram ex iis dignoscendam. Unitas doctrinæ, fidei, caritatis, & mysteriorum; sanctitas & efficacia dogmatum; probitas morum; gloria miraculorum; antiquitas; amplitudo; origo ab Apostolis, & continuata successio Episcoporum in Ecclesiis, ac præcipuæ in Apostolica Sede omnium magistra; aliaque hujusmodi, quæ cùm apud veteres Patres, tum apud recentiores Theologos congeruntur; ea sunt, quæ nos de vera Christi Ecclesia certissimos faciunt. Et cùm aut horum nihil, aut nonnulla quidem, sed non singula & omnia in nullo Christianorum ordine coeant, & verificentur, præterquam in Catholica Romana Ecclesia, facile etiam

etiam intelligimus, hanc unam, & nullam aliam præter hanc esse germanam Christi Ecclesiam. Quòd si hæc vera Christi Ecclesia est, ergo verum fuit semper, quod illa docuit, verum est, & erit, quod illa docet ac docebit; neque titubare, neque contraire, nisi temeritate intolerabili, potest hominum ratio, sed jure conquiescere debet, cùm Ecclesia ista munere divino verax, visibilis, æternumque duratura, quid sit in sanctissima Religione credendum proponit.

CAPUT NONUM.

Ecclesiæ Catholicæ perperam negata ab Hæreticis immunitas ab errore. Protestantium Methodus in inquisitione veræ Doctrinæ quàm temeraria, & quot Hæresum origo. Catholicorum Methodus quàm laudanda. Non ingenio privati cujusque hominis dimittenda sacrarum Literarum interpretatio in dogmate. Vox Ecclesiæ veræ hîc audienda, Deo id præcipiente.

EQuidem puto, non posse non probari ab hominibus ingenio pollentibus & æquitatis ac veritatis cultoribus traditum hactenus rationis iter in inquisitione veræ Religionis. Sed quid non expectes ab immoderatis ingeniis, ubi plus sapere velint quàm oporteat sapere; ubi plus sibi tribuant quàm hominis infirmitatem deceat; ubi turbidis ac effrenatis animi affectibus se rapi sinant? Primò nonnulli visi sibi sunt in Ecclesiæ dogmatibus errores deprehendere. Processerunt itaque ad negandam Ecclesiæ immunitatem ab erroribus. Deinde cùm ea dogmata, quæ ipsorum ingenio à veritate abhorrere videbantur, in Ecclesia Catholica Romana eorum matre aut traderentur, aut tradi putarentur: reliquum fuit, ut Ecclesiam istam à Religionis veræ custodia ac professione excidisse censerent. Denique unam statuerunt *veritatis christianæ regulam divinas Scripturas*, in quibus omnia manifestè contineri aiunt Christiano populo credenda; nihilque porro credendum, quod istarum suffragio manifestè non probetur. Libentissime exceperunt has voces complura alia ingenia, partim novitatis cupida, partim spe veritatis tutiùs assequendæ excitata; quodque facilè fieri solet, ignaris quoque populis persuaserunt. Et altas adeo radices in eorum animis egit ista persuasio cum lacte hausta, ut æquas amplius audiendæ veritati

non præbeant aures, sed ex istis præjudicatis opinionibus singula dimetiamur.

Non hîc repetenda, quæ à doctissimis inter Catholicos, iisque plurimis viris hucusque scripta, apertissime produnt, quàm male consuta sit, & quàm facile evanescat hujusmodi fabula. Neque enim ullius erroris insimulari potest Ecclesia, uti patet ex istorum Libris: & ne cogitandum quidem est, eam in errores prolapsam, nisi Christum falsa promisisse, ejusque Apostolos falsa tradidisse concedamus: quod sane dementis est vel suspicari inter Christianos. Tum ex iis dogmatis, quæ Ecclesiæ Catholicæ à Protestantibus tribuuntur, nonnulla eidem falsò tribuuntur, reliqua verò ab errore longe absunt. Nostrum est tantummodo investigare, num tutum ad veritatem iter arripuerint Protestantium ingenia; non arripuisse autem cùm certum est Catholicis omnibus, tum reliquis certum esse deberet, si in considerationem veritatis oculos sinceros sollicitosque intenderent.

Hæc est Protestantium methodus. Ex unis divinis utriusque Testamenti Libris veritas speranda est, & christianæ Religionis dogmata haurienda. Tunc Ecclesiæ decretis standum non est, cùm ea minime consentiunt cum divinis Literis. Ita illi. At quisnam certò perspicere possit, quis sit germanus divinorum verborum sensus? quisnam certò decernere, quandò Ecclesia cum scripturis consentiat, aut ab iis (si superis placet) etiam dissentiat? Una humana ratio, necesse est respondeant. Nonnulli quidem inter eos, Calvinistæ scilicet & Quakeri, cœlestem quemdam afflatum excogitarunt, quo ducti singuli Christiani germanam percipiant Scripturarum mentem. At postremam hanc insanam opinionem jamdiu exsibilarunt prudentes rerum judices. Inde enim prodiit non una aliorum Fanaticorum familia. Cœlestem autem hunc afflatum temere confingi patet in tanta Sectarum diversitate, in tanto opinionum bello: quod certe abesset, si in singulos homines ista vis intelligendæ divinæ Scripturæ è cœlo descenderet. Et quis inter errorem veritatemque dijudicet, quando unusquisque suas à Deo cogitationes accepisse se dicat? Deum potius ipsum irrisioni exponamus, ubi contraria ab ipsò suggeri arbitremur. Igitur eò confugere coacti sunt inter Protestantes minus incauti, ut humanæ rationi supremum sive postremum tribuant decernendi jus in controversiis, & quæstionibus christianæ Religionis. Ne verò ultra humanæ rationis vires excedere videatur hujusmodi facultas, adeo manifesta esse ac per se dilucida divinorum librorum verba & sensa, sibi persuaserunt, ut cœcutire nisi volens ibi non possit ratio.

Sed duo sunt, quæ hanc methodum miræ temeritatis, & imprudentiæ arguant. Nempe hinc humanæ rationis explorata infirmitas, inde minimè aperta omnium oculis sacrorum voluminum sensa & verba. Et quod est ad hominis rationem, jam suprà vidimus, quàm debilis sit illius vigor, quàm periculosa sit illius fides, nisi cœlesti lumine, præcipuisque à Deo viribus juvetur. Et quod est ad sacras Scripturas, nemo est, qui non sentiat, plura ibi esse & ardua, & obscura, & in speciem contraria, quæ justissimas hærendi causas vel acutissimis viris ingerant, & quorum sensum ac mentem difficillimum sit decernere. Et sane evidenti consilio suæ bonitatis videtur voluisse Deus illorum ipsemet confutare opinionem, qui tantam Scripturis sacris lucem, & sensuum claritatem, rationi verò tantas vires inesse jactitant. Eos enim permisit inter se omnino discordes esse, & perpetuis certare litibus & odiis in statuendis tot Religionis christianæ dogmatis. Eorum quilibet utriusque fœderis libros intonat, rationem quoque sibi esse magistram nemo ex iis non credit. Nihilominus aliter hic, aliter ille sentit, immo contraria sentiunt ac docent aut de attributis, & dotibus Dei, aut de ipso Deo uno ac trino, aut de Filii ac Spiritus sancti divinitate, aut de gratia & libero arbitrio, de necessitate Baptismi, de Sacramento altaris, aliisque id genus. Præterea mirum est, quàm sæpe una eademque secta sententiam mutaverit, & diversa de uno eodemque dogmate tradiderit. Itaque temere vividum rationis lumen, & aperta scripturarum sensa jactantur, adeo ut non indocta solùm plebs, sed ne ipsi quidem doctissimi viri habere pro certo possint, se ad veritatem perventuros, hac adhibita methodo, quæ ad errorem æque perducit.

Contrà Catholicorum methodus pedem certo figit, & homines cùm doctos, tum indoctos errare non sinit. Nam ubi ex aperto Scripturarum testimonio evidenter cognoveris, Ecclesiam à Christo fundatam fuisse, & nunquam inferorum machinas contra eam esse vim habituras, ipsamque esse *columnam & firmamentum veritatis* & sanctum Spiritum eidem perpetuò affuturum; si Christo fidem habere est animus, continuò hinc sequi intelligis, te eò tutiùs ad veritatem accessurum, quò artiùs hujus Ecclesiæ sententias amplectaris. Neque ulla rationi rectæ infertur injuria; omnium enim potentissima est ratio ista, videlicet; *Eidem tutò ac sine dubitatione credendum esse, qui neque falli possit, neque fallere velit, cujusmodi esse constat veram Christi Ecclesiam, cùm de christiana veritatis doctrina fidem facit.* Quare nihil est, quod nos veluti mancipia arbitrentur, usumque rationis abjecisse dictitent Protestantes. Nam præter innumeras

rationes præcipuas, quibus vel sepositâ auctoritate Ecclesiæ singula Catholicorum dogmata confirmantur, utpote quæ sacrarum Scripturarum, aut antiquissimæ Traditionis testimonio fulciuntur, nos ipsa ratio docet, nunquam magis pollere mentem nostram, & ratione uti in judicando vero, quàm quando se judiciis Ecclesiæ accommodat, quæ à Deo habet, ne unquam in dogmate fallatur, aut fallat. Catholici itaque non secus ac Protestantes, divinis Scripturis, & rationibus in fidei doctrina stabilienda, sive credenda, utuntur. Sed hæc inter utrosque differentia intercedit. Protestantes divini Verbi sensum, & religionis dogmata metiuntur è privato cujusque ingenio, uti ratio in consilium adhibita unicuique persuaserit. Scilicet in re tanti momenti judicem & consiliarium sibi adciscunt infidelem, atque infirmum, uti quotidiana experientia docet, satisque testantur ferventes adhuc inter ipsosmet controversiæ. Catholici verò cùm ingenium suum, tum Ecclesiæ vocem auscultant in exquirendo & statuendo Literarum sacrarum sensu. Ingenium autem suum, si fortè ab Ecclesiæ voce dissentiat, silere malunt, quàm loqui. Consilio utique saluberrimo, quippe non fallacem consiliarium, sed certissimum judicem à Christo ad dirimendas fidei controversias constitutum sibi petunt. Nemo prudens inter Protestantes Spiritum Dei sibi certò adesse jactet, per quem ab errore se prorsus immunem polliceatur. Et ne ullus quidem inter privatos Catholicos tantum sibi è cœlo munus tribuat. Verùm ubi nos Ecclesiam audimus & sequimur, cui Spiritum suum Spiritum Veritatis, ut Joannes Apostolus testatur cap. XIV. 10. usque ad consummationem seculi nunquam defuturum, Christus spopondit: quis non videat, nos tutissimam non errandi viam inire? Itidem unusquisque intelligat, ceteros ab Ecclesia Dei discordes ex eorum sententia incertos saltem in fidei controversiis esse debere; è nostra verò sententia, ubi à nobis dissentiunt, eos certissimè errare.

Sed cùm hac ex parte se victos sentiunt Protestantes, aliò se convertunt, redeuntque ad ingenium suum. Quod animo olim perceperunt, Catholicam videlicet Ecclesiam eorum parentem pravis abundare opinionibus, & sacrilegiis operam dare, id ante illorum oculos iterumque recurrit. Hinc ex effectibus argumentantur ad causam, contendentes, quandoquidem Ecclesia erravit, nullam eidem ab errore immunitatem à Deo concessam. Equidem hîc appellare juvat eorum fidem, & rogare, ut depositis præjudiciis & affectibus anteceptis rationem diligentiùs auscultent, quàm judicem sacrarum Scripturarum ipsi statuerunt, & nos non solùm non ab-

horremus, sed hîc ultro & enixe causam dicere volumus. Quid est, quòd eos certos facit de Catholicæ Ecclesiæ erroribus? Scriptura divina, inquient. At Scripturam ipsam Catholici proferunt, & non tantùm eamdem à se stare credunt, & demonstrant, sed unam obstare pertinaciam censent, ne id Protestantes quoque videant. Utra ex his partibus rectiùs interpretetur divinos codices, incertum sit. Quis litem dirimet, quis feret sententiam? Recta, inquient, ratio, adhibito disciplinarum omnium, & Criticæ linguarumque præsidio. At Catholicis quoque scientiarum, Criticæ, linguarumque præsidium adest, adest & enixum veritatis ac æternæ vitæ desiderium, & rectam in iis rationem desiderari, nullus inter Protestantes, ut credere juvat, sibi persuadebit. Quem ergo ulteriùs judicem appellabimus, quæstionem adhuc vigentem postremo voto decisurum? Nullum alium puto, quàm Deum, cujus tamen sententiam nobis, nisi post exactos mortalis hujus vitæ dies, audire licebit. Interim verò, cùm saltem incertum Protestantibus æquis remanere debeat, num Catholica Ecclesia errorem fuerit amplexa, quî ex his incertis criminibus evertere volunt certam de minime fallaci Ecclesia sententiam in Scripturis sacris evidenter fundatam, & rectæ rationis suffragio fortissime comprobatam? Cur certa iis quoque esse non incipit ista sententia, quando ne certam crederent, una obstabat antecepta persuasio, Ecclesiam nempe in quosdam errores jam fuisse prolapsam? Ratio profectò monet, propter id, quod incertum dubiumque est, ea non esse rejicienda, quæ certa sunt. Rursus ipsamet ratio Catholicos bono esse animo jubet, & veritatis possessores decernit. Evidentissime quippe promissum in Scripturis sacris legunt, Ecclesiam Dei numquam à veritate defecturam, semperque veritatis futuram esse magistram; deinde evidenter cognoscunt, Ecclesiam nihil tradere, quod Scripturis à Deo traditis repugnet, aut per ipsas dilucide non probetur. Quare sentiunt se falli non posse, dum auctoritate Ecclesiæ Catholicæ nituntur, quæ auctoritas præsidium simul est, & frenum rationis. Præsidium, ut rationi media pateat via, in qua verum sedet; frenum, ne ad extrema ratio declinet.

Porro ex effectibus diximus intelligi, quanti sit æstimanda Protestantium methodus, & num Deo probari possit, qui unam semper & concordem vult esse religionem suam; & num rationi arrideat tantopere ab erroribus abhorrenti. Lutherus (ut veteres omittam Hæreticos) irarum plenus in Ecclesiam Catholicam parentem suam, adulterii arcessitam, insurrexit. Quæ ingenio suo, aut, si mavis, rationi suæ visa sunt divinis conformia Scripturis,

probavit; quæ deformia, rejecit, damnavit. Non exemplo suo tantùm, sed grandi etiam voce docuit, contemnendam esse Ecclesiæ vocem, uniceque respiciendam esse Scripturam. Quod necessariò consequebatur, fortasse tacuit; videlicet, pro Ecclesiæ voce rationis vocem auscultandam esse, & rationem divini verbi judicem adsciscendam; quasi ratione Ecclesia ipsa non uteretur. Fallacissima hæc methodus continuò Zuinglios, Oecolampadios, Carolstadios, Anabaptistas, & innumeros alios religionis doctores peperit, quibus nihil antiquius fuit, si ipsis fides, quam divinis hærere libris, hoc est Scripturas sacras ex ingenio suo, suæque privatæ rationis consilio interpretari, & Catholicam interim Ecclesiam collatis viribus oppugnare. Verùm hinc mille monstra sententiarum, mille Sectarii prodiere, contrariis opinionibus non minus inter se, quàm contra Catholicam Ecclesiam pugnantes. Tulit eadem ætas Calvinum alteram Europæ facem, & Anglos invasit male sanùs idem ardor, qui reliquum Septentrionem in tot opiniones discerpserat. Successere Sociniani, rum eorum, pene dixi, gregales Arminiani, Syneretistæ, Quakeri, aliique Fanatici, Independentes, Præadamitæ, & ut breviùs dicam, non facilè numeranda aliarum sectarum frusta. Singulos ex istis contraria ac diversa tradentibus interroga. In eorum, dicant, castris divina Scriptura, veritas, & ratio militant; in reliquorum error & falsitas. Et tamen ne uni quidem è tot Christianorum sectis à catholica Religione avulsis adsunt credibilitatis argumenta, qualia sunt antiquitas, unitas doctrinæ, Episcoporum successio ab Apostolis, miraculorum virtus, atque alia hujusmodi.

Quæ igitur incommoda è Protestantium methodo fluant, nullo negotio colligas. Primò, ne doctis quidem & acutis hominibus facile erit in tanta opinionum diversitate cognoscere, quæ ad veritatem certò accedat, cùm utrinque Scriptura sacra, & rationum pondus jactetur, & æque una pars ac altera se prævalere lumine rationis, seu rationum vigore, enixe contendat & credat. Secundò, multò minus id populis imperitis licebit, tum quòd eorum non sit, recte de tantis litibus inter Protestantes agitatis judicare, tum quòd nulla suppetant potentissima credibilitatis argumenta, quæ in hanc potius, quàm in alteram partem, inclinent in doctorum mentem. Tertiò, novi in dies emergent sectarum auctores, novæ sententiæ, nova deliria, dum quisque sibi sumit divinos Codices pro suo interpretari ingenio, nullùmque frenum suæ rationi statuit. Neque temeritatis argui à ceteris Hæreticorum sectis quisquam poterit, quippe non aliter hic se regat, ac se rexerit

Lutheri, Calvini, aliorumque Protestantium chorus, & ipse sibi idemmet jus, eamdemque tribuat libertatem, quam sibi sumendam reliqui Novatores putarunt. Ita fiet, ut nulla sit insania, nulla perversa opinio, quam veluti Christi doctrinam invehere non audeant ac possint hominum ingenia. Continget etiam, ut nulla supersit ratio avocandæ ab errore, & convincendæ hujusmodi gentis, ubi ingenio, quod est difficillimum, hæc cedere aliis nolit. Et jam vidit Christianus orbis, in quas opiniones teterrimas deprædicatum hoc rationis lumen trahere facile possit. In Religione christiana dogma nullum est, quod ab aliquo homine, aut aliqua secta negatum, impugnatumque non fuerit. In Atheismum, aut Scepticismum tandem ista opinandi licentia commodissime deferr. Denique Lutheranis Calvinistas evertere nondum licuit; Remonstrantes nihili duxere minas, & Synodos Calvinianas; & inter tot sectas internecinum odium, aut æque abominandum syncretismum vigere adhuc cernimus.

Hic rogandi sinceri veritatis investigatores & recti amantes, quid eorum ratio suggerat, cùm hæc & alia plura, quæ hanc in rem adferri possunt, serio & affectibus tacentibus expendunt. Omnibus utique illa respondere deberet, fieri non posse, ut per hanc periculosam methodum ad veritatem sine dubitatione perveniatur. Fieri itidem non posse ut Christus, qui veritatem suæ doctrinæ non solùm apud homines æternùm durare, sed etiam in omnem terram effundi, & facilè ab hominibus cognosci posse voluit, hanc unam tradiderit adeo fallacem regulam, qua vera Scripturarum suarum mens innotescere possit. Nisi aliter ille consuluisset religioni suæ, ac infirmæ rationi, qualis in hac misera natura deprehenditur, voti sui (dicere bona fide liceat) nunquam factus fuisset, fieretque compos. Immo hinc consequitur, Religionem christianam, ejusque auctorem Deum, deridendum Infidelibus exhiberi ab iis, qui nullum aliud præter rationem humanam institutum à Deo tribunal arbitrantur, cujus sit finem imponere controversiis quotidie in sacrarum Literarum interpretatione exurgentibus, & cujus sit tum certò proponere, quæ aut credenda aut neganda sint, tum frenum temerariis ingeniis injicere. Tandem nullam à Lutheri, puta, & Calvini sectatoribus adferri posse rationem contra ipsis æque ac nobis detestandum Socinum, quæ in ipsorum caput non recidat, & tunc ipsos vinci ab Ecclesia Catholica, meritoque damnari, cùm Socinum ipsi vincere & damnare contendunt. Et certe Socinianæ pestis, aliorumque hujusmodi monstrorum ortum permisisse Deus vi-

detur, ut Lutherani & Calvinistæ hinc etiam discant, quàm temerè ab Ecclesia Catholica ipsi priùs defecerint, quando ipsissima eorum methodus Socinum, Spinosam, & mille alias Hæreticorum sectas pepetit, & armavit, novasque in dies singulos patere & armare potest, exarmare autem aut expugnare non potest.

CAPUT DECIMUM.

Auctoritas Ecclesiæ Catholicæ in Fidei doctrina à Pherepon̄i objectionibus vindicata. Ei non sine ratione credimus. Fallaci auctoritati Protestantes addicti, & incerta apud eos veritatis consecutio. Antiquitas doctrinæ in Christi schola, & credentium multitudo robusta veritatis argumenta. Novitas & paucitas erroris indicium extra Catholicam Ecclesiam. Pherepon̄i in hanc rem animadversiones confutatæ.

INvictæ sunt omnes Hæreticorum sectæ, ubi una in alteram insurgit, sed facile vincendæ ab Ecclesia Catholica, quoties ipsæ tum suam, tum Catholicorum methodum, ambarumque longe diversa consectaria placidissimis mentibus simul conferant. Cùm ergo demonstratum fuerit, quàm sit fallax, periculosa, & à mente Dei aliena illorum methodus, qui in una vi rationis seu ingenii sui statuunt veram divinarum literarum & christianæ doctrinæ interpretationem: reliquum est, ut nulli privato homini infallibilitatem tribuamus, sed Ecclesiæ veræ, hoc est universali, in qua Spiritum sanctum veracem sacrorum Codicum interpretem semper adfuturum Christus pollicitus est. Necessariam autem esse, atque à Deo propterea Catholicæ Ecclesiæ datam istam auctoritatem, ratio cognoscit, ut tot absurda evitentur hactenus commemorata. Immo, ut vidimus, sacræ id testantur Scripturæ manifestis verbis, & SS. Patres, & antiquissima Traditio, & usus tot seculorum apertissime probant.

Statuta autem hujusmodi auctoritate, cùm docti, tum indocti, prætermisso etiam examine controversiarum, conquiescere meritò possunt, utpote certi se ab errore abfuturos, quoties id credunt, quod Ecclesia Catholica Spiritu Dei erudita credendum proponit. Atque hoc ipsum illud est, quod S. Augustinus cap. 7. de Quant. Animæ aiebat, nempe *Auctoritati credere magnum compendium*

dium esse, & nullum laborem, & animis tardioribus ac imperitioribus utilissimum esse excellentissimæ auctoritati credere; & secundum hoc agere vitam. Quæ tamen verba ita Phereponus in animadversionibus vellicabat: *Sed prius ipsa illa auctoritas expendenda est, quam ei fidem habeamus; ita ut ei per omnia credamus, quia nobis indubitatis argumentis constat, eam nec falli, nec fallere. Aliogui stultum esset ei credulitatem suam addicere, a qua verum dici nulla ratione constaret. Sin minus, barbari omnes populi, qui Sacerdotibus, aut Majoribus suis tam multa temerè credunt, rectè facere dicendi essent. Compendiaria via etiam progrediuntur, sed ut ad omnis generis errores perveniant, ex quibus nunquam se expediunt.* Hæc quidem bene habent, modò is persuadere nolit, Catholicam Ecclesiam falli ac fallere posse, & Augustinum in ea fuisse opinione, ut Catholicorum Sacerdotum auctoritati sine consilio, sine ulla ratione, fidem adjungendam esse censeret. Augustini hac de re sententia aliis in locis, ut vidimus, expressa est. Sed quæ hic Censor dicere pergit, non sunt facilè dimittenda. *Itaque*, ait, *omnes cavere oportet, quibus cordi est Christiana Religio, ne idem ei fundamentum ponant, quo maximi & turpissimi quique errores nituntur.*

Si Catholicæ Ecclesiæ sententiam & usum hìc ille carpit, sicuti suspicari cogimur, næ Phereponus male collocavit optimum documentum. Nam, ut hactenus ostendimus, ideo Catholici Ecclesiæ auctoritati credunt, quia indubitatis argumentis ducti eam vident neque falli, neque fallere posse; & cuicumque poscenti auctoritatis hujus rationes parati sunt illas dare, priusquam exigant, ut Catholicæ doctrinæ fides habeatur. Tantum autem abest, ut posito hujusmodi fundamento Catholicis errandi periculum immineat, ut sine isto fundamento nemo de veritate sit certus, nemo errandi periculum effugiat. Quòd si Pherepono animus fortè fuit his verbis erudire suam gentem: laudandus est profectò illius zelus, commendanda prudentia. Ejusmodi enim consilio nemo plus indiget, quàm Lutheri Calvinique familia. Ex his plerique omnes, etiamsi reliquorum hominum, suorumque etiam Pastorum auctoritati in religionis negotio prorsus renuntiandum, & uni Scripturæ credendum verbis affirment: re tamen & usu nihil magis sequuntur, quàm sui institutoris, suorumve Pastorum auctoritatem, sive confidentiam. Siquidem quis è minuto rudique popello, quis (ne graviora dicam) & semieruditis, id studii, id Linguarum Orientalium, id Critices & eruditionis secum attulit, ac affert, quod apprime necessarium est, ut exhauriantur controversiæ omnes inter ipsos & Catholicos, & rursus

K

inter ipsos aliosque Hæreticos vigentes? Si non attulerunt (quod arbitror sincerus quisque fatebitur), ergo certa minime est eorum ratio, se veritatem ebibisse, erroresque vitasse. Et quidem quando apud ipsos valere non debet autoritas, ratio poscit, ut unusquisque singula dogmata in quæstionem adducta perpendat, & rationes utrinque allatas sedulò examinet : ad quod præstandum incredibile dictu est, quot præsidia, quot anni, & quanta vis mentis exigatur. Catholicos à tanto labore eximit facile cognita suæ Ecclesiæ veritas ac veracitas, cum qua sciunt se errare non posse. Cùm igitur è Christianis non Catholicis plerique auctoritatis contemtores & rationis unius præcones, in religionis tamen negotio se inconsulto duci sinant auctoritate suorum Pastorum, divinas Scripturas pro suo ingenio interpretantium : prudenter iis auctor est Phereponus, ne tali fundamento fidant, quod ex eorum sententia dubium est, ac errori æque inservit, immo ex nostra quoque sententia fallacissimum est, nisi cùm Ecclesiæ Catholicæ auctoritati creditur, cui divinum Spiritum adesse, semperque adfuturum ostendimus.

Et sanè Pherepono liceat hisce consiliis erudire populos sui similes, hoc est Ecclesiæ Catholicæ rebelles, liceatque illi remonstrantes ab auctoritate Dordracenæ Calvinianæ Synodi eximere. Prædicet ille rationis jura, & pericula explicet iis imminentia, qui auctoritati fallaci suam addicunt credulitatem. Sed vicissim patiatur, ut sibimet ipsi rationem tantopere commendanti, paucis mutatis sua verba reddantur. Ita ratio, ejusque vigor priùs expendendus est, quàm ei fidem habeamus in rebus fidei, ita ut ei per omnia deinde credamus, quia nobis indubitatis argumentis constat, rationem nostram falli non posse. Alioqui stultum esset, eam arbitrari certam veritatis Magistram, quam talem esse minimè constaret, & quam sæpe falli, & in errores turpissimos labi exploratum foret. Atqui christianæ omnes Sectæ, à Catholica Religione abhorrentes, rationem suam privatam constituunt sacrarum Literarum certissimam interpretem, eâque viâ tutò se progredi singulæ opinantur, sed ut ad omnis generis errores perveniant, ex quibus nunquam se expediunt. Ergo cavere omnes oportet, quibus cordi est christiana Religio, ne privatum consilium rationis, hoc ést, idem religioni fundamentum ponant, quo maximi & turpissimi quique errores, & tot Hæreticorum deliria nituntur, & ne abjiciant Catholicam Petram, in cujus unius stabilitate humana ratio fixa sperare potest, se à lapsu immunem semper esse futuram. Quod est ad Catholicos, ii luculentissime

suis in libris ostenderunt, & ostendere iterum possunt, ad auctoritatem minimè fallacem Ecclesiæ Catholicæ nihil pertinere Phereponi censuram. Neque enim nos auctoritati sine ratione credimus, neque rationem excludimus, sed cum auctoritate conjunctam volumus: quæ concordia tum demum rationem robustissimam facit, tutoque ad veritatem perducit. Verum quod est ad Protestantes, tunc ostendet Pherepónus, eosdem nequaquam abuti rationis lumine, cùm palam fecerit, tot tamque varias ac oppositas Hæreticorum sectas, tot errores, tot monstra opinionum, ex ista rationis humanæ superbia, tanquam ex equo Trojano, nequaquam prodiisse.

Multò autem magis Catholicorum ratio in cognitione veritatis, quam amplexa est, confirmabitur, ubi tot notas contemplettur, quæ nos docent, omnium Hæreticorum nunc vigentium sectas carere nomine veræ ac veracis Ecclesiæ. Nempe non originis solùm, sed etiam doctrinæ novitatem, turbas, & humanas artes, per quas invecta plerumque fuerit hæc nova doctrina. Nulla miracula, nulla signa earum auctoribus fuisse, quanquam necessaria, ut veritatem suæ novitiæ doctrinæ testarentur è cœlo venire, ostenderentque Catholicam Ecclesiam ejusque auctoritatem esse repudiandam. Iis auctoribus [quippe neque à Deo, neque à legitimis Pastoribus ad prædicandum missis] defuisse legitimam vocationem, legitimamque docendi auctoritatem, quam tamen Apostoli, recta politia, & ratio in Ecclesia Dei aperte exigunt, ne cuicumque liceat errores sub specie veritatis disseminare, & identidem novas condere religiones, easque incautis eo obtrudere titulo, quòd vetus religio è suo jure & è veritate exciderit. Deinde nihil simile habere cum vera Christi religione inconstantiam doctrinæ, quam inter Protestantes facile est deprehendere. Tandem ab Ecclesia vera abhorrere, quæcumque intoleranda absurda sequuntur, quando vera esset excogitata ab Hæreticis Ecclesiæ Catholicæ in errores defectio; atque admittenda foret illa methodus, quam tantopere prædicant, & sequuntur Heterodoxi: Juvat etiam addere, quod Catholicis solatio sit, & reliquis incitamento, ut unam amplectantur Catholicam Religionem. Quocumque odio in istam Ecclesiam rapiantur præcipui ex recentioribus Hæreticis, fateri tamen non dubitarunt, neque dubitant, quin istius quoque sectatores, modò ad Evangelii normam & mandata suos mores componant, æternam salutem adipisci possint. Id in Libris Lutheranorum, Calvinianorum, Syncretistarum, & Socinianorum legere est. Cùm ergo ex consensu vel inimicorum

certum sit, veritatem & salutem in Ecclesia Catholica haberi posse: contrà verò, cùm è Catholicorum sententia, cui Apostolorum, sanctorumque Patrum, & totius antiquitatis voces consentiunt, certum sit, inter Hæreticos, sive Luthero, sive Calvino, sive Socino, sive aliis addictos, æternam salutem obtineri non posse: Ratio manifestissima suadet, auctoritati Ecclesiæ Catholicæ standum, & non immorandum in Hæreticorum cœtu, sed in illius sinum esse volandum, à cujus unius communione speranda est communi suffragio salus. Tanti namque momenti salus æterna est, ut certo periculo [si vera est Catholicorum sententia] exponenda non sit in Hæreticorum castris, quando periculum omne in Catholica Schola vitare fas est.

Sed nos ad Phereponum regredientes exquiramus, quid sibi alio in loco is velit. S. Augustinus in Lib. de Util. credendi cap. 16. hæc de Christo pronuntiaverat: *Ergo ille afferens medicinam, quæ corruptissimos mores sanatura esset, miraculis conciliavit* (sibi) *auctoritatem, auctoritate meruit fidem* (His verbis liberaliter adsentitur Phereponus, at non sequentibus), *fide contraxit multitudinem, multitudine obtinuit vetustatem, vetustate roboravit religionem.* Inquit enim Censor: *Quamvis Christus fide sibi facta apud multitudinem, Ecclesiam suam condiderit, atque conditam auxerit: attamen eo non spectavit, ut aliquando religionem vetustate roboraret, quasi vetustas argumentum quandoque futurum esset veritatis. Non adsentimur iis, qui Christi dogmata sequuntur, quia antiqua est illorum fides, sed quia consentanea est veritati cœlesti, cui fidem Christus miraculis suis fecit.* Strenuè suam causam hîc agit Phereponus, argumentum à vetustate petitum expendens, utpote qui toties objici sibi non tantùm à Catholicis, sed & ab ipsis Calvini asseclis, sententiarum Arminianarum novitatem meminit. E têverà vetustatem opinionum, ut ut veneratione fere semper dignam, non esse tamen certum argumentum veritatis, nihil verius est in opinionibus ad Physicam, ad Astronomiam, & ad nonnullas alias Artes spectantibus. Sed miror, Logicum, Criticumque virum aut animadvertere nolle, aut nolle fateri, quantum ponderis sit vetustati in Theologicis, atque historicis rebus. Primi generis sententias nulla antiquitas opinantium veras esse persuadere potest; nulli quippe ex antiquis magister aliquis fuit falli nescius, qui eos de veritate hujusmodi opinionum certissimos efficeret. Ingenium suum cuique pro magistro erat. Cùm autem antiquis Philosophis interdum ingenio recentiores non cedant, immo isti illis nonnunquam antecellere possint, majore nempe studio, pluribusque quàm antè adminiculis suffulti: quis non videt;

æquè in recentiorum quàm in veterum placitis veritatem haberi posse, nihilque esse, quod supra nos Majores nostri sibi tribuere possint in hujusmodi veritatum inquisitione, nisi quòd ante nos inquisierint, nobisque faciliorem straverint viam ad veritatem ipsam inveniendam?

At longè aliter se habent secundi generis sententiæ. Si sit quæstio, utri ex duobus historicis in re quapiam discordibus adhibenda sit fides, & par sit utriusque fidelitas, judicium, ac eruditio, & utrinque verisimilia narrentur, nemo inter Criticos futurus est, qui non judicet, antiquiori potius quàm recenti credendum, multoque magis antiquissimo in comparatione admodum novitii scriptoris. Accidit id quoque in Theologicis rebus. Disputatur inter Christianos, quænam sit vera Christi Ecclesia, & verane, an falsa sint dogmata quædam. Litem dirimere non licet, affirmantibus singulis, suam doctrinam ideo veram esse, quòd consentanea sit veritati cœlesti, cui fidem Christus miraculis suis fecit. Potentissima ratio monet, secundùm illos judicandum esse, qui vetustatem sententiæ, & Ecclesiæ suæ, ad Apostolos usque & ad Christum perducunt, reliquos verò longe à veritate recedere, quibus cùm Ecclesiæ, tum dogmatum novitas exprobari potest. Quis enim meliùs, quàm Antiqui, & Apostolorum æquales, sive discipuli audire, aut rescire potuerunt, quæ Christi mens & doctrina fuerit, quidve credendum, agendumve ipse proposuerit, cùm hæc ea sint, quæ non ex ingenio hominum, sed ex revelatione Dei & Christi pendeant?

Eoque magis valere id omnes intelligent, cùm de aliquo dogmate, sive scripturarum sensu, lis est inter quosdam recentiores, quindecim aut sexdecim seculis ab Apostolorum temporibus dissitos, & alios uno, duobus, aut tribus seculis ab iisdem temporibus remotos; & potissimum si Ecclesia tota, & SS. Patrum consensus, & immemorabilis traditio militet contra paucitatem, & novitatem recentiorum. Enim verò hîc non agitur de constituenda Religione secundùm arbitrium nostrum, aut intelligendis, atque explicandis Christi dogmatis, & Literis sacris, prout ingenio nostro magis arridet: quod ne ipsum quidem Phereponum velle arbitror, quanquam ipsa ejus dicta & facta nihil aliud velle præ se ferant. Sed agitur de retinenda Religione, quam Christus, certissimus veritatis magister, revelavit, & de intelligendis atque explicandis codicibus sacris, quemadmodum à Christo, ejusque Apostolis intellecti sunt, atque explicati. Nemo autem credendus est hîc magis scire, quàm qui aut Apostolos prædicantes, aut Apostolorum successores audire, & quæ falsa, quæ vera forent, probe callere potuerunt, at-

que debuerunt. Contrà nemo in hujusmodi controversiis minus audiendus est, quàm qui tot seculis ab Apostolorum ætate remoti unum suum ingenium judicem faciunt in tanti momenti rebus, & sibi nuperis potiùs credi postulant, quàm antiquis, quibuscum Ecclesia Catholica consentit, semperque consensit. Quapropter nihil certe ideo verum est, quia antiquum: Sed in controversiis inter Christianos agitatis robustum veritatis argumentum, sive ut melius dicam, indicium, antiquitas est. Et si alia accedant veritatis indicia, qualia habet una Catholica Ecclesia, certos homines efficere potest, ac debet de veritate doctrinæ. Indicium contrà atque argumentum falsitatis est novitas; atque ab ista cavere quàm maxime oportere, & hinc etiam discerni Hæreses & Pseudoprophetas Apostoli monuerunt. Hæc autem adeo certa sunt, ut quicumque pejora etiam & falsissima dogmata duobus proxime præteritis seculis commentus fuit, non nova se tradere, sed antiqua, & Apostolis, eorumque successoribus probata, persuadere necessum duxerit. Qua in re quantum eos fallat sua eruditio atque conatus, apertissimè patet ex Catholicorum Libris. Itaque non est, cur Phereponus in Theologicis inanem putet esse vim, & auctoritatem antiquitatis, non secus ac si de Philosophicis ageretur. Telum hoc omnium consensu acutissimum est, sed tantummodo in Catholicorum manibus vim suam exercet. Multò minus fuit, cur Phereponus Augustino non adsentiretur, pronuntianti, Christum vetustate roborasse Religionem. Tuebatur Augustinus adversùs Hæreticos veritatem ejusdem doctrinæ ejusdemque Ecclesiæ, quam & nos commendamus, & pro viribus tuemur, hoc est, agebat contra illorum Christianorum genus, qui novitatem cùm originis, tum doctrinæ, & Ecclesiæ præferentes, ab antiquitate, Catholicam Ecclesiam atque doctrinam roborante, vincuntur. Propterea de Christo, inquit; *Vetustate roboravit Religionem quam non solùm Hæreticorum ineptissima novitas fraudibus agens, sed nec gentium quidem veternosus error violenter adversans aliqua ex parte convelleret.*

Agnoscit hoc Phereponus, & tamen dicere pergit: *Sed Augustino commodum erat talibus argumentis uti in Hæreticos ac Schismaticos, quibus passim novitatem, & paucitatem exprobrat, quas olim Christianis exprobraverant Ethnici.* Utrum à vetustate petitum argumentum vim habeat in Hæreticos, ac Novatores, jam vidimus. At nescio cur hîc producendos sibi putet Ethnicos, eorumque exemplum Augustino objiciat. Si par fuisset Gentilium, & Christianorum causa, hoc est, si rationibus utrinque pugnatum æque fuisset, & Christianis nullum succurrisset evidens veritatis argumentum, excusatione

dignum fuisset hominum judicium, si Christianæ Religioni Ethnicam prætulisset, quam nimirum neque ulla gravior adversæ partis ratio vinceret, & contrà vetustas ac amplitudo evidentiùs commendarent, quàm Christi fidem. Sed hinc miraculorum splendor, Prophetarum oracula evidentissime completa, & sanctitas Legis christianæ, inde verò vel ipsi Ethnico vulgò facile noscenda, atque eruditis fere omnibus certe nota Religionis Idololatricæ impietas ac insania, tantum roboris addebant rationibus Christianorum, tantum detrahebant Religioni Gentilium, ut ipsa novitas & paucitas christianæ gentis minime obstare deberet, quin doctus quisque & indoctus ad castra Christianorum transiret. Quod autem est ad Catholicos, & Hæreticos, inter se pugnantes, utraque pars rationes, & scripturas pro sua sententia adferebat. Rationibus certe Catholici præstabant. Verùm id negantibus adversariis, par videri multis potuisset causa, & anceps istius contentionis exitus, nisi Catholicorum rationes evidenter juvisset sententiarum vetustas, & Ecclesiæ amplitudo. Jure ergo ad Catholicos inclinare debuit victoria; nam ii mentem Christi, verumque sensum scripturarum melius ac certius novisse credendi erant, qui propius ad ipsum, ejusque Apostolos, antiquitate accedebant. Quanquam quid Phereponus ait de novitate Christianæ Religionis præ vetustate Ethnicæ superstitionis? Ne hoc quidem habebant Gentiles, quo se Christianis in ea controversia præferrent, immo hîc etiam evidentissime vincebantur. Et profectò ignorare non potuit ipsemet Phereponus, quod cuivis eruditorum patet: nempe Christianam Religionem eamdem cum Judaïca esse, & propterea ad Adamum usque contingere, & Religionibus reliquis antiquitate præire. Quid in hanc rem scripserint Clemens Alexandrinus, Eusebius Cæsariensis, ipse Augustinus, aliique SS. Patres, & recentiores non pauci, præ omnium manibus est; & sat erit meminisse. Parum igitur opportune, parumque erudite Phereponus huc adfert Ethnicorum exemplum, ut jura vetustatis, hoc est, Catholicorum arma, retundat.

Ceterum non hîc tantùm, sed & alibi Augustinum Phereponus irridet objicientem paucitati Hæreticorum Catholicæ Ecclesiæ amplitudinem. Non esse hoc veritatis argumentum, ille monet; alioqui Ethicorum multitudine considerata, Christiana Religio falsi convincetur. Et sane fatendum est, ab Ethnicorum multitudine victos olim fuisse Christianos, & adhuc vinci. At nos in Ethnicos aliis evidentibus argumentis pugnamus, facimusque, ut frustra suam nobis amplitudinem objiciant. Cùm verò controversia est inter Catholicos & Hæreticos, dicimus validissimum semper fuisse,

ac fore indicium veritatis, credentium multitudinem, cum aliis indicis & argumentis conjunctam. Ab ipſo Religionis ſanctiſſimæ exordio ad noſtra uſque tempora inſurrexere *lupi rapaces, & viri loquentes perverſa*, ut Apoſtolus prædixerat. Schiſmata etiam, & Hæreſes invaluere. Quæſitum eſt, utrum à Catholicis, an ab adverſariis vera Chriſti Eccleſia, & doctrina ſtaret. Ea autem perpetuò ſententia ſedit, non alibi ſtare, quàm apud illos, qui Eccleſiæ & doctrinæ antiquitatem, atque conſtantiam, multitudine quoque, ſucceſſione, & concordia credentium, probarent: quod de ſolis Catholicis dici olim potuit, & dici adhuc poteſt. Propterea in Concilio Nicæno ſtatutum eſt, ut ea haberetur Eccleſia Dei vera, cui præter alia ſigna nomen *Catholicæ*, ſeu *Univerſalis*, re conveniret. Quæ appellatio non tunc nata, ſed Eccleſiæ veræ jam indita eſt vel ab ipſis Apoſtolorum ſucceſſoribus, cùm τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας, ſanctæ Catholicæ Eccleſiæ mentionem fecerint Smyrnæi in Epiſtola de Martyrio B. Polycarpi, & Ignatius Martyr in Epiſtola ad Smyrnæos. Sed quid hæc ad veritatem? iterum inquiat aliquis.

Primò, ſunt nonnulla cùm veteris, tum novi Teſtamenti oracula, quibus palam fit, Chriſti Religionem prædicandam eſſe *in omnes gentes, incipiendo ab Hieroſolyma, & in omnem terram exiviſſe Apoſtolorum ſonum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Hæc autem non de falſa, ſed de vera Chriſti Religione prædicta ſunt, & Prophetiam comprobavit effectus. Legitimum igitur veræ Eccleſiæ & Orthodoxæ doctrinæ indicium eſſe debuit amplitudo Catholicæ Eccleſiæ cum ejus antiquitate, concordia opinionum, & ſucceſſione Epiſcoporum conjuncta. Hujuſmodi prærogativam ipſi veræ Eccleſiæ, veræque doctrinæ, & nequaquam Eccleſiis malignantium, & erroribus Hæreticorum pollicitus eſt Chriſtus. Secundò, cùm longe lateque propagata fuerit germana Chriſti Religio, atque in ſingulis terræ partibus, diſſitiſque Provinciis fundatæ fuerint innumeræ Eccleſiæ, quæ ex Apoſtolorum præcepto noverant, nihil in Chriſti doctrina innovandum, & quod traditum fuerat tenaciſſime ſervandum: iſta amplitudo non cuſtodiendæ ſolùm, ſed etiam indicandæ veræ doctrinæ aptiſſima fuit. Etenim fieri quidem potuit, ut una, aut plures etiam Eccleſiæ errarent, violarentque illatâ novitate documenta Chriſti; fieri autem non potuit, quin proximæ, atque innumeræ aliæ Eccleſiæ, piaculum iſtud animadverterent; quo deprehenſo excogitari non poteſt, omnes Chriſtianorum Eccleſias, & præſertim Epiſcopos ſui muneris, veræque Religionis oblitos, ſilere omnes & connivere voluiſſe. Et certe nunquam ſiluiſſe in hujuſmodi

caſibus

casibus ex historiis Ecclesiasticis exploratissimum est. Quare postulat ratio, ut tantæ credentium continuatæ multitudini, & tot Ecclesiis sacri depositi custodibus, & antiquis, & concordibus, potius adhibeatur fides, quàm uni novatori, aut paucis ejus asseclis, heri & in angulo natis, & ex ingenio suo cœlestem doctrinam interpretantibus, & nulla signa adferentibus, quibus probent, aut sese à Deo missos, aut Ecclesiam à recta opinione descivisse, aut novitiam Sectam suam paucitate quidem cedere, doctrinæ verò sanitate Catholicis antestare. En ergo, quid faciat ad veritatis demonstrationem multitudo Catholicorum, & amplitudo Catholicæ Ecclesiæ, cùm inter illam, & Hæreticorum Sectas, de veritate controversia agitatur.

CAPUT UNDECIMUM.

Socinianorum pestifera Hæresis. Deo nos quædam edocenti credendum, quamvis credenda superent captum humani intellectus. Ingenii temeritas quàm hîc impia. Loca Theologica, unde veritas doctrinæ christianæ petenda. Traditionis auctoritas, ac necessitas in Ecclesia Dei. Quibus principiis nitatur. Laus Theologiæ dogmaticæ, & Petavii V. C. quem Pherepoπus pluris facere debuit.

AMplissimum inquirendæ veritatis jus, & mentis humanæ libido, jam accepit confinia. Primum & summum ingeniorum frenum divina Scriptura est. Alterum deinde Catholicæ, seu veræ Ecclesiæ, vox & auctoritas. Hic ergo innitendum, si certi esse volumus de fide nostra, & in Religione fortes, ac invicti stare. Si enim Ecclesiam veram, si minime fallacem habemus, & probamus, omnes Hæreticorum pestes debellabimus. Sin minus, nobis perpetuum eum iisdem bellum erit, & nulla unquam utrinque victoria. Hos autem fines antiqui Hæretici, & proxime præteritis seculis Novatores supergressi sunt. Quare aditus est factus ad tot schismata, aut vulnera Ecclesiæ, uno potissimum Luthero claustra frangente. Neque mirum, quòd pejora quotidie videat Hæreticorum tellus, quodque ad impiissima tandem Spinosistarum deliramenta deventum fuerit. Cujuscumque rationi infirmæ ac judicio temerario apud illos derelicta est veritatis causa, & à duobus seculis glo-

riosum sibi quisque ducit nova procudere, & ducem, non sectatorem esse. Inter eos autem, qui Christiani adhuc appellari gaudent, nemo infelicius, nemo fœdius, nemo audacius impegit, quàm Sociniani. Deum isti, ejusque Religionem humanæ penitus subdidere rationi, ut nihil amplius apud eos credatur, credendumve putetur, quod humanæ rationis captum superet. Hoc enim qualecumque est, ipsi rectæ rationi adversari aiunt, quasi hanc illæsam ceteri Christianorum non amarent. An ambitioso huic hominum gregi sit accensendus Phereponus noster, uti suspicantur & putant non pauci: ipse videat. Illud exploratum est, nihil in ejus Libris sonare frequentius, quàm ipsamet immodica rationis encomia. Huic non rarò conqueritur, Catholicos, & ceteros Christianos valedicere, eamque opprimere, ut divina revelatio extollatur. In sententiam verò Socinianorum sensim concedere Calvinianos, dolemus quidem, sed nequaquam miramur. Etenim fatendum est, Socini scholam, licèt omnino detestandam, arctius & ingeniosius iisdem ipsis insistere & superædificare principiis, quæ reliqui Hæretici, & Calvinus potissimum, statuerunt, tanquam fundamenta suarum Sectarum, suæque ab Ecclesia Catholica defectionis. Et cùm Calvinianis, ceterisque Hæreticis in oppugnando Socinianismo arma valida prorsus desint, unicè à Catholicorum armamentario petenda; cùmque nulla fortasse Hæresis dulciùs quàm ista blandiatur ambitioni rationis humanæ; quid mirum, si despecto Calvino tandem Socinus suscipitur?

Contrà verò, qui æquè ac nos Sociniana commenta execrantur, mirum est, si in eorum damnatione suam quoque non legunt. Mirum, si denique non intelligunt, quàm necessaria sit, & quàm æquitati & Christi verbis consona Catholicæ Ecclesiæ stabilitas, infallibilitas & auctoritas, & quàm improbanda Lutheri & Calvini conspiratio fuerit, quibus non alia umbratica causa fuit deficiendi à Catholicis, quàm quæ Socinum, Arminium, & tot alias sectarum sectas à Calvino, & Luthero distraxit. Quod est ad Socinianos, ubi temeraria ipsorum methodus eligenda foret, brevi nullam Religionem haberemus. Nam quæ monstra ingenio humano non placeant? Quæ revelata veritas nobis non displiceat, si quidquid inconstantibus, variis & oppositis hominum ingeniis placet, aut displicet, verum falsumve dicendum est? Et quis tandem certò statuat, ubi hominum ratio erret, ubi sapiat, & quæ sit recta, quæ perversa Literarum sacrarum interpretatio? Cur non poterunt novæ quotidie procudi sectæ, quarum quælibet sibi rationem vendicet? Cur non explodi quædam è Scripturis Canonicis? Deinde nihil in-

tolerabilius est, quàm nihil aliud velle Deo credere, quàm quod ipsi intelligere possimus, rationique, seu ingenio nostro, accommodatum sentiamus. Repetere autem hìc juvat sub rectæ rationis nomine obtrudi sæpe ab Hæreticis vim, & captum, & ideas peculiares ingenii sui. At Religio vera ab hominis ingenio pendere non debet. Non enim ipsi eam fecimus, sed Deus eam fecit, Deus eam revelavit. Liceat in Physicis sibi effingere systema aliquod. In Religione idem velle præstare, summæ temeritatis est, immo insaniæ.

Itaque ea in primis desinit esse recta ratio, quæ in Religionis negotio, atque in divinorum dogmatum interpretatione, nullis ingenium frenis teneri patitur, & quæ non intelligit, multa in Deo, & apud Deum esse; multa ab ipso potuisse & posse fieri; multa ipsum potuisse & posse velle, quæ captum exsuperent humani intellectus corporeis tenebris obsiti. Hinc celeberrimus & acutissimus Philosophus Cartesius id apprime statuebat, *Deum ejusque opera non esse humano pede metienda.* Fallebantur, qui Antipodas olim negarunt, quòd animo concipere non possent, homines pedibus suis in nostros obversis ambulantes. Stultus foret à nativitate cæcus, qui ideo colores rerum & magnetem esse negaret, quòd eorum naturam & aspectum mente assequi non posset; pariterque sit demens, qui in Honcinis, aut mundi opificio quædam inveniens, quæ rationi suæ aut superflua, aut incommoda, aut melius efformanda videantur, intelligere nesciat, & negare velit tantarum rerum effectricem divinam Sapientiam, & moderatricem Providentiam. Omnium porro dementissimus sit, qui Deo aliquid de se, vel de sua voluntate, ac potentia revelanti, adjungere fidem nolit, eo quia revelata vulgaribus humani intellectus ideis non satis respondeant. Ista demissis oculis adoranda sunt, non impia temeritate abjicienda. Etenim Deus revelavit, Deus fecit, Deus veracissimus, omnipotentissimus, cujus judicia, cujus mysteria, cujus facta, etiamsi incomprehensibilia interdum sint nobis, minus tamen vera, minusve sapienter facta non sunt. Hinc Augustinus Lib. 9. Cap. 1. de Trinitate aiebat: *De credendis nulla infidelitate dubitemus: de intelligendis nulla temeritate affirmemus. In illis auctoritas tenenda est, in his veritas exquirenda.* Egregie quoque scribebat Cassianus Lib. 4. Cap. 6. de Incarn. *Rationem dicti quæris? Non reddo. Interim Deus hoc dixit. De hoc locutus est mihi. Verbum illius summa ratio est. Removeo argumenta, removeo disputationem. Sola mihi ad credulitatem sufficit persona dicentis. Non licet mihi de fide dicti ambigere, non licet deliberare. Quid mihi quærere, quomodo verum sit, quod Deus dixit, cùm dubitare non debeam, quin verum sit, quod Deus dixit?* In eamdem sententiam loquuntur alii Patres, Scripto-

resque Christiani, cùm antiquissimi, tum recentes. Et sane Christianorum Fides secundùm Apostolum nihil aliud est, quàm *sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium, & videmus nunc per speculum in ænigmate, & per fidem ambulamus, non per speciem*; neque fidei nostræ natura sine obscuritate constare potest. Quare, ut cum eodem Apostolo loquamur, dejicienda est omnis altitudo extollens se adversus scientiam Dei, & in captivitatem redigendi sunt omnes intellectus in obsequium Christi. Jure autem stultos vocat idem Apostolus I. ad Cor. 1. Judæos & Græcos, quorum sapientiæ & rationi minime consonare videbatur humilitas & mors Christi. *Placuit Deo* (sunt ejus verba) *per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. Quoniam & Judæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam.* Tum pergit sapientiam hujus mundi irridere, in cujus conspectu stultitia videbatur, quidquid apud Deum sapientia est.

Quapropter illorum deploranda est audacia, qui eam reprobandi alicujus Christiani sive Catholici Dogmatis causam adferunt, quod rationis, hoc est ingenii sui, peculiaribus ideis non placeat. Eoque magis deploranda est, quod isti, ut trahant in sententiam suam divinas sententias, Scripturarum Canonicarum verba eludere, invertere, subvertere cogantur, reclamante eorumdem verborum perspicuitate, & tot seculorum consensu, & tot Christianorum ratione; necesse enim est, quando eorum ingenium, & hypothesis conformari nescit sacris Literis, sacras Literas aliquo pacto accommodari ad illorum hypothesim, atque ingenium. Hæc noverunt, qui in eorum scriptis versati sunt, simulque noverunt, antiquissimam Catholicæ Ecclesiæ sententiam & consuetudinem Socino adversari, uti ex auctoribus vetustissimis patet, atque in primis ex antiquo scriptore expositionis fidei, quæ Justino Martyri tribuitur, ubi inquit, divinarum rerum notitiam, summo studio indagandam esse; *cùm autem eam præ imbecillitate minus assequi poterimus, venerari eam nos oportere, ut comprehensione majorem, ne evacuetur fides nostra.* Quòd si eò redit quæstio, ut perspiciatur revelatane fuerint, an secus, Ecclesiæ Catholicæ dogmata, alioqui credenda, etiamsi humanæ rationis captum excedant: tu responde, id certò atque indubitanter perspici non posse per unum ingenium nostrum, ut vidimus; & reliquum propterea esse, ut Ecclesiæ Traditio, & auctoritas in consilium adhibeantur, quibus tandem acquiescendum, non solùm prudentia, sed etiam necessitas monet.

Nunc autem progrediendum est; adhuc enim christianæ verita-

tis investigatori quærere fas, immo necessum est, quæ & qualia sint Ecclesiæ veræ dogmata, & unde certò sint edifcenda. Qua in re multos ex antiquis atque etiam recentibus Hæreticis sua fefellit opinio. Minime dubitabant ii, quin Ecclesiæ Traditio & auctoritas suspicienda foret, eique in controversiis concedendum. Sed ipsam Traditionem sibi militare arbitrati, confidenter promebant, pertinaciter tuebantur doctrinam, quæ tamen ipsius Ecclesiæ Traditioni adversabatur. Inter ipsos Catholicos præteritis temporibus fuere nonnulli [& utinam adhuc nemo esset, aut nemo in posterum esset futurus], qui sententias quasdam absurdas venditarunt, quòd eas putarent cum Ecclesiæ veræ sententia consentire, aut saltem ab ipsa non esse alienas. Igitur tum ut veritas certò contingatur, errorsque evitentur, noscenda sunt loca, unde Catholica dogmata haurire liceat, & probare aut confirmare, adversaque refellere: noscendi sunt alii fines, ultra quos ingenio humano vagari aut nefas, aut periculosum est. Præter divinas Scripturas & Traditiones, Concilia sacra, & præsertim Oecumenica, Romanorum Pontificum Epistolæ & Decreta, sanctorum Patrum Libri, probatæ veterum Historiæ, Theologorum, aliorumque Orthodoxorum scripta, sunt ii fontes, & loca, unde Ecclesiæ Catholicæ doctrina est haurienda. Et istis quoque addere juvat rationem humanam, & auctoritatem Philosophorum, modò nemo sibi persuadeat, sine ratione consulenda esse, & sine ratione vim habere inter Catholicos priora loca. Verùm tot fontes promiscuè non sunt accipiendi, non enim par iis auctoritas est, neque eadem habenda est fides. Primò quod attinet ad sacra Catholicorum Concilia, ex institutione divina certam Orthodoxæ doctrinæ fidem faciunt; Generalia quidem, modò legitima sint; Provincialia verò & Episcopalia, modò ab universâ Ecclesiâ probatæ fuerint eorum de fide definitiones. Secundò, certi quoque Judices Catholicæ doctrinæ sunt Romani Pontifices, quibus eadem consentit Ecclesia. Tertiò, nulli revera ex iis, quos sanctos Patres appellamus, ex institutione divina auctoritas est certò statuendæ atque instar judicis proponendæ Catholicæ doctrinæ. Communis autem Patrum consensus in exponendis sacræ Scripturæ dogmatis certissimum nobis veritatis argumentum præstat, eò quòd Ecclesiæ universæ, quæ errare à Deo non sinitur, sententiam nobis exhibeat. Reliqui itidem fontes probabilia quidem præstabunt, sed non firma & inconcussa argumenta.

Atque hæc certa sunt apud Catholicos. Protestantes verò, eorumque filii magnam in his litigandi segetem inveniunt. Revelatam quidem & scriptam in sacris Literis doctrinam se suscipere dicunt;

at improbant traditiones, sive doctrinas à Christo atque Apostolis, ut nos contendimus, sine scripto per prædicationem traditas. Ecclesiam, Romanos Pontifices, sanctos Patres errori obnoxios, & infidos veritatis testes appellant. Sed quid in tanto dissidio decernendum sit, facilè æqui judices animadvertent. Duæ de traditionibus institui possunt quæstiones. Prima est, utrum Apostoli aliquid ad Religionem Christianam pertinens vivâ tantùm voce, & sine scriptis, tradiderint; an verò omnia scriptis mandarint, quæcumque vivâ voce, exemplo, aut aliâ ratione prædicarunt. Altera est, utrum sententiæ illæ quæ à Catholicis sub Traditionis nomine censentur ab Apostolis emanasse, eamdem vim atque auctoritatem habeant, si reipsa traditæ sunt, quæ Apostolorum scriptis debetur. Posterior quæstio non à Christiani modò, sed etiam à cujuscumque hominis ingenio penitus aliena est, & incredibilem contendendi pruriginem sapit. Cur enim iisdem Apostolis Christi nomine scribentibus credamus, loquentibus non credamus? Deinde quæ ab Apostolis scripto mandata sunt, eadem antea ab ipsis vivâ tantùm voce tradita fuisse constat, & pari obsequio à Fidelibus accepta.

Priorem controversiam nihilo plausibiliùs pertractant Hæretici. Nemo est, qui nesciat illustrem locum secundæ Epistolæ ad Thessal. 2. 14. ubi Paulus ait: *Tenete traditiones, quas accepistis per sermonem, seu per Epistolam nostram.* Celebris itidem est alter ex Epistola 2. ad Tim. 2. 2. de sumtus, ubi hæc leguntur: *Quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.* Hinc saltem evidenter colligitur, eâdem veneratione Apostolorum doctrinam ab Ecclesia Dei suscipiendam, colendam, & servandam esse, sive scriptis, sive verbis tantùm eam tradiderint. Verùm etsi eadem evidentiâ non colligeretur, quæ Apostolus voce tantùm prædicarat, scriptis postmodum vel ab ipso, vel ab aliis Apostolis, non fuisse consignata; siquidem saltem constat, post Pauli obitum Joannem Apostolum suos confecisse, aut evulgasse Libros. Attamen solo Ecclesiæ testimonio id exploratum fieri potest, & per ejus sententiam hujusmodi controversia dirimi. Nonne ex Ecclesiæ unico testimonio, ac traditione, certissimè noverunt ipsi quoque Hæretici, quæ scripta ab Apostolis, vel profecta, vel probata sint, & quinam legitimi, quinam adulterini sint fœtus Apostolis adscripti? Cur ergo Ecclesiæ de Apostolorum scriptis testanti credamus, de reliquis eorum documentis testanti non credamus? Ad hæc inter ipsos Hæreticos plerique sententias nonnullas, aut ritus aliquot probant, atque tuentur, quos tamen sola

Ecclesiæ Catholicæ traditio commendat. Istorum igitur confessione Traditionibus Ecclesiasticis veneratio, non contemtus, debetur; & ubi pateat alia dogmata, aliosve ritus ex vetustissima traditione descendere, & in Ecclesia Dei communi Christianorum consensu celebrata ac servata fuisse, pervicax & injustus fuerit, qui non alia de causa repudiet, quàm quòd in Apostolorum scriptis nulla de iis mentio occurrat.

Jam verò quantum Scripturæ divinæ suffragio probetur, quamque Religioni Orthodoxæ necessaria sit Ecclesiæ auctoritas, pluribus persecuti sumus. At hinc etiam traditionis necessitas dignoscitur. Ubi sacras Literas Ecclesia interpretatur, ubi dogmata explicat, & excitatas in Christiana Doctrina lites suo decreto componit: quid aliud illa præstat, quàm interpretari, & exponere, quæcumque per traditionem antea sibi innotuerant? aut ex iis consequentia & necessariò connexa colligere, aut repugnantia aperire? Neque Ecclesia, neque sacra Concilia quidquam novi statuunt, aut condunt in suis de dogmate Canonibus. Quod accepit à Majoribus Ecclesia, scilicet quod ab Apostolis eorumque successoribus ad nos usque permeavit, eorumque traditioni consentaneum est, hoc dumtaxat in suis sententiis Ecclesia profert, ac profitetur. Quapropter cùm de Paschatis celebrandi tempore disputatum est, Nicæni Patres scripsere: S. Athanas. de Synodis Arimini & Seleuciæ, tom. 1. fere initio Epist. *Visum est nobis, & Spiritui sancto.* Cùm verò actum de fidei doctrina pronunciarunt in hunc modum: *Credit Ecclesia Catholica*; ut pateret, non sua ab eis decreta, sed Apostolorum documenta promulgata fuisse. Proinde semper fuit Ecclesiæ consuetudo, ut subortis in doctrina Christi quæstionibus Scripturas sacras, veterumque Christianorum, & SS. Præsulum ac Patrum concordem traditionem consuleret. Hæc ad manum statim erat, opponenda novitati dogmatum, quam inferre conabantur Hæretici. Rationibus isti contendebant, & loca etiam proferebant è sacris codicibus in speciem suæ novitati faventia. At Ecclesia Catholica primò rationibus in sui tutelam agebat, tum suæ sententiæ & victoriæ robur in eo collocabat, quod antiquissimam traditionem à se stare evidentissimè sentiebat, sibique perspectum erat, qui semper antea fuisset sensus verus Scripturarum sanctarum ad illam controversiam pertinens. Innititur autem hujusmodi consuetudo inconcussis quibusdam principiis, quæ multis probare facillimum foret, sed indicare tantùm contenti erimus.

Primum est, Christum Apostolos vivâ voce docuisse aut iis revelasse, quæcumque necessaria atque utilia in sancta Religione creden-

da forent, & agenda ad salutem; tum Apostolos ad eadem ubique vivâ voce prædicanda missos esse à Christo, & nonnullos ex iis atque ex Discipulis vitam Christi & alia permulta scriptis consignasse. Cumque Apostoli ex Christi præcepto hæc aliis traderent, ipsos liquidò, ac dilucide, & sine ambiguitate proposuisse doctrinam Christi, ita ut exempli causâ, cùm Verbum ipsi appellabant Deum, cùm Spiritum sanctum nominabant, cùm à Christo aiebant pronuntiata super pane quædam verba: Auditores intelligerent, probeque perspicerent, quid iis nominibus, illoque dogmate significaretur.

Secundum est, hanc doctrinam non paucis tantùm hominibus, sed toti terrarum orbi, atque innumeris Ecclesiis per Apostolos & Discipulos Christi, eorumque Successores innotuisse; & Fideles in omni verbo, & omni scientia salutari divites fuisse factos, ut Paulus testatur; & Ecclesias potissimum Apostolicas, scilicet ab ipsis Apostolis fundatas, & diu præsentiâ Apostolorum cultas & instructas, hujusmodi documenta uberius clariusque, quàm reliquas hausisse.

Tertium est, Apostolos nihil sæpius & enixius commendasse atque inculcasse, quàm ut Fideles quod ab initio acceperant, constanter tenerent, & nemini vel homini vel Angelo fidem haberent, contraria aut alia ab iis nuntianti, quæ jam ipsi nuntiarant.

Quartum est, Christi Fideles, & Ecclesias omnes, & præcipuè Ecclesiarum Pastores, perspectum in primis habuisse, nihil per ipsos posse aut debere adjici, aut detrahi doctrinæ ab Apostolis traditæ; id qui auderet, summi sceleris reum esse habendum, & gravissimis Ecclesiasticis pœnis mulctandum, nisi rite admonitus resipisceret, cùm hoc sit, Christum aut Apostolos ignorantiæ aut invidentiæ accusare, qui homines aliquid ad salutem necessarium, aut utile minime docuerint.

Quintum est, Episcopos, & Ecclesiarum Pastores id sibi muneris injunctum cognovisse, ut hujusmodi mutationibus atque erroribus obsisterent, vel damnando, vel confutando, persecutiones pro veritate tolerando, vel etiam fugiendo errorum auctores & patronos, neque dissimulare in his casibus licuisse aut pacis causâ, aut propter metum, aut propter debitum superioribus obsequium.

Sextum est, reveranullam in doctrina Christi novitatem & mutationem unquam disseminari cœptam fuisse, quin se aut Romani Pontifices, aliique Episcopi, aut Scriptores Ecclesiastici, aut SS. Patres, aut etiam populus fidelis, & denique, si necessitas postulabat, Ecclesia universa opposuerit Novatoribus, & contemptoribus

ribus antiquæ traditionis. Omnes verò Synodos, & Episcopos, Romanosque præsertim Pontifices, & SS. Patres, inter quos chorum ducunt sancti Ignatius, Polycarpus, & Irenæus, à primis Christianæ Fidei seculis ad nostra usque tempora, nihil magis deprædicasse, quàm traditioni Majorum receptæ, antiquæ & concordi esse standum, omnesque Hæreses ab ipsis eo præcipue titulo fuisse damnatas, quòd novitatem saperent, & hujusmodi traditioni repugnarent. Atque ideo sicuti à similitudine veri apertissimè abhorret, tot ac tantos viros, tot ac tantas Ecclesias, novitati & mutationi in doctrina Christi infensissimas, aliud tradidisse, ac proposuisse, quàm quod antiqua traditio habebat, ita certum est, nullum ex Hæreticis defendere sententiam suam potuisse antiquitate traditionis. Addam etiam, paucos ex antiquis Hæreticis fuisse, qui traditionis vim atque auctoritatem non fuerint confessi. Potius ipsam à se stare clamitabant. Et si quis flocci faciebat ipsam traditionem, ille primis etiam Ecclesiæ seculis temeritatis ac insaniæ notam subiit. Juvat hîc referre quæ S. Irenæus habet Lib. 3. Cap. 2. de Gnosticis. *Unusquisque ipsorum omnimodo perversus, semetipsum, regulam veritatis depravans, prædicare non confunditur. Cùm autem ad eam iterum traditionem, quæ per successiones Presbyterorum in Ecclesiis custoditur, provocamus eos, adversantur Traditioni, dicentes se non solùm Presbyteris, sed etiam Apostolis existentes superiores, sinceram invenisse veritatem.*

En fundamenta, quibus innixa est Ecclesiæ consuetudo in Hæreticorum placitis hucusque damnandis. Satis ipsi semper fuit perspicere, immo hoc præcipuè attendebatur, num proposita nuper dogmata dissentirent à Traditione constanti Majorum, & ab antiquissimo Ecclesiæ universæ consensu. Dissentientibus nota statim inusta atque inurenda fuit ex Apostoli præcepto, qui nos monuit, ut à novitate opinionum caveremus, & quod traditum est, diligenter servaremus. Vel nullis aliis redditis damnatoriæ sententiæ rationibus, ea erat potentissima & invictissima ratio, quòd hujusmodi recens doctrina, sive novitia Scripturarum interpretatio, deprehendebatur contraria interpretationi, sive dogmati in tota Ecclesia Dei ab antiquissimis temporibus concorditer vigenti, ac propterea ex Apostolorum Traditione descendenti. Præterquam quod falli in dogmate universa Christi Ecclesia secundùm ejus promissa non potest, errandi etiam suspicionem auferebat ista facile cognita seculorum præcedentium, & totius antiquitatis sententia in propositis quæstionibus. Non enim nostrum est, Christi doctrinam pro arbitratu nostro effingere, reformare, atque invertere,

ur privatis & incertis intellectus nostri ideis accommodetur; sed cum veneratione recipienda est, qualis à Christo Apostolis revelata, & ad nos derivata fuit per unanimem tot seculorum traditionem, per tot Ecclesiarum, Conciliorum, Episcoporum, ac Patrum testimonia. Hos omnes incredibile est, simul conspirasse, aut ignorantiâ, aut pravis artibus, aut formidine, aut silentio, ut sanctam Religionem perderent, sive illam corrumpendo per novitatem, sive corruptam tolerando. Sequitur ergo, apud omnes tum Criticos, tum cordatos homines, Traditionis fontes, hoc est Catholicorum Concilia, Romanorum Pontificum decreta, sanctorumque Patrum concordia scripta, in iis, quæ ad doctrinam fidei & morum spectanr, certissimum præbere veritatis argumentum. Nihil autem ferè à temerariis aut ignatis allarum est proxime præteritis duobus seculis, aut afferri jam potest, quod longe antea improbatum non fuerit ab Ecclesia, à Conciliis, à Patribus; aut quod improbandum esse non pateat, quoties novitate sua repugnare constet antiquæ Catholicorum Traditioni, & Dogmatibus, Constitutis, & Scripturis à Catholica Ecclesia hucusque aliter explicatis.

Moneret me locus, ut in illius Theologiæ laudes excurrerem, quæ Dogmatica apud nos appellatur; sed facilè intelligatur ejus pretium: Munus nempe illius est, Catholicæ Ecclesiæ dogmata colligere è Conciliorum Patrumque monumentis, & prodere, quæ universæ Ecclesiæ probentur, quæve improbentur. Ubi id pateat, rationi, seu ingeniis humanis nefas est, hujusmodi sententias tanquam errori adhuc obnoxias ad suam trutinam cogere. Quicumque Christianus esse amat, positisque hactenus principiis mentem adhibuit, hoc fateatur oportet. Quamobrem, quid ferat Catholici hominis indoles, parum se intelligere Phereponus prodidit, cùm in quodam suo Libro Dionysium Petavium incomparabilem virum, & de dogmatica Theologia supra omnes optime meritum, appellat accuratissimum quidem veterum opinionum collectorem, sed mancum atque infirmum, quando agitur de obscuris illis Theologiæ & Philosophiæ quæstionibus, in quibus jus dicere debet ratio, & perspicuitas exigitur. Hoc est, si Pherepono credimus, Petavius egregius fuit Historicus, non egregius Theologus: sed quantùm celebris ille vir ingenio, & judicio, non minus ac eruditione polleret, nemo est inter verè eruditos qui nesciat. Quantùm etiam ratione valuerit, neminem luculentiorem restem dabo, quàm ipsamet illius opera. Quanquam tamen in dogmatica Theologia à rationum usu Petavius temperasset, seu ut melius dicam;

nullum argumentum, rationem nullam contulisset ad confirmanda Ecclesiæ dogmata; nihilominus integra ipsi staret gloria. Nervos omnes rationis intendere debet dogmaticus Theologus, ut detegat, quænam fuerint & sint Catholicorum dogmata, & quid verè sentiat, & senserit in iis Ecclesia. Hic illi præcipuus scopus. Detexisse solum, & evidenter indicasse Ecclesiæ veræ & universæ sententiam, hoc ipsum est invenisse certissimum dogma Christi, saluberrimamque veritatem. Altera deinde se offert provincia, quam Scholasticæ potissimum, atque etiam Polemicæ Theologiæ cultores sibi vindicant, nempe fidei dogmata rationibus etiam, atque argumentis à ratione quoque naturali, & à Philosophia petitis probare, & adversus Infideles aut Hæreticos tueri. Qua in opera ineptire interdum solent homines incauti. Siquidem Rationi & Dialecticæ suæ nimium fidentes, aut de rebus altissimis, & de divinis Mysteriis intellectus nostri aciem vincentibus, rationes & explicationes adferre contendunt, quæ sibi quidem videntur excelsæ materiæ pares, re autem vera nullius sunt ponderis; aut certa ipsa dogmata credere dediscunt, quòd ista privatæ ac temerariæ rationi suæ non satis congruere videantur. At dogmaticus Theologus rite suo munere functus, tantùm ab ineptiendo abest, quantùm Ecclesia vera in suis dogmatis à periculo errandi abest, cùm vel sine philosophicis atque intimis argumentationibus, sive rationibus, certa sit illius doctrina, quippe à certo Magistro Deo revelata, & per fidos canales ad nos usque deducta.

CAPUT DUODECIMUM.

Ingeniorum libertas quàm ab hominibus expetita. Doctrina ad Christianum pertinens triplex. Semper considerandum, revelatané, an secus, à Deo fuerit. Dogmatis existentia, significatio, & rationes distinguendæ. Quid in his liceat aut non liceat hominum ingeniis.

Atque hactenus de frenis salutaribus, & de necessaria ingeniorum moderatione in religionis negotio actum est. Alia in hanc rem dicenda supersunt. Verùm de laudabili quoque ingeniorum libertate aliquid prius innuendum duco. Quod argumentum, cùm utile non minus sit, quàm superius, illo tamen dulcius

fortasse videatur legentibus. Quippe superba hominis mens, atque natura, cùm in agendo, tum in sentiendo alienum imperium detrectat, suum tantummodo amat. Ac proinde nullum libentius, quàm eorum cantum audimus, qui in libertatem agendi atque opinandi, quod volumus, mentem nostram se vindicaturos esse pollicentur: quod non semel suis in libris facere Phereponum post tot alios sui similes video. At sicuti homini ratione prædito ipsa recta ratio effrenem in agendo libertatem negat; ita & hominem Christianum ipsa Christi religio non patitur immodica opinionum libertate ferri, quocumque placeat. Nos itaque humano ingenio eam libertatem proponemus, quæ hominem deceat rationis rectæ, Fideique Christianæ legibus addictum, ita ut neque sentiat se coerceri finibus iniquis, & nimiis compedibus, neque ultra metas à ratione & fide sanctissima positas evagari sinatur. Nimia opinandi licentia Hæreses parit, fidem & rationem temere lædit. Rursus nimia ingeniorum servitus in superstitionem deducit, malum profectò teterrimum, & æque ac Hæreses Religioni veræ formidandum. Ab utraque cavendum esse, ratio, & Catholica Ecclesia monet. Jamque vidimus periculum primum tolli, ubi in credenda divina Revelatione cum Ecclesia consentiamus. Operæ pretium est, investigare quoque deinceps, quî evitetur & alterum.

Priùs ergo noscendum est, quotuplex sit doctrina, quæ ad hominem pertinet, & pertinere potest, quatenus est Christianus. Dicimus autem, triplicem esse. Prima complectitur quæcumque documenta revelata à Deo fuere, sive ad disciplinam, sive ad dogma referantur, sive necessaria, sive utilia, sive præcepta sint, sive consilia, ut homo religionem veram intelligat, & quæ in ipsa credenda sunt credat, Deum diligat, eique serviat, & beatam demum immortalitatem ab ipso obtineat. Secunda continet quæcumque non revelata à Deo Historiam Ecclesiasticam respiciunt, & admodum conferunt eruditioni tum Ecclesiæ, tum ejus filiorum, qua sunt Christiani. Tertia demum complectitur quasi bet profanas Artes ac Scientias, puta Physicam, Mathematicam, Historias profanas, & reliqua documenta opportuna ac utilia homini, terrenam sive corporis, sive animi, & rationis beatitatem quærenti. Postrema quidem ista doctrina nihil rei cum religionis & hominis Christiani negotio habere videtur. Sed cùm à præstantissimo ejusdem religionis, ejusdemque Christiani hominis fine avertere nos, aut ad illum manu etiam ducere possit: necessum est, ipsam quoque in hujusmodi causa subire judicium nostrum.

In hanc autem triplicem doctrinam ea semper consideratio ca-

dere potest, nempe sitne à Deo revelata, necne; & num ad Ecclesiæ Catholicæ auctoritatem pertineat, an secus, illam sancire tanquam à Deo revelatam, aut rationi rectæ, & æquo congruam. Quippe ex ista consideratione altera cognitio effluit, scilicet quibus in rebus, & quando aut honesta servitus, & moderatio, aut honesta libertas christianis ingeniis conveniat. Ubi divina revelatio occurrit, ubi Ecclesia jus decernendi habuit, atque decrevit: tunc recta ratio monet, repudiandas esse ingenii nostri fallaces argutias, & audienda esse Dei & Ecclesiæ fidissima edicta. Cùm verò & divina revelatio desideratur, & Ecclesiæ nullum sententiæ ferendæ jus fuit, aut nulla adhuc inde manavit sententia, liberum erit ingenio nostro iis in rebus sentire, quod veritati propius videbitur.

Hisce positis, primam doctrinæ speciem contemplemur, idest dogma, ac disciplinam. Illud nobis exhibet, quæ credenda sunt vel de natura, ac voluntate divina, vel de Incarnatione Verbi, vel de aliis Mysteriis, & Documentis Christianæ Religionis, & quæ agenda sunt homini Christiano, hoc est morum, & officiorum leges ad salutem consequendam vel necessarias, vel utiles. Disciplina autem tradit cùm ritus ad Sacramenta, ad cultum externum Dei, & ad reliqua Christianorum Mysteria conficienda, tum leges, quibus Ecclesiæ ejusque Ministrorum, ac membrorum Hierarchia & regimen constat, quæ tamen & ipsa interdum referri aliqua ex parte possunt ad dogma, ut alio in loco videbimus. In dogmate potissimum sita est Christiani hominis eruditio. Quid enim aliud à nobis Religio expetit, quàm ut credamus, quæ credenda sunt, & ad Evangelii normam ducamus vitam inculpatam, Deique, & virtutum amore ferventem? Igitur est inspiciendum, istane præcepta morum, resque credendæ, an ad nos à Deo revelante veniant, an verò à rectæ rationis lumine, sive potius à privatorum ingeniorum argumentationibus. Si Deum ista auctorem habent, si rectam rationem: eadem vera & recta esse continuò intelligimus; ac proinde ingenio nostro tunc est subsidendum, neque temere tantis auctoribus repugnandum, tametsi aliquid à Deo proponatur, quod satis intelligere, & capere nequaquam possimus. Sin à privatis ingeniis dogmata prodeunt, hisce tum solùm consentiendum erit, cùm ad rationis & Logicæ leges ea exegerimus, & ab iis errorem evidenter abesse constiterit. Nam quid aliud habet ingenium alienum, ut nostrum in suam sententiam jure trahat, nisi rationes? Si infirmas hasce deprehendimus, si nostras plus valere sentimus: cur illi homini

potius quàm nobis adjungenda est fides? Cùm verò, quænam dogmata Deus revera per Filium suum, per Prophetas, per Apostolos revelarit, tum solum certò constare possit, ut vidimus, cùm ad ista accesserit Ecclesiæ veræ testimonium: illa propterea nobis ob oculos semper versabitur regula: nempe, *Auctoritatem ingenii nostri cedere debere, ubi auctoritas Ecclesiæ intercedit; & contrà vigere posse, ubi non intercedit.* Multa enim sunt, quorum sanciendorum jus Ecclesia non habet; multa quoque sunt, quæ illius auctoritati subsunt, neque tamen hucusque sancita reperiuntur. In utrisque magna est ingeniis libertas, & injuste plerumque agat, qui eam aut illubenter in aliis ferat, aut etiam adimere velit.

Quò tutius autem & ex ordine procedamus, tria priùs considerandа sunt, quod attinet ad dogma: videlicet, existentia dogmatis; modus explicandi dogmatis, sive interpretatio, & significatio doctrinæ; & rationes, quibus ipsum dogma si rectum est, probatur; aut improbatur, si pravum. Hæc inter se planè differunt, neque instar unius habenda. Sunt autem dogmata complura, quæ quod est ad existentiam, firmata jam sunt auctoritate, & decreto Catholicæ Ecclesiæ. Rursus eadem dogmata variis explicari possunt modis. Cùm verò fieri possit, ut hujusmodi explicationes nondum receperit, rejeceritve Ecclesia, idcirco non idem erit eisdem interpretationibus robur, & eadem vis veritatis, ac est existentiæ dogmatum jam stabilitæ. Tandem ipsa dogmata, quorum certa est existentia, & omnium consensu explorata significatio, sive explicatio, multis rationibus comprobari possunt. Attamen inconcussæ, ac certæ fortasse non erunt singulæ istæ rationes, quippe singulæ aperto Ecclesiæ suffragio nequaquaquam innitentur. Ergo secundùm istam considerationem triplex suboriri quæstio poterit, nempe an dogma existat; quid per illud dogma seu per illius dogmatis verba Deus & Ecclesia significare velint; & quomodo hujusmodi dogma probandum sit.

Cognoscere existentiam dogmatis tum dicimur, cùm certi sumus, Deum per os Christi, Prophetarum, & Apostolorum, Ecclesia definiente, illud revelasse & constituisse dogma. Ipsum Deum sacræ Scripturæ deprædicant omnipotentem, omniscium, æternum. Ex eisdem edocemur, in fine seculi judicandum à Christo universum genus humanum; justos in Regno Dei æterna felicitate donandos, improbos in igne æterno cum diabolis immani infelicitate plectendos. Hujusmodi dogmata in Christiana

Religione existere, nullus Christianorum ignorat, aut negat. Ad hæc, nomine existentiæ complectimur tum dogmatum substantiam, tum eorum consectaria, & annexa, nam & singula ista sæpe tanquam dogmata considerantur, & de ipsis institui quæstio potest, an existant, hoc est an revelata necne fuerint, sive constituta per Ecclesiam. Multæ autem inter Catholicos & Hæreticos intercedunt controversiæ, his negantibus, illis affirmantibus, dogmata quædam à Deo revelata fuisse, aut ex jam constitutis dogmatis quædam consequi, aut non consequi, necessariò & ipsa credenda: Sed in hujusmodi quæstionibus pendere animi diu vel opinari illorum ingeniis nefas est, quibus firmissimum illud principium alta mente fixum sedet, videlicet: *Ecclesiam in divinis Scripturis interpretandis, & in ipsis dogmatibus definiendis, ab errore immunem semper fuiße, semperque futuram.* Etenim cùm nullo negotio postea constet, Ecclesiam Catholicam de iis jam tulisse sententiam, & ipsam revera ita sentire compertum sit omnibus; statim etiam Catholico ingenio occurrit, quæ tum sit amplectenda opinio, & quibus in locis veritas certissimè habiter.

Sunt autem inter Catholicos & Protestantes, immo inter ipsos quoque Catholicos, aliæ de rebus Theologicis disputationes, & in neutram partem hucusque declinavit Ecclesiæ sententia. Libri Theologorum, qui Scholastici nuncupantur, abundant hisce quæstionibus. Utrinque pugnatur, utrinque Scripturarum loca, rationesque proferuntur, interdum etiam aliqua, aut utraque pars sibi auctoritatem Patrum, & Ecclesiæ vendicare contendit. Sed incertum adhuc utri opinioni Literæ divinæ, aut firma ratio, aut Ecclesia sine dubitatione faveant atque consentiant. Quid juris hic habeat ingenium, nemo non intelligit. Fas ipsi est hujusmodi varias disputantium opiniones, rationesque excutere, easque confutare, aut iis demum suffragium suum adjungere, quæ ad veritatem propius accedere sibi videantur, & in alias abire sententias, quæ sibi magis arrideant. Talia quippe in dogmatum censum minimè veniunt, & opinionum nomen iis potius congruit. Sed quanquam liberum sit ingeniis (modò periculum absit, ne dogmata certa lædantur), vires hîc suas exerere, atque exercere; attamen in hisce non tam vituperationem effugiet, quàm commendatione majori dignus erit, qui tum ad normam Logicarum legum, Criticæque melioris, tum etiam ad sacrarum Scripturarum, & Ecclesiæ mentem, ingeniosius & acutius sua inventa componet. Atque hæc est generalis regula, sive libertas. Qua nihilominus cùm ingenia non pauca abutantur, &

abuti adhuc possint, ideo infrà subjicienda erunt necessariæ quædam leges, & exceptiones, ut in temerariis & supra modum curiosis mentibus nimia licentia coerceatur.

Ad hæc, ubi dogmata existentia deprehendantur, diximus institui posse quæstionem de illorum germano sensu, sive de mente Dei & Ecclesiæ in iis dogmatis proponendis. Multa sunt adeo manifestis verbis concepta, adeoque rationis lumini, & reliquis Ecclesiæ documentis consentanea, ut nemo inter Christianos de illorum sensu & modo explicandi audeat disceptare. Sunt alia, quorum significatio in controversiam adducitur, adducive meritò potest. Quod tum fit, cùm ista dogmata sub obscuris, aut æquivocis verbis proposita sunt, aut cum certissimis aliis & evidentibus Religionis Catholicæ dogmatis non satis commode congruere posse videntur. Ipsæ sacræ Literæ, ipsa Conciliorum decreta, ipsa SS. Patrum dicta, diversis obnoxia sunt interpretationibus, Proinde ex isto fonte emerserunt pleræque Hæreses, plerique Hæretici. Dum enim quisque divinam Scripturam, & Concilia, & Patres explicare vult atque interpretari secundùm privatas ingenii sui vires atque ideas: humana ambitio & imbecillitas in varias distracta est opiniones, atque in errores perniciosissimos delapsa. Quidam Christum in sacris Literis minorem Patre appellatum animadvertentes, ipsum aut hominem dumtaxat esse affirmarunt, aut ipsum negavere ejusdem naturæ & substantiæ cum Patre. Alii, quid verba significarent in postrema cœna à Christo pronuntiata super pane, investigantes, quod ingenio suo magis accommodatum videbatur, intellexere. Aliis ea sententia sedit, confusas esse in Christo divinam humanamque naturam. Nempe noverant ex universæ Ecclesiæ decreto, ambas hasce naturas in uno Christo unitas.

At in complurium dogmatum sensu inquirendo, modoque explicandi, non est quod nunc diu multumve fatigentur ingenia. Hoc onere nos Ecclesia sæpe levavit, quippe quæ non sua solùm decreta & verba, sed divinorum etiam librorum sensum germanum lucidissime identidem explicavit. Id cùm facilè colligi possit, facilè etiam caveantur errores. Quamobrem ingeniis nostris hîc ea tum restat libertas, ut quæ Scripturarum loca, & verba, aut Conciliorum Patrumque opiniones in ancipiti adhuc esse videntur, expendamus, & interpretemur, prout melius suadebit recta ratio, & Ecclesiæ, ac earumdem Scripturarum mens ex aliis clarissimis dogmatis, & Traditione Patrum cognoscenda. Præter hanc libertatem alia etiam patet. Quædam enim dogmata habentur, de quorum qui-

quidem sensu atque explicatione nulla occurrere inter Catholicos controversia potest, sed nondum constat modus, quo fiant, aut facta sint, quæ in iis dogmatis proponuntur. Nos docet fides, inferno igne torqueri damnatos. Qui autem id fiat, nos illa non docet. Nullâ in hisce casibus lege universali prohibemur sententiam nostram dicere, & verisimilia afferre; & in explicandis his modis, alter ab altero, & sine Ecclesiæ injuria, dissidere potest. Ista tamen libertas nonnullis & ipsa indiget exceptionibus & frenis, de quibus infrà sermo erit.

Tertiò considerandæ sunt rationes, per quas dogmata Catholicorum firmantur; infidelium & hæreticorum improbantur. Istæ desumuntur vel è divinis Literis, vel è Traditione, & Auctoritate Ecclesiæ. Ex ipsa quoque recta ratione, & è Philosophiæ penetralibus argumenta deducuntur. In tanta rationum copia certissimæ quædam, & invictæ se offerent, iisque nullum dogma caret. Fieri tamen potest, ut aliquæ etiam infirmæ sint ac inutiles, quædam etiam falsæ, quanquam verissimum alioqui sit ipsum dogma. Quapropter late patet ex hac parte ingeniorum libertas. Non enim tantùm fas est meliora novaque proferre argumenta, sed aliena quoque clumbia repudiare & evertere licet. Veritas ut stet, mendacio non indiget. Immo ipsa refugit adeo nutantibus fulcris innixa apparere, suo pondere jam stabilis, & aliis indubitatis principiis adhærens. Hinc inter Scholæ Theologos nemo sibi religione vertit rationibus novis cùm in errores Hæreticorum, tum pro veris fidei dogmatis decertare, & ipsis etiam aliorum Catholicorum rationibus indicere bellum, si illæ minus opportunæ, aut indignæ deprehendantur, quibus tutela veritatis commissa fuerit. Gregorius de Valentia Theologus celebris argumenta nonnulla, quibus sanctus Thomas est usus ad existentiam Dei probandam, invalida esse ostendit; idemque alii quoque graves & pii Theologi fecerunt. Et hîc tamen sua sunt immoderatis ingeniis pericula. Sunt & rationes quædam, quas evidenter voto suo jam supra censuram nostram Ecclesia collocavit. Propterea infrà dabimus operam, ut propositis quibusdam legibus generalis ista libertas intra honestos fines contineatur.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Pericula imminentia scribentibus de auctoritate. Insipiens zelus quid pariat, & quàm laudanda hîc sit prudens moderatio. Ecclesia nunquam fallax in dogmatibus sanciendis, duplici conditione positâ. Dogmatum, quæ alia in mera contemplatione versantur, alia actionem quoque exigunt. Quæ possint, aut non possint, quæ etiam debeant, aut non debeant statui. Quid de quæstione, utrum Angeli corporei, an incorporei sint, credendum, & an eam Concilia sustulerint. Inter rationes dogmatum quædam semper ad fidem spectant, sed non omnes. Quid hîc liceat ingeniis.

NUsquam firmiorem esse, magisque venerandam Ecclesiæ auctoritatem, quàm in dogmatis sanciendis, diximus. Ita se rem habere, ea omnia suadent & persuadent, quibus Ecclesiam à veritate deviare in salutis doctrina nunquam posse suprà ostendimus. Id Religionis æternùm servandæ necessitas postulat; id humanæ rationis imbecillitas exigit; id Christus pollicitus est; id ubique, & semper, & concorditer credidit Ecclesia Dei, statuerunt Concilia, tradiderunt Patres. Et ista auctoritas ad tria illa, quæ in dogmate hactenus consideravimus, sese extendit, sed suis limitibus constringitur hæc ipsa facultas, magnâque circumspectione hîc opus est, uti jam explicatum pergo. Quod priusquam aggredior, quædam præfari juvat locum habitura tum hîc, tum in ceteris de auctoritate Ecclesiæ & ingeniorum libertate dicendis. Auctoritatem esse rem omnium delicatissimam, satis compertum est. Hinc illud fere semper accidit incommodi, ut qui ipsam pertractare volunt, non solùm obtrectationibus contraria sentientium, sed etiam suspicionibus & odiis eorum sint obnoxii, de quorum auctoritate est sermo. Innatum quippe est cunctis prope hominibus dominationis & præcellentiæ desiderium, eoque concitatiùs in illud mens nostra fertur, quò manifestiùs sentimus aut credimus, istius auctoritatis tutelam & amplificationem pertinere ad Reipublicæ bonum. Nulla autem auctoritas, hominibus à Deo data, Ecclesiasticæ æquanda est. Reliquæ humanarum rerum perfecto regimini con-

ducunt, finemque sibi statutum habent, nobilem quidem, sed brevem, qualis est terrena mortalium felicitas. At Ecclesiæ auctoritas nobilissimam ac æternam rem curat. Non enim solùm ad beatam in terris vitam homines perducit, sed ad æternam quoque in cœlis beatitatem. Quocirca jure tolerari non solet, quicumque vel tantillum videatur imminuere de tam necessaria utilique auctoritate, quam tollere, aut non satis venerari, idem certe est, ac Hæresibus & erroribus innumeris claustra reserare.

Verùm nimia religione hujusmodi auctoritas nonnunquam respicitur. Quæ causa est, ut immoderate à quibusdam extollatur, & quod gravius est, immoderate iis succenseatur, qui cum moderatione de ipsa loquuntur. Nimiam religionem appello zelum sine ratione exuberantem, zelum, ut Apostolus ait, non secundùm scientiam, zelum superstitioni affinem. Enimverò non alio nomine designandus est eorum inconsultus ardor, qui nullis pene finibus Ecclesiæ auctoritatem teneri opinantur, & ubi aliquid in Conciliis, in Breviariis, in Romanorum Pontificum Diplomatis, in SS. Patrum Libris descriptum comperiunt, pro ipso, tanquam pro aris & focis, pugnant, & pugnandum contendunt. Nempe id hominum genus sine ullo discrimine illa omnia non secus ac fidei capita habenda esse censet; Ecclesiam quippe errare nusquam, & nunquam posse; & si quis contraria opinione ducatur, hunc procul dubio cum Hæreticis facere, gravibusque pœnis, & omnium odio mulctandum putat.

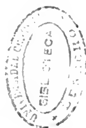
Fateor, laudanda est horum proba voluntas, sed non est dissimulanda aliqua in iis interdum scientiæ & prudentiæ inopia. Videlicet, nimium suspiciosi, & morosi sunt, & illic interdum timore trepidant, ubi non est timor. Atque utinam tantùm Ecclesiæ sanctæ prodessent, quantùm nocere possunt hujusmodi clamoribus, minis, atque Tragœdiis. Nam cùm multa occurrant in Ecclesiastica eruditione aut verisimilia tantùm, aut dubia, aut contraria, aut omnium vel Catholicorum consensu falsa: si unaquæque veluti certa & vera indiscriminatim accipienda sunt, apud Hæreticos & Infideles, immo & apud Catholicos, periclitabitur dignitas, sanctitas, & veritas præstantissimæ Religionis. Deinde ad tyrannidem accedet qui minime credenda credi jubeat, aut se prodet erroris magistrum, qui in censum veritatis fabulas quasque referat. At ab utriusque incommodi vel minima suspicione abesse debet, & certe abest Ecclesia Dei. Pios hosce assentatores ipsa tandem refugit; recteque intelligens, quousque sua auctoritas pertingere debeat, ut deinceps constabit, non plus juris sibi tribui amat, quàm quod Christus, publicæ utilitatis ratio, & omnium prudentum vota hucusque tribuerunt.

Cordati itaque viri, & præcipui Catholicorum Præsules, & quicumque veram Theologiam, & eruditionem Ecclesiasticam non à limine tantùm salutarunt, ii omnes neque Ecclesiæ auctoritati quicquam detractum, neque ultra æquitatis leges ei quicquam adjectum volunt. Utrinque excedere facillimum est, & utrumque vitium est. Et quanquam opinione vulgi ii solùm peccare videantur, soleantque ignominiosis nominibus traduci, qui Ecclesiæ jura elevant ac pessumdant, & pii contrà censeantur, qui in amplificanda vel supra modum ejusdem Ecclesiæ auctoritate nervos omnes intendunt: æque tamen sapientum Catholicorum opinione peccant, & obsunt, qui nihil antiquius habent quàm ubique Ecclesiæ auctoritatem importune exaggerare, contraria sentientibus ubique irasci, & eâdem abuti auctoritate in cujusque suæ privatæ opinionis, affectionisque præsidium. Pietatem sapit horum facinus, sed perniciosam pietatem; etenim ii nullo negotio vincendam adversariis exhibent aliqua ex parte Catholicorum causam. Quis non videat, si in uno, quod verè ad Ecclesiæ judicium pertineat, deprehendantur Ecclesiastici judices aberrasse, necesse quoque esse, ut in reliquis omnibus errori obnoxiam confiteamur Ecclesiam? Summopere ergo conducit cùm ipsi Ecclesiæ, tum Theologis omnibus, exquirere, perspectumque animo habere, quinam auctoritati Ecclesiasticæ limites præscripti sint, ne dum incerta & indebita jura sacris Pastoribus concedimus, certa & debita in periculum adducamus. Atque uti est modesti & non vulgaris animi, hominisque supra affectus suos regnantis, nil sibi arrogare, quàm quod in publicæ rei commodum, & in justitiæ & veritatis tutelam redundet: ita pii simul & prudentis Theologi est, nihil Ecclesiæ tribuere, quod tributum in ipsius matris nostræ contumeliam, publicumque incommodum recidat. Ut eidem bene serviatur, & consulatur, non solus zelus, non sola pietas consulenda est, sed scientia quoque, & Logica perfecta, & Critica, & eruditio antiquitatis, & omnium maxime prudentia. Quod si dubium quandoque post accuratam disputationem jus Ecclesiæ restet, tum certe commendabilius fuerit id ipsius auctoritati pie concedere, quàm pertinaciter negare. His autem præmissis, quibus si non meliores, certè infirmiores indigent, ne me adversus temeraria ingenia dimicantem ejusdem criminis reum temere suspicentur, fidentiùs nunc in argumentum invado.

Quando quæritur, quousque pateat Ecclesiæ Catholicæ auctoritas in dogmatis sanciendis, generalis regula futura est nobis: *Ecclesiam sine erroris suspicione decernere posse, quæcumque dogmata scitu*

necessaria sint aut utilia fidelibus, quoties ista per rectam interpretationem, aut per rectam argumentationem deduci possint tanquam præ existentia in revelatis, per scripturas sanctas, aut per concordem & antiquam traditionem ad nos transmissa. Duæ autem conditiones exigi mihi videntur, ut Ecclesia Dei statuere dogmata sine erroris periculo possit, nempe: Fidelium necessitas ac utilitas; & divinorum verborum, sive scripto, sive per traditionen ad nos manantium, fundamentum. Harum altera causam decidendi respicit, altera causam non errandi. Utraque verò in judiciis Ecclesiæ præ oculis semper esse debet ac solet. Et ad postremam quod attinet, celebris est sententia Vincentii Lirinensis, ita de Ecclesia scribentis: *Non nova fidei dogmata statuit, sed vetera eruit.* Doctrina enim à Christo tradita perfecta atque integra fuit, & sine impietate ad illam aliquid adjicere non possumus, ne veluti mancam & imperfectam temere aut incaute accusemus. *Scio*, mulier illa Samaritana aiebat, *quia Messias venit. Cùm ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia.* Et ipse Christus omnia quæ audivit à Patre, nota fecit nobis, jussitque Apostolis docere Gentes omnia, quæcumque ipse mandaverat. Nova itaque dogmata non procuduntur in Ecclesia, sed vetera repetuntur, obscura explicantur, defenduntur que eadem, quæ Christus tradidit, & nihil propterea ab Ecclesia statui certissime potest divinâ Fide credendum, nisi quod Christi verbis, sive scriptis, sive non scriptis, nitatur, & inde per rectam interpretationem & argumentationem deducere liceat. Spiritus verò sanctus secundùm promissa Christi semper adfuit, atque adfuturus est judiciis Ecclesiæ, non ut novæ revelationes fiant, aut nova revelentur per ipsius Ecclesiæ vocem dogmata, sed ut dum sacræ Literæ & antiqua Traditio diligenter consuluntur, tunc interpretatio recta, rectaque argumentatio ab Ecclesia instituantur, nullusque error in easdem subrepat.

Singillatim nunc inspiciamus, quæ appellentur necessaria & utilia Fidelibus, & ubinam certò interpretari atque argumentari Ecclesiæ liceat. Alia sunt omnino, alia sunt ex parte, Fidelibus necessaria. Prima appellamus, quæ qui jam adultus & mentis compos ignorat, à regno Dei arcebitur. Fidelibus ex parte necessaria nuncupamus, quæ ignorare quidem liceat, sed aut negare, aut in eis errare, nefas sit. Utilia, quæ homini Christiano conducunt, ut faciliùs cœlum consequatur, infernasque pœnas evitet. In duo autem genera dividuntur dogmata. Alia in mera contemplatione versantur, & fidem tantummodo postulant. Alia præter contemplationem & fidem, actionem quoque respiciunt,

qualia sunt quæ de moribus in religione traduntur. Et quidem populis expectantibus beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi, nihil magis necessarium est, atque utile, quàm scire, quæ in moribus actionibusque humanis Deo placeant, atque displiceant, ut abnegantes impietatem & secularia desideria sobrie, & juste & pie in hoc seculo vivant. Cùm autem in sacris Literis apertissime descripta sint præcepta vitæ, & potissima saltem morum documenta, è quibus tanquam ex fontibus facilè reliqua omnia singularia deduci possunt: hinc Ecclesiæ facillimum & necessarium sæpe est, certò decernere, quæ liceant, quæve non liceant, & illius sententiæ nolle acquiescere grave crimen fuerit, gravius adversari. Eo etiam pertinent Christi verba Matth. XXIII. 2. *Super Cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate & facite.* Proinde nihil apud Catholicos certius est, quàm ea sine dubio licere aut minimè licere, quæ suffragio suo comprobavit, aut improbavit Ecclesia.

Quod est ad dogmata in sola contemplatione sita, quædam sunt omnino necessaria scitu. Nisi quis sciat & credat, Deum esse, & remuneratorem esse, de ejus æterna salute actum est, ut Apostolus monet. Unitatem quoque Dei & Trinitatem personarum in unitate naturæ, Verbi Incarnationem, Christi mortem pro redemptione generis humani, ac resurrectionem, Christiano ignorare nefas. Alia sunt quæ non opus quidem est omnibus scire ad salutem, sed omnibus incumbit, cùm illis annuntiantur. Verùm & ista etiamsi ignorare interdum sinamur, nunquam tamen, si percipiantur, inficiari, aut in iis errare, liberum atque impune est nobis. Et propterea ipsa quoque Fidelibus quodammodo necessaria fiunt. Quippe si hæc, ubi animo percepta sunt, negentur, aut errando corrumpantur, tum homines à virtute avertuntur, ad vitia solicitantur, aut aliquid indignum de Deo, oppositumve ejus revelationi sentitur. Exempli causâ, plurima habet Calviniana Hæresis, quibus positis homo, si probe argumentetur, ad vitia deflectere velit, virtutibusque valedicere; & nihilominus æternam vitam sibi eripiendam ideo ille homo non credet. Tale est arbitrari, justificationem & gratiam sanctificantem per nullum peccatum amitti posse, ita ut nemo in gratiam à Deo receptus, exinde quanquam graviter peccans, è gratia excidat. Justum quemvis firmiter credere debere, sibi regnum Dei ne à peccatis quidem gravibus eripiendum; & contrà justis impossibile esse divina mandata implere. Bona Fide-

fium opera, peccata esse apud Deum, & alia hujusmodi. Aliena pariter à dignitate ac natura Dei sensere cùm antiqui, tum recentes quidam Hæretici, cùm ab ipso dixerunt prædestinari ad culpam non electos ad gloriam, aut aliis sententiis temere incauteve ipsum constituerunt auctorem peccati.

Itidem innumera sunt, quæ ex officina mentis humanæ, quamvis lumine Evangelii illustrata, hucusque prodierunt, & prodire quotidie possunt, revelationi divinæ contraria. Paucos quidem invenire est inter Christianos, qui postquam sacras Literas divinitùs conscriptas arbitrati sunt, aliquid subinde falsi in iis contineri affirment, aut suspicentur. At non facilè eorum numerus ineatur, qui pro non revelatis à Deo quædam habuerunt ac habent, quæ tamen revelata fuere; aut contrà inter revelata retulerunt, quæ revelatione carebant. Id singulas Hæreses perlustranti continuò pateat. Quoties igitur accidit, ut ejusmodi excitentur quæstiones, dubium nullum erit, quin utile sit unicuique Christiano, & ipsi Christianorum Reipublicæ necessarium, earum definitionem ab Ecclesia audire, ne quis errando aut virtutibus, aut naturæ divinæ, aut divinæ revelationi adversetur. Atque hîc interpretationis & argumentationis jura exercere tutò potest ac debet Ecclesia, *ne simus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ*, ut ait Apostolus ad Eph. IV. 14. Primum jus exercet ipsa, cùm explicat, quid reapse Traditio ferat in doctrina Christi, & quid significent Scripturarum verba æquivoca aut obscura. Alterum, cùm dogmata probat aut improbat, quæ sacris Literis aliisve certissimis dogmatibus consectaria sunt, aut esse censentur. Verum Deum simulque verum & perfectum hominem esse Christum, Scripturis cum Traditione apertissime consentientibus, Ecclesia Orthodoxa nunquam non credidit. Hinc rite deduxit, ipsum non in speciem tantùm, sed verè humanam carnem induisse; & quatenus homo est, è corpore animaque humana constare; & in ipso duas esse naturas minimè confusas, duasque item voluntates. Ista dogmata per rectam argumentationem, è Scripturis (ubi abdita atque involuta erant) derivata, & constanti Ecclesiarum Traditione firmata, Marcionis, Apollinaris, Eutychetis, & Monothelitarum commentis opposita, errorem in hac parte omnem sustulerunt, certoque veritatem statuerunt. Eâdem ratione explosa est Novatorum opinio negantium debitam aut licitam Christi adorationem in Sacramento Altaris. Ibidem Christum verum Deum peculiari modo præsentem esse Ecclesia Catholica credit. Hoc posito, necessa-

riò sequitur, adorandum ibi esse Christum. Nihilque à ratione magis absonum videtur, quàm Idololatriæ crimen inferre Catholicis, adorantibus id, quod non adorare sit crimen.

Ex his autem, quæ hactenus commemorata sunt, nonnulla deducuntur perquàm necessaria documenta. Et primò, cùm oporteat, Ecclesiæ Catholicæ judicia, ut certissimum veritatis argumentum præstent, revelatione divina semper inniti, consequens est, ubi impleri ista conditio non possit, illic minimè habere locum datam à Deo Ecclesiæ auctoritatem. Secundò, non omnia, quæ ab Ecclesia, Conciliis & Patribus constituta aut probata, sive etiam improbata & rejecta videntur, eodem obsequii venerationisque genere suscipienda esse. Quæ enim per interpretationem, ac argumentationem in sacris Literis & Apostolica Traditione haberi, Ecclesia palam edixit, ea divinam Fidem à nobis postulant, fideique dogmata jure nuncupantur. At quæ nullo alio fundamento consistunt, quam humanis rationibus, humanisve experimentis, humanam quidem exigere interdum fidem possunt, at nunquam divinam, neque fidei dogmatis accensenda veniunt. Quare si quis ejuscemodi postremis rebus adjungere fidem nolit, stultus quidem interdum, interdum temerarius reputabitur: addam etiam, in eum quandoque Hæresis suspicio conveniet, & quandoque gravi castigatione coercendus erit; sed nunquam Hæreticus meritò dicetur, neque iisdem prorsus ac Hæretici damnabitur pœnis. Verùm de his suo loco tractandum fusiùs erit.

Tertiò, sunt & aliæ quæstiones ad dogma spectantes, quas absque errandi periculo dirimere Ecclesia potest, sed tamen ab iis dirimendis temperare prudenter debet. Non modica istarum copia, & præcipue apud Scholasticos, occurrit, & enormem adhuc in numerum excrescere posset. Dirimere autem Ecclesiæ fas esse diximus, quia controversiæ hujusmodi aliquatenus contingunt revelationem divinam, & ex ista earum decisio peti deducique potest. Non solet dirimere, quia sive in unum, sive in alterum sensum, tametsi contrarium, inclinet Christianorum sententia, nihil officitur scientiæ morum à Christo traditæ, nemo à virtutibus idcirco revocatur, aut ad vitia tacite allicitur, & præcipuis, expressis, ac receptis Scripturarum Traditionisque documentis, atque principiis, nulla vis infertur, nullâque ex parte repugnatur. Utique si Ecclesia in animum induceret quibuscumque natis ac nascituris quæstionibus finem irrevocabili suo decreto imponere, & sibi supervacaneam incredibilemque crearet molestiam,

lestiam, & exiguum ingeniis immoderate curiosis beneficium deferret. Ecquando enim tantum opus illa absolveret? & quorsum tantos labores devorare, & in immensum proferre decreta fidei? Ambitionis, pene dixerim, aut saltem intemperantiæ hoc esset, non necessitatis. Neque sic deterreret ab excitandis novis quæstionibus gentem litibus & disputationibus unice addictam, iisque æternùm pascendam. Ad hæc non pauca sunt tam levis momenti in disputationem adducta, aliaque etiam tam difficilè referri possunt aut ad apertam Scripturarum mentem, aut ad Traditionis antiquitatem, ut præstet verisimilia relinquere, quàm vera aut falsa decernere. Sed illud in primis attendendum est, uti dicebamus, nimirum an disputantium sententiæ aut palam, & aperto bello, aut tacite ac per latus, in perniciem vergant alicujus jam statuti dogmatis, & expressæ in utroque Testamento veritatis, quæ ad hominum salutem, fideinque saluberrimam spectet. Ubi verò, & quando, & quæ censuram aut suffragium sine mora postulent; quæve permittere, aut negligere, aut damnare, Christianæ Reipublicæ intersit, ad Ecclesiæ Maximorumque Pontificum prudentiam pertinet dignoscere.

Quartò, in iis etiam, quæ per Ecclesiam statui certissimè possunt, non solùm, ut diximus, multa occurrunt nondum ab ipsa in censum dogmatum ad fidem attinentium relata, sed aliqua etiam occurrere possunt, quæ quanquam in Conciliis & Patrum scriptis inveniantur, postremo tamen calculo probata aut rejecta fuisse continuò censenda non sunt. Id autem evenit, cùm Concilia & Patres non ex professo hujusmodi sententias pertractant, sed obiter aliudque deliberando commemorant. Ex aliis Traditionis monumentis constare aliquando poterit, certissima esse, quæ in aliqua Synodo, & apud nonnullos Patres in transitu referuntur. Eaque tunc, etsi præter propositum dicta, vim dogmatis aut obtinebunt, aut retinebunt. Verùm quæ non aliunde firma ac rata apparent, non propterea quod ab ore aliud agentis exciderint, è vestigio naturam dogmatis induunt. Immo gravissimis ex adverso militantibus rationibus diversæ opinioni adhærere flagitium non erit. Nemo inter Catholicos negat, quin ad decernendas fidei quæstiones, & efformanda fidei dogmata, ipsis quoque Conciliis necesse sit, Scripturas, & Traditionem diligenter consulere. At quî liqueat, hujus conditionis rationem fuisse habitam, quando Patres obiter, atque alio intenti, hujusmodi sententias ingerunt?

In VII. Synodo Oecumenica Act. V. Tarasius Constantinopolitanus, unus è Concilii Præsidibus, Joannis Thessalonicensis verba

referens, affirmat, Angelos corpora quædam levia, aerea, vel ignea, sibi adjuncta habere. Ab hujusmodi opinione dissentire nequaquam videtur Synodus universa; & in eam, ne quid dissimulem, non pauci ex antiquis Patribus inclinarunt. Porro Innocentius III. in Concilio Lateranensi Angelos creaturas spirituales appellat, easque à corporeis manifeste distinguit. Visum est & aliis Patribus, Angelos plane esse materiæ expertes. At expedita est hujusmodi Antilogiæ conciliandæ ratio. Neutra sententia à neutro Concilio definita revera fuit, aut Catholicæ fidei dogmatis adscripta; obiter enim utrobique proposita est, cùm de alia doctrina deliberatio foret. Nimirum Nicæna Synodus id solum tunc intendebat, ut Angelos, sanctorumque animas pingi posse statueret. Animus autem non erat etiam statuere, utrum è corpore Angeli revera constent. Itidem in Concilio Lateranensi id unum agebatur, ut Manichæorum Hæresis renata proscriberetur, cujus erat illud impium placitum, non omnia Deo auctore fuisse creata. Contrarium dogma recte sanciunt PP. Professionem Fidei probantes ab Innocentio III. P. M. conscriptam. Utrum verò Angeli omnino materiæ sint expertes, nulla tum quæstio vertebatur, nullumque statuendæ hujus rei propositum Patribus fuit. Utraque igitur sententia, non dogmatis christiani, sed opinionis nomine in utraque Synodo locum habuit.

Attamen unum hîc prætereundum non videtur. Si qua in Conciliis Oecumenicis vel obiter proferuntur, neque ibidem repudiantur, quanquam non inde statim sequatur, iis documentis dogmatum firmitatem accedere, semper tamen sequitur, aut illa esse præter fidem, aut non esse contra fidem. Scilicet aut ad eam doctrinæ partem referenda sunt, quam Ecclesia per sententiam certissimam sancire non potest, cujusmodi sunt nonnulla jam commemorata, & plura inferiùs indicanda. Aut si ad illam doctrinæ partem spectant, quæ judicio nunquam fallaci constitui possunt ab Ecclesia, tunc Synodi silentium argumento est, hujusmodi opiniones fidei dogmatis non repugnare. Eas ex professo & aperte non approbando, Ecclesia decretis fidei nondum intulit. Et rursus non refellendo, tacite docuit, eas ab ipsa doctrina fidei minime abhorrere. Dissimulare enim Conciliis licet, quæ ad fidem non pertinent; at fidei repugnantia dissimulare non licet. Neque Ecclesiam fugere potest, quid doctrinæ ab Apostolis & Patribus traditæ adversetur; & ab Ecclesiæ munere abhorret, sinere hanc doctrinam, se audiente, & dissimulante, violari. *Error enim*, [ut habetur 83. Dist. c. Error] *cui non resistitur, approbatur*; nisi fortè ejusmodi dissimulatio inde oriatur, quòd ad maturius examen controversia ipsa reservetur.

Quapropter proposita de Angelis controversia aut in censum [ut nonnullis placet] illius doctrinæ venit, quæ neque ex Scripturis, neque ex Traditione componi potest; & proinde sentire fas est de illa quod veri videtur similius. Aut, si ad Ecclesiæ judicium spectat, neutrius Concilii judicio sublata est. Silentio tamen suo effecere Concilia illa, ut neutra opinio dicenda sit fidei doctrinæ contraria. At quomodo, inquiat aliquis, verum simul sit, Angelos è materia corporea constare, & non constare? Respondendum, certe videri, eos omnino spirituales esse. Cùm verò tenuissima corpora interdum induant, ut Angelicum munus eorum gratiâ exerceant, quibus se conspiciendos præbent: ideo corporei per accidens, ut dicitur, appellari, pingique possunt. Incertum autem est, an istam æthercam vestem illico deponant, an retineant, qua in quæstione prudentis est continere judicium. Denique præstat horum Conciliorum verbis non admodum inniti. In Synodo Nicæna Tarasius è Joannis Thessalonicensis Oratione id unum arripuit [cui & reliqui Patres adsentiuntur], nempe circumscriptos esse Angelos ad differentiam Dei incircumscripti, ipsosque humana specie fuisse conspectos, atque ideo fas esse illos pingere. Tacuit de eorum corporibus. Immo ipsos Act. IV. incorporeos appellaverat. In Lateranensi Concilio, cùm ab Innocentio III. Angeli dicuntur spirituales, ea vox omnem corporis societatem nequaquam excludit. Angelos incorporeos, & spirituales alii ex Patribus dixerunt, quòd è crassa materia non constarent. Nihilominus iidem Patres constare ipsos censebant è subtilissima atque æetherea materia. Sed de his jam satis.

Nunc de rationibus, quibus dogmata probantur, agamus; ad earum quippe leges expendenda etiam venit proposita de Angelis controversia. Certe non alia de causa statuisse videntur Nicæni Concilii Patres licere Angelos picturâ exprimere, quàm quòd Joannis Thessalonicensis rationes gravissimæ apparuerant. Et quidem si in dogmatis sanciendis nulli errori obnoxia est Ecclesia Catholica, necesse est eam quoque prærogativam retineat in dogmatum rationibus inveniendis atque edicendis. Nonne dogmatum fundamenta sunt rationes? Istis nutantibus, quomodo imposita moles non dehiscat, atque labatur? Igitur argumenta rationesque adhibitæ à Conciliis & Patribus ad dogmata comprobanda, erroresve rejiciendos, pari veneratione & fide, perinde ac ipsa dogmata, suscipiendæ erunt.

Verùm hic majori quàm in reliquis cautela est opus. Etenim in Conciliorum Patrumque lectione plane sit hospes oportet, aut Logicæ, Criticæque oppido imperitus, qui eodem pede omnes ab iis

adhibitas rationes dimetiatur, & dimetiendas arbitretur. Quare primò dicimus, nullum hucusque ab Ecclesia constitutum fuisse dogma, quod ratione quapiam invictâ non nitatur; & propterea aliquam semper esse rationem dogmatum, quæ & ipsa ad fidem non secus ac dogma pertineat. Secundò addimus, non solùm apud sanctos Patres, & in Scholis Theologorum, sed etiam in Conciliorum Actis quasdam occurrere posse dogmatum rationes, quibus obsequium quidem fere semper à modestis hominibus debeatur, sed nunquam divina fides. Primam conclusionem negabunt fortasse Heterodoxi. At quæ jus Ecclesiæ probant, illiusque infallibilitatem in decidendis dogmatis, ea quoque manifestissime produnt, nunquam sine aliqua ratione ad fidem spectante, & è sacrarum Literarum, Traditionisque documentis minime fallacibus deducta, Ecclesiam devenire ad sententiam ferendam. Istæ autem appellari possunt fundamentales, & potissimæ dogmatum rationes.

Altera conclusio, nempe ejusdem non esse ponderis omnes rationes ad probanda dogmata adhibitas, prima facie fortasse non arrideat imperitis jurium Ecclesiasticorum æstimatoribus. Inter peritos autem vereque doctos Theologos, non solùm neminem contradictorem habeat, sed omnes habeat laudatores. Qui secus arbitretur, præter experientiam sibi adversantem, rationes parum sibi faventes inveniet. Enimvero quid evidentius est, quàm veritates cujuscumque generis sint, sive Theologicæ, sive Philosophicæ, sive Morales, probari posse per argumenta, ut aiunt, demonstrativa; pariterque per argumenta tantummodo probabilia, & verisimilia? Proinde quanquam plurima certa sunt, vel ex revelatione divina, vel ex lumine rationis, tamen ista non refugiunt societatem rationum probabilium & verisimilium. Harum quidem ope non indiget veritas, ut sibi constet, sed earum fere semper subsidium amat, ut faciliùs persuadeatur: Deum esse, mundum ab ipso conditum, animas rationales non interire cum corpore, atque ultra corporis mortem esse animarum pœnas ac præmia: per lumen rationis certissime cognoscimus, & revelatione divina præeunte, firmissime etiam credimus. Nihil verò prohibet, quin adeo perspicuas veritates probabilibus quoque rationibus illustremus, ornemus, ac persuadeamus.

Id autem cùm interdum in Conciliis, tum sæpe apud SS. Patres locum habuit, & quotidie à præclarissimis Theologis atque Scriptoribus usurpatur, in pertractandis reliquis christianæ doctrinæ capitibus. At argumenta verisimilia, rationesque duntaxat probabiles, divinam à populis fidem exigere non possunt, quippe non evidenti veritate nixa. Immo cùm quidquid verisimile tantum est, si inti-

me, & severiori trutina expendatur, falsum quoque deprehendi possit: quid mirum, si quandoque rationes, parum, immo nihil probantes, occurrant apud rerum divinarum interpretes, & apud præstantissima Ecclesiæ lumina? Neque idcirco de firmitate dogmatum quidquam deperit; neque minori quàm antea mentis obsequio credenda sunt, ac suscipienda Ecclesiæ decreta. Satis est eorum stabilitati fundamentalium rationum virtus. Quibus cùm nullum, ut diximus, dogma careat, necesse est etiam populos Christianos ab iis victos adstipulari dogmati proposito.

At quî distinguantur à fundamentalibus istæ subsidiariæ rationes? Fateor non id perinde facile omnibus erit, ac est piis simul & judiciosis hominibus. Et tamen plurimi interest, unumquemque Theologum in iis discernendis ab errando cavere. Etenim cogitandum non est, eum tantummodo nocere Ecclesiæ, qui audeat in dubium vocare, aut rejicere fundamentales rationes. Error etiam est, excusatione quidem dignus, sed tamen error, atque incommoda non pauca gignens, argumenta solùm probabilia majori quàm par est virtute donare, eaque non secus ac Fidei firmissima capita, sine dubitatione credenda proponere. Id ab Ecclesiæ ipsius consilio abhorret, quæ ideo verisimilibus interdum utitur, ut vera faciliùs persuadeat, ac roboret, non ut dubia ex his incertis certissima statuat. Sed adhuc interrogamur, quî à subsidiariis & probabilibus rationibus rationes distinguantur fundamentales. Ego non aliâ hîc utendum regulâ censeo, quàm quæ discernere nos docet ab incertis certissima dogmata. Illæ igitur rationes ad fidem spectabunt, & fundamentales appellabuntur, quas aut SS. Patres ubique, & semper, & unanimiter pro certis atque evidentibus accepere, aut Generalia Concilia, Romanive Pontifices in suis Fidei formulis, decretis, & judiciis ab universa Ecclesia probatis concordi studio probarunt, & tanquam fundamenta dogmatum posuere. Quare si quis ex sanctissimis Patribus, si quis etiam ex Episcopis in Actis Conciliorum Generalium suopte ingenio rationes adferat, atque ad eas non accedat Ecclesiæ totius, hoc est totius Oecumenicæ Synodi, aut Romani Pontificis, aliorumve Patrum consensus: tum cohibere judicium nostrum licebit, neque iis adjungere statim fidem nostram cogemur; incertum est enim, an per unum Episcopum, aut Scriptorem, Deus loquatur.

Deinde animadvertendum est, fundamentales dogmatum rationes esse debere verba ipsa Scripturarum sacrarum, aut ipsius Traditionis indubia monumenta. Humanæ, & Philosophicæ rationes Ecclesiasticis sententiis ponderis quidem aliquid adferre possunt, at

minime primum ac præcipuum fundamentum, nisi & istæ divinis Libris & Traditione innitantur. Immo ipsa Scripturarum loca, quibus tum Concilia, tum Patres, ceterique Theologi utuntur in dogmatum comprobationem, pro fundamentalibus semper certissimisque rationibus minime omnia sunt accipienda. Allegorica quædam occurrere possunt, quædam etiam ex communi eruditorum voto obscurissima. Prudenter adjunguntur & ista clarissimis aliis divinorum Librorum, & Traditionis legitimæ testimoniis, non futura quidem dogmatibus constituendis fundamento, sed constitutis futura ornamento, atque præsidio. Quod ad Traditionem attinet, modò rite ex antiquitate concordi sit deducta, & secundùm regulas à Theologis præscriptas adhibita, solidissimum semper Ecclesiasticis decretis fundamentum præbet. Ipsamet sacrarum Literarum loca, Traditionis consensione indigent, ut iis tutò incumbat Ecclesiæ judicium. Catholicorum nempe Respublica probe novit, ea se teneri lege, ut nulla constitui debeant, aut possint dogmata, quorum veritas è Traditione, & è divinis Scripturarum oraculis, præstantibus veras fundamentales rationes, non effluat. Et cùm sine istis nullum reapse dogma Ecclesia unquam sanciverit, & sanciat, etiamsi regia, ut ita dicam, auctoritate interdum locuta fuerit, aut loquatur, hoc est, etiamsi dogmata, rationibus minime propositis, credenda proponat: compertum tamen est, semper ipsius decretis Traditionem & Scripturas sacras causam & rationem dedisse, iisque positis, non est cur alias exigamus rationes.

Celebre est in hanc rem Stephani Romani Pontificis exemplum. Fervebat Africanam inter ceterasque orbis Ecclesias controversia de Hæreticorum Baptismo. Cyprianus vir alioqui sanctissimus pro iterando sacramento pugnabat, ejusque novæ opinioni, ut cum Vincentio Lirinensi Cap. 19. loquar, *tanta vis ingenii adfuit, tanta eloquentiæ flumina, tantus assertorum numerus, tanta verisimilitudo, tanta divinæ legis oracula, sed plane novo ac malo more intellecta, ut illa conspiratio nullo modo destrui posse videretur.* Attamen Traditionem à se stantem contrà Stephanus proferebat; atque his armis fretus, totâ demum consentiente & plaudente Ecclesia, causam obtinuit. Longo post intervallo fortissimus Catholicorum pugil Augustinus Stephani sententiam ea rationum argumentorumque vi tutatus est contra Donatistas, ut nunc vel rudibus appareat, longè Cyprianum à veritate tunc abiisse. De rationibus igitur humano ingenio excogitatis, id tandem statuendum esse videtur; eas, videlicet, quantumlibet acutissimas, quantumlibet ingeniosissimas, nihil valere, & aliquo semper vitio laborare, quoties militant adversus dogma-

a, Traditione, divinisque Scripturis ab Ecclesia Dei firmata. Cùm verò pro istis faciunt, non uno eodem pede omnes esse dimetiendas. Certissimæ quædam, quædam probabiles tantùm, verisimilesque erunt, quædam etiam nullius ponderis deprehendentur. Quocirca & judicio in iis seligendis locus erit, & in quibusdam rejiciendis libertas.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

Jus Ecclesiæ in dogmatis stabiliendis à Phereponi objectionibus liberatum. Falsum est, ipsum à S. Augustino negari. Multitudo in Conciliis Catholicorum quæ commoda pariat. Factionis nomen inique adscriptum legitimis Conciliis Catholicæ Ecclesiæ. Non crimen, sed laus ac necessitas ibi est judicare ex anticipatis opinionibus, hoc est, secundùm Traditionem. Vindicatum nonnullorum dicteriis Concilium Tridentinum.

QUæ sint Ecclesiæ Catholicæ, ingeniorumque jura in doctrinæ salutaris negotio, sensim cognovimus. At ii, quibus jugum excutere placuit, & unius Scripturæ sacræ vocem, quemadmodum sibi fingunt, sed uti res docet, unius ingenii sui vocem auscultare constitutum est, ii, inquam, nullum non movent lapidem, ut cœlo auctore stabilitam auctoritatem Ecclesiæ dejiciant, quâ dejectâ, procul dubio ingeniorum crescit auctoritas. Phereponus igitur & ipse in hoc idem argumentum sæpe & lubentissime invasit. Nunc opus est expendere, quid ille tandem huc afferat novi. In animadversione ad Augustini Lib. 2. Cap. 3. de Bapt. adversus Donatistas, hæc habentur illius verba: *Ad investigationem veri, in re præsertim obscura, undecumque ea obscuritas oriatur, multitudinem nihil facere, sed tantùm peritiam eorum qui congregantur, & candorem.* Tum dicere pergit, omnes omnino, exempli causâ, Africæ Episcopos, utpote imperitissimos Hebraïci Græcique sermonis, fuisse ineptiores ad judicium ferendum de sensu loci veteris aut novi Testamenti, quàm vir unus utriusque Linguæ peritus, cujusmodi S. Hieronymus fuit. Proinde Concilia, sive plenaria sint, ut Augustinus ait, sive minus plena, ad spem inveniendæ veritatis, perinde nobis esse futura. Nec imperitæ multitudini pro imperio aliquid definienti, & anathemata minitanti, nullasque rationes, aut eas pravas, suæ defini-

tionis adferenti, magis credendum, quàm pauculis, aut uni. *Immo verò*, inquit, *uni viro docto, argumenta firma projerenti, continuò adsentiar, cùm ea intellexero, nec adversarios ejus unquam numerabo. Numerus enim nihil ad veritatem facit, & sæpe etiam quò plures congregantur ad eam definiendam, eò plures imperiti, eò plures factiosi colliguntur; qui neque sciunt, quid sit verum, neque quærunt, sed tantum quid sibi expediat, aut expedire videatur.* Et quando quidem ex his, immo & ex Augustini auctoritate conficere sibi videtur, Concilia errori obnoxia esse, subinde infert, eorum decretis non esse sine prævio examine credendum. Addit etiam, Conventus Ecclesiasticos ad Civilium normam esse formatos. Sed jure in istis pauciora debere cedere pluribus suffragiis; in iis verò nequaquam debere. *Ubi enim cœlestis Veritas agitur, quam nemo nisi studio & attentione adhibitis novit, quæ nulli mutationi obnoxia est, cujus nemo est dominus & cujus definiendæ majorem à Deo potestatem plures non acceperunt, quàm pauciores: non sunt numeranda suffragia, sed singulis expendendæ suffragiorum rationes.* Ita ille.

Sententia itaque Phereponi duo potissimum complectitur, nimirum Ecclesiam & Concilia nihil amplius habere juris in doctrina Christi stabilienda ac proponenda, quàm privatum quemlibet hominem, cui rationes invictas adferenti credendum sit; abrogandam verò fidem, si sine rationibus, aut cum pravis rationibus loquatur. Deinde revera non esse Conciliis hucusque peractis obtemperandum, quippe è gente sæpe imperita, factiosa semper, conflatis, & in statuenda Christi doctrina affectuum potius consilia quàm veritatem spectantibus. Qua in re ipsum cum aliis Hæreticis & Socinianis potissimum, consentire video, qui Conciliis nullis, nulli Ecclesiæ visibili in rebus fidei auctoritatem esse docent; atque adeo tacitè Dordracenam ille Synodum carpit, ubi Majores suos Calvinianorum factione oppressos Arminiani quotidie conqueruntur. Sed Phereponus contra Calviniana conciliabula his argumentis optime utitur; contra Ecclesiæ Catholicæ Concilia nihilum proficit, & splendidè fallitur.

Antequam tamen id ostendo, considerare juvat, an Augustinum rectè in sententiam suam Phereponus induxerit. Scribit S. Doctor lib. 2. cap. 3. de Bapt. contra Donatistas, singulorum Episcoporum Literas à peritioribus licere reprehendi, si quid fortè in iis à veritate deviatum fuerit. Tum addit: *Ipsa Concilia, quæ per singulas Regiones vel Provincias fiunt, plenariorum Conciliorum auctoritati, quæ fiunt ex universo orbe Christiano, sine ullis ambagibus cedere, ipsaque plenaria sæpè priora posterioribus emendari.* Si quisquam con-

contendat, hîc Augustinum significare velle, generalia Concilia, quanquam legitime habita, in dogmatibus exponendis ab erroris periculo exemta non fuisse: eum ad Phereponi scholam continuò traham, ut Criticam Artem edoctus subinde hæc Augustini verba sagaciùs expendat. Nullus autem dubito, quin ipsi aliqua hîc interpolationis suspicio statim suboriatur. Ita scribit Augustinus: *Quis nesciat, ipsa Plenaria* (Concilia) *sæpe priora posterioribus emendari?* Hic interrogandi modus tantæ confidentiæ plenus, rem significat vulgo notam, immo jam experientiâ claram atque testatam. Si quid innuere voluisset Augustinus, quod nunquam factum fuisset, & fieri tantummodo in posterum posset, nequaquam dixisset: *Quis nesciat ipsa Concilia emendari*; multoque minus *quis nesciat sæpe emendari?* At si rem, ut certe verba sonant, jam usu tritam significat: quandonam, quæso, plenaria Concilia, eaque legitima, in fidei Dogmatibus à posterioribus emendata fuere? Nicænum I. Constantinopolitanum I. duo nempe tantùm plenaria, seu generalia Concilia ad Augustini usque ævum habita fuerant. Sardicense quoque iis addere per nos liceat, (quanquam Augustino non satis notum) & Arelatense primum ipsi notissimum, atque celebratissimum. Verùm summa inter hasce Synodos in rebus fidei atque in dogmatibus concordia, nulla emendatio, nulla priorum correctio. Proferat si quisquam potis est, hasce dogmatum antilogias, hasce emendationes. Ne ipse quidem Augustinus iis Conciliis propior quàm nos proferre potuisset. Restat igitur, ut aliqua lacinia iis Augustini verbis assuta fuerit, locumque istum depravatum habeamus, aut aliter illius mentem esse explicandam fateamur. Et sane quantùm conjecturâ assequi licet, recensentur hîc ab Augustino cum legitimis spuria quoque Concilia, qualia fuere nonnulla ab Arianis habita, & quæ à posterioribus emendata fuisse nemo negat. Deinde potiori jure dico (& dissimulatâ quacumque interpolationis suspicione, ita dicendum contendo) Augustinum hîc agere, non de fidei doctrina, sed de judiciis ad personas & dissidia privata spectantibus, & de compluribus disciplinæ capitibus, aliisque factis, in quibus, ut infrà patebit, Catholici consentiunt, emendari sæpe numero posse ipsasmet universales atque legitimas Synodos, earumque decreta mutari. Isti conjecturæ quàm maximum robur accedit ex sequentibus Augustini verbis. Ait enim, tum ipsa *Plenaria emendari, cùm aliquo experimento rerum aperitur, quod clausum erat*; quod sane de factis non de dogmatis verificari potest. Huc autem pertinent varia Augustini ejusdem loca, quibus

prodit, quanta œcumenicis Conciliis & totius Orthodoxæ Ecclesiæ consensioni veneratio debeatur. Ab istis quicumque dissentiunt in doctrina fidei, ipsius judicio, immo omnium, qui ante, & post ipsum in Christi Schola excelluere, Hæretici sunt, tales nequaquam futuri, nisi ab omni erroris periculo in sanciendis dogmatibus abesse Ecclesiam unà cum aliis Patribus consentiens arbitratus & ipse fuisset. Consulantur lib. 1. cap. 18. de Bapt. & lib. 2. cap. 1. 4. & 9. & lib. 4. cap. 6. itemque lib. 3. cap. 14. contra Maximinum, ut alia omittam. Quibus consideratis, facilè quisque videat, prioribus Augustini verbis male Pherepo-num institisse, aut iis saltem insistendum non esse, ut legitima Ecclesiæ Catholicæ Concilia in rebus fidei errori ostendantur obnoxia. Si quid aliud inde probare Pherepono est animus, quod est ad hanc particulam, concordiam non difficilè inibimus.

Ceterum ad confutationem Pherepóniánæ sententiæ adeo Conciliorum generalium auctoritatem deprimentis, multa non sunt opus. Eadem ratio, eadem potentissima causa, quæ Scripturis divinis habendam fidem persuadet, eadem Ecclesiæ credendum monet. Deo credimus, quia ipse ex natura sua falli ac fallere non potest: Ecclesiæ, quia illam Deus non errandi prærogativa donavit. Fucum verò nobis facere nititur Pherepónus, cùm ait, *ad investigationem veri multitudinem nihil facere, sed tantùm peritiam*; & uni perito potius, quàm imperitis innumeris credendum, quippe numerus nihil ad veritatem facit, sed quidem rationum pondus. Optimam ille sententiam alieno accommodat loco. Utique magnum pondus rebus in Concilio definitis præbet omnium, aut multorum Patrum consensus, ac præcipuè Patriarcharum, Metropolitarum, atque Episcoporum. At probata inter Catholicos Concilia non eo tantùm nomine fidem merentur, & veritatem assecuta creduntur, quòd multorum suffragiis res illic paratæ sint, sed quòd Episcopi Literas divinas, & germanam Traditionem eâ, qua par est, diligentiâ, fide, ac sinceritate consuluerint, examinarint, & secundùm eas sententiam ediderint. Sexcentis Episcopis Ariminense Concilium, trecentis Mediolanense, Seleuciense, aliaque Concilia ingenti Præsulum copia constitere, quæ tamen inter Conciliabula fide atque obsequio indigna referuntur. Præterea non minor Auctoritas Constantinopolitano primo & secundo, in iis quæ ad fidem spectant, aut Ephesino primo, aut Tridentino, quàm Nicæno primo & secundo, & Calcedonensi, quanquam illa præ istis conflata fuerint è longe minore Episcoporum numero. Immo, ne irrita sit spes nobis à Christo facta

se in medio duorum aut trium, qui in suo nomine congregati fuerint, semper esse futurum, eadem est vis atque auctoritas, quod ad dogmata spectat, Provincialibus Conciliis, aut exiguo Episcoporum cœtui, ac generalibus Conciliis, dummodo ad ea palam accedat reliquarum Ecclesiarum suffragium. Quæ omnia manifeste indicant, Ecclesiam Catholicam non tantùm numerare vota, sed etiam rationes expendere Episcoporum. Quòd si pluris æstimantur ii Conventus Ecclesiastici, qui pluribus, quàm qui paucioribus Episcopis constant, & demum Generalia Concilia Provincialibus præponuntur; id ad Traditionem commodius tutiusque colligendam, ad rationes concordi ac majore studio pensandas, ad unionem animorum & doctrinæ faciliùs ostendendam ac retinendam conducit, non autem ut sola multitudo sit primum aut maximum veritatis assequendæ argumentum.

At Phereponus verbis nostris adhibere fidem tam facilè, ut suspicor, nolit, quippequi ait, sæpe in Ecclesiasticis tum Catholicorum, tum aliorum Christianorum Conventibus, imperitiam, & pravos affectus omnia moderari. Ab indoctis autem & factiosis hominibus quid veri sperandum est, in rebus præsertim obscuris, & supra vulgarem scientiam positis? Et de factionibus quidem verus est querela in Hæreticorum castris. Sed omnium maxime hisce proximis seculis illam Protestantes ad ravim usque repetierunt, quò legitimam Concilii Tridentini auctoritatem declinarent. Illic & ipsi non tantùm rationes suæ defectionis exponere, & disputationes inire, quod liberum iis erat, sed etiam judicem agere volebant, & jura partiri cum Ecclesiæ veræ Pastoribus, iniquum reputantes, se à Catholicis tantùm, hoc est ab adversariorum, ut ipsi aiebant, factione judicari. Verùm hanc futilem querelam, & minimè æquam petitionem jamdudum explosere Catholici, tanquam hominum tricas potius quàm veritatem quærentium, & judices legitimos nefario consilio aversantium. Ad Ecclesiam veram spectat jus dirimendi controversias in Religione excitatas. Hanc nisi quis audiat, ex Christi præcepto futurus est nobis velut Ethnicus & Publicanus. At quemadmodum in veteri Testamento Pontifices & Sacerdotes, & non singuli de populo, synedria peragebant, litesque in lege Dei explicanda exortas componebant: ita & in novo Testamento *Episcopos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei*, primumque inter eos dignitatis & auctoritatis gradum Romano Antistiti contulit. Istos Pastorum etiam nomine donarunt Apostoli, eorumque munus, ut habetur Hierem. III. situm est in ovibus scientiâ & doctrinâ pascendis.

Quid est igitur, quod contra totius antiquitatis usum, contra Apostolorum verba, mentemque Christi, nunc oves judicium legitimorum Pastorum aut detrectent, aut usurpare sibi velint, & ex æquo cum istis facere? Et profectò si honesta Protestantium, & Phereponi petitio est: nulla unquam Hæresis damnabitur, nullus Hæreticus ad meliorem frugem sese recipiet. Nam quid experientiâ manifestius est, quàm homines perinde in erroribus ac in veritate tuenda pertinacissimos esse, & à veritate devios nullis sæpè rationibus flecti posse? Certè constat, in tot publicis privatisve disputationibus inter Catholicos & Protestantes acri animorum contentione hucusque habitis, aut utramque partem Pæana cecinisse, aut neutram alteri herbam porrexisse. Quare videant perduelles Ecclesiæ filii, quo jure litem intendant legitimæ Catholicorum Præsulum auctoritati.

Et hinc etiam perspicimus, odiosum factionis nomen iniquissimè Catholicis Conciliis ac Judicibus impositum in Lutheri, Calvini, ceterorumque Novatorum Schola. Etenim, postquam statueris, uti statuendum est, Ecclesiam veram, ejusque Episcopos, & potissimum Petri successorem, Judices in Religionis controversiis esse à Christo institutos; simulque Ecclesiam universam, & Synodos ab Ecclesia probatas falli in judicando non posse: consequens etiam est, non factiosos homines, sed legitimos judices esse appellandos Ecclesiæ Catholicæ Episcopos. Cùm verò Dordracenum, & reliqua id genus Conciliabula, hisce careant fundamentis (neque enim immunitatem ab errore secundùm suæ sectæ principia, ullæ Protestantium Ecclesiæ arrogare sibi possunt, nullaque Protestantium pars majorem à Christo tribucam sibi quàm alteri auctoritatem ostendere potest), factionis nomen quibusque illotum Sectis & Pseudosynodis justissimè convenit. Sed pravæ artes, inquiat aliquis Pherepomus, & turbidi affectus, atque anteceptæ opiniones in cœtibus tam Catholicorum quàm Protestantium dominantur, & contemtâ ratione, ac veritate conculcata, jus illic pro arbitrio dicunt. Ultro concedimus & nos, atque affirmamus, posse Catholicos Episcopos in Conciliis suum oblivisci munus, & affectibus in transversum agi. Fatemur etiam, Christi opem, & Spiritus sancti gratiam, quam Catholici Conciliis tribuunt, ut doctrinam Christi in suis definitionibus intactam servent, esse (ut scholarum verbo utar) hypotheticam, hoc est è quibusdam conditionibus ac legibus pendere. Hæ autem leges & conditiones in eo sitæ sunt, ut summi Pontifices & Episcopi nulla vi, nullo metu, nullis illecebris, nulla factione studiove partium corrupti, Traditionem Ecclesiarum,

quas repræsentant, fortiter tueantur, neque ab ea volentes prudentesque recedant, eamque illa sinceritate, qua par est, & fide & diligentia è divinis Libris, & è probatis Traditionis Ecclesiasticæ monumentis hauriant. Hujusmodi conditionibus, suoque muneri posse deesse Episcopos & Concilia nemo negat, & reipsa interdum defuisse ex Ariminensi, Mediolanensi, & Ephesina II. aliisque Pseudosynodis constat.

Hæc, inquam, apud nos certa sunt. Sed æquè certum est, immobilitatem Ecclesiæ in Christi doctrina, non hypotheticam, sed penitus absolutam esse, id est è nullis conditionibus legibusve pendere; atque adeo ipsam Ecclesiam nunquam opiniones adoptaturam veræ fidei ac traditioni contrarias, & nullis diaboli artibus, nulla suorum Præsulum incuriâ ac pravitate ipsam à germanis Christi dogmatibus credendis & confitendis posse ullo unquam tempore deduci. Quapropter quandocumque rite peracta sunt Concilia Oecumenica: tum nulla dubitatio futura est, quin ibi Christus, & veritas adfuerint, & Spiritus sanctus ita humanam infirmitatem & cœcos, si qui erant, affectus Episcoporum ibi compresserit, ut unius veræ doctrinæ habita fuerit ratio. Non sivisset divinum Ecclesiæ caput, ut sua sponsa exitialibus erroribus consentiret, quam puram, immobilem, & veritatis columnam ad consummationem usque seculi esse voluit.

Inepte insuper crimini vertatur Conciliis, quod ex anticipatis opinionibus omnia aut pleraque illic peragantur. Nihil enim apud Christianos magis inculcatum est, quàm esse antiquæ Traditioni constanter inhærendum; & qui secus fecerit, Apostolorum præcepta violare. Neque alia ratione Concilia initio legitima atque Orthodoxa in turpia Conciliabula evasere, quàm quòd aliter quàm ex anticipata Majorum sententia fidem declararint, atque sustinuerint, contra Hæreticos nova ferentes. Quod si Concilia quædam à Catholicis recepta, suspicione improbarum artium asperguntur à nonnullis: quis sanus unius aut alterius affirmationem præponat innumeris aliis contrà affirmantibus, & æquè rerum consciis? Talia præterea aut à tacitis aut ab apertis hostibus Catholicæ Ecclesiæ conficta & somniata, sparguntur in vulgus, cœco consilio, audacia ingenti. Deinde considerandum est, nullum ferè constitutum fuisse Concilium, licèt Orthodoxum, in quo, ut in reliquis hominum conventibus, aliqua opinionum & affectuum diversitas non habuerit locum. In conficiendis formulis decretorum, in ritibus, & factis, aliisque rebus ad disciplinam pertinentibus, atque in ipso ordine sedendi, judicandi, & disputandi, aliter hic,

aliter ille sentit & cupit. Vix autem fieri potest, ut in tanta Judicum & Theologorum copia nemo sit, qui molestè non ferat, aliena potiùs quàm sua probari consilia. Hinc unius aut alterius querelæ, hinc tædia, hinc malesani clamores, quibus & reliqua Concilia non caruere, neque in posterum carebunt. Verùm talibus in rebus dissidere posse Patres citra fidei jacturam, & intactâ sanctitate Concilii, quis non videt?

Nihil, inquam, officit istud arci Religionis, hoc est doctrinæ, dogmatibusque fidei. Concordes exempli causâ in ipsius fidei professione fuisse Tridentinos Patres, & contra ipsam nihil peccatum, & ab ipsa prædicanda atque tuenda neminem absterritum, & neminem ad ipsam corrumpendam illectum fuisse, Catholici quilibet affirmant, credunt, & certum habent. Si secus contigisset, si malis artibus actum fuisset: revelandi onus incubuisset quibuscumque Tridentini Concilii Patribus ac Theologis. Nam illud in primis apud Catholicos liquet, & Episcopis potissimum exploratum est, sine teterrimo crimine violari non posse doctrinam Christi; & si quis prudens Christianos populos in errorem vel prædicando, vel consentiendo, vel connivendo, induxerit, hunc sine publica confessione sui criminis decedentem vix aut nequidquam à Deo veniam sperare posse. Quis autem sibi persuadeat, tot Episcopos, ac Theologos in Tridentina Synodo conspirasse adversus doctrinam Christi, & neminem, quod sui muneris erat, ausum resistere corruptoribus; & nullum inter ipsos Episcopos tantæ fraudi, tantoque sceleri personam tandem detraxisse, & palam confessum, se minis aut artibus iniquis adactum ad veritatem Religionis insigni proditione labefactandam? De tot honestis, & probis, & doctis hominibus ex universa Ecclesia in unum collectis, id ne excogitari quidem potest. Neque Deus, Ecclesiæ suæ stabilis æternùm futuræ custos, tantum flagitium latere permisisset, neque unquam permisit, ut ex Historiis Ecclesiasticis patet, utpote qui populo verè Christiano in necessariis non deest. Quare minimè dubitandum, quin Tridentinis Patribus necessaria adfuerit libertas sentiendi & judicandi, quæcumque Catholicæ Fidei magis consona tunc videbantur.

Sin autem consultò non errarunt legitima atque probata Concilia, eò minus incautè falli potuere. Episcopi enim, & Ecclesiæ veræ addicti, & Christi nomine in unum congregati, dummodo debitam fidelitatem adhibeant atque industriam in haurienda è Scripturis aliisque Christianæ Traditionis monumentis, germana Ecclesiæ doctrina, ab omni erroris periculo, divino Spiritu opem

ferente absunt, ut jam vidimus, atque ut constans dogma est in Ecclesia Dei. Quandoquidem tamen industria conjuncta postulat peritiam & scientiam; hanc autem peritiam Phereponus ait defuisse ac deesse quibusdam Conciliis, & ipsismet præstantissimis Ecclesiæ Patribus, & nominatim Augustino: hanc utilissimam quæstionem infrà discutiemus. Palam autem fiet, quænam scientia ac peritia in Christianis Ecclesiæ Judicibus exigatur, & quam præter æquum & bonum agat Phereponus, qui ipsam Patribus antiquis, & Augustino, & Conciliis, abjudicat. Nunc incœpto itineri insistendum est rursus; & quoniam de dogmatis fidei satis ad institutum nostrum hactenus egimus, ad Disciplinam Ecclesiasticam tandem est transeundum.

CAPUT DECIMUMQUINTUM.

Disciplina Ecclesiastica quid complectatur. Quî differat à dogmate. Quæ in Disciplina mutare, aut non mutare, sequi, aut non sequi liceat. Consonare in dogmatibus omnino necessarium. Varietas in Disciplinæ rebus modò laudanda, modò toleranda. Constantia Catholicorum in Hæresi Iconoclastica damnanda commendatur, à Calviniano quodam injuste subsannata. Quid Ecclesia egerit, eique sit agendum in dissidiis de Disciplina. Contra Phereponum ostenditur auctoritas Ecclesiæ in præcipiendis nonnullis ad Disciplinam spectantibus sub pœna peccati.

DIximus Ecclesiasticam Disciplinam varia complecti. Ad illam spectat, quidquid aut à Christo, aut ab Apostolis, aut ab universa Ecclesia, sive ab Ecclesiis privatis, institutum fuit, ad externum Dei, servorumque ejus cultum, ad ritus Sacramentorum, aliorumque Mysteriorum, ad Ministros Ecclesiæ, & ad quædam pietatis, aliarumque virtutum opera externa. Et propterea Disciplinæ nomine quàm latissime sumto designamus scientiam illorum rituum earumque legum, è quibus constat cùm regimen membrorum Ecclesiæ, tum exercitium externum Religionis atque virtutum. Differt autem disciplina à dogmate, quòd istud præscribat quæcumque credenda, aut non credenda sunt.

Fide supranaturali, & quidquid homini Christiano facere nunquam non immutabiliter præcipitur, vel prohibetur; disciplina verò tradit ritus & leges adhibendas, ut Ecclesia militans decenti ordine regatur, & ut palam, operibusque externis rite peragatur, quod per dogma internus homo jam didicit.

Et quidem plurimi interest, bene perspectum habere, quid secernat disciplinam à dogmatibus; quia maxime necessarium est cognoscere, quid mutabile, quidque immutabile sit in Ecclesia Dei. Nam eorum, quæ ad disciplinam referuntur, multa mutari ex sui natura possunt; quæ verò ad dogma, eadem semper esse oportet, ac semel fuere. Ad hæc interdum dogma ac disciplina simul conjuncta incedunt. Cùm de aliquo novæ legis sacramento agimus, puta de Baptismo, dicimusque ipsum conferre gratiam, delere peccatum originis, ejusque vim & effectum à Ministrantis merito nequaquam pendere, & alia id genus: Dogmata hæc esse nemo non intelligit. Cùm verò dicimus, ad Baptismum adhiberi aspersionem, aut mersionem trinam, salem, & unum duosve sponsores è sacro fonte initiatum suscipientes: tum aliqua significari cognoscimus ad disciplinam pertinentia. Quare una eademque res & ad dogma, & ad disciplinam sub diversa facie ac ratione referenda est. Sunt autem quædam à Christo, ejusque Apostolis præscripta, quæ in disciplinæ censum veniunt; sed quandoquidem ista immutabilia sunt inter Christianos, in dogmatum quoque jura per Analogiam transierunt: quod in Sacramentis præsertim animadvertendum occurrit. Alia quoque sunt, quæ ab Apostolorum successoribus instituta fuere, & illius naturæ fere omnia sunt, ut aliter institui possent, & recta nihilominus & æque laudabilia forent, si alia ratione ac forma indicta fuissent. Alios, inquam, ritus, alia tempora jejuniorum, alias precum formulas, criminum pœnas, atque id genus quàm plurima, eorum loco, quæ jam constituta habemus, poterat Ecclesia constituere.

En igitur quid inter disciplinam, & dogmata intersit. Dogmata ab ipso Deo omnia & singula procedunt. Eadem omnia Deus jam Ecclesiæ revelavit, istique Libro jam pridem concluso nihil novi de suo ingenio addere Ecclesia potest, neque novam dogmatis alicujus inauditi revelationem à Deo sperare. Et porro nihil nobis deest ad plenam salutaris veritatis cognitionem. Quo argumento profligatæ olim fuere novæ Montani, Manetis, Muhammedi, aliorumque revelationes. Aliqua autem disciplinæ præcepta nunquam immutanda Christus ipse reliquit. Aliqua etiam Ecclesiæ suæ jus dedit adjiciendi, eaque rursus mutandi pro locorum, pro temporum,

rum, pro hominum indole, ac necessitate, quemadmodum prudentiæ, pietatis, & optimi regiminis ratio identidem postularet. Sancti etiam Spiritus suffragium hisce Ecclesiæ decretis minime deesse, cùm quidpiam statuitur aut immutatur, quod in mysteriorum decorem, populique Christiani utilitatem cedere possit, è Hierosolymitano Apostolorum Concilio didicimus.

Quid itaque ingeniis nostris agendum est in ista parte Ecclesiasticæ doctrinæ? Primò, honestum atque utile fuerit investigare, unde veniant Ritus & Leges, quæ disciplinam respiciunt. Si sacrarum Literarum, aut Traditionis, aut Ecclesiæ, aut Præsulum legitimorum auctoritate nequaquam innitantur, ea repudiare licet. Secundò, privatis hominibus nefas est, ea abdicare, aut immutare, aut vituperare, quæ communi Episcoporum consensu stabilita fuere. Pessum enim iret ordo in Christiana Republica à Christo, ab Apostolis, à Majoribus sanctissime constitutus, & usurparentur ab ovibus non sine gravi scelere jura Pastorum. Tertiò, tunc etiam disciplinæ præceptis & ritibus legitime introductis obedientiam negare licebit, cùm aut consuetudo Pastoribus tacite probata, aut novæ leges eosdem abrogarint. Quartò, multæ sunt disciplinæ leges, multique ritus, quos illa ratio, & antiquitas, & origo ab Apostolis usque arcessita commendat, is Patrum, totiusque Ecclesiæ consensus tuetur, ut vix ulla suboriri possit legitima causa, cur immutandi sint aut antiquandi. Et quænam, rogo, honesta unquam causa excogitari potest, propter quam tot vetustissimos ritus ad Eucharistiam, aliaque mysteria conficienda institutos, aut Hierarchiæ Ecclesiasticæ partem à Majoribus nostris sapientissime definitam abolere conducat, aut quælibet Monasticæ vitæ genera atque instituta funditùs exterminare? Fecerunt id quidem posteriorum temporum Novatores, sed post conculcata dogmata; post attritam, quantum sibi placuit, Ecclesiæ veræ faciem atque auctoritatem. Ceterum, dum stet Ecclesia Catholica (æternùm autem stabit) in his aliisque disciplinæ capitibus poterunt quidem esse abusus, quos evellere juvabit, non erit causa, cur res ipsæ penitus & ubique sint evertendæ. Quòd si causa cessabit, quæ Ecclesiæ antiquæ, ipsisque etiam Apostolis occasionem præbuit, ut ritum quempiam instituerent, & mores alios interdicerent; recentiori Ecclesiæ licebit diversa statuere, & priora abrogare. Certe sibi Religioni Ecclesia minime duxit, sanguinis & soffocati usum concedere, quem tamen Apostoli prohibuerant locis & temporibus servientes; neque enim nos recentiorum Græcorum rigidam adhuc in hujusmodi ritu praxim moramur. Alia omitto exempla. Nimirum ad ipsam Ecclesiam

Q

jus spectat agnoscendi, ac decernendi, utrum ad tempus, an perpetua sit Apostolica institutio.

Ceterùm alia causa est, cur omnium maxime ingeniis nostris obversari semper debeat ea differentia, quæ inter fidei dogmata, & disciplinæ documenta intercedit. Etenim in disciplina aliter una Ecclesia, aliter altera sentire, atque agere interdum poterit, & contrariis etiam legibus regi; neque tamen culpanda ista varietas, immo laudanda erit, & certe non exscindendus propterea nexus Christianæ pacis atque unionis. Contrà in dogmate necesse est, singulas Ecclesias, omnesque Christianos idem sentire. Nemini hîc licet, pacis & caritatis intuitu cum eo communionem sacrorum, unionemque habere, qui ab Ecclesiæ Catholicæ sententia discedat, usque adeo ut supremos Ecclesiæ Magistratus infimi possint ac debeant propter eam causam damnare, atque deserere. *Non possunt enim*, inquit S. Ambrosius, *esse inter eos jura pacis, inter quos est bellum fidei.* Et sane unica, non multiplex, esse debet Religio vera. *Unus Dominus*, inquit Apostolus ad Ephes. IV. 5. *una fides, unum Baptisma, unus Deus & Pater omnium.* Deformis nempe ac ridenda foret Religionis Christianæ facies, ubi sentire in substantialibus, quæ vellemus, & revelationem divinam oppositis pugnantibusque opinionibus exponere singulis liceret. Uni dumtaxat sententiæ favere veritas potest. Necesse est oppositæ sint falsæ. At si coeant simul, pacemque observent tum Catholicorum, tum innumerabilium Hæreticorum Scholæ: quis non videat, jam de veritate actum esse, quæ in tanta errorum colluvie ipsam veritatem simulantium non solùm facilè vitietur, sed nunquam certò deprehendatur? Et quare Apostolus ad Tit. 3. 10. *Hæreticum hominem post unam & secundam correptionem devitandum esse jubet?* Cur II. ad Tim. 2. 17. fugiendos sermones ait *Hymenæi & Phileti, qui à veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam, & subverterunt quorumdam fidem?* Cur in I. ad Cor. 1. tam enixe obsecrat, *per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idipsum dicamus omnes, & non sint in nobis schismata?* Hinc Apostoli ipsi, eorumque successores Episcopi, nullam unquam animadverterunt emergentem opinionem novam, divinis Scripturis, & Traditioni Christi aperte repugnantem, cui sese acriter non opposuerint, quam non proscripserint, diris non devoverint, ejus auctore damnato, & ab Ecclesia abscisso, nisi ab errore resipisceret. Alia pene innumera incommoda ex hujusmodi Syncretismo consequerentur; eaque adeo mentem perculere semper vel ipsorum Protestantium, ut quanquam nihil vehementius ab iis optaretur, quàm componere sua dissidia, & aliquod inire inter se fœdus, quo fortiùs

Ecclesiæ veræ obsisterent : Lutheri tamen sequaces induci nunquam potuerint, ut à Calvinianis non semel oblatam pacem & concordiam, discordibus adhuc sententiis, amplecterentur.

Contrà diversitas, & varietas in disciplina interdum laudanda, interdum toleranda est. In Mysteriis peragendis, in externis operibus pietatis, quod uni Ecclesiæ, uni Regioni, ac Provinciæ, sint quidam ritus, alteri verò alii, dummodo sanctitas, & gravitas, & prudentia in utriusque partis ritibus legatur, tantum abest ut deformitatem in Religione pariat, ut potius ejus pulchritudinem spectabiliorem efficiat. Neque diversis modis se coli à gente sua indignatur Deus, quando interna caritas ardens, & pura fides, & dogmatum concordia externi cultus honestati respondeat, atque is cultus Revelationi ac Traditioni minime repugnet. Hinc olim Orientis Ecclesiæ ab Occidentalibus, & Occidentales ipsæ inter se differebant, & etiamnum differunt in ritibus, quibus conficitur incruentum sacrificium, in ministrandis reliquis sacramentis, in indicendis aut jejunii temporibus, aut pœnitentiæ gradibus, aut diebus festis, atque in aliis sacrorum cæremoniis. Elegantissima est in hanc rem Augustini Epistola 86. num. 36. contra Urbicum quemdam, quem male habebat, quòd Jejunium Sabbati Romæ observatum aliæ pleræque Ecclesiæ minime amplecterentur. Deinde quanquam aliqua disciplinæ præcepta eximiâ quapiam ratione vel auctoritate olim niterentur, aut in Provincialibus, immo in ipsis generalibus Conciliis firmata fuissent, omniumque Ecclesiarum, aut saltem plerarumque consensu recepta; attamen sæpè caritatis & unitatis amore, tolerata est eorum Canonum inobservantia. Siquidem una è præcipuis Catholicæ Ecclesiæ legibus ea est, ut quàm maxime fieri potest, retineatur animorum pax, & Ecclesiarum concordia; licitumque esse, eamdem procurare, aut retinere, quandiu ab ipsa quærenda nos non avertant, aut ad ipsam infringendam nos non impellant virulenti errores, fidei doctrinæ oppositi. Et sane omnis fere Disciplinæ Ecclesiasticæ supellex, si demas revelata, ac præscripta à Christo, è legibus & rebus constat ex sui natura haud quaquam necessariis. Præterea humanæ infirmitati sæpe indulgendum; non rarò etiam suboriuntur rationes, quæ diversam disciplinam poscunt, aut severitatem legum saltem silere, ut ita dicam, jubent; & quando nulla alia succurrat, certe necessitas avertendi, aut sanandi schismatis, vitandique gravis alius in Ecclesia incommodi, opportuna & potentissima causa semper visa est disciplinæ mitigandæ, aut etiam solvendæ. Qua in re etsi crimine plerumque non careant, qui conculcatis legibus justissima de causa constitutis, eò Ecclesiam adi-

gunt, ut de suo jure cedat; ipsa tamen Ecclesia cedens, non solùm omni culpa semper careat, sed prudentiæ quoque laude persæpe abundat.

Altero Ecclesiæ seculo Asiæ minoris Episcopi suam de tempore celebrandi Paschatis disciplinam, uti à Joanne Apostolo acceptam, obfirmatis animis propugnabant. In diversa sententia erant reliqui Episcopi, & Romanus potissimum, suamque & isti tuebantur disciplinam, Traditione ab Apostolorum Principibus deducta. Eam ob causam minime scindendam pacem S. Irenæus, aliæque Ecclesiæ censuerunt, non repugnantibus ipsis demum summis Pontificibus, quanquam Victor severiùs aliquando agendum existimasset. Duos in una sede Episcopos contra disciplinæ leges interdum etiam Ecclesia permisit; & celebris est Catholicorum Præsulum caritas in Africa, qui ut Donatistarum pertinaciam evincerent, ejusmodi conditionem obtulere, ratamque habuere. Idem pacis amor, aliæque rationes ad prudentiæ normam exactæ, in causa fuere, cur Primatum Constantinopolitani Episcopi post Romanum Ecclesia toleraret, & novi Episcopatus instituerentur, & ab una Ecclesia Episcopi ad alteram transferrentur, etiamsi disciplina secus exigeret. Ex iisdem fontibus ea ratio fluit, quare nonnullis Ecclesiis liberum fuerit, atque etiamnum sit, nolle interdum amplecti novos quosdam Canones ad disciplinam pertinentes, licèt in ipsis Conciliis Generalibus promulgatos. Dum in dogmate consensus habeatur, concordia in reliquis rebus expetenda quidem, sed interdum non extorquenda. Idem videre est in nonnullis disciplinæ decretis à Florentino Concilio, & prostremo Lateranensi confectis, quibus Galli obsequium adhuc negant. Immo ipsamet Tridentina Synodus non ita omnibus probavit aliquot suas de disciplina sanctiones, ut Ecclesiæ Gallica & Belgica ad eas recipiendas hucusque perductæ fuerint. Interim quæ in moribus, ritibus, legibusque disciplinæ varietas, atque etiam discordia, inter hasce Ecclesias versatur, concordiam non tollit aut minuit in præcipuo fidei negotio. Nulla, inquam, est Ecclesia, cui cum Romano Pontifice & Ecclesia Catholica sit Sacramentorum communio, cui quoque non sit in dogmate consensio. Atque hoc est, quod in citata Epistola 36. olim 86. ad Casulanum commendabat Augustinus. *Sit una fides*, aiebat ille, *universæ, quæ ubique dilatatur, Ecclesiæ, tanquam intus in membris, etiamsi ipsa fidei unitas quibusdam diversis observationibus celebretur, quibus nullo modo quod in fide verum est impeditur.*

Ex his autem, quæ hactenus disseruimus, habemus quid respondeamus declamatori cuidam Calviniano, irridenti Catholicorum

ingenium, quòd tot ærumnas olim ac mortes sub Imperatoribus Iconoclastis perpeti maluerint, quàm abjurare sacrarum Imaginum cultum. Nempe is animadverterat, non diffiteri Catholicos, quin Imagines ex iis sint rebus, quæ in Ecclesia Dei cùm indifferentes nuncupari, tum etiam removeri, salva Religione, possunt. Itaque rationem, aut saltem prudentiam desideravit ille in tanto Catholicorum numero, quibus pro Imaginum tutela perire contigit, nam & unionis amor, & obsequium Principibus debitum, à tot turbis concitandis, à tot tormentis devorandis abstinendum esse clamabant in re, quam repudiare nullum crimen Catholicis futurum fuisset, & omnem iræ aut etiam crudelitatis causam ab Imperatoribus potuisset auferre. Sed qui ista objicit, cum dogmate disciplinam confundit. Licitum esse venerari Imagines sacras, simulque earum cultum, si ad normam Christianæ Doctrinæ exerceatur, ab Idolorum adoratione distare nimis: Dogma est, Ratione & Traditione confirmatum. Habere autem, aut non habere easdem Imagines, easque collocare in Templis, à Disciplina pendet. At Iconomachi non id solum contendebant, ut è Templis deturbarentur Imagines, earumque usus omnino aboleretur: quod tolerare profectò propter bonum Pacis disciplina poterat; sed in ipsum dogma Iconoclastica rabies ferebatur. Imaginum usum, omnemque earum cultum superstitiosum, impium, Deoque invisum ducebant: quo ex errore subinde manavit illud in ipsas Imagines atque earum cultores furiosissimum bellum. Non igitur mentis inopes ea tempestate fuere Catholici, neque sine consilio & ratione profusus est sanguis. Nimirum pro dogmate vita dabatur, ipsaque fortiter danda fuit, quando nulla alia suppetebat ratio, qua se incolumes, & doctrinam Christianæ Fidei sartam tectam servarent. Eadem causa reliquos Martyres fecit, eadem rursus factura est, quoties in discrimen adducitur dogmatum persuasio, quorum uni renuntiasse, totam fidem prodidisse est. Suos etiam Martyres habere interdum disciplinæ custodia potest, iisque Christi elogium conveniat: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam*; sed hos justa potius, quàm necessaria causa, illos justa æque & necessaria ad perferendam mortem impellit.

Diximus, Ecclesiam tolerare potuisse, ut Imaginum usus proscriberetur, si de sola Disciplina controversia fuisset. Idque accurate animadvertendum est, quo possimus, cùm necessitas postulabit, & prudentia suadebit, animosius consulere dissidiis & scissuris Christianæ plebis. Tantopere enim amanda est pax & unitas inter membra Ecclesiæ, ut pro ea servanda, sive restituenda, fas sit

ipsius disciplinæ leges interdum abrumpere, & rituum quorumdam abrogationem concedere. Quamobrem si nostrorum temporum Novatores in dogmata Catholicæ Ecclesiæ consentire tandem velint, & ad matrem redire, extra cujus sinum spes omnis æternæ salutis sublata est: nihil fortasse obstabit, quominus concordia statuatur. Multam iii spondere sibi debent indulgentiam ab Ecclesia Catholica in iis, quæ ad disciplinam pertinent. Dummodo, inquam, in doctrina consentiatur, & retineantur instituta quædam disciplinæ à Christo ipso manantia: in reliquis, Ecclesia veniam faciente, prout suæ prudentiæ & caritati opportunum & necessarium videbitur, tolerabitur disciplinæ diversitas. *Regula quidem fidei*, inquit Tertullianus in Lib. de velandis Virginibus, *una omnino est, sola immobilis, & irreformabilis, &c. Hac lege fidei manente, cetera jam disciplinæ, & conversationis admittunt novitatem correctionis, operante scilicet, & proficiente usque in finem gratia Dei.* Quam in rem vide & Epistolam I. Leonis IX. Romani Pontificis. Et certe simul ac in Catholicorum sententiam concessere Græci recentiores, redintegrata fuit in Florentino Concilio pristina Occidentalis & Orientalis Ecclesiæ unio, neque Græcis Sacerdotibus (ut alia omittam) negata est retinendæ uxoris facultas, neque interdicta iis populis communio Eucharistiæ sub utraque specie. Quid etiam non egit Basileensis Synodus, ut Bohemici schismatis pertinaciam vinceret? Bohemi enixe poscebant divini Calicis usum. Luce digna sunt, & lucem per me aliquando videbunt, quæ Æneas Silvius in Oratione publicè habita disseruit, hoc argumentum pertractans. Et voti quidem compotes facti fuere Bohemi, quanquam ne sic quidem eorum vulneribus inducta cicatrix. Similia quoque præstiturum fuisse Tridentinum Concilium, jure conjicimus, sed ea conditione adhibita, quam Basileense proposuerat, ut nempe Sacerdotes ita communicantibus inculcarent: *Debere eos firmiter credere, quod non sub specie panis Caro tantùm, nec sub specie vini Sanguis tantùm, sed sub qualibet specie est integer Christus totus.* Quæ cautio adhibenda in aliis ejusmodi casibus.

Mirum etiam in modum nosse conducit, quid inter dogma disciplinamque intersit, ne fratres gravioribus interdum notis aut pœnis oneremus, quàm æquitas & disciplina ipsa ferat. Hæresis culpa in eos rite cadit, qui pertinaciter negant affirmantve dogma aliquod contra sibi notam Ecclesiæ Catholicæ mentem. Disciplinæ verò leges violare, & sacros piosque ritus ab Ecclesia receptos contemnere, grave sæpe flagitium, nunquam

tamen Hæreseos crimen propriè appelletur. Certe non video, quì Hæreticus esse, dicive possit, nisi qui divinæ revelationi per Scripturas aut legitimam Traditionem propositæ adversetur intellectu animoque refractario. Verùm pleraque inventa, leges, & ritus Disciplinæ Ecclesiasticæ nequaquam proficiscuntur à revelatione divina. Fieri etiam potest, ut ipsamet disciplinæ pars, quæ à Christo non solùm descendit, sed & ab ipso præcipitur, & potissimum consistit in Sacramentorum institutione & usu, violetur, intacta nihilo secius dogmatum fide, uti accidat, si quis ipsis Sacramentis abutatur, quæ tamen à Christo verè instituta & sancta credat. Quemadmodum enim à Christiana Fide non excidit alterum occidens, aut libidini, aut intemperantiæ serviens, cùm & ipse intelligat, sibi non licere, quæ tamen perpetrare voluit: ita & peccare quispiam potest, in ipsamet instituta Christi, & nihilominus retinere Catholici dogmatis fidem. Quod igitur è violata Ecclesiastica Disciplina consequi jure potest, illud est, ut interdum reus suspicionem quoque moveat dogmatis violati, atque hæreticæ opinionis; eique suspicioni tale quandoque pondus erit, ut ægre purgari possit. Nam qui sacras Imagines non insanus, neque ebrius, contumeliis & flagris afficiat; Eucharistiæ Sacramento in publicum prodeunti adorationis signa neget; nunquam Sacrificio intersit, cùm possit, aut nunquam ad ipsum Sacramentum communicaturus accedat, atque alia hujusmodi faciat: in eam facile opinionem nos rapit, ut videatur alicui ex istis dogmatis, & auctoritati Ecclesiæ non adjungere fidem. Propterea ab Ordinariis, aut in locis, ubi viget Inquisitionis tribunal, à publicis fidei Quæsitoribus dies non injuriâ datur ejusmodi hominibus, interrogandi causa, quid de fide sentiant, & ut Ecclesiæ, quæ merito magis virulentum vulnus suspicata est, satisfiat.

Posceret locus, ut insuper explicarem, quomodo & quales disciplinæ leges Christianum populum ligent. Aliæ enim, sed perquam paucæ, quibuscumque fidelibus legitime non impeditis, aliæ tantummodo amplexis ex arbitratu suo quoddam peculiare vitæ genus, aut opus aliquod suscepturis, sub pœna peccati præcipiuntur. Aliæ verò solùm commendantur aut singulis, aut certis quibusdam Christianis, neque imperantur, quippe quæ è consilio Majorum, non ex præcepto, descendunt. Per quasdam à vitiis & peccatis arcemur; per alias ad virtutem, & ad perfectius vitæ institutum, & pietatis exercitationem solicitamur. Sunt & quæ à singulis Episcopis constitui possunt, aut proscribi, sive immutari. Rursus aliæ, quarum sanctio ad majores Ecclesias, aut

ad Generalia Concilia, aut ad Romanam Sedem duntaxat pertinent. Ad hæc differendum foret, qui, & quando populorum & Episcoporum consensus exigatur, ut vim habeat, gentemque obliget lex aliqua ad disciplinam spectans, aut ab uno Episcopo, aut à Concilio quopiam, aut à Romano Pontifice promulgata; & quando liceat, aut non liceat istum negare consensum. Ea enim, ut vidimus, semper Apostolicæ Sedi, Conciliisve ipsis Generalibus mens est, ut Schismata ac turbæ, quantum fieri potest, declinentur. Et nova disciplinæ decreta obligare nequaquam solent Ecclesias, non sine ratione ab iis recipiendis alienas, aut Provincias aliis legibus & moribus jampridem addictas, & novarum legum impatientes. Neque Regum, Principumque jura, Regnorumque consuetudines, modò Legi divinæ, & Religioni minime contrarias, abrogare velle Episcopi censendi sunt. Atque hîc præsertim habenda ratio illius partis disciplinæ, quæ homines removet à vitiis, scandala avertit, aliaque opera in animorum ac Religionis perniciem tendentia vetat. Hujusmodi statuta vel à nolentibus Ecclesiis & populis obsequium exigunt, quando ab idoneis Auctoribus, Principibusque Ecclesiæ indicuntur; siquidem nulla plerumque legitima causa adferri potest, quare ab omnibus amplectenda non sint. Illa autem pars disciplinæ, quæ versatur in politicis legibus, & prospicit rerum temporalium regimini ac distributioni, sæpe ut valeat, consensu indiget Principum, populorum, aliorumque Episcoporum. Sed si complecti singula atque enucleare instituam, longius quàm velim excurrat oratio. Quare juvabit ultimo loco ea dumtaxat referre, quæ Phereponus non tam contra Augustinum, quàm contra Catholicam Ecclesiam in hujusmodi argumento habet, communia tamen & reliquis nostrorum temporum Novatoribus.

Dixerat Augustinus in Ep. 36. olim 86. ad Casulanum, de Jejunio Sabbati agens: *In his rebus, de quibus nihil certi statuit Scriptura divina, mos populi Dei, vel instituta majorum pro lege tenenda sunt.* Et hæc sane Patrum & Catholicorum omnium sententia fuit à vetustissimis temporibus ad nostram usque ætatem. Sed Phereponus ita commentatur: *Recte: si modò Leges illæ non imponantur, quasi necessariæ ad salutem; quod si fiat, meritò oppugnantur, quia solius est Christi jus claudendi cœli, ita ut nemo aperiat; & aperiendi, ita ut nemo claudat. Cujus legibus si aliæ quasi necessariæ addantur, tum novum Evangelium conflatur, quod ab omnibus discipulis suis rejici & Christus & Apostoli voluerunt.* Laudantur hîc à Pherepono, ut statim patet, verba Apocal. Cap. III. 7. *Hæc dicit sanctus & verus, qui*

qui habet clavem David, qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit. Alludere etiam potest ad Isaiæ XXII. & ad Job XII. Quæ quidem Scripturæ verba nihil obstare auctoritati Catholicæ Ecclesiæ, intellexisset ipse Phereponus, si ea recte exposuisset, & cum aliis contulisset Scripturæ sacræ documentis. Certe apud nos nihil magis ratum est, atque testatum, quàm solius Christi merito cœlum electis patere, iisque claudi, qui meritorum Christi suâ culpâ nequaquam participes fiunt. *Non enim*, ut ait Petrus Act. IV. 12. *est in alio aliquo salus; nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Et ipsi Christo data est omnis potestas in cœlo & in terra, ita ut nemo prædestinetur in adoptionem filiorum Dei, nisi per Jesum Christum [quemadmodum testatur idem Apostolus], & nemo nisi per ejus gratiam salvus fiat. Quod si de potestate legum inter homines ferendarum agitur, quibus qui obtemperet, æterno regno sit dignus; qui secus, inde excludatur: ne unus quidem inficiatur, quin absoluta quoque potestas constituendi, quidquid sibi libuerit, & summa in Ecclesiam cœlorumque regnum auctoritas mediatori Dei & hominum Christo collata fuerit, Capiti æterno Ecclesiæ, & Legislatori supremo.

Verùm non ita in se Christus conclusit auctoritatem hujusmodi atque potestatem, ut nulli alii communicaverit, ut integram solus [quæ sententia Phereponi est] sibimet ipsi reservarit. Petro, & Ecclesiæ, & Apostolis ceteris, eorumque successoribus Episcopis, suæ potestatis atque auctoritatis partem Christus commisit: quod qui ignorat, aut Christianus non est, aut nunquam legit divinæ Scripturæ Libros. *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis; & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cœlis:* ita Christus ad Petrum aiebat, Matth. XVI. 19. Et ne quis unquam ea ratione leges & imperium Petri effugeret, quod soli Christo sint cœli claves, ipse divinus Præceptor prius dixerat: *Et tibi dabo claves Regni cœlorum.* Ampla quoque auctoritas Apostolis reliquis confertur, Matth. XVIII. 18. ut alia loca prætermittam. Quibus ex rebus videat Phereponus, quàm idoneo argumento contra Leges Catholicæ Ecclesiæ ab Augustino laudatas ipse pugnet. Et sane concideret tota disciplinæ ratio, totumque regimen Ecclesiasticum, si quibuscumque Ecclesiæ præceptis negare obedientiam liceret, iisque tantummodo parendum foret, quæ à Christi unius ore descendisse constaret. Deinde si non est in Ecclesiæ, sacrorumque Pastorum manu claudere cœlum. Cur Apostolus ad Hebr. XIII. tantopere commendat, ut obediamus

Præpositis nostris, & subjaceamus illis, *ipsi enim pervigilant tanquam pro animabus nostris rationem reddituri*? Ergo in divinam indignationem incurrant necesse est, qui Ecclesiasticis Legibus obedire detrectant, sibique cœli fores occludunt, quippe Christo ipsi adversantes, dum Ministris ab ipso constitutis, & imperandi potestate ab ipso donatis nequaquam obtemperant.

Neque verò injustitiam in legibus à tota Ecclesia probatis excogitare possumus, cùm nihil legi divinæ ac naturali repugnans facere ab Episcopis jubeamur. Numquid enim Ecclesia & Episcopi, Pharisæorum more, *alligant onera gravia & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere*? Et hoc quidem falsissimum est, Ecclesiastica quippe præcepta, omnibus imposita (qualia fere sunt, quæ respiciunt jejuniorum, festorum, & confitendi peccata, & Eucharistiæ suscipiendæ tempus), pauca numero sunt, & pondere levia; & cùm justæ subsunt causæ, ad opus non obligant. Cetera verò præcepta quibusdam tantummodo operibus, & vitæ institutis illigata sunt, à quibus cùm abstinere nobis liceat, ab eorum etiam oneribus cavere liberum cuicumque est. Igitur hæc pauca etiam & levia præcepta omnibus imposita, eâ solùm ratione suspicari possumus injusta, quia naturalem hominum libertatem in agendo imminuunt, & jure æternæ gloriæ inobedientes privant. Verùm inepte hoc dicatur, simul ac pateat, hac libertate naturali spoliari nos justissime potuisse ac posse à Christo, & ab iis qui auctoritatem potestatemque sibi à Christo creditam exercent; si tamen spoliari libertate ille dici potest, qui libertate ipsa jubetur uti ad fugiendam gehennam, & ad comparandam sibi per opera salutaria æternam in cœlis vitam. Non enim ita liberi sumus, ut desinamus esse servi justitiæ, (quemadmodum ait Apostolus ad Rom. VI.) & subjecti Legibus, ac Pastoribus nostris. Neque porro jus ullum ad gloriam esse potest homini, qui obsequi neget Christi Ministris, non injusta, non gravia, ejusdem nomine ac auctoritate præcipientibus, prout poscit necessitas ac utilitas gregis, cùm ut mala opera avertantur, tum ut bona peragantur.

Possunt, fateor, iniquæ leges & ab ipsis prodire Pastoribus. Suos quippe habet limites eorum auctoritas, neque importabilia onera sunt inponenda, neque sine utilitate, aut necessitate gregis, aut sine Traditionis & Majorum exemplo, aut interdum sine aliarum Ecclesiarum consensu, novæ Disciplinæ leges omnibus indicendæ sunt, neque gravis peccati pœna non observantibus injungenda. At dubitare de justitia Legum Ecclesiasticarum tum certè

nullo pacto finimur, cùm per ipsas aliquid facere aut non facere peculiariter jubemur, quod generalibus legibus à Deo constitutis priùs præscriptum fuit. In suis nempe edictis nihil aliud Ecclesia tunc præstat, quàm certum constituere tempus, quo facienda sint quæ generali edicto aut Deus, aut recta ratio antea facienda constituerant. Jejunia, pœnitentiam, dies festos, aliaque ejusmodi in utroque Testamento, Eucharistiæ perceptionem, aliaque in novo commendari & præcipi legimus. Hinc Apostoli, & Ecclesia tempus decrevere, quo peragenda hæc forent, institutis sacris Deo diebus, indictâ Quadragesimâ, aliisque jejuniorum temporibus, & compulsis per edicta sua segnibus & oblitis sui hominibus ad Eucharistiam percipiendam, & ad purgandos animos per confessionem criminum. Hunc autem usum Ecclesiasticæ auctoritatis, atque hæc omnia per ipsam Ecclesiam constituta consensus universæ Antiquitatis, ac Traditio legitima, divinæ mentis Interpres, & omnium Patrum Chorus, & Ecclesiæ omnes concordi studio probant, atque amplectuntur. Quid est ergo, quòd nostris temporibus nonnulli declamare audeant in quædam Ecclesiasticæ Disciplinæ præcepta? Quasi Christus conceptis verbis edixisset, ne Pastoribus à se datis pareremus, nisi cùm ea merè præcipiunt, quæ in Evangelio expressa jam habentur, & quasi ejus lex foret Ecclesiæ legibus, vel cùm utilia aut necessaria ad animarum salutem præcipiuntur, non esse morem gerendum; & quasi Apostoli, & Apostolorum auditores, & proximi successores, nihil faciendum aut non faciendum scripsissent, & porro nihil ipsi faciendum decrevissent, nisi quod aperte ac nominatim à Christo constitutum antea fuerit. Qui tam temerè de juribus & regimine Ecclesiæ judicant, necesse est, ut tria etiam priora Ecclesiæ secula Evangelio Antichristiano usa fuisse, & à fide vera defecisse pronuntient, cùm leges ferè omnes, quas adhuc observandas sub pœna peccati contendimus, aliasque etiam modò obsoletas, tunc in usu fuisse, & magna cum religione observatas legamus. Quòd si Phereponus moderationem tantùm exposcit in hujusmodi legibus indicendis, Catholicos quoque (quod suprà innuebam) concordes habebit; quippe, ut cum Thoma Aquinate loquar, 1. 2. Qu. 107. Art. 4. in hisce legibus etiam Augustinus Epist. 119. cap. 19. ait esse *Moderationem attendendam, ne conversatio Fidelium onerosa reddatur*; dicit enim ad inquisitiones Januarii de quibusdam: *Religionem nostram &c. servilibus premunt oneribus adeo, ut tolerabilior sit conditio Judæorum, qui legalibus sarcinis, non humanis præsumptionibus, subjiciuntur.*

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

De Historia Religionis agitur. Ejus duplex genus, Historia divina, & Historia Ecclesiastica. Illa divinam Fidem à Christianis exigit. Quid juris illic sit hominum ingenio. Ecclesiasticæ Historiæ documentis non debetur supranaturalis Fides. Rationes istius sententiæ. Ecclesia non immunis à periculo errandi in judicandis Personis, Auctoribus Librorum dignoscendis, in Sanctorum gestis narrandis, & in aliis id genus factis.

A Dogmate ac Disciplina, quorum jura quanta potui brevitate expedivi, ad res historicas me confero. Non modicam partem ex his Religio ipsa sibi adoptat; nam neque ipsa dogmata, ipsamque disciplinam, ut ita loquar, aliunde scimus, quàm ex Historia, quæ scilicet nobis narrat, quæcumque Deus revelavit, quæve Sacramenta atque Mysteria Christus instituit. Tum ipsa complectitur res gestas & vitam Christi, ejusque Discipulorum acta, ingentemque illam rerum hominumque seriem, quibus à sui exordio ad nostram usque ætatem cum Judaica, tum Christiana Ecclesia abundarunt, quantùm pertinet ad Religionem veram. De ceteris enim rebus gestis profanam Historiam conflantibus nullus nunc nobis est sermo. Quid autem juris hic habeant ingenia nostra, investigandum est.

Duplicem in classem Historia Religionis dividitur. Exhibet prima classis, quæcumque Christus per se, vel Spiritus sanctus per ora Prophetarum & Apostolorum narravere, aut scribenda mandavere, facta ab ipso Deo, & à Filio ejus unigenito, & ab hujus Discipulis, & à populo, veraci Religioni addicto. Atque ista appellari potest Historia divina, aut Historia Revelationis divinæ. Altera classis versatur in referendis iis, quæ post Christum & Apostolos in Ecclesia contigere ad nostram usque ætatem, Concilia, Hæreses, Patrum scripta, Episcoporum edicta, sanctorum Hominum gesta, atque innumera alia, Religionis faciem, usum, abusum, eventus, & regimen exprimentia, non tamen à Deo revelata, neque Spiritus sancti jussu & afflatu literis aut memoriæ consignata. Historiam Ecclesiasticam peculari appellatione istam nuncupare liceat.

Ad Historiam divinam quod attinet, diu fatigandum non est, ut intelligant ingenia nostra, quomodo erga ipsam gerere sese debeant. Ejusmodi facta parem cum dogmatibus fidem & venerationem à nobis exigunt, cùm non illa minus quàm ista ad mortalium genus erudiendum nuntiata fuerint à Deo, sive à Scriptoribus divinitùs inspiratis, & ex Dei munere falli nesciis. Hic autem locum habet, non secus ac in dogmatibus, Traditio Ecclesiastica, quæ si legitimè deducta sit ab antiquitate, ab universitate, & consensu Majorum, hoc est, si à Christi & Apostolorum ore emanasse cognoscatur, hisce factis eamdem fidem conciliat, quam Apostolorum scripta conciliarunt. Unde enim, nisi ex Traditione, perspectum habemus, tot divinarum Scripturarum Libros esse Spiritu sancto jubente conscriptos, & germanos esse Prophetarum atque Apostolorum fœtus? Deinde nihil manifestius est, quàm Apostolos multa de se & de Christo in suis scriptis prætermisisse, quæ tamen suis auditoribus voce identidem significare potuerunt. Quæ ergo de iis rebus Apostoli aut Auctores ab Apostolis probati, tradiderunt, divinâ Auctoritate niti certum est, cùm, ut illa docerent, Spiritum sanctum ipsis adfuturum, Christus ipse promiserit, & verbis divinis non minor vis insit, non minor veneratio debeatur, scriptis, quàm ore tantummodo traditis. Collocandi sunt in eodem gradu Judæorum Libri, quorum auctoritatem Christus & Apostoli confirmarunt.

Subsidat igitur necesse est ingeniorum nostrorum ambitio, ubi sese nobis offerunt ejusmodi facta. De illis suspicari quidquam falsi, ipsum Deum mendacii accusare fuerit. Attamen & hic est aliquid juris ingeniis nostris. Duo nimirum, aut cum laude, aut sine culpa, hìc in quæstionem vocari interdum possunt. Primum est, utrum quædam in Scripturis sacris enarrentur, tanquam verè contigerint, an tanquam Parabolæ, atque Allegoriæ. Is enim etiam mos fuit sacris Auctoribus, atque ipsi hominum Magistro Jesu, ut aliquam veritatem sive historicam, sive moralem, sub allegorico velo, & sub Parabolis, poëticisque figuris ingeniosâ gravitate referrent, quò illa documenta & dulciùs haurirentur, & firmiùs ab auditoribus retinerentur. Qua in re sese consuetudini & ingenio Orientalium populorum accommodarunt, quibus majori, quàm apud alios populos, in pretio fuere, immo sunt adhuc, talia eruditionis condimenta. Ita dubitare quis potest absque Dei revelantis injuria, vixerintne reipsa Job, Lazarus mendicus, & Filius prodigus, atque alii quidam celebres in divinis Libris; an potius eorum vita & acta sint Parabolis sacris tantummodo accensenda.

Alterum est, licere inquirere modum, quo aliqua in utroque Testamento acciderinr, & facta fuerint; quod salvâ Historiæ fide præstari poreft. Atque hinc magna quæstionum seges Interpretibus sacris enata, dum quisque modum istum congruentiorem menti divinæ Scripturæ excogitat. Sed utrobique cavendum, ne longiùs quàm par est, excurrat ingeniorum libido. Traditio consulenda est, & sanctorum Parrum terenda vestigia, & communis Ecclesiæ expositio ante oculos perpetuò habenda, sicuti sapientissimè statutum est in Tridentina Synodo, & Majores nostri ab ipsis Ecclesiæ primordiis commendavere. Ea de causa malè accepti sunr, non quicumque novas in expositione divinarum Literarum opiniones adferunt, aut literalem sensum allegorico præferunt, sed qui jam receptas in Ecclesia Dei interpretationes tanquam certas & unice veras, contrariis & enormibus sententiis propositis improbavere. An ab hujusmodi semita aberrarint, qui Job, & Tobiæ gesta in Dramata, ac in Allegorias amandarunt, quæri posset. Certè non bene inter nostros audiere quondam Thomas de Vio Cardinalis Cajetanus, vir nihilominus æterna laude dignus, & alii quidam, quòd nimia libertate in Genesi explicanda usi sunt, & à veteribus paulò nimiùm discessere. In his omnibus non scientia tantùm, & eruditione, & ingenio opus est, sed etiam prudentia. Prudentiæ autem leges vix longo sermone expediri queunt, aut saltem hîc non debent, cùm ad alia sit festinandum.

Historia Ecclesiastica, quæ alteram classem rerum ac factorum complectitur, quorum memoriam ab Apostolorum voce aur scriptis non accepimus, alio sidere, aliis legibus regitur. Er ne diu evagemur, illud continuò statuendum est: *Nullum esse Factum, quod verum certumque divinâ & supranaturali, ut aiunt, fide credendum sit, nisi quod à Christo revelatum fuerit, & Spiritu sancto jubente à Prophetis & Apostolis conscriptum, aut vivâ voce traditum posteris, & non fallaci, sed Ecclesiæ vera testimonio uti tale nobis propositum.* Hujusmodi sententiæ veritatem partim ex iis, quæ hactenus dicta sunt, partim ex aliis argumentis apertissimè elicimus.

Sicuti sanctus Thomas, & reliqua Theologorum cohors affirmat, Articuli Fidei temporis successione, quod est ad substantiam, crescere non possunr, sed solùm quod est ad explicationem. Nimirum quod olim Deus per Filium suum, Prophetas, & Apostolos revelavit, id unam Christianam Fidem constituit. Nihil addi, nihil inde detrahi potest. Explicare dumtaxat sine erroris periculo, quæ Deus revelavit, Ecclesiæ licet, immo ad eam pertinet: quæ certe explicatio non nova dogmata invehit, sed vetera majori

lucce donat, aut à perversis & novitiis interpretationibus vindicat. Lectores diu detineam, si quæ Apostolorum & Patrum loca certissimæ huic sententiæ fundamentum præbuerunt, recensere velim. Illud tantùm dicam, communi omnium consensu tradi: Doctrinam Christi omnino perfectam, nulliusque additamenti, aut imminutionis indigam; & nefas esse, quidquam pro Fidei dogmate habere, quod non ab ipso Deo sive per sacras Scripturas, sive per Traditionem, quasi per manus ad nos usque transierit. Novas Revelationes expectandas aut suscipiendas non esse: & quamvis vel ab Apostolo, vel etiam Angelo quidquam novi, veluti revelatum nuper, & veluti christianum dogma Fide supranaturali credendum, proponatur; sine hæsitatione illud repudiandum esse. Novitatem inter signa erroris habendam, & ideo Hæreticos damnandos, quod nova dogmata, novas revelationes in antiquam Christi doctrinam intrudere velint. Quocirca qui sibi facultatem arrogant proponendi nova de Fide Christi dogmata, exiguntque à Fidelibus illum assensum, qui certis Dei Revelationibus unicè debetur: id sibi licere putant, quòd Romani Pontifices, Concilia Generalia, & Apostoli ipsi nequaquam licere conceptis verbis fatentur. In hanc rem legendi præ ceteris Tertulianus & Vincentius Lirinensis, & Cœlestini ac Leonis Romanorum Pontificum Epistolæ, ut alios Pontifices Maximos, Concilia, ac Patres omittam.

Quæ cùm ita sint, quis non intelligat, nulla haberi posse facta, præterquam enarrata in sacris Scripturis, aut per legitimam Traditionem vulgata, quibus adhibenda sit supranaturalis Fides? Si, inquam, ista facta ad Christi Revelationem, aut ad Apostolorum Traditionem per germana antiquitatis monumenta referri nequeant, & post ævum Apostolorum contigerint: certa quidem esse hominibus, & fide dignissima possunt, at nequaquam efflagitare à Christiano populo divinam Fidem. Nam qui dicatur Christus ea revelasse, Apostoli ea tradidisse, quæ nondum acciderant, & occulta penitus Ecclesiæ fuere ad eum usque diem, quo in rerum universitatem emersere? Prædicendo tantùm poterat hujusmodi facta Christus revelare Apostolis. Sed ubinam istarum prædictionum vel unum vestigium in sacris Libris, in Traditione legitima?

Ab hisce propterea factis non revelaris dogmata Fidei revelata longè differunt. Scilicet dogmata ex natura sua jam revelata à Deo fuerant, & jam dudum aut expressa, aut non admodum obscure significata Ecclesiæ. Fortasse à multis ignorabatur aut mini-

mè advertebatur, aut nequaquam credebatur ejusmodi Revelatio; at Revelatio, nihilominus firma per se constabat, tametsi variè de ipsa homines nonnulli sentirent. Quando ergo Ecclesiæ placuit de illa Revelatione certos facere Fideles, nihil illa novi, quo ad doctrinam ipsam, proposuit, sed dumtaxat quo ad homines quosdam ea de re antea aut incertos, aut ignaros. Ita Spiritum sanctum à Patre Filioque procedere. Animas sanctorum, statim ut è corpore exierint, Dei visione donari; omniumque animas, non ex traduce esse, sed singulas in singulis corporibus creari, olim Deus revelavit. Diu à nonnullis de istorum revelatione dubitatum ac disputatum est, & licuit disputare, cùm nondum Ecclesia veritatis custos ac interpres quæstionem omnem suâ sententiâ sustulisset. Ecclesiæ autem sententia id tantummodo statuit, quod certissimè à divino Spiritu Prophetis & Apostolis revelatum jampridem fuisse sibi constabat, tum divinis Scripturis, tum Traditione consulta. Verùm eò pertinere nemo dicat facta, de quibus cùm certum est, nihil ab Apostolis scripto aut vivâ voce traditum, tum certissimum est, ipsa post Christum & Apostolos accidisse. Aut novam hîc excogitare, aut falsam obtrudere Revelationem Dei, necessum esset: quod & à Religionis veræ, & ab Ecclesiæ veracis natura, atque instituto nimis abhorret. Non igitur ista tanquam antiquitùs à Deo revelata, Ecclesia definire potest; non igitur supranaturali Fide credenda sunt certa.

Alterum argumentum nobis experientia suppeditabit. Omni periculo errandi Ecclesia caret, & nunquam reipsa erravit, cùm de dogmatis aut factis definiendis agitur, quæ sibi divinitùs revelata innotuere. In iis autem factis, quæ Apostolorum ætatem subsecuta sunt, aut per Traditionem à Christo atque Apostolis nuntiata fuisse non constat, Ecclesia, & summi Pontifices falli possunt, & reipsa quandoque errarunt. Consequens ergo est, Ecclesiæ & successoribus Petri, non eam quoque à Christo adjunctam fuisse prærogativam, ut ejusmodi facta decernere possent, non secus ac fidei dogmata, certissimo calculo. Quocirca solemnis Apostolicæ Sedis regula est, Patrum ac Theologorum consensu firmata: omnia, quæ in Conciliis etiam Generalibus geruntur, exceptis fidei causis, retractari posse. Et huc referenda sunt sancti Augustini verba Lib. 2. cap. 3. de Bapt. contra Donatistas à nobis superiùs expensa, quibus innuitur, ipsa generalium Synodorum decreta sæpè à sequentibus emendari, dum aut experientia, aut novis documentis aliquid innotescit, quod antea latuerat. Deinde, licèt hujus generis sententiæ ac judicia mutationi obnoxia sint,

sint, atque emendationi: id tamen vitio, aut dedecori verti non posse Ecclesiæ, sive Religioni, cùm ea tantùm firma ac immobilia fore Christus pollicitus fuerit, quæ ad doctrinam, & ad facta à se, vel suo jussu, revelata spectant. Stetit hucusque in Ecclesia, & nunquam vacillabit hujusmodi doctrina, & factorum revelatio. Si in aliis à veritate declinabitur, erit hoc hominum infirmitati tribuendum, non Christo, qui sua promissa æternùm & fideliter implet.

Age ergo, nonnulla in hanc rem proferamus exempla, cùm & plura, & illustria, & obvia sint passim. Primò in judicandis personis ita se Apostolica Sedes, & Concilia, & Catholici semper gessere, ut judicia sua non arbitrarentur, aut esse vellent paria auctoritati, atque immobilitati divini Verbi. Nam & ea ad incudem rursus revocari, atque emendari siverunt, & melioribus documentis allatis in diversas à prioribus abiere sententias. Paulus Samosatenus in primo Antiocheno Concilio absolutus, in altero damnatus est. Arius ipse, & Ariani, post eorum damnationem à Nicæno Concilio promulgatam, innocentes quodammodo declarati sunt, & in communionem restituti, id tolerante Ecclesia. Innocentiam Athanasii, & Marcelli Ancyrani, Julius Romanus Pontifex, & Sardicense Concilium statuerant; eorum tamen causas iterum expendi, Patres, summique etiam Pontifices passi sunt. Marcellum reum esse atque hæreticum illustres viri postea contenderunt, & in primis Basilius Magnus. Neque minus celebris fuit Cæciliani Carthaginiensis Episcopi causa. Lis eidem contra accusatores Donatistas adjudicata fuerat in Romano Concilio, præsidente Melchiade. Obtinuerunt victæ partis querimoniæ, & accusationes, ut in amplissimo Arelatensi Concilio rursus audirentur, & quanquam pari successu pro Cæciliano pronuntiatum & ibi fuerit, adhuc tamen non recusarunt Africani Patres, ut eadem causa denuò Carthagine pertractaretur, damnaturi vel post mortem Cæcilianum, si crimina opposita vera deprehenderentur. Cur non & memorem Zosimi Romani Pontificis acta, qui à Pelagio Hæresiarcha circumventus, in ipsius auxilium, & pro illius innocentia, ad Africanos Episcopos rescripsit? Theodoretum, Ibam, Theodorum Mopsuestenum, Gothescalchum, aliosque celebres viros in quibusdam Conciliis damnatos, in aliis absolutos legimus, ut jam parere possit, Concilia & Ecclesiam in hujusmodi factis definiendis neque imperare velle, neque exigere posse certissimum à nobis Fidei divinæ assensum.

Secundò, immunia ab errore non sunt Concilia, licèt Oecume-

nica, in auctoribus Librorum dignoscendis. Certè per multa secula ne dubitatum quidem est, quin Dionysio Areopagitæ Apostolorum æquali tribuendi essent Libri, qui sub ejus nomine circumferuntur. Nostra tamen ac Patrum ætate usus Critices restauratus, si non omnibus literarum professoribus, saltem omnibus viris emunctæ naris persuasit, eos quidem libros plurimi faciendos, sed tantam antiquitatem non redolere, quanta hucusque vulgò tributa ipsis fuit. Illustriores etiam majorique in pretio apud Latinos fuere plurimæ Clementis, aliorumque Romanorum Pontificum ad Siritium usque Epistolæ. Sed ita rudium seculorum persuasio proximè præteritis temporibus profligata fuit, ut Isidorus Mercator, sive Peccator, nulli amplius imponat, & nemo sit cordatus, cui scripta illa suppositicia non videantur. Idem dicendum de quàmplurimis aliis Libris, aut suppositis, aut incautè tributis Ignatio, Athanasio, Augustino, Hieronymo, aliisque Patribus; & tamen hujusmodi Libros non provincialia tantùm, sed ipsa quoque Oecumenica Concilia, & septimum præsertim habitum Nicææ, Pontifices Maximi, & innumeri Scriptores tanquam legitima eorum Patrum monumenta olim adhibuere.

Tertiò, in sanctorum hominum gestis, reliquiis, atque miraculis recensendis, sive proponendis, plus quàm humanam fidem Catholica Ecclesia exposcere non potest. Quæ enim monstra, quæso, non irrepsere in veterum Historias? Quæ conficta non fuere aut ab improbis, aut à piis impostoribus, ut sanctis Martyribus, Confessoribus, aliisque Religionis Christianæ illustribus Athletis major veneratio & fama apud posteros quæretur? Inauditi etiam antea Cœlites Ecclesiasticis Diptychis inscripti fuere. Simeonis Metaphrastis spissum opus legere juvat, fabulis uberrime refertum. Neque iis carent Gregorii Turonensis, Gregorii Magni, Vincentii Bellovacensis, Antonini, aliorumque Hagiographorum volumina. Nam quò magis ignorantia & literarum oblivio obtinere inter Christianos cœpit, aut eò securior facta est impostorum audacia, aut minus cauta aliorum credulitas. A quorum erroribus cùm satis sibi non caverint piissimi alioquin & celebres viri, factum est, ut in ipsa Templa, in ipsas ad populum conciones, in precum Libros, in Romanorum Pontificum Epistolas, penetrarint nonunquam hujusmodi commenta. Et quidem à doctis viris, & à Baronio præcipuè, multum operæ collocatum est in purgandis Historiis, Martyrologiis, & Breviariis ab ista fæce. Sed quæ in immensum excreverat, nondum prorsus expugnari se passa est, & modò temeritas absit, modestusque Critices usus in consilium advocetur, nostris

futurisque ingeniis erit hîc, in quo se utiliter adhuc exerceant.

Denique in ceteris capitibus Historiæ Ecclesiasticæ à Spiritu sancto non revelatæ, se ab erroris periculo divinitùs immunem Ecclesia Catholica nondum censuit. Diutissime illa opinio inter Christianos invaluit, non sine divino prodigio à LXX. Interpretibus sacras Scripturas in Græcam Linguam fuisse conversas. Unus subinde Hieronymus omnium fere antiquorum Patrum hac de re sententiam ita infirmavit, ut ab illa jam plerique prorsus discesserint, aut saltem de hujusmodi facto dubitandum consentiant. Ad hæc celeberrima olim fuere, & absque hæsitatione ubique excipiebantur, quæ de S. Jacobi in Hispaniam adventu, de sancti Dionysii Areopagitæ Episcopatu in Galliis, de gestis Martialis Lemovicensis, aliorumque Apostolorum & Martyrum, qui primi varias gentes Christi doctrinâ imbuerant, confidentissime narrabantur. Nemo dubitabat de splendidis tot Ecclesiarum, aut Religiosorum Ordinum originibus; de Lepra, Baptismo, & Donatione Constantini; de Icunculis beato Lucæ adscriptis; de tot sanctæ Ursulæ in martyrio sociabus; de Veronica; de Marcellini Romani Pontificis lapsu, & Sinuessano Concilio, aliisque id genus innumeris. At ista nunc falsi coarguuntur à doctissimis viris, aut saltem non ea esse exploratum est, quibus tam facilè sit fides adjungenda, cùm Historici præstantiores, & veneranda antiquitas, & temporum series iisdem sive apertè sive tacitè adversentur.

Restat igitur, ut ex istis, tum rationibus, tum exemplis colligamus, immutabiles non esse, neque esse divina fide certissimas de factis non revelatis in Ecclesiastica Historia sententias. Neque hisce factis eam, qua suapte natura carent, divinam auctoritatem, & inconcussam certitudinem communicare possunt vel Romani Antistites per sua diplomata, atque edicta, vel Synodi Oecumenicæ per sua decreta, vel quisquam alius quamvis doctrina, veracitate, ac pietate conspicuus. Quocirca non Hæreticis illico accensendus non infamia, non pœnis justissimè ab Ecclesia in illos constitutis, qui fidei dogmata negant, aut à fide vera deficiunt, quisquam erit mulctandus, quòd hujusmodi narrationibus eamdem ipsam fidem præbere nescit, sive etiam recuset, quam præbet, & omnes novimus esse præbendum, narrationibus cœlo auctore traditis.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

Ut aliquod factum fide supranaturali credendum statuatur, quæ conditiones requirantur. Revelationes quarumdam sanctarum mulierum ad fidem non spectant: Neque Canonizatio Sanctorum. Traditio necessaria, ut aliquod factum tanquam pertinens ad fidem decernatur. An Immaculatam Deiparæ Conceptionem statuere possit Ecclesia.

UT autem, quæ sint Ecclesiæ, quæ ingeniorum jura, cùm de factis historicis agitur, manifestiùs innotescat, dicendum nobis videtur, duas conditiones plane exigi ad certam eorum definitionem. Sine istis neque à nobis efflagitare Ecclesia poterit, neque nos adhibere supranaturalem fidem debebimus. Altera est, ut quæ definienda sunt ab Ecclesia, sive jam definita videntur, Christus revelare potuerit, sive, ut melius dicam, voluerit, aut ab Apostolis, dum in vivis erant, tanquam à Christo & Spiritu sancto accepta, potuerint tradi & nuntiari populis, ejusdem Spiritus sancti jussu. Altera est, ut liqueat, quæ ita à Christo revelari, & ab Apostolis tradi potuere, reipsa revelata, aut ab Apostolis tradita fuisse: quod liquere non potest, nisi eorum legitima Traditio habeatur in Ecclesia Dei. Utraque conditio necessaria est. Nam si aliquod factum à Deo non revelatum adjungere liceret fidei dogmatibus, jam Christianæ Religionis doctrina novum quotidie incrementum acciperet, & novi in dies fidei articuli creari possent: quod certè inter Catholicæ Ecclesiæ homines nemo licere arbitratur, & à veræ Ecclesiæ dogmate abhorrere omnes fatentur. Deinde, etiamsi à Christo atque ab Apostolis revelari facta potuerint, non continuò revelata fuisse constat. Ac proinde si desideretur eorum Traditio in Patrum monumentis; si ipsa Traditio Antiquitatis suffragio non comprobetur, immo si improbetur; aut si tempus certum assignari possit, quo ejusmodi facta antea inaudita cœpta sint venditari: quis ad auctores Apostolos talia referat? quis ipsis eamdem ac Evangeliis fidem habeat, habendamve putet? De Christi atque Apostolorum gestis præter ea, quæ in Canonicis Scripturis continentur, & ex antiquissima ac germana Traditione accepimus, quamplurima alia

olim ferebantur. Evangelia quoque alia, & alii Apostolorum Actus emersere antiquitùs. Quibus tamen, quippe constanti ac legitima Traditione carentibus, aut ademit, aut nunquam addidit fidem Ecclesia vera.

Quæ cùm ita sint: Primò, intelligimus, quascumque revelationes de Servatoris nostri, aut Deiparæ Virginis, aut Apostolorum gestis, aut etiam de quibusdam dogmatis, accidisse legimus, postquam vivere desierunt Apostoli, nunquam in censum divinæ doctrinæ referendas esse. Nonnullas quidem Revelationes, & Prophetias fidelibus interdum à Deo concedi potuisse post Apostolos, & adhuc posse, apud nos doctrina fidei est; eoque referri possunt verba Joelis 2. 28. à sancto Petro citata in Actis Apostolorum 2. 17. *Post hæc effundam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ; senes vestri somnia somniabunt, & juvenes vestri visiones videbunt.* Multas etiam ex his revelationibus, visionibus, ac prophetiis, exacto jam Apostolorum ævo, contigisse narrant sancti ac probatissimi Patres, easque experientia non inanes, non confictas subinde testata fuit. Verùm eas ad facta duntaxat peculiaria, & ad singulorum fidelium utilitatem ac solatium, non autem ad generalem Ecclesiam, neque ad certam dogmatum fidem pertinere constat. Veræ esse possunt, certæ penitus, & Ecclesiæ Dei necessariæ esse non possunt. Idcirco, etsi revelationes quarumdam sanctarum mulierum, Brigittæ, Catharinæ Bononiensis, & Catharinæ Senensis, Angelæ Fulginatis, Hildegardis, Gertrudis, & aliarum, aut laudaverit, aut toleraverit Ecclesia: nemo tamen Theologiæ melioris conscius, hucusque fuit, qui certitudinem Fidei Catholicæ ipsis additam fuisse autumarit, immo non affirmarit, Concilia & Ecclesiam universam auctoritate carere similia decernendi, tanquam indubitata & certissima dogmata Christiano populo credenda. Neque alia de causa damnati olim Cataphryges, & Montanistæ, quàm quòd novas de tribus Quadragesimis celebrandis, de secundis Nuptiis abdicandis, de pace majorum criminum reis deneganda, aliisque de rebus revelationes instar necessarii dogmatis proponerent. Quare deinceps Cataphrygum nomine à sanctis Patribus ii notati fuere, qui novas, non de aliquo peculiari facto [hoc enim cœlitus contingere posse, & quandoque contigisse, exploratum habemus] sed de aliquo dogmate revelationes inducerent. Quæ verò visiones ac revelationes de Christi ac Deiparæ gestis, dum in vivis essent, circumferuntur, ideo toleratæ, quòd nihil sacris Scripturis ac Traditioni antiquissimæ contrarium per eas adferebatur. Ce-

terum, ab iis in sacram doctrinam invehendis, atque adhibendis, perpetuò abstinuere sapientissimi Pontifices, ac sancti Patres, atque Scriptores eximii, qui etiam revelationes veras à falsis difficilè distingui posse aiunt, & longe ab ea opinione fuerunt, ut id genus facta sine dubitatione accipienda crederent. Eam in rem omnium præcipue legendus magnus Ecclesiæ & Universitatis Parisiensis Cancellarius Joannes Gerson.

Secundò, ad Ecclesiam, ad Generalia Concilia, ad Apostolicam Sedem pertinet, in sanctorum Canonem referre homines consummatæ sanctitatis gloriâ, dum viverent, illustres & post mortem miraculis claros. Disciplinæ leges eorum cultum ita indicere possunt, & ad universam Ecclesiam extendere, ut non solùm pium ac laudabile sit, hujusmodi sanctos invocare, & sibi adsciscere patronos apud Deum, sed etiam impietatem sapiat eorum cultum improbare, atque contemnere. Quare à suspicione Hæresis ille non absit, atque intolerandam, & pœnis dignam temeritatem ac impudentiam præ se ferat, qui rite Cœlitum Catalogo adscriptos explodat, & in iis, ut aiunt, canonizandis Ecclesiam reipsa, & Romanum Pontificem errasse dicat. Suspicionem Hæresis memoravi, non autem Hæresim formalem; quippe non video quî conciliari possit cum certissimis regulis hactenus traditis eorum sententia, qui firmissimo assensu, divinaque fide credendum censent, Ecclesiam aut Romanos Pontifices talia decernentes falli nunquam posse. Videant ipsi, an non inde sequatur, novas revelationes, nova de factis dogmata in Ecclesiam induci: quod abhorrere à Catholica doctrina & ipsi non negant. Nam quæ argumenta pro sua opinione producunt, aut nihil, aut nimium in ista quæstione probare, facile cognitu est. Sunt verba Christi [aiunt nonnulli] apud sanctum Joannem XVI. *Cùm venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Verùm non omnem procul dubio veritatem à divino Spiritu nobis revelandam, ex omnium interpretatione perspectum est; sed omnem tantummodo veritatem, quæ ad salutem hominum, & ad veræ fidei atque Ecclesiæ Catholicæ integritatem conservationemque necessaria sit. Quomodo verò dicamus, necessarium hominibus, fidei, & Ecclesiæ esse cultum novi alicujus sancti, fidemque de illius beatitate cœlesti? Utile est, non necessarium, ista habere, ista scire. Innumeræ aliæ veritates sunt, quas novisse in utilitatem Christianorum cederet; & illas tamen certò decernere, nunquam sibi tribuit, aut tribuere potest Ecclesia. Neque verò, etiamsi in re tanti ponderis ab errandi periculo immunes non credantur Synodi univer-

sales, & Romani Pontifices, ejusmodi inde consequuntur incommoda, ut oporteat inauditam antiquitùs opinionem amplecti.

Attamen inquiunt aliqui, ludibrio exponeretur Ecclesia sancta Dei, atque à Spiritibus tartareis irrideretur, si quos perpetuò in inferis cruciandos, tanquam sanctos in terris colendos proponeret. Ad hæc absurdus error foret, eorum poscere patrocinium in cœlis, qui Deum iratum experirentur in inferis. Quæ tamen omnia illud solum suadent, Romanos Pontifices, & Ecclesiam, nulli diligentiæ parcere debere, quo fiat, ut Beatorum albo tantummodo inscribantur homines absoluta pietate & sanctitate, & miraculorum gratia verè conspicui, dimissis reliquis dubiæ sanctitatis. Ceterum si in his contingeret error, [quem certe, modò rite peracta sit Canonizatio, contigisse nemo unquam ostendet, & contingere posse difficillimum putamus] nihil probri in Ecclesiam, aut in Romanum Pontificem recideret, cùm sacrorum Pastorum cœlestis prærogativa sita sit in immunitate non ab omnibus erroribus, sed ab erroribus in doctrina Christi, & in factis per Apostolorum calamum aut vocem traditis. Ecclesiam in aliis falli posse jam vidimus sine dedecore suo, sine fidei detrimento. Quis autem nescit, tot Sanctorum Reliquias publico donari cultu, & Romanorum Pontificum, aliorumque Episcoporum, & interdum etiam antiquitatis diuturnæ auctoritate probari: quas tamen qui certo fidei divinæ assensu credendas esse affirmet germana eorumdem Sanctorum Lipsana, plane à veritate absit. Præterea neque privatæ Ecclesiæ, neque Ecclesia universa in tot Sanctis recipiendis, quorum nomina nunc in Martyrologiis occurrunt, eam adhibuere diligentiam, quæ nunc Romæ adhibetur, ut de eorum sanctitate constet. Et tamen hi palam coluntur, neque inde suspicamur grave malum in Ecclesiam effluere. Exempli causâ licuit Ravennatibus, Mediolanensibus, Parisiensibus, Lugdunensibus suos colere aut Episcopos, aut Cives sanctos, cùm tamen Ecclesia universa, aut Romanus Pontifex nondum de certa eorum beatitudine judicasset. Nunc etiam cuicumque licet numerum ingentem Sanctorum colere in Romano Martyrologio descriptorum, quanquam non præcesserit Canonizatio solemnis. Sanctam quoque feminam Veronicam, Virginum S. Ursulæ, Sociarum undecim millia, aliosque hujusmodi Sanctos Ecclesia olim toleravit, & adhuc tolerat, tametsi an unquam fuerint, nunc doctissimi viri non injuriâ dubitent, & de aliis nonnullis dubitare licitum putent. Similiter neque ad fidem spectat, in singulis Hostiis, quas adorandas populo Sacerdotes exhibent, contineri vivum Christi

Corpus, & Sanguinem. Errores igitur, & incommoda ex his potuerunt, & possunt adhuc accidere. At non ea sunt, ut eorum causâ fœdari, aut deficere Religio vera, aut rugas inde contrahere possit. Isti sunt, ut Scholarum vocabulo utar, errores materiales, cavendi quantùm fieri potest, sed nullum animabus periculum, nullam veræ Ecclesiæ infamiam creantes. Orationes autem nostræ, cultusque noster, vel cùm rogamus, atque veneramur quempiam, quem cœlitem putamus, semper ad ipsum Deum feruntur, in quo rogando, atque colendo fieri non potest ut fides aberret. Quamobrem, si & in Sanctorum Canonizationem ejusmodi materiales errores illaberentur, nihil mirum foret. Sed tamen ritus iste ab Apostolica Sede eo nunc peragitur accurato diligentique studio, ut pie credendum sit, nullum ea in re errori locum fuisse, aut deinceps futurum. Non necessariò igitur, sed tamen *pie credendum est*, ut inquit S. Thomas, quodlibet. Lib. 9. art. 16. *quod nec etiam in his judicium Ecclesiæ errare possit*. Hæc nobis æquissima, hæc pia videtur sententia, & in hac ipsemet Sixtus IV. fuisse videtur, dum catalogo Sanctorum adscripsit beatum Bonaventuram; inquit enim in Bulla: *Confidentes, quod in hac Canonizatione non permittat nos Deus errare*. Altera sententia quibus firmis rationibus, quibus Scripturæ & Patrum suffragiis fulciatur, nondum invenimus, & potissimum si verum est quod ab aliis didici, nempe exstare in antiquo Ceremoniali Romano Lib. 1. Sect. 6. Cap. 2. formulam Canonizationis, in qua protestabatur olim summus Pontifex, se *per actum Canonizationis non intendere aliquid facere, quod sit contra fidem, aut Ecclesiam Catholicam, sive honorem Dei*.

Tertiò, verum quidem est, certo & minime fallaci Ecclesiæ decreto sanciri posse nonnulla, quæ ante Apostolorum mortem evenere, cùm ista revelari à Christo, aut Spiritus sancti jussu ab Apostolis tradi potuerint. Sed tum sine errore id fieri continget, si de factis agatur, quæ ad Historiam Christi & Religionis intime spectent, & ad Ecclesiæ ædificationem conducant. Non enim veri videtur simile, Christum ejusque discipulos inutilia revelasse, seu tradidisse posteris, & Spiritum sanctum suæ Sponsæ adfuturum, ne in hisce supervacaneis erret. Deinde necessum est, ut ejusmodi factis constans antiqua, & legitima Traditio adstipuletur. Id quoque exigitur in dogmatis sanciendis, quanquam ista unum ex altero sæpe necessariò pendeant: quantò ergo magis id exigatur in factis, quæ contingere vel non contingere æque potuerunt, & revera contigisse non aliunde haberi, quàm ex Histo-

ria

ria ac Traditione poteſt? Illa porro legitima ſatis, & germana antiquiſſimæ rei Traditio minime appellanda eſt, cùm poſt ſecula multa à Chriſto nato res quæpiam narrari cœpta eſt, totâ antiquitate ſilente, Patribuſque, & Hiſtoricis omnibus ante illud tempus nullam ejus rei mentionem, vel cùm poſſent, ac deberent, facientibus. Augebit etiam falſi ſuſpicionem, ſi primus ejus narrationis Auctor aut Græculus fuerit, aut alius quiſquam rudium temporum Hiſtoricus, aut ineptus aliquis Scriptor, à quo hominum genere, utpote omni Critices præſidio ſæpe deſtituto, tam facile plerumque fabulæ & nugæ, quàm ipſa vera adoptantur.

Quare, etiamſi non pauca vulgò ferantur de Apoſtolorum peregrinationibus, & obitu, de parentibus Deiparæ, de Marthæ ac Mariæ Magdalenæ poſt Salvatoris mortem geſtis, de multis pertinentibus ad tres Magos ad adorandum Chriſtum infantem olim profectos, & alia hujuſmodi, quæ Apoſtolorum Traditione contineri poterant: quandoquidem tamen antiqua & probata non adferuntur hujus Traditionis monimenta, immo in ipſorum narratione fabularum veſtigia ſublucent: idonea Eccleſiæ fundamenta non ſuppetunt, ut iſta ſine erroris periculo vera ſtatuere poſſit. Multa etiam ſunt, quæ definire non debeat. Atque hîc fortè peri poteſt, an jus ſit Eccleſiæ decernendi tanquam fidei dogma, beatiſſimam Chriſti Matrem ſine macula originali fuiſſe conceptam. Tale jus ipſi eſſe, abſque hæſitatione affirmandum eſt, ſi aut per legitimam argumentationem ea Virginis prærogativa è divinis Scripturis deduci, aut ex probatiſſimâ & conſtanti, & antiqua Traditione Patrum comprobari poſſit; neque enim quiſquam in Theologia peritus firmiſſimum decretum inniti poſſe arbitretur privatis quibuſdam revelationibus, aut apocryphis Patrum ſcriptis, aut iis tantummodo argumentis, quæ à congruitate appellantur. Ita rectiſſime ab Eccleſia contra Helvidium & Jovinianum quarto vulgaris Æræ ſeculo conſtitutum eſt, pertinere ad fidei Catholicæ dogmata perpetuam ejuſdem Deiparæ virginitatem, quam etſi divinæ Scripturæ aperte non affirmarent, vetuſtiſſima tamen totius Eccleſiæ Traditio ab Apoſtolis uſque derivata certam faciebat. Ubi ergo par Traditionis Apoſtolicæ auctoritas adſit, & non potius ſtent contra plurimi Patrum: dubium nullum eſt, quin decreto divinitùs certo ſtabiliri poſſit immaculata Virginis Conceptio, uti etiam quæ nondum ſatis certa de ipſius morte ſive aſſumptione in cœlum feruntur; cùm utraque interim ſit quidem pietatis, ſed non neceſſitatis, credere vera.

Sed jam dicat aliquis: Si certa non ſunt Eccleſiæ de tot factis

judicia, & error intercedere potest: ergo liberum nobis erit iis; dum talia proponunt, vel addere, vel demere fidem, credere, & non credere, & omnia quæ à Deo revelata fuisse non constat, in dubium revocare. Id si facere impune & jure possumus, quæ Historiæ Ecclesiasticæ pars à temerariis ingeniis jam sibi non timeat? Immo quid non timeat ipsa Religio? Nam facta quædam ostendere est, quæ quanquam à Deo revelata fuisse non appareat, attamen certa credenda sunt, atque creduntur, quorum unum præcipuè est, *verum esse Petri Successorem Clementem XI.* qui tanta cum sui gloria, & christiani gregis utilitate in Romana Cathedra nunc sedet. Id si negare fas est, quî etiam fas non erit negare, & tanquam dubia rejicere, quæ ab ipso Pontifice in fidei & morum doctrina sanciuntur? Fac etiam, certò non constare, quænam Generalia Concilia legitima sint: eorum de fide Constitutiones illico nutent oportebit, neque credendæ erunt erroris prorsus expertes. Alia deinde incommoda consequentur, quæ totam Christianæ Religionis certitudinem, & Ecclesiæ regimen brevi susque deque vertant. Et hæc quidem maximi momenti obstacula sunt, in quibus removendis operæ pretium est diligentem ponere curam. Ita siquidem omnium sententiarum, sed earum in primis, quæ ad Religionem spectant, temperanda est tractatio, ut extrema utrinque posita sedulò evitentur. Hanc autem gravissimam simul & difficillimam Quæstionem Capiti sequenti reservatam volumus.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

An immediate, an potius mediate ad fidem referendum sit credere, hunc vel illum esse Romanum Pontificem. Etiamsi ponas, hoc, & alia hujusmodi facta non esse credenda fide supranaturali, hæc tamen fides debetur decretis Conciliorum, & Apostolicæ Sedis in materia fidei & morum ab Ecclesia receptis. Evidentia Naturalis & Moralis in his casibus sufficit, & nos credere, ac obtemperare cogit. Quàm temerarium, & pœnâ dignum revocare in dubium ejus generis effata.

AN non paucis annis recentiorum Theologorum ingenia exercet ea Quæstio, num ad fidem spectet hæc propositio: *Hic*

aut ille est verus Romanus Pontifex. De illa altum silentium apud Patres, & antiquiores Theologos. Sunt qui immediate, sunt etiam qui tantummodo mediate fidei divinæ assensu credendam censeant. Neutram sententiam hucusque Ecclesia, aut Apostolica Sedes suo calculo firmavit. Quare fas erit nobis quæstionem adhuc incertam versare, quod tamen præstabimus ea animi reverentia, quæ tam arduis & delicatis rebus debetur, ita ut Apostolicæ Sedi non hæc tantùm, sed omnia nostra humili obsequio subjiciamus, nullam aliam tueri sententiam parati, quàm quæ illi placuerit, & ideo ausi argumentum istud pertractare liberiori stylo, quòd Roma nondum suam hìc aperuerit mentem; & alioquin eam Pontificibus maximis esse mentem sciamus, ut in omnibus veritas vincat.

Dicimus igitur, multis recentiorum videri immediate pertinere ad fidem effatum istud: *Hic aut ille homo* (verbi gratia Clemens XI.) *verus est Pontifex Romanus.* Eaque solet adferri potissima ratio: videlicet, enuntiationem particularem contineri in universali; & cùm universalem Deus revelarit, particularem quoque à Deo revelatam fuisse. Ut enim omnes in Adam peccavisse fides nos docet, atque in hoc effato revelatum quoque exempli causâ fuit *Salomonem peccasse in Adam*; ita est in isto universali effato toti Ecclesiæ revelato, *Omnis homo rite electus ab Ecclesia in Successorem Petri est verus Pontifex Romanus*, censendum est revelatum & illud particulare: *Hic aut ille est verus Pontifex Romanus.* Qua in re nemo non videt, quantæ curæ sit omnibus, ut hinc nova aliqua Dei revelatio excludatur, bene siquidem perspecta quilibet Catholicorum habet intoleranda incommoda, quæ sequerentur, si quidquam ad vetus doctrinæ depositum adjungi aliquando posse credatur, quod non revelarit Deus, antequam utriusque Fœderis Libri concluderentur morte Apostolorum.

Huic tamen sententiæ, impedire quædam possunt, ne assentiamur. Nam primò constare evidentius deberet, ad fidem spectare, hoc est à Deo revelatum fuisse, integrum universale effatum: *Omnis homo rite electus ab Ecclesia in Successorem Petri est verus Pontifex Romanus.* Quale certè hìc legitur, extra controversiam esse non potest. Ecquando enim aut in Scripturis sacris, aut per Traditionem revelatum est, ab Ecclesia eligi, aut eligendos esse Petri Successores? Immò Electores, & plerosque istius electionis ritus, ipsi Romani Pontifices pro sua prudentia ac arbitrio, & pro temporum opportunitate statuerunt, suo jure, sua auctoritate usi. Hisce ritibus non servatis, & desideratis conditionibus quibusdam à jure positivo præscriptis, electio interdum inanis evadit.

Secundò, constare evidentiùs deberet, quomodo in illo universali effato, quod revelasse Deus dicitur, *Omnis homo ritè electus in Petri successorem, est verus Pontifex Romanus*, possit quoque dici revelatum particulare illud, *Hic aut ille est verus Pontifex Romanus.* Nam cùm ista conclusio deduci firmissime nequeat, nisi ex alio etiam effato, quo plenus conficiatur syllogismus, nempe si dicatur: *Sed hic aut ille rite fuit electus*; quam propositionem ad fidem pertinere nemo dicit: quomodo quod inde consequitur, pertinebit ad fidem? Certe revelatum non fuit, hunc aut illum fuisse priùs Baptismo sacro regeneratum, sacrisque Ordinibus rite initiatum, & sine vi, sine pretio, sine iniqua electorum conspiratione electum.

Tertiò, ostendendum foret apertiùs, quomodo nova aliqua dogmatum revelatio non admittatur, si credenda est tanquam à Deo revelata ista propositio: *Hic aut ille est verus Pontifex.* Etenim duplex tantùm revelatio excogitari potest; altera, quæ respicit æternas veritates, & facta Dei & hominum jam consummata, priusquam Apostoli decederent; altera respiciens facta quædam in Ecclesia Dei consummanda, quæ sine dubio prædici à Spiritu sancto potuere. Ad priorem revelationis speciem nullatenus referatur illud effatum. Si ad alteram, oportet ut Spiritus sanctus prædixerit, & revelaverit, hunc virum potius quàm alterum à sacris Electoribus, rite, & sine errore, sine vitio aliquo esse eligendum; & tunc ex revelatione constabit, hunc, & non alium virum, esse verum Pontificem Romanum. Cùm autem constet, Spiritum sanctum neque revelasse olim propheticè, neque nunc revelatione peculiari aperire, hunc potius, quàm alium in successorem Petri fuisse electum, aut eligendum: idcirco neque immediatè revelata videtur enuntiatio illa (*Hic homo est verus Pontifex Romanus*), neque ut certa per fidei divinæ assensum immediatè credenda. Ad hæc si ideo ad fidem immediatè spectat istud effatum, quia revelatum fuit in universali effato: in immensum abibit eorum numerus, quæ in posterum immediatè pertinere ad fidem credenda erunt. Cur enim non revelatum quoque dicendum erit, hunc illumve sanctum virum Canoni Beatorum adscriptum, revera in cœlis regnare? cur non & Archiepiscopum Parisiensem esse verum Episcopum? cur non & singulas hostias populorum adorationi propositas continere verum Christi Corpus? cur non & huic vel illi regi legitimè electo parendum à subjectis populis? Et innumera alia. Certe hujusmodi effata aliquo universali effato, quod Deus revelavit, & facto moraliter evidenti innituntur, sicuti nullo negotio quisque intelligat; certe & ex his multa credenda sunt po-

pulis, ne debita officia negent, & ne graviter peccent. Attamen quis hæc & alia ejusmodi immediatè per fidem credenda pronuntiet, quamvis universali effato, quo innituntur, sit immediatè supranaturalis assensus adjungendus? Hæc igitur cùm necessariò consequantur & pendeant à facto, cujus veritatem à cœlo nequaquam edocemur, ne ipsa quidem tam certa reputanda videntur, quàm certa nobis futura sunt Evangelica dogmata.

Præterea celebre est facinus Stephani VII. Romani Pontificis, qui formosum legitimum Romanæ Ecclesiæ Præsulem, ab universa Ecclesia susceptum, [ejus cadavere ignominia & flagris affecto] è catalogo Romanorum Antistitum expunxit; iterumque Ordinibus sacris, ut initiarentur ab eodem initiati, præcepit: eaque omnia solemnibus Romanæ Synodi votis firmavit. Nemo autem est, qui hîc non legat, falsi arcessitam, & inanem pronuntiatam à Stephano propositionem illam: *Formosus est, aut fuit verus Romanus Pontifex.* Ergo Stephanus aut à fide excidit, & Hæresim è Cathedra proposuit, aut ad fidem immediate illa enuntiatio non pertinebat. Primùm nemo veritatis amans, & Pontificiæ dignitatis studiosus dixerit; etenim Stephanus nefario quidem & inaudito sacrilegio Petri Sedem deturpavit, sed *in quæstione facti, non juris, & malo exemplo, non falsa doctrina*, erravit, sicuti ait magnus Cardinalis Bellarminus. Restat igitur, ut à fidei dogmatis illud effatum excludatur, & excludendum quoque sit in posterum. Utcumque tamen capiatur Stephani exemplum, illud certum est, ab aliis Romanis Pontificibus, & ab ipsa Ecclesia, neminem hucusque tanquam Hæreticum fuisse damnatum hac una de causa, quòd credere nollet, aut negare auderet verum Romanum Pontificem hominem quempiam in successorem Petri electum. Id cernere est in tot Schismatum Historia, quibus afflicta fuit Ecclesia & Cathedra Romana. Quæ autem, quæso, esse causa potuit, cur nunquam ad fidem pertinere hujusmodi crimen, sive errorem, nemo statuerit, & nemo Hæreticis idcirco ob hoc unum fuerit accensitus, cùm tamen ea controversia tot motus animorum exciverit, & toties versata sit in ore & judiciis, tum universæ Ecclesiæ, tum Romanorum Pontificum; & qui negat aliquem rite electum in Successorem Petri, ipsum quoque neget esse verum Romanum Pontificem? Non alia utique videtur ratio fuisse, quàm quòd ista quæstio ad factum pertinere crederetur, non autem ad dogma, & immediate ad fidem referri non posse.

Si dicas, ab hac censura ideo solum temperatum, quòd rite electus nondum ab Ecclesia universa ut talis receptus fuisset: nobis

persuadere non facile id possis, qui novimus tot aliis diris exceptos, tot pœnis damnatos à Pontificibus Maximis Canonice electis, negantes impugnantesve legitimam eorum electionem. Ut autem aliis & rationibus & exemplis hac in re parcam, sufficere videtur Pauli IV. Pontificis Maximi sententia. *Si ullo unquam tempore apparuerit*, [edicit ille Bullâ XIX. in Bullar. Rom. & hæc priora verba accurate notanda] *aliquem ante ejus in Romanum Pontificem assumptionem à Fide Catholica deviasse, aut in aliquam hæresim incidisse, &c. Promotio seu assumptio de eo etiam in concordia & de unanimi omnium Cardinalium assensu facta, nulla, irrita, & inanis existat, nec per ipsius Romani Pontificis inthronizationem, aut adorationem, seu ei præstitam ab omnibus obedientiam, & cujusvis temporis in præmissis cursum, convaluisse dici, aut convalescere possit.* Igitur fieri potest, ut quispiam non esse verus Pontifex aliquando appareat, licèt Petri Sedem impleverit, sibique omnes habuerit obedientes, dum olim Hæresi addictus fuisse deprehendatur. Igitur supranaturalis fidei assensus exigi non potest, quo aliquis credatur verus Romanus Pontifex, etiamsi ab Ecclesia universa receptus fuerit, quando Ecclesiam ipsam ab omni errore immunem in hoc negotio nequaquam arbitratur ipsemet Paulus IV. Atque in ista eadem sententia fuere antiquiores Theologi, quanquam obiter in ea versati. Progrediamur.

Sed quî certa per fidem credenda erunt Romanorum Pontificum decreta ad dogma pertinentia? quî non liceat eorum sententias contemnere, eorum electionem pro lubito revocare in dubium? quî evitari poterunt sexcenta alia incommoda, si certum aliquem hominem verum Petri successorem credere nunquam jubeamur? Et hæc quidem, fateor, in causa fuere, cur proxime præterito seculo Scholastici quidam Theologi efflagitare cœperint immediatum divinæ fidei assensum in ista quæstione, repudiatâ opinione minus recentium. Nisi ita crederetur, visa est ipsis nutare Ecclesia, & doctrina Catholica, quod tamen antiquiores non extimescebant. Verùm nihil fortasse hinc sibi atque Ecclesiæ timere debuerunt ingenia pusilla, nihilque hinc sibi ingenia temeraria blandiri. Quanquam enim immediate ad fidem ista referenda non sint, ea tamen credenda esse dicimus vera ac certa, & stare nihilominus potest dogmatum & decretorum robur, & nihil in legitimos Pontifices audere licet.

Quod ut liquêat, statuimus primò tanquam evidens, Deum revelasse olim, præter facta & dogmata quædam particularia, universales etiam quasdam regulas atque sententias, quibus Ecclesia, & singuli homines in posterum regerentur, tum ut credenda crederent, tum ut facienda facerent, & non facienda vitarent. Universales au-

tem illæ Regulæ atque Sententiæ à Deo revelatæ, ut usu valeant, applicandæ sunt factis quibusdam particularibus non revelatis, idque fit aut à Romanis Pontificibus, aut à Conciliis, aut ab hominibus singulis. Applicationem faciendam tum novimus, cùm evidentia aut naturalis aut moralis nos movet; istaque evidentia sufficiens causa est, ut merito aliquid agamus sive credamus, immo ita credere, aut agere sæpe cogit, ut secus facientes non terrenis tantummodo pœnis, sed etiam æternis sint castigandi. Fides docet ac jubet, colendos esse parentes ac reges legitimos; at simul non docet, hunc vel illum hominem esse certum parentem, & legitimum regem nostrum. Attamen quia ex evidentia morali cognoscimus, qui sint isti parentes, & reges, hujusmodi particulari facto applicare cogimur universale fidei decretum, & hunc illumve hominem colere. Non colentes, cùm in terris, tum post mortem, justa pœna manebit. Ad fidem ergo immediate pertinere non potest hæc enuntiatio: *Iste, vel ille mihi colendus est ut pater, ut Rex.* Sed num obsequium iis negare idcirco liceat? Apage. Evidentia moralis ita me de peculiari hoc facto certiorem facit, ut sine gravi culpa atque ignominia debitam illi subtrahere reverentiam non possim, etiamsi revelatio divina de hujusmodi facto desideretur.

Ita & Episcopis nostris, & præcipue Successoribus Petri, secundùm divina mandata à christiano grege parendum est, iisque, & potissimum congregatis in aliquo legitimo Universali Concilio, aut Romano Pontifici aliquod decernenti dogma, cui assentitur Ecclesia universa, credendum est, divinæque fidei assensus huic dogmati accommodandus, prout sanctissimæ Legis instituta præcipiunt. Nam & si revelatum à Deo mihi non fuerit, hunc vel illum esse legitime electum, verumque esse Pastorem, aut omnes in hoc illove Concilio congregatos, veros esse Pastores: negare tamen non possum, præeunte evidentia morali, & fidem de ista evidentia nobis faciente suo assensu ipsamet Ecclesiâ, & populi multitudine, quin ii sint legitimi Pastores Ecclesiæ Catholicæ, & quin mihi aliquid credendum in Religionis doctrina proponant. Noluit Deus, tot particularia facta prædicere, aut identidem sua revelatione aperire. Rationi, & conscientiæ nostræ usum dimisit universalium ab ipso revelatorum, quæ, cùm evidentia poscit, applicaremus particularibus factis. Itaque ista facta conscientiæ nostræ satis per evidentiam nota certaque fiunt, ut nulla sit excusatio peccati, si propterea obsequi & credere nolimus Pastoribus nostris. Alioqui, si divinam revelationem ubique necessariam putamus; & cùm desideratur, fas est negare fidem salutari doctrinæ, obedientiam præceptis, obsequium

Majoribus: jam non Ecclesia solùm, sed universæ mundi Respublicæ everterentur; immò nihil credere cogemur, & pejores quàm Academici & Sceptici erimus. Nihil enim est, quod ab aliquo facto minime revelato aliqua ex parte non pendeat, eique conjunctum non sit: idque etiam in Religionis Catholicæ œconomiâ animadverti potest. At propterea à credendo, atque agendo non excusantur homines.

Exempli causâ neque revelatio, neque Ecclesia certos nos faciunt tot sacrarum Scripturarum editiones typis procuratas per Episcopos singulares aut Doctores orthodoxos purum putum continere verbum Dei, & omnibus carere mendis: quæ tamen menda efficere dubium, & immutare etiam divinorum Librorum sensum possunt: Num idcirco nobis licebit fidem negare documentis inibi propositis? Nequaquam. Documenta ipsa divinæ Scripturæ immediate nobis non solent proponi à Deo, aut à Conciliis universalibus, hoc est aut à veritate ipsa, aut à veritatis custodibus falli nesciis, quos nunquam auribus nostris audivimus, sed quidem à singulis Episcopis, Parochis, aliisque hominibus errori obnoxiis. Num satis id fuerit, ut assensum fidei supranaturalis quisquam neget doctrinæ, per hoc hominum genus propositæ, cùm ipsam doctrinam immediate audire non possimus à Deo, aut à Conciliis Pastorum non errandi prærogativa donatis? Minime sane. Neque certum est divina certitudine, hunc illumve Librum esse fœtus, sive sanctorum Patrum, sive Episcoporum, non confictos, non interpolatos: idque Ecclesia ipsa ita statuere nequit, ut ad fidem pertineat. Cùm tamen ex his fontibus Traditionem Christianæ Doctrinæ educi contingat, quis factum hoc uti minime certum causari audeat, ne Traditioni ipsi, quæ inde derivatur, toto intellectus obsequio adsentiatur? Certe qui rem accurate examinet, inveniat, non Traditionem tantùm, ejusque monumenta, sed Codices etiam divinæ Scripturæ, quos nunc habemus, certissimique sumus germanos esse Prophetarum & Apostolorum Libros, à serie factorum quorumdam pendere, quæ nobis per divinam fidem certa non sunt. Præterea nunquam ad fidem spectare poterit, Episcopos, è quibus generale Concilium conflatum fuit, sacro Baptismate, sacris Ordinibus rite fuisse initiatos, & corde hæresim non confovisse. Quis nihilominus eum ferat, qui Nicæni aut Tridentini Concilii decretis morem gerere, & supranaturalem fidem eorum Canonibus accommodare nolit, adeo levi in medium excusatione prolata? Alia id genus persequi non lubet.

Si ergo ista facta non revelata minime impediunt, aut impedire possunt, quominus Christianæ Doctrinæ, Conciliis, & Traditioni firmis-

firmissimum fidei assensum demus: cur necesse putabimus ad fidem referre enuntiationem illam, *hic aut ille est verus Romanus Pontifex*, quasi liceat obedientiam Romanis Pontificibus, & obsequium negare definitionibus de dogmate ab Ecclesia universa receptis, si ad fidem immediate non spectet ejusmodi effatum? At, inquiant, ii qui aliter sentiunt, quomodo divinitùs certissima sint, ut non paucorum sententia habet, decreta Romani Pontificis, nisi divinitùs quoque pro certissimo credendum sit, hunc illumve esse verum Romanum Pontificem? Quomodo (nos quoque reponere possumus) per divinam fidem credendum est, hunc aut illum esse verum Pontificem Maximum, nisi per eamdem fidem credatur, hunc aut illum fuisse rite electum in successorem Petri, & Baptismate, & sacris Ordinibus rite olim donatum, & nunquam cum Hæreticis sensisse, aut etiam post maximum munus adeptum in hæresim non declinasse, quod fieri posse similiter plerique affirmant? Sed his prætermissis, hoc sibi responsum habeant. Necesse est, dogmata fidei certissima credere, atque obtemperare Maximis Pontificibus, quanquam eodem assensu non sit necesse eos credere veros Pontifices Maximos, & certa credere tot alia facta, de quibus nuper egimus. Ut enim dogmata per fidem amplectamur, certaque credamus, sufficit, ut facta illa, & legitima electio Romani Pontificis, nobis per moralem evidentiam innotescant. Conficitur autem argumentum istud. *Quidquid à Deo revelatum est, verum certumque est; & quidquid per evidentiam nobis constat ab Ecclesia & à Romano Pontifice cum Ecclesiâ receptum aut statutum fuisse tanquam revelatum à Deo, certum quoque nobis per fidem divinam futurum est. Sed per evidentiam nobis constat, Ecclesiam, & Romanum Pontificem cum Ecclesiâ, hoc vel illud dogma recepisse, sive statuisse tanquam revelatum à Deo: Ergo id certum nobis esse debet per divinam fidem.* Et revera cùm jubeamur à Deo credere Christianam Doctrinam, quæ ab ipso revelata, & ab Ecclesia & à Romanis Pontificibus simul cum Ecclesiâ asserta fuit: cur post tantam assertionis hujusmodi evidentiam ea dogmata credere nolimus? cur adhuc dubitare velimus? cur salutem nostram in periculum adducere non credendo? Sibi neget, si potest, conscientia nostra, Ecclesiam, aut Romanum Pontificem ista recepisse, aut decrevisse. Neget, hunc esse verum Pontificem Romanum, rite electum, rite ablutum baptismatis lavacro, nunquam hæresi addictum; hos vel illos Libros esse germanos sanctorum Patrum fœtus; hoc illudve Concilium è Catholicis Episcopis legitime coactum. Hæc adeo evidenter constant, (quamvis per revelationem divinam non constent) ut jure nemo negare velit ac possit. Et qui

V

ista negare, aut in dubium revocare licitum sibi putat, non est cur negare etiam non possit ac velit pleraque alia certissima & evidentia in hoc hominum rerumque temporario statu: quod tamen quantum à recta ratione, legibusque divinis atque humanis abhorreat, non est meum ostendere hominibus ratione utentibus. Regitur hominum vita variis evidentiæ generibus. Qui eis adversatur, aut demens est, aut temerarius, & pœna dignus, si in re cæcutiat, quæ in publicum malum, aut in Religionis, suæve privatæ salutis perniciem vergat. Hinc abjiciendæ cavillationes, & diverticula, dolo malo, & sine ratione quæsita. Credendum, faciendum, fugiendum est, quod Deus per Ecclesiam nos credere, facere, ac fugere docet, si nobis cordi est æterna vita & conscientiæ quies.

Evidentia autem, ut dixi, alia est naturalis, alia moralis. Utrique interdum id roboris est, ut si aliquod effatum negemus, quod non ex revelatione divina, sed ex evidentia solùm constet, negemus simul aliquod effatum & dogma à Deo revelatum. Posteaquam, exempli gratiâ, evidentia naturalis me certum fecit, hunc aut illum esse hominem: si inficiari velim, ipsum illum peccasse in Adam, non possum, quin simul negem effatum ad fidem pertinens, hoc est omnes homines in Adam peccasse. Aut ergo me delirum, aut impium prodam, si hoc affirmare, illud negare pergam. Hoc patere potest in aliis sexcentis exemplis, tum quod est ad licitè agendum, tum quod est ad necessariò credendum. Igitur qui has evidentes enuntiationes negare audeat, etiamsi non immediate, mediate tamen fidei dogmata lædit; ac illud præsertim, quòd Christus peculiari providentiâ suam regit Ecclesiam, eique non deest in necessariis.

Quod saltem esse extra omnem dubitationis aleam mecum omnes censeant, illud est: Si quis Romanum Pontificem pacifice electum, pacifice regnantem, & ab universa Ecclesia receptum, non credat verum Romanum Pontificem, eique idcirco obsequi & obtemperare nolit justa præcipienti, hac una excusatione fretus, quod non sit certum, ut aiunt, de fide, illum esse verum Romanæ Ecclesiæ Antistitem: homo tam temerarius utpote gravi crimine obstrictus meritò coercendus erit severissimis pœnis, & communione Ecclesiastica privandus. Eadem dicas de legitime habito Concilio. Etenim, quamvis fidei assensu immediate credere legitimum hoc esse Concilium, nullo Ecclesiæ decreto cogamur: cogimur tamen propter manifestas fidei regulas Concilio generali ab Ecclesiâ recepto morem gerere, & fide divinâ credere dogmata ab eo definita, cùm evidentia simul ita agendum præscribat, & satis con-

scientiam nostram ab errore tueatur, & ad credendum impellat. Hinc justis castigationibus repressi olim Theologastri quidam fuere, qui, cùm ab Apostolica Sede damnatum iri præsentirent nonnullas suas absonas à doctrina Christi sententias, speraruntaut Romano Pontifici terrorem se incussuros, aut frustraturos damnationem, si hanc Thesim evulgarent ac propugnarent. *Non est certum de fide, hunc numero Papam esse verum Pontificem Romanum.* Ridendum plane, & perquam temerarium consilium, quo Schismati præludatur, & omnia Ecclesiæ tribunalia eludantur; quasi aliunde evidenter non constet, qui sint veri Pontifices Romani, & quasi fatendum ipsis quoque non fuisset, hanc unam sufficere evidentiam, ut Romani Pontificis, & Conciliorum decretis atque auctoritati parere deberent, si Catholici esse ac dici vellent.

Alia sunt facta, quæ in Ecclesia Dei constituta fuere tanquam certa, & constitui adhuc possunt, quibus etsi adjungendus non est supranaturalis fidei assensus (non enim illa referre inter dogmata licet), nefas tamen sit non amplecti, & non credere vera; & qui credere sive amplecti recuset, Hæretici cordis suspicionem non levem contra se excitabit, aut saltem severitate legum ad meliorem sententiam pertrahendus erit. Hujusmodi sunt ea omnia, è quibus dogmatum unitas, & conservatio pendere videtur. Exempli causâ, nunquam Ecclesia constituere poterit, tanquam fidei dogma, hos illosve Libros Hieronymo, Augustino, Chrysostomo, aliisque Patribus esse adscribendos. Id nos tamen novimus & credimus evidentia edocti, quæ & Aristoteli, & Ciceroni, & Virgilio, aliisque, Libros tribuendos esse edicit. Sublatâ hac evidentiâ, nefas non est de germanis hujusmodi Librorum auctoribus dubitare. At qui contra evidentiam fidemque antiquitatis Libros à Patribus conscriptos suscipere & deosculari nollet, compellendus foret, pœnis etiam gravibus, ad opinionem hanc exuendam. Ii siquidem Libri divinæ atque ecclesiasticæ Traditionis promtuaria sunt, eorumque veritas & conservatio mirum in modum conducit, Evangelicæ doctrinæ conservandæ atque explicandæ.

Similiter nunquam certissimum de fide, ut aiunt, erit privato cuicumque homini, se absque omni prorsus erroris periculo intelligere verba Librosque Conciliorum & sanctorum Patrum. Attamen, ubi is evidenter cognoscat, se eorum sensa intellexisse, quousque aliter ab Ecclesia non edoceatur, certam credere debebit doctrinam, quam in iis verbis & Libris communi & constanti calculo assertam contineri cognovit. Tandem inter fidei dogmata nunquam referre licebit, hunc illumve hominem Hæreticum esse aut

fuisse, puta Arium, Lutherum, Calvinum. Nemo tamen inter Catholicos ita insanit, ut id genus homines, Libris suis, & Ecclesiæ totius consensione damnatos, negare velit, aut credere nolit à fide vera devios, quod sibi per divinam revelationem non constet, eos Catholicæ doctrinæ revera fuisse adversatos. Id aliunde apertissime constat, hoc est ex ipsa rerum evidentia. Hujusmodi autem facta ad judicium spectant Ecclesiæ, Maximorumque Pontificum, & aliorum etiam Episcoporum, nullumque dubium est, quin iis judicantibus reverentia maxima debeatur. Reverentia, inquam, maxima, & assensus humilis, non autem divina fides. Nam & ista judicia nihil aliud respiciunt, quàm facta à Deo minime revelata; quare neque per se immutabilia sunt, neque ab omni prorsus erroris periculo immunia.

CAPUT DECIMUM NONUM.

In Judiciis Ecclesiasticis tria consideranda, nempe doctrina, persona seu intentio docentis, & voces, seu phrases, quibus doctrina exprimitur. In doctrina damnanda sive probanda, est ab errore immunis Ecclesia; non autem in judiciis de persona. An judicia Ecclesiastica de vocibus & sensibus supranaturalem fidem postulent. Tum solùm postulare videntur, cùm ad fidei doctrinam aut statuendam aut defendendam necessarius est in Ecclesia Spiritûs sancti afflatus, & cùm de Traditione colligenda è Patribus, & de sensibus Canonum, & de versionibus sacræ Scripturæ agitur.

NE tamen in judiciis Ecclesiasticis, de quibus nuper facta est mentio, suscipiendis atque pensandis fallamur, utilissimum puto animadvertere, distinguenda ibi semper tria esse, nempe *doctrinam, personam docentis, & voces seu verba, quibus doctrina exprimitur.* Sub nomine doctrinæ venit id, quod significatur quibusdam vocibus, verbis, ac phrasibus, istaque doctrina judicari potest sana aut perversa ab Ecclesiasticis judicibus. Quod cùm Ecclesia facit, certum est errorem intercedere non posse, tum quia fieri non potest, ut Ecclesia Dei in dogmate fallatur, & Christi promissa irrita efficiat; tum quia sententiam de re profert, quam à Deo ipso di-

dicit sive in sacris Literis, sive per antiquissimam Traditionem. Ideo immutabilia sunt ex institutione Christi, & ex natura sui, quod est ad hanc partem, Ecclesiæ judicia, meritoque à Catholico grege supranaturalis fidei assensum exigunt.

Persona docentis tum judicari dicitur, cùm judicium fertur de mente animove illius, qui doctrinam quampiam tradidit. Sacrorum judicum & hîc habent locum jura, non ita tamen ut eorum sententia [quod est ad hanc partem] nulli mutationi, nulli errori obnoxia sit. Humano more, humanis legibus, atque successu ista peraguntur. Ut enim vetus habet regula, Ecclesia non judicat de internis. E solis autem externis, quantum fieri potest, interna judicantur. Fieri igitur potest, ut qui prava scripsit, aut pronuntiavit, rectè animo senserit; nam & qui rectè sentiunt, non rectè semper loquuntur, aut disputant, & cor interdum aliud credit, cùm os ex simulatione aliud pronuntiat; sicuti & qui à veritate aberrant, sæpe errorem suum verborum ambiguitate obtegere solent. Præterea multi ex infirmitate intellectus in errores labuntur, non ex pertinacia voluntatis; & cum eodem errore suo conjunctam habent debitam erga Ecclesiæ judicia reverentiam, promti abjurare quidquid noverint ab Ecclesia damnatum, & amplecti quidquid illa constituat. Hi sane inter certissimos Hæreticos non sunt computandi, quanquam eos uti Hæreticos Ecclesia de externis judicans rite damnaverit. Quæ autem plena firmitas esse in hoc genere potest Ecclesiasticis judiciis, dum occultam feriunt mutabilemque hominum voluntatem ac mentem, & dum interdum è vivis sublatos anathemate & diris feriunt, nullam suæ mentis rationem reddituros? Neque verò quidquam probri aut periculi in Ecclesiam venit, si hîc erretur. Ad doctrinam Christi, in qua certe statuenda errare nequit Ecclesia, non spectant hujusmodi facta, hoc est, hunc aut illum auctorem privatum ejus erroris esse reum, de quo accusatur aut rectè scripsisse, cùm secus animo sentiret. Sive hoc ille senserit, quod illi Ecclesia tribuit, sive non senserit, stat semper Catholica doctrina, errorésque in illo homine confixi nunquam desinunt esse errores, quanquam ab iis fortasse abfuerit ille, quem Ecclesia damnavit.

Nil igitur mirum, si uti quibusdam exemplis suprà ostendimus, hujusmodi judicia iterum institui, & retractari & mutari Ecclesia patiatur. Immo cuicumque modeste curanti, ut auctorem quempiam damnatum ab erroribus purget, succensere Ecclesia minime consuevit; cùm suæ esse pietatis ducat, omnibus filiis suis quocumque tempore locum vindicandæ innocentiæ relinquere, dum-

modo scandala evitentur, & qui patroni munere funguntur, non sententias auctoribus tributas, & ab Ecclesia proscriptas, tueri, sed auctores tantummodo ab erroribus, quibus inquinati credebantur, liberare contendant. Sic Origenem, Theodoretum, Abailardum, Gothescalchum, Abbatem Joachimum, aliosque, in ipsis etiam generalibus Conciliis damnatos, sacrilegium non fuit pro viribus tueri. Atque utinam nullum verè Hæreticum unquam habuissemus. Quosdam contrà aut absolutos, aut innocentes proclamatos, re melius comperta, novis percutere censuris in more fuit. Illustria sunt, & huc revocari jure possunt Innocentii III. verba in Cap. à nobis de sententia Excommunic. *Judicium Dei veritati, quæ non fallit, nec fallitur, semper innititur; judicium autem Ecclesiæ nonnunquam opinionem sequitur*, [in definitionibus nempe factorum, nam quæ ad dogma & fidem spectant, veritate divina jam revelata innituntur] *quam & fallere sæpe contingit & falli. Propter quod contingit interdum, ut qui ligatus est apud Deum, apud Ecclesiam sit solutus; & qui liber est apud Deum, Ecclesiastica sit sententia innodatus.* Attamen quandiu error manifeste in sententiis judicum non appareat, & quandiu non constet judices fuisse deceptos: Ratio poscit ut inviolata sint & veneranda vel hujusmodi judicia. Quisquis levi de causa & futili aliqua suspicione ductus ea amplecti nolit, Ecclesiæ, Romanorumque Pontificum auctoritati sanctissimæ obsistit, & gravi ac justa castigatione plectendum se præbet. Sunt & ex his definitionibus, quæ immutabiles, certæque evaserunt, non quidem propriè ex Ecclesiæ auctoritate, sed ob nimiam rerum evidentiam, publicamque Hæreticorum pertinaciam, qualem qui in Joanne Hus, Hieronymo Pragensi, Luthero, Calvino, aliisque ejusmodi Ecclesiæ Catholicæ hostibus non videt, mente oculisque cœcutiat necesse est.

Ad voces venio, verba, phrases, formasque dicendi, quibus uti solent homines ad explicandam doctrinam suam, eamque transferendam de sua in aliorum mentem. Et istas omnino necessarium videtur à doctrina distinguere; nam aut pravo consilio, aut ex ignorantia possunt homines sub orthodoxis locutionibus perversas celare sententias, & rursus orthodoxas hæreticis vocibus convestire. Cognoscere autem, & judicare, quid sonent voces, phrases, formæque dicendi, est cognoscere, quis earum sit significatus, & sensus: qui itidem sensus, cùm sententiam doctrinamve continere & significare possit aut orthodoxam aut hæreticam, pius propterea & sanus, aut impius & pravus sit, appareatque ipse quoque, necesse est, nihil consideratâ Scriptoris mente. Quærimus igitur,

an Ecclesia decernens, qualis sit, & utrum Catholicus, an Hæreticus alicujus Libri non divini, sive alicujus dicti, ac propositionis sensus, falli unquam possit, & sitne illius judicio hîc adjungenda supranaturalis fides.

Et quidem gravissimæ rationes occurrunt, quæ hîc etiam divinæ Christi Sponsæ immunitatem ab errore errorisve periculo tribuendam esse admoneant. Illud enim primò constat, Ecclesiæ Pastores, non ex arbitratu cerebroque suo, neque divinando [quod in physicis ac profanis Historiis fieri interdum solet], sed ex Traditione majorum de Scripturarum sensu judicare debere, & Christi doctrinam exponere, atque adeo controversias in dogmate esse dirimendas secundùm ea, quæ jam à Pontificibus Maximis, Conciliis, & sanctis Patribus hucusque accepimus. Quæ res quanquam confirmatione non egeat, nobis tamen est Vincentii Lirinensis viri gravissimi auctoritate confirmanda: *Catholicorum hoc proprium*, inquit ille, *deposita sanctorum Patrum & commissa servare, damnareque profanas novitates. Ita enim in Concilio Ephesino omnium Patrum una fuit vox, ut quod erat antiquitùs traditum, teneretur; quod adinventum nuper, exploderetur.* Superiùs verò Apostoli vocem interpretans, dixerat: *Depositum, id est, quod tibi creditum est, non quod à te inventum; quod accepisti, non quod excogitâsti; rem non ingenii, sed doctrinæ; non privatæ usurpationis, sed traditionis publicæ; rem ad te perductam, non à te perlatam; in qua non auctor esse debes, sed custos; non institutor, sed sectator; non ducens, sed sequens, &c.* Unde autem colligi potest vetus ista neque novitia divinarum Scripturarum interpretatio, & Christianæ Doctrinæ explicatio, nisi è Conciliorum, Romanorum Pontificum, sanctorumque Patrum monumentis ac Libris? Et rursus quî sine errore colligi poterunt hujusmodi interpretationes; quî novis Canonibus prisca stabiliri doctrina, si falli Ecclesia potest in assequendo sensu Canonum antiquorum, Librorumque à Patribus lucubratorum; quî certa erit doctrina, si sensum verborum, sub quibus doctrina latet, sine errandi periculo Ecclesia nequit educere? Immò necesse videtur, non solùm Librorum & Canonum sensum, sed mentem quoque & internum sanctorum Patrum consilium in iis vocibus ac phrasibus usurpandis, Ecclesia cognoscat atque intelligat. Nam etsi ab errore abessent Ecclesiastici judices in intelligendo sensu verborum, adhuc dubitandum restaret, num revera id sancti Patres exprimere voluerint, quod eorum voces ac verba sonant, cùm fieri possit, ut quæ homines animo sentiunt, & per verba apta prodidisse sibi videntur, aliter sonent, ac ipsi velint, aut aliter à lectoribus intelligantur. Ad

hæc, nisi certissimum sit Ecclesiæ judicium, dum de verborum sensu judicat, quomodo profanas vocum novitates tutò declinabit? Neque firmo decreto comprobare ipsa potuisset vulgaram, seu Latinam, exempli gratiâ, sacrarum Scripturarum Translationem, & palam edicere, nihil inibi contineri, quod Verbo Dei adversetur, nihil quod Græco aut Hebræo Archetypo non respondeat. Alia incommoda omitto, aut nunquam, aut vix evitanda, ubi dicamus, intercedere posse errorem in Ecclesiasticis judiciis de sensu Librorum, vocum, & phrasium.

Verùm suis quoque iisque molestissimis difficultatibus ejusmodi sententia laborat, affirmans, nulli errori obnoxiam Ecclesiam, de alienorum Librorum sensibus judicantem. Nam hujusmodi judicia feruntur in facta quædam non revelata, in quibus nulla ab errore immunitas Ecclesiæ Dei promissa fuit. Et ipsam quidem Ecclesiam novimus divinarum Scripturarum interpretem, falli nesciam, à Deo constitutam; reliquorum autem Librorum interpretem pariter certissimam non novimus. Neque porro ipsamet consuevit divinum assensum hujusmodi judiciis vindicare. Quanquam Honorii I. Romani Pontificis Literæ in Oecumenica Synodo VI. tanquam hæreticis sententiis scatentes proscriptæ fuerint, non defuere tamen Catholici subinde viri, qui Literas illas ab hujusmodi notâ liberare, & Orthodoxas ostendere non dubitarunt. Ista de causa nemo hucusque succensuit, aut diem dixit præstantissimis Scriptoribus Baronio & Bellarmino Honorii Patronis. Nostris autem temporibus quanquam tot animorum seditiones excitarit quinque Propositionum damnatio *in sensu à Jansenio intento*, & postrema hanc in rem habeamus Clementis XI. Pontificis Maximi oracula, nondum tamen sancitum aperte fuit, spectare ad fidem [quod est ad Jansenii sensum] Romanæ Sedis seu Ecclesiæ totius alioqui venerandam sententiam.

Equidem in hoc arduo negotio, uti & in aliis ejusmodi, illud in primis cavendum reor, ne miracula sine necessitate multiplicentur, hoc est, ut tum solum in Ecclesia mirabilem divinumque afflatum, & supranaturalem opem admittamus, cùm vera necessitas id poscit ad tutelam Catholicæ Doctrinæ, & ad avertendam Religionis perniciem in proponendis dogmatis, & profligandis erroribus. Si ea necessitas absit, non video, cur sponte velimus excogitare miracula in iis casibus, in quibus se extraordinario auxilio adfuturum esse non est pollicitus divinus Spiritus. Deinde cavendum, ne defensione nostra Ecclesiæ ex se fortissimæ noceamus: quod tum fieri posset, si illa ei privilegia tanquam necessaria tribuere-

bueremus, quæ postea casus aliquis ei defuisse ostenderet: qua opinione nostra Ecclesiam ipsam ludibrio ac telis inimicorum improvidè atque incautè exponeremus. Quamobrem videndum est, an revera necessum sit, ut Ecclesia Dei, sicuti in dogmatibus proponendis, & in sacris Scripturis interpretandis, ita & in Librorum non hagiographorum sensu assequendo sit ab omni errandi periculo divinitùs secura. Quid in hac re mihi probabile videatur, afferam, humillimum semper erga sententiam meliorem obsequium præfatus.

Et primò, Ecclesiam, interpretantem verba & sensum Canonum, Librorumque à sanctis Patribus conscriptorum, ut sanam inde Christi doctrinam hauriat, distinguere juvat ab eadem Ecclesia interpretante sensa & verba privatorum hominum, ut ea vel absolvat, vel damnet. Secundò, duæ conditiones considerandæ sunt in Oeconomia Christianæ Doctrinæ, quarum altera ad Ecclesiæ Proceres pertinet, altera ad Christi fideles; utraque necessaria; illa, ut Pastores rectè proponant; ista, ut populi rectè credant, & credere debeant dogmata proposita. Prima conditio est, ut tunc solùm se servandos ab omni erroris periculo immunes Ecclesiæ Pastores in proponenda cœlesti doctrina sperare & credere possint, cùm debitam fidem & diligentiam ipsi adhibebunt in colligenda ipsa doctrina è sacris Scripturis, Conciliis, Patribus, aliisque Traditionis Ecclesiasticæ monumentis. Quæ Concilia huic muneri ac debito defuere, quanquam initio congregata fuerint optimis auspiciis, Conciliabula evasere, ut de Synodis Ariminensi, Ephesina Latrocinii, aliisque exploratum habemus. Quapropter tum Episcopi in Conciliis, tum Pontifices Maximi judicaturi, cùm lis est de dogmate, non pro suo quique ingenio, suisve affectibus, sententiam ferre debent, sed qualem Traditio diligenter explorata suppeditat. Tum verò diligenter explorata Traditio dicitur, cùm ex Patrum, Theologorum, & Conciliorum documentis, Episcopi evidenter intelligunt, an doctrina quæpiam tradita, an potius improbata à Majoribus nostris fuerit. Qua in re evidentia moralis & requiritur, & sufficit, qualem prudentes viri in aliis humanæ vitæ gravissimis negotiis sequuntur, ut aliquid prudentissime credant, aut non credant. Ubi præcessit isthæc evidentia, neque vis, aut pravi affectus intercessere, ad sententiam Ecclesiasticam certus est gressus; eaque doctrina, quæ tum proponitur, divino assensu à singulis Christi fidelibus credenda est vera, atque germana cœli doctrina. Impletâ enim conditione, quæ ex parte Pastorum exigebatur, sua quoque promissa Christus implet, & adest Petri

Successoribus, Conciliisque Generalibus, ne à salutari veritate aberrent.

Altera conditio, Christi fideles respiciens, ea est, ut unusquisque, statim ac sibi perspicuum atque evidens fit, ejusmodi definitionem à legitime habitis Conciliis, summisve Pontificibus idipsum cum universa Ecclesia sentientibus, vel olim, vel recenter, prodiisse, iis fidem adjungere debeat supranaturalem. Evidentia moralis & hîc locum habet, credendique necessitatem imponit. Nam quoties aliquid à Deo revelatum fuit, idque per Ecclesiam minime fallacem constat revera fuisse à Deo revelatum: cur diutius suspendere velimus fidem nostram? Perspectum habemus, credenda esse quæcumque dogmata habet vera Christi Religio. Si cordi nobis est æterna salus, & grave scelus effugere animus est, iis habenda est plena fides, simul ac evidenter innotescit, eadem pro dogmatibus ab Ecclesia proponi, tergiversatione omni, cavillationibusque submotis. Eodem modo, uti diximus, etiamsi ex revelatione divina notum nobis non sit, Romanos Pontifices, aut singulos Conciliorum Patres legitime electos, baptismate sacro ablutos, ab omni hæresi alienos fuisse; aut privatos homines, Parochos, & Episcopos, à quibus ἀμέσως ea dogmata Plebi Christianæ tradi solent, aut falli aut fallere non potuisse, atque alia id genus: ab iis tamen dogmatibus credendis abstinere non licet, ubi moraliter evidens fit, à legitimis Pastoribus legitime propositam fuisse Christi doctrinam. In reliquis humanis negotiis & credimus, & agimus; & nisi agamus, meritò interdum punimur, solâ evidentiâ morali præeunte, mentemque nostram movente: cur in omnium maximo negotio æternùm increduli esse, & moras ad credendum nectere velimus? Num omnia suo ore singulis nobis è cœlo revelare debet Deus? num omnem quæstionem per miracula evidentia dirimere? Præcepit ille, ut Ecclesiam audiremus; & qui Apostolos, eorumque Successores Episcopos audit, Christum audit, ut ipsemet ait Lucæ X. 16. Igitur, ubi conscientiæ nostræ patuit, quid de Christiano Dogmate legitima Romanorum Pontificum, & Conciliorum, & Patrum auctoritas decrevit, id fortiter credendum; & nolle credere, aut insani, aut hæretici hominis erit.

His positis, si petatur, an Ecclesiâ falli possit in intelligendis sensibus & verbis sacrorum Canonum, & sanctorum Patrum: respondemus, ipsam falli non posse, postquam in iis expendendis curam debitam, & sinceritatem adhibuit, & evidentiam moralem secuta est. Quam tamen immunitatem ab omni errore tum solùm

tribuimus, cùm de colligenda Traditione cœlestium dogmatum agitur, non autem in aliis rebus & factis neutiquam revelatis. Id è Christi promissis necessariò fluit. Nam si Christus Ecclesiam suam à salutari veritate dogmatum nunquam recessuram pollicitus est, uti aperte scimus pollicitum fuisse; & insuper si Dogmatum & Scripturarum vera interpretatio atque definitio haurienda est è sanctorum Patrum, Conciliorumque præcedentium documentis, uti hauriendam esse constat, necesse est, ut Ecclesiastici judices hujusmodi monumenta eorumque sensus intelligere sine errore possint, quoties conditionibus sibi impositis rite defuncti fuere. Nam qui doctrinam sanam ac veritatem in Ecclesia sua Christus servet, & quo pacto Pastores tutò ipsam constituant, & ab hæreticis deliramentis tueantur, si errandi periculum subsit, vel post diligens Patrum examen, & evidentiam compertam, & proscriptos seculi affectus?

Peculiare igitur sancti Spiritus auxilium necessariò adesse dicimus Ecclesiæ, dum ejus Pastores monumenta Traditionis fideliter & sedulò consulunt. At illud adesse, aut necessarium esse nequaquam dicere audemus in singulorum Patrum Libris & sensibus examinandis, atque interpretandis, vel cùm Traditio inde hauritur. Spiritus sancti ope, inquam, indigent & donantur Ecclesiæ Magistri, cùm collective è sanctorum Patrum Libris dogmata petunt; non autem id certum, cùm singillatim de unoquoque Patre judicant, ejusque sensa exponunt. Paradoxum id videatur, nam postquam dedimus Conciliis & Ecclesiæ, tanquam necessariam immunitatem ab errore in interpretandis omnibus aut plerisque Patribus collective sumtis, si rursus in intelligendis singulis falli ii possunt, errori quoque obnoxia sit eorum auctoritas oportet in interpretandis omnibus, aut plerisque Patribus; universalia enim è singularibus constant, & singularium infirmitas in universalia quoque transit.

Attamen mirari desinent, quicumque secum animo volvant certissimum illud Catholicæ Ecclesiæ effatum: nempe singulos sanctos Patres, & singulos privatos Præsules in doctrinâ Christi explicanda & tradenda, firmum veritatis argumentum præstare non posse; & contrà, omnes, aut plerosque in aliquo dogmate & in sacratum Literarum expositione concordes, quod est ad fidem & mores, solidissimum atque divinitùs certum suppeditare veritatis argumentum. Nempe singuli, quanquam summa veneratione digni, errare tamen potuerunt, cùm peculiari Spiritus sancti inspiratione quisque singillatim sumtus caruerit in suis conscribendis Libris,

& quibusdam phrasibus ac verbis adhibendis. At omnes simul sumti errare nequaquam potuerunt; Ecclesiam quippe ipsi illi simul constituerant, quam nunquam in errores lapsuram pollicitus est Christus. Deinde non quòd aliquis vir sanctus hoc illudve senserit, ejus sententia sufficit ad stabiliendum aliquod Christi dogma, neque uno illius dicto niti Conciliorum judicia debent; sed opus est statuere & credere, quod omnes, aut plerique Patres, & rationes, & alia Traditionis legitimæ documenta ad ita credendum impellunt. Quapropter, quamvis in quibusdam Oecumenicis Conciliis, & plerumque à dogmaticis & Polemicis Theologis, loca sanctorum Patrum afferuntur in confirmationem sacrorum dogmatum, & Ecclesiasticarum sanctionum; eorum tamen singillatim sumtorum sensus ad fidem non pertinet, neque divino assensu credendum est, singula ea verba & phrases eum continere sensum, quem Episcopi & Theologi intelligunt. Sed interdum ea, qua par est reverentiâ, aliter aliqua interpretari licet, intactâ semper veritate doctrinæ. Id inter Theologos eruditione non minùs, quàm sinceritate conspicuos fieri sinit Ecclesia. Et in Oecumenica Synodo VII. ut alias Synodos prætermittam, occurrere ex his nonnulla possunt, uti, exempli gratiâ, minus apte adhibitus est ad firmandum Imaginum cultum S. Basilii locus, ubi ille de Filio Deo loquitur, perfecta & integra Dei Patris imagine. Nam quod de rationibus jam diximus, de effatis quoque sanctorum Patrum dicendum est, quibus dogmata stabiliuntur atque probantur. Plurimas tum rationes, tum sacrarum Literarum & Patrum sententias, Concilia, & Romani Pontifices semper habent, & congerunt, cùm dogma quodpiam rite decernunt. Sunt autem inter istas multæ invictæ, & ab impiis tantùm aut dementibus in controversiam adducendæ; sunt & aliæ probabiles tantùm, & verisimiles, quæ tamen invicem robur sibi dant, & accipiunt; & aliæ quoque interdum possunt animadverti, quæ nihil ad rem propositam faciant.

Ista verò omnia simul conjuncta eam Dogmatis ac Traditionis moralem evidentiam præstant, quæ necessaria est, ut Ecclesiastici Judices prudenter & tutò de doctrina credenda sententiam ferant. Qua in re patet, nihil novi à Deo tunc revelari, nullumque novum factum divinitùs statui; sed divinam opem tantummodo adesse, ut quod jam ante revelatum fuerat, tunc à judicibus sine errore deprehendatur, atque ut ab examine religiose ac sapienter instituto, & ab evidentia morali, omnis umbra humanæ fallaciæ avertatur, etiamsi ad fidem singula ea facta, singulæ Patrum Interpretationes minimè spectent. Et profectò Dei providentiæ ejusque promissis, pro

Ecclesiæ Catholicæ & Doctrinæ veræ incolumitate jam factis, tribuendum necessariò est hujusmodi patrocinium, non autem in omnibus etiam singularibus. Eodem etiam modo ad peculiarem Dei providentiam pertinet, ne omnia sacrarum Scripturarum exemplaria, aut omnes sanctorum Patrum libri in mundo pereant, ne omnes Episcopi in Synodis, ne omnes sancti Patres in dogmatis exponendis errent; non autem pertinet, ut singula etiam Scripturarum, aut Patrum exemplaria serventur, atque ut singuli Episcopi, singuli sancti Patres nunquam in doctrina fidei hallucinentur.

Ex alia autem regula, quam anteà statuimus, certum est, unumquemque fidelium, simul ac evidenter cognovit, dogma aliquod ab omnibus, aut plerisque Patribus tradi, consentire statim, illudque amplecti debere, etiamsi nulla Ecclesiæ definitio præcesserit. Si contra conscientiam & intelligentiam suam hìc ille agat, & contraria tueri velit, ac venditare incipiat, facilè se præbebit, aut puniendum aut coercendum tanquam temerarium. Et nullum quidem solemniter constitutum est Ecclesiæ Catholicæ dogma, quod evidenter anteà non apparuerit in Patrum scriptis, atque in aliis Traditionis Ecclesiasticæ præcedentibus monumentis memoriæ mandatum. Id cernere est in Conciliis Ephesino, Chalcedonensi, Constantinopolitano II. III. & IV. In Lateranensi sub Martino, in Florentino, & ceteris fere omnibus, ubi è Traditione Patrum omnia sanciuntur. Id in Epistolis Maximorum Pontificum, Cœlestini, Leonis, Gelasii, Hormisdæ, Vigilii, Gregorii, Agathonis, & aliorum deinceps. Pelagianam pestem Julianus tuebatur quibusdam pessime intellectis Patrum locis. At Augustinus à se stare, hoc est, cum Ecclesia Catholica sentire antiquos Patres in lib. 1. & 2. contra ipsum Julianum accuratissime demonstrat, & Irenæum, Cyprianum, Reticium, Olympium, Hilarium, Ambrosium, Gregorium Nazianzenum, Basilium, Chrysostomum, Hieronymum suæ sententiæ faventes adfert. Seculis autem proxime præteritis, quibus Socinus, ejusque gregales, Mysteria vel omnium augustissima in dubium revocarunt, Arminianis subinde à tanta temeritate parum abludentibus, lis intentata est Nicæno Concilio, illiusque decretis de vera divinitate Verbi credenda, quasi hæc vetustioribus Patribus [si Superis placet] aut ignota, aut etiam improbata fuerit. Verùm ab hujusmodi calumniis ita nunc liberata est Nicæni Concilii fides curâ hominum eruditorum, ac præcipue Georgii Bulli, cui licèt à Catholicorum communione alieno multum tamen laudis debetur, ut jam nemo non videat trium priorum seculorum Patres atque Scriptores cum Nicænæ Synodi Patribus in ea sententia aperte consensisse. Hanc itaque evidentiam cum

omnibus receptis Ecclesiæ Catholicæ dogmatis atque definitionibus perpetuò conjunctam, hanc, inquam, Patrum Traditionem atque concordiam facilè unusquisque per se deprehendat, si fideliter ac accurate veterum monumenta perpendat, idque satis esse potest, ut sine alio Ecclesiæ decreto iis dogmatis Christiani adjungere aut tutò possint aut debeant fidem. Sed istam Traditionem evidentiorem, & divinitùs certam Ecclesia deinde facit, dum dogmata ipsa statuit. Neque dubitare ampliùs licet, quin Patrum chorum Ecclesia probè intellexerit, & sine errore sensa illorum interpretata fuerit, quando certum est, illi divinum Spiritum non deesse, dum Traditio sincere colligitur, & doctrina à Majoribus tradita definitur.

Ad judicia ergo de sensu Canonum quod attinet, si agatur de generalibus Conciliis, aut etiam de particularibus ab Ecclesia tota probatis: videre nescio, quî admittenda non sit [vel quando singularium Canonum interpretationes fiant] in legitimis Ecclesiasticæ Doctrinæ Judicibus eo ab errore immunitas, quæ illis certe est, dum sensus singulares Bibliorum, & collective sanctorum Patrum sensus exponunt in fidei & morum doctrina. Cùm singularia hæc monumenta certissimas contineant Evangelicæ veritatis sanctiones, necesse est, ut ad earum sensus intelligendos opem conferat Deus, ne promissa Christi frustrentur, & ne in necessariis Ecclesia deficiat. Reliquorum Conciliorum Canones singulares, quos Ecclesia rite nondum probavit, etsi auctoritate & pondere præstare soleant singulorum Patrum scriptis, attamen non alia lege eorum sensa intelliguntur, atque explicantur, quàm qua singulorum Patrum Libri. Utrobique similes rationes atque argumenta militant.

In intelligendis & comprobandis versionibus sacrarum Scripturarum necesse itidem est, ab errandi periculo libera sit Ecclesia. Ideoque Vulgatam Latinam, quam Tridentina Synodus authenticam renuntiavit, non venerari, non divinæ veritatis fidam interpretem censere, piaculum foret, non quòd singulorum verborum ac phrasium usus in ea versione probandâ divinitùs Ecclesiæ revelatus fuerit; sed quòd eam versionem post tot seculorum, & Ecclesiarum, & eruditorum consensum atque consilium, evidenter Oecumenica Synodus deprehenderit iis abundare dotibus, quæ ipsam persuadeant & reliquis Latinis versionibus præstare, & fideliter reddere divinum verbum, erudiendis in doctrina sana fidelibus necessarium. Decreto post tantam evidentiam prudenter concepto quin adfuerit open suam divinum Numen, dubitare nos vetat non una consideratio. Et necesse sane est, ut Latinæ Ecclesiæ sit aliqua versio, unde Pastores & populi petere veram sacrarum Literarum doctrinam possint,

Nam Græce & Hæbraice plerique nesciunt, & porrò scire nequeunt. Quænam ergo erit unquam hæc authentica, & fida & sine fraude ac depravatione facta versio, si eam ne post accuratissimum quidem examen Ecclesia sine periculo errandi statuere potest? Præterea divini Verbi interpres legitima à Deo constituta fuit Ecclesia, & tot hucusque ex ipsa habemus decreta vulgatæ Versionis sensibus innixa, ad erudiendos in vera fide Catholicos. Porro ista Ecclesiæ auctoritas, atque ejus decreta suspicione erroris laborabunt, quando certum non sit, eam à Deo regi, itaut in assequendis versionis alicujus sensibus minime decipiatur. Divina autem providentia cùm sapientissima & potentissima sit, ubi finem aliquem voluit, opus est, ut media quoque necessaria ad eum finem consequendum suppeditarit. Parco aliis intolerandis incommodis quæ sequerentur, si Versionum, ac præsertim Vulgatæ, sensus certò intelligere non posse Ecclesia dicatur.

Ceterum, uti dicebamus, non ita statuendum est, ut singula vulgatæ Versionis verba, immò omnia ejusdem puncta, & commata, existimanda sint divino calculo confirmata, & quòd generali constitutione ipsam versionem Synodus Tridentina probarit: quam nonnullorum opinionem piam potius, quàm prudentem & veram putamus. Nam nulla vitia in ea versione deprehendi posse, nihilque illic haberi, quod aut Græcis aut Hæbraïcis codicibus penitus non respondeat, qui affirmare velit, aut in hujusmodi eruditione plane sit hospes oportet, aut nimio zelo rapiatur. Hos errores, si ita appellare placet, hæc menda, & hasce qualescumque discordias à Græcis aut Hebraïcis Libris, immò inter ipsa exemplaria Latina, sæpè notarunt viri Literarum scientiâ præstantes, Theologi, & Catholici, & in ipsa arce Religionis Roma; neque ignorarunt ipsi Tridentini Patres. Itaque authentica in iis solùm proclamata vulgata Versio, quæ ad fidei & morum doctrinam faciunt, in quibus dignoscendis & constituendis inconcussa sunt legitima judicia Ecclesiæ & Apostolicæ Sedis. Reliqua dissimulata sunt, & eruditorum arenæ relicta, utpote non necessaria; neque enim in sensibus, rebusque minime necessariis statuendis divinam opem sibi tribuit Ecclesia. Proinde ea tantùm mens Tridentinis Patribus fuisse videtur, ut vulgata Versio sine erroribus & fidelis esse credatur in doctrina ad fidem & mores pertinente; & sapientissime decretum est, eam in disputationibus, & concionibus publicis, & sacris mysteriis adhibendam esse, tutòque adhiberi posse, reliquis versionibus posthabitis, in quibus tales prærogarivas non agnoscit Ecclesia. Verùm ne alias quidem improbavit versiones, quæ bona fide concinnatæ fuerint, & quan-

cùm fieri potest, veritatem originalis textus & Traditionem doctrinæ veræ exprimant; multòque minùs Hebraïcos codices, & LXX. Interpretum versionem explosit. In hanc rem præter Sixtum Senensem, Andream Vegam, Melchiorem Canum, Genebrardum, Marianam, Serarium, Bonfrerium & alios, consulendus est doctissimus Cardinalis Pallavicinus Lib. 6. Cap. 17. Hist. Conc. Trid.

CAPUT VIGESIMUM.

Ecclesiastica judicia de privatorum hominum Libris, Verbis, & Sensibus, ad fidem pertinere minime videntur. Et tamen doctrina in iis aut probata, aut damnata, fide supranaturali credenda. Ipsa illa judicia quandonam certa quoque credenda sint, quanquam non assensu divinæ fidei. Quid hic Disciplina præcipiat. In Jansenii causa quid præstandum.

Atque hactenus de Ecclesiâ interpretante verba, phrases, & sensum tum Canonum, tum Librorum, quos conscripsere sancti Patres, cùm de Traditione colligenda, & salutaribus dogmatis sanciendis agitur. Restat, ut & de sensibus Librorum aut dictorum agatur, quorum auctores fuerint privati homines, aut Hæretici, aut alii ab Ecclesia proscribendi. In his utique judiciis quantàlibet evidentiâ & curâ peractis, quantumlibet suspiciendis ac venerandis, eamdem ipsam peculiarem divini Spiritus opem adesse non arbitror, quam in sanciendis dogmatis Ecclesiæ tribuendam esse credo. Potissima hujus asserti ratio est, quia non omnibus suæ Sponsæ judiciis se præsto futurum Christus pollicitus est, sed iis tantummodò, quibus constituenda est, explicanda, ac proponenda salutaris doctrinæ veritas, & eliminandi errores. Hujusmodi verò judicia de privatorum hominum verbis ac phrasibus non doctrinam respiciunt, sive sanam, sive hæreticam, sed solos verborum sensus suapte naturâ mutabiles, aut intelligibiles secundùm arbitrium atque opinionem mortalium. Mutabiles quidem sunt, & æquivoci interdum; tum in Patrum, tum in Conciliorum monumentis verborum sensus. At cùm necesse sit, illinc petere Traditionem, veramque doctrinam, necesse quoque est, ut Deus Ecclesiæ adsit sensus illos interpretanti, eamque ab errore tueatur, quando ipsam constituit columnam & custodem veritatis. A verbis autem, & phrasibus Scriptoris

Scriptoris alicujus, hominisve privati, neque cognitio, neque conservatio Catholicorum dogmatum pendet. Jam aliunde sancita sunt, aut sanciri debent dogmata, & secundùm illa expendendi sunt eorum Librorum sensus, non autem secundùm sensus eorum Librorum sunt expendenda dogmata. Hoc est: quia ope divina certò Ecclesia cognoscit, quid Canonum & Patrum verba sonent, doctrinam fidei ad eorum sensuum normam constituit. At contrà ideò de Librorum privatorum sensibus Ecclesia judicat, quia ipsos jam constitutæ doctrinæ aut adversantes aut consonos animadvertit. Igitur, etiamsi Ecclesia in hujusmodi Librorum sensibus intelligendis falleretur [quod tamen accidisse, nisi evidenter contrarium pateat, numquam à piis fidelibus putandum est], non ideò periclitaretur doctrinæ veritas, non ideò Ecclesiæ prærogativa in dogmatis statuendis quidquam læderetur.

Ubi ergo constat [constare autem facilè potest] quam doctrinam probare aut damnare velit Ecclesia, dum effatum quodpiam privati alicujus hominis probat, aut damnat: necesse est, ut integro animi & cordis assensu eam cum Ecclesia amplectamur aut abominemur doctrinam. Nulla deinde est necessitas, ut eodem etiam assensu fidei credamus effati illius verba revera sonare & significare id, quod Ecclesia probat, aut damnat, nosque cum illa probamus sive damnamus. Certe non apparet, cur dicendum sit spectare ad fidem peculiare hoc factum. Non illud olim revelavit Deus; ne nunc quidem Ecclesiasticis Judicibus opus est ut revelet, aut saltem ut extraordinarium conferat auxilium, ne in assequendo eorum verborum sensu erretur, quando sive ea Auctoris verba id significent, sive non significent, ratum certumque stat de doctrina Ecclesiasticum judicium, & Christiano gregi evidenter constare potest, de qua doctrina judicium tunc fuerit pronuntiatum. Id ex obvio verborum sensu facile agnoscitur. Si dubius & æquivocus est ille sensus, ipsum per alia verba explicare & determinare solent Ecclesiastici Judices, uti pluribus exemplis confirmari potest, donec fidelibus evidenter innotescat quam doctrinam aut configere, aut commendare tum velit Ecclesia. Ita in Jansenii negotio dum Romana Cathedra, aut Ecclesia congregata explicet (si opus est, meâ tamen sententiâ non est opus) atque statuat, quem sensum, & quam doctrinam ipsa damnavit, damnatamque velit in V. Propositionibus Jansenio tributis: dogma fidei tunc in tuto erit, atque errori præcludentur viæ; neque ulla necessitas ampliùs erit, credendi supranaturali assensu, eamdem illam damnatam doctrinam in Jansenii verbis atque intentione fuisse, cùm id scire, aut credere, nescire, aut negare, merum

tantummodò factum respiciat, à quo doctrina fidei nequaquam pendet.

Sed alia quoque suppetit ratio, quare ad fidem pertinere non possint Ecclesiastica de privatorum hominum Libris, verbis, ac sensibus judicia. Hominum verba æquivoca, ut diximus, plerumque sunt tum ex institutione populorum, tum ex usu scriptorum, metaphoris aliisque tropis utentium. Non unus itaque, sed diversus plerumque iis sensus subest. Neque impedire Ecclesia potest, quominus aliena dicta æquivocationibus scateant, & æquivocos sensus pariant. Neque hoc impedire miraculorum ope Deus voluit, aut vult, cùm satis ipsi sit facere, ne in interpretandis explicandisq; divinis Libris, & colligenda Traditione, & proponenda vera doctrina, errare possint legitimi Ecclesiæ Catholicæ judices. Hinc est, quòd Ecclesia ita statuere non potest, unum quempiam sensum verbis alicujus Libri, sive propositionis inesse, ut alius sensus subesse non potuerit, ac possit; quanquam simul ac statuit, quodnam dogma sub iis verbis ac sensibus claudi ipsa arbitretur, ipsumque damnat, dubitandum ampliùs non sit, quin recte & sine errore damnatum illud dogma fuerit. Experientia ipsa his suffragatur. Certè Ecclesia enuntiationes easdem secundùm varios sensus acceptas, nunc adprobavit, nunc improbavit, & eadem omninò verba modò aversata est, modò amplexa, prout ipsi visa sunt signare aut pravam aut rectam doctrinam. Ita celebris illa thesis: *Christus est unus e Trinitate, sive unus de Trinitate passus est*, ab Hormisda Romano Pontifice aliisque Catholicis rejecta primò fuit, quòd ejus sensus ad Eutychianam Hæresim accedere crederetur, & ab ipsa significari, divinam naturam humanis doloribus ac infirmitatibus fuisse obnoxiam. At subinde eamdem thesim uti Catholicam recepere Joannes II. & Vigilius Romani Pontifices, atque Oecumenica Synodus V. cùm nempe in Catholico sensu accepta fuit, & credita veram Ecclesiæ Catholicæ sententiam sonare, atque exprimere. In Synodo Antiochena vocem *Homousion* Episcopi complures proscripsêre, in sensu Pauli Samosateni acceptam; Nicæni verò Patres in sensu Catholico consecrarunt. Ita & tempus fuit, quo variæ circa incarnationem sententiæ secundùm varias illarum intelligentias malè aut benè sonabant. Cùm Pelagii Literæ, ac Cœlestii Libellus de gratia Dei coram Zosimo & Romana Synodo lectus fuisset, *Libellus ille Catholicus dictus est*, uti scribit S. Augustinus Lib. 2. ad Bonifacium Papam Cap. 7. ita ut Zosimus, pro fama utriusque Hæretici solicitus, non sine aliqua indignatione ipsos purgarit apud Africanos Patres, inquiens Ep. 4. *Est-ne ullus locus, in quo Dei gratia, vel adjutorium prætermissum sit?* Verùm Pelagius nomine gratiæ non pe-

culiare Dei donum animæ infusum, sed legem, doctrinam, exempla Christi, aliaque externa adminicula intelligebat. De hoc sensu monitus Zosimus ab Africanis Patribus, adprobatos antè Libros, eorumque Auctores anathemate feriit, ab Ecclesia ejecit. Multus sim, si alia in hanc rem exempla congerere velim, quibus videas, in assequendis privatorum Librorum, verborumque sensibus tam certa non esse Ecclesiæ judicia, ut divinam fidem exigant, cùm tamen in eisdem semper sit divinitùs certissimum de doctrina judicium.

At inquiat aliquis: Ergo, si erroribus obnoxia est Ecclesia in damnandis privatorum Librorum sensibus, nullam hujusmodi judiciis fidem habere debebimus. Ergo liberum erit unicuique, aliter eosdem Libros, & privatorum hominum dicta ac verba non secundùm Ecclesiæ interpretationem, sed pro intelligentia sua, explicare, adeo ut superflua quoque dici possint hujusmodi decreta. Ergo frustra tot ictibus Apostolica Sedes percusserit reluctantes adhuc Jansenianorum reliquias, immò parum æque præceperit, ut V. Jansenii Propositiones in sensu ab eodem Jansenio intento proscriptæ, non ore solùm, sed corde etiam à fidelibus ejurentur. Ita arguentur quidam, splendidâ in speciem, sed fallaci planè ac temerariâ consecutione. Dicimus igitur, non exigi certè, ut divinæ fidei assensu credamus, hominem quempiam ab Ecclesia, sive ab Apostolica Sede, tanquam Hæreticum damnatum, reipsa talem quoque esse in conspectu Domini Dei, cujus unius est hominum corda scrutari; aut revera alicujus Libri, sive Auctoris verba id sonare, quod damnatum ab Ecclesia fuit, eumque habere sensum, quem Ecclesia ipsis tribuere videtur. Fieri potest, ut ex aliis monumentis post judicium primum detectis, & ex diligentiori locorum, verborumque collatione ille qui anteà pravè sentire putabatur, in recta sententia fuisse posteà deprehendatur, ejusque verba commodiùs & accuratiùs explicata, ab impietate liberentur. Quod quoties secundùm germanas Criticæ regulas, & sincero patrocinio præstetur, neque ab Ecclesia, neque ab eruditis moleste ferendum est. Major enim cura veritatis, & christianæ caritatis habendæ, quàm proprii judicii, quando ejus naturæ judicium non est, ut necessariò veritas cum ipso conjuncta incedat: quod in Ecclesiasticis de doctrina, seu dogmate, judiciis rite peractis semper fieri, est apud nos exploratum. Ex adverso etiam contingere potest, ut re meliùs explorata atque discussa, qui Auctor, qui Liber anteà ab Ecclesia aut probatus aut absolutus fuerat, malè sensisse, & hæretica dogmata continere postea noscatur, & æquissimè tandem damnetur. Ex hac regula Ibæ Epistolam, atque Theodoreti Capitula, quæ in Concilio Chalcedonensi censu-

ram Patrum effugerant, eorum auctoribus Catholicæ communioni redditis, deinde Oecumenica Synodus V. execrata est, impiisque sententiis atque erroribus scatere deprehensa justissimo anathemate perculit. Rursus Honorium Romanum Pontificem Oecumenica Synodus VI. Hæreticis accensuit, ejusque Epistola ad Sergium tanquam impia proscripta. At veritati & æquitati suus perpetuò futurus est locus. Utique post tantum antiquitatis consensum ego negare non ausim [parcant Baronius, & alii] quin anathema dictum Honorio fuerit; sed cum Baronio, Bellarmino, & aliis contendere & nos possumus, Honorium male revera non sensisse de Christi voluntatibus, neque Hæreticum plane fuisse. Restat adhuc illius Epistola. Nihil ibi doctissimis viris occurrit, quod consideratâ temporum & rerum conditione, verum referat Monothelismum, hominemque faciat impia tradentem. Quare damnatam in Honorio doctrinam nos quidem execramur; at Concilii sententiam de Persona & Scriptis Honorii certe suspiciendam, sed non omnino certam censemus, quod & quamplurimi ante nos censuere, scriptisque prodidere, plaudentibus eruditis, & Ecclesia, atque Apostolica Sede post tot annos nequaquam improbante illorum consilium. Video, in magnis ambagibus versari, qui Epistolam illam meritò fuisse damnatam evincere conantur, & Baronium atque Bellarminum cum sua sententia componere volunt.

Ceterum, quotiescumque Ecclesia, aliquem aut Auctorem aut Librum post plenam causæ cognitionem damnavit, & illius mentem, istius sensum, quantum fieri potest in humanis, accuratissime investigavit, & conceptis verbis de adhibita diligentia, & de sensu proscripto monuit fideles, confirmatâ sententiâ priore, & improbato illius Auctoris sive Libri patrocinio: tantum roboris tum Ecclesiasticis judiciis accedit, ut iis non acquiescere, & adhuc adversari, non temeritas tantùm, sed scelus fit, idque non leve. Veneranda semper sunt Apostolicæ Sedis & Ecclesiæ, vel de his rebus judicia. Attamen tolerare interdum Ecclesia solet ac potest, ut damnatis Auctoribus, Librisque proscriptis modesta & humilis defensio præstetur. Meliusipsa amat suos habere innocentes, quàm reos, & quanquam priùs rite judicaverit secundùm allegata & probata: nihilominus æqui deinde bonique facit hujusmodi etiam patrocinia, utpote quæ interdum veritati prospicere, semper caritate abundare possunt. Verùm, postquam Ecclesia nulli diligentiæ pepercit, & patronos nihil solidi afferentes, immò cavillationibus tantùm causam agentes, silere jussit novis decretis, humillime parendum est. Et non divina quidem, sed pia fides, & non

oris tantùm, sed & animi reverentia est his adhibenda judiciis.

Ad leges disciplinæ, quæ interdum tutelam suscipi reorum finit, pertinet etiam nostræ sententiæ æquitas. Tum Ecclesiæ interest aperire, tum fidelium cognoscere, qui sint Hæretici, hoc est homines Catholicæ Fidei vel voce vel scriptis adversi, & qui sint Libri sensibus perversis, & errorem spirantibus contaminati, ut vera Christi doctrina incolumis in congregatione fidelium servetur, & omnis errandi causa auferatur. Utramque pestem vitandam esse scimus è Christi ejusque Apostolorum imperio, ne, ut ait Apostolus 2. ad Tim. 3. 13. *Mali homines, & seductores, & errantes, in errorem nos mittant.* Porro ex institutione divina Pastorum est, scilicet Episcoporum, ac potissimum Apostolicæ Sedis, lupos hujusmodi detegere, & venenata pascua removere. Ipsorum est judicare, quid ovibus fugiendum sit, quidve sequendum. Igitur sine crimine, sine temeritate negari obsequium, & pia fides non potest hujusmodi judiciis, ubi diligentissimo examine legitimi judices causam versavere, ubi statutum est, nullius ponderis esse adhibitas in patrocinium personarum, atque Librorum, rationes. Cur enim temerarium non sit, privatam suam opinionem solemni Ecclesiæ & Apostolicæ Sedis, hoc est, judicum à Deo constitutorum, sententiæ præponere in re tanti momenti? Nisi his decretis humiliter & ex animi sententia obtemperandum, atque acquiescendum est, sique retractari ista judicia possunt, quanquam adeo exquisite peracta: quandonam constabit, qui sint Hæretici nobis ejurandi, quæ sint verba male sonantia, qui sensus impiam doctrinam referentes? Quotidie non acquiescendi, non obtemperandi causas nectemus, atque interea Hæretici frustra damnati bacchari pergent, eorumque Libri sensibus perversis infecti doctrinam perversam animis pervicacibus aut incautis legentium instillare non cessabunt. Quem quæso judicaturum de sensibus verborum, de mente Scriptorum amplius appellabimus, quando Ecclesiam, Concilia, & Christi Vicarios auscultare nolimus, à quibus tam solemni judicio hæc etiam causæ pars & controversia diremta est? Utique non sunt è cœlo expectandi Angeli, ut his quæstionibus finem faciant. Nunquamne parendum est?

At, inquiunt, nos doctrinam ab Apostolica Sede, & ab Ecclesia damnatam damnamus; non enim illic errori obnoxia est Ecclesia Christi Sponsa. Hanc autem doctrinam verbis & phrasibus illius Libri contineri, eamque illius hominis menti revera insedisse, neque divinitùs cognoscit Ecclesia, neque jure nos ad credendum cogere potest. Silentium præ reverentia adhibebimus. Majora præ-

ſtare neceſſium non eſt. Nam quì certos nos Eccleſia de re illa faciat, quam ipſa certò non cognoſcit, & in qua judicanda errare poteſt? Verùm argutiis talibus Eccleſiæ mandata eludere nefas eſt; & qui iis utitur, Fidei quidem leges ſe habere perſpectas prodit, diſciplinæ autem prorſus ignorat. Nimirum diſciplina præcipit, ut his etiam judiciis ritè peractis animum piè fideliterque ſubmittamus. Cordi nobis futura eſt præ omnibus Catholica Doctrina: ergo abominandi, qui illam corrumpunt voce, ſcriptis; ergo damnanda ſcripta & ſenſa, quibus ex Eccleſiæ ſententiâ continetur male ſana doctrina. Cujuſnam verò eſt, niſi Epiſcoporum, & præcipuè Romani Pontificis, juridice decernere, qui ſint iſti Auctores nobis execrandi, quive Libri, Verba, & Phraſes veneno infecta? Recta igitur ratio docet, hos præ aliis Auctores, Libroſque eſſe à nobis damnandos, quos Eccleſia per juridicam & ſolemnem ſententiam damnavit, & damnandos mandavit. Itaque huic damnationi quiſque fidelis corde & ore ſubjicere ſe debet, & inanem, ne erret in obſequendo, timorem deponere. Ferendi ergo non ſunt ii Janſenii Epiſcopi olim Ipreñſis aſſeclæ, qui poſt celebre ac repetitum ab Apoſtolicâ Sede, & ab Eccleſiâ univerſa receptum Janſenianæ cauſæ judicium cedere nolunt & obſequi, & quorum nonnulli ſub ſpecie tuendi Janſenii & vindicandi à notâ hæreſeos impacta, non quidem ejus perſonæ, ut conſtat, hujus controverſiæ peritis, ſed ipſius doctrinæ, errores damnatos defendere & tradere non dubitarunt, Summis Pontificibus, Epiſcopis, omnique Eccleſiaſtica ac ſeculari auctoritate contemtis. Sibi igitur iraſcantur, ſi diſciplinæ ſeveritatem in ſe experiuntur, qui Diſciplinæ Legibus à Deo temere adverſantur. Fieri non poteſt, ut gravem Hæretici cordis ſuſpicionem non ingerant, dum tanto molimine deploratam Janſenii cauſam tuentur. Nam quod eſt ad noviſſimum Clementis XI. Pontificis Maximi decretum, nihil æquius efformari potuit, quàm cùm ſtatuitur, *non ore ſolùm, ſed & corde rejici ac damnari ab omnibus Chriſti fidelibus debere damnatum in V. Propoſitionibus Janſeniani Libri ſenſum, quem illarum verba præ ſe ferunt, nec alia mente, animo, aut credulitate formulæ Janſenianæ condemnationis ſubſcribi licite poſſe.* Jure [uti diximus] exigere à Fidelibus Eccleſia poteſt, ut Libros, homineſve à ſe damnatos damnent. Quis autem mentis compos, & veræ Theologiæ gnarus, ſibi perſuadeat, licere aliquid ore damnare, illudque ipſum interea corde amplecti? Iſta linguæ & animi diſſenſio ulliſne poteſt ratiunculis dealbari, atque excuſari?

Quod autem Apoſtolica Sedes in Janſenii cauſa nunc exigit, non

nudius tertius exigi cœptum est, sed ab ipsis Ecclesiæ incunabulis invaluit. Ubi quempiam Hæresis Ecclesia damnavit, tum continuò præceptum est, ut illum omnes pro Hæretico haberent, atque ut saltem Ecclesiæ Ministri ipsum disertis verbis execrarentur. Formulæ etiam, sive fidei Professiones fuere constitutæ, quibus subscribendum erat, uti post Jansenianam controversiam actum pariter fuit. Qui hosce Hæreticos, eorumque scripta ejurare noluerunt, tum de Hæresi suspecti, tum Hæretici (si evidentia maxima suberat) & ipsi proclamati sunt. Unius Theodoreti exemplum memorasse sufficiat. In Chalcedonensi Concilio Act. 8. tergiversabatur ille, nolebatque Nestorio statim anathema dicere. Post varias interpellationes, minitati sunt Patres se pro Hæretico ipsum habituros, nisi in Hæreticum Nestorium anathema aperte pronuntiaret. Tum ille amplius non cunctatus, paruit, & orthodoxe sentire ex hac professione creditus fuit. Ceterum sequenti seculo iterum in scenam Theodoretus rediit unà cum Iba Edesseno, ac Theodoro Mopsuesteno in celebri trium Capitulorum causa. Scripta istorum, tanquam à recta fide abhorrentia damnavit Synodus V. Occumenica, reluctantibus plerisque Africæ & Istriæ Episcopis, Chalcedonensis Concilii incolumitati tunc immerito paventibus, qui & inde perniciosum Schisma conflarunt, cùm alioquin omnes in doctrina fidei consentirent. Sed ejus Concilii judicium, cui primùm reluctatus fuerat Vigilius, ratum tandem ipse habuit, aliique deinceps Romani Pontifices, ac successu temporis immutabile stetit. Tum verò inexcusabiles habiti, qui eidem judicio subscribere noluerunt, & pœnis ac censuris compulsi sunt ad subscribendum. Quamvis enim, uti vidimus, ad fidei dogmata non pertineat Personarum, Librorumque damnatio, attamen ad disciplinæ leges spectat facere, & exigere, ut & hujusmodi judiciis reverenti animo & humili assentiantur fideles, eosque, nisi obsequantur, temeritatis, scandalique crimine meritò posse damnare, cùm disciplinæ contemtum, & perversæ doctrinæ suspicionem à se depellere isti non possint, si Libros & Auctores solemniter iterumque damnatos damnare recusent. Ad ejusdem Disciplinæ auctoritatem referendum est, compellere posse fideles ad piè credendum & fideliter obsequendum in tot aliis factis à Deo quidem minimè revelatis, sed moraliter evidentibus, & ut talibus ab Ecclesia rite judicatis, è quibus Doctrinæ Catholicæ stabilitas, & morum regimen quodammodo pendet. Talia habeto, qui sint legitimi Successores Petri, legitimi Episcopi, ac Reges; quæ sint Oecumenica aut probata Concilia; quæ Decreta indubia Romanorum Pontificum;

quæ germana Patrum scripta; & quid interdum revera sentiat aliquis ex Patribus; & quis cœlitum albo sit adscriptus, & alia ejusmodi, in quibus modò majorem, modò minorem reverentiam postulare poterit Ecclesia pro majore aut minore rerum certitudine atque evidentia, pro graviori aut leviori necessitate ad servandam unitatem atque doctrinam, & ad avertendos errores. Uno verbo, hujusmodi factis, à Deo quidem non revelatis, sed tamen cum dogmate connexis, si evidentiam præferant, demens sit, & nonnunquam reputetur Hæreticus, qui credere & obtemperare nolit; sin ambigua & dubia appareant, adhuc præstat Ecclesiæ sententiam ferenti, utpote judici divinitùs ad nos regendos constituto, quàm infirmo nostro ingenio, piam adjungere fidem, ne ob timorem incerti & minime periculosi erroris in crimen certum incurramus, quale profectò est in tanto discrimine aut corrumpendæ doctrinæ, aut scindendæ unitatis, obedientiam Præpositis nostris, rationem pro nobis Deo reddituris, pervicaciter denegare. Atque hactenus de judiciis Ecclesiæ in factis ad Historiam Ecclesiasticam pertinentibus, atque à Deo non revelatis.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

In profanis Artibus, Scientiis, ac Historiis magna Ingeniorum libertas. Sed & hæc ab Ecclesia tunc coërcenda, cùm per eas sententias aliqua ex parte læditur fidei doctrina, aut sacrosancta Literæ erroris sive mendacii suspicione asperguntur. Sublato hujusmodi periculo, liberum est in his sentire, quæ velis. Regulæ nonnullæ in hanc rem. Sacrarum Literarum scopus. Quandonam sit, aut non sit, evidens scripturæ mens in rebus ad salutem minime spectantibus.

NUnc mihi dicendum restat, quî regenda sint hominum ingenia, quæve tum illorum, tum Ecclesiæ sint jura in profanis artibus, scientiis, atque historiis pertractandis. Lex illa omnium prima: *Licere ingeniis nostris hic sentire, quod & magis lubeat, & verum aut veri videatur similius.* Si Mathematicas Artes excipias, & Philosophiam morum, reliquæ Artes ex opinione hominum non parum pendent, tenebris innumeris involutæ, in quibus certum difficilè offendas, halluncineris facilè: id quod potissimum in Physicis,

ficis, Medicis, Aſtrologicis, Geographicis, Chronologicis, Hiſtoricis rebus animadvertere eſt. Caliginem iſtam ſuperare ingenia nituntur. Si res bene cedat, ſecundos eorum conatus humana tantùm gloria manet, non autem cœleſte præmium. Sin aliter accidat, nihil eſt quod ſibi timeant è divina Juſtitia; non enim in poſtremo orbis judicio cuiquam vitio vertetur, quòd aut has Artes ignorarit, aut in earum cognitione aberraverit. Huc ſpectant Ephremii Antiocheni verba apud Phot. Cod. 228. Ἡ μὲν γὰρ περὶ πίστεως ἐρευνα *&c. Inquiſitio illa, quæ de rebus fidei ſuſcipitur, ſi aberret à veritate, ingens animæ naufragium affert. Quare vel minimam, quæ quidem eo pertineat, excutere ſyllabam oportet. At verò diſputatio illa, quæ de quæſtionibus habetur ad fidem minime ſpectantibus, rectè quidem res habeat, ſi optatum finem veritatis aſſequatur. Sin autem ab eo excidat, id quidem non bene ſucceſſerit, non tamen in exitium animæ vergit.* Unum igitur hinc redundare poteſt incommodum, terrenâ videlicet gloriâ carere, ſi hæc neſcias; aut ſeſe hominum cachinnis & contumeliis exponere, ſi in his turpiter erres.

Cùm autem has eruditionis partes non minus Eccleſiæ, ſanctis Patribus, & chriſtiani gregis Paſtoribus, quàm cuicumque homini privato, obſcuras & ambiguas reliquerit Deus, & cùm eorum tenuiſſimam portionem ipſemet revelarit, neque porro neceſſarium foret, ut ea revelarentur; non enim ad beatam in cœlis immortalitatem ſuapte natura animam perducunt, quod res mundi uno potius quàm altero modo eſſe, aut non eſſe, accidiſſe, aut non accidiſſe putentur: quis non intelligat, hujuſmodi opiniones extra ditionem Eccleſiæ plerumque eſſe, ingentemque ingeniis patere libertatem, ut hîc ſeſe pro viribus opinando, concertando, ſomniando etiam, ac delirando exerceant? Nova hoc in regno excogitare licet, vetera aſpernari, ſuſque deque etiam vertere. Et quoties de meris profanis rebus, ſive cognitionibus agitur, à Religionis negotio omnino disjunctis, non alio loco habendi vel ipſi ſancti Patres, quàm quo ſinguli privati Auctores. Veneranda profectò ſemper eſt Conciliorum, ſanctorumque Patrum auctoritas; ſed quæ in dogmatis eſt certiſſima magiſtra veritatis, talem ſe præſtare nequit in his etiam, quæ ſunt ultra fines ſanctiſſimæ Religionis, Doctrinæque Chriſtianæ. Quare neſcio, quo plauſu excipiendi ſint illi, qui in Phyſicis, in Hiſtoriis profanis, & hujuſmodi argumentis Auguſtinum, Thomam, Bonaventuram, Antoninum, aliosque ſanctitate ſimul & eruditione celebres viros producunt, rati ſe iſtorum auctoritate firmiſſimum ſuis ſententiis comparaſſe præſidium, & ad iſta certè magna nomina incutiendum eſſe

mirum suis adversatiis timorem. At sancti Patres in hisce Artibus humanis ac scientiis, non Christum, sed Platonem, sed Aristotelem, sed Avicennam, homines videlicet impios, aut cœcos habuere Magistros, aut suum intellectum fallacem, aut alios homines erroribus obnoxios, secuti sunt. Quid ergo hic certi à sanctis Patribus polliceri tibi possis? Tantum sanè eorum dicta valebunt apud cordatos viros, quantum rationibus, & robustissimis, neque fallacibus argumentis nitentur. Præterea non hoc suæ Ecclesiæ, non Conciliis, non Patribus dedit Christus, ut Populum fidelem Astronomum facerent, Physicesve, Chronologiæ, Historiæ profanæ, rerumque similium sine ullo errore peritum. In Crucifixi Schola satis est docere, satis ediscere, quæ verè de Religione credenda, quæ piè facienda, ut ametur Deus, cœlorumque regnum vi beatissima tandem rapiatur. Sed hæc manifestiora sunt, quàm ut pluribus argumentis indigeant.

Ipsæ tamen profanæ Artes & Scientiæ quibusdam evidentibus Christianæ Doctrinæ, sacrarumque Literarum monumentis possunt interdum opponi. Igitur altera Lex erit: *Nefas ingeniis nostris esse, in cunctis Artibus, sive Disciplinis, aliter sentire, quam veritatis oracula clament*; & Ecclesiæ Pastoribus jus esse à Deo datum hic quoque coërcendi temerarias hominum mentes. Non hîc de iis profanæ Scholæ opinionibus loquimur, quæ recta feriunt Christi & Ecclesiæ Scholam; nam hæ statim damnandæ cognoscuntur, quales de moribus, virtutibus, & vitiis, de Natura divina, de Providentia, creatione mundi, anima rationali aliisque rebus bene multæ occurrunt in Platonis, Aristotelis, Zenonis, Democriti & Epicuri Sectis. Loquimur de iis opinionibus, sive effatis, quæ suapte natura nihil pertinere ad fidem, nihil officere, nihil adversari videntur salutari Doctrinæ Christianæ Religionis. Etiamsi aperta facie ista non militent, militare tamen clanculum, atque indirecte, possunt contra certissimam aliquam Religionis veritatem. Est Dogma Fidei, Prophetis ac Apostolis divinum adfuisse Spiritum, ne quid falsi memoriæ mandaretur in sacris Scripturis. Multa autem in utriusque Testamenti Libris habentur, quæ referri possunt ad Physicam, ad Astronomiam, ad Historiam profanam, ad Chronologiam. Turpiter erret, qui in ejus generis notionibus revera hallucinatos Prophetas arbitretur, & documentis eorum habere fidem nolit, aut falsi litem intendat; causatus tantummodo, non eam Deo fuisse mentem, ut nos eruditione profana imbueret, atque inutilem rerum scientiam per suas Scripturas revelaret. Certe non ista ad salutem necessaria, & in se considerata, minime

pertinent ad fidem. Sed quia à Scriptoribus falli nesciis, & divino Spiritu afflatis, consignata literis fuere, atque errorem in Prophetis, sive fallaciam suspicari nefas est: idcirco hujusmodi etiam documenta certissima credenda sunt, & relationis causa procul dubio spectant ad Fidem. Neque sane ferendi Arminius & Episcopius Remonstrantium primipili, affirmare ausi, Scriptores sacros in rebus levibus, & nihil ad salutem pertinentibus, memoriâ, aut ignorantiâ labi potuisse, & revera fuisse lapsos. Absit, ut hac temeraria medicina apparentibus quibusdam sacrorum Librorum contradictionibus atque difficultatibus consulamus, quando tot aliæ rationes, æque commodæ & innocuæ occurrunt, quibus divinarum Literarum veritas & auctoritas à suspicione falsi & erroris liberetur. Idem dicendum de aliis physicis atque historicis opinionibus, quæ si veræ credantur, consequenter infirmant, & falsitatis arguunt divina quædam mysteria & dogmata, in Ecclesia Dei firmissime stabilita. In his igitur dubitandum non est, quin ingeniis nostris Ecclesia imponere frenum possit, ac debeat; neque enim committendum est, ut Spiritu sancto inspirati homines lapsi putentur vel in levibus rebus, cùm non quæ sua erant, sed ea dumtaxat, quæ Deus omniscius revelaverat, memoriæ mandarint, & populo credenda exhibuerint.

Atque hæ quidem regulæ generales, & leges præcipuè ad judicandum de hisce quæstionibus. Sed judicio subacto, & circumspecta æquitate opus plane est in earum usu. Nam una ex propositis legibus illam ingeniis licentiam tribuit, quæ in Ecclesiæ & veritatis perniciem declinare interdum possit; altera opinandi liberratem ita adimere nonnunquam potest, ut ingeniorum jura lædantur. Et profectò cùm præteritis temporibus, tum nostris potissimum, non defuere, nec desunt homines, quibus familiare est profanas disciplinas, atque sententias seculi, quasi verbis divinis infestas atque contrarias, insectari, & proscindere, internecino odio, perpetuis clamoribus. Si quid novi Physica, aut Astrorum Scientia, aut Ars Medica, aut eruditio profana adfert: istud hominum genus mille pericula continuò timet sanctissimæ Religioni, & certis fidei decretis. Soliciti ergo nullum non movent lapidem, quo Auctores novarum opinionum, licèt nihil rei cum sancta Religione habentium, infament, eorumque Libros dilacerent, proscribant, & supremis Ecclesiæ Tribunalibus configendos exhibeant. Et eorum zelus utique laudandus, modò tamen sit secundùm scientiam, & cautis gressibus procedat. Deplorandum enim est, si errores, ubi non erant, somniet; si illic pericula confingat, unde nihil mali efflue-

re potest, & injustos neque necessarios compedes injicere velit naturali humanarum mentium libertati. Et revera non animadvertunt interdum docti pariter piique viri, se unius Aristotelis causam agere, cùm Religionis causam tueri videntur. Peripateticâ Philosophiâ capti atque distenti, quidquid ab ista abhorret, continuò falsum ducunt. Tantum nempe amoris ac venerationis huic uni Scriptori, aliisque antiquis Auctoribus, præjudicata opinio comparavit, ut eorum adversarios, & contraria quæque, non odisse eorum amasii nequeant, usque adeò ut quando nulla alia ratio succurrit nova inventa dejiciendi, facilè & crebrò ad auctoritatem Principum, Academiarum, & Religionis confugiatur, quasi de regnis, de veritate, de fide actum sit, si nova hæc recipiantur in Scholis. At ista sinceriori judicio, & sine affectibus, pertractare, atque insectari, aut defendere debet unus amor veritatis. Unum hunc igitur nos consulentes, necessarium putamus quædam hîc statuere, quibus ingenia nostra insistere jubentur, si ritè fungi suo jure ac munere velint, neque in Religionis sacraria quicquam peccare.

Et primò dicimus, tum posse ac debere Ecclesiam sententiam ferre, certumque illius fore judicium de Quæstionibus Physicis, Medicis, Astronomicis, Geographicis, Historicis, aliisque hujusmodi, cùm constabit, uno potius quàm altero modo opinari, contrarium esse evidenti Scripturarum sanctarum, & dogmatum veritati. Secundò, evidens erit, & constabit sacrarum Literarum, christianæque doctrinæ sententia, quando Prophetarum, Apostolorum, & Ecclesiæ verba ac documenta nullam aliam interpretationem commodam sustinent, quàm quæ iis opinionibus omnino repugnat. Tunc enim variæ ab hominibus excogitatæ opiniones, quamvis ad salutem non necessariæ, & ex sui institutione indifferentes ut aut credantur, aut non credantur, erroris, impietatis, & falsitatis justa de causa damnabuntur. Tertiò, si commode cum hisce hominum privatorum opinionibus conciliari poterunt divinæ Literæ, neque vis in Scripturarum explicatione sacris verbis inferatur, tunc neque impia, neque falsa appellare licebit hujusmodi, ut ita dicam, indifferentia Scientiarum & Artium placita. Quartò, erit ea interdum in hujusmodi sententiis indifferentibus rationum & experimentorum gravitas atque evidentia, ut non laudabile solùm, sed & necessarium futurum sit, cum istis conciliare sacrorum Librorum sententias: quod commode sæpe fieri poterit, si rectæ Critices usus adminiculum piè & sedulè quærentibus ferat.

Quæ sint autem harum legum fundamenta, breviter exponemus. Veritas una est. Innumerabiles ejus particulæ non pugnant invicem,

non discordant, sed amice conspirant: quod de erroribus non accidit, quorum alter alterum insequitur nonnumquam, ac destruit, omni spe fœderis utrinque sublata. Fac aliquid sit verum in Theologia, & in sacris Literis: necesse est ut idem quoque affirmetur in Physica, & in profanis Historiis. Rursus si quidquam verum certumque sit in Philosophia & in Historiis non sacris, aliter sensisse nequit divina Scriptura, & Christianorum Theologia. Unicum tamen hæc inter discrimen. Semper Ratio, semper Philosophia, aliarumque Artium documenta cedere fidei, sacrisque Literis debent, aliquid evidenter tradentibus; non autem sacræ Literæ ac Theologia, aliquid evidenter narrantes, submittendæ sunt Rationi ac Philosophiæ, quanquam & istæ evidentiam jactent à suis partibus quàm maximam. Et æquissime id ab ipsa ratione exigitur; cum sacris enim Literis, & cum fide, ac revelatione divina, perpetuò & necessariò conjuncta est veritas. Aliquid revelante ac tradente Deo omniscio, & veracissimo, illic errorem aut mendacium excogitare, omnium perniciosissimum delirium est. Contrà cum Ratione humana, cum Philosophia, Historia profana, aliisque Artibus necessariò veritas non habitat, & sæpe error locum habet. Igitur falsum sit necesse est, quòd à perspicua fidei eruditione dissentit; neque enim alia esse potest Theologorum veritas, alia Philosophorum; alia Dei, alia hominum; ac proinde cedat oportet ratio fidei, non fides rationi, sicuti æquum est, ut homines Deo, non Deus hominibus cedat. Et gravissimè profectò ac sanctissime pronuntiatum anathema in Lateranensi Concilio sub Leone X. Sess. 8. contra quosdam Peripateticos Philosophos, inter quos fuisse fertur Petrus Pomponatius, quòd secundùm Philosophicam doctrinam mortales esse hominum animos dicerent, licèt secundùm Christianam fidem immortales eos affirmarent. Rationem damnationis invictissimam his verbis conclusere Patres. *Cùm verum vero minimè contradicat, omnem assertionem veritati illuminatæ fidei contrariam, omninò falsam definimus.*

At sæpe etiam in humanis scientiis & artibus, immò in toto rationis humanæ regno, tanta esse potest veritatis evidentia & perspicuitas, ut secundùm ipsam rationem, secundùm istas artes, non solùm liceat, sed necessarium planè sit explicare non æque perspicuam Scripturarùm sanctarum mentem, ac verba. Id accidit, cùm talem sensum divinæ Literæ præ se ferunt, qui si verus & germanus censeatur, intoleranda post se absurda & incommoda trahat. Hoc est, ubi sententiam aliquam tribuas aliquibus verbis divinæ Scripturæ, contradictiones nunquam sedandæ emergent inter hæc & alia aut Scripturæ loca, aut fidei dogmata, atque de numine, ejusque na-

tura, ac voluntate, indignum aliquid sentietur; & rectæ rationis principia, & virtutum ac morum clarissima præcepta, & receptissima apud omnes Christianos Artium placita, evertentur. Tunc ergo res monet, prioribus illis Scripturæ verbis, utpote minùs quàm hæc alia documenta perspicuis, non eum qui putabatur tribuendum esse sensum. Tunc non obvia ac literalis sententia, sed figurata accipienda fortassis erit; neque proprius, sed translatus sensus; eisque verbis aliquid aliud significare voluisse divinus Spiritus censendus erit: quod quale sit, facilè ex aliorum locorum collatione liquebit. Hinc illud celebre & summopere laudandum Augustini axioma in Ep. 143. olim 7. *Si Ratio contra divinarum Scripturarum auctoritatem redditur, quamlibet acuta sit, fallit verisimilitudine; vera esse non potest. Rursus si manifestissimæ certæque rationi velut Scripturarum sanctarum objicitur auctoritas: non intelligit, qui hoc facit; & non Scripturarum illarum sensum, ad quem penetrare non potuit; sed suum potius objicit veritati, nec quod in eis, sed quod in se ipso velut pro eis invenit, opponit.* Unde autem Anthropomorphitarum Hæresis erupit, nisi è perversa eorum locorum interpretatione, in quibus sacræ Literæ Deo oculos, manus, pedes, aliaque membra, & corpus & affectus hominum tribuere videntur? *Oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum: Manus Domini fecit hæc. Et cùm audissent Adam & Heva vocem Domini Dei deambulantis in Paradiso ad auram.* Et alia id genus innumera. Hæc, ut litera sonat, accipienda non esse, sed sine dubio censenda tropice & figurate dicta, quo per sensibiles imagines invisibilia intelligantur, quis quæso nos docuit, nisi evidentissima lux rationis ac Theologiæ naturalis, quæ Deum planè incorporeum & spiritalem esse statuit? Ne contradicam ideæ perfectissimæ, quam & natura & scientiæ mihi de vero & summo Deo indiderunt, à literali proprio sensu eorum verborum discedere cogor, & loca illa conciliare cum hujus ideæ veritate manifestissima. Quando autem mysticus, aut figuratus sensus literali proprio sit præponendus, & ab isto recedere non solùm deceat, sed oporteat, doctissimi viri luculentissime tradidere. Sed unius Ecclesiæ est decernere sine errore, quæ interpretatio consonet aut repugnet veritati, in sacris Literis, atque in singulis earum verbis certissime regnanti.

Si quidquam igitur literalis proprius sensus Scripturarum habeat, quod cum Artium, & Scientiarum, & Historiæ evidentibus principiis & documentis pugnet, & commodam non recuset interpretationem, ista profectò adhibenda erit, aut saltem illam adhibere nemo sibi religioni ducat. Tantoque magis id præstare licebit, quantò certius est, majorem sine comparatione libertatem hîc esse humanis

ingeniis, & nullam necessitatem credendi, sive discendi. Certum enim est, in istis rebus Deum exquisite erudire noluisse hominum genus, cùm sacrarum Literarum verus sit scopus atque consilium nos ad amorem Dei & proximi tantummodò informare, in quo universa Lex posita est, & Prophetarum doctrina. Quod cùm fieri nequear, nisi etiam cognoscatur verus Deus, & verus Dei & hominum mediator Christus Jesus, & nisi recta morum præcepta habeantur perspecta: hæc etiam in Scripturis sacris revelare & inculcare hominibus Deo placuit. Reliqua ad humanas artes pertinentia, quæ illic narrantur, eatenus spectanda sunt, quatenus ad illam Scripturarum sanctarum mentem referuntur. Eo saltem fine consideranda non sunt, ut Physicam, Geographiam, Chronologiam, terrenarum rerum Historiam, Astronomiam, Medicinam, Militarem Artem, & alia id genus, non secus ac ipsa dogmata, discamus.

Quocirca quàm diligenter Apostoli, & Ecclesiæ Patres mandant, ut ad illustrandam, confirmandam, propugnandam Dei, Christique, & veræ pietatis cognitionem, Scripturarum scientia adhibeatur, tam cautè etiam vetant, ne in alias inutiles, & curiositati potius quàm eruditioni salutari inservientes quæstiones nimiùm divertant Christianorum ingenia, neve ad eas dirimendas in medium afferantur oracula divina, quasi divini consilii fuerit, & nostra & Creatoris nostri intersit, nos in his inanibus argumentis doctos esse, aut ignaros, & sapere, sive desipere. Altiora, diviniora, & nostram salutem æternam, non nostram temporalem eruditionem, sacri illi Codices respiciunt. Audiatur hîc Gentium Doctor. In Ep. I. ad Tim. Cap. 1. illa prohibet, quæ quæstiones præstant magis quàm ædificationem Dei, quæ est ex fide. *Finis autem præcepti est caritas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.* Et Cap. V. 3. *Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, & ei, quæ secundùm pietatem est, doctrinæ: superbus est, nihil sciens: sed languens circa quæstiones & pugnas verborum, ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, &c.* Postquam in Epistola ad Titum multa de clementia Dei, de Mediatore, aliisque divinis beneficiis prolocutus est: *Hæc*, inquit, *sunt bona & utilia hominibus. Stultas autem quæstiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis devita; sunt enim inutiles & vanæ.* Ubinam ergo sunt, qui in divinis Scripturis quærunt naturalium rerum, Astrorum, temporum, & locorum scientiam? Earum auctoritatem, nisi manifestissima sit, in his nimium inculcare, neque temeritate, neque periculo interdum caret: certè ab ipsarum consilio abhorret.

Propterea idem Apostolus Cap. I. 9. Epistolæ ad Titum postulat Christianum & Episcopum ita Scripturarum scientiâ instructum, ut

potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere. In doctrina, inquam, sana, & pietatis, & fidei, non in Physica, aut Chronologia, aut rebus profanis. Neque alio nomine se Doctorem, servum Dei, & Apostolum Jesu Christi in exordio hujus ipsius Epistolæ profitetur, quàm *secundùm fidem electorum Dei, & agnitionem veritatis, quæ secundùm pietatem est.* Quid autem refert ad pietatem, scire, cujus figuræ, verbi gratiâ, terra sit, quî supra cœlos sint aquæ; an cœli ex quinta substantia sint, & an ex se corruptioni obnoxii; num ignis inter elementa computandus; quis Estheris conjux, videlicet utrum Xerses, an Artaxerses fuerit, & alia ejusmodi? Hæc idcircò præ oculis habens S. Basilius in Examer. Hom. 9. Moysen laudat, quòd ea prætermiserit, quæ Philosophorum animos inani studio torquent. Scripturam autem ait suo honore, sua gloria spoliari per eos, qui ejus dicta ad inutiles quæstiones inflectunt. Similia habet sanctus Hieronymus in Cap. 3. Ep. ad Titum, eique concinunt, quicumque pietate & judicio in explicandis sacris Literis excelluere. Quibus ex rebus sequitur, prudentissime agere Ecclesiam, quæ ab hujusmodi quæstionibus dirimendis, & opinionibus probandis sive improbandis abstinet. Eas ipsa aut non curat, aut etiam contemnit; & siquidem vellet interdum se istis immiscere controversiis, necessaria ad rectum certumque judicium ferendum præsidia ipsam deficere interdum possent. Nimirum Traditio sacra, antiqua, & continuata nonnunquam deesset, sine qua testatur Ecclesia se firmas proferre hîc non posse sententias. Nam cur Deus incorruptam per tot secula hisce de rebus scientiam, & Traditionem in Ecclesia sua servet, quando earum ignorantia nullum suis fidelibus, nullum suæ Religioni periculum creat, atque ipse earum scientiam neque à nobis expetit, neque nobis revera reliquit, immò contrà ab earum inquisitione per suos Apostolos nos non semel deterruit?

Restat igitur, ut una de causa nonnunquam Ecclesia compescere & damnare possit has etiam indifferentes hominum opiniones, cùm videlicet agitur de liberandis ab erroris aut mendacii suspicione utriusque fœderis Libris. Tum certè ad Ecclesiam spectat, falsa proclamare & irrevocabili ictu prosternere, quæ aliter vera esse nequeunt, nisi falsi arguatur sacratissimum illud veritatis penus. Huc autem pertinent, quæ S. Thomas habet 2.2. Q.II. Art.2. ubi ait, quædam spectare ad fidem posse dupliciter; *uno modo directe, & principaliter, sicut articuli fidei; alio modo indirecte, & secundario, sicut ea, ex quibus sequitur corruptio unius articuli.* Sed omnino appareat, neque appareat tantùm, sed revera adsit oportet necessitas damnandi hujusmodi opiniones indirecte oppositas sacrarum Scripturarum veritati.

Evidenter,

Evidenter, inquam, constare priùs debet, non alium sensum commode, & legitime, & secundùm Criticæ regulas, tribui posse Literarum sacrarum verbis, quàm qui adversetur Physicis istis, Geographicis, Historicis, & aliis ejusdem naturæ sententiis. Nam si per germanam aliquam, & non violentam interpretationem alius sensus à literali & obvio, convenire possit Scripturæ divinæ verbis, & componi cum artium & scientiarum effatis Prophetarum dicta valeant: non est cur ab ea interpretatione adhibenda nos jure ac merito impedire quisquam velit. Tunc in tuto sunt omnia. Tunc divinorum Codicum dignitati consultum satis est, & ingeniorum juribus, & legibus optimi judicii, verique Scripturarum interpretis. Neque temeritas ampliùs est, neque crimen perniciosum, id affirmare, quod à sacris Auctoribus negari non constat, aut id negare, quod ab iisdem affirmari manifeste non liquet. Sufficit autem in his rebus, uti diximus, à divinis iis Scriptoribus arcere aut mentiendi voluntatem, aut memoriæ lapsus, aut rerum, quas narrant, ignorationem quamcumque; non enim ista excogitare aut suspicari vel leviter licet in hominibus, quorum calamum regebat divinus veritatis Magister. Hoc periculo declinato, quæ ad veritatem propiùs accedere, aut veri videbuntur similiora, sentire fas erit in quæstionibus videlicet, quæ sive in unam sive in alteram partem versentur, ad æternam hominum vitam, eruditionemque salutarem nihil faciunt.

Interdum autem tantam esse posse diximus divinæ mentis evidentiam in verbis sacrorum Codicum ut abjicienda sit quæcumque alia diversa opinio rerum vel indifferentium. Atque id potissimum elucet in historicis documentis, quorum sensum obvium sæpissime accipiendum esse, manifesta ratio docet, atque adeo omnis inde excluditur figuratæ dictionis suspicio. Quòd Jacob ex utero materno prodiens, plantam fratris teneret, aut non teneret manu, nihil ad hominum salutem, & necessariam eruditionem spectabat; nullum enim continet aut innuit fidei dogma, sive præceptum vitæ. Sed quando hujus rei mentionem nobis relinquere ad aliquam semper utilitatem nostram divino consilio placuit; & Jacobum apprehensâ fratris plantâ, in lucem revera egressum fuisse, Genes. XXV. 25. ita narratur, ut nonnisi violenta interpretatio adhiberi possit Scripturæ verbis: ejus rei historia habenda est sine ulla dubitatione à Deo revelata, atque certissima. Similiter nullus esse potest dubitandi locus, quin sub Augusto Cæsare facta fuerit descriptio illa, quam Lucas in Evangelio memorat II. 2. & quin Syriæ aliquo modo præfuerit Cyrinus, sive Quirinus. Itidem certum nobis ac ratum est, Tobiæ canem suo Domino præcurrisse, & quasi

nuntius ad ejus parentes adveniret, blandimento caudæ suum expressisse gaudium, Tob. XI. 9. Atque alia id genus certissima sunto; nam si aliter explices, quàm litera sonat, manifestam vim infers narrationi divinæ. Propter eamdem rationem, cùm ex evidenti Scripturarum testimonio, & perpetua Ecclesiæ Traditione constet, Deum omnipotentissimum posse ex nihilo aliquid facere; & posse alicujus rei substantiam in alteram convertere, ita ut prioris substantiæ accidentia, sive species, non destruantur, fiatque in hominum sensibus eadem sensatio, quam substantia sublata sive commutata priùs producebat; & posse facere, ut humanum corpus indutâ incorruptione glorificatum in cœlis, angustissimo spatio contineatur, & per corpora spississima liberum habeat aditum; cùm, inquam, hæc evidenter certissima sint nobis per revelationem: statim consequitur, à veritate abhorrere, quidquid acuti, quidquid speciosi Physica excogitare & afferre contra possit.

Rursus eas rationes, eamque evidentiam secum ducere interdum Physica, Historia profana, atque aliæ Artes possunt, ut præ illis non æque evidentia, immò dubia sint Scripturæ sacræ verba. Quòd si contingat [sæpè autem contingit] tum certe non licet solùm, sed oportet, sacras Literas non repugnantes interpretatione aliqua explicare, quod semper commode fiet, consultis priùs non temerariæ Criticæ regulis: sive Metaphora quæpiam, sive Synecdoche, sive Metonymia, sive alius quispiam Tropus & Figura in divinis verbis apparebit, quò non obvius, sed alius verissimus sensus illic significetur cum profanis opinionibus concors, ut nihil dicam de Orientalium populorum Dialectis, in queis manifestum nimis est diversos planè à nostris sæpè exhiberi dicendi modos. Unde autem novimus, tot Scripturæ sensus aliter quàm litera sonat significare, nisi quia rerum experientia, & humanæ Artes ita accipiendos monent? Anima rationali carere bruta, anima quacumque carere simplicia corpora, jam notum est nobis. Ergo ubicumque iis animam, aut etiam animam rationalem, tribuere Scriptura videtur, illic Tropum & Figuram aliquam haberi statim intelligimus, aut animæ vocabulum aliter apud Hæbreos accipiendum, quàm apud Latinos. Eodem modo, hominem, cujus *cor & ossa tanquam cremium aruerint, quique ut fœnum percussus fuerit*, vivere diutiùs non posse, tam certum est, quàm quod certissimum. Ergo Davidis verba hæc narrantis in Psalmo CI. 4. 5. de se ipso, aut de paupere quopiam adhuc vivente, non ad literam, sed figuratè exponenda sunt. Idemque de versiculo sequente dicendum, ubi sanctus Rex ait: *A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ.* Quodnam enim

est angustiæ & miseriæ signum, ossa habere carni suæ adhærentia? Nonne & hoc in recte se habentibus conspicitur? Et nihilominus hæc David memorat, in felicem alicujus statum descripturus. Ergo dicendum, carnem hîc pro cute hominis accipiendam esse; cutis enim est pars quasi homogenea carnis. Ossa autem cuti adhæsisse dicuntur, ut macies hominis extrema significetur, qua dicendi formula & ipsum vulgus nunc utitur, & Comicus olim dixit: *Ossa atque cutis sunt, miser.* Accedit etiam locus Jobi XIX. 20. *Pelli meæ, consumtis carnibus, adhæsit os meum.* Seu, ut habent Hæbraici Codices: *Pelli meæ, & carni meæ, adhæsit os meum.*

Tandem loca Scripturarum quamplurima occurrunt de rebus ad salutem non necessariis, quæ dubium sensum, dubiam significationem præseferunt, variasque facilè admittunt, easque verisimiles, interpretationes. In his, non immoderata quidem, sed magna tamen ingeniis licentia conceditur interpretandi, & disputandi, modò omnis ingeniorum linea illò tendat, ut inter ceteras, quæ verisimillima sententia videtur, Scripturis sacris tribuatur. Experimenta rerum, linguarum peritia, Historia profana, omnesque Artes, & humanæ Scientiæ hîc in consilium adhibentur; & quò graviores rationes & probabiliora argumenta unam potius quàm alteram sententiam commendant, eò tutiùs & laudabiliùs in eam ingenia concedunt. Hinc tot in sacris Scripturis exponendis quæstiones. Hinc tot unius loci interpretationes, totque novi eruditorum conatus, ut dilucidiùs, verisimiliùs, & aptiùs quàm anteà explicentur Scripturarum loca. Neque hujusmodi interpretationes, quia novæ, unquam improbari possunt, sed quia insulsæ, ineptæ, & à ratione absonæ, & ab aliis Scripturæ locis fortasse discordes. Nam in iis quidem, quæ ad præcepta vitæ, & ad fidei dogmata pertinent, jure interdicta est illa opinionum novitas, quæ sanctorum Patrum consensui repugnet. At in istis indifferentibus rebus opinari, & nova proferre, nequaquam prohibemur; sive enim hîc uno potius quàm altero modo sentias, nihil hoc fidei, nihil hoc dogmatibus, & scientiæ morum officit, ubi à singulis interpretibus in tanta interpretationum varietate satis consulatur dignitati & veritati sacrorum Codicum. Sic eruditis hucusque licuit disputare, num Quirinus, memoratus, ut vidimus, in Evangelio Lucæ, ordinarius Syriæ Præses fuerit, an extra ordinem census causâ illuc missus; aut an descriptio universi orbis Romani, antè indicta & completa fuerit, quàm idem Quirinus Syriæ præesset. Id ex innumeris aliis exemplis liquere potest. Neque verò urgere quemquã possumus disputantẽ de his rebus scitu non necessariis, ut opinionem suam mutet, multoque minùs

ipsum tanquam Hæresis, & perversæ doctrinæ reum insectari, dum tamen hic rite & commode interpretari, suæque opinioni minime contraria Scripturarum loca, si qua opponuntur, ostendere valeat. Ille tantùm Hæreticus est, qui pertinaci animo dogma aliquod ab Ecclesia receptum à Scripturis sacris, aut à Traditione commendatum, contemnit, rejicit, negat; aut Scripturæ loca ad fidei & morum doctrinam spectantia contra mentem Ecclesiæ, & consensum Patrum pervicaciter interpretatur. In reliquis ipsos Patres quidem venerari, aut religiosè & [illegible] sequi non cogimur: alioqui tot haberemus Hæreticos, aut saltem temerarios, quot habemus Scripturarum Interpretes.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

An Scripturis sanctis repugnet Astronomorum sententia de Telluris motu diurno. Sacræ Literæ phrasibus vulgi ac figuris usæ, ut verum quodpiam significarent. Exempla in eam rem. Quid totus orbis in Scripturis, extremitates cœlorum, Solem incalescere, aliaque ad cœlos, stellas, ac solem spectantia. Quando proprium literalem sensum in Scripturis sacris retinere cogamur; & quando sit locus aliis interpretationibus.

EXigere itaque juvat, cùm res poscit, ad hosce Canones inventa nonnulla, opinionesque varias Philosophorum, Physicorum, Historicorum, & quicquid in Mathematicis, Astronomicis, & Geographicis studiis aut novi aut antiqui traditur. Fac autem, exempli gratia, in Astronomia nobis occurrat quorumdam systema de diurno circa solem immobilem Telluris motu, cui complura loca è divinis Scripturis petita opposita videntur. Tum prudentis Theologi erit investigare, an ita perspicua sint atque evidentia sacrarum Literarum loca, ut omnino peccetur contra melioris Criticæ, ipsiusque rationis leges, & contra germanæ Interpretationis regulas, si illa trahere velimus ad opinionem eorum Astronomorum. Multa autem ab ejus sententiæ tutoribus pro se adferri possunt. Quanquam enim neque in Physica, neque in Astronomia quidquam certi habeamus de Telluris motu, attamen eam sententiam nondum Ecclesia, aut Apostolica Sedes damnavit, neque pro hæreticis reapse habet tot eruditos viros aut clam, aut

aperte eam amplexos, sive olim, sive duobus proxime præteritis seculis. Copernicana quippe Hypothesis, ut obiter id dicam, non plane nova est, uti ex Aristotele, Cicerone, & Plutarcho apparet, eamque octoginta annis ante Copernicum asseruerat celeberrimus vir Nicolaus Cusanus Cardinalis in Libro de docta ignorantia; sed illam Copernicus in multis perfecit, ejusque vestigia secuti videntur Calendarii Juliani in Correctione Gregoriana emendatores. Contrà verò his Scripturæ sanctæ locis immobilitas Telluris, & Solis mobilitas suadentur. Gen. XIX. *Sol egressus est super terram.* Et Cap. XXXII. *Ortusque est ei statim Sol.* Ecclesiastis verba sunt Cap. I. *Generatio præterit, & generatio advenit; terra autem in æternum stat. Oritur Sol, & occidit, & ad locum suum revertitur, ibique renascens gyrat per Meridiem, & flectitur ad Aquilonem.* Ad imperium autem Josue præcipientis, ne Sol ac Luna moverentur, *steterunt Sol & Luna, donec ulcisceretur se gens de inimicis suis. Stetit itaque Sol in medio cœli, & non festinavit occumbere spatio unius diei.* Ita Josue X. 12. 13. Alia loca prætermitto jam nota, jam usu doctorum hominum trita, quibus terræ quies, & motus solis aperte memorari videntur in sacris Codicibus. At quod est ad ea Scripturæ verba, quæ Tellurem immobilem significare videntur, fatendum est, parvo negotio conciliari posse cum Astronomorum sententia; etenim ibi potius affirmatur, Tellurem permanere, semperque esse, neque à suis cardinibus unquam dimoveri: quæ sane consistentia, perduratio, ac firmitas localem motum in ea excogitatum nequaquam excludit. Ita quoque firmamentum cœli appellantur; Æthera etiam seu cœlos divina Sapientia firmavit sursum, ut habetur Proverb. VIII. 28. Et tamen à cœlorum firmitate motus nequaquam abhorret, ut in Ptolemæi Systemate traditur.

Longè clariora sunt pro Solis mobilitate sacrorum Librorum documenta. Verùm animadverti debet, solere divinas Scripturas ad opinionem vulgi sese interdum accommodare, & retinere communem loquendi consuetudinem, ut ad rudis populi sensum & captum sese attemperent. Faciliùs enim ignarum vulgus ea concipit & percipit, quæ usitatis dicendi formulis proponuntur, quàm quæ inusitatis, licèt accuratioribus. Quod potissimum elucet in iis tradendis, quæ ad salutarem fidei & morum veritatem non pertinent; nam, uti diximus, Deo per suas Scripturas loquenti non is scopus fuit, ut inanem erga res, scitu non necessarias, erga mundi elementa & corpora, hominum curiositatem pasceret, sed ut verè utilia ad æternam beatitatem consequendam traderet. Neque in doctis humanæ sapientiæ verbis ipse loquitur, sed sese de-

mittit ad earum locutionum usum, quæ quanquam minus accuratæ, & ad humanæ sapientiæ trutinam impropriæ dignoscuntur, rudi tamen populo veritatem quampiam utilem ac salutarem commodiùs exponunt. Quòd si Deo corpus, & membra, & animi perturbationes, & operationes humanas tribuere non dubitarunt divinitùs inspirati viri, quò significarent veros divinæ operationis effectus; quantò æquius hujusmodi minus accurato loquendi genere uti potuerunt, dum de physicis & humanis rebus quidpiam enarrabant? Est hoc figuratè loqui, est hoc in usu apud omnes populos, immo & apud ipsos doctos, & præcipue Poetas, atque Orientales; neque enim veritas inde læditur, sed per eas etiam figuras eleganter traditur, quod verè tradere in animo fuit. Eruditorum autem hominum est in his non necessariis rebus, Ecclesiasticorum verò judicum in rebus ad fidem & eruditionem christianam spectantibus, decernere, quid propriè, & quid figuratè sit accipiendum.

Fuisse divinis Scriptoribus eum morem, ut secundùm vulgi sententiam interdum loquerentur, luculentissimis exemplis demonstrari potest. Cùm dicimus *Terrarum Orbem*, multoque magis cùm *Universi* titulum addimus, nemo est qui nesciat, significari populos omnes, & universas provincias ac terras, quæ terraquei globi spatio quaquaversum continentur. Sed alia interdum fuit, & adhuc est vulgi opinio, dicendique consuetudo. Nimirum totius orbis vocabulo significantur provinciæ & populi antea cogniti, & magna terræ pars, aut vastissimum quoddam Imperium, quale olim Assyriis, & Alexandro Magno, & Romanæ Reipublicæ contigit. Inquit autem sanctus Lucas II. 1. *Exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis*, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. En ut vulgari opinione dicendique forma utitur sanctus Evangelista. Magnifice de suo Imperio sentiebant Romani. Nihil minus, quàm totum terrarum orbem sua ditione se tenere aut arbitrabantur, aut dictitabant. In hanc rem celeberrima præsertim sunt Petronii verba in specimine Belli Civilis.

Orbem jam totum victor Romanus habebat,
Qua mare, qua terra, qua sidus currit utrumque.

Et Hegesippus Lib. 2. Antiqu. Cap. 9. *Orbis terrarum, qui Romano Imperio clauditur ac definitur.* Attamen nemo in Historia aliquantulum versatus est, qui nesciat, longè abfuisse Romanos ab imperio totius orbis, cujus amplam quidem partem armis victricibus occuparant, sed revera opinione minorem, si cum tot aliis provinciis adhuc indomitis conferebatur. Cùm igitur in quibusdam Scrip-

turæ locis mentio fit de terra, de toto orbe, πάσα τῆς οἰκουμένης, non continuò accipienda sunt ea vocabula de omnibus telluris gentibus atque provinciis. Interdum per illa significatur Judæa tota cum Judæorum tribubus late diffusis, interdum Romanum Imperium, interdum etiam ea terræ pars, quæ antiquis iis temporibus cognita erat, hominumque Judæorum commercio patebat. Quam interpretationem admittit locus ille Pauli ad Rom. X. 18. ubi ad Evangelii prædicationem accommodat Psalmi XVIII. versiculum quintum: *Sed dico, numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Non enim verisimile est, tum temporis in extremas usque Scythiæ seu Tartariæ inhospitæ provincias, & in vastissimas Americæ regiones, atque in tot alias barbaras gentes sub utroque Polo sitas, Evangelium & Apostolos penetrasse; cùm novissime tantùm, hoc est tribus proxime præteritis seculis, magna earum regionum pars innotuerit, & amplissima adhuc regna tum circa Arcticum, tum circa Antarcticum Polum, diligentiam & navigationem hucusque fugerint recentium Europæorum, qui tamen sine comparatione anteferendi sunt veteribus nautis, & antiquis lustratoribus orbis. Et certum quidem videtur, ante seculorum consummationem nullo termino constringendam esse Ecclesiæ Catholicæ fideique veræ ditionem, omnesque prorsus gentes in hereditatem Christi cessuras. Verùm Tertulliani, Hieronymi, Augustini, aliorumque Patrum ævo id nondum contigerat, quanquam ex ipsorum sententia Ecclesia Catholica *mundum repleret; totum terrarum orbem incenderet; in toto orbe divideretur; impleret universam terram; toto orbe diffusa esset.* Maximam totius orbis portionem ea nomina sonabant, illamque præcipue, in quam aditus erat Judæis, Romanis, & Græcis. Hæc vulgo erat terra nota, hæc Patribus erat totus terrarum orbis. Divinæ verò Scripturæ illam vulgi opinionem, & loquendi consuetudinem usurparunt, revera significaturæ eam terræ partem quam vulgus noverat; non enim divinum consilium eo etiam pertinebat, ut fideles hinc discerent, alias easque amplissimas terræ partes haberi ultra cognitum orbem. Id quoque animadvertas, ubi Daniel prædicit, Alexandrum universæ terræ imperaturum. Lege etiam Cap. II. 5. Act. Apost. *Erant*, inquit sanctus Lucas, *in Hierusalem habitantes Judæi, viri religiosi ex omni natione, quæ sub cælo est.*

Ad hunc eumdem morem facit alius Actorum locus XXVII. 27. *Circa medium noctis suspicabantur nautæ apparere sibi aliquam regionem.* Græci Codices, non *apparere*, sed *appropinquare* habent, cùm

utantur verbo *προάγειν*. Ubi videmus cum vulgo loqui ſanctum Lucam, ipſumque externam ſpeciem oculorum ſecutum; nam navigantibus litora moveri, & loca remotiora accedere aut recedere videntur.

Provehimur portu, terræque, urbeſque recedunt,

Eſt verſus perquam notus Virgilii 3. Æn. cui ſimiles bene multos facilè attexas. Cùm autem Apoſtolus in I. ad Cor. Cap. I. 21. ait: *Placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes:* cur eo vocabulo prædicationem veritatis & Evangelii deſignat, niſi quia ſapientibus hujus mundi, & humanæ rationi ſtultitia videbatur Chriſtiana Fides atque Doctrina? Idem Apoſtolus in 2. ad Cor. Cap. IV. 4. *Deum hujus ſeculi* diabolum appellat, non quia talis ille ſit, ſed quia pro Deo ab Idololatris habetur, & colitur, & ipſe Deum ſeſe venditat, uti innuitur Matth. IV. 9. & Luc. IV. 6. 7. Ab aliis ejuſmodi exemplis abſtineo, iis lubentiùs uſurus, quæ ad propoſitum argumentum propiùs accedunt.

Nuſquam certe manifeſtiùs oculorum judicia, & vulgi opiniones conſectatur divina Scriptura, quàm cùm de cœlis, corporibuſque cœleſtibus loquitur. Iſaias XIII. 4. 5. *Dominus exercituum*, inquit, *præcepit militia belli, venientibus de terra procul, à ſummitate cœli.* Hebræi Codices habent: *Venientes de terra procul, ab extremo cœli.* Gentes de longinqua terra, & *ab extremitatibus cœlorum* venturæ, nihil aliud ſignificant, quàm populos ab extremis terræ partibus ac finibus in Babyloniorum imperium ruituros. Deſumta autem ex opinione populari ea phraſis fuit. Vulgo enim videtur cœlum eſſe, non ſphæricum, ſed hemiſphæricum, & in extremis terræ deficere, atque illic terminari. Eadem phraſis occurrit Deuter. IV. 32. & XXX. 4. & lib. 2. Eſdræ I. 9. & Matth. XXIV. 31. Eo pertinet, quod in iiſdem ſacris Libris *Montes* appellantur *fundamenta cœlorum.* Ita 2. Reg. XXII. 8. de Deo canit ſanctus Rex David: *Commota eſt, & contremuit terra: fundamenta montium concuſſa ſunt, & conquaſſata. Pro fundamento montium* legitur in Hebræis Codicibus *fundamenta cœlorum contremuerunt* מוסדות השמים ירגזו, *Moſedoth haſciamaim irgazu.* Nimirum, ſi fidem oculorum, & judicium vulgi conſulamus, cœlum è longinquo videtur in montes deſinere, eos contingere, ipſiſque quaſi fundamentis inniti. Columnæ itidem cœli appellantur Montes, Job XXVI. 11. quia montes tanquam columnæ, ut oculo apparet, cœlum innixum ſuſtinere videntur. Familiaris fuit omnium populorum Poëtis hæc eadem dicendi forma; & inde Atlas, Olympus, aliique montes cœlum ſuſtinere dicti, quaſi ipſis incumberet cœlum. Neque aliunde

finitoris

finitoris seu *horizontis* nomen venit, nisi quia cœlum suo hemisphærio contingere illam regionem videtur, quam terminat.

Non minus apertam in eo figuratæ dictionis genere phrasim invenio Exod. XVI. 21. *Colligebant autem mane singuli* (manna), *quantum sufficere poterat ad vescendum: cùmque incaluisset Sol, liquefiebat.* Quid est, quod Sol incalescere dicatur? Num identidem frigescit, num de suo ardore atque calore Sol interdum quidquam remittit, ut subinde recuperet? Nequaquam profectò. Cum vulgo loquuntur sacræ Literæ. Matutino tempore, cùm adhuc nocturnum frigus aërem occupet, Solisque radii nondum suam vim repetitis ictibus in oppositum atmosphæræ crassiorem aërem exercuerint, Solis calor remissus, debilisque omnino videtur. Ipsum itaque Planetam sensim incalescere arbitrantur mortales, quo altiùs ab horizonte procedit, quasi in ipso, & non potius in aëre, seu in hominibus ad Solem expositis cresceret aut decresceret calor. Occurrit eadem phrasis 1. Reg. XI. 9. ac utrobique in Hebraïcis Libris adhibetur verbum חמם *chamam*, quod propriè significat *calere*, *incalescere*, & passive accipitur. His adde Isaiam dicentem Cap. XIII. 10. *Obtenebratum fuisse Solem in ortu suo.* En res tantummodo apparens in divinis Literis delineata. Cùm nubibus obducitur cœlum, aut inter Solem ac Terram Luna interponitur, Sol ipse obtenebrari videtur. Videtur, inquam, oculis mortalium; non enim ipsius globum revera tenebræ capiunt, neque ejus lumen deliquium patitur. Hinc Ezechiel XXXII. 7. sensum Isaiæ aliter expressit, inquiens: *Solem nube tegam.* Quando verò in sacris Scripturis stellæ de cœlo aut casuræ, aut decidisse dicuntur, tunc ad ea, quæ apparent, alludere videntur Prophetæ; quippe non in terram cadere plures Stellæ possunt, cùm earum singulæ terram sua magnitudine superent. Fortassis etiam in Epistola sancti Judæ Cap. I. 13. quæ ibi *Stellæ erraticæ* appellantur, revera Stellæ non sunt, sed meteora, & aëris inflammationes in longum ductæ, cadentibus Stellis persimiles, quæ vulgò stellæ creduntur.

Quid? quod in iisdem etiam Scripturarum locis, quæ pro Solis diurno motu contra opinionem Astronomorum proferuntur, sacri Auctores popularibus locutionibus uti maluere, quàm exquisitis, & ad veræ Astronomiæ Physicæque amussim exactis. In Ps. XVIII. 6. de Dei gloria, quæ in Sole præsertim apparet, loquens Propheta: *In Sole*, inquit, *posuit tabernaculum suum. Et ipse* (hoc est Sol) *tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exultavit ut gigas ad currendam viam. A summo cælo egressio ejus. Et occursus ejus usque ad summum ejus. Nec est, qui se abscondat à calore ejus.* Hic Sol exoriens com-

Bb

paratur Sponſo procedenti de thalamo ſuo, quibus verbis ad populi opinionem alluditur, putantis, Solem quieſcere atque dormire, quandiu à noſtro hemiſphærio abeſt, & cum aurora è cubiculo quaſi poſt ſomnum egredi, atque interruptum curſum reſumere. Sequentia verba parum apte exponit celebris quidam inter Aſtronomos, Almageſti novi Scriptor; ait enim, illic *Aſtronomico more initium finemque dici a ſummo, & in ſummo cæli, ideſt à Meridiani culmine, ac ſumma altitudine Solis peti. Summum cæli*, quod hìc memoratur, unde Sol egreditur, & aliud *ſummum*, quò pervenit, nihil aliud ſunt, quàm extremæ cœli partes, quæ ſupra horizontem noſtris oculis ſeſe offerunt, ſcilicet Oriens & Occidens. Suprà vidimus, in Iſaiæ Cap. XIII. à Vulgata memorari *ſummitatem cæli*. Itidem *à ſummo cælo uſque ad ſummum ejus*, legitur Deuter. IV. 32. & XXX. 4. ejuſdem Libri. *Pro ſummo cæli* Vulgata legit hìc *Cardines cæli*. Hæc autem omnia idem ſignificant, videlicet *extrema cæli* (quæ etiam vox occurrit 2. Eſdræ I. 9. apud vulgatum Interpretem), & in Hebraicis ubique exprimuntur per vocabulum קצה *Katſeh*, ſignificans *finem*, *extremum*, *extremitatem* alicujus rei. Itaque in ſuprà laudatis verbis Pſalmi XVIII. quæ Hebraice ita ſonant: *Ab extremo cælorum egreſſio ejus, & revolutio ejus ſuper extrema eorum*, divina Scriptura loquitur ſecundùm opinionem vulgi. Rotunditatem cœli minime aſpiciens, neque concipiens vulgus, duas ipſius *extremitates* ſibi fingit, oculis etiam hanc opinionem confirmantibus: alteram nempe, unde Sol oritur, alteram, quò ſe quaſi feſſum à curſu veſpere adveniente recipit. In eadem quoque opinione vulgi fuiſſe traduntur nonnulli è Patribus, cœlum arbitrati hemiſphæricum. Reliqua verba, ubi dicitur, *nihil ſeſe abſcondere à calore Solis*, hoc eſt, ejus fervorem omnia contingere, & in omnia penetrare: ad aliquam etiam vulgi opinionem fortaſſe reſpiciunt; ſed iis immorari nolumus.

Potius afferam, quæ in ſuprà laudato Eccleſiaſtis loco de Sole narrantur in Hebraicis Codicibus. Ibi enim ſcriptum eſt ואל שואף מקומו *veel mekomo ſciveph*, hoc eſt, *& ad locum ſuum anhelus it*, ſeu *anhelat*. Ubi videmus, Scripturam ſacram figuratè loqui, non propriè, quaſi Sol vivat, moveatur, & è curſu anhelans ad locum quempiam properet ſibi conſtitutum, tanquam ad metam. Eâdem de cauſa ad illa verba *Oritur Sol & occidit*, Lyranus adnotat: *ut apparet ad ſenſum*. Celeberrimum autem ad preces Joſue factum in Sole prodigium aliqua pariter nobis exhibet, quæ Spiritus ſanctus, non qualia revera ſunt, ſed qualia oculis noſtris apparent, in ea narratione uſurpavit. Cap. X. 12. Joſue referuntur ejuſdem

ducis verba: *Sol contra Gabaon ne movearis, & Luna contra vallem Ajalon.* Seu, ut alii vertunt, *super Gabaon, & super vallem Ajalon*; seu secundùm Hebræos, *in Gabaon, & in valle Ajalon.* Cùm Tellus in comparatione Solis sit exigua moles, & Gabaon, ac vallis Aja lon in eodem terreo globo sint minutissimum punctum; quomodo So li præcipitur, ne moveatur, sive ut sileat [ita Codices Hebræi], ac stet supra Gabaon, & supra vallem Ajalon? Numquid huic puncto respondere potest ingens Solis globus? Ad vulgare igitur oculorum judicium alludere videtur Josue; nostris enim oculis Sol apparet tanquam discus duobus palmis dimetiendus, & super exiguum unum cœli spatium moveri. Infrà additur: *Stetit itaque Sol in medio cæli.* At cœlestes orbes, si exactè loqui velimus, carent medio, atque extremitatibus; nam in corpore sphærico, in semita aut linea circulari, quæ extremitas, quod medium revera excogitari potest? Ergo illud etiam interpretari juvat ad sensum vulgi. Nempe oculis ille medius esse videtur cœlorum locus, qui ab Oriente atque Occidente æqualiter distat. Concluditur tandem narratio his verbis: *Non fuit antea, nec postea, tam longa dies.* Ridendum se præberet, qui ad literam hæc verba accipiens, contenderet, nullam in toto terrarum orbe longiorem illa diem fuisse. Peragrantibus regiones sub utroque Polo sitas exploratum est, Solem diutiùs lucere, ibique longiores sine comparatione contingere dies. Verùm Scriptura ad intellectum & scientiam Judaici populi sese accommodabat. Rudi illi populo Solis effectus sub regionibus Polaribus ignoti erant, neque porro divinus Spiritus revelare volebat, ad utilia nimirum intentus, & à pascenda inani hominum curiositate alienus.

Quæ cùm ita sint, & tot exemplis jam pateat, non rarò Scripturam sacram, & præsertim dum de corporibus cœlestibus agit, humano more, & ex vulgi usu solere loqui: uti etiam sanctus Augustinus Lib. I. Cap. 39. Quæst. super Gen. & ceteri Patres animadverterunt: illud consequitur, neque temere, neque imperite agere, qui loca ejusdem Scripturæ, mobilitatem Solis præ se ferentia, figurate accipiunt, explicantque per Metonymiam, ut Scripturæ, non quæ sint, sed quæ appareant, illic enunciet, & vera facta referat per improprias vulgi phrases. Et non violentam, neque insolitam, neque absurdam interpretationem illic adhiberi, tot rationes suadent, quot exempla produximus. Quod si per ejusmodi æquam interpretationem error omnis, & mendacii suspicio à sacris Literis excluditur atque arcetur, divinæque Historiæ dignitas & fides in tuto posita est: equidem non video, cur iis incertis & com-

mode exponendis documentis urgere velimus Astronomorum opinionem, eoque minus, quei ipsam impietatis arcessere. Non est illa quidem certa, non demonstrativis rationibus probata, & per Tychonicum Systema suppleri forsitan potest; sed verisimilis tantùm est, motibusque cœlestibus explicandis, & superfluis compluribus removendis omnium consensu perquam idonea. At ne certissima quidem, neque evidentia esse videntur Scripturarum interpretamenta, quæ adversus ipsam pugnare debentur, ut illorum patentissima veritas nutantem istius verisimilitudinem suo pondere aperte prosternat. Nam quod in hanc rem aliqui aiunt, *omnem sacræ Scripturæ propositionem accipiendam esse in sensu literali & proprio, quotiescumque in tali sensu non est repugnantia cum aliis propositionibus ejusdem Scripturæ æque, aut magis certis, aut cum definitione summi Pontificis, aut cum propositione aliqua naturali lumine certa & evidenti*; hoc, inquam, tam latum ac generale axioma nescio quàm opportune inculcetur. Certè quantùm fieri potest, retinere & consectari debemus literalem proprium Scripturæ sensum. Verùm propè innumera ibi sunt de rebus ad salutem non necessariis seu dicta, seu phrases, seu verba, quibus neque fidei, neque Ecclesiæ placita, neque naturalis luminis lux palam repugnat, & tamen in sensu literali ac proprio à sanctis Patribus, aliisque Catholicis Interpretibus non accipiuntur. Ut aliter ista explicentur, atque accipiantur, quàm prima facie accipienda videantur, sufficit, ut id probabilior aliqua ac verisimilior ratio suadeat, petita è liberalibus Disciplinis, è profanis Historiis, è populorum moribus, aliisque etiam minus certis fontibus, & sit non violenta, sed naturalis, atque in aliis similibus locis usitata & probata interpretandi ratio.

Sed, ut clariùs loquamur, meminisse debent viri Theologi, literalem Scripturæ sensum, quatenus à mystico distinguitur, vel proprium esse, vel figuratum. Est autem Augustini, & complurium sententia, interdum plures literales sensus uni Scripturæ loco seu testimonio congruere, cùm contrà alii arbitrentur, unum solum convenire posse. Utrique rectè sentire, eorumque opiniones facilè conciliari posse videntur. Unicum tantummodo sensum literalem [non excluso mystico] aut propriis aut figuratis verbis expressum, in quolibet sacrarum Literarum testimonio divinus Spiritus revera voluisse concludere censendus est. At cùm Scripturæ verba, quod est ad sensum literalem, sint obscura interdum, variisque interpretationibus obnoxia, incertumque non rarò sit, utrum propriè an figuratè sint accipienda: diversas propterea literales Interpretationes ad eundem locum adhibere licet. Harum quælibet, modò con-

torta non sit ac violenta, modò non aliis Scripturæ, Traditionis, & rationis luminibus adversetur, convenire, & laudari, ac tolerari potest. Quandiu non constet, quæ sit eo loco mens divini Spiritus, neque evidenter appareat unicus ille sensus, quem Deus significare voluit: quid vetat pluribus modis eamdem explicare locutionem, dum id religiose fiat? Loca autem illa Scripturarum, quæ ad fidei ac morum doctrinam spectant, uno dumtaxat modo esse explicanda, neque plures pati posse literales sensus, dicimus; quia germanum eorum sensum à Deo unice expetitum jam Ecclesia ab ipso Deo didicit, & per Traditionem, atque unanimem Patrum consensum ad nos usque transmisit. Quare in iis locis interpretandis ab Ecclesia, à Traditione, à Patribus recedere nefas est. Verùm in aliis Scripturæ locis, quibus doctrina salutis minimè continetur, ubi sensus non aliunde jam certus sit, immò ubi iste sit obscurus, & diversam literalem Interpretationem commode patiatur: locum utique habet Augustini aliorumque sententia, plures videlicet sensus literales convenire uni loco posse, ac tolerari debere. Hic valent sanioris Criticæ leges. Quamvis obvius sensus minimè tum incurrat in fidei & caritatis dogmata, neque rectam rationem pulset: si tamen non bene consentire deprehendatur cum Experientiæ, Physicæ, Geographiæ, Astronomiæ, Historiæ, Logicæ, aliarumque Disciplinarum verisimilibus sententiis, & contrà conciliari cum istis non absurde, non violenter possit, vel figuram aliquam illic ostendendo, vel prætermissa supplendo, vel obscura explicando: probabiles fiunt, verisimiles, atque tolerabiles alii etiam sensus literales.

Retinere igitur proprium literalem sensum Scripturæ non cogimur, eique licet præferre figuratum literalem, sive cùm verisimilis ratio hunc potius quàm illum eligendum suadet, simulque in aliis ejusdem generis locis ita explicari Scriptura amat, sive cùm hujusmodi explicatio à Patribus non impugnatur, non dissentit ab aliis Scripturæ clarioribus locis, non ab Articulis fidei, non à recta ratione. Hoc enim est, non in Allegorias historicum literalem sensum deflectere, sed eum historicum ac literalem sensum Scripturis tribuere, qui rei, & narrationi, & consuetudini Prophetarum aptius conveniat. Unicum exemplum dabo. De Hierosolymæ excidio hæc prædicebat divinus Magister, Lucæ XIX. 44. *Et non relinquent in te lapidem super lapidem.* Uti nemo non intelligit, obvius literalis, ac proprius horum verborum sensus est, ita minutatim urbis illius mœnia, ac domos disjicienda ac subvertenda fore, ut unus lapis relinquendus non sit cum altero coagmentatus. Nihil

prohibet, quin ita reapse evenisse dicamus in celebri expeditione & victoria Titi. Adversus alia Scripturæ loca, adversus Traditionem Patrum, aut Romanorum Pontificum, Conciliorumve decreta non pugnat hic sensus. Neque naturali lumini adversatur; poterant enim Romani id nullo negotio præstare, si animus fuisset. Historia etiam & Patres ita vastatam Hierosolymam aiunt, & solo æquatam, ut ne ullum quidem signum habitatæ urbis relictum fuerit. Prædixerat etiam Christus nullum Hierosolymitani Templi *lapidem super lapidem relinquendum, qui non destruatur*, Matth. XXIV. 2. & Marci XIII. 2. Plene Prophetiam hanc impletam fuisse, Historia fidem facit. Ingentes immensæ illius molis lapides victor exercitus omnino contrivit, atque dissolvit, ferrum ac plumbum, quo connexi fuerant, rapturus. Et ne vestigia quidem celeberrimi Templi reliqua fuere; ipsius enim fundamenta Turnus Rufus aratro evertit, adeo ut nihil integrum remanserit, nullusque lapis lapidi impositus. Parem igitur eversionem toti quoque civitati contigisse, non solùm non abhorret à vero, sed veri omnino simile videtur; & si audire velimus legem à quibusdam, uti suprà diximus, nobis præscriptum, necesse erit id sine dubitatione credere factum.

Ex alia tamen parte verisimile nequaquam videtur, tantum otii fuisse Romanis, ut tam minute amplissimam urbem, ejusque omnia fundamenta conscinderent. Ad hæc Auctor Josephus est Lib. 7. Cap. 18. de Bell. Jud. à vastitate urbis immunes fuisse Turres, quæ præter alias eminebant, partemque muri ad Occidentem non fuisse dejectam. Quocirca, relicto obvio propriòque sensu, alter sensus æque literalis & historicus, sed priore verisimilior tribui potest iis Servatoris nostri verbis. Is nempe vulgarem consuetudinem loquendi imitatus, *nullum lapidem super lapidem relinquendum* hyperbolice prædixit, quò significaret, urbem funditùs diruendam, ejusque eversionem ingentem, insuetam, & horrendam supra modum esse futuram: quam sane prædictionem nemo dubitat quin plene eventus compleri. Igitur videndum est, quare non & Astronomis liceat diversum ab obvio sensum quibusdam Scripturæ locis tribuere, cùm præcipue similis Interpretatio in aliis Scripturæ locis simillimis non solùm non vituperetur, sed etiam laudetur, & verisimiliores rationes, ut vulgò Astronomi fatentur, Copernicanæ, quàm vulgari sententiæ, faveant, & hæ rationes verisimiliores præferendam etiam, aut saltem ferendam esse suadeant adhibitam ab ipsis Interpretationem Scripturæ. Hoc, inquam, videndum; cùm ceteroqui pateat, literalem sensum in iis Scripturæ locis intactum custodiri,

& æque per eam explicationem statui miraculum, quod Josue contigit. Sed quomodocumque tandem ista quæstio versetur, illud certum est, in his ad doctrinam fidei nequaquam spectantibus rebus, nihil aliud Ecclesiam ab Interprete exigere, nisi ut à sacris Scripturis omnis suspicio falsitatis ac erroris avertatur, idque præstetur per commodas ac verisimiles Interpretationes, & verisimilior Interpretatio minus verisimili anteponatur, quanquam ne ipsæ quidem minus verisimiles idcirco sint repudiandæ. Hæc autem omnia præstitisse Copernicani sibi videntur. Quod an verè contigerit, prudentum eruditorum erit judicare; donec Ecclesia hanc ritè controversiam decernat, si tamen id facere, aut utile sit, aut necessarium sanctissimæ Religioni.

Neque est, cur aliquis dicat: Diurnus Telluris motus minimè demonstrative ostenditur verus. Ergo rejiciendus. Ergo verus & communis sententia de Solis motu retinenda. Nam non ideo omnes Scripturæ Interpretationes rejiciendæ, quia demonstratione caret ratio ita interpretandi. Alioqui de commentariis sanctorum Patrum, aliorumque Interpretum actum esset, eamdem interdum sententiam variè atque oppositè in hujusmodi locis exponentium. Deinde prudenter quidem, & religiose Ptolemei, seu Tyconis sententia retineatur, sed ita ut ad fidem pertinere nondum dicatur, neque hæresis postuletur contraria sententia. Copernicani enim Systematis rationes, etsi nequaquam demonstrativæ sint, eæ tamen sunt, quæ dubium faciunt Scripturæ sensum in locis suprà laudatis, ipsumque verisimili ac probabili Interpretatione à se non dissentire ostendunt. Quid si aliquando hæc demonstratio à solertibus Astronomis & Philosophis adinveniretur? Nonne tum certum foret, Interpretationem propositam non solùm tolerabilem & æquam, sed etiam necessariam esse? At quis non videat, periculosissimum, atque à Religionis Ecclesiæque institutione alienum esse, velle id nunc pertinere ad fidem, quod cras pertinere non possit? Fides atque stabilitas credendorum in Ecclesia Christi, absit ut ab humanis experimentis pendeat. Alibi autem vidimus, Concilia ipsa Generalia ex Augustini sententia certissimè definire non posse, quæ è novis experimentis aliter se habere deprehendi possunt. At inquias: nulla unquam Opinioni Copernicanæ demonstratio invenietur. Consentiam, si vis, & ego; verum præ difficultate rei semper fortasse desiderabitur hujusmodi demonstratio, non quòd aperta revelatio divina jam spem omnem illius inveniendæ sustulerit. Ne Ptolemaici quidem, aut Tychonici Systematis demonstratio hucusque inventa; immò hæc majoribus quàm Copernicanum difficultatibus labo-

rare videntur. Interim ergo prudentis est suspendere judicium, neque tam acriter urgere divinas Literas, ut oppositam sententiam hæresis & impietatis insimules. Id enim est contra Ecclesiæ ipsius mentem, cujus in hisce quæstionibus moderationem omnia monumenta antiquitatis testantur, & nos dilucidiùs expositturi sumus.

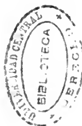
CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

Traditio, & evidentia exiguntur, ut in his ad salutem minimè spectantibus documentis statuatur, aliquid certò esse credendum. Concilii Tridentini laudandum de ratione interpretandi præceptum. Evidentia in his non rarò desiderata. Quid de Antipodum existentia olim creditum, & quàm prudenter ab ea quæstione dirimenda abstinuerit Ecclesia. Scripturæ non detorquendæ ad profanorum dogmatum tutelam. Petavii & sancti Thomæ sententia de stylo Mosis.

UTi satis significasse mihi videor, ab Ecclesiæ foro atque censura eximere sese non possunt quæstiones opinionesque eruditorum hominum hac una de causa, quod nihil in fidei & caritatis doctrinam directe & suapte natura influant, sive uno, sive altero potius modo definiantur, quotiescumque per eas christianæ doctrinæ divinitùs certæ pars aliqua læditur, aut per latus confoditur, & erroris sive mendacii suspicione, nedum notâ patenti, aspergitur divina Scriptura: tunc in eas gladium æquissime & sanctissime arripit Ecclesia, easque prosternit, atque è fidelium scholis & cordibus eliminat. Duplici autem modo suum hoc jus Ecclesia exercere potest, aut ipsas opiniones revera damnando, tanquam fidei & sacrarum Literarum doctrinæ contrarias, aut solùm vetando, ne publicè tradantur, neve per Libros disseminentur in vulgus, prudentissime prospiciens incautis, ignaris, & novitarum amatoribus, quorum saluti æternæ aut jam cœpit, aut in posterum potest nocere ejusmodi quæstionum atque opinionum agitatio. Verùm istâ medicinâ raro, illâ etiam rariùs Ecclesia utitur, & neutrâ sane, nisi præcesserit accuratissima causæ rerumque cognitio. Et primò sententias quasdam ad salutis fideique eruditionem per se non pertinentes damnatura, rem tantam peragere se non posse, neque debere, probè intelligit, nisi explorata

explorata Traditio, & evidentia rei prius moneant, ejusmodi sententias sacrarum Literarum, fideique firmissimis documentis opponi. Nam si in judicandis rebus fidei, quæ propriè sui sunt juris, & quas Theologorum est scire, hæc eadem fundamenta exiguntur in Ecclesiasticis Præsulibus: quantò magis eadem exigenda sunt, cùm de aliis rebus judicandum est, quas ad Religionem non tam propriè pertinere diximus, immò nos ignorare sine crimine possumus?

Sæpè autem Traditio desideretur, sæpè etiam evidentia. Nam rarò contingat, ut de inanibus secularis eruditionis quæstionibus Traditio vera attribui possit Ecclesiæ Dei. Hujusmodi quæstiones vel tanquam inutiles neglexerunt, vel tanquam perniciosas, humanæque curiositatis nutritias fugerunt sancti Patres. Quòd si eas pertractarunt, aut obiter, aut etiam ex professo, nihilominus tanti eorum dicta valere noluit Ecclesia, ut ipsorum auctoritati fasces necessariò submitterent omnia posterorum ingenia, & legitima inde Traditionis Ecclesiasticæ forma petenda foret. Hanc Patribus venerationem profectò debemus, cùm de Christi, & Ecclesiæ, & morum doctrina loquuntur, eamque doctrinam in sacris Literis unanimi consensu exponunt. In reliquis profanæ literaturæ partibus, immò in ipsis Scripturis interpretandis, ubicumque non agitur de salutari illa fidei & caritatis doctrina, nunquam ita premimur auctoritate, aut sanctitate, aut eruditione Majorum, ut si quid melius, verius, aut saltem verisimilius ac probabilius nobis occurrat, proferre, atque etiam adoptare non liceat, dum Scripturæ sanctæ veracitas, dignitasque ubique intacta servetur. Hac libertate hucusque sunt usi, atque adhuc utuntur recentiores Scripturarum Interpretes, omnesque eruditi Catholicæ communionis, quoties in id genus controversias incidunt, neque religioni sibi ducunt dissentire à Patribus in iis, quæ quocumque modo explicentur, ac dirimantur, nullam divinis Literis, nullam fidei doctrinæ, nullam Ecclesiæ sanctæ injuriam inferunt, & veritatem quàm proxime possunt accuratè consectantur. Esset igitur inquirendum, num venerandum Traditionis nomen rectè ac legitimè in Copernicanam aliasque ejusmodi causas à nonnullis proferatur: scilicet num sancti Patres Telluris motum revera damnarint, sacrisque Literis contrarium appellarint, cùm certè non à Copernico originem duxerit ea opinio, sed quibusdam ex antiquis Philosophis, uti diximus, in mentem venerit, & literis mandata, fortasse ab ipsis Patribus ignorata non fuerit.

Interim nobis planè commemorandum est, & summè commen-

dandum Tridentini Concilii decretum Seff. IV. evulgatum, quo nihil in hanc rem opportunius reperias. *Ad coërcenda petulantia ingenia decernit sancta Synodus, ut nemo suæ prudentia innixus, in rebus fidei & morum ad ædificationem Doctrina Christiana pertinentium, sacram Scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit & tenet sancta Mater Ecclesia, aut etiam contra unanimem consensum Patrum, ipsam Scripturam sacram interpretari audeat.* Mirari tamen, neque injuria, liceat, qui hanc regulam sapientissimè conceptam intorquere nonnulli velint adversus Copernicani Systematis patronos, quasi in omnibus quæstionibus unanimem sanctorum Patrum consensum necessariò sequendum Ecclesia pronuntiet. Non inquit sancta Synodus, piaculum esse à Patribus discedere in Quæstionibus Historicis, Philosophicis, Mathematicis, Physicis, Astronomicis, Geographicis, aliisque hujusmodi rebus, quibus sacræ Literæ materiem vastam suppeditant. Conceptis verbis petit illa, ut sensum Ecclesiæ, ac eosdem Patres humiliter audiamus, fideliter sectemur, cùm agitur *de rebus fidei & morum ad ædificationem Doctrina Christiana pertinentium.* Quibus sane verbis non tam aperte coërcet petulantium ingeniorum temeritatem in pertractandis rebus utilibus, sive necessariis ad fidem, ac mores, quàm tacite monet quorumdam aliorum exuberantem zelum, ne sententiam & auctoritatem Patrum importune objiciant, & necessariò præferendam putent in reliquis etiam aut minimè necessariis, aut inutilibus quæstionibus, & in exponendis iis Scripturæ locis, quæ ad fidem, & mores, atque ædificationem Doctrinæ Christianæ non pertinent. Si & hoc poscere Tridentinis Patribus animus fuisset, nihil erat, quod sua verba ad salutares tantummodo quæstiones è Scripturis emanantes spectare affirmarent; & saltem aliis dicendi formulis latiùs patere mentem suam indicassent. Sed iis perspectum erat, frustra ad fidem trahi de his rebus scitu non necessariis, immo ad æternam vitam inutilibus qualemcumque sententiam.

Itaque sapientissime in eam illi ivere sententiam, quæ & unitati fidei consulit, & ingeniorum libertatem non minuit, optime intelligentes, quando Scripturæ veracitas, fideique veræ doctrina sine vi collocentur in tuto, non esse litem intendendam diversis Interpretum sententiis de rebus ad Fidem, & Mores, & Christianæ Doctrinæ ædificationem nequaquam pertinentibus. Præ oculis autem Tridentinorum Patrum, ut arbitror, tunc erant Apostoli verba in Ep. 2. ad Tim. III. 16. *Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instru-*

ibus. Ad quid utilis sit divina Scriptura, en quàm aperte Apostolus significat. Nimirum justitiam tradere illius est scopus, quo nomine virtutes omnes complecti Scriptura solet, & ad caritatem, & ad omne opus bonum Fideles incitare atque instruere. Non, inquit, ad Mathematicas, Astronomicas, Physicas, atque alias id genus controversias dirimendas, doctrinasque seculares explicandas, non ad erudiendum in historia naturali, quæ verba nescio, quibus Codicibus fretus Almagestri novi architectus Apostolo affingit, ut Copernicanis invidiam creet. Ista quoque [non inficiamur] innuuntur, & obiter memorantur sacris in Literis; sed ut eadem aliquo pacto & pro conditione sua nos ad fidem, pietatem, & caritatem erudiant, & à nobis in eum finem considerentur, non ut reapse disputationibus nostris, & nostræ curiositati finem faciant. In hanc rem præcipuè consulendus sanctus Augustinus lib. 1. Cap. 35. & 36. de Doctr. Christ. ubi Scripturæ totius summam & scopum statuit in commendanda nobis dilectione Dei, & proximi.

Ceterum ex his etiam intelligere possumus, evidentiam non rarò deesse, necessariam prorsus, ut ab ipsis Ecclesiasticis Judicibus certa feratur de his quæstionibus ad salutem non pertinentibus sententia. Partim id contingere ex rerum difficultate, atque obscuritate, partim ex ambiguo Scripturarum sensu potest. Aut turgidus, nimiusque sui æstimator, aut cœcus aliorum venerator sit necesse est, qui tot Aristotelis, Epicuri, Cartesii, Galeni sententias, in Physicis potissimum, sine ullo discrimine certas esse contendat. Pleræque [ut noverunt, & dissimulare nequeunt sinceri Philosophi] intra unius verisimilitudinis pomœria continentur. Quo quæque deprehenditur, aut apparet verisimilior, eò dignior fit plausu & consensu eruditorum. Hinc tot sonoræ lites, & verborum rationumque pugnæ, non prius modum finemque habituræ, quàm in terris habitare & literas colere desinat mortalium genus. Has autem, ut ita dicam, ingenitas rerum tenebras ne ipse quidem divinus Spiritus in Libris suis discutere voluisse putandus est. Immo ipse testatur, se in hujusmodi rebus tradidisse mundum disputationi hominum, seque Deum esse docentem utilia, & tradentem unam scientiam revera lucidam, & facilem, qualis [postquam locutus est ipse, & postquam quid ipse locutus sit, ab Ecclesia Catholica illius Interprete edocti sumus] est Fidei Catholicæ, & Caritatis doctrina, non autem Physicæ, Astronomiæ, & horum similium. Id autem in sacris Codicibus evidenter traditum non dicitur, quod plures commodas & germanas patitur in-

terpretationes, è quibus nulla certissimis aliis Traditionis, & Rationis, & Scripturæ documentis opponitur. Multoque minus ille Scripturæ sensus evidens appellandus, cui verisimiliores rationes, & experimenta sive jam facta, sive peractu non impossibilia, diversum alium sensum, immo oppositum, esse præferendum monent, in iis nempe rebus, quarum, uti ex generali regula statutum est, certam nobis cognitionem Deus relinquere voluisse nequaquam videtur, & quas contineri Traditione Patrum difficile demonstretur, & quæ nihil Religionis intersit, quod uno potius quàm altero modo ab hominibus credantur.

En ergo causæ, cur ab hisce quæstionibus dirimendis Ecclesia Catholica, & Patres, & Romani Pontifices plerumque abstinent. Tum solùm in hoc etiam stadio currunt, suaque non fallaci auctoritate utuntur, cùm necessitas cogit. Tum verò cogit necessitas, cùm evidenter adeo de hujusmodi quoque indifferentibus rebus Scriptura loquitur, ut unum tantummodo sensum ejus verba admittant, & reliqui sensus, reliquæ interpretationes ab usu Scripturæ ipsius, aut ab aliis manifestissimis ejusdem locis, aut à Fide, Traditione, ratione recta aperte abhorrent. Sublatis hujusmodi periculis & incommodis, & Scripturæ sanctæ veracitate ac dignitate servata, placidè has controversias Ecclesia intuetur, ac tolerat, aut certe eorum decisionem suspendit. Et cur in hisce minutis, & suapte natura non utilibus, neque necessariis quæstionibus dirimendis sese Ecclesia occupet, quæ tot alias controversias inter Theologos & sacrarum Literarum Interpretes regnare sinit, ipsasque dijudicare supersedet? Majoris momenti sunt istæ, quàm illæ, & prop us sine dubio ad Christianam Doctrinam accedunt, immo de ipsa Christi doctrina, de fide, ac moribus plerumque agunt. Pro istis etiam, & contra istas, afferunt divinæ Scripturæ verba, quibus unusquisque sensum tribuit verisimilem, interpretatione præposita, quæ suis cum opinionibus conveniat. Attamen Ecclesia sustinet pacifice tantam quæstionum segetem, & interpretationum varietatem; & nisi absurda tradantur, & contraria receptis dogmatibus, à judicando temperat. Ipsis etiam disceptatoribus sese invicem hæresis & impietatis postulantibus, sapientissime mandat interdum, ut his contumeliis parcant, neque sibi judicium usurpent Apostolicæ Sedi, & Conciliis reservatum. Ergo multò cautiùs & prudentiùs Romani Pontifices, & Concilia, aut despiciunt, aut ferunt ista de rebus indifferentibus, & à Scripturæ scopo alienis, litigia, dum sine Scripturæ ipsius injuria ac dedecore exerceantur.

Non solùm autem à judicio, quantum fieri potest, in his Ecclesia abstinet, sed ægro nonnunquam fert animo, sacras Literas in patrocinium Physicarum, aliarumque ejusmodi sententiarum, ita advocari, ut quisquis secus senserit, statim venditetur violatæ fidei reus. Neque solum sinit, ut arma è divinis Libris petita per verisimilem aliquam explicationem declinentur; sed ne impedit quidem, quominus apertas his de rebus sententias Patrum deseramus, ubi verisimiliora argumenta, robustiores rationes, multoque magis experimenta manifesta pro aliis iisque contrariis sententiis pugnant. Vulgata est veterum quorumdam opinio, quæ Antipodas ab orbe terrarum excludebat, eamque hîc memorasse non abs re erit. Post aliquot profanos Auctores ita sensisse videntur Lactantius, Augustinus, Isidorus Hispalensis. Nazianzeno ea quoque sententia placuisse fertur, neque ab ea abfuisse censendi Chrysostomus, Procopius, Diodorus Tarsensis, Acacius, Theodoretus, Theophylactus, Severianus, Euthymius, Joannes Damascenus, & alii, quibus Cœlum non Sphæricum, sed Hemisphæricum putabatur. Utramque istorum opinionem, ne dicam puerilem, certè absurdam, uti nunc omnes fatentur, Astronomicæ, Physicæ, & Mathematicæ rationes dejicere olim poterant, & demum experientia profligavit. Antequam tamen Columbus felici ausu ignotum orbem pervium nobis fecisset, fingere nobis liceat, Antipodas à quoquam asSertos fuisse, & hujus opinionem sibi exagitandam delicatulos quosdam suscipere voluisse. Philosophia simul, & experientia nonnullas verisimiles rationes suffecissent, quibus Antipodes negandi, Tellus non rotunda, Cœlum verò hemisphæricum esse probarentur. Tum auctoritas Scriptorum, ac præcipuè Patrum in aciem educta fuisset. Demum divina Scriptura prælium absolvere poterat. Uti suprà vidimus, cœli ac terræ extremitates illic memorantur; totus terrarum orbis sub Augusto descriptus, ab Apostolis aliisque Discipulis Christi peragratus, & per omnes gentes atque per universum terrarum orbem Ecclesia jam diffusa temporibus Patrum occurrebant. Ergo nulli Antipodes statuendi erant, quos populi & Patres tunc ignorabant, immo negabant.

Quid hîc fecissent, qui Scripturam sacram de his etiam indifferentibus rebus loquentem in sensu literali proprio, neque figurato, ubique & semper accipiendam esse contendunt, quoties hic sensus *non repugnat cum aliis Scripturæ locis, æque, aut magis certis, aut cum Ecclesiæ definitionibus, aut cum propositione aliqua naturali lumine certa & evidenti*? Non erant Scripturæ loca, quibus adversaretur opinio Antipodas terræque rotunditatem negans. Immo Severia-

nus Isaiæ verbis XL. 22. secundùm versionem Septuaginta opinionem suam tuebatur; ibi quippe legitur, *Qui statuit cœlum tanquam fornicem*, καμάραν. Chrysostomus proferebat Epistolam ad Hebr. VIII. 2. Procopius illis verbis Ps. 18. utebatur, *à summo cœlo egressio ejus*. Ad hæc erat dogma, quocum conciliari non posse contraria sententia putabatur. Nullus hominum non ab Adamo propaginem ducit. Si homines excogitabantur immenso interjecti Oceani spatio à nobis dissiti, nullâ ad eas terras navigatione cognitâ, & ne possibili quidem, uti olim arbitrabantur: ægre persuaderi, & credi, & sustineri posse videbatur certa de unius hominis propagatione sententia. Neque cum ulla Ecclesiæ definitione proprius ille Scripturæ sensus pugnabat. Immo proferri contrà poterant verba Zachariæ Romani Pontificis ex Epist. 10. ad Bonifacium Moguntinum. Virgilium quemdam affirmantem, *quòd alius mundus & alii homines sub terra sint*, damnat ibi Pontifex, & Sacerdotii honore privandum ait, ejusque *doctrinam perversam*, pugnantemque *contra Dominum & animam suam*, aperte vocat. Num denique in proprio sensu ea Scripturæ verba accipientibus *aliqua naturali lumine certa & evidens propositio* opponi poterat? Immo qui Antipodas statuebant, naturali lumini renuntiare credebantur. Nam qui excogitare gentem, quæ adversa nobis vestigia figat, neque in cœlum irruat? Id monstri simile videbatur; id eruditi ipsi, nedum rude vulgus, concoquere minime poterant. Tam parum, inquam, apparebat à recta ratione absona Antipodum negatio, ut illam cùm Philosophi, tum Historici, & eruditorum fere omnium chorus sine comparatione magis, quàm alteram opinionem, consentaneam rationi, & experientiæ censerent. Si istos ergo homines auscultasset Ecclesia, certe conclamatum fuisset in Antipodas, in cœli terræque rotunditatem. Et quid si eam sententiam Ecclesia tulisset, quam falsam & irridendam experimenta subinde monstrassent? Quantum quidem arbitror, eò tandem confugere necesse erat, ut diceretur, nihil mirum, quod in illo judicio Ecclesia defecisset, quæ se quæstionibus immiscere voluerit, ad salutis scientiam minimè pertinentibus. Id autem nihil officere promissæ ipsi ab erroribus immunitati, quæ dogmata duntaxat respicit, hoc est fidei & morum salutarem doctrinam. Nos nequaquam negare, quin falli & ipsa possit in factis & rebus à fidei & caritatis scientia alienis.

Verùm & à nostræ defensionis necessitate, & ab errandi periculo solicite sibi cavit Ecclesia. Nunquam ipsa damnavit Antipodum vindices; nunquam iis Scripturas sacras opposuit; nunquam ut opponerentur amavit. Neque verò arbitror, Zachariam Pontificem in

Virgilium ideò tantum anathema dixisse, quod is Antipodas poneret. Adiaphoram hanc opinionem inficiebat ille erroribus aliis. Nam & Solem alium à nostro, aliamque Lunam incolis iis tribuebat, & pejora fortasse delirabat. Ceterum quò revera collinearet Virgilii opinio, & Zachariæ censura, vix dicas. Totum illud negotium multa caligine obvolutum est, sicuti eruditi viri negare non possunt. Ab hujusmodi autem censura non alia profectò ratione Ecclesia abstinuit, quàm quòd videret commodam probabilemque Interpretationem divinæ Scripturæ ab iis etiam adhiberi, quibus Antipodes, & Cœli ac Telluris rotunditas affirmabantur. Quando cœlestibus Libris & fidei morumque doctrinæ consultum erat, quid Ecclesiæ intererat, quòd hanc unus, illam alter opinionem, quanquàm insulsam, sectaretur? quæ auferendæ litis necessitas? Non jam ampliùs de tuenda Scriptura agebatur, sed de Astronomicis, sive Physicis rebus ac dissidiis quæ ad Ecclesiam non pertinent. Quare auctoritas Scripturæ, nisi cùm evidentia loca sese offerebant, nemini contorquenda erat in suæ causæ præsidium, ne risui exponeretur, si falsa tandem deprehenderetur opinio, quam ipsæ Literæ sacræ anteà tueri videbantur. Origenes tutatus sententiam Platonis, Aristotelis, Ciceronis, aliorumque Philosophorum de anima Cœlorum, Solis, Lunæ, ac Siderum omnium, Eclesiæ fulmina in se pertraxit, tum quòd aliis commentis onerasset hanc ipsam opinionem, tum quòd è Scripturæ verbis in literali sensu acceptis sibi patrocinium quæreret. Contrà laudandus Theologorum Scholasticorum princeps Thomas non tam divino ingenio, quàm prudentia & modestia ubique spectabilis. Is opusculo 10. seu XXXI. Art. 16. quærens, an Angelus circulari motu movere tellurem possit, ait, ordini certè rerum id minimè repugnare, sed tamen sibi videri, *quòd naturaliter terra quiescat.* Id autem probaturus, non Scripturarum loca, non Patrum verba promit, sed Lectores ad unius Aristotelis argumenta dimittit.

Proinde erit hominis parùm acuti, ac verum Scripturæ institutum, & Ecclesiæ mentem minime assecuti, incerta inculcare sacrarum Literarum verba, quo certam esse persuadeat Philosophicam aliquam opinionem suam, aut falsitatis ac hæresis contrariam convincat. Incerta autem, sive non evidentia esse diximus Scripturæ loca de indifferentibus hisce rebus, cùm plures loco eidem convenire possunt verisimiles Interpretationes, eæque literales. Quæ duo tela ex elephanti ore prominent, & deorsum retorquentur, idemque sunt ac ebur, dentes appellantur ex omnium fere Scriptorum, ipsiusque vulgi sententia. Sunt qui contendant, cornua potius

esse appellanda, quàm dentes. Varro de Lingua Latina de his agens: *Quos dentes*, ait, *multi dicunt, cornua sunt. Ex temporibus enim enascuntur, & ex superiori mandibula per os resupinata sese efferunt, & decimo quoque anno ea elephanti abjiciunt & desodiunt, sicut cervi quotannis, & quoties amiserint, reponunt.* Præter Varronem Juba, Plinius, Ælianus, Oppianus, Pausanias ita sensere. Experientia quoque testis adducitur, cùm ebur igne emolliatur ad quaslibet recipiendas formas, quod dentibus animalium non contingit. Et hæc quidem mihi videtur quæstio de nomine. Attamen argutulus quisquam accedat, & in postremam hanc opinionem exerat arma è Literis sacris. Ibi dentes elephantorum commemorantur 3. Reg. X. 22. & dentes eburnei. Ezech. XXVII. 15. Alibi etiam in Hebræis Codicibus ebur שן *scen*, hoc est *dens*, appellatur. Nunc ergo rem definitam clamet ille sciolus, & pertinaciter amantem appellare cornua potius quàm dentes, tanquam erroris & impietatis reum, ad Ecclesiæ tribunal deferat. Iste profectò delirabit; risum vix sustinebunt gravissimi Ecclesiæ proceres. Cùm toties à vulgo loquendi formas divina Scriptura mutuetur, & ad populi opinionem sese accommodet: cur non idem hìc quoque contigerit? Incerta igitur sunt ista loca, & ad hujusmodi litem inepta; certumque potius est, hominem istum, si quis est, sacris Literis abuti, easque invitas in disputationem philosophicam trahi.

Illi eadem nomina convenirent, qui *Lucem* esse *Ignem*, & *Lucem* propriè *calefacere* contendens, Græca verba Marci XIV. 54. proferret, ubi Petrus dicitur θερμαινόμενος πρὸς τὸ φῶς, *& calefaciebat se ad lumen*, sive *ad lucem*. At nihil necesse est, proprium literalem ac obvium sensum hujus loci retinere. Vulgarem dicendi consuetudinem secutus est Evangelista. Usurpabatur autem vulgo φῶς, seu *lux* pro igne, quòd nempe ignis cum calore lucem præbeat. Ita Euripides in Rheso: οὔπω πρὶν ἦψαν πολέμιοι τόσονδε φῶς; *Nondum anteà hostes succenderunt tantam lucem*, hoc est tantum ignem. Neque minus inepte in Peripateticos velitaretur, qui ignem ipsum inter elementa computari non ferret, perinde quasi ipsum ab elementis sanctus Petrus excludat, dum ait Epist. 2. Cap. III. 12. *Et elementa ignis ardore tabescent.* Idem plausus iis deberetur, qui adversùs Cartesianam Scholam qualitates rerum sensibiles non in corporibus, sed in hominum sensibus locantem, ea Scripturæ loca afferret, quibus corpus aliquod amarum, dulce, candidum, nigrum, frigidum, calidum appellatur. Quod si valere, & commendari debet talis divinæ Scripturæ abusus, argutari etiam posset Copernicanus quispiam, verba afferens Lib. 1. Reg. Cap. II. 8. uti apud Latinum Interpretem

rem habentur: *Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem.* Commemorantur etiam Prov. VIII. 26. *cardines orbis terræ.* At *cardines*, quos πόλους Græci appellant, sunt nomen relativum, & rem versatilem ac mobilem, sibi impositam, simul significant. Quandoquidem ergo in sensu obvio, proprio, ac literali omnia Scripturæ verba non repugnantia fidei ac rationi accipienda sunt, uti à quibusdam contenditur adversus Copernicum: Tellus versatilis, ac mobilis ex origine sua dicenda esset. Verùm facessant ista ludibria. Non illa est Scripturarum indoles, ut secreta Physices atque Astronomiæ aperire mortalibus velint. Sancti Prophetæ atque Apostoli ad sublimiora intenti, & ad captum usumque vulgi sese componentes, familiares usurpabant loquendi formulas. Hoc toties inculcavimus; sed hîc adjungere juvat Cl. V. Dionysii Petavii verba, cujus quæ sit inter eruditos auctoritas, ii tantùm ignorant, qui nullas, penè dixi, novere disciplinas. In Præfat. ad Libros de Opifice sex Dier. antequam aggrediatur explicandam rerum Creationem, sibi duplicem cautionem ac regulam ille præscribit. *Altera est*, inquit, *rerum olim reipsa vereque gestarum Historiam in Mosis enarratione contineri; non Allegoriis adumbratos & involutos nescio quos sensus spiritualium rerum corporeque carentium. Altera in illis ipsis naturalibus & corporeis exponendis rebus Moysem rudis hebetisque populi ad captum & ingenium temperasse stylum.* Infrà idem repetit. *Hæc mea perpetuò sententia fuit, omnia ferè, quæ hic Moses attigit, popularem ad usum esse loquendi intelligendique demissa.* Libro autem 1. Cap. 10. quædam istius consuetudinis exempla affert. *Scriptura hoc ipsum, quod cælum & firmamentum vocatur, aërem esse non rarò significat. Velut cùm ait Ps. 146.* Qui operit cœlum nubibus. *Et Matth. 16.* Triste & rubicundum cœlum. *Sunt & ista vulgata*, volucres cœli, *& alia similia. Etenim Moses, quod jam monui, & non semel dicere est opus, communibus & popularibus cùm verbis tum verborum notionibus est usus. Vulgò autem cælum ita sumitur. Quare plebeio penè sermonis usu sic etiam Moses & cæli & firmamenti vocabula sumsit. Ut cùm* Volatile *dicit* volare super faciem firmamenti; *ut Hebræa referunt, id est, super firmamenti partem illam, & in illa, quam aërem dicit. Nimirum quod aves, dum altiùs ab oculis nimis volant, cælo propinquare dicuntur ἰδιωτικῶς, adeoque juxta extimam cælestis orbis superficiem, & sub ea ferri.* Petavio præiverat sanctus Thomas in 1. parte Summæ quæst. 70. Art. 1. ad 3. de motu Luminarium atque Sphærarum agens: *Moyses*, inquit, *rudi populo condescendens, secutus est, quod sensibiliter apparet.* Si igitur Moysi viro divinitùs afflato ita res enarrare in more fuit, eique cum vulgo potius, quàm cum seculi sapientibus, loqui placuit, idemque procul dubio fecere & alii Prophetæ atque Apostoli, cùm tamen suis hisce

Dd

vulgaribus loquendi formis ac notionibus è rudi populo petitis res veras & sensum Historicum clauderent: quis tandem non intelligat, non esse per hujusmodi ambigua Scripturæ sacræ verba dirimendas Quæstiones Physicas, Astronomicas, & alias id genus, neque hisce disputationibus sine magna rerum evidentia immiscendas esse Prophetarum sententias, multoque minus hæresis ac impietatis postulandos, qui aliter sentiunt, quàm Scriptura in speciem de his rebus indifferentibus sentire videatur? Certè nemo non perspiciat, his haudquaquam insistendum, hæc minimè urgenda, si commoda ac verisimili Interpretatione literalis Scripturæ sensus aliter explicari possit; & ubi in hisce conflictationibus sine vi prospectum fuerit veracitati sacrarum Literarum, non esse de reliquo tam anxiè soliciteque curandum. Desinit enim esse causa fidei, quæ non ampliùs ad rerum divinarum scientiam, sed ad liberales Artes, incertamque mundi eruditionem pertinet. Desinit esse opinio ad fidem referenda, quæ non contra, sed præter Scripturam deprehenditur esse.

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

Sancti Augustini consilia, cùm de interpretandis sacris Scripturis agitur in rebus Physicis, Astronomicis, & aliis id genus. Quid sanctus Thomas hìc sentiat. Quàm Literis sacris nonnulli abutantur ad suas privatas opiniones tuendas. Judicum Ecclesiasticorum munus in hisce controversiis, & quæ eruditio in ipsis exigatur. Cartesii de natura corporis doctrina an fidei dogmatibus adversetur.

NUnc adjungenda est ad animadversiones nostras sancti Augustini doctrina, hactenus reservata, cujus unius auctoritas pro multorum esse potest. Ejus autem verba hoc in argumento adeo dilucida esse mihi videntur, ut mirari subeat, quî homines alioquin eruditi, & minimè infantes, quanquam ea probè noverint, in aliam tamen à nostra sententiam abierint. Lib. 1. Cap. 18. de Gen. ad Literam, *In rebus obscuris*, inquit ille, *atque à nostris oculis remotissimis, si qua inde Scripta, etiam divina, legerimus, quæ possint salva fide, qua imbuimur, aliis atque aliis parere sententiis, in nullam earum nos præcipiti affirmatione ita projiciamus, ut si fortè diligentiùs discussa veritas*

eam rectè labefactaverit, corruamus; non pro sententia divinarum Scripturarum, sed pro nostra ita dimicantes, ut eam velimus Scripturarum esse, quæ nostra est, cùm potius eam quæ Scripturarum est, nostram esse velle debeamus. Nomine *rerum obscurarum, atque à nostris oculis remotissimarum*, nihil aliud Augustinus significat, quàm Physicas, Astronomicas, Geographicas, Chronologicas, atque hujusmodi alias, quæ plerumque magna in nocte sedent. Ipsemet Augustinus paulò infrà, quibus de rebus loquatur, satis significat, nempe *de terra, de cælo, de ceteris hujus mundi elementis, de motu, & conversione, vel etiam magnitudine & intervallis siderum, de certis defectibus Solis & Lunæ, de circuitibus annorum & temporum, de naturis animalium, fruticum, lapidum, atque hujusmodi ceteris*, quæ videlicet ad fidei & pietatis eruditionem, & ad rerum divinarum scientiam minimè spectant. Dum hæc igitur disquiruntur atque explicantur, occurrere *Scriptorum etiam divinorum* documenta possunt. Tum videndum, an ista *salva fide, qua imbuimur, aliis atque aliis*, hoc est pluribus ac diversis, sint obnoxia Interpretationibus, quarum nulla stabilitis Catholicæ Fidei Dogmatis adversetur. Quotiescumque id accidat, auctor est sanctus Doctor, judicium & affirmationem esse suspendenda, atque cohibenda. Cùm enim fieri possit, ut re per humanas disciplinas diligentiùs discussa, & experimentorum ope in primis adhibita, verior sententia appareat, si quam nos jam elegerimus, eamque sacris Literis unicè tribuendam pervicaciter contenderimus, quæ falsa demum, aut à verisimilitudine abhorrens dignoscatur, tum & nos deridendos propinabimus, & divinæ Scripturæ veracitatem in discrimen existimationis (quantum quidem in nobis est) adducemus.

Libro sequenti Cap. 9. hæc alia habet sanctus Augustinus: *Quæri etiam solet, quæ forma & figura cæli esse credenda sit secundùm Scripturas nostras. Multi enim multùm disputant de iis rebus, quas majore prudentia nostri Auctores omiserunt, ad beatam vitam non profuturas discentibus, & occupantes, quod pejus est, multùm pretiosa, & rebus salubribus impendenda temporum spatia. Quid enim ad me pertinet, utrum cælum sicut sphæra undique concludat terram in media mundi mole libratam, an eam ex una parte desuper velut discus operiat?* En illam ipsam quæstionem, quam suprà commemoravimus, de cœli terræque sphæricitate. Hanc ipsam nihil ad salutem, ad fidem, ad beatam vitam pertinere ait, quocumque modo solvatur; porrò prudentis esse Theologi ab his abstinere, & in salubriora studia conferre tempus & operam. Attamen quia non de ista solùm quæstione, sed de aliis etiam ejusdem generis quædam occurrunt in divinis Codicibus, & propterea defendenda venit eodem tempore causa Scripturarum, hæc addit Augustinus:

Sed quia de fide agitur Scripturarum &c. ne quisquam [Christianus] *eloquia divina non intelligens , cùm de his rebus tale aliquid vel invenerit in Libris nostris , vel ex illis* (hoc est Gentilibus ac Philosophis.) *audierit , quod perceptis assertionibus* (sive ut in nova editione *a se rationibus*). *adversari videatur , nullo modo eis* [eloquiis divinis] *cetera utilia monentibus vel narrantibus , vel pranuntiantibus , credat : breviter dicendum est , de figura cœli hoc scisse Auctores nostros, quod veritas habet ; sed Spiritum Dei, qui per ipsos loquebatur , noluisse ista docere homines nullius saluti profutura.* Apposite Augustinus ad ea, quæ de Scripturæ sanctæ scopo atque instituto suprà disseruimus. Nihil igitur ignorarunt Prophetæ ; sed Spiritus Dei docere nos ista noluit, quæ curiositati solùm blandiuntur , & ad pietatem & caritatem nulla ex parte pertingunt. Quapropter , etiamsi ad istam controversiam referantur aliqua Scripturæ divinæ verba , nisi hæc ita aperta & circumscripta sint , ut unum tantummodo literalem sensum admittant , omnisque alia Interpretatio violenta sit , ac inverisimilis , aut etiam exemplis careat , aut fidei rationique repugnet , non est omnino contendendum , unum potius quàm alterum Scripturæ sensum ad fidem spectare. Juvat in his continere judicium , & neutram adoptare sententiam , & ab aliena damnanda potissimum temperare , dum hæc ea sit , quæ Scripturam non invitam sibi concordare , aut saltem à se non dissonare ostendat. Quòd si alicui sententiæ de his rebus indifferentibus aut experimenta , aut potentes rationes adstipulentur , tantùm abest, ut ea sit damnanda , quòd Scripturis contraria videatur , ut contrà necesse sit Scripturam ipsam per commodam aliquam Interpretationem ostendere ab eadem sententia minimè discordem , dum tamen Scripturæ sensus ita evidens non deprehendatur, ut falsitatis arguenda sit illa , quantumlibet verisimilis , contraria tamen opinio .

Huc pertinent , quæ idem sanctus Augustinus adjicit. *Sed ait aliquis , quomodo non est contrarium iis , qui figuram sphara cœlo tribuunt , quod scriptum est in literis nostris : Qui extendit cœlum sicut pellem* [*Ps. 103.*] *? Sit sanè contrarium , si falsum est , quod illi dicunt. Hoc enim verum est , quod divina dicit auctoritas , potius quàm illud , quod humana infirmitas conjicit. Sed si fortè illud talibus illi documentis probare potuerint , ut dubitari inde non debeat : demonstrandum est hoc , quod apud nos de pelle dictum est , veris illis rationibus non esse contrarium. Alioquin contrarium erit etiam ipsis in alio loco Scripturis nostris , ubi cœlum dicitur velut camera esse suspensum.* Tum pergit ostendere vir doctissimus , verisimiliter , & non inconcinne posse ista Scripturarum loca conciliari cum utrâque illorum sententiâ, qui aut cœlum minime sphæricum , aut sphæricum re-

vera ſtatuunt. Quo facto, non ille ſolicitus eſt, quid potius hac de re Philoſophi atque Aſtronomi ſentiant. Fide Scripturarum in tuto poſitâ, placidè ſpectari poteſt eorum conflictus atque diſſenſio, & unius etiam partis victoria. Capite X. ejuſdem Lib. 2. alia Auguſtinus habet, quæ à cauſa Copernici penitus aliena eſſe nunnulli affirmant, de quorum judicio eruditi viri, nullo partium ſtudio capti, judicabunt. *De motu etiam Cœli*, ait ille, *nonnulli fratres quæſtionem movent, utrum ſtet, an moveatur: quia ſi movetur, inquiunt, quomodo firmamentum eſt? Si autem ſtat, quomodo ſidera, quæ in illo fixa creduntur, ab Oriente uſque ad Occidentem circumeunt &c?* Quid ad hæc Auguſtinus? Neutram ille Philoſophantium opinionem rejicit, neutram affirmat temerariam; ſed potius contemnit, earumque rationes ne ullo quidem examine dignatur, tanquam controverſias ad Fidem & Eccleſiam inutiles, & minimè neceſſarias. At Scriptura de his loquitur. Auguſtino ſat eſt oſtendere divina verba ejuſmodi eſſe, quæ neutri opinioni contradicant. *Reſpondeo*, ſubdit ipſe, *multum ſubtilibus & laborioſis rationibus iſta perquiri, ut vere percipiatur, utrum ita, an non ita ſit: quibus ineundis atque tractandis, nec mihi jam tempus eſt, nec illis eſſe debet, quos ad ſalutem ſuam & ſanctæ Eccleſiæ neceſſariam utilitatem cupimus informari. Hoc ſane noverint, nec nomen firmamenti cogere, ut ſtare cœlum putemus, &c.* Affinia ſunt Auguſtini verbis ea, quæ ſanctus Thomas Opuſc. X. ſeu XXXI. habet. Interrogatus de quibuſdam articulis, prius monet, *plures horum ad fidei doctrinam non pertinere, ſed magis ad Philoſophorum dogmata. Multum autem nocent talia, quæ ad pietatis doctrinam non ſpectant, vel aſſerere, vel negare, quaſi pertinentia ad ſacram doctrinam.* Tum ita ſuam præfationem concludit: *Unde mihi videtur tutius, hæc quæ Philoſophi communiter ſenſerunt, & noſtræ fidei non repugnant, neque ſic eſſe aſſerenda, ut dogmata fidei, neque ſic eſſe neganda, tanquam fidei contraria, ne ſapientibus hujus mundi contemnendi doctrinam fidei occaſio præbeatur.* Quæ verba miratur quidam, à Copernicanis in ſuæ ſententiæ tutelam advocari, cùm iſti doceant, non quæ Philoſophi communiter ſenſerunt, ſed quæ contra communem Philoſophiam omnino confligantur. Fruſtra hujus loci vim eruditus ille vir infringere conatur per illam vocem *communiter.* Et nos ejus reſponſionem eludere poſſemus legendo non *Philoſophi communiter*, ſed, uti in aliis editionibus habetur, *Philoſophi communes.* Verùm, quando res tenetur, ſuperfluum eſt litigare de vocibus. Non ideo aliquid verum, & ab errore immune eſt, quod communiter à Philoſophis traditum fuerit; nam & eorum dicta non ſunt fidei dogmata; & novæ opiniones, antiquis contrariæ, invehi poſſunt, & communiter accipi; & ipſum Copernici Syſtema ſe tueri jam poſſet, cùm ab Aſtro-

nomis ferè omnibus verisimillimum præ ceteris censeatur, & Astronomis in Arte sua id juris concedendum videtur, quod Philosophis in sua. Ratio sancti Thomæ, cur aliquid neque affirmare liceat, tanquam dogma fidei, neque negare, tanquam fidei contrarium, (sive *communiter*, sive non *communiter* à Philosophis tradatur) illa est, quia *fidei non repugnat, & ad pietatis doctrinam non spectat.* Talia siquidem habere non secus ac dogmata fidei, est humanis opinionibus pondus dare, quo carent; est incerta hominum cogitata certissimis fidei revelationibus temere æquare; & cum doctrina pietatis confundere curiositatis atque opinionis inventa ac somnia. Inter eas autem opiniones, quæ neque fidei adversantur, neque doctrinam pietatis contingunt, an sanctus Thomas habiturus Copernicanam fuisset, non levi conjectura assequi possumus; in hoc enim eodem Opusculo Art. 16. uti suprà vidimus, Telluri mobilitatem negat, suamque tamen sententiam non sacrarum Literarum testimonio, sed Aristotelicis dumtaxat argumentis probat. Quod si ita est, videant, qui Systemata Astronomica ad fidei doctrinam pertrahere conantur, ne sancti Thomæ gravissimum consilium conculcent, & importune causam fidei esse velint, quæ, post adhibitam Interpretationem verisimilem, Philosophorum tantummodo atque Astronomorum esse videtur.

Atque hactenus oratio nostra, & tanta verborum moles, non ut Copernici patrocinium suscipiamus, cujus opinionem nunquam nobis animus fuit adoptare, aut plusquam verisimilem arbitrari, sed ut quosdam avertamus à pertrahenda nimis facilè, immo contorquenda in istud quæstionum genus auctoritate Scripturæ. Nesciunt ii, sæpius hunc esse divinorum Librorum abusum, quàm usum, & hìc etiam superstitionem, temeritatem atque stultitiam habere posse locum, qua de re conqueritur Augustinus in Libris nuper laudatis. Deinde palam facere volumus, cur tam cautè ac rarò ad configendas opiniones à doctrina fidei ac pietatis suapte natura dissitas, Ecclesia Catholica & Romani Pontifices procedant. Si quando igitur Ecclesiastici Judices utile sive necessarium putabunt ad severius examen poscere tot nuperas, in Physica præsertim, Medicina, & Astronomia, sententias, quibus tempora nostra adeo abundant: dubitandum non est, quin eorum judicium præcessura sit omnis cautio, diligentia, & causæ cognitio. Et solicite sanè cavere solent sapientissimi judices, ne quis sub specie tuendæ fidei, servandæque salutaris doctrinæ curet, ut suæ peculiares opiniones consecrentur, & ab Ecclesia recipiantur. Sunt qui, non pravo certè consilio, sed incauto sui, suarumque anticipatarum opinionum amore in hanc

fallaciam dilabantur. Quicquid animo prius imbiberunt, & vetustatem olere sentiunt, sacrum ipsis est, & sacrum reliquis etiam, quantum quidem in ipsis est, esse volunt. Si quis igitur contrà sentit, & nova profert, vix fieri potest, quin continuò in eorum odium offensionemque incurrat. Nam quis fere tam sui dominus, animoque tam probe composito esse solet, ut quæ non tam sibi, quàm aliis, veluti certissima tandiu persuasit, repudiare tam sero velit? Quis lubenter fateri senex, se primò deceptum, tum alios decepisse, & sibi erranti se alios adjunxisse pariter errantes? Ambitiosissima animalia sumus, nobisque cordi magis est [quanquam aliter nobis ipsis videatur] existimationis propriæ, quàm veritatis causa. Facillime etiam nobis amor nostri persuadet, tunc nos pro una veritate confligere, cùm magis ipsam insectamur; non enim pro illa, sed pro opinionibus nostris nobis est pugna, quas verissimas esse olim statuimus, falsasque deinde demonstrari posse impossibile ducimus. Et quidem occinere possis veteris scholæ amatoribus, nova hæc ad fidei doctrinam minime pertinere. Nihil refert. Antiquæ sententiæ & hic obtinere debent, quanquam interdum verisimiliores. Omnis porro lapis movendus, quo suadeatur, Novatores istos aliqua ex parte in Religionis dogmata, atque in sacras Literas aut imprudenter, aut consultò peccasse.

Non pravus tamen sæpe zelus, immo utilis plerumque diligentia illorum est, qui in has novitias opiniones primi aciem movent. Si non aliud commodum per eos præstetur, saltem deterretur impietas, atque audacia à vendirandis suis mercibus, quandoquidem ne ipsis quidem innoxiis opinionibus sine rigido examine concessus est aditus. Interdum etiam latentia quædam venena hac ratione deteguntur, ac removentur. Quæ verò sana sunt, vegetiora post exhaustam pugnam exsurgunt. Accusationes igitur, & consilia istorum non contemnit, sed amat Ecclesia. Ita tamen amat, ut ea interim accurate expendere velit, saluberrime cavens, ne plus aliquorum affectus valeant, quàm veritatis jura. Exploratum siquidem est, quod suprà sanctus Augustinus aiebat, nos interdum *non pro sententia divinarum Scripturarum, sed pro nostra ita dimicare, ut eam velimus Scripturarum esse*, quæ nostra est. Neque minus certum est, novitatem ac vetustatem sententiarum in hujusmodi incertis disciplinis inanes plerumque titulos esse, quippe quæ nullum per se certum aut veritatis aut falsitatis indicium secum trahant. Id tantummodo verum est, quod solidis verisque rationibus nititur, neque à certa fidei doctrina discrepat. Illud falsum, quod cum ratione recta, & fidei dogmatis, aliisque certis monu-

mentis aperte confligit. In Christi solùm schola antiquitas doctrinæ quò major est, eò fortius veritatis argumentum præstat adversus novitatem. Extra istam scholam veriora novitas, quàm antiquitas, tradere interdum, aut sæpe potest. Quocirca inter accusationes, defensionesque, medii stant oculo cautissimo Ecclesiastici Judices, & nunquam committunt, ut sibi alterutra pars illudat, fucumque faciat declamationibus vanis, nominibusque falsis. Quod ut facilius accidat, sincerissimos tantùm veritatis amatores sincerissimi & ipsi in consilium adhibent. Neque contenti cùm à se ipsis, tum à suis consiliariis arcere studia partium, congruam sibi vel per se, vel per eosdem comparant cognitionem causæ. Quam in rem animadvertendum est, esse quosdam, qui in Judicibus Ecclesiasticis, cùm de Physicis, Astronomicis, & hujusmodi rebus judicandum est, absolutam istarum disciplinarum scientiam postulant. Nam quid solidi expectes, aiunt, immo quid non expectes infirmi ab iis, qui de incognitis, sive non sat perspectis negotiis, judicium ferunt? Contrà sunt, qui Præsules Ecclesiæ, atque Theologos ab hujusmodi labore amplissime liberant, sat esse arbitrati, si nudam sententiam sive Physicam, sive Astronomicam sibi oblatam conferant cum Scripturæ sacræ, Catholicæque Theologiæ documentis, & deinde statuant, num his veritatibus ea opinio repugnet, an cum ipsis amicè consentiat.

Verùm illi fortasse nimia, isti certe nimis pauca à Theologis, & Ecclesiasticis Judicibus exigunt. Episcoporum non est, ut verum fatear, considerare atque decernere, sintne veræ an falsæ in Philosophia, Astronomia, ceterisque Artibus profanis propositæ opiniones. Pertinet ea cura ad Philosophos, earumque Artium peritos, non autem ad Theologos. Atque adeo hasce opiniones Ecclesiasticus Judex contemplari solùm, & tanquam consonas scientiæ divinarum rerum, atque revelationi, aut ab ea dissonas. Ad quod opus sufficit, ut illam sibi earum sententiarum notitiam paret, qualis à viro prudente exigitur, adeo ut sibi conscius sit, se quæstionis statum, remque ipsam sine errore intelligere. Hoc præstare etiam potest, qui non sit numeris omnibus perfectus Astronomus, & Physicam omnium scholarum exquisitissime prius didicerit. Notitia, inquam, & cognitio congrua opinionum profanarum necessaria quoque est Ecclesiastico Judici, quanquam quousque se protendere debeat, quantaque futura sit, ne imprudenter Theologica trutina de iis judicet, vereor ut unquam definiri apte possit. Sunt enim, quæ communem tantùm hominum intelligentiam exposcunt; sunt quæ ab exquisitis atque abditis Scientiarum

ac

ac Artium principiis arctissime pendent, vixque teneri possunt, nisi prius ipsa principia intellectu probe complexus fueris. Quid hìc faciat Judex prudens? A præcipiti judicio abstinebit, arbitror, donec in rei penetralia tuto pede sese ingesserit. Illud porro certissimum est, oportere semper, ut antea quàm pronuntietur, an sacrorum Codicum & Orthodoxæ Theologiæ documentis opinio quæpiam consonet, sive repugnet, perspectissimæ sint Ecclesiasticis Judicibus tum negantium tum affirmantium rationes, non solùm quatenus Theologiam respiciunt, sed quatenus etiam ad singularem aliquam disciplinam spectant. Quæ res necessariò exposcit, ut ea saltem disciplinæ pars cognoscatur, unde rationum cognitio pendet. Si, exempli gratia, quæratur, an fidei doctrinæ adversetur Cartesius, cùm essentiam Corporis Physici statuit in extensione quantitatis, neque substantiam ab ipsa quantitate secernit: erunt profectò complures, quibus conciliari non posse videbitur hujusmodi placitum cum Ecclesiæ sententia de augustissimo Altaris Sacramento. Hìc profectò necesse est, ut de ista controversia judicaturus Peripateticam Scholam aliquantisper terat, donec substantiæ, specierum, atque accidentium nomina ac historiam probe norit; ad ejus quippe scholæ sententiam respexisse videntur Tridentini Patres de Transubstantiatione loquentes. Tum delatam ad Ecclesiasticum tribunal Cartesii opinionem si seriò, si rectè expendere velit, hujus quoque Philosophi theoremata de natura corporis perscrutetur oportet, rationesque perpendat, quibus ille suam sententiam ingeniosè munivit.

Id plurimum interest. Nam, ut alibi diximus, verum vero adversari nequit; atque uti cum veritatibus Theologicis Philosophicæ, ita cum Philosophicis Theologicæ revera pugnare non possunt. Quamobrem tam ex his illæ, quàm ex illis istæ lucem mutuò accipiunt, & certa incertis dant legem, ut si exempli causâ aliquid in Physica certum sit, inde incerta sacrarum Scripturarum verba sint explicanda, & contrà certis divinorum Librorum sententiis incerta Physicæ documenta se conformare debeant. In hac autem controversia statim occurrit, jam spectare ad fidem, certissimumque esse debere inter Catholicos, substantiam panis, & vini in Sacramento Altaris converti in substantiam Corporis & Sanguinis Christi, permanentibus tamen ac perdurantibus in sacramento pristinis speciebus panis ac vini, ita ut externis sensibus nulla illic appareat facta substantiæ mutatio, atque non amplius sit, neque appellari propriè possit panis & vinum, quod ante consecrationem panis & vinum propriè fuerat. Cùm ergo verissimum, certissi-

mumque hoc sit in fidei Theologia, id quoque in Philosophia verum certumque sit necesse est; & fallacia laborabunt quæcumque verisimiles, ingeniosæque rationes à Philosopho excogitentur contra firmissimum hoc fidei documentum. Propterea se rem non inficiari, se rem credere, Cartesiani Catholici ubique aiunt. Modum tantummodo, quo hujusmodi prodigium fiat, & quomodo pereat, intactis speciebus, panis ac vini substantia, ab Ecclesia minime fuisse constitutum, affirmare se posse arbitrantur sine injuria Theologiæ. Tum nervis omnibus contendunt, ut ostendant, nihil dogmati fidei repugnare naturam, ac essentiam corporum, quam tradunt, suamque opinionem conciliari posse cum Ecclesiæ decretis. Utrum isti vera, an somnia nobis narrent, qui judicare prudenter cupiat, necesse est in primis, ut solicite vestiget, intelligat, & expendat Cartesianæ sententiæ rationes, tum perspiciat, an uti rem, ita modum Ecclesia quoque statuerit. Si enim vera & certa deprehenditur Cartesii de natura corporum opinio, neque modum physicum sacramenti definivit Ecclesia, neque reipsa Aristotelicum placitum consecrare illi animus fuit: jam non est, cur Cartesianam sententiam explodamus; cùm præcipue in ea fuisse sanctus Augustinus videatur, immo tunc non aliud, quàm quod Cartesius, sensisse Ecclesiam, excogitare licebit. A Cartesianis autem putatur, minime Tridentinis Patribus fuisse consilium consecrandæ Peripateticæ de natura corporum sententiæ [ab his enim quæstionibus dirimendis Ecclesia abstinere solet] & consultò ipsos Patres vocabulo specierum fuisse usos, cùm accidentia nominare potuerint, ut ea voce solùm significarent sensationes illas, quæ sublatâ panis ac vini in sacramento substantiâ adhuc in sensibus nostris fiunt, & fieri non negant cùm Peripatetici, tum Cartesiani. Contendunt insuper, Ecclesiam nequaquam statuisse, qui species in sacramento sine substantia panis ac vini permaneant. Quibus diligenter ab Ecclesiastico Judice examinatis tum constare poterit, num absurda, num falsa sit, illa Cartesii opinio [qualis certè erit, ubi cum certo & vero dogmate Ecclesiæ consentire non posse dignoscatur], an potius toleranda sit, sive etiam laudanda.

Hoc ergo exemplo patere potest, eas esse interdum quæstiones, quæ à mero Theologo prudenter absolvi nequeant, nisi in disciplinas illas excurratur, unde pendent argumenta quæstionum. Constat etiam, prudentis judicii leges exposcere, ut non accurate minus in his controversiis investigentur, intelligantur, & expendantur accusatorum, quàm reorum rationes. Cavere autem præ omnibus Ecclesiasticos Proceres debere, ne quis eorum auctoritate

& gratia abutatur, profanas nimirum & philosophicas opiniones ad sacri Juris tribunalia deferens, & impietatis postulans, & damnationem suadens, & urgens, quasi de Christianæ Fidei magno negotio agatur, cùm tamen anticipata aliqua opinio, & Aristotelis, exempli gratiâ, amor, & odium alienæ sententiæ potius, quàm sanæ fidei turela, tantos conatus exciverit. Facile appareat, quid Judici Ecclesiastico accidere possit, si hujusmodi accusatoribus Religionis causam præ se ferentibus facile credat, & præcipuè si ipsosmet in consilium adhibeat, & unico eorum filo se in judicandis controversiis regat. Quod & dictum velim, dum de meris Theologicis, immo de quocumque alio negotio lis excitatur. Maximi ponderis res agitur, cùm de fidei doctrina, cùm de opinione probanda, sive improbanda, & de aliena fama configenda, hominibusque damnandis agitur. Jacta alea revocari amplius non potest. Si post accuratum examen tenebris adhuc obsita manet controversia, præstat judicio parcere, quàm errandi discrimen subire. Interdum etiam Ecclesia re in medio relicta, accusatoribus silentium indicit, donec accuratiori trutina iterum causa pensitetur, prohibetque ne pendente judicio nota hæreseos aut impietatis impingatur opinionibus exagitatis. Interdum denique sententias aliquas, licèt nondum postremo calculo damnatas, tradi tanquam certas & veras, Ecclesiastici Judices prudentissime vetant. Etsi enim eas falsas & fidei doctrinæ oppositas non judicarunt, periculi tamen plenas, & errori proximas intelligunt. At de his in sequenti Libro fusiùs nobis agendum est, ubi investigabimus, quandonam, & ubi, & quibus liceat, sive non liceat, veritatem prodere, literisque consignare, & quæ sint jura Ecclesiæ, ut nos aliquando ab opinionibus, quas nos putamus veras, scriptis aut ore prædicandis avertat.

DE INGENIORUM MODERATIONE IN RELIGIONIS NEGOTIO.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Amplum jus Ingeniis in prodenda, ac annuntianda veritate: sed ita ut justitia, caritas, & prudentia nunquam ab isto jure lædantur. Hæretici in suæ Religionis doctrina annuntianda, quippe de illius veritate non satis certi, & sine missione legitima Evangelium prædicantes, justitiæ desunt.

Ummo ac præstanti ingenio viri, quos desidia nunquam invadere, nunquam turbulenti rerum terrenarum affectus occupare diu possunt, solent, abjectis omnibus curis, se totos ad inquisitionem veritatis conferre, atque in ejus contemplatione tanquam in beatissimis Elysiis consistere, ac sese abdere. Quod minime mirum; nam cùm humana felicitas, vel ipsis

Ethnicis Philosophis testibus, sita sit in sapientia, virtutibusque animi: quænam vera virtus, quænam vera sapientia homini contingere potest, nisi in sacratissimum adytum veritatis prius fuerit penetratum? Inter tot autem veritates, quibus si rectè utamur, ad bene beateque vivendum quasi manu perducimur, illa certè omnium princeps, & sola propemodum necessaria, veritas Christianæ Religionis, unde tot sanctorum dogmatum eruditio fluit. Qui verò hìc profecere, vix imperare sibi deinde potuerunt, quominus alios quoque homines continuò adsciscerent in suæ felicitatis communionem. Itaque aut in Libris, aut in disputationibus, aut etiam in publicis scholis, & rostris, veritates à se compertas, magna contentione animi atque ingenii, vulgarunt, illustrarunt, suaserunt. Quod alterum studium si priore etiam longè laudabilius, neque tamen minus utile dixerimus, luculentissimæ rationes facile occurrent, quibus sententia nostra firmetur. Cùm itaque versata sit hactenus oratio nostra in iis persequendis, quæ spectant ad investigandas, & consequendas sine errore saluberrimas Christianæ Fidei, Catholicæque Ecclesiæ veritates: restat ut in posterum explicemus, quemadmodum etiam, & quatenus, annuntianda sit atque aliis communicanda hujusmodi eruditio. Et hìc enim, non secus ac in superiore navigatione, scopuli, & sirtes; & pericula varia offenduntur, à quibus nisi mature opportuneque caveamus, verendum est, ne jactura fiat non solùm existimationis & nominis, sed etiam terrenæ quietis, & cœlestis demum beatitatis.

Illud ergo ex omnium sapientium consensu exploratum in primis est, uti in quærenda ac discenda veritate, ita & in proferenda atque prodenda, amplissimum jus patere ingeniis humanis. Inter honestissima simul, utilia, & delectabilia bona proximum à Deo locum veritas, immo, ut melius dicamus, eumdem cum ipso locum obtinet; Deus enim summa, & ipsa veritas est, cujus particulæ variæ ac innumeræ se in hominum mentes infundunt, & per omnia creata excurrunt. Quamobrem cui contigit veritatem, hoc est, eximium istud bonum, consequi, nullum dubium est, quin & liceat, & laudi singulari vertendum sit, reliquis etiam partiri tam nobile divinumque patrimonium. Christiani hominis est alios efficere meliores, & sapientiores, cùm possit, & lucem, quam sibi comparavit, communem aliis velle. Neque verò, ut in terrenis opibus distribuendis atque elargiendis usuvenit, quisquam fit minus quàm antea dives, communicatâ reliquis hominibus veritate. Nihil propterea decrescit privato hominis ærario, & animus ditior inde potius evadit, cùm ad priora ornamenta ac-

cedat liberalitatis laus, & caritatis fructus. Interdum verò non licet solùm, sed etiam necesse est veritatem annuntiare, & prodere, atque tueri, quod onus Episcopis, & universis Pastoribus Catholici gregis incumbit, cùm ad populos doctrinâ sanâ informandos, tum ad errores subinde nascentes eliminandos. Interdum non necessitate quidem, sed optimo, summeque pio consilio veritas disseminatur, cùm nempe ad populos barbaros atque infideles Evangelii lumen defertur, quod sanctissimum opus per tot secula una Ecclesia Catholica sibi vindicare & peragere consuevit, & adhuc peragit, Apostolicæ fidei non minus quàm zeli Apostolici heres.

Verùm hæc non sunt hujus loci, neque ampliorem sermonem postulant; adeo apertum est, atque homini à natura insitum, honestissimam, sanctissimam, & eximiis laudibus dignam esse veritatis propagationem, & illius præcipue, quæ ad æternam vitam perducere potest. Satius ergo est statim aggredi limites, quibus constringitur vastum jus ingeniorum in veritate annuntianda. Quod ut paucis complectamur, illud maturè statuimus, recta esse non posse hominum opera, nisi à justitia vera procedant, & caritatem christianam ducem, prudentiam verò comitem habeant. Has ergo virtutes præ oculis habeat necesse est, qui rectè proferre, aliosque docere velit veritates ad orthodoxam religionem & eruditionem christianam spectantes. Primum autem justitiæ munus est interdicere, ne quis in negotio Religionis veritatem evulget ac tradat, quam ipse certò prius non noverit revera talem esse. Non, inquam, homini licet, tanquam vera fidei dogmata proferre incertas opiniones suas, aut certi erroris insimulare atque damnare, quæ sibi falsa & damnanda esse prius non constet. Quis enim non intelligat, quantum ab æquo & ratione abhorreat, tanquam medicinas propinare, quæ venena esse dubitare possis? Et id quidem temere fiat in curandis humanis corporibus. Quanto autem minus tolerandum est in animarum curatione, cùm de hominum æterna aut salute, aut damnatione agitur, non de temporaria corporum vita? Nefas ergo est, & justitiæ legibus adversatur, in tanti mali discrimen populos adducere, & tanquam veritates Theologicas venditare, quæ fortè perniciosissimi errores esse deprehendantur.

Equidem fateor, non tam facilè invenias homines in hanc justitiæ partem oculis apertis animoque sui criminis aut periculi conscio incurrentes. At innumeros profectò offendas ex ignorantia, & cæcitate mentis, & ambitione peccantes. Rari, inquam, sunt,

qui dum populum erudiunt, dubitent de veritate suæ legis. Se recta certaque tradere constanter arbitrantur, vel dum aperte errant atque delirant; ipsique omnium pestilentissimi Hæresiarchæ non aliter [quantum quidem conjicere juvat] de sua doctrina plerumque judicabant. Verùm neque ipsi Hæresum conditores, neque Hæreticorum gregarii idcirco ab eorum numero eximi possunt, qui veritatem & justitiam ex temeritate saltem & cæcitate lædunt, dum pro veritate errores incaute disseminant, & Christi gregem quanquam nolentes, inficiunt. Si minus occupati forent opinionibus anticipatis, si plus humilitatis ac sinceritatis eis esset, tum intelligere possent, tum fateri fortasse vellent crimen suum atque infortunium. Ipsos toties Catholici provocarunt ad rationem reddendam, quare fidem veram & justitiam non conculcarint, cùm ab Ecclesia Catholica discesserunt, & schisma adhuc conflent, & diversas à Catholicis sententias tradant, & aliqua Catholicorum dogmata erroris ac impietatis accusent. Oblata est ipsis germana & unica methodus, qua se rite purgarent, & in tanto negotio se minimè hallucinari ostenderent. Legitimas causas nondum attulit gens illa, propositi tamen sui tenacissima; & nunquam allaturam esse, certum est nobis. Nam quî à se veritatem stare illi ostendant, cùm certam methodum fugiant, ut rem tantam pro dignitate fidei, & suæ salutis necessitate, convenienter assequantur? Quî se in suo schismate atque doctrina nullo crimine, aut errore teneri evidenter ostendant, postquam Traditionis vim, Ecclesiæ veræ & Conciliorum auctoritatem, sanctorumque Patrum consensum flocci faciunt, & Ecclesiam ipsam non solùm turpissimis in dogmate erroribus obnoxiam, sed etiam in ipsos errores jam fœdè prolapsam, & per tot secula Babylonem, & Meretricem egisse, affirmare non dubitant? His fundamentis eversis, quæ tamen tantopere à divinis Scripturis commendantur, & excogitato admissoque tam horrendo Ecclesiæ Catholicæ adulterio, à quo tamen absuturam semper Ecclesiam veram Scripturæ ipsæ pollicentur: quid jam certi superest, ut quis sibi aliisque sine hæsitatione persuadeat, se in christiano dogmate nunquam errasse, aut errare, suamque Ecclesiam legitimam esse Christi sponsam? Videndum igitur, an oculorum mentisque usum iis eripuerit, aut eripiat ambitio. Expendendum est, viresne majores apud illos suum, an totius Ecclesiæ Catholicæ judicium sit habiturum, & an totius antiquitatis consensio sit dissonantibus Novatorum consiliis in tanto negotio præferenda. Fortasse mentibus tam male affectis certissima statim non appareant quædam Catho-

licorum dogmata; sed profectò neque certa Novatorum videbuntur documenta, si accurate aliquantulum res pensitare, & caute judicium ferre velint. Quòd si dubia ac incerta sint, in quibus Novatores à Catholicis dissentiunt: quo jure nutantes sententias populo ii venditant, ingentique errandi periculo credulam gentem exponunt?

Altera justitiæ lex est, ut Evangelii veritas nonnisi ab iis annuntietur, qui aut aperte, aut tacite ab Ecclesia, legitimisque Ecclesiæ Pastoribus ad annuntiandum mittantur. Hanc legem Apostolus statuit, & ratio ipsa confirmat. Erroribus obnoxii sunt singuli homines; sub ovina pelle delitescere possunt lupi, & fallere gregem; Hæretici identidem prodeunt, morbosam doctrinam disseminantes; & innumeræ sectæ veritatem, & verum Dei cultum, longè lateque sonant. Hinc infici corrumpique facilè potest ovile Christi; non enim indoctæ plebis est, sophismata omnia ac deliramenta ad falsi originem revocare, sibique à tam bene comtis mendaciis cavere. Ipsi acuti ac eruditi homines non rarò inter ista fluctuant, & ducuntur contrariis opinionibus. Ergo poscit ratio, ut iis tantùm liceat erudire populos, qui legitimam docendi auctoritatem ab Ecclesia vera acceperint. Neque itidem populis licet alios audire, ac habere doctores, quàm quos Ecclesia vera ad id muneris ritè elegerit, aut in eo munere versari ipsa apertis oculis patitur. Cùm in una Ecclesia Dei veritas Religionis, & sana doctrina habitet, quicumque ista Ecclesia probante, aut saltem, cùm conscia sit, non improbante, doctorem agit, jure agit, & jure censendus est ab errore abesse, & vera tradere. Contrà ille justitiam lædit, qui non vocatus, non missus, non saltem tacite probatus, sumit sibi honorem, & docendi ministerium usurpat.

Mirum est, quàm anxios efficiat, & verbis rationibusque exarmet hic locus sinceros veritatis amantes, quorum non pauci adhuc sunt inter nostri temporis Novatores. Et ipsi intelligunt hujus legis æquitatem; norunt hac de re Apostoli præcepta; statuerunt & ipsi, nemini licere sine prævia legitima vocatione, atque missione, verbi Dei præconem fieri. Primi autem prætensæ, quemadmodum vocant, Reformationis Auctores, Lutherus, Zuinglius, Calvinus, Socinus, & alii, quo titulo, quæso, quo nomine Christianum orbem docendum sibi sumsere, & antiquissimas Catholicæ Religionis cùm sententias tum consuetudines immutandas, ridendasve suscepere? Nulla ipsis extraordinaria, ut aiunt, & immediata à Deo vocatio fuit. Si fuisset, signis & prodigiis, quæ veraces ac veros Dei Prophetas perpetuò comitantur, divinitùs acceptam docendi au-

ctoritatem

ctoritatem confirmassent. Defuit & ordinaria vocatio. Non ipsis sacrum docendæ plebis munus, & Scripturas interpretandi, & ritus veteres proscribendi facultatem demandarant aut Romani Pontifices, aut Episcopi legitimi, aut Concilia Orthodoxa. Immò Episcoporum omnium, & Ecclesiæ totius voce atque consensu id munus ipsis interdictum fuit ac ereptum, eorumque audacia damnata. Ipsi præterea sese, vel tacentibus Episcopis, jam reos prodiderant, atque damnarant. Etenim nonnulli ne Sacerdotum quidem albo adscripti fuerant, & tamen Sacramenta ministrare sunt ausi. Rerum divinarum imperiti quidam fuere; & tamen Scripturas sacras suo marte explicare, & eo in studio à sanctis Patribus discedere non dubitarunt. Deinde quandonam Dei Ecclesia Jubenti animo ferat, & probet, & auctoritate donet homines, qui se ipsam evertant, & Altare contra Altare erigant, & schismata faciant? Dubium ergo nullum esse potest, quin primi isti Hæresum Auctores Justitiæ inflixerint magnum vulnus, dum veritatem, quam deperditam, aut vitiatam sibi confingebant, restituere conabantur. Nemo autem ex iis justum se putet, qui tam injustos potius duces, quàm ipsam Christi Ecclesiam, pertinacissimè sequuntur. Nam quod aiunt, annuntiandæ veritatis, & refellendi erroris, christianam omnibus esse libertatem, eamque ita singulis inesse, ut eripi nobis à nemine possit, ac debeat: splendide profectò falluntur. Cur *quosdam posuit Deus in Ecclesia, primùm Apostolos, deinde Prophetas, tertiò Doctores, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi?* Cur Hierarchicum Ordinem instituit? Non igitur omnium est Sacerdotem Doctoremque legis agere, sed eorum tantummodo, quos Ecclesia publicè decernit, aut non invita patitur. Accedit, quod tum certè vim habitura non est hujusmodi libertas, cùm annuntianda est veritas incerta, dubiique sunt errores, quos exagitandos suscipimus; multoque minus, cùm nuntianda sunt pro veris falsa, prava pro rectis, & cùm ab errore longissimè illa absunt, quæ judicantur damnanda. Porrò sana esse, quæ ab Hæreticis in Ecclesia Catholica repudiantur; corrupta, quæ ab Hæreticis in suis conventibus ac Libris proponuntur: potior Christianorum pars hucusque contendit. Quare si petas ab eruditis viris, num jure non adimi possit ingeniis hisce novaturientibus docendi in Ecclesia libertas: nemo negabit. At inquiant Hæretici: Certi nos sumus, nos nihil tradere, quàm quod Christus & Apostoli tradiderunt, nos nihil damnare, nisi quod Christi & Apostolorum doctrinæ adversatur. Ita porrò arbitrentur; sed quidnam aliud occinerunt antiqui Hæresiarchæ, eorumque filii, quos tamen & ipsi Novatores, non secus atque Catholici impietatis ar-

guunt? Num idcirco iis pestibus grassari libere licuit, & veneno populos afflare, reclamante nequidquam Ecclesia? Quod si quis è Novatorum gremio exurgat (quod identidem fieri consuevit), & falsi postulare dominantem Religionem, aliamque invehere unà cum aliis doctrinis velit, Evangelii nuntiandi, ac erroris confodiendi jure amplissimo sese tuens: nemo inter ipsos Novatores hominem, ejusque audaciam non abhorreat, non damnet, & ad silentium compellat. Nemo ab eo audiendo suum non avertat gregem. Nolint ergo suos patres alio à nobis dimetiri pede, quàm quo suos ipsi filios dimetirentur, in parentem Ecclesiam armatos. Et discant, læsam ab eorum patribus justitiam, & ab unaquaque in posterum quoque lædendam, quoties sine aperto aut tacito Ecclesiæ veræ consensu, docendi munus arripiant, licèt nonnisi vera & recta se prædicare arbitrentur.

CAPUT SECUNDUM.

Caritas quando obstet, ne veritas evulgetur. Ejus leges. An, & quando, & quomodo evulgandi errores Procerum Ecclesiasticorum. An aliorum errores, & vitia, & quando id liceat, aut necesse sit. Abusus, & excessus in hisce. An mordacitas styli ferenda.

VEritatis præconibus non sola justitia præcipit, ut cautissimè prius & solicite caveant, ne falsa pro veris venditent, ne pro recta perversam doctrinam obtrudant. Id etiam caritas & prudentia arctissimè præscribunt & imperant. Quale enim amoris genus illud est, quo proximum nostrum prosequimur; quale prudentiæ facinus, cùm ipsum vitiosis aut agendi, aut credendi documentis imbuentes, à veræ fidei ac pietatis semita stolide avocamus? Dubitatio ipsa, ne venenum propinemus à medicina exhibenda absterrere nos debet. Hostis enim potius, quàm amantis est, in æternæ mortis discrimen illos adducere, quos certus non sis te ad æternæ vitæ spem erudire posse. Verùm non hîc solùm stat caritatis & prudentiæ disciplina. Etiamsi vera ac certa sint, quæ tradere animus est, quædam tamen sunt, quæ silere ac tegere, interdum prudentia, interdum caritas nos jubet. Justitiam fortasse læsuri non sumus, vera narrantes; at certè caritatem, certè prudentiam

quandoque vulnerabimus, quæ non omnia vera ac certa, neque semper, in publicum efferri patiuntur. Quid igitur caritas & prudentia hic velint, & quænam sint earum consilia & leges, differendum restat.

Prima lex ista à nobis ponitur : *Ita dicendum, aut silendum est verum, ita errores aut refellendi, aut dissimulandi sunt, ut caritatis ordo servetur.* Id ni fiat, ipsa caritas desiderabitur. Videlicet præponendus est ex institutione caritatis amor Dei, & Fidei, & Ecclesiæ ceteris amoribus. Post hunc amorem valere plus debet Reipublicæ, Regis, & Patriæ, quàm privatorum dilectio. Primam istam legem Religio & Philosophia summopere commendant. Ex iis enim virtutibus est caritas, quæ ordinem exigunt, & sine ordine pereunt. Recta autem ratio docet, majorem iis rebus amorem deberi, quibus est majus pretium ac dignitas, & quibus nos majora debemus. Proinde oblatis duobus, quorum alterutri, prodendo, sive occultando verum, displicere, aut placere oporteat, nullum est dubium, quin illi sit inserviendum, quod apud nos amore sit dignius, atque præstantius, præferendumque sit privato publicum, temporario æternum, corporeo spiritale bonum. Altera caritatis lex est : *In profligandis erroribus, & in prædicatione utilis aut necessariæ veritatis, ita se gerere homo debet, ut moderationis quantum fieri potest recordetur, atque ut id solum curet, quod sanare alios, melioresque efficere, non autem vulnerare pejoresque facere possit.* Proinde inde nullam caritatis rationem habere dicamur, si unà cum erroribus homines persequimur, si eorum mores, atque existimationem pessumdare nitimur, si nomen potius nobis, quàm proximo nostro salutem conquirimus, prodita inhoneste illius imbecillitate, atque ignominia. Duas itidem leges prudentia nobis ob oculos ponit. Earum prima est : *Circumspiciendum esse veritatem prædicaturis, ne dum unum bonum ex una parte quærunt, gravius ex alia malum incaute excitent, qualia sunt schismata, scandala, funesta dissidia, atque horum similia.* Altera est : *In prædicando vero, & alienis erroribus insectandis, perpendendum esse tempus, locum, & personam cum corrigentis, tum corrigendi, & qualitates cum dicentis, tum dicendorum.* Non enim cuicumque licet quemcumque corripere, & omnia prodere, aut ubique, aut quovis tempore.

His legibus positis, atque altè animo infixis, tam difficile non erit agnoscere, quando necesse sit, aut expediat, aut deceat, veritatem prodere, & literis consignare, quave ratione præstandum id sit, aut ipsam occultare, atque silentio tegere. Fingamus ergo, Auctorem aliquem, aut Episcopum, aut etiam Primatem Ecclesiæ virum, in doctrina Christi revera falli, erroresque suos aut scriptis, aut voce

in vulgus spargere. Ejus vulnera dissimulare piaculum fuerit. Namquamvis ipsius accusatio, & inde emanans ignominia, à caritate, quam ipsi debemus, recedere videatur, caritatis tamen ordo poscit, ut Ecclesiam & Rempublicam magis amemus; neque committendum est, ut universitas periclitetur, dum unius existimationi servandæ studemus. Veritatem itaque revelare, ac super tecta prædicare, falsaque dogmata quantis poterit viribus impugnare, hic non solùm unicuique Christiano licebit, sed necesse erit sacris Ecclesiæ custodibus. Immò, istis præ timore, negligentia, ignorantia, aut conspiratione tacentibus, privato cuicumque homini id oneris incumbet, ut in lupum exurgat, dormientesque Pastores suis clamoribus excitet. Ne ipsos quidem sanctissimos Patres, nobis alioqui summa veneratione spectandos, habere aliter in hac parte decet. Homines & ipsi fuerunt. Incaute interdum locuti, pessimè sensisse videntur. Nonnulla etiam Ecclesiæ decreto nondum stabilita tradidere, quæ qui nunc pervicaciter tueretur, Hæretici notam nequaquam effugeret. Hujusmodi ergo nævos arguere, ac prodere liberum est nobis; non quod malè doctissimis iis & venerandis capitibus velimus, sed quod Ecclesiæ toti, ac fidei sanctissimæ velle melius debeamus, quàm singulis ipsis Patribus. Juvat autem, & Reipublicæ plurimùm interest, nosse quibus in locis non satis recta tradiderint Majores nostri, ne quis tantorum nominum auctoritate, ubi non debet, fretus, in transversum agatur, ipsamque Ecclesiæ universæ fidem inde oppugnet. Est & hoc aliquod caritatis genus in ipsos sanctissimos Patres, atque in alios errantes. Illi, si viverent, Libros suos lubentissimè emendarent. Cùm id amplius ipsi non possint, amant tamen sibi à posteris eam medicinam adhiberi, quæ si non purgare penitus Libros suos, ac certè à suis Lectoribus arcere morbum qualemcumque valeat. Reliqui verò, dum vivunt, erroris moniti, sicuti honestatis & veritatis amantes putandi sunt, ita gaudere credendi, quòd tum se, tum Lectores Auditoresque suos ope nostra ab errrore sentiant revocatos. Atque hæc de erroribus, qui in Fidei Christianæ, & Ecclesiæ Catholicæ perniciem recta contendunt.

Alii sunt errores extra fidei doctrinam, sed tamen non extra Religionis pomœria. Ejusmodi sunt singulorum hominum abusus in ministrandis Sacramentis, in sacris Ordinibus conferendis, in veneratione tum Sanctorum, sacrarumque Imaginum, tum etiam Reliquiarum, & in ipso externo Dei cultu, atque Mysteriis, aliisque similibus rebus. Pastorum profectò proprium est munus, hanc ab Ecclesia Dei pestem avertere tum prædicatione, tum scriptis,

atque decretis. Sed ipsis nihil proficientibus, gloriosum semper fuerit, Deoque gratissimum, si nostras jungamus copias, sique privatorum etiam telis hujusmodi monstra conficiantur. Quod si eò usque malum creverit, ut diutius remedia differre periculosum sit, neque Ecclesiæ Præsules gliscenti malo, quod eorum munus poscit, occurrant: frustra audaciæ accusabitur privati hominis consilium, qui hosce petulantes abusus ad Tribunal Ecclesiæ deferat, ac in eos exerat vocem & calamum. Dummodo veram iste doctrinam adferat, publicosque errores, & crimina non somniata exagitet [quod accuratissimè priùs curandum], nihil in caritatem peccabit, immo secundùm ipsam faciet; atque adeò nos omnes in hisce casibus zelari zelum domus Dei jubemur, & veritatis ac Religionis jura publicè tueri, in quæ perversi hujusmodi Christiani suis vitiis conspirasse videntur. Idem dicendum de alio errorum genere, quo Ecclesiastica Historia deturpari, & rudium populorum traditio infici potest. Confictæ Martyrum, & Confessorum, seu vitæ seu Reliquiæ, seu opera miranda; suppositi sanctis Patribus, & præclaris Ecclesiæ viris Libri; origines Ecclesiarum, & Monasticorum Ordinum, aliæque innumeræ ad Episcopos, ad Concilia, ad Ecclesiam pertinentes res gestæ, mendacio infuscatæ aut è levissima tantùm popelli narratione depromtæ, & confidenter ad memoriam posterorum literis traditæ: hæc omnia procul dubio veritatis inimica sunt, & Ecclesiæ. Uti ea confingere, aut adoptare, aut dissimulare turpissimum est, ita revelare, & palam exsibilare, justissimum, atque honestissimum. De vindicanda veritate agitur, de liberanda Ecclesia ab hisce inquinamentis & fucis non modica ex parte perniciosis. Quis hîc læsam caritatem clamet? Primum locum obtinere debet veritatis, & Ecclesiæ, & Reipublicæ amor. Et quando restitui tam utilis veritas, aut ab Ecclesia & populo error eliminari non potest sine alicujus offensione: utique præstat, unum aut paucos dolere, quàm multos. Quanquam & illi injuria dolebunt, cùm beneficium non tam Ecclesiæ matri conferatur, quàm ipsis.

Quod in his tamen casibus homini caritas enixe commendat, illud est, ut quantùm fieri potest, parcatur personis, dum errori ac vitio non parcitur. Si simul stare queunt Reipublicæ utilitas, & necessaria medicina, ac privatæ quietis atque existimationis conservatio, ambo utique sunt procuranda. Tum solùm sinit caritas, nos privatorum commodis & honori nocere, cùm aliter publica res restitui sanarique non potest. Cùm igitur in doctrina fidei quisquam incaute delirat, neque in vulgus sua commenta dispergit, sibi

tantùm canens, huic adhibere decet salutarem christianæ correctionis helleborum, ubi legibus Ecclesiasticis aliter cautum non sit; hoc est clam & amice ita monendus, atque docendus, ut si animo sit docili, vulnera sua se cognovisse gaudeat, neque erubescat. Sin iste delitia sua pertinaciter tueri pergat, & benevolum monitorem semel iterumque contemnat, & mutandæ sententiæ spem nullam relinquat: nihil, caritate etiam suadente, tunc utilius præstari potest, quàm si ejus contumacia [uti Christus ipse mandavit] ad Ecclesiam deferatur, cujus auctoritate tum ipse in officio contineatur ac sanetur, tum ab ejus afflatu liberetur Respublica. Hujusmodi autem homines non palam errantes, non erroris sui præcones, cur ego palam & nominatim, aut scriptis aut voce persequar, ac in triviis ridendos propinem, & exosos omnibus puniendosque faciam? Clam peccavere, corripi clam possunt, & corrigi clam amabunt. Quid punis in errante nomen, & famam, quæ errore adhuc latente, & emendationem fortassis non refugiente, nullam adhuc pœnam commeritæ sunt?

Illud verò constat, licere atque decere publicis scriptis ac tubis in illos ferri, qui errori conjunxere proterviam, & insaniam suam erumpere in publicum sinunt. Non est quòd ego eorum morbum ac nomen occultare debeam, cùm ipsimet evulgare non dubitarint. Publicum Ecclesiæ hostem publicè oppugnabo; publicè, si vires suppetent, evertam; ut si non ipsum ab errore revocem, reliquos saltem pugnæ spectatores, atque adeo Rempublicam ipsam in veritatis acie confirmem. Sed in hoc hominum genere insectando suus quoque caritati locus esse potest. Inter ipsos sanctos Patres sunt, qui Hæreticos, & eorum asseclas, atque patronos aculeatis exagitant Libris, multumque etiam Plautino sale perfricant. Primas inter ipsos Hieronymus tenet. Sunt & Scriptores qui sibi temperare nesciunt; quin adversus Ecclesiæ hostes quicquid ad manum venit, intorqueant. Contumeliis nullis parcunt, quarum etiam non paucæ veritatis fundamento carent. Mille vituperiorum plaustra in ipsos congerunt; uno verbo, nihil non movent, quo communem prosternant Religionis veræ adversarium. Quod est ad nonnullos è sanctis Patribus, non iis vitio vertimus, quòd acribus interdum pro veritate scriptis pugnaverint. Christianum zelum ne hîc quidem stylus dedecet; hos ignes ipsa bona causa, ac defensio cognitæ veritatis, ultrò suggerit, non facilè sanè culpandos, nisi cùm ad calumnias concitata oratio dilabitur. Sibi ergo imputent, si tam aspere accipiantur, quicumque à recta Christi doctrina defecisse minimè contenti, positos quoque à Deo Judices, hoc est, Ecclesiam ipsam, non

spernere solùm, sed etiam dilaniare, atque infamare minimè verentur. Habeant illi & hanc suæ contumaciæ pœnam, & populus eosdem abominari atque abhorrere eò facilius discat, quò libentius fertur ad legendam in piperatis disputationibus illorum damnationem. Attamen, si nobis optio detur, placidam, quàm iracundam in refellendo errore facundiam sequi mallemus. Placuit hæc aliis Patribus, & Augustino præsertim, qui cum aliis nominibus maxime sit commendandus, hoc ipso in primis apud posteros spectabilem se fecit, quòd certando cum Hæreticis, vel procacissimis, nunquam mansuetudinem suam, atque verborum lenitatem, quamvis lacessitus maledictis, abjecerit. Et certè vix est ut hominem animal omnium ambitiosissimum, conviciis & acerrima reprehensione de sententia atque errore deducas. Mordacissima oratione exasperatus ille vindictam potius, quàm emendationem cogitabit. Contrà gravis simulque mitis confutatio, animum adversarii ab auscultanda veritate nequaquam avertens, plus quàm altera potest, cùm & ejus errorem vincere, & ipsum errantem sanitati restituere possit. Quæ cura Christiano Scriptore, quàm altera, profectò dignior. Nostrum enim esse debet non ignominia onerare, sed ad meliorem frugem, quantùm in nobis est, fratrem nostrum convertere, fratrem lucrari. Mirum autem est, quantùm & peccantes ad pœnitentiam, & errantes ad palinodiam alliciat gravis illa mansuetudo corripientis, sive refutantis.

CAPUT TERTIUM.

Calumniæ nunquam adhibendæ. Conviciis temperandum. Non imputandi errores nisi bene perspecti. Placidè quantùm fieri potest pugnandum; & quando secus deceat. In confutandis erroribus ad Religionem minimè spectantibus quæ libertas ingeniis. Caritati ac Moderationi & hîc suus esse debet locus. Quando vitia morum adversariis objicere liceat.

PORrò, si adhuc stat animo tua scripta contra Catholicæ veritatis & Ecclesiæ inimicos aculeato, iratoque etiam, stylo armare: non impedio scribentem. Sed ira modum habeat; honesta-

tem non obliviscatur oratio; pro Ecclesiæ & Fidei Apologia non inveniant Lectores virulentissimam satyram. Alioqui non æquitas solùm, & caritas, sed & justitia ac prudentia illic desiderabitur. Nescio enim, quo pacto justi ac prudentis nomen retinere possit, qui ita in hostem irruit, ut se quoque incaute lædat; adversarii culpas tam effuse persequitur, ut se maledicum fieri minimè sentiat; atque ira in aliis reparare vult veritatis jacturam, ut ipse interim ad calumnias & convicia descendens, moderationem virilem atque christianam in se ipso perdat. Difficile est, fateor, igniris ingeniis pacate hîc agere, zelo potissimum sacræ fidei flammas augente. Pugnæ ipsius ardor ita ictus omnes temperare non sinit, ut errorem tantummodo alienum, non & personas aliquando feriamus. Vel cautissimis & mansuetissimis pugnatoribus jacula interdum elabuntur, quæ animum ferientis occulte fallunt. Verùm circumspiciendum est nobis, quid in certamine ad tam facilè lubenterque mordendum ingenia nostra stimulet atque impellat. Interdum unus amor nostri tantum pulverem excitat. Amamus famam religiosi zeli, quem quo plus in censura irascimur, etiamsi excedimus, eò commodius suasuros nos esse speramus. Quærimus Lectorem plurimùm, eumque novimus ad Plautinas mensas, & scommata lubentius confluentem; quare per Satyram nostris Libris curamus, ut accedat commendatio major. Credimus etiam in hoc loquendi genere evidentius apparere bonæ caussæ conscientiam. Verùm hîc non rarò noster nos fallit affectus; & præ omnibus spectanda est veritas, quæ certè ab erroribus liberari, defendi, suaderi potest, sine tanto felle, tantaque petulantia orationis. Denique ab ingeniose acuto quàm maximè differt amarus atque maledicus stylus. Illo sapiens quoque libentissimè utatur; ab isto temperet. Nam dum rationibus & argumentis dimicetur, jam in tuto est veritatis causa; neque interim adversario, quantùm in nostra manu est, de nobis querendi ulla relinquitur justa ratio.

Jubet nos ergo caritas, placide vel in pertinaces Hæreticos agere, ut non tantùm illorum errori prosternendo studeamus, sed & saluti prospiciamus. Quantò autem magis ipsa nos moneat, ne ipsis errores & crimina imputemus, falsa, sive conficta? Ejusmodi hominum insaniam, atque impudentiam, supra modum exaggerare plerumque solet mendax fama, aut adversariorum ira. Proinde æquum est, & caritatis lege sancitum, ut in hoc etiam communium hostium genere, eorumque Libris nihil vituperemus, nihil fidenter damnemus, quod priùs non constet ipsorum sententiâ affirmari atque probari. Qua in re nullus dubito, quin Catholici quidam mi-

nus

nus cauti, & cœco zelo abrepti, interdum se quoque præbuerint arguendos. Per nonnullos è primis Lutheri & Calvini oppugnatoribus non stetit, quominus in longam seriem excrescerent istorum errores. Supra centum Calvini blasphemias numerabat Fevardentius, Scriptor stylo quoque parum in ipsos Hæreticos moderato usus. Tam multa, ac tam graviter, non delirasse Calvinum ejusque sectarios, cùm ipsi postea palam fecere, tum nostri sensim deprehenderunt, simul ac remissus est primus ille certaminis impetus. Minus, inquam, Lutherani, & Calviniani, quàm videbatur, olim à veritate Catholica aberant; minus etiam nostra tempestate absunt, cùm à suis parentibus jam in aliquibus discesserint nimis apertè impiis falsisve sententiis; discessuri, uti sperandum est, à reliquis etiam, ubi Catholicorum Doctrinam, vitiatam à declamatoribus suis, audire desinent, puram verò à Conciliis & Catechismis nostris publicè probatis haurire incipient. Et revera istud non dicam familiare est, sed in consuetudinem & quamdam quasi legem apud ipsos transiit, ut Catholicorum Doctrina atque Ecclesia in eorum scriptis atque concionibus ita discerpatur, ac deformetur, ut nativam suam faciem ac puritatem prorsus amittat. Quotidiani sui muneris esse quilibet Ministellus putat, in mores opinionesque nostras qua maledictis, qua declamationibus invehi; fictitiis criminibus ac erroribus dogmata nostra onerare; ipsas nostrorum virtutes, ritusque pios, fuscis exprimere coloribus; omnia denique dissimulare, quæ nobis militant, quæque aut prodere confestim possent incautam obtrectationem eorum, aut nostram tueri optimam causam. Sic alitur in populis jam annosus error, & deplorandum schisma. Plebs autem à teneris, ut aiunt, unguiculis educata atque infercita hujusmodi næniis & calumniosis concionibus, nihil vehementius horret, quàm Catholicorum Fidem & Sacramenta. Quid? quod non auribus tantùm, sed & oculis imperitorum sua spectacula ministrantur. Conclavia & Libri maledicis picturis abundant, quibus somniata Babylon lepidissimè, ut sibi persuadent, sed insulse omninò, descripta exhibetur, & innumera Antichristi jam in eorum phantasia nati, sive Monachorum, sive Episcoporum, gesta subsannantur atque deturpantur. Hac autem in parte ii præsertim excellere solent, quibus & crassiorem aerem, & frigidiorem patriam, & minus elegans ingenium natura dedit.

Equidem si qui sunt inter Catholicos, quibus adhuc hujusmodi genus pugnandi placeat, non solùm nullas à me laudes expectent, sed multam potius vituperationem. Viros liberaliter erudi-

tos, nedum Christianos, ista non decent. Et nostros moneo, potissimum verò monendos reor alienæ communionis Scriptores atque Oratores, utpote sæpius & fœdius in hujusmodi studio peccantes, ut dum Religionis veritatem sermone librisve pertractant, atque tuentur, à conviciis & maledicentia abstineant, & quantùm fieri potest caritatis consilia auscultent. Prius adversariorum sententiæ atque argumenta probè teneantur, neque à privato quopiam ineptove Scriptore dogmata Ecclesiæ Catholicæ, aut diversarum Sectarum hauriantur, sed à publicis fidei professionibus, publiceque receptis Libris. Longè alia sunt in Protestantium ore, ac in Catholicorum Conciliis bene multa, quæ profectò ignorare confutaturis non licet, ac ignorata damnare temeritatis est, ne dicam dementiæ. Id non diffitentur, qui inter Protestantes temporibus nostris sinceritate præstant & diligentia, & perperam culpata fuisse, atque culpari multa Catholicorum sentiunt. Tum adversus bene perspectas sententias exerendæ, si quæ sunt, solidæ rationes, certis innixæ principiis, ac inde rite deductæ. Quid his, non jam clanculum, sed aperte sese immiscet impudens & vilis contumeliarum atque sannarum familia? Cur calumniis caute non occluditur aditus? Quid barbarico more ictus vibrantur? Est hoc vulnerare atque exasperare, non autem sanare adversarium: quod tamen postremum caritas à nobis unice postularet. Vincat ergo veritas pondere argumentorum, non opprimat ira mordacitate & furore dictorum.

Huic autem suavi caritatis edicto contraire ille dicendus non est, qui furiosos, calumniosos, & maledicos Scriptores non aliter refellere potest, quàm eorum vitiis excussis, & palam confossis. Quid agat iste censor, quanquam placidus atque modestus? Si veritatem vindicare vult ab alienis telis, non potest quin malam adversarii fidem mansuete quidem accuset, & prodat, sed tamen accuset. Adulteratos ab ipso codices, truncatas sententias, dissimulata consultò argumenta, & consectaria, captiosas & sophisticas rationes, declamatorias phaleras atque hyperboles, conficta exempla, & alia hujusmodi, satyricus & immiris non est, qui arguit, & spectanda omnibus præbet; sed ille temerarius, & indoctus, & parum pius, & parum mentis compos, aut suæ existimationis prodigus, qui talia in veritatis ludibrium palam est ausus. Hîc, ut dici solet, causa causæ respondet. Attamen hîc etiam habere potest, quò se prudentem & humanum, & vitiorum, non hominum, insectatorem se probet Scriptor. Scilicet, quantùm materia sinit, non exaggeret, sed minuat culpas; & errata inimici aut nude tantùm describat, atque ita demum describat, ut benevolum adhuc se illius objurgatorem &

correctorem ostendat. Hæc, fateor, facilius suadere aliis, & in aliis observata laudare, quàm à nobis impetrare possumus; nam & qui prius animo statuunt, se non secus cum Hæretico atque inimico agere velle, quàm cum fratre atque amico, vix fidem sibi præstare possunt factis. Sed optima nobis proponenda, ut eò si non pervenire datur, accedere saltem quisque contendat. Vix enim excogitari potest, quantùm conduceret ad ineundam pacem atque concordiam inter tot Ecclesiæ Christianæ aut veros aut perduelles filios, tanta opinionum diversitate sejunctos, adeoque miserabili schismate tandiu distractos, si pacifico stylo, placidisque disputationibus utrinque ageretur, oculis in unam veritatem semper intentis. Atque ad hoc in primis utinam ii sedulò mentem converterent, qui refutant errores ab uno quidem Scriptore sparsos in vulgus, sed alicui sectæ communes. Tum in uno multi feriuntur; mitiusque propterea dimicandum, ut non unum tantummodo, sed plures amica confutatione lucreris, & Ecclesiæ restituas.

De rebus ad Religionem & Ecclesiam nihil spectantibus interdum lis erit. Multas Physica suppeditat, multas Jurisprudentia ac Historia, multas Rethorica, & Poëtica, atque ipsa etiam Grammatica. In his excogitandis, referendis, atque explicandis humanum ingenium, atque eruditio sæpè deficiunt. Hinc viris criticis, nunquam non in similes errores intentis, negotium grande, neque minus Typographis. Si quosdam audire volumus, ab omni Librorum censura temperandum. Aut enim vera & recta docent: & in censoris caput recidet censura, si fiat; aut falsa & inepta continent: & inani idcircò refelluntur labore, quàm suapte natura sint casuri; & ad blattas tineasque damnandi. Petitur etiam, quo jure in Auctorem tibi non injurium, immò tui nescium, censoriam auctoritatem exercere velis. Sed qui ista petunt ac monent, adhuc ignorare videntur, quàm facilè error in homines irrepat, atque ab iis adoptetur, quantumque humanæ Reipublicæ intersit, verum ac bonum à falso & malo distinguere atque tueri. Ut de veritate potissimum loquar, publicum illa & universale bonum est, divino munere adhuc in terris relictum. Ita totum est omnium, ut totum sit etiam singulorum, nullique licet me decipere, atque in errorem trahere, & cogere ut falsa pro veris, vera pro falsis amplectar. Cùm tantum ac tam nobile patrimonium aliqua ex parte quisquam lædit, mendacio indulgens, aut falsa incautè venditans: res mea læditur, & pro bono malum, hoc est, error mihi obstruditur. Meum ergo est mea tueri, mihique ab errore cavere, & contra veritatis inimicum, qualiscumque sit, dimicare; quòd si palam veritati bellum indicitur,

[id quod in Libris falsa ferentibus, & publica luce donatis, usuvenit] jam fas mihi est, bonum non jam amplius tantummodo meum, sed publicum, ab injuria publicè vindicare, & à Republica errorem removere, Reipublicæ ipsi perniciosum. Quis me jure accuset, immo quis jure non laudet, quòd non sinam decipi gentem meam, & regnare veritatem velim? At error est in Historia, in Physica, in Poëtica, in Grammatica, & in aliis, ut ita dicam, ludicris aut inanibus studiis, non in gravi Religionis, aut legum, & morum scientia. Esto. Anne propterea ferendus, neque eliminandus est error? Et ista mihi & Reipublicæ nocent, quantùm possunt; malum quippe est falli tam in magnis, quàm in parvis; & omnium interest, ne in Poëtica quidem, & Grammatica, nedum in Physica, & Hystorica eruditione, falsa aut prava disseminari & credi. Uti verò nulla ratio hominem excusat, quòd in Libros optimos, & optima tradentes, censoriam virgam adhibeat; ita rationes multæ cum eo faciunt, qui Libros malos, & falsi aut vitii magistros, refellendos corrigendosve suscipit. Magnam partem ex indoctis constat hominum genus. Inter ipsos literarum cultores rarum judicium est, & crebra hallucinatio. Ita verò interdum conditur & celatur, & colore veritatis, error ac falsitas incrustantur, ut vel peritis imponant. Non est ergo illius vituperandum consilium, qui ab errandi periculo atque ab imitatione pravorum, Rempublicam aut statim, aut tandem eripiat. Sed potius ille laudandus, quòd censura sua cautam faciat reliquam gentem, & labore suo ceteros à labore exquisiti examinis liberet. Ineptissimos tantùm Libros, & nemini officere valentes, anxiè in trutina suspendere & refutare velle, est hominis cum inepto ineptire cupientis. Ceterum qui & hoc sibi negotii sumat, quo saltem ab imitatione similium arceat alios literis operam dantes, non ut suo adversus auctorem odio obtemperet, in prudentiam fortasse peccabit, nequaquam verò in justitiam.

Tractantibus autem & hujusmodi, quanquam interdum levis momenti, quæstiones, inculcanda est iterùm moderationis & humanitatis mentio. Quando aliter fieri non potest, ad ravim usque contendatur pro quacumque veritate, in quemcumque errorem, ac malum Librum. Sed non lacerentur in contrariâ, licèt absurdâ, sententiâ positi. Nimia dicacitate non corrumpatur, non infametur bona causa. Rationibus tantùm, non conviciis & maledictis, servata est palma. Præterea quid, amabo, ferventi censuræ tuæ, aut Apologiæ, cujus argumentum est error intellectus, mores quoque & personam adversarii inrerferis? Indignatur veritas, se talibus armis defendi, cùm se nihil revera defendant, & in unius utentis probrum.

convertantur. Et tamen censori suo, quem naturâ monoculum, gibbosum, claudum fecit, aut ingenti naso armavit, pauci tanta animi moderatione olim respondebant, ut hæc illius vitia non memorarent atque riderent. Pauci ita sibi imperare poterant, ut adversarii luxuriam, ambitionem, artesque pravas in literariam pugnam inferrent. Inventi sunt; parum dixi; inveniuntur, qui paupertatem & ignobilem originem censori suarum opinionum objiciant, quasi in istius ore veritas quoque & argumenta veritatis, obscuram & miseram dicentis conditionem, ejusque sinistram fortunam combiberint. Statuunt alii potiorem suæ defensionis vim in recriminando adversario. Quod quidem cùm nihil utilitatis sæpe inferat causæ, qua de agitur, id unum potest, ut ad inhonestam vilemque vindictam inserviat, quando ad justam tutelam non potest. Parum certe videntur acuti, qui hac arte quicquam pro se profecturos se esse sperant. Vulnera quidem inimico, sed sibi salutem non creabunt, ab eo non dissimiles, qui se non avarum, & non dementem probaturus, id tantummodo ostendendum sumit, se inter avaros atque dementes solùm non esse.

Fieri tamen potest, ut non liceat solùm, sed etiam quandoque expediat, in adversariorum mores, & crimina inquirere, moderationis tamen ac veritatis curâ nunquam sepositâ. Cùm nempe ad veritatis & innocentiæ præsidium facit eadem ipsa morum & criminum revelatio. Hujusmodi telo nonnunquam calumniatores feliciter repelluntur; & in forensi palæstra, ac in orationibus judiciariis multus esse potest illius usus. Præterea æquum simul & laudabile fuit, moribus eorum, qui recentiores Hæreses condidere, litem intendere. Nempe ne hoc quidem postremum erat argumentum pessimæ illorum causæ, neque parum conducebat ad veritatem Catholicæ Ecclesiæ firmandam. Ut Ecclesiam istam à vera fide jam prolapsam, & à multis seculis invisibilem, Idolis & Antichristo servientem, restituerent, divinitùs constitutos Lutherum, Zuinglium, Calvinum, atque alios id genus homines, dictitarunt eorum sectatores. Hos extraordinarios viros, extraordinaria & cœlesti vocatione ad Ecclesiam reformandam missos, appellabant. Verùm cùm novos hosce Prophetas nos ostendamus, non solùm omnibus Prophetarum donis caruisse, sed etiam multis abundasse vitiis, neque meliores evasisse, qui in eorum disciplinam & dogmata concessere, sicuti præter multos alios locupletissimus testis Desiderius Erasmus affirmat: cuinam persuadere in posterum se posse putant nonnulli populi, nuperos istos Catones è cœlo cecidisse, cœloque consentiente, immo impellente, tot in Ecclesia

Dei excitasse schismata atque tragædias? Uti verò adversus ipsos legitime ejusmodi argumento utimur, ita ipsi inepte adversus Catholicam Ecclesiam argumento à moribus ducto utuntur. Utcumque corrupti Catholicorum Sacerdotum, Monachorum, & populi mores tunc fuerint, cùm signa in matrem suam Lutherus movit: discessionem idcirco facere non licuit ab istorum societate, & communione. In mores enim, non in dogmata vitium fluxerat; & iniquum plane est, sanctitatem & rectitudinem Religionis dimetiri & damnare è perversis hominum moribus, cùm contrà damnandi sint pravi hominum mores è sanctitate & rectitudine legum, quas ipsa Religio proponit.

CAPUT QUARTUM.

Errores in sanctorum Patrum scriptis non dissimulandi; sed modeste agendum, & excusandi errantes. Prudentiæ in proferenda veritate, & erroribus insectandis habenda ratio. Quot modis in hanc virtutem peccetur. Scandalis ac seditionibus non aperiendus aditus.

CUm de fidei doctrina agitur, diximus, veritatis causam poscere, ut vel ipsis sanctis Patribus non ignoscatur. Id repeto: dissimulandi non sunt errores, qui in nonnullorum Patrum Libris interdum occurrunt, ne iis quisquam abutatur in Ecclesiæ perniciem, quæ contra sensit, & sentit. Verùm quandoquidem christiana moderatio tanti facienda est, vel cùm in Hæreticos scribitur, quantò magis eadem servanda est virtus, cùm detegendi sunt nævi sanctorum Patrum? Hîc itaque duo observanda in primis. Primum est, ut quantum fieri potest, non errorem solùm, sed etiam erroris suspicionem à magnis illis viris amoliamur. Quod contingit interdum, cùm ex plurium locorum collatione deprehenditur, aliam fuisse eorum sententiam, quàm quæ in uno quopiam Libro, seu Libri loco, sonare videatur. Tum si commodum aliquem sensum eorum verba patiuntur, hunc ipsis tribuere fas est; nihil enim verisimilius est, quàm tales tantosque viros, cum Ecclesia & ceteris Patribus omnia plerumque concordes, ne in ea quidem opinione ab iisdem Patribus, atque ab Ecclesia dissensisse. Prolatis etiam quandoque Codicibus notæ melioris, parum

sanis Libris succurritur, unde fluere videbatur parum sana doctrina. Et multa quidem sunt, in quibus cùm veteres tum recentiores Hæretici putant pro se habere sanctorum Patrum consensum, & loca non pauca producunt, suis in speciem opinionibus accommodata. Sed illud constat, nullum esse dogma, in quo ostendere possint Hæretici, non dicam omnes, sed ne magnam quidem partem sanctorum Patrum secum facere. Ubique aut omnes, aut plerosque Catholica pro se habet Ecclesia. Si qui favere Heterodoxis videntur: adhuc, adhibitis explicationibus non violentis, & hi non rarò ab ejusmodi notâ liberantur. Qua tamen in re, uti sæpe diximus, tam cœca esse caritas recusat, ut aliqua ex parte veritatem pessundet. Ne ii quidem in nostram causam sunt invitì trahendi. Quanquam enim aliquis Patrum paria cum Hæreticis quapiam in re nonnunquam scribat, inde sibi Catholica Ecclesia nihil timendum habet, quæ non singulorum Patrum auctoritate nititur, sed conjunctorum; & præstantiorem aut uberiorem istorum partem paucioribus opponere potest.

Ad hæc, ubi honesta nulla & commoda ratio succurrit, qua ab erroris specie liberentur quorumdam Patrum dicta, ita veritatis amans hujusmodi nævos prodit, ut caritas simul vindicet eorumdem auctores à crimine. Videlicet, culpam Hæresis non omnis contrahit, qui hæreticam aut perversam profert sententiam. Oportet errori conjunxisse pertinaciam. Opus etiam est, ut prius ejusmodi sententiæ inter errores ab Ecclesia numeratæ fuerint, aut eæ sint, quæ vel sine Ecclesiæ decreto cognosci non difficilè possint tanquam à vera Ecclesiæ doctrina alienæ. Nullum autem è Patribus indicare est in aliqua opinione tuenda pervicacem adversus Catholicam Ecclesiam. Alioqui, non sanctorum Patrum albo, sed Hæreticorum ille jam fuisset inscriptus. Præterea si quis eorum in parum sana sententia constantem se prodidit, utique ea fuit sententia, quæ sine crimine, atque intactâ Fide Catholicâ, animo indui defendique adhuc poterat, quippe nondum satis explorata, & Ecclesiæ calculo nondum improbata, sive damnata. His animadversis, caritati simul & veritati factum erit satis; neque religioni sibi postea ducet eruditus Scriptor, ea in sanctis Patribus modeste arguere, quæ fortè absint à regula totius Ecclesiæ. Et quidem nonnisi laudandus, qui hujusmodi caritatis christianæ artes exerceat pro vindicandis ab hæresi & à crimine [dum fieri absque veritatis jactura possit] reliquis hominibus, atque Scriptoribus. Sed hoc beneficium potiore jure à nobis expectant, quos vulgò Patres dicimus, viri nempe doctrina, sanctitate, & sacro

ministerio plerumque insignes, & ab ipsa Ecclesia laudati. Quamobrem christianus pudor in iis desideratur, qui acribus censuris tam veneranda capita interdum exagitant. Neutiquam verò tum ferendi Censores, cùm non solùm veros immodeste iis errores objiciunt, sed falsos etiam affingunt, atque in eorum Libris reprehendunt germana Ecclesiæ Catholicæ dogmata. Verùm de his iterum erit agendi locus, ubi à censura Joannis Phereponi S. Augustinum vindicabimus.

Demum in veritate exerenda, erroribusque palam insectandis, maxima prudentiæ habenda est ratio, sine cujus ductu vel ipsæ virtutes, ad actionem deductæ, in vitia degenerant. Ad istam nimirum pertinet, significare, quando, & quomodo, & quibus in locis, & per quos aut dissimulanda, aut prædicanda sit veritas. Primum igitur Prudentiæ præceptum est: *Non expedire, immo nefas interdum esse, veritates quasdam proferre, atque inculcare, è quibus pessima enascantur scandala.* Hic certe cum prudentia justitia consentit. Æquitas nos jubet ea silere, ac dissimulare, quæ nihil publicæ rei prosint, & multum privatæ noceant. Proppereaque privatis adversariorum moribus in literario certamine censura parcere debet. Nihil enim aut utile, aut certe necessarium est populo rescire, quibus vitiis adversarii nostri corpus natura signaverit, aut quibus perversis affectibus animus illius abundet. Solus hominum livor ex hisce spectaculis oblectationem capit. Contrà verò adversariorum existimationi & nomini officitur, eorum vitiis revelatis, publiceque irrisis; cùm tamen hujusmodi censuræ genus neque ad literariam litem dirimendam, neque ad animum inimici meliorem efficiendum, adhibeatur. Iterum: *Æquitas præcipit, ne ita prodesse Reipublica velimus, ut ipso tempore ipsoque beneficio gravius eidem noceamus.* Ita omnium vituperationem incurrat Medicus ille, qui ut ab ægroto morbum levem depellat, alium ipsi, atque priore graviorem, suo pharmaco creat.

Cùm itaque errores & vitia inter homines obtinent, in eorum castigationem caritas exardescet, justitia armabitur; unaquæque pro tuenda veritate, ac errore eliminando. Verùm ambas in aciem circumspectè ducet prudentia, neque agere sinet, nisi opportuno tempore, loco, & ardore. Interdum etiam silentium indicet, & à pugna retrahet, majoresque aut minores animos pro rei qualitate inspirabit. Nullum tam grande malum est inter Christianos, quod christianæ doctrinæ corruptioni æquari possit. Nunquam ergo silendum, nunquam occultandam veritatem prudentia nobis auctor erit, cùm quis tanquam Christi doctrinam vendirare incipit

incipit errores, & sententias verbo Dei sive scripto, sive non scripto, contrarias. Rursus cùm istam fidem, divinamque doctrinam in me perdere quisquam hostis Christi nititur, me vel minis, vel donis, vel aliis artibus ad eam ejurandam compellens, sive alliciens: dum vox & vita suppetent, committendum mihi non erit, ut confessio veritatis, ejusque firmissima persuasio, mihi eripiantur. Ceterum in aliis casibus, ita poscente prudentia, non erit interdum erroribus eorum, qui sunt extra Ecclesiam, (exempli gratiâ, Ethnicorum aut Mahumetanorum superstitioni) apertissimum ac enorme indicendum bellum. Tria prima Ecclesiæ secula, Terris frustra & Inferis contra pugnantibus, Religionem Christianam stupuere triumphantem. Crudelissimos Tyrannos in Christi nomen conjuratos fatigavit & vicit innumerabilium Christianorum fortissima patientia. Attamen dissimulandum non est: inter ipsos Martyres fuere nonnulli, quos in flagrantissimo veritatis & Religionis zelo prudentia defecit. Non contenti sanctissimam Religionem rationum robore defendisse, & superstitionem Ethnicam scriptis & voce fugiendam denuntiasse [quod veritatis cultores revera decebat], Gentilium quoque Idola comminuere, fana, & cultum profanum palam irridere, ipsosque Ethnicos Magistratus ultro irritare non dubitarunt. Hinc auctæ interdum persecutiones, & multorum fides aut vita in discrimen adducta. Theodosii quoque junioris temporibus immanis procella excitata est adversus Christianos in Perside. Ex istis sublata sunt millia quàm plurima, ibique pene funditùs excisa Christi Ecclesia. Tot autem mortibus & incommodis causam dedit unius culpa. Audas nempe Episcopus, vir ceteris virtutibus illustris, sed prudentiâ non satis instructus, quòd Pyreum, sive Templum Gentilium, evertisset, tum in se, tum in reliquos fratres, atque in cuncta Christianorum Templa concitavit iram Persici Regis. Utique Martyria feliciter ac fortiter dimicantibus utilitati sunt & gloriæ. Sed accersenda sine necessitate non sunt, ne tentetur Deus, ne constantia nostra mediis in cruciatibus periclitetur, aut saltem ne in fratres, atque in Ecclesiam, miserandæ calamitates & postrema incommoda per imprudentiam nostram deriventur. Vide Concilii Illiberitani Canonem LX. atque in eum Mendozæ & Aguirrii commentarios.

Ad hæc, veritatis prædicatores, & insectatores errorum, prudentia circumstare debet, atque indicare, quæ scandala, qui tumultus, quæve alia incommoda consequi possint veritatem aut eo tempore, aut eo loco, aut ea ratione deprædicatam. Si errores

in doctrinam Christi minime pugnant, nonnunquam minus malum fuerit tolerare paulisper, & proderit differre censuram. Animi Regum, exempli causa, exasperandi ita non sunt propter hujusmodi causas, ut eos ira atque ambitio ad schisma trahat, atque ad Ecclesiam veramque Religionem ejurandam. Teterrimum malum schisma est. Væ sine ratione conflantibus. Sed væ iis etiam, qui imprudenter solicitant alios ad tam detestandum facinus. Sunt qui abusus, & vitia, & errores publice configere nesciunt, nisi etiam classico inflato juribus aliis incaute officiant. Nam sicuti regnorum ærumnas nonnulli deplorant, earumque auctores lacerant, populos imprudenti declamatione ad seditiones movent, atque ad auferendam legitimis Regibus debitam obedientiam: ita Præsulum & Sacerdotum, & Monachorum non somniata vitia argumentum aliis invectivarum fiunt, qui tamen interim haudquaquam cernunt, se ita agere, ut plebs reverentiam exuat erga optimos etiam Episcopos, & universo Ordini Sacerdotali obsequium neget. Abusus in Sacramentis ministrandis, in usu pietatis, in Imaginum sacrarum, Sanctorumque veneratione, atque in Indulgentiis promulgandis deprehensos, descripserunt alii, damnaruntque acerrime. Causam, consilium, zelum laudo. Verùm ipsis cavendum accurate fuerat, ne dum vituperanda vituperabant, & abusus configebant, ipsas quoque res sacras, & semper venerandas, aut hæreticorum ludibrio exponerent, aut etiam in contemtionem adducerent Catholicæ plebis. In miracula conficta invehuntur alii, aut nimis laxas nonnullorum Theologorum opiniones ferre non possunt; pro utrisque conscribunt alii Apologias. Qui veritatem isto in certamine tuentur, rem justitiæ gratam præstant, iisque immerito irascamur. Sed cùm illi suspicione falsi vera etiam miracula à se aspergi non animadvertant; aut integrum aliquem Ordinem ex paucorum culpa in invidiam incaute trahant; isti verò miraculis etiam falsis, aut opinionibus parum probabilibus eodem tempore, quanquam præter suum propositum, auctoritatem & licentiam concilient: indignandum profectò est, quòd isti prudentiam prius non consuluerint, eamque suorum scriptorum non præfecerint ductricem atque magistram.

Quid itaque curæ futurum sit hujus virtutis amanti, dum prædicanda veritas, erroresque sunt palam increpandi, facile hinc intelligere possumus. Interdum vir prudens errores populi, aut vitia, atque scandala Sacerdotum, Ordinisque Monastici, deferenda potius censet ad Episcopos, & potissimum ad Apostolicam Sedem, quàm publicis vexanda clamoribus. Certam ille mavult

ab Ecclesiæ Principibus expectare medicinam, quàm dubiam & periculosam à privata censura. Et sane quidquid à Romanis Pontificibus, & ab Episcopis, atque Conciliis in disciplina corrigitur, atque interdicitur, quamvis multa se antiquitate, & populorum usu tueatur: turbas & seditiones movere non solet & nequit. Satis persuasum est christianæ plebi, nihil ab iis auferri, improbari, aut immutari, nisi quod à vera pietate abhorreat; facileque auctoritati legitimæ ac venerandæ obedientes acquiescunt. Non id æque sibi persuadeat populus de privatorum censuris, & maximè tacentibus Pastoribus, quorum silentium aut inertiam pro suffragio & consensu oves errantes interpretantur, vel quando agitur de non levibus superstitionum scintillis. Hinc aut nullus censuræ privatæ fructus, aut si quisquam, is certè rarus, & periculosus, & à Pastoribus dormientibus interdum avertit animos gregis. Itaque prudentis est, Petri Successores, & Ecclesiæ Antistites potius, quàm populum ipsum, ad horum emendationem concitare supplici voce, mitibusque etiam querelis.

Sed pergunt altum stertere, aut connivere Episcopi. Nolo caussam veritatis, & zelum domus Dei, & errantium curam idcirco abjiciat Christianus. Fas est ipsi publicis scriptis revelare cognita vulnera, fas est confodere pertinacem errorem. Ita tamen se gerat, ut eodem opere, atque instituto reverentiam suadeat atque confirmet erga supremos Ecclesiæ Magistratus. Abusus, & scandala, & falsam pietatem, & populares errores, configat obelo; sed simul Sacramenta, & germanum Religionis cultum, & solidam pietatem, & sanas sententias, & unitatem fidei maximè commendet. De virginitatis laudibus agens, conjugio suam non detrahat laudem: quod satis non cavisse S. Hieronymum olim suspicati sunt quidam. Si divinæ gratiæ vim & necessitatem tuetur, arbitrii libertas in ejus scriptis æque commendetur. Et vicissim arbitrii virtus, atque libertas tantopere non extollatur, ut deprimatur dignitas & necessitas gratiæ. Dum verò corruptos vel ipsorum Præsulum mores, nullo tamen aperte designato, carpit, tantum absit, ut aut contemtum Romanæ Sedis, & Episcoporum, & Religiosorum Ordinum inducere possit ac velit, aut aliqua ex parte juvet ambitiosam & impiam reformationem, quam jactitant nostri temporis Novatores, ut ipsorum Episcoporum, & præcipue Maximorum Pontificum decretis atque Conciliis utatur ad hæc omnia confutanda atque proscribenda, pariterque prodat, quantum in hujusmodi emendatione excesserint Hæretici recentiores. Quænam enim emergere vitia, abusus, & superstitionum

deliria pene jam possunt, quæ Patres, Episcopi, & Romani præsertim, suis aut scriptis aut Synodis antea non ejurarint, monuerintque esse fugienda? Præterea prudenti viro nusquam certe nimia opinionum laxitas probatur, sed ne nimia quidem austeritas. Quanquam si in alterutram partem peccandum sit, severitate malit, ne jam pronæ hominum naturæ ad sese emancipandam in vitia ipse calcaria addat exuberanti indulgentia. Non minus ergo anxiè cogitat, quantum scriptis atque oratione sua prodesse Ecclesiæ & populo possit, quàm caute circumspicit, ne qua ex parte noceat. Atque hujusmodi ratione veritatis jura intrepidus exercet, simulque numeros omnes implet judiciosæ sagacitatis, atque prudentiæ. Pertinet & ad istam virtutem inspicere, liceatne, an non, aut saltem num expediat, an non, in Moralis Theologiæ Libris tot luxuriæ secreta prodere, quæ Sacerdotes quidem Confessionibus excipiendis destinatos ad bonum erudire, sed simul etiam multos eorum criminum antea ignaros instruere, ne dicam juvare, possunt ad malum. Quam quæstionem nos in medio relinquimus, & solum innuere necessarium putavimus.

CAPUT QUINTUM.

Quando, & quibus de causis, damnare & configere Libros, Pastoribus Ecclesiæ liceat, aut sit opus. Et hîc à Censoribus Ecclesiasticis in justitiam peccari potest, in caritatem, & imprudentiam. Qui abusus & excessus in salutari ista auctoritate exercenda fugiendi sint.

POstquam vidimus, in annuntianda veritate, erroribusque & vitiis palam corripiendis, convenire debere atque conjungi tres virtutes, justitiam nempe, caritatem, atque prudentiam: statim apparebit, quo jure, & quando, Ecclesiæ Pastores damnare possint ac debeant Libros vel olim editos, vel quotidie erumpentes in lucem. Exploratum est, nihil magis futurum esse cordi pascentibus gregem Christi, quàm removere & avertere ab ovili suo quæcumque venena, quoscumque lupos. Qui ergo ferant, perniciosos Libros passim grassari, & suo gregi impune nocere? Perniciosi autem minimeque ferendi sunt ii omnes Libri, in quibus aut corrumpitur doctrina veræ Religionis, aut justitia

desideratur, aut caritas, aut prudentia. Scilicet illic aut falsa pro veris produntur, aut vera pro falsis: quo læditur Religio atque Justitia. Aut maledicentia veritatis causæ sese immiscet: quo caritas vulneratur. Aut majora Ecclesiæ, sive Reipublicæ incommoda, quàm commoda, afferuntur: quod prudentiæ adversatur. In his autem omnibus locum habere debet Ecclesiasticorum Judicum, & Apostolicæ præsertim Sedis, atque Conciliorum auctoritas, ut quantum fieri potest eorum curâ, nihil officiatur neque veritati, neque privatis officiis, neque publicæ tranquillitati. Non quod veritatem prodi ægre ferant, sed quod ferre non debeant, illam cum aliena injuria sine necessitate prodi, ejusque prædicationem inopportune imprudenterque peractam in publicam perniciem verti; hujusmodi enim benefacta æquiùs appellanda sunt malefacta. Audiendi porro non sunt Hæretici, qui Ecclesiasticis Pastoribus irascuntur, & male quotidie dicunt, propter usum istiusmodi juris. Parum sane æqui, dum Ecclesiæ ac Deo negant, quod ipsi in suis urbibus propter temporaria commoda faciendum putant, nullum videlicet ferentes Librum, quo Regum jura lædantur, & publicæ leges improbentur, & publica tranquillitas aliqua ex parte in discrimen adducatur. Quis verò Anglos exempli causâ commendet, quod Spinosæ Libros ita hodie manibus omnium permittant, ut vel ipsa fæx infima plebis sceleribus suis ibi quærat præsidium; cùm certe ne unum quidem publice tolerare soleant Librum, à quo Regni, sive Reipublicæ suæ jus & concordia convellatur?

Restaret, ut exemplis rem confirmarem excurreremque per aliquot Libros, à Catholicis & probis etiam viris conscriptos, sed à Romanis, aliisve legitimis Magistratibus confixos, quò palam fieret, unum ex tribus iis defectibus justissimam damnationi causam præbuisse. Verùm & otio meo, & aliena patientia facilè abuterer in re nimirum, quam nemo non possit ingenio suo experiri, certamque sæpissimè animadvertere in tanta exemplorum copia. Juvat potius orationem convertere ad aliud argumentum minus fortasse exploratum, hoc est, ad leges ac limites, quibus Ecclesia, & Romana Sedes, & recta in primis ratio, circumstrictam vult auctoritatem ipsam Ecclesiasticorum Censorum. Nemo quippe ignorat, quanta, & quàm justa facultas sit sacris judicibus in Libris malis interdicendis, atque configendis; ast interdum ignorari à nonnullis, quàm caute ac moderate hujusmodi facultate utendum sit. Ut igitur huic quoque parti faciam satis, animadverto, eos, qui censoris munus obire velint, non secus ac ipsos Scriptores, triplici de causa muneri suo deesse posse. Ipsis quippe æque, atque Librorum

auctoribus, necessariò circumspiciendæ sunt tres illæ virtutes, justitia videlicet, caritas, atque prudentia.

Nam quod est ad justitiam, quis dubitare potest, quin & ipsi Censores de fidei dogmatis agentes, ab illa discedere quandoque possint, cùm homines sint, erroribusque reliquorum more obnoxii? Bene de omnibus sentire volo. Immo suspicari nescio, quemquam tam perdite sui oblitum, ut vera & recta tanquam falsa ac prava damnare, sciens & prudens sustineat. Verùm numquid non potest permultis aliis modis justitiæ valedici? Hominem, ut ita dicam, nolentem & inscium perversi affectus ad injusta rapiunt. Sed quod hîc omnium maximè in transversum agere judices possit, ignorantia est, quo morbo se laborare plerique non sentiunt, iique minus interdum sentiunt, quorum nomini splendidos titulos fortuna aut virtus addidere, quique erecti populos sibi venerabundos ab alto despiciunt. Videant igitur ipsi, quantopere sibi curandum sit, ne immerito aliorum scripta feriant, eorumque auctores indebita ignominia onerent, frustra indignante justitia, frustra conquerente veritate. Nam quamvis sententiæ suæ rationem vulgo reddere non debeant, supremo certè omnium Judici reddituri sunt, eidemque pœnas daturi, si quando culpâ suâ defecerint in infligendis nimia facilitate ejusmodi pœnis atque censuris. Proinde nisi prius liquidò constet, opiniones quasdam à Catholicæ fidei veritatisque norma revera discedere, hasque easdem opiniones in Libris dubio procul contineri, non est præcipitanda sententia atrox in eosdem Libros atque Scriptores. Regnet pro suo libito quibusdam in Scholis verisimilis opinio aliqua; non intercedo. Sed liceat aliis aliter sentire, quando Catholicæ Ecclesiæ doctrina jam rata atque stabilita aditum ampliùs opinandi inde nondum sustulerit. Etenim dogmata Catholicorum, non è privatis Scholis, sed è publicis Conciliorum & Patrum aliisque illustribus Traditionis monumentis petenda sunt. Liceat & quibusdam judicibus peregrinos esse in aliquibus scientiis, atque sententiis. Non id ipsis probro vertimus, dum de hisce ignotis scientiis, minimeque exploratis sententiis judicium sibi non arrogent, earumque patronos damnare nolint, nisi prius perspectam habeant illorum causam atque rationes. Quid quæso iniquius, quàm damnare, quæ non intelligas, aut nescias? Et animo antè aliquid statuere damnandum, quàm tibi liqueat, an falsum sit, atque perniciosum? Tacere non possum, quod egregiè in hanc rem habet Alphonsus de Castro Lib. I. contra Hæreses Cap. 7. *Sunt*, ait, *qui sic afficiuntur aliquorum hominum Scripturis, ut si fortè quempiam viderint, qui vel digito transverso ab eorum sententia discedat, heresim statim incla-*

ment. Et post pauca: *Quare fateor, me non posse cohibere iracundiam, quoties video aliquos ita addictos hominum aliquorum scriptis, ut impium autument, si vel in modica re quis ab ejus sententia discedat. Volunt enim hominum scripta, velut divinorum oracula, recipi, illumque honorem illis exhiberi, qui solis sacris Literis debetur. Non enim juravimus in verba hominum, sed in verba Dei.* Reliqua viri doctissimi verba æquissimè expostulantis legere juvabit, cui Ochamus, Joannes Major, Canus, Bannes, & alii, suffragium addunt.

Neque minora exigit à nobis caritas, quàm justitia. Regnum caritatis Christianorum Religio esse deberet. Nihil nobis enixius cùm divinus Præceptor, tum ejus Apostoli, atque Apostolorum successores commendavere. Nihil magis distinguere deberet Ecclesiasticos Judices à seculi Magistratibus. Quænam ergo iis accedere existimatio potest, qui vel nullam, vel tenuissimam caritatis speciem exhibent in Auctoribus Librisque nonnullis proscribendis? Sunt qui, ut zelum præ se ferant, ut docti & acuti videantur, in omnibus Libris, quicumque offeruntur, errata inveniunt, sive ut melius dicam, semper invenire volunt, & se invenisse sibi continuò persuadent. Aliis sua auctoritas languere, nihilque posse videtur, nisi quærant quos damnent, nisi habeant, in quos tetricum vultum atque supercilium caritatis loco exerceant. Sunt & qui certos, aut certæ alicujus familiæ auctores jam perosi, tum de se benemeritam vocant fortunam, cùm sibi eorum Libros obtulit, certè, si fieri unquam possit, damnationem ampliùs non evitaturos. Hinc in plano quærunt salebras, in scyrpo nodum. Ad extraneos sensus Scriptorum verba obtorquentur, & eorum mens eluditur, ut criminationi tandem atque damnationi sit aliquis locus. S. Eulogius Alexandrinus in Libro contra Severum & Timotheum, uti Photius est auctor, Cod. 225. *Constituit legem & canonem, scripta dijudicare non oportere ex parte, neque fragmenta quædam sumendo ex his detorta, de Scriptoris mente judicium ferendum.* Verùm hæc nonnullis erat olim cantio exotica, qui nihil sibi religioni ducebant, ex quibusdam locis detruncatis, ex meris suspicionibus, anathema pronuntiare adversus Auctores, eorumque Libros, quando ex aliis locis arduum non esset cùm Libros, tum Auctores, ab ea vindicare ignominia. Quantò autem melius quæso fuisset, homineque christiano, & Judice Ecclesiastico dignius, majorem impendere curam in inquirendo, quî Auctores & Libri defendi excusarique possent, quàm quî damnari? Cùm vitium satis apertum se dissimulari non patitur, & excusationi locum aufert: intrepide sententia feratur, & inauditis quoque Auctoribus proscribantur Libri. Reipublicæ debetur isthæc medicina.

Contrà verò in dubiis rebus, quibus honesta interpretatio sine veritatis offensione præstari, quibus sine Reipublicæ incommodo ignosci potest: Caritas amat lentos, benignos, indulgentesque judices. Atque hinc Adriani Florentii, qui postea ad Pontificatum Maximum evectus fuit, multum olim commendata est invidenda facilitas atque mansuetudo. Cùm Lovaniensis Academiæ Decanum ageret, omnia quorumvis Catholicorum dicta, quantùm per conscientiam & Religionem liceret, benigna interpretatione emollire, & in rectum sensum trahere solebat. Paria & alii facerent, si aureum & vulgatissimum illud christianæ caritatis præceptum identidem respicerent, hoc est: *Auctoris judicandi personam induere, ejusque rationes amantissimè animo tuo pingere debes, & in absolvendo potius atque parcendo, quàm in damnando, sistere cariorem tui ministerii laudem.*

Tertia accedit prudentia, quàm necessaria, tam rara ac difficilis in agendo virtus. Illa utinam in Censoribus Ecclesiasticis nunquam desiderata fuisset. Expeditæ quidem sunt causæ, cur Libros & Auctores damnare liceat, sive necesse sit; sed non omnium deinde est, judiciose statuere, qui locus, quod tempus, quæ materies damnationem poscat. Norunt ad censorium munus asciti, nihil Librorum ferendum esse, quod Religioni noceat; aut rectis moribus, aut alienæ famæ. Nonnullorum zelus ita effervescit, tantumque illorum aciem acuit, ut aliquid ubique offendant, quod uni ex his tribus adversetur. Horrore percelluntur, si quemquam videant, piè licèt ac moderate, abusus aliquot perstringentem in Sacris, in Sacerdotibus, in cultu Dei atque Sanctorum, in Religiosorum hominum corruptis moribus, in nimia opinionum laxitate, sive rigore. Undique timent exitium sanctissimæ Religioni Catholicæ. Undique pavent, ne in castris Hæreticorum Auctor militet, neve iis nimia libertate, modicâve cautelà adversus nos arma ministret. Ipsa olim Orientalium Linguarum peritia magnum facessebat negotium eruditis, quasi ad hæresim accederet eruditionem hanc habere cum hæreticis communem. Aliquot in hoc genere non imitanda vidit seculum illud, quo pestis Lutherana & Calviniana, tot populorum animos novitate sua fascinatos alliciens, maximè grassabatur. Inter quæ non illud postremum, quod in suspicionem nutantis fidei adducta sunt ipsa purpurati Senatus clarissima lumina, Sadoletus, Moronus, Contarenus, & alii. Neque sua Bellarmino postea defuere incommoda.

Jam unà cum œstro malesano ejurandæ Catholicæ Religionis deferbuerunt suspiciones illæ. Sed penitus sublatæ non sunt, neque omnes auferentur, dum parum prudentes erunt. Propterea si & nostris temporibus quisquam Librorum auctor non probet Scriptores illos,

qui

qui potestati seculari, aut spiritali, plusquam veritati faveant; si titulos quosdam verus eruditus minimè toleret, effusâ nimis laude aut in sanctum quempiam virum, aut in quasdam institutiones pias, aut in Apostolicæ Sedis Antistitem maximum ab aliis congestos; si quidquam in sanctis Patribus, aut in Baronio, & in Bellarmino, aliisque ejusmodi Scriptoribus notet: si demum aliquid è tenebris antiquitatis depromat, quod hæretici olim procuderint, immò si quid ex Hæreticorum scriptis palam adferat: de hujusmodi homine sinistre interdum judicatur, illiusque Libris lux aut omnino negatur, aut semel concessa aufertur. Mœrens hæc memoro, sed tamen fidenter; quanquam enim imprudentibus, atque indoctis me displicere posse intelligam, certè scio me prudentum aures minimè offensurum. Nobis enim jam constat, neque Pontificibus maximis, neque supremis aliis Ecclesiæ Magistratibus isthæc esse tribuenda. Non nisi sanctissimè instituta sunt Tribunalia, ad quæ deferantur pravi Libri, eorumque Auctores. Optimis item legibus armata fuere; mentem quoque optimam in Judicibus maximis semper credere par est. Verùm ne ibi quidem deesse potest infortunium illud, quod omnem potestatem ferè semper comitatur. Caput brachiis indiget; laudanda verò capitis consilia nonnunquam frustratur aut prodit brachiorum infirmitas. Ita & Reges, & Episcopi ministris indigent; atque istorum vitio aut socordia fieri potest, ut illi auctoritate sua abutantur, & castissimis legibus desint. Quid faciant Ecclesiastici Judices, cùm alienis oculis, aliena fide, atque prudentia in tot rebus atque negotiis nequeant non uti?

Quæsitores hæreticæ pravitatis monet Roma, ut vigilent, neque sinant per Cartesianæ aut Epicureæ Philosophiæ novitatem quidquam spargi à Catholica Religione absonum. Rectissimè id factum. Qui inter Quæsitores prudentia simul & eruditione excellunt, quid hìc fugiendum, quid permittendum sit, non difficile noscunt, prudenterque obtemperant. Contrà quibus aut doctrinæ aut judicii inopia est aliqua, nihil non videtur in Philosophicis abhorrere à fide, si vix tantillum à Peripatetica sententia discedat. Atomorum & Corpusculorum nomen nescio quid hæreticum sonat ipsorum auribus, quasi & in Aristotelis schola ferri ista non possint. Formam substantialem rerum de medio tollere, non Aristoteli tantùm, sed Religioni etiam putant injurium. Si ex ovo quodammodo homines quoque nasci dicantur [quod experientia omnium oculis prodere videtur] inde consequi statim putatur, nihil hominem differre ab animantibus brutis. Id genus multa quotidie occurrunt. Facit ignorantia, ut à sententiis probandis non secernantur improbandæ; facit

deinde infelix prudentia, ut metu probandi malas, ne bonæ quidem literatis hominibus permittantur. Hinc tam difficiles quidem se præbent in editione quorumcumque Librorum concedenda; hinc tam faciles alii in editis Libris configendis. Eò etiam devenere pauci quidam, ut votum suum Libris negarent, non alia de causa, quàm quod Græca ibi non intelligerent, immò in ipsa materia hospites planè forent. Quemdam quoque novimus ideò dumtaxat vetantem Libros nonnullos vulgari, quòd illic tituli quidam, honoris politici causa, sed non sibi satis probati, nonnullis personis non Ecclesiasticis deferrentur: quæ certè cognitio pertinet ad Principum, non ad Pastorum jura.

Quis autem non doleat fatum literatorum, ubi talia contingunt? Quis itidem non intelligat, quantùm hæc absint à mente ac legibus Romanorum Pontificum, atque Episcoporum quorumvis? Nihil isti arctius commendant, quàm ut ne cuiquam injuria afferatur, atque ut caritati ac prudentiæ ubique sit locus. Conveniunt in hanc rem sancti Damasi verba in Ep. 4. ad Episcopos Africanos cap. 6. *Decet*, inquit ille, *Domini Sacerdotes fratrum causas piè tractare, & venerabiliter intendere, atque eorum judicia super sacrificia ordinare, nec proterve, aut tyrannica dominatione [ut de quibusdam refertur], sed caritative pro Deo, & fraterno amore cuncta peragere: & quod sibi quis fieri, secundùm Dominicam vocem, non vult, alii inferre non præsumat; & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.* Quòd si de Libris & Auctoribus damnandis agitur, audiatur Zozimus in Epistola 4. ad eosdem Africanos ita scribens: *Doceat nos terrena moderatio, quæ secularibus arbitriis & causis primùm de ipsis judicibus eligendis, repudiandisque sit. Et quanta cunctatio, quot interposita dilationes? quoties adhibita comperindinatio, etiam sub ipso fine certaminis ampliare judicia cum innocenti reo? &c. Hæc omnia mentior, nisi in patrocinium eunda innocentia reperta sint. Tolerabilius est enim innocentem quemlibet tardius inveniri, quàm citò pro nocente damnare.* Quod præclarissimi illi Pontifices monuere, monent adhuc, & optant quotidie illorum successores. Votum, inquam, est horum quoque, ut inferiores Judices, atque Ministri, antequam durius aliquid in Libros eorumve Auctores statuant, iterùm iterumque cogitent, an defendi, an sustineri potius possint, quàm damnari. Caritatem, justitiam, & prudentiam omnibus & isti commendant, ne legitima auctoritate quisquam illegitime, hoc est, contra jus fasque utatur. Si quis abutitur, non Romanæ quidem Sedis, non Episcoporum, non sanctissimi instituti culpa est; sed eorum, qui sanctissimis legibus abutuntur in incommodum & calamitatem privatorum, seque damnant, dum alios injuste affligunt, atque condemnant.

Ceterum non tam facilè hîc à nonnullis peccaretur, ubi animum adverterent ad gravissima & crebra mala, quæ consequuntur immeritò interdicentem, ne Libri edantur, aut editos injuste vexantem. Primò, Auctorum fama & nomen ignominiâ non levi afficitur, perinde quasi aut fidem prodiderint, aut caritatis & prudentiæ legibus renuntiarint, cùm tamen suo munere fuerint recte perfuncti. Ingens deinde ipsis creatur doloris causa, conspicientibus post tot labores intercidere fructus ingenii atque eruditionis suæ. *Neque enim*, ut est apud Synesium, *aliter erga Libros suos quisque afficitur, quàm parentes erga liberos suos*. Tertiò, nemo non videt, quàm speciosus enormi ista morositate atque severitate declamandi locus offeratur hostibus Catholici nominis. Non est profectò committendum, ut fama obtineat, inter nos bonis ingeniis ac artibus crucem figi, nimiosque eruditioni compedes adhiberi. Cavendum præterea, ne propter quorumdam abusus malevoli ansam capiant vituperandæ potestatis tam legitime sanctęque constitutæ. Quartò, in ipsam Ecclesiam, immò in totum genus humanum recidit hujusmodi injuria. Recidit demum in ipsam veritatem. Hinc enim eruditi à scribendis Libris, ab explicanda ac proferenda veritate, atque ab erroribus stylo suo insectandis absterrentur. *Frustra quippe*, ut ait quidam, *niti, neque aliud, fatigando, nisi odium quærere, extrema dementia est*. Certè novimus, qui, ne sibi confligendum foret cum indocili quorumdam Censorum inscitia, atque impotentia, dimissis Theologicis ac Philosophicis studiis, se totos conjecerunt in eruditionem profanam, unde si non æqua laus, certè minus periculi, & plus quietis expectandum fuerat. Non ergo privatis tantùm studiis officitur ab hisce Censoribus, sed publicæ etiam utilitati, & Ecclesiæ, quæ Scriptoribus Theologisque indiget, non assentatoribus, dum scribunt, neque zelo immoderato ferventibus, dum judicant, sed solida eruditione refertis, & omni superstitione & affectu vacuis.

CAPUT SEXTUM.

Prudentiæ consilia ad Ecclesiasticos Censores. A Novitate vocum & sententiarum timendum; sed non omnia nova, aut noviter dicta damnanda. Quàm necessarium Superstitionis faciem habere perspectam, ejusque excessus prodere. An laudandum votum sanguinis profundendi pro tuenda immaculata Beatæ Virginis Conceptione. Scrupuli, cavillationes, & asperitas à sacris Censoribus abfutura. Bona procuranda, sed ita ut mala graviora non inde fluant. Sanctorum Patrum Libri non mutilandi, cùm per typos evulgantur. Cavet hac de re accusatio repulsa. Qui, & quando vitia Ecclesiasticorum literis consignare deceat.

PArum tamen me profecturum sperarem, si indicatis tantummodo vulneribus, non aliquid etiam de medicina differerem, sique adminiculis quibusdam non juvarem vacillantem nonnullorum prudentiam. Prima ergo esto regula: *Censores Ecclesiastici sibi metuere debent ab omni novitate sententiarum, atque verborum, sed ita tamen ut ne quidquid novum sibi videtur, continuò tale judicent, aut quidquid novum revera est, damnandum quoque illico arbitrentur.* Certè prudentibus Theologis suspectæ semper futuræ sunt profanæ vocum novitates, uti nos Apostolus monuit; eorum quippe est obstare, quominus antiqua Traditio atque Doctrina ab ingeniis novaturientibus vel minimùm vitietur, sive obliteretur. Magna hîc idcircò circumspectione est opus, neque prius nova in lucem prodire sinenda sunt, quàm deprehendantur cum vetustis dogmatibus consentanea, aut saltem ab ipsis minimè dissonantia. Sed animadvertendum, facilè ignorantiam abuti posse hac lege. Indoctis nova omnia videntur, quæ illi anteà ignorarunt. Quid si velint hæc ideò repellere, aut erroris suspicione onerare? Hercle id ridicule fiat, & in justitiam peccetur. Quis moleste non ferat, eruditorum hominum studia latere, & jacere debere, quod peregrinum sapiant quorumdam palato? Ad Censores potius ac Judices pertinet diligenter investigare, an ea nova sint, quàm ad eruditos silere. Præterea erunt etiam quædam nova, sed non continuò quoque erunt culpanda. Noviter enim

quædam, non nova dicuntur, & sub vocibus novis antiqua dogmata sæpè exhibentur. Exsibilati olim fuerunt Ariani, quòd celebrem vocem ὁμοούσιον, sive *consubstantiale*, rejicerent, tanquam nuperum figmentum. Verùm præterquamquod ante Patres Nicænos in explicando Trinitatis divinæ arcano, eamdem Catholici quidam vocem usurparant, nihil per ipsam significabatur, quod novum in Ecclesia Catholica foret. Idem dicendum de Transubstantiatione, de Sacramentorum vi ex opere operato, aliisque ejusmodi vocabulis inter Catholicos non solùm receptis, sed etiam sacratis. Quapropter si res, quæ nominibus *Scientia media*, aut *Physica Prædeterminationis* significantur, cum veteri Traditione componi possunt, aut eidem nequaquam adversantur: non video, qui ferri & ipsæ voces in Scholis non possint. Apostolus enim profanas vocum novitates configens, non ipsa nuda vocabula rejicit, sed novam sub ipsis conclusam doctrinam. Scitè sanctus Hilarius Lib. 2. de Trin. *De intelligentiâ, Hæresis, non de Scriptura est; & sensus, non sermo fit crimen.*

Altera erit regula: *Prudentis quidem est, Libros & Orationes non tolerare, è quibus scandala exoriri possint; sed æque prudentis est, ita ingeniis atque Scriptoribus non adimere potestatem insectandi erroris atque superstitionis, ut hæc mala per Ecclesiam sine obice fluere & bacchari exinde pergant.* Jam diximus, ferendos non esse, qui vera quidem vitia, seu certos abusus in sacris, atque in externa tum Religionis tum Ecclesiæ œconomia deprehensos, suis arguunt disputationibus, sed ita se gerunt inconcinne atque imprudenter, ut in Sacramenta ipsa, in Religionem ipsam, sive in sacros Ministros, summasque potestates excitent contemtum & odium plebis. At quando & modestia zelo conjuncta est, & prudentia temperat indignationem piam: quid hisce quæso Scriptoribus malè velimus, rem Ecclesiæ, publicumque bonum gnaviter procurantibus? Equidem dicere non verebor, quod facere alios non pudet. Multis sensum horroris incutiunt solæ audaces atque impiæ sententiæ. Superstitiosa dogmata, & opera superstitionis ipsius, aut vix deformia ipsis videntur, aut certè non videntur igne ac ferro excidenda. Et sanè pietatis ac religionis speciem superstitio præferre semper solet; est enim plerumque harum virtutum excessus ex ignorantia progenitus. Illius autem fœditas vix apparet, ejusque venena parum timentur. Quis autem non intelligat, æque in Religionis perniciem conspirare Hæreticorum impudentiam, & adulterinam superstitiosæ gentis pietatem? Et hinc itur in errorem, & hostibus censuræ materia ministratur. Quamobrem Ecclesiæ Dei cavendum est à superstitione, & perquam solicite, cùm faciliùs nocere soleant occulti, quàm aperti hostes; & dulciùs bi-

bantur errores, pietatis colorem præ se ferentes, quam petulans, & aspectu primo deformis, impiorum doctrina.

Itaque non solùm conducit, sed opus est habere Scriptores pios, atque Theologos exquisita eruditione zeloque pari conspicuos, qui superstitioni identidem pullulanti, & contra Catholicorum Præsulum scita ac mentem regnanti, sese impigre objiciant, styloque bellum inferant. Cùm id modeste prudenterque peragitur, quid invides Ecclesiæ necessariam utilemve medicinam? Cur tam facile eorum scriptis lucem negas, aut eripis? Omnia ferme sanctorum Patrum, & antiquorum volumina aliquas habent falsæ pietatis accusationes. Immo acerrimæ apud illos leguntur orationes, quales ne imitari quidem prorsus nos vellemus, in corruptos Clericorum & Monachorum mores, in superstitiosas parumque pias consuetudines, in licentiam opinionum, & vitia Præsulum. Nulla inde tamen scandala consecuta sunt, & illis nemo succenset. Nos adeo delicati evasimus, ut ne leves quidem puncturas ferre possimus, atque extrema inde semper mala timeamus. Erunt, ita me Deus amet, qui & hunc Librum censeant ad temeritatem accedere, quanquam tam levi brachio infelix ista morositas perstringatur. At aliter sentient, quantum quidem spero, doctissimi atque prudentissimi inter Catholicos. Quippe istis jamdudum exploratum est, nimis felicia fore, nimis progressura vitia, si ne unus quidem contra hiscere auderet; & Ecclesiæ causam non minus agi, cùm externum Hæreticæ Doctrinæ virus ab ipsa arcetur, quàm cùm interna superstitio inde perturbatur. Non intelligunt imperiti, quantum Ecclesiæ intersit, superstitionis vitium populo universo innotescere. Quod quia plerisque de nomine quoque ignotum est, hinc fit, ut sero à multis mos geratur summis Pontificibus, Episcopis, atque Conciliis, superstitiosa sæpe configentibus atque interdicentibus. Difficile enim dediscі ac abjici solet, quod pietatis personam refert, sacrumque jamdiu & sanctum videtur.

Proderit hîc unum producere exemplum ejusmodi piæ, ut ita dicam, pervicaciæ. Satis quibusdam non fuit, calamo & rationibus immaculatam Deiparæ Conceptionem tueri, quod proculdubio cum vera pietate consonat. Nescio quid etiam illustrius invenisse sibi sunt visi, quo suum in Virginem testarentur obsequium. Sacramento videlicet sese obstrinxerunt, atque voverunt, se pro hujusmodi opinione tuenda sanguinem & vitam daturos, quoties occasio posceret. Novitium certe Martyrum genus, quod nusquam Majores nostri somniarunt, nunquam posteri nostri, si quidquam

sapiunt, probent. Neque Evangelium, neque ratio recta nos docent adeo levibus de causis animam prodigere. Non pro opinionibus nostris, sed pro divinitus revelatis, legibusque sanctissimis, profundendus est sanguis. Hominum enim opiniones tam falsum quàm verum complecti possunt; & hominis parum prudentis est pro incerta opinione [quæ falsa esse potest, & certe necessariò defendenda non est] ultro jugulum offerre carnifici. At mihi certissima est hujusmodi opinio, aliquis dicet. Cui? Homini nempe, creaturæ fallacissimæ. Num, rogo, certum est aliquid, quia id sibi certum videtur? Revelavit Deus, quæ sine erroris suspicione credenda sunt vera. Ecclesiam habemus fidissimam horum dogmatum testem; atque hæc nobis, dum vita suppetit, confessione & sanguine sunt asserenda, atque inde sperandum est æternum in cœlis præmium. Verum, quanquam summe pia sit persuasio illa, qua beatissimam Christi parentem sine labe conceptam putas, nihil aliud tamen est, quàm opinio humana, errori obnoxia, dum Romana Sedes, atque Ecclesia, ejusmodi sententiam antiqua Traditione, & Revelatione divina sufficienter niti non statuant. Cur tu sanguine, quem sine legitima causa fundere nefas est, testari tanquam certissimam vis opinionem, quam Ecclesia ipsa tot licèt piorum quorumdam precibus fatigata certam decernere nondum sustinuit, & prope est ut dicam, decerni non posse silentio suo quodammodo significavit? Quis te certum facit de cœlesti regno, ad mortem non sine aliqua temeritate ruentem?

Atenim, subjicis, quanquam subesse error huic opinioni, & falli intellectus possit, nunquam tamen hic errare affectus dicetur. Incerta sit, ut lubet, opinio; certus tamen est zelus, & huic cœlum impetrabit Virgo. Sed, ô sodes, meminisse debes, dari quoque zelum sine scientia, zelum inconsultum, & prudentiæ monitis injurium. Recta quidem voluntas imprudens facinus excusare possit, non autem inde sperare præmium ac laudem. Ut sit post filium suum supra ceteras creaturas laudanda Maria, non indiget ipsa dubiis laudibus, neque imprudenti sacrificio. Et tu contrà indiges vitâ tuâ, ut eam in fide tuendâ, ac virtutibus exercendis justiùs impendas. Irasceretur potius, ut arbitror, Christi Mater [si quis cadere in animam sanctissimam & beatissimam posset iræ sensus], quòd humanas opiniones, licèt pias, pari confessione & ardore tuearis, atque divinam revelationem. Si tibi Virginem devincire melius & prudentius cupis, illius quantum potes imitare virtutes. Illi honorem, sed prudenter, habe; honor enim Reginæ judicium diligit. Fac ut supremo illi Regi placeas,

qui & Mariæ & noster Deus est; & Mariæ placebis. Quomodo te Numini placiturum putas, illiusque Martyrem te futurum speras, si ritè certus non es, te pro veritate mortem oppetere, idque tanta contentione fuisse vis, quod aliter Deus voluisse potest, incertumque adhuc est, an aliter esse voluerit? Cave, ne amorem, ac reverentiam Virgini debitam eò usque amplifices, ut superstitiosam efficias. Non unus autem ego in hoc voto profundendæ vitæ pro immaculata Conceptione Virginis superstitionem timeo. Timuit, & timet Apostolica Sedes, quæ quamvis eamdem opinionem maxime verisimilem & piam ducat, nihilominus hujusmodi votum in Theophilo Raynaudo olim non probavit, ipsumque affirmantem pro ea causa pium esse mori, silere jussit. Aliud enim est aliquid tanquam verisimile, & aliquid tanquam certum affirmare. Sed frustra fuit illud à Romano Pontifice antidotum. Nostris quoque temporibus tum in privatis colloquiis, tum in publicis concionibus idem votum repetitur, eadem sponsio auditur. Credi non potest à prudentia abhorrens, quod tanta pietatis lineamenta præfert. Et tamen si hoc ferendum est, non video qui in immensum protendere non liceat novum hoc Martyrii genus. Nam & alii vitam vovebunt, atque exponent, quo exempli causâ Lauretanam ædem sustineant Servatoris ortu illustratam revera fuisse, & Francisco Assisinati, atque Catharinæ Senensi stigmata fuisse divinitùs impressa, & ab aliis sanctis viris miracula quædam procul dubio fuisse patrata. Quod certe in Ecclesia Dei nunquam tolerandum, ne idem divinis atque humanis habeatur honor, neve temere & pro mendacio interdum, projiciatur pretiosa hominum vita.

Regula tertia esto: *Prudentis est, caute omnia perpendere, ut quantum potest, errorem, aut errorum, atque vitiorum causam in Libris damnet. Sed à prudentia discedit, qui tam caute agere vult, ut in scrupulos postea, & cavillationes, & asperitatem nimiam se proripi non animadvertat.* Scrupulos appello, ubique Hæreses suspicari, ubique metuere, ne Religioni vulnera infligantur, ne in venerandos Majores, atque in sacra, contemtus aut odium creetur, neve Lectoribus propinentur errores, eorumve moribus officiatur. Cavillationes voco in deteriorem partem accipere semper velle, quæ sanum facilè pariunt sensum, & sive sententiæ, sive sint voces, explicationem rectæ fidei ac honestati consonam commodissime admittunt. Asperitatis nomine significare animus est, tot obices interdum opponere editioni Librorum; aut quæ facile emendari possunt, prorsus opprimere velle; aut Scriptores, Ecclesiæ sanctæ

ob sinceritatem, quam profitentur, nimirum necessarios, rigidissime semper excipere, eorum calamos deterrere, eorum labores ac famam levibus nonnunquam de causis divexare. Neque enim quæcumque fortia, acria, & magnâ cum libertate scribuntur, Ecclesiæ nocent, sive Lectoribus. Hujusmodi quoque Libros conscribi interdum atque evulgari, plurimum conducit perfecto populorum atque Ecclesiæ regimini. Neque aut prodis amorem Hæresis, aut pravæ doctrinæ laudem sonas, si eruditos quandoque appellas Protestantium quosdam, eorumque verba & inventa in tui commodum trahis. Hæreticum non est, quidquid Hæretici dicunt; cujuscumque enim ore veritas proferatur, suam retinet pulchritudinem; & nemo nescit, eruditionem optimam cum pessima fide sæpe consistere posse.

Postrema tandem regula statuatur: *Prudentis est ita depellere, quæ nocere possunt, ut interim tamen remedium ipsum, majorem non adferat Ecclesiæ atque Reipublicæ perniciem, aut majorem non impediat utilitatem.* Certum est, Hæreticorum impiorumque Libros jure proscribi, & è fidelium manibus tolli. Ea ratione Catholicis hominibus cavetur à viru præsentissimo, cujus progressibus vim addere posset insita humanis mentibus & cordibus corruptio. Attamen si quis Catholicum quemque, doctum licèt, piumque virum, ab hujusmodi Librorum lectione prohiberet, is in incommodum gravius Ecclesiam impelleret, læderetque prudentiæ leges apertas. Facere nequeunt edicta Præsulum, ut perversi Libri statim à confixione aboleantur. Non solùm inter hæreticarum regionum pomœria liberè illi versantur, sed in Provincias quoque Orthodoxas, atque in sinum ipsum rectæ Religionis, confidentissime penetrant. Si doctis viris talia legendi facultas nequaquam daretur, eorumque doctrinam exitialem refellere commodum minime foret: quis non intelligat, quàm impunè vagari & debacchari posset inter Catholicos ipsos teterrima pestis? Adversariorum proinde rationes, sophismata, ac artes noscere, quibus Orthodoxa fides impetitur, non juvat tantùm, sed necesse quoque est, ut nostra deinde melius confirmemus, atque tueamur, & fratres ab errore avocemus, aut saltem ne de silentio sibi victoriam Hæreticus canat.

Ad hæc sunt Libri, quos aliqui errores inficiunt, aut obscœni amores, venenumve satyricum aliqua ex parte deturpant. Reliquam, videlicet potiorem, Librorum istorum partem commendant non paucæ virtutes, & suam ex ipsis utilitatem capere literaria Respublica potest, sive elegantiam styli consideres, sive

eruditionem, sive doctrinam. Jam constat, non esse ferenda hujusmodi scripta. Sed quando extrahi inde nævi illi possunt, iisque demtis reliquum Libri servare fas est, atque utile fuerit: utique prudentia poscit, ut retinere Librum mutilatum, quàm integrum abjicere malimus. Quid eadem pœna tam bonum quàm malum involvit? Si utilia & recta scribit Hæreticus doctissimorum hominum judicio, eaque ab aliis minime sanis opinionibus depurata habere potes: quid tibi religioni ducis ab ipso accipere donum non insidiosum, non nociturum? Quamobrem Expurgatorios Indices à Catholicis excogitatos nemo non laudet, si tamen eruditis æque ac prudentibus Theologis eorum cura demandetur. Prudentibus, inquam, & nequaquam superstitiosis, ne cum lollio frumenta evellant, neve illinc etiam timeant, unde nihil timendum est. Magnum autem hîc illi auderent facinus, certe non imitandum, immo deplorandum, qui non recentiorum tantummodo Libros sibi emaculandos susciperent, sed veterum quoque Patrum. Censores illos nimium profectò prudentia deficeret. Nam ut consulerent paucorum inter Catholicos infirmitati, quibus persuaderi fortasse possint errores nonnulli, quia in Patrum Libris, & à Patribus disseminati; attamen ista paucorum utilitas gravissimo innumerorum incommodo, & ipsius Ecclesiæ Catholicæ [dum illorum operam pet se spectemus] dedecore emeretur. Si Patrum scripta mutilantur, si illinc aufertur, quicquid nostræ communionis hominibus nequaquam arridet, sique illic tantum permittitur, atque evulgatur, quod nostris moribus atque sententiis consonat: quæ fides in posterum erit ipsorum Patrum editionibus? Immo erunt ex ipsis Catholicis infirmis, qui suspicentur, malam esse causam nostram, quæ sibi vel à sanctis Patribus metuit, & arma inimicorum non repellit, sed eludit; non frangit, sed occultat. Præterea quàm bellam declamandi adversus Catholicos occasionem Hæreticis non ministrarent hujusmodi Censores? Videremur nempe malis artibus, & cuniculis, tueri causam veritatis.

Atque id nobis non ita pridem post alios multos insultando objiciebat Guillelmus Cave in Prolegom. ad Hist. Literariam Scriptorum Ecclesiasticorum, quasi Curatores Indicis Expurgatorii in Hispania manum intulerint ipsis Patrum scriptis. Cui tamen ita responsum velim: si ab Hispanis id revera præstitum fuit, Ecclesiam universam minime suffragium addidisse Quæsitorum illorum confidentiæ nimiæ. Omnibus non imputandum paucorum facinus. Alias Catholicorum Provincias aliter in Expurgatoriis Indicibus efformandis sese gessisse; & prodire adhuc inter ipsos Catholicos

integra sanctorum Patrum opera, ne ullo quidem apice demto, in Gallia potissimum; & curâ præcipue doctissimorum Monachorum S. Benedicti è Congregatione sancti Mauri. Prudentiam fortasse desiderari in Indicis Hispanici curatoribus, at certe ab istis malam fidem, & fraudes abesse, ne dicam timorem & conscientiam desperatæ causæ. Aperte enim, non clanculum, truncanda esse quædam Patrum loca edixerunt, idque ut pusillis prospiceretur, quibus vel ipsa Cantica Canticorum olim negabantur, ne ex eorum lectione minus honesta de divinis rebus animo conciperent. Eadem Patrum loca in controversiis & Scholis non dissimulari à nobis; & palam ostendi, nihil illa officere Dogmatibus Ecclesiæ Catholicæ. Sanctorum verò Patrum sub nomine non omnes venire veteres Ecclesiasticæ doctrinæ tractatores; proptereaque parem singulis antiquis deferendum honorem non esse. Postremò ne id quidem ab Hispanicis præstitum fuisse contenderem. Aliud enim est, textum sanctorum Patrum, aliud Indices in Opera Patrum concinnatos expurgare, aut Interpretationem infidam ab Hæreticis obtrusam, configere. In germanum textum nihil Hispani tentarunt. Tota eorum cura stetit in Indicibus atque Interpretationibus purgandis. Alicubi fortasse nimius in purgatione rigor adhibitus. At semper expuncta sunt, quæ in Indice atque Interpretatione, non autem in textu Patrum, perversam ingerunt aut sapiunt doctrinam. Nisi aliò properandum esset, id exemplis prolatis confirmare facillimum foret. Quòd si Patrum Opera mutilassent nonnulli suis in editionibus, illorum quidem rectam voluntatem meum non esset vituperare, sed omnium sane esset eorum non imitari consilium.

Restat igitur, ut excusatione potius quàm laude excipiamus, si qui talia peregerunt in sanctorum Patrum scriptis. In his procul dubio occurrunt aliqua interdum minus commode, minus caute, minusve perspicue dicta, aut etiam ab Ecclesiæ totius mente, ac Traditione aliena. Expungenda autem ista non sunt è publicis editionibus. Interpretationes potius apponendæ aut subjiciendæ. Scholiis ac notis edocendus est Lector sanam doctrinam, aut confirmanda est rationibus melior sententia. Ita infirmis cavetur, & eruditorum editionem curantium sinceritas, ac optima fides, in tuto collocantur. Illud enim præ oculis perpetuò futurum est nobis: Catholicam Ecclesiam, quæ nihil sibi à tot Hæreticorum arietibus pavet, longe minus formidare sibi debere à sanctis Patribus, suis nempe Magistris, & veritatis testibus. Ceterum sæpe recentiorum temporum Novatores conquesti sunt, adulteratos

fuisse à Catholicis, & à Monachis præsertim, MSS. Codices Patrum, ne quid sententiis, quæ inter nos obtinent, quidquam illic adversi appareret. Hinc in ipsos Monachos mille injuriarum plaustra exonerata fuere: sed inique plane, & ingratiis. Undenam enim & ipsi Hæretici habent tot aut edita, aut calamo exarata, sanctorum Patrum scripta, nisi è Catholicis, præcipueque Monachorum studio? Prope est ut dicam: pleraque antiquitatis monumenta jam periissent, nisi Monachos Græcos atque Latinos habuissemus, eorum custodes, amanuenses, Librarios. Ac proinde Monachis fere solis debemus, quæcumque veterum Patrum scripta, integra atque à tot mendis expurgata cunctis plaudentibus evulgantur in dies. Si quis inter illos [hoc autem nunc perpendere non vacat] adeo delicatus, imprudensque fuit, ut Catholicæ Ecclesiæ opportunum duceret, aliquid sine dolo malo immutare in Patrum Codicibus, sive quicquam illinc demere: cur omnibus Monachis vitio & crimini vertitur paucorum inconsulta temeritas? Per alios Codices à Catholicis, & iis plerumque Monachis descriptos, vitiati Codices adhuc emendantur. Gratiæ ergo potius habeantur Monachismo pro tot tantisque diligentissime servatis, quàm maledicta rependantur pro tam paucis, si quæ sunt, dedita opera atque imprudenter corruptis. Nam & nos ad vituperandum parati sumus, si qui fuerunt, quibus malesanus zelus suaserit inferendas esse violentas manus scriptis Patrum; cùm contrà æque laudandos judicemus innumeros alios, qui ab hujusmodi facinore abstinuerunt, noveruntque, non solùm hisce artibus non indigere Catholicam Religionem, sed per illas etiam non parum incommodi & dedecoris eidem afferri. Prudenti igitur perspiciendum est semper, ne, dum unum curat vulnus, novum ipse graviusque inferat, aut ne majorem quampiam utilitatem perdat, dum minorem persequitur. Hac de causa nunquam proscripta, semper tolerata sunt quædam Ethnicorum Scriptorum loca, puta Taciti, Suetonii, Plinii nepotis, Celsi, Luciani, quanquam Christianis interdum injuria: talia enim mirum & ipsa in modum nunc inserviunt ad confirmandam adversus incredulos cùm doctrinam, tum antiquitatem Christianæ Religionis.

Sed age, quoniam de prudentiæ legibus nobis est sermo, breviter inquiramus, ferendine sint, an damnandi, qui Ecclesiasticorum Præsulum, aliorumque sacrorum Ministrorum, atque Ordinum, vitia suis in Historiis describunt, atque insimulant. Primò animadvertere necesse est, num quæ probrosa de hujusmodi hominibus referuntur, cum veritate pugnent, an habeant eam-

dem amicam. Quis dubitet, quin prorsus cohibendi sint, sive damnandi Auctores, quibus religio non est falsa pro veris, incerta pro certis, evulgare in sacrorum Antistitum, Sacerdotum, atque Monachorum contumeliam? Ipsum narrare dubia, ipsum rumores suspicionesque vulgi faciles, tanquam oracula, mandare literis, legitimam sæpè ac sæpius causam præbere potest, cur adeò temerariis narrationibus nulla adhibeatur fides, nigrumque Theta ab Ecclesiasticis Censoribus præfigatur. Non est profectò permittendum à publicis Ecclesiæ, seculive Magistratibus, ut vel uni homunculo scelera perversique mores immeritò ac palam tribuantur, nedum iis hominibus, quos supra vulgarem hominum sortem evexit, fecitque venerabiles Ecclesia Christi, & pium aliquod institutum vitæ. Quot autem de ipsis Romanis Pontificibus commenta nobis non dedit nonnullorum in eos odium, invidia, improbitas, ubi inter ipsos & alios quosdam Episcopos aut Principes dissidia interdum funestissima intercessere? Non ulla magis bella occasio, qua Pontificibus Maximis teterrima quæque & nefanda pro inimicorum arbitrio adscriberentur. Vel somniata est Papissa quædam Joanna, & fidem apud credulos non paucos fabella, quanquam malè consuta, invenit. Certarunt Hæretici quoque, & reliqui Schismatici, ut eorumdem Pontificum famam denigrarent. Conclavium pariter conficta secreta evulgari vidimus; & nostris temporibus hisce ludibriis quidam Italus Batavos oblectabat, ad quos sese receperat, desertâ Religione Catholicâ. Quo in studio liberaliter quidem daturi sumus, non semper calumniis actum fuisse, & vitiis minimè caruisse quosdam ex iis Pontificibus. Sed qui res accuratius & sine præjudiciis pensitant, in plerisque ex iis accusationibus veritatem desiderari facilè intelligunt. Æquitas ergo, atque prudentia, hoc hominum Librorumque genus proscribendum jubent.

Quòd si crimina vera memoriæ produntur, neque livor aut obtrectatio calamum Scriptoris abripiunt: interdum toleranda erit hujusmodi libertas, & veritatis cura. Oportet enim, timorem quoque famæ instare principibus in Ecclesia viris, & Ecclesiasticis quibusve, quo etiam freno coërceantur tum ab impotentia dominandi, tum à reliquis sordidissimis secularium hominum vitiis. Atque utinam non fuissent, neque forent adhuc, Episcopi & Sacerdotes, quales Apostolus nollet. Utinam non vidisset, neque videret orbis Monasticæ vitæ professores, veste tantùm & colore suis Institutoribus similes, cetera dissimiles. Si horum gesta literis consignanda sunt, num alios homines describere licet, quàm ipsi fuerunt? Num adulatione fama illorum palpanda? At ista, inquies, dissimulanda. Uti-

que, si crimina privati hominis sint; si nihil rei cum populo, & Religione habeant; si nihil utilitatis, eoque magis si quidquam incommodi in Rempublicam fluere potest ex eorum revelatione; si denique è vivis nondum excessere criminosi. Nam & discordiarum rixarumque causa omnis tollenda, & à scandalis, & ab una hominum inhonesta curiositate pascenda, nobis est abstinendum. Verùm cùm publica sunt scelera, & cum Religionis atque Ecclesiæ negotio conjuncta sunt, eorumque Auctores, humanis rebus defuncti, iræ atque vindictæ locum sustulere: videndum est, an non majorem Respublica utilitatem capiat, iisdem proditis, quàm dissimulatis hominum vitiis. Erunt vitia, donec homines; sed ne vitia impunita debacchentur, arguenda sunt atque improbanda palam, eorumque horror incutiendus hominibus. E Majorum autem exemplis discunt successores, quid sibi agendum non sit; discunt vereri famam, parcentem quandoque viventibus, in mortuos omnes æquam; agnoscunt turpitudinem suam aliena sub imagine expressam. Interest igitur Ecclesiæ atque Reipublicæ, ista quoque interdum evulgari. Accedit ad hæc summe laudanda in Historicis virtus sinceritatis, quam ab Ecclesiasticis Scriptoribus abhorrere nemo sanus dicat. Et certè magnus ipse Annalium parens Baronius, quanquam ab Hæreticis insimulatus, quasi plus æquo faveat Romanis Pontificibus, ne istorum quidem facinora vituperanda, cùm fert occasio, dissimulat. Ceteri Episcopi, Presbyteri, & Monachi, quò quisque longius è probitatis via deflexit, eò tetrioribus pinguntur coloribus in ejusdem Baronii Annalibus. Atque hunc ipsum servavere morem alii inter Ecclesiasticos celeberrimi Historici. Neque verò nos ignorare sinit eadem Historia, sanctos Patres humanis & ipsos interdum laborasse infirmitatibus; & siquidem siluisset Historia, satis nonnullorum Patrum scripta, jamdudum evulgata, loquuntur. Quod hîc tamen cavendum maximopere puto, prudens piusque eruditionis Ecclesiasticæ cultor ita narrabit aliorum probra, mores perversos, artes pravas, ut quantùm fieri potest, neque modestia, neque pietas, neque caritas in ipsius narratione desiderentur. Erudiet Lectores utili veritate; sed ab ipsis simul etiam cautè depellet scintillas omnes odii, sive contemtus in Religionem, in sacros Ministros, atque in reliquos Monachos, eorumve piissima & optima instituta. Atque hæc satis sint ad hujusmodi quæstionem. Nam unius prudentiæ est, dignoscere in agendo, quæ referre, quæve prætrire liceat atque expediat. Interim tamen illa stet regula: *Non esse ita Scriptoribus præcidendam libertatem, ut ipsis nunquam fas sit Majorum vitia & crimina in medium proferre.*

CAPUT SEPTIMUM.

An ad Religionem veram compellere quemquam summis Magistratibus liceat. Id jus Ecclesiæ ac Regibus in Hæreticos. Phereponi hac de causa in S. Augustinum ira, ac injusta censura. Manifesta Religio aliqua evidenter credibilis danda est, atque hæc est Catholica. Donatistæ phreneticis comparati, neque injuria à S. Augustino. Plerique ex iis non ficto animo Catholicam communionem amplexi. Legum terror rationibus additus laude ac utilitate non caret. Exemplum Dei hanc in rem juste ab Augustino adhibitum.

INquirendum nunc restat, quodnam jus humanis ingeniis, quodnam Ecclesiæ sit in professione Religionis; num videlicet futura sit omnibus libertas illius Religionis profitendæ, quam ipse putat optimam ac veram; an hujusmodi libertati opponere se debeat certa veritatis custos Ecclesia, reluctantesque ad meliorem fidem pertrahere atque compellere. In argumento amplissimo en quæ statuenda videntur. Cùm Ecclesiæ subjecti non sint Gentiles, Muhammedani, atque Judæi, nihil eadem juris in ipsos sibi tribuit, nisi suadendi, atque hortandi, ut suis erroribus abdicatis eum Religione vera consentiant. Jus est ipsi Ecclesiæ in solos Hæreticos, quos nempe à sua ditione non ideò solutos credit, quòd ipsi ab ejus communione sese exemerint; nam & in transfugis militibus regius character perdurat, & possessione ac jure servorum, atque filiorum, quòd à se fugerint, nequaquam spoliantur domini, atque parentes. Hæreticos ergo Ecclesia potest suis urgere armis, quo illos in suam caulam rursus perducat: armis, inquam, spiritalibus, excommunicatione, ac diris omnibus. Ad Reges autem, seculique Principes spectat, salutaribus etiam pœnis solicitare devios, aut alienos à fide, ne in errore diutius persistent, neve eidem immoriantur.

Porrò gravis hic Novatorum nostri temporis in S. Augustinum tumultus, atque acres querimoniæ in Catholicos, & in Christianissimum præcipue Galliarum Regem, qui quinque & viginti abhinc annis hisce castigationibus est usus, ut Calvini sectatores sibi subjectos in gremium Ecclesiæ Catholicæ impelleret. Phereponus autem

totus in istam quæstionem invadit, & hîc effusius quàm alibi irascitur Augustino, quasi Catholicis Imperatoribus primus auctor iste fuerit, ut leges in Hæreticos promulgarent, & certè severitatem in ipsos suaserit, atque laudarit. Immo libere fatetur Phereponus, se istâ potissimum de causâ impulsum fuisse ad exercendam in alia quoque Augustini Opera virgam censoriam; non enim homini parcendum, eo consilio tam male de mortalium genere, ac de ipsa Religione merito. Equidem nihil miror, tantam bilem in Phereponi præcordiis exarsisse. Arminianorum, sive Remonstrantium, quibuscum Censor ille facit, præcipua sententia est, nemini Religionis causâ molestiam esse inferendam. Atque ita sentire, aliisque suadere, commodum planè ipsis atque utilissimum, formidantibus nempe, ne rigidis Calvinianis, numero & auctoritate præstantibus, clavumque ipsius Reipublicæ tenentibus, aliquando placeat (quòd Synodi Dordracenæ temporibus tentatum quoque fuit) minorem prosternere Remonstrantium gregem, sibi adhuc adversantem. Verùm Augustini sententia, quam Catholici semper amplexi sunt, tot rationibus nititur, atque confirmata est, ut nostro clypeo ampliùs egere non videatur. Attamen argumenta & censuras Phereponi sancto Augustino oppositas refutare, si non necessarium, saltem utile fuerit. Quod priusquam præstem, animadvertere necesse est, non Augustini tantùm ævo adversus Hæreticos & inimicos Christi suis legibus decertasse Imperatores; sed statim ac ad Christianos transiit Romanum Imperium. Constantinus Magnus, Valentinianus senior, Gratianus, & Theodosius Magnus, ut alios omittam, ante Augustinum, & Augustini consiliis ac precibus minimè expectatis, Idolorum cultores & Hæreticos exagitarunt, compescuerunt, variis legibus, mulctis, & pœnis. Id testantur Eusebius, Socrates, Sozomenus, Theodoretus, Hieronymus, & alii. Imperatorum illorum Leges leguntur adhuc in Codice Theodosiano. Etiam tum Episcopi hisce Augustorum edictis, eorumque zelo, & piæ asperitati laudes atque suffragium adjungebant, ut facilè constare possit, sanctum Augustinum neque primum auctorem, neque primum laudatorem fuisse adhibitæ olim etiam à Regibus in Hæreticos Ethnicosve subjectos severitatis.

Primum Augustini argumentum, quod sibi sumit exsolvendum Phereponus, istis continetur verbis in Epist. XCIII. olim 48. Cap. I. *Si quisquam inimicum suum periculosis febribus phreneticum factum currere videret in praceps: nonne tunc potius malum pro malo redderet, si eum sic currere permitteret, quàm si corripiendum ligandumque curaret?* Comparationem hanc ex phrenetico deductam eum in finem, ut ostendatur lici-

ta persecutio in eos, quos ad veritatis & germanæ Religionis professionem adducere volumus, nullius esse ponderis Pherepenus ait pag. 492. Animadv. *Phrenetici enim* [ita ille reponit] *sine ullo dubio sunt phrenetici, & societatem civilem planè perturbant. Itaque leges civiles eos coërceri patiuntur & jubent. At in controversiis de Religione, in quibus sæpè videas contrarias partes virtutum christianarum æque studiosas, legibusque civilibus pariter obsequentes; res non est neque adeò manifesta, ut altera partes alterarum homines phreneticorum loco habere queant; nec in tantis affectibus, quanti hic deprehenduntur, alii aliorum judices esse possunt.* Facilè evanascent istæ ac aliæ in hanc rem afferendæ posteà, Censoris argutiæ, si unum principium statuamus, quod qui ignorat, sive contemnit, nescio quàm rectè inter Christianos sit adhuc recensendus. Nempè: esse debere, & esse reipsa, Religionem aliquam inter homines à Deo constitutam, eamque non solùm veram, certam, ac divinam, sed etiam evidenter credibilem, & à quocumque amplectendam, dum ejus rationes & dogmata audiantur, atque expendantur. Et quale quæso Dei optimi ac sapientissimi consilium fuisset, mortalium genus edocere Religionem veram, nisi vera hæc ejus Religio inter reliquas falsas prodere se, & suam revera præcellentiam manifeste semper aperire potuisset, ac posset? Quid hominibus profuisset, atque prodesset divinum beneficium, si nemini unquam contingeret sine dubitatione perspicere, atque cognoscere, quænam sit unica illa cœlestis Religio? Nonne apud Deum excusare se meritò posset, quicumque erraret in Religionis delectu, quando abditum, obscurum, & dubium semper foret, quæ una sit amplectenda? Ergo frustra Christus nos docuisset. Ergo frustra Spiritus sanctus locutus fuisset per Prophetas, Apostolos, atque Evangelistas.

Ex hoc principio sponte alia fluunt. Nam si recta ratio fateri nos cogit, veram aliquam Religionem, eamque evidenter credibilem, non debere dumtaxat esse inter homines, sed esse reipsa; sique, uti nos ostendimus, & adhuc ostendere possemus, ne ipso quidem Pherepono, ut arbitror, diffitente, sola Religio Christi eadem una est, cui evidentia conveniunt veritatis & divinitatis signa: ergo evidenter errabunt, quicumque à Christiana Religione absunt. Rursus cùm Religio ista in plures easque diversissimas societates, invicem dissidentes atque contrarias, dividatur: necesse est, ut una tantùm inter societates hasce veram & germanam Christi Religionem possideat; reliquæ falsitatem ac errorem sectentur. Atqui nulla alia esse societas ista potest, quàm Catholicorum, uti & nos suprà ostendimus. Ergo Religio Catholicorum evidenter credibilis esse debet, atque adeò est, si rectè positum est primum illud principium, nempe

necessariò futuram esse inter hominem Religionem aliquam, evidentia veritatis ac certitudinis signa præferentem. Quòd si Catholica Religio evidenter credibilis est, quid aliud consequitur, nisi ceteras Christianorum societates errare, delirare, & quod est ad fidem, loco phreneticarum esse habendas? Denique si exceptis Catholicis ceteri homines in Religione delirant, ergo etiam in veritatem, & in Deum peccant; ergo salutarium vexationum ope illos revocare ab æternis pœnis, nonnisi caritatis christianæ consilium laudabile fuerit.

Consistimus hìc, & petimus nunc à Pherepono, quî pronuntiarit, *non esse in controversiis de Religione rem adeo manifestam, ut alteræ partes alterarum homines phreneticorum loco habere queant, tantosque esse affectus, ut hic alii esse aliorum judices non possint.* Hæc, ut sonant, Judæis etiam, & innumeris Gentilium, ac Muhammedanorum sectis somnum in errore dulcissimum conciliare valent. Nam quomodo illi excitentur, vincantur, & ad nos evocentur, si ipsorum judices esse non possumus, neque manifestum est, neque manifestum esse ostendere valemus, eos in Religionis controversiis delirare? Quis Christianorum de sua, aliorumque Religione, hucusque talia pronuntiare est ausus? Quòd si Phereponus de controversiis inter varias tantummodo Christianorum societates ferventibus hæc habet: quò vergat sua hæc sententia, animadvertat. Si manifestum satis, apertumque non est, neque esse potest, quænam è tot Christianorum societatibus veram fidem atque doctrinam cœlestem tueatur: ergo quælibet inter nos secta, quilibet Hæreticus, quanquam à Catholicorum, ipsorumque Protestantium dogmatis remotissimus, excusationem honestam prætendet, cur ejurare suas opiniones nolit. Ergo unusquisque, dum in Deum & Christum credat, & à pravis operibus abstineat in sua Secta & Religione æternam salutem se posse adipisci meritò arbitrabitur. Ergo ferenda erit omnium Hæreticorum colluvies; neque rationem Deus nos edocuerit discernendi mendacii & erroris à veritate; neque ullum in Ecclesia sua Christus controversiarum judicem constituerit, quo tamen Judæorum Ecclesia non caruit. Ergo Apostolus ad Titum 3. frustra monuerit, *Hæreticum hominem post unam & alteram correptionem devitandum*; & frustra rationem adjecerit, *quia subversus est, qui ejusmodi est, & delinquit, cùm sit proprio judicio condemnatus.* Frustra idem 2. ad Tim. 2. significarit, Hæreticorum sermonem cancri ad instar serpere, eosque à veritate excidisse, atque inter opera carnis enumeraverit Hæreses, quæ qui agunt, regnum Dei non possidebunt. Frustra Joannes in Ep. I. v. 2. hæc de Hæreticis dixerit: *Ex nobis exierunt, sed non*

erant ex nobis. Denique frustra Deus Ecclesiam unam, & concordem, & puram instituerit; & obtemperare nos jusserit Præpositis nostris; & Spiritum veritatis in eadem Ecclesia ad finem usque seculorum mansurum pollicitus fuerit; & Ecclesiam suam nobis audiendam edixerit, si consectaria quæque absurdissima recensere vellem, quæ secum trahit inconsulta Phereponi opinio.

Sed ego Hæretici hominis confessionem ultrò oblatam libenter accipio. Fatetur ille, non satis constare, in controversiis de Religione quibus partibus veritas adsit ac faveat. Eidem credimus; sed hæc de Hæreticorum solis conventibus vera esse possunt, & Hæretico ulli sentire aliter & pronuntiare non licet, dum seriò suæ Religionis dogmata ac methodum perpendat, & verum sincera confessione prodere velit. Ex quo enim quis è Catholica Ecclesia excessit, eamque visibilem, sanctam, errare nesciam, & judicem controversiarum negat: ille jam renuntiat principiis omnibus, quibus sibi palam fieri possit, ubinam certò veritas fidei regnet. Nimirum lex omnis credendi, hisce principiis abjectis, tum sistitur aut in interno afflatu, aut in viribus rationis suæ. Unusquisque autem se hîc pollere satis putat, & nemini vult concedere, sacras nempe Scripturas, prout sibi convenientius videtur, explicans, & in suam sententiam ubique trahens. Cùm ergo paria Hæretici omnes canant, & suum quisque sensum producat: quis non videat, manifestum satis inter illos esse non posse, quis in fidei controversiis erret, quisve attigerit veritatem. Quòd si manifestum id nequaquam est, ergo sine iniquitate una Hæreticorum societas in alteram sævire Religionis causâ non poterit; multoque magis inique aget, si in Catholicos, quos non solùm momenta rationum, sed antiquitas etiam, & Traditio tuetur. At Ecclesia Catholica divinis quibusdam privilegiis munita, evidenter intelligit ac sentit, à se veritatem, ab Hæreticis verò errorem stare. Ea quippe est, quam Deus locavit inter homines *columnam ac firmamentum veritatis*; quacum Christus pollicitus est se æternùm fore; in qua posuit visibiles, & ritè electos Pastores, atque Doctores; quæ ab alia aliqua Ecclesia, ut Hæreticis omnibus accidit, divulsa non est; quam audire, cui credere jubemur; nulli enim fallaciæ atque errori (quoties de dogmate, & de fidei controversiis agitur) obnoxia est; immo judex controversiarum omnium, in Religione occurrentium, à Deo constituta fuit.

Hæc autem omnia invictissimè confirmata reperias in Catholicorum scriptis. Confirmavimus & nos in hoc Libro. Ac proinde nullo negotio colligere jam possumus, quàm labili fundamento argumentum Phereponi, quàm stabili sententia Catholica innitantur.

Ubi enim Catholicis evidens sit, se vera tradere & credere, consequens etiam est, ut Hæretici contraria docentes, atque credentes, delirare quodammodo dicantur, & Orthodoxi istorum Judices meritò esse possint. Quòd si Hæretici errant atque delirant, ergo phreneticorum similes sunt, proptereàque coërcendi, & medicamentis etiam amaris ad sanitatem revocandi. Similes, inquam, sunt phreneticorum. Ut enim phrenetici, phantasiâ ex morbo vitiatâ, in furias acti, non sibi solùm, sed rei etiam publicæ esse damno atque incommodo possunt, ideoque cohibendi sunt: ita etiam Hæretici, intellectu propter errorem corrupto, cùm sibi, tum aliis nocere queunt, æternas in se pœnas derivando, & alios in eumdem errorem, eamdemque damnationem trahendo. Denique si etiam daremus, nulli alii Sectæ Hæreticorum nomen phreneseos convenire posse, at certè phreneticis accensendi erant Donatistæ, qui eò usque furebant, ut nedum in Episcopos Catholicos, sed in se ipsos sævirent, & se flammis ac morti sponte darent. Igitur quis non videat christianæ caritatis munus fuisse, ita illud hominum genus salutaribus quibusdam castigationibus veluti medicaminibus opportune aggredi, ut oculos tandem aperire vellent ad veritatis lucem? Augustinus autem eo in loco adversus ipsos Donatistas agit.

Quæ subinde Phereponus adfert, verba potius quàm argumenta sunt. Inquit enim: *Multitudinem, aut potentiam, quæ sibi jus judicandi vi adrogare solent, huc nihil facere, cùm veritatem penes plerosque & potentissimos fore nusquam promiserit Deus.* At certè Deus promisit, veritatem apud Ecclesiam suam fore. Catholici verò in sola multitudine atque potentia nunquam constituerunt veritatis fiduciam, sed in rationibus, in Scriptura sacra, in Traditione, atque in ipsis Christi apertissimis promissis, quæ nulla sibi societas, præter Catholicorum, vindicare potest. Inter Christianos nota quoque Ecclesiæ veræ fuit ac erit amplitudo, atque universalitas, ut ita dicam, ipsius. Habemus enim firmissimos Propheticos sermones, quibus ista amplitudo promittitur germanæ Christi Ecclesiæ. Hujusmodi notam invictissimæ aliæ veritatis notæ ita comitantur, ut cuicumque sine partium studio agenti innotescere semper queat, nos legitimum esse Christi gregem: quod de se ostendere nunquam continget Hæreticis. Subdit Phereponus: *Si ad ea usque tempora, quibus Vandali Ariani in Africa longè potentiores fuerunt, vitam produxisset Augustinus, vidissetque ab iis malè haberi Catholicos Afros, quasi impios ac phreneticos; facile sensisset se periculosa ratiocinatione esse usum contra Donatistas, & denuo cœpisset defendere sententiam; quam præ affectu retractarat.* Ut lubet, hariolatur hic Censor. At nos longè fidentiùs dicimus, Augustinum in Vandalica persecu-

tione positum, à sententia, quam tuemur, non fuisse recessurum. Neque enim facere Vandali poterant, ut minus quàm antea Augustino manifesta foret Catholicæ Religionis veritas, & Arianorum impietas. Ipsos potius, magis quàm antea, phreneticos fuisset arbitratus, quippe qui ad errorem adjunxissent etiam rabiem atque furorem. In hisce autem angustiis patientiam parant, ac parare debent Catholici; parasset & Augustinus: quod jam fecerant Majores nostri sub Imperatoribus Ethnicis, atque Tyrannis. Vandalis verò objicientibus phrenesim & pertinaciam Augustino, habuisset iste solidissimas rationes ipsis reponendas, quales nullus Hæreticus habere unquam contra Catholicos potest. Quamobrem cùm Augustinum tum deprehensurum fuisse argumenti sui vanitatem, Phereponus frustra somnians exclamet: *O infelicia argumenta, quæ paulò pòst mera sophismata facta sunt! O rationes imprudentes, ac fallaces, quæ errori æque patrocinabantur, ac veritati!* patiatur ille, nos hoc unum dicere, neminem leviùs & confidentiùs sibi triumphum canere potuisse, quàm nunc Phereponus faciat.

Pergit Censor, & Augustinum audire recusat, affirmantem, è Circumcellionibus multos jam Catholicæ Ecclesiæ redditos, damnare suam pristinam vitam. Non credit Phereponus, neque credendum putat, homines facinorosos, qui rationes semper antea spreverant, pœnis subitò adductos fuisse ad id profitendum, quod damnarant. Hoc ab ipsis factum arbitratur, ut potentioribus partibus ore gratificarentur; non enim verbis metu extortis habenda fides. Nimirum videtur hìc ignorare Phereponus rem sibi notissimam, nempe quale hominum genus Circumcelliones fuerint. Cum ceteris Donatistis errantes in fidei doctrina, rebelles Imperatoribus, in Catholicos mille modis, immo & interdum in se ipsos, morte sibi conscita, dementissime ac furiosissime sæviebant. Quid facilius, quàm aliquando animadvertere manifestum scelus? Quid verisimilius, quàm hosce homines à Catholicis territos, atque edoctos, in sese tandem fuisse reversos, prioremque agnovisse insaniam? Verane an falsa quis in tormentis fassus fuerit, tum dubitare possumus, cùm aliunde non constat, accusatum effecisse, quæ ipse fassus est. Potuit tum vis adhibita extorquere confessionem falsam. Dubium itidem erit, an quis vi admota errorem suum, pravamque sententiam revera, uti fatetur, agnoverit, cùm dubitari potest, num illud sit error, num prava sententia. At, ipso testante Pherepono, apertus erat error, manifestissima insania Circumcellionum antea furentium. Quis ergo, plerosque saltem illorum jam pacata mente pristinam vitam de-

testantes, ex animo tunc egisse non credat, & patentissimis denique cessisse rationibus? Quis ideo magis non credat, si recogitet, Catholicos in adhibendo rigore moderationem non fuisse oblitos? Sed Phereponus nihil facile credit, quod suæ Sectæ, suisque anteceptis opinionibus noceat. Et jam nobis timendum est, ne stultos in posterum vocet Judices Christianos, qui fidem unquam habeant confessioni, sive honestæ alicui promissioni reorum in tormentis factæ, & post ipsa tormenta confirmatæ; aut ne facinorosi, qui diu rationibus restitere, unquam ipsis cedant, quanquam pœnis meliora sapere, & ad mentem redire coacti, & quanquam rationes ipsæ dilucidam veritatem atque justitiam omnibus notam contineant.

Hasce autem rationes Donatistis magnâ curâ fuisse explicatas, auctor est ipsemet Augustinus. Inquit enim: *Si terrerentur, & non docerentur; improba quasi dominatio videretur. Rursus si docerentur, & non terrerentur, vetustate consuetudinis obdurati, ad capessendam viam salutis pigrius moverentur*, &c. Verùm ista non sufficiunt Pherepono. *Terror*, si ipsi credimus, *conjunctus doctrinæ tam vehementer suspectam facit; quippe quam putant homines, nisi vi & auctoritate fulciretur, sponte suâ collapsuram, nec terrore legum uti, nisi quia lumine veritatis sibi hominum animos conciliare nequit.* Sed quinam sint homines isti, qui ita judicant, quæsò nobis edicat Phereponus. Certe nonnisi homines facinorosi, cæci, & pervicaces. Nam pii, recte compositi, & dociles, ubi placidis animis doctrinam ipsam intime excutiant, secus judicabunt. At hac ipsa de causa facinorosis, cæcis, ac pertinacibus adhibentur terrores, ut attentum & ipsi animum adferant ad doctrinam cœlestem; atque ad veritatem, quæ sibi offeruntur. Hoc autem hominum genus, in errore & improbitate obfirmatum, male forsitan semper, vel sine tormentis, de doctrina judicassent, quippe qui non viderent, neque sentirent, illam lumine veritatis sibi conciliantem animos. Terrorem ergo adhibere licet, ut se recte edoceri patiantur; edocti verò agnoscent, suspectam minime esse doctrinam, quæ in eum solum finem terrore utebatur, ut in suæ veritatis lucem oculi pervicacium intenderentur. Quapropter Ethnicis antiquis, & Turcis terrore solùm, non autem doctrina (etsi doctrina, certe fallaci ac falsa doctrina), in suam sententiam populos pertrahere conantibus, Pherepони verba objici potuissent; non autem Catholicis. Et videat ipse Phereponus, quid scelestis ac improbis hominibus responderet, si eâdem argumentatione usi, justitiam cùm humanarum tum divinarum Legum suspectam haberent, eò quòd ter-

rore pœnarum armentur. Neque enim veritates Religionis minorem, quàm justitia Legum, in animos vim habere dicendæ sunt, si attente audiantur. Alioqui apud Deum & apud homines excusandi forent, quicumque in Religione aliqua, licèt falsissima, conquiescunt.

Adducit subinde Augustinus exemplum Dei O. M. qui nos certe amat, *& tamen nos non solùm docere suaviter, verùm etiam salubriter terrere non cessat.* Ad hæc Censor: *Quis homo audeat*, inquit, *sibi jus in ejusdem naturæ participes, idem ac Deus, adrogare, nisi qui se hominem esse sit oblitus? Quis enim ignorat, aliud plane jus esse Creatoris in Creaturas, aliud Creaturarum in se invicem, aliamque Dei ac hominum affectionem?* En quibus captiunculis Lectorem suum Phereponus detineat. Nemo sanus, multoque minus Catholici, tale jus in homines sibi unquam adrogarunt, quale Deo competit, omnium Creatori, ac Domino vero, & animas in gehennam mittere valenti. Sed quidem putarunt, & adhuc meritò putant, legitimis Regibus atque Magistratibus jus esse animadvertendi in sontes, quamvis ejusdem naturæ participes; & in officio continendi, & corrigendi, & terrendi homines, ne in errores ac vitia deflectant, sive ut inde revocentur. Quod dum præstant, non suo jure Magistratus & Reges faciunt, sed jure, quod ipsis Deus contulit, potestate regnandi collata. Neque propterea quòd omnis erroris & affectus in judicando & castigando sit expers Deus, Reges verò & Magistratus pravis affectibus erroribusque sint obnoxii, à judicando & castigando abstinere isti debent, dicendive sunt conservos suos non amare. Nam & amant, cùm injustos ad meliorem frugem revocandos justis plectunt flagellis; & amare etiam possunt, dum justos, & minime errantes, præ errore castigandos arbitrantur: à quo tamen errore abfuisse Catholicos in causa Donatistarum nos certò scimus. Quid ergo ad Augustini argumentum faciant Pheréponi verba, quodcumque in latus vertantur, non video, nisi ut persuadeant, nullum homini jus in alterum esse debere, & legitimis Regibus atque Judicibus nefas esse usum securis & fascium.

Hinc etiam responsio peti potest ad Phereponi iratas voces, minime ferentis, ab Augustino è vocatione Sauli divinâ vi peractâ exemplum sumi. Cùm enim illa prodigiose peracta fuerit, indignatur Phereponus, cum cœlestibus miraculis conferri vim à militibus lictoribusve Magistratuum allatam, *& quia Deus miracula interdum adhibuit ad homines convincendos, hinc colligi ideo licitum esse vi uti.* Si Augustinus, inquit Censor, *similes artes* [hoc est mi-

racula] *adhibere potuisset ad convertendos Donatistas, nihil erat, cur eum hic confutaremus, & omnem pervicaciam facilè vicisset.* Iracundiæ quæso Phereponus parcat, ne illius oculis turbidus affectus aspectum veritatis eripiat. Quandoquidem Augustino & Catholicis Regibus semper ad manum non sunt miracula, num ideo illorum caritas ab honesta severitate, aliisque artibus abstinere debet, quæ vincere pervicaciam Hæreticorum possunt? Sed animadvertat Phereponus, aliud esse miracula, aliud vim adhibere, ut quis ab errore ad veritatis cognitionem traducatur. Quanquam magna virtus sit miraculis, ne ipsa quidem tamen pervicaces facilè vincunt.* Testis ea miraculorum copia, quam Christus, Apostoli, Moses, atque Prophetæ fecerunt, persistentibus tamen in incredulitate Ægyptiis, atque Judæis. Hæc quoque in irritum cadunt, nisi potentis suæ gratiæ vi suavissima Deus agat in renitentium corda. At præter miracula usus est Deus vi externa atque sensibili, ut Saulum de persecutore Apostolum faceret. Dicimus ergo, Augustinum cum cœlestibus miraculis non conferre, quod est ad virtutem convincendi homines, salutarem illum rigorem, quem Reges interdum adhibent ad sanandos pervicaces Hæreticos. Neque affirmat, severitatem istam suapte natura aptam esse ad convincendos animos, & persuadendum verum; cùm id proprium sit rationum, atque argumentorum, ad quæ audienda reluctantes per rigorem trahuntur. Sed tantum infert, & rectissime infert, ideo licitum esse vi uti ad Hæreticos in meliorem sententiam perducendos, quippe quòd & Deus salubri violentia in eumdem finem interdum sit usus. Posuit nempe Deus Reges in terris vicarios suos, ut veram quoque protegerent Religionem, atque Ecclesiam, & veritati omnium præstantissimæ subsidium afferrent. Cùm verò Catholici Principes certissimum habeant, & meritò habeant, à se Religionem veram stare: cur ad ipsam amplectendam urgere homines pertinaces sibi subjectos, aut eosdem in ipsa continere, licitum sibi non putent, quando ipsemet Deus Saulum furentem ex equo dejiciens, & cæcitate percutiens, exemplo suo ostendit, vim in hunc finem usurpatam consentire posse cum caritate, atque justitia? Non poterat Augustinus, non poterant Catholici Imperatores miraculorum vi pervicaciam atque insaniam Donatistarum frangere. Fortasse ne ita quidem fregissent. Vim ergo aliquam salutarem, cujus exemplum Deus præmiserat, ipsis adhibere fas fuit; ut attentiores exinde aures & animos gens illa haberet, si tamen vellet, ad vim rationum, & ad veritatem doctrinæ.

CAPUT

CAPUT OCTAVUM.

Et Hæretici Catholicam Ecclesiam persequuntur. Augustinus & Africani Episcopi perperam insimulati impotentiæ atque ambitionis in Donatistas. Eorum Christiana Caritas, ut schismati finis fieret. Cur mortis Donatistæ quidam damnati. An, & quomodo piam Dei severitatem cum Afrorum Episcoporum severitate composuerit Augustinus. Non omnis persecutio mala. Recte id ab eodem Augustino demonstratum variis Literarum sacrarum documentis & exemplis.

PRobaturus Augustinus in eadem Epistola 93. posse dici, Ecclesiam Catholicam *persecutionem ab impietate & superbia Hæreticorum pati*, exemplum Apostoli adfert scribentis ad Gal. IV. 29. Isaacum ab Ismaële *persecutionem* passum, etiamsi legamus ancillam potius & ejus filium Ismaëlem, ab Isaaci matre Sara passos graves molestias. Excandescit hîc Phereponus, & ait: *Verum quidem est, Hagaram male habitam à Sara, sed eò hic non respicit Paulus, verum ad Ismaëlis actionem cum Isaaco protervius ludentis, quam vocat persecutionem, quamque confert cum persecutione, quam Christiani patiebantur à Judæis; & quæ non erat sita in eo, quod viderent Judæos superbos esse ac pervicaces [quod nemo, nisi Pœnus Rhetor persecutionem vocarit], sed in eo quod ab iis omni molestiarum & pœnarum genere afficerentur. Absurdum est conferri hasce persecutiones, quas tempore Pauli Christiani ferebant, cum affectione animi Episcoporum, & ceterorum Clericorum Afrorum, qua ægre patiebantur sibi contradici à Donatistis.* Alia addit, hoc est, omnia turbat Phereponus, Augustino quod sibi lubet affingens, ut in eum declamandi postea bellam occasionem arripiat. In hæc autem modestissima verba denique desinit: *Illudebat sane miseris Hipponensis Rhetor, quia sentiebat, omnia impune à se in illos potuisse dici.* Verùm sanctus doctor nihil Apostolo affingit, sed quidem Apostoli verba acute perpendit; neque ait, sitam fuisse in superbia & pervicacia Judæorum persecutionem, quam ab ipsis Judæis sustinuere Christiani; neque cum iis persecutionibus contulit molestias à Donatistis Catholicæ Ecclesiæ illatas. Hæc omnia è Phereponi cerebro nata sunt, inscio Augustino, & reluctan-

tibus Augustini verbis. Sed quidem comparabat sanctus Doctor Ismaëlis actionem in Isaacum, quam *Persecutionem* Apostolus appellat, cum Donatistarum aliorumque Hæreticorum superbia, pervicacia, & impietate, quam *persecutionem* quoque Augustinus vocat in Ecclesiam Catholicam. Sicuti enim *ille, qui erat secundùm carnem*, ab Apostolo dicitur persecutus fuisse *eum, qui erat secundùm Spiritum*, non alia de causa, quàm quòd *luderet* cum Isaaco [vocabulo מצחק *metzachek* utitur Scriptura sacra], quia ludus ille, quanquam institutus non esset ad afferendam gravem aut vitæ, aut animo, aut facultatibus Isaaci perniciem atque dolorem, nihilominus aut ex superbia, & protervia, & irrisione injurius erat dignitati Isaaci, aut ipsum edocebat cultum Idolorum, aut ad hereditatem eidem legitimo successori eripiendam tendebat: ita & persecutio appellari potest, quicquid Hæretici faciunt adversus Ecclesiam Catholicam ex superbia, ac impietate, etiamsi nullam vim atque molestiam inferant Catholicorum fortunis atque corporibus. Utrobique autem metaphorice forsan adhibetur *persecutionis* nomen, sed ut certe per illud significetur vere aliquod malum alterius corpori, sive animo illatum, & quisnam ignorat, quantum Ecclesiæ Dei noceant Pseudoapostoli, & Hæretici, *lupi* nempe *rapaces, non parcentes gregi*, uti eos Apostolus nominat Act. XX. 29. *loquentes perversa, ut abducant discipulos post se?* Quis ignorat, injustitiam, & superbiam, & impietatem Donatistarum, à quibus olim discissa est unitas Ecclesiæ, & vinculum caritatis, & ipsamet Ecclesia infamata; qui præter se solos, reliquam innumerorum Christianorum Rempublicam è fide excidisse putabant, idque ex dubia unius, aut paucorum culpa; qui Sacramentis vim non à Deo, sed à Ministri qualitate inesse contendebant, & in Catholicos, atque in se ipsos crudelia patrabant? Ab hujusmodi hominum genere persecutionem patiebatur, & adhuc patitur Ecclesia, graviorem interdum, quàm quas à Tyrannis est olim perpessa; in iis enim complurium animæ perduntur, in his sola corpora perierunt. Atque hæc est eo in loco Augustini sententia. Prostant Libri. Attente ac sincere consideranti verba, nihil inde aliud eruitur.

Quid est ergo, quod tam impotenter in *Pænum Rhetorem* Phereponus fertur? Nonne in hominem hunc æquiùs sua verba conveniunt? *Sed illudit Phereponus miseris Lectoribus suis, quia putat omnia impune illis cursim legentibus à se propinari posse.* Verum magis etiam fiet palam, quantopere eum transversum rapiat affectus, & malæ causæ tutela, dum carpit *affectionem animi Episcoporum, & cetero-*

rum Clericorum Afrorum, quæ ægre patiebantur sibi contradici a Donatistis. Ad quæ è vestigio addit: *Quis ferat eum persecutionem dici pati, cui dolet, quod non dominetur aliis, æque ac miseros, qui facultatibus omnibus spoliantur, in exilium mittuntur, fustibus caduntur, immo & occiduntur, nam hoc factum liquet ex Epistola C. in qua Augustinus intercedit ne fiat?* Hæc ille de Episcopis Afris, & Augustino potissimum, dicentibus, se persecutionem à Donatistis pati. Nihil autem ego adferam de mulctis, exiliis, & pœnis in Donatistas congestis ab Imperatoribus. Satis enim est monuisse, id hominum genus hæc omnia nimium commeruisse, cùm jam eorum Schisma non Deo tantùm & Ecclesiæ adversaretur, sed humanas quoque Leges pessumdaret. Quàm immaniter in Catholicos, eorumque sacra Templa, & vel in ipsos Episcopos cædibus etiam patratis grassati fuerint, quàm pervicaciter Imperatoriis edictis, & omnibus pacis consiliis restiterint, nemo ignorat, & ne ipse quidem Phereponus. Sed qualiter affecti erga Donatistas fuerint Africæ Antistites Catholici, eorumque Clerici, præterire non debeo. Cùm Augustinus pluribus in Libris, tum memorabile quoddam factum, nunquam interiturum, sat prodit, à Catholicis non res aut Cathedras Donatistarum, sed ipsos Donatistas fuisse quæsitos; eosdemque in Africa Præsules Catholicos à libidine dominandi longissime abfuisse. Antequam Carthaginiensis Collatio anno Ch. 411. haberetur, in qua de vera Ecclesia disputatio ineunda, & de concilianda pace inter Catholicos atque Donatistas agendum erat, deliberatum in Catholicorum Concilio fuerat, quibus conditionibus excipiendi essent Donatistæ post pugnam. In mentem aliquorum subiit offerre, ut vincentibus adversariis Catholici omnes Episcopatus muneri renuntiarent, & universæ plebes Africæ Christianæ accenserentur Donatistarum Episcopis. Quod si vincerentur Donatistæ, nihil tamen deperderent, dum in communionem Catholicæ Ecclesiæ redirent. Singuli Episcopi Catholici non indignarentur in honore & munere socium & æqualem habere, ubicumque Episcopi duo Schismatis causâ constituti ante fuissent. Uno eorum defuncto, alter superstes integræ Ecclesiæ præesset. Minime probatum iri hasce conditiones à reliquis Episcopis Catholicis Augustinus & alii nonnulli suspicabantur, quibus amor pacis, & caritas talia suggesserat. Nam & id contra Canones erat, & nonnullis incommodo gravi esse poterat. Verùm, ut ipsius Augustini verbis utar in Lib. de Gest. cum Emer. n. 6. *quando ventum est, ut hoc palam fieret, in Concilio universorum tam frequenti, pene trecentorum Episcoporum, sic placuit omnibus, sic exar-*

ferunt omnes, ut parati essent Episcopatum pro Christi unione deponere, & non perdere, sed Deo tutius commendare. Legatur Epistola ab eodem Concilio ad Marcellinum Tribunum hac de re conscripta, ubi præ ceteris egregia illa verba tacenda non sunt: *Episcopi propter Christianos populos ordinamur. Quod ergo Christianis populis ad Christianam pacem prodest, hoc de nostro Episcopatu faciamus. Si servi utiles sumus, cur Domini æternis lucris pro nostris temporalibus sublimitatibus invidemus? Episcopalis dignitas fructuosior nobis erit, si gregem Christi magis deposita collegerit, quam retenta disperserit. Nam qua fronte in futuro seculo promissum a Christo sperabimus honorem, si Christianam in hoc seculo noster honor impedit unionem?* Neque tum solùm Donatistis hanc in Episcopatu societatem Catholici obtulerant. Jam pridem id fecerant, uti significat Optatus Milevitanus Lib. 1. Hist.

Ecce memorandum facinus Episcoporum Afrorum, quorum caritas erga Donatistas contumacissimos in aliis etiam iisque plurimis occasionibus effulsit, ut jam satis intelligamus, nonnisi ab animo æquitatis oblito, aut furente præ odio, erumpere potuisse, quæ de illorum ambitione & dominandi cupidine nuper à Pherepono audivimus. Neque hîc detinebo Lectores, tot alia monimenta producendo, quibus constet, Catholicos Africæ Episcopos, & Augustinum in primis, id unum in votis habuisse, ut à stultitia, seu potius cœco furore Donatistas revocarent, ab extremis suppliciis immanium cædium reos vindicando, & eorum Clericis & Episcopis cum Ecclesia vera conciliatis pristinos honores ac munera quæque servando. Quî componi ista possunt cum iis, quæ infrà addit Pherepone? *Deus ex nostra salute nihil lucrabatur. Sed Afri Episcopi, auctoritate, dignitate, atque opibus eò majores erant, quò greges eorum numerosiores fiebant, quæ non ultima causa harum vexationum fuisse videtur.* Cur verò dicat Censor, Deum ex nostra salute nihil lucrari, juvat explicare legentibus, quàm male ista huic sedeant loco. Respondebat Augustinus Donatistis, Ecclesiæ Catholicæ crudelitatem objicientibus, severitatem hujusmodi non culpandam, sed laudandam. Caritas enim cum iis vexationibus conjuncta erat; & caritatem non minus misericordia, quàm severitas decet. Exempla inde multa congerebat, ut ostenderet, non ideo quemquam accusandum, quod alteri noceat, atque molestus sit; sed animum illius esse respiciendum, qui tum magis misericors, & benevolus, aut saltem justus est, cùm magis interdum sævit. Hanc in rem inter alia scribebat Augustinus, Deum proprio Filio suo non pepercisse, sed pro nobis omnibus tradidisse illum. At Pherepone: *Quid simile est actioni Dei patientis volentem filium suum occidi, in sa-*

latem humani generis, à sceleratis hominibus, ac molíminibus Ecclesiasticorum, qui concitabant Magistratus in miseros Donatistas? Tum petit Phereponus, an quisquam inter Afros tam perfrictæ frontis fuerit, *ut auderet postulare ab infelicibus Donatistis, ut crederent Catholicos tam bene erga eos, quos vexabant, affectos, quam erat Deus erga homines, cùm Filium suum vexationibus traderet, ut genus humanum salvaret?* Ad hæc addit, quæ nuper memoravimus; & orationem tandem ita concludit: *At Rhetor noster non tantum veri, sed ne verisimilis quidem, ullam rationem habet. Nec opus erat, cùm hisce argutiis minime cessuros, mulcta, carceres, exilia, mors manerent.*

Quàm plane verum est litigare volentem, rationes interdum, nunquam convicia deficere posse! Sed dolendum est, incidere Lectores non satis cautos in id Auctorum genus, qui nihil pensi habent in publicum efferre, quicquid non veritas attente perspecta exerere, sed ita præceps effutire jubet; quique sibi prius, tum auditoribus suis, magna confidentia imponere non dubitant. Quis autem, ut Pherepono jam respondeamus, tam leviter Libros Augustini, atque Historiam Donatistarum percurrit, ut statim non intelligat, quàm calumniose dicatur, nullam Augustino & Afris Episcopis curam fuisse veri, & ne verisimilis quidem; immo ne hoc quidem sibi necessarium illos putasse? Tot egregia volumina in Donatistas conscripta, tot Collationes quæsitæ ac institutæ, tot fortissimæ rationes à Catholicis adhibitæ, vel me tacente, produnt, an Augustino, ejusque in Africa collegis, veri ac verisimilis cura studiumque fuerit, & an potius severitatis quàm argumentorum vi emollire ac frangere ipsi optarint pertinaciam Donatistarum. Quod autem de morte Hæreticis eisdem illata Phereponus interserit, ludibrium pariter veritatis est. Severas in se leges, ut ita dicam, ab Imperatoribus extorserat immanis jam facta crudelitas Donatistarum. Ipsæ tamen leges severiores neminem mortis damnabant, eò quòd Hæreticus quisquam tantummodo foret. *Non supplicio capitali*, scribit Augustinus Ep. 50. nunc 185. Cap. 7. *propter servandam etiam circa indignos mansuetudinem christianam, sed pecuniariis damnis propositis, & in Episcopos, vel ministros eorum exilio constituto.* Si quidam ex iis morte violenta sublati sunt; pauci, & grassatores, & Circumcelliones multarum cædium rei fuerunt. Episcopi verò, & Augustinus in primis, intercessere semper, ne illò usque descenderent justus alioqui rigor, & cohibendi nimii furoris necessitas. Immo ipsas lenire mulctas, & leges ipsas mitigare, quantum licuit, omnium cura fuit. Id constat ex variis Augustini Epistolis. Quod si plus quàm par erat, quisquam mili-

tum Cæsareorum, sive Præfectorum, abusus est auctoritate legum in personas facultatesque Donatistarum, id in omnium æquissimarum legum conditionem referendum, quarum nulla hujusmodi infortunio obnoxia non est. Id contra mentem ipsius Imperatoris factum, & præcipue Episcoporum, omniumque proborum. *Hæc omnia*, aiebat Augustinus, *displicent bonis, & ea prohibent, & cohibent, quantum possunt: quantum autem non possunt, ferunt: & sicut dixi, pro pace laudabiliter tolerant, non ea laudabilia, sed damnabilia judicantes.*

Quod est ad comparationem divini erga homines affectus, & Episcoporum erga Donatistas, nemo certè Catholicorum ita desipuit, ut se cum Deo componeret. Sed nemo itidem futurus nunc esse deberet adeò sui oblitus, ut pravum in Episcopis Afris animum fuisse contenderet, eorumque tum ambitionem, tum avaritiam affirmaret causam dedisse invocandi in Donatistas legum subsidii. Qui Clericis & Episcopis Donatistis omnia ut prius intacta volebant, offerebantque vel Sedes proprias, ut eos Christo ac veræ Ecclesiæ lucrifacerent: qua ratione censeri, qua fronte dici possunt abominandis cupiditatibus ad vexandos Donatistas impulsi? Id multò minus suspicari nefas, si temporum illorum Historia sincere consulatur, & quantopere publicam pacem Hæretici illi immanitate sua turbarent, innotuerit, & quid eorum querelis atque calumniis S. Augustinus responderit, præcipue in memorata Epist. L. nunc 185. Ceterum petenti Pherepono, an quid simile reperiri possit inter actionem Dei tradentis filium suum pro salute hominum, & Catholicorum concitantium Magistratus in miseros Donatistas, respondemus non exiguam similitudinem intercedere, quantùm tamen patitur infinita operantium differentia, ut actiones assimilentur. Sicuti enim Deus, quò infinitæ suæ justitiæ fieret satis, & humanum deinde salvaretur genus, voluit, non quidem scelus Judæorum, sed tormenta & mortem Filii sui; ita etiam Episcopi Afri, quo à pertinaci errore, & à certo gehennæ periculo Donatistas deploratos averterent, castigationes in ipsos decerni voluerunt. Utrobique severitas, sed justa severitas conspicitur; utrinque caritas effulget; utrinque per severitatem magnum hominibus quæritur bonum, & proinde justa, pia, ac laudabilis cùm Dei, tum Episcoporum actio est, nisi quod hominum opus, quanquam justum & pium, nulla ex parte æquare potest divini operis pretium, atque successum. Neque porro necesse est, ut in omnibus, & minutissimè sibi respondeant res comparatæ, dum in eo vigeat similitudo, in quo res ipsæ assimilatæ fuerunt. Quæ cùm ita sint quis jam pudorem, sive ut dicere jam licet, impudentiam Pherepon non miretur, dum hac de causa ait: *Pudet immorari cen-*

futandis ejusmodi ratiocinationibus, quæ ne Logicæ quidem Tironibus hodie condonarentur?

Multò magis mirabitur Lector hominis confidentiam, cùm intelliget, nunquam institutam fuisse ab Augustino comparationem inter Deum ejusque actionem, & affectum erga homines, & Episcopos Afros, eorumque actionem, atque affectum erga Donatistas. Ideò tantùm exemplo Dei non parcentis Filio suo, sed eum pro salute hominum tradentis, Augustinus utitur, ut generale illud effatum probet: *Cum boni & mali eadem faciunt, eademque patiuntur, non factis, & pœnis, sed causis utique discernendi sunt.* Et infrà: *Discamus in similitudine operum discernere animos operantium, nec clausis oculis calumniemur, & benevolos pro nocentibus accusemus.* Opera similia multis exemplis ostendit Augustinus, & tamen quia diversi sunt operantium animi, diversæ operandi causæ: hi pios & justos, illi impios & iniquos se produnt. Certum autem est, Deum non solùm passum fuisse, ut innocens Filius suus à sceleratis necaretur, sed etiam voluisse, atque exegisse, ut tormentis ac morti offerretur ejusdem Filii vita. Et ipse Filius, volens quidem & liber, sed tamen obediens Patri usque ad mortem, & ejus æterno decreto, ac voluntati obsequens, traditus est Cruci pro nobis. Reus, impius, & damnandus nobis illico videretur, qui tale aliquid vellet atque exigeret, nisi ejus animum atque ita agendi causam discerneremus. Cùm verò infinita Justitia, atque infinita Caritas Deum permoverint ad hujusmodi actionem, propterea summe pia, justa & laudabilis fuisse cognoscitur actio illa Dei, qui alioqui nihil non pium, non justum agere potest. En ergo quem in finem, & quanto jure mentionem Dei tradentis Filium suum fecerit Augustinus, non comparans revera cum Episcopis Afris Deum, neque Moysen, neque Græcos pro Paulo Apostolo cædentes Sosthenem Judæum, neque Paulum eumdem, neque Apostolos, neque ipsum Christum: quibus tamen omnibus exemplis apposite probat, justum opus, & pium esse posse in aliquibus, quod injustum & detestandum postea deprehendatur in aliis. Pro sua liberalitate Phereponus comparationem istam aliò detorquet contra Augustini mentem, ne se declamationum tam citò materia deficiat, quanquam inter ista, ut vidimus, intercedere similitudo aliqua possit.

Sunt Augustini verba §. 8. in Epist. 93. olim 48. Cap. 2. *Si semper esset laudabile persecutionem pati, sufficeret Domino dicere: Beati, qui persecutionem patiuntur, nec adderet, propter justitiam.* Ad hæc ait Phereponus, Donatistas non solùm se prætulisse Catholicis, quòd persecutionem paterentur, sed quia, ut quidem putabant, hoc fiebat justitiæ causâ, cùm nollent id facere, quod sibi illicitum esse, ac Deo displicere

credebant. Tum addit, hanc animi affectionem laudandam, etiam in errantibus; vituperandos contrà esse, qui ab invitis extorquent, ut id faciant metu suppliciorum, quod illicitum esse putant. *Quamvis enim, quod inviti faciunt, naturâ suâ rectum esset, Deo non posset non displicere, qui non vult ore dumtaxat coli, sed potissimum animo, nec ab invitis quidquam accipit.* Ita ille. Et ei quidem gratias habebunt cùm Judæi, tum Muhammedani, & Gentiles, ceterique Hæretici vel pestilentiores, quòd plaudat eorum pertinaciæ in tuendis erroribus, in impietate servanda. Sed quid refert, quod ista protervia à non mala affectione prodeat, hoc est à voluntate non faciendi, quod illicitum putatur? Num propterea excusandi, immò laudandi Judæi, & Donatistæ, & reliqui, à Christo, aut à vera Christi doctrina, aversi? Dicat Phereponus, si audet, si potis est, & evacuet Crucem & Religionem Christi. Quòd si gentem illam ab ira Dei salvare nequit falsa illa persuasio, atque pervicacia: cur vituperandi quæso sunt, qui eos à tanta miseria liberare conantur, & in spem æterni Regni pertrahere? Nonne & hæc animi affectio in Catholicis laudanda, quippe à Christiana Caritate progenita? Certissimum autem est & apud nos, fidem à libera voluntate, non à coactione esse expectandam; Deoque non solùm non probari, sed invisos esse, qui animum ab ore discordem in Religione ferunt. Sed quæ à Catholicis interdum adhibentur in Hæreticos moderatæ castigationes, & usus modestus terrorum, non eò tendit, ut errantium voluntas adigatur ad veteres opiniones ponendas, & ad meliorem amplectendam; sed ut propter suppliciorum sive incommodorum imminentium formidinem animi & aures attentiores præbeantur doctrinæ sanæ, & veritatis prædicationi. Quòd si Deo displicet, quidquam ab hominibus invitis fieri, etiamsi id naturâ suâ rectum foret, non minus etiam eidem displicet, perniciosos & impios errores, ultro ab hominibus propugnari, quanquam credentibus se pro veritate certare. Quapropter si ad evitandas vexationes quisquam ficto animo ad veram fidem convertitur, id quidem ejus vitio aut infelicitate contingat, non autem Catholicis culpæ vertendum, qui quantùm in ipsis est, hominem illum & à primis erroribus, & ab illa gravi calamitate liberum optant, & liberare contendunt.

Pergit Augustinus ita scribere in memorata Epist. 93. Cap. eod. *Item si semper esset culpabile per ecutionem facere, non scriptum esset in sanctis Libris: Detrahentem proximo suo occulte, hunc persequebar. Aliquando ergo & qui eam patitur, injustus est; & qui eam facit, justus est.* Respondet Phereponus, hunc Psalmi centesimi locum, nihil facere ad persecutionem hominum, dogmata quæpiam bona fide amplectentium, nec

ceteroqui

ceteroqui deteriorum morum, quàm sunt reliqui cives. David enim ibi non agit *de quavis persecutione*, sed tantummodo pollicetur, se *à conspectu suo ejecturum* calumniatores omnes, loquiturque de delictis, societatem civilem perturbantibus, & de quibus non ex religiosis, sed ex civilibus legibus pœnæ sumi possunt. Nolo hîc disputare de sensu vocabuli Hebraïci, *Atsmith* אצמית, quod *tollam* Phereponus interpretatur; reliqui verò Linguæ sanctæ periti interpretati sunt, *succidam, disperdam, interficiam, interficiebam, & usque ad internecionem persequebar.* Neque itidem placet hîc inquirere, an pravæ opiniones in Religionis doctrina societatem civilem perturbent, & Ecclesiam scindant, & Deo sint invisæ, ac propterea pœnas quoque civiles mereantur à Regibus, quos Deus custodes etiam constituit Religionis germanæ, & Doctrinæ cœlestis. Prætereo etiam, nulli cœtui magis convenisse calumniatoris notam, quàm Donatistis, Cæciliani, Imperatorum, Judicum omnium, & Ecclesiæ universæ calumniatoribus conclamatis: quod ne ipse quidem Phereponus negat. Animadvertere solùm juvat, Phereponum non hîc minus quàm alibi imponere Augustino, sive nesciat, sive nolit apertissima illius sensa intelligere. Illo Psalmi loco utitur Augustinus, non ut ostendat, licere Catholicis persequi Donatistas; sed ut ostendat, non ideò quemquam statim esse culpandum, quòd persecutionem faciat; nam & sanctus David persequebatur calumniatores, neque tamen injustus idcirco fuit. *Si semper*, inquit, *esset culpabile persecutionem facere, non scriptum esset in sanctis Libris &c.* Propositis Psalmi verbis, conclusionem inde istam elicit: *Aliquando ergo & qui eam* [persecutionem] *patitur, injustus est; & qui eam facit, justus est.* Ubi vides, ex tribus propositionibus, quibus constabat Syllogismus à Donatistis instructus, solam primam universalem his verbis conceptam: *semper culpabile est persecutionem facere*, ab Augustino falsitatis argui, & meritò argui. Quocumque enim nomine appelles, quod Regius Psaltes comminabatur calumniatoribus, grave istis molestumque futurum erat, & proinde à persecutione minimè distabat, eique persecutionis, sed justæ minimeque culpabilis convenire nomen potuit. Vides etiam, ab Augustino ea Psalmi verba non accipi, quasi de quavis persecutione David loquatur, neque adhiberi, ut justa demonstretur persecutio Donatistis illata. Phereponus autem contra ventos pugnans, sibi fingit, Augustinum nihil aliud voluisse, quàm hoc postremum, à quo tamen tunc Augustinus alienus erat. Quare Censor in ea verba confidenter erumpit: *Hoccine est Scripturam, ut decet, interpretari, an temere arripere vocabulum malè intellectum, ut videaris aliquid dicere, cùm revera nihil dicas?* Hoccine est, & ego dicam, censuram agere, ut

decet, an tibi umbras effingere, ut in illas digladieris, & videaris aliquid evincere, cùm revera nihil evincas?

Ejusdem ponderis sunt sequentes Phereponi animadversiones; & utinam non pigeat Lectorem audire, ut me piget refutare talia. *Occiderunt impii Prophetas*, inquit Augustinus in eadem Epist. 93. olim 48. Cap. 2. §. 8; *occiderunt impios & Prophetas*. Ad quæ Phereponus: *Quosnam propter meras opiniones occiderint Prophetæ, debuisset dicere Augustinus; nam si quos occiderint propter malè facta, ex Lege ipsa Mosis morte plectenda, hoc nihil facit ad Donatistas, aut alios similiter errantes*. At Augustinus, si hoc objecisset Donatista aliquis, ut arbitror, serium risisset, non quia sibi deesset, quod hic responderet, sed quia nulla responsione opus erat ad hujusmodi interrogationem. Neque enim, dum hæc scribebat, sibi propositum erat, aut esse debebat, inquirere, cujus delicti causa occisi à Prophetis impii fuerint. Quæcumque enim causa Prophetas eò impulerit, injusta certè pœna esse non potuit, quippe quæ zelo Dei, & Deo ipso jubente de hominibus sumta. Hoc autem Augustino satis erat, ut universalem illam sententiam confirmaret à se productam, nempe: *aliquando & qui persecutionem patitur, injustum esse; & qui eam facit, justum*. Cur vis Augustinum debuisse dicere, quòd ad rem propositam nihil necesse fuit? Ceterum ex Deuteronomii Cap. 13. & 17. & 18. & ex nonnullis exemplis antiquæ Legis, non difficile fuisset hujusmodi etiam Phereponianæ interrogationi facere satis. Pergit Censor: *Præterea ostendendum fuisset, quidquid fecerunt Prophetæ, id licitum esse sub Novo Testamento; nam hoc penegat Christus disertissimis verbis Luc. IX. 55. 56. nec quemquam legibus à Christo latis solvere potest Augustini auctoritas*. Cupientibus Discipulis, ut Samaritæ flammis è cœlo demissis comburerentur, Christus ait: *Nescitis, cujus Spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare*. En Lucæ verba. Quid Catholici nonnulli ad ea respondeant, sentientes, morte quoque Hæreticos pertinaces posse juste mulctari: apud alios legere Phereponus poterit, cùm sibi vacabit. Nobis interim mitiora suadentibus satis est pro Augustino respondere, nihil pertinere ad Donatistarum causam locum illum Evangelii. Equando enim Donatistarum animæ à Catholicis perditæ fuerunt propter solam dogmatum sive opinionum differentiam? Quandonam ab Imperatoribus statutum fuit, ut Hæretici illi perimerentur, nisi fortè cùm turbatæ publicæ pacis, & cædium, & perduellionis rei deprehendebantur? Pœnæ dumtaxat moderatæ, levesque mulctæ in ipsos decretæ à legitimis Magistratibus, idque secundùm Christi Spiritum, & desiderio salvandi, non perdendi illorum animas, postea quàm nulla mansuetudine, nullis rationibus ab apertis-

ſimo errore, & à furore ſe non patiebantur revocari. Oſtendat Phereponus, quibus Chriſti legibus id in Lege nova interdictum fuerit, & quî Chriſtianæ Caritati adverſetur; atque erit tum nobis magnus Apollo.

Flagellaverunt Judæi Chriſtum, Judæos flagellavit & Chriſtus. Sunt Auguſtini verba. Quæ ita excipit Phereponus: *Quaſi verò flagellatio illa, qua Chriſtus pecudes, potius quam homines, ejecit è Templo, poſſit conferri cum crudeli flagellatione, quam Chriſtus paſſus eſt à Romanis Judæis gratificantibus. Aut Auguſtinus valdè ſpernebat ingenia Donatiſtarum, quibus ſe ejuſmodi ratiocinationibus os obſtruere poſſe ſperabat; aut multo majorem fiduciam habuit in Edictis Honorii, quàm in pondere rationum.* Jamdiu conviciis rem ſuam agere Phereponus inſtituit. Sed ego veri ſtudioſos atque ſinceros Lectores rogabo, ut perſpiciant, quàm opportune Phereponus ſuam hic bilem in Auguſtinum rurſus exoneret. Dixerat ſanctus Doctor: *Planè ſemper & mali perſecuti ſunt bonos, & boni perſecuti ſunt malos. Illi nocendo per injuſtitiam, illi conſulendo per diſciplinam. Illi immaniter, illi temperanter. Illi ſervientes cupiditati, illi caritati, &c.* Tum exemplis rem firmat, atque inter alia memorat Chriſtum à Judæis flagellatum, qui & Judæos in Templo vendentes & ementes flagellis ceciderat. Exemplum hoc appoſite cadere ad confirmandam Auguſtini ſententiam univerſalem nemo non videat. Certiſſimum enim eſt, tam Chriſtum, quàm Judæos, rem illam præſtitiſſe. Sed Chriſtus bonus conſulendo per diſciplinam malis, iſti mali nocendo per injuſtitiam bono, id præſtitere; ille caritati ſerviens, iſti cupiditati; ille temperanter, iſti immaniter. Quid eſt, quod intentioni Auguſtini planè hîc non reſpondeat? Sed, inquit Phereponus, cum Judæorum crudeliſſimo rigore conferri non poteſt mitiſſima ſeveritas Chriſti in Judæos; & Judæi è Templo ejecti pecudum ſimiles fuere, ac flagello propterea digni; Chriſtus autem innocentiſſimus fuit, & ingenuus moribus. Quis rogo acutum Phereponi ingenium jam non miretur, tantum diſcrimen inter Chriſtum & Judæos noſtris demum temporibus reperientis? Immò, ſi Pherepono credimus, quis non agnoſcat Auguſtinum aut ſtupidum, qui diſcrimen iſtud non animadverterit, aut callidum, qui diſſimularit? Verùm, ut ſeriò agamus, dicat Phereponus, num Auguſtinus ſibi probandum ſumſerit, malos parem perſecutionem in bonos, & bonos in malos ſemper exercere? Si probandum id non ſumſit, ſed quidem, non minus bonos quàm malos, ex diverſis tamen cauſis, perſecutionem agere; quid refert animadvertere diſcrimen inter Chriſti, & Judæorum flagellationem? Obſtatne diſcrimen illud, quominus immeritò Judæi Chriſtum, Chriſtus Judæos meritò, reipſa flagella-

nit? Præterea nonne & hanc ipsam differentiam significavit Augustinus, dum inquit, bonos persecutionem temperanter facere in malos, & malos contrà immaniter sævire in bonos? Quos si Judæi è Templo expulsi pecudes erant, num propterea mali, & nocentes, & plectendi non fuere, quando *orationis domum fecerant domum negotiationis; & speluncam latronum*? Quacumque ex parte animadversionem Phereponi contemplemur, nihil occurret adversus Augustinum. Quid aliud ergo Phereponus inde obtineat, nisi prodere se scientissimum pessimæ omnium censuræ, quæ tum fit, cùm nos arreptis temere Auctorum verbis, neque mente, consilioque eorumdem Auctorum considerato, somniamus in iis, quæ postea stylo nostro libere insectemur? Porrò ex his judicent æqui amantes, num Augustinus Donatistarum, an potius Phereponus Lectorum suorum ingenia valdè spreverit, hæc scribens, quæ tam facilè sophisticam redolere noscuntur.

Mitto non absimiles hominis illius notas in ea verba Augustini: *Traditi sunt Apostoli ab hominibus potestati humanæ; tradiderunt & Apostoli homines potestati satanæ*; quia nihil ad rem illæ faciunt, & unâ eâdemque responsione jam per nos confutatæ fuerunt. Cùm subinde Augustinus sentiat, ideò Apostolorum tempore non invocatam fuisse Regum auctoritatem in præsidium veræ fidei, quia nondum Rex ullus erat Christo deditus: ita respondet Phereponus: *Quasi verò ea non fuerit nativa indoles Regni Christi, quod ipse testatur non esse hujus mundi, quamobrem legionibus minimè defendebatur. An non potuit Christus, si voluisset, ingentem copiam Judæorum ad arma, ut se tueretur contra inimicos; & quod viribus humanis deerat, vi divinâ miraculorum perfacilè superare, si ita Deo visum fuisset?* Utique Christum id potuisse, cum Pherepono affirmamus. At qui venerat ad instituendum, atque exercendum spiritale Regnum in terris, Regnorum temporalium jura & leges intacta relinquere, non evertere, voluit. Exemplo itaque suo tantùm significavit, Pontifices, Sacerdotes, & reliquos spiritales Ministros suos jus armorum secularium sibi tribuere non debere. Ostendit, non esse fidem suam, Turcarum ad instar, vi gladii propagandam, & ad eam suscipiendam invitos homines extremis suppliciis non esse cogendos. Demum nos docuit, excitandas non esse vel pro vera fide seditiones populorum adversus legitimos Reges, & contra Præpositos nostros: quod Anabaptistæ, Calviniani, & alii Novatores, ipsique olim Donatistæ, sunt ausi. Nunquam verò Christus docuit, legitimos Reges, qui non sine causa gladium portant, & ministri Dei sunt, peccare, & inique facere, si veram fidem, quam ipsi favente Deo amplexi fuere, & fidei unitatem, fartam tec-

tam in populis sibi & Ecclesiæ subjectis servare, ac à ruina, & divisione tueri velint, & salubribus in eum finem suppliciis temporalibus in refractarios utantur. Immò piis Regibus, & politicis Magistratibus hoc onus incumbere, cùm recta ratio, tum sacrarum literarum exempla persuadent.

CAPUT NONNUM.

Quod Augustinus de Rogatistis, & de vexatione Hæreticorum, sententiâ mutatâ, scripsit, non immitem eum, neque Proteum arguit. Hipponensis civitas credenda est non ficto animo Schisma ejurasse. Inter Catholicorum & Muhammedanorum Persecutiones quàm magna differentia. Sententia Augustini de divina gratia non excludit utilitatem pœnarum in Hæreticos pertinaces. Nullo jure culpatus à Pherepono Augustinus, culpans Donatistam asserentem, neminem cogendum esse ad bonum.

Rogatistas, qui Schisma ab ipsis Donatistis fecerant, alloquens Augustinus in laudata Epist. 93. Cap. 3. §. 2. ait, illos quidem reliquis Donatistis videri mitiores, quòd cum immanissimis Circumcellionum gregibus non sævirent; sed non ideò mitiorem inde ipsorum animum ostendi posse. *Sævire vos nolle dicitis; ego*, inquit Augustinus, *non posse arbitror.* Immite ac inhumanum Pherepono videtur hoc Augustini responsum, & alienum à mansuetudine, quam præ se ferre solebat. *Qui enim*, ait, *noverat eorum animos? Annon poterat fieri, ut ex animo ab omni persecutione abhorrerent? Facilè sanè hoc mihi persuadeo.* Et Augustinum, quippe affectu occæcatum, ideò tam futilibus rationibus usum fuisse pronuntiat. Sed utinam sibi semper tam facile de aliorum animis bene persuaderet Phereponus; neque enim adeò frequenter, ut vidimus, & visuri sumus, Augustino & Catholicis malediceret, ineptis tantummodo & virulentis suspicionibus indulgens. Equidem quin mitiùs respondere potuerit Augustinus, inficias non eo. Quid enim dissimulemus Christianæ Caritatis loquelam in his casibus? Verù n Augustinus ita sibi respondere fas licitumque putavit, ut Rogatistas moneret, ipsos non idcirco se à persecutione facienda alienos venditare posse, quod reipsa non facerent; nam & ad faciendam vires deerant (erant enim Rogatistæ numero tantùm

decem) & eorum auctor Rogatus à contentionibus minimè abstinuerat. Ceterùm è vestigio subjicit Augustinus, se mitem hunc animum in Rogatistis ponere, & credere velle. *Sed ponamus*, ait, *vos etiam nolle, quod non valetis &c.* Hoc autem omittere Phereponus non debebat, si agere sinceriùs cum Augustino statuisset, quem alioqui mansuetum virum ipse negare non potest.

Fatetur infrà Augustinus, se olim in ea sententia fuisse, ut Hæreticos nulla molestia temporali afficiendos arbitraretur; sed aliam se posteà mentem induisse, ex quo tum experimenta, tum rationes validissimæ sibi nimium persuaserant, non justam solùm, sed utilem planè ac necessariam interdum esse hanc agendi rationem. Ad hæc Phereponus ait, Augustinum, uti norat *ex Rhetorica institutione* id dicere pro temporibus, quod causæ postulabant, ita etiam pro temporibus sensisse. Etsi daremus, Augustinum ex institutione Rhetorica novisse in utramque partem dicere, non quod veritas, sed quod causæ postularent: num illum excogitare etiam aut credere possumus adeo excordem, & impium, ut eamdem servare consuetudinem vellet in tanti momenti rebus, atque ubi de Religionis, & Ecclesiæ honore, & de sua, ac aliorum æterna salute agebatur? Id suspicari, id credere sine ulla prorsus causa, atque ratione, cùm inhumanum, tum iniquum esse, quis non intelligat ex ipsius Phereponi nuper allatâ sententiâ? Mutavit opinionem Augustinus; at vi exemplorum atque rationum victus. Id quotidie prudentes, & veritatis amantes faciunt, qui meliorem sententiam amplexi in ea consistunt, & consistendum sciunt, & tum potissimum, cùm ad æternæ salutis periculum, atque ad leges divinas res pertinet. Attamen Phereponus hæc subjicere non erubescit: *Quis dubitat, quin si Ecclesia Africana à persecutione abhorruissent &c. contrariam causam copiose peroraturus fuisset? Ego sanè nullo modo dubito, quin si illum apud Vandalos vexatæ ab Arianis Ecclesia Africana causam dicere oportuisset, contrariis planè usus esset argumentis &c.* Non solùm Phereponus ipse non dubitat, sed neminem alium dubitaturum esse ait, quin Augustinus tunc Proteum acturus fuisset. Quo quid durius dici possit, non facile reperias. Nos contrà, & Augustini sanctitate perspecta, & Ecclesiæ Catholicæ argumentis bene perpensis, neutiquam dubitamus, quin Augustinus perstiturus in ea sententia fuisset, quam hic post illum tuemur. Quòd si Ecclesia Africana à persecutione Hæreticorum, sive, ut melius dicam, à salutaribus remediis ac pœnis in ipsos experiendis abhorruisset, non ideò id factum fuisset, quòd illicita hæc remedia Episcopi censuissent, sed quòd opportuna atque utilia tum temporis minime judicassent; quod contingere interdum potest. Augusti-

nus verò, si ad tyrannidem usque Vandalorum protraxisset vitam, utique illorum damnasset, & confutasset rabiem in Catholicos, quia uti impia erat Vandalorum, & olim Paganorum doctrina, ita ipsorum rigor pro eâdem doctrina propaganda injustus erat. Catholicorum autem nunquam damnasset piam severitatem in Hæreticos, quippe in cœlestis doctrinæ, & germanæ Religionis præsidium adscitam, & magna moderatione exercitam.

Augustinus in eadem Epist. 93. Cap. V. §. 17. affirmat, Civitatem suam, *quæ tota erat in parte Donati, ad unitatem Catholicam, timore Legum Imperialium, conversam fuisse*, & Schisma deinde ita fuisse detestatam, ut eidem nunquam immixta fuisse crederetur. Sed nullam ei fidem habet Phereponus; *Difficillimum* enim putat, *ut grandiores natu, & perspicacioris ingenii homines alieniores multò non fiant a doctrina, quæ iis vi ingeritur.* Si Donatistas evidens injustitia non divisisset ab Ecclesia Catholica; si item Ecclesiæ huic non essent (quæ certè illi sunt, & apud nullos Hæreticos sunt) aperta veritatis signa; si denique rigor solus à Catholicis adhibitus fuisset, non autem explicatæ, atque inculcatæ Donatistis ejurandi Schismatis manifestæ rationes; immò si rigor ipse, licèt moderatus, eò dumtaxat respexisset, ut invitis Doctrinam Catholicam ingereret, & non ideo potiùs adhibitus fuisset, ut converteret animos pervicacium ad auscultandam diligentiùs meliorem sanioremque doctrinam: Si, inquam, hæc omnia in Donatistarum causa non præcessissent, parcere aliquo pacto possemus Phereponianæ suspicioni, quanquam rationibus destitutæ. At cùm hæc omnia conveniant in illam causam, nimis æquum est credere, non ficto, sed vero animo conversos fuisse Hipponensium plerosque, uti & alios Donatistarum populos non paucos, quos Augustinus commemorat. Mitto alia in hanc rem argumenta, quippe solâ teste experientiâ res confici potest. Nostris quippe temporibus in Galliarum Regno idem fere conspeximus, quod sua ætate vidit Augustinus. Num affirmare Phereponus poterit, immensum Calvinianorum numerum ad fidem & unionem Catholicam ibi conversum, inter quos & grandiores natu, & perspicacioris ingenii homines, & docti viri, immò Pastores ipsi fuere, omnes à Catholicorum doctrina alieniores factos, cùm ipsam & amplexi fuerint, & constanter adhuc teneant? Quin ex iis aliqui simulatum animum ad Catholicam Ecclesiam detulerint, negare nolo. Verùm plerosque scimus, & contendimus, ex animo egisse, & apertissime novisse, quantùm Hæresi & Schismati adhærentes, à veritate & caritate abessent: quod & Donatistarum plerisque ad eamdem Ecclesiam conversis contigisse olim, fidenter nobis persuademus, & Augustinus aliique testantur.

Ceterum Phereponus, ne ubique ductum se nobis præbeat, fatetur, adolescentes, & Hæreticorum filios Catholicis placitis educatos, sincerissime Fidem Catholicam amplecti. Non est hic exiguus salutarium terrorum fructus. Sed adhuc idem Censor *contendit, Schismati finem imponi vexationibus nonnisi inique atque inhumane posse.* Quibus rationibus hoc ille contendat, ignotum est nobis; nam quas hactenus depromsit in Augustinum, nihil solidi habere deprehendimus; & contrà solidissimæ adhuc vigent, quas Augustinus attulit, quasque Phereponus aut infeliciter insectatus est, aut attingere ausus, ut puto, non est. Attamen hæc fortasse, quæ subjicit, rationum loco Censori fuerunt. Inquit enim: *His artibus non modò Schisma ex pertinacia aut imperitia ortum, sed & omnem veritatis cognitionem tolli, ut liquet vel ipsius Africa exemplo, in qua Muhammedanorum furor extinxit illic Religionem Christianam, similibus artibus iis, quibus evulsum fuerat olim Schisma Donatistarum. Igitur*, tandem concludit, *non erat quod de eventu gloriaretur Augustinus, qui omnium vexationum par est.* Si Augustini Epistolam iterum legisset, aut studiosiùs semel legisset Phereponus, intellexisset, Augustinum nequaquam de illo eventu gloriari, quanquam Catholicis futurum esset gaudio, tot populos amplecti, ad unitatem fidei, atque ad veram Ecclesiam reversos. Id ille refert, ut causam tantummodo prodat, quare ab antiqua sua sententia ipse discesserit. Nempe verebatur olim, ne Legum terror ex apertis Hæreticis fictos Catholicos faceret; quam tamen suspicionem deinde sustulit experientia ipsa. Quod reliquum est, etsi injustæ vexationes [ita Deo propter hominum scelera permittente] parem cum justis effectum sortiantur [quo tamen eventu caruere tot Paganorum sævissimi conatus in Christianam gentem], nihilominus animadvertere debemus, nonnisi temere comparari hac in re potuisse Catholicos cum Muhammedanis. Orthodoxi ac legitimi Imperatores in populos sibi & Ecclesiæ subjectos, sed pervicaces, & per apertam iniquitatem ab eadem Ecclesia vera sejunctos, pœnas moderatas constituebant, ut iterum ad ovile Christi perditas oves revocarent, neque prius errantes revocarent, quàm erudiissent, eisque errorem pristinum manifestum fecissent. Muhammedani contrà in solo terrore, & vi acinacis, ratione omni reposita, sine ullo dominationis legitimæ jure, sine bona causa, populos alienos in antiqua Religione stantes, ad novam amplectendam coëgere, quam Catholicæ præferendam nemo liber, & ingenio valens persuadere sibi possit. Quid hìc simile sit, non video; & ne ipse quidem Phereponus videat, utpote qui neque diffitetur,

Donatistas iniquo titulo secessionem olim à Catholicis fecisse, neque diffiteri potest, falsam esse & absurdam Muhammedanorum fidem atque sævitiam. Etiamsi ergo iisdem artibus cùm Catholici tum Muhammedani usi fuissent, & par utrinque fuisset eventus, quia tamen jus legitimum, & justa causa, & recta Doctrina Christianis Imperatoribus erant, hæc autem Muhammedanis deerant: nefas profectò erat Pherepono, rigorem pro custodia veritatis adhibitum cum rigore pro impietate propaganda usurpato conferre. Ut toties Augustinus ostendit, immo, ut quotidie nobis cernentibus usuvenit, cùm boni, tum mali persecutionem faciunt; sed juste illi, inique isti; illi odio, sive errore incitati; isti caritate, & veritate ducti. Oppresserint ergo Donatistas Catholici, Catholicos Muhammedani; Justitia nihilominus semper faciet, ut illos laudemus; injustitia, ut istos damnemus. Denique dissimulare quidem possumus, dici Muhammedanos similibus artibus usos ad extinguendam in Africa Religionem Christi, ac usi Catholici fuerint ad auferendum Donatistarum Schisma: quod certe nunquam ostendetur; sed absolvere plane nequimus Phereponum sine ulla ratione contendentem, per hujusmodi vexationes non solùm Schisma, sed & omnem veritatis cognitionem tolli. Id jure de Muhammedanis artibus, & Turcica crudelitate canatur; immetito & falso de Catholicis; sicuti ex ipsa Donatistarum Historia liquet. A Catholicorum parte evidens veritas stabat. Nihil intentatum Catholici relinquebant, quo istam pertinacibus persuaderent; eo collineabat Romanarum Legum terror, ut se Donatistæ edoceri paterentur eamdem; & plerique edocti, insaniam præteritam ex animo detestabantur, errore veteri perspecto, & nova veritate imbuti. Quid hîc simile cum cœca feritate ac impietate Turcarum? & quis dicere audeat, in hisce casibus atque conditionibus veritatis cognitionem tolli, cùm contrarium evidenter curetur?

Infrà nequit capere Phereponus, quomodo ita ratiocinari posset Augustinus, *qui credebat homines ad Deum solâ gratiâ internâ, & electis solis concedendâ converti, & ad vitam æternam adduci. Quid enim*, inquit, *magis alienum à gratia divina, quàm mulctæ, exilia, atque alia supplicia?* At nos respondemus, utique fidem non ex meritis, sed ex gratia venire. Sed cùm ipsa Fides ita sit Dei donum, ut actus etiam sit liberi arbitrii, & omnes jubeamur bene sentire, & recte agere: propterea homines cuncti, ad bene sentiendum, & recte agendum solicirandi sunt. Consilia, præcepta, leges, prædicatio Evangelii, & variæ convincendi, ac hortandi ra-

Oo

tiones in hunc ipsum finem adhibentur. Correptio autem, quæ ut habetur Proverb. 29. *tribuit sapientiam*, modò inferre, modò conservare potest donum Fidei, & prodesse hominibus. Quare non solùm laudanda, sed etiam gratiæ divinæ instrumentum dicenda est. Neque verò nos, quia gratia Dei non sine tamen libero arbitrio probos homines facit, à bonis operibus abstinere debemus, aut cessare ab urgendis ad bona opera ceteris fratribus. Neque item Apostolica Gratiæ Doctrina obstare debet, quominus injustos, impudicos, & blasphemantes Deum, legitimi Judices adjuste, pudice & pie vivendum salutaribus pœnis impellant. Nos quod nostrum est, faciamus; gratia quod suum est, faciet. Sed si ista non capit Phereponus, multò minus capere ego nescio, cur ipse loqui his verbis pergat: *Quis dicere sustineat, qui modò pudore aliquo teneatur, nec omnem Religionis reverentiam exuerit, irritam plane esse verbi divini prædicationem, nec gratiam divinam cum ea conjungi, nisi accedat persecutio?* Iram quæso non profundat Phereponus. Non Augustinus, non Catholici unquam sensere, *irritam plane esse verbi divini prædicationem*, nisi illam persecutio comitetur. Immo nos affirmamus, Evangelii potissimum prædicationi Deum conjungere suam gratiam, suisque gratuitis donis reserare per illam aditum consuescere. Sed negari non potest, quin irritus quoque interdum sit prædicationis istius effectus, vel quòd attentum animum ad illam homines non adhibeant, vel quòd pervicaciam & cœcitatem luci veritatis, & pulsanti gratiæ opponant. Atque utinam Judæi, Muhammedis sectatores, Gentiles, & tot Hæretici, hujus calamitatis fidem nobis non facerent. Ergo ut ejusmodi pertinacia & cœcitas amoveantur, atque ut animum in prædicationem veritatis solertiùs homines intendant, rigor & moderata severitas interponuntur interdum à legitimis Regibus sive Magistratibus, non sine ingenti animarum fructu. Qua in re, ut patet, non statuunt Catholici vim animorum emolliendorum in vexationibus adhibitis, sed in gratiæ divinæ efficacia, quæ his modis tum utitur, ut de pertinacibus hominibus, incuriosis, & nolentibus, attentos ad verba divina, & volentes faciat. Neque verò unquam à salutaribus hisce pœnis Catholici disjungunt prædicationem Evangelicæ veritatis, sed potius ad eas tantummodo confugiunt, ut ista prædicatio studiosiùs auribus accipiatur, & in mentem fluat.

Ad Augustini Epistolam centesimam quintam Phereponus notat, Augustinum nimio affectu occæcatum, in eo falsum fuisse, quod Donatistis, indulgentiam suæ factioni ab Honorio Imperatore concessam dictitantibus, mendacium exprobrarit. Nam, in-

quit Phereponus, eo tempore [uti è Concilio Carthagine XVIII. Kal. Jul. Anni 410. habito constat], libertas facta omnibus fuerat cujusvis Religionis sequendæ, ideoque non mentiebantur Donatistæ. Lectores autem suos Censor adire jubet Augustini vitam ab erudito Benedictino proxime præteritis annis elucubratam Lib. 6. Cap. 7. §. 2. ut Augustini errorem manifestiùs intelligant. Nos Auctorem vitæ Augustinianæ adimus, & utique inde edifcimus, aliquando ab Honorio Augustino per dolum expressam, & revera promulgatam fuisse Legem Hæreticis faventem, quam non dubitamus, quin Donatistæ etiam in sui favorem interpretarentur. Verùm Donatistas ab antiquis Legibus liberare animus Honorio non fuit; Epistola verò memorata Augustini [uti animadvertit & recte infert eruditissimus Scriptor vitæ ejusdem] scripta fuit, antea quàm reapse libertatem cujuslibet Religionis colendæ concessisset Honorius, quanquam Donatistæ famam jam concessæ evulgarent. Quare intelligat Lector, quanta huic Censori habenda sit fides.

Presbyterum quemdam Donatum, è factione item Donati, existimantem, & identidem repetentem, *neminem cogendum esse ad bonum*, Augustinus ita alloquitur in Epist. 173. aliàs 208. §. 2. *Attende quid Apostolus dixerit: Qui Episcopatum desiderat, bonum opus concupiscit. Et tamen tam multi, ut Episcopatum suscipiant, tenentur inviti, perducuntur, includuntur, custodiuntur, patiuntur tanta quæ nolunt, donec iis adsit voluntas suscipiendi operis boni.* Phereponus pag. 498. Animadv. primò difficilem se præbere videtur ad credendum, fuisse olim, aut nunc *esse, qui vere cogantur dignitates & opes Ecclesiasticas accipere, cùm antea nollent.* Scilicet nihil ille veretur in suspicionem adducere omnia, & ubicumque eum incessit cupido, ipsi Augustino abrogare fidem. Et sane miror, hominem illum adhuc ignorare, vetari nos ab æquitate & caritate male sentire, immo non bene sentire de aliis sine potenti ratione. Ut enim hominis improbi est, neminem alium credere velle probum; ita imperiti est negare, quod nunc ipsa testatur experientia, & multò magis Augustini tempore testabatur. Numquid enim ille tam hebes, aut impudens fuerit, ut rem veluti vulgarem, & Donatistis compertissimam narraret, quæ multis jam non constaret exemplis? Immo complura antiquitatis monumenta, quæ hîc innuere supervacaneum puto, hoc idem adhuc dilucide testantur. Deinde Phereponus ita disserit: *Sed qui ita coguntur, putant etiam ipsi Episcopatum esse opus bonum; nec eum refugiunt, quasi malum quidpiam, sed tantum quod ei oneri recte ferendo impares se judicent. At Donatistæ*

malum per se esse ac Deo displicere, quamvis ea in re errarent, putabant id quod facere cogebantur; nec vexationibus aliter ut sentirent adduci poterant. Detecto hoc Augustini paralogismo, res poscebat, ut aliquo documento Lectores suos Phereponus dimitteret. Inquit igitur: *Itaque nihil ad rem hoc exemplum facit, nec adhibetur ab Augustino, nisi more eorum Rhetorum, quibus satis est vel levissima verisimilitudinis umbra, ut sibi rectè ratiocinari videantur; cujusmodi hominibus nimis scatuerunt per multa secula Christiana Ecclesia, sed præsertim illo ævo. Optandum esset eos, qui publice causam Ecclesiarum suscipiunt, paulo studiosiùs Dialecticæ & Rhetoricæ severiori operam dare, ne tot sophismata, ac inanes phaleras plebeculæ venditarent.* Et nos optamus, Ecclesiasticos non solùm viros, sed & omnem veritatis cultorem, Dialecticæ ac Rhetoricæ severiori multum studere, ut à sophismatis ac inanibus phaleris abstinere discant. Sed itidem optamus, ut Critici viri non minus Modestiæ, quàm Logicæ, studeant, atque à petulantia temperent; neque generali censurâ quemquam, veluti indoctum, sophistam, ac levissimarum mercium propolam, traducant, quòd ipsum aliquando errasse deprehenderint. Præterea optamus, ut magnos viros jam functos humanis rebus si quando emendandos suscipiunt [quod certe per nos licet], sine supercilio, sine malignitate emendent, & *modeste atque circumspecto judicio de tantis viris* pronuntient, uti jam Quintilianus monebat; neque impotenter insultent ingeniis tam bene de re literaria, & de Veritate, & de Religione alioqui meritis; immo non prius quempiam ex iis carpant, quàm sibi satis constet illorum error. An ab æquissimis hisce honestisque legibus Phereponus quidquam discesserit, jam puto Lectores sobrios atque honestos ante me dudum intellexisse. Sed hìc vix ille ferendus, quòd tam universali sententia percellat Augustini seculum, quo floruere tot illustres, magnique nominis, ac ingenii Scriptores. Multò minus ferendus, qui nobis exhibere audet Augustinum Logicæ studiis perfunctorie excultum, quando vix alium inter veteres offendere possumus, qui acutiori mente, & meliori Dialectices usu, cùm res poscebat, veritatem investigarit, defenderit, & Sophismata caverit. Nam quod & apud illum paralogismus quandoque occurrere aliquis possit, non ingenio, non voluntati, non Logicæ neglectui tribuendum id est, sed hominum conditioni miseræ, cui nullus propterea insultare sibi licitum putat, nisi qui se hominem esse fuerit oblitus.

Sed quid, si ne hìc quidem Augustinus contra Logicam peccarit, ubi tanquam in opportuno loco ipsum ad Logicam addis-

cendam amandare videtur Phereponus? Quid si Logicæ se minus gnarum, ne dicam Sophistam, hic se Phereponus prodiderit, ubi sophisma Augustini sibi redarguendum putat? Periculum faciamus. Quid aiebat Donatus ille Donati sectator? *Neminem cogendum esse ad bonum. Deum dedisse homini liberum arbitrium; ideo non debere cogi hominem nec ad bonum.* Hoc ex Augustini Epistola nuper laudata discimus. Quid Catholicus ad hæc respondere debuit? Num ostendere, Donatistarum Schisma esse malum, Unitatem Fidei & Ecclesiæ Catholicæ bonum esse? Id fecisset inopportune. Neque enim poscebat Presbyter Donatista, ut sibi demonstraretur, *bonum esse* redire in Catholicæ Ecclesiæ gremium. Non aiebat: *Neminem ad malum esse cogendum.* Aiebat: *Neminem cogendum esse ad bonum.* Hoc est, aut jam sibi persuaserat *bonum esse*, quod Catholici sibi inculcabant, aut saltem non negabat, & concedebat, *id esse bonum*, aiebatque *se sic velle errare, se velle perire* in Hæresi sua, uti infrà Augustinus tradit. Quid aliud ergo Logicus vir ad Donatistæ effatum reponere debebat, nisi ostendere, homines *ad bonum* quoque impelli posse, atque debere? Quod Augustinus apposite facit producto vulgari eorum temporum exemplo, cui vel ipsi Donatistæ nihil objicere vellent, eorum nempe virorum, qui ad Episcopatum suscipiendum, hoc est, ad bonum amplectendum, cogebantur. Nihil ergo facit huc animadvertere, Donatistas malum putasse id, quod facere à Catholicis cogebantur. Ex Donati ultronea confessione assumebat Augustinus, id bonum esse. Tum ex Logicæ regulis id tantummodo evincebat, quod solum à Donato negabantur, videlicet, *cogi homines ad bonum debere.* Si *bonum* id esse negasset Donatista, tum Augustinus aliter sibi ad negantem respondendum novisset. Quamobrem nemo Logicæ præceptis instructus non intelligat, quantum ad rem faciat illa Augustini responsio, & quantum contrà à Logica alienum fuisset ea respondere, quæ si Phereponum audire volumus, respondenda tunc erant. Pudere deberet hominem Criticum tam supine Censorem agere.

CAPUT DECIMUM.

Non infamatur ab Augustino Ecclesia trium priorum seculorum, neque eidem affingitur aliqua dissimulatio iniqua. Non omnis persecutio improbata à veteribus Christianis, sed ea tantùm, quæ pro errore contra veritatem exercebatur. Neque Ethnici criminari jure potuissent pœnas moderatas in aversos à Religione vera statutas. Augustinus erga Manichæos mitis, sed non idcirco incusandus, quòd salutares Hæreticorum vexationes deinde laudarit.

FAcile ab iis, quæ ad Epistolam 185. olim 50. Augustini pag. 521. Animadv. habet Phereponus, expedire sese posset, quicumque Donotistarum insaniam, aut ex ipsius suprà memorati Presbyteri facinore, aut ex tot aliis Historiarum monimentis colliget, eoque magis qui demum animadverterit, quàm nullis rationibus, sed solùm indignis suspicionibus omnia corrumpere, & denigrare Phereponus soleat. Quam artem si in isto Censore probare velimus, jam nihil erit, in quod sævire impune non possimus, culpamque falsitatis conferre. Sed ne hic quidem is sine responso dimittendus est, quippe multum exspatiatur, ut ostendat, Augustinum non animadvertisse, quantum ipse universam Ecclesiam Christianam trium priorum à Christo nato seculorum suis dictis infamaret. Quî tam male Ecclesiam habeat Augustinus, videamus. Donatistis dicentibus, *non petiisse à Regibus terræ Apostolos talia*, hoc est, ut vulgò dicitur, non invocasse seculare brachium pro tutela Religionis veræ, Augustinus respondet in ead. Epist. 185. Cap. V. §. 19. *Quis tunc in Christum crediderat Imperator, qui ei pro pietate contra impietatem leges ferendo serviret, quando adhuc illud Propheticum complebatur: Astiterunt Reges terræ, & Principes convenerunt in unum adversus Dominum & adversus Christum ejus?* Tum addit, ex quo Imperatores Christianæ Religioni dederant nomen, potuisse illos, & debuisse pro ipsa Religione tuenda, & errore profligando, leges condere, christiana tamen moderatione dignas. Hinc Phereponus inferr, Augustini mentem esse, à primis Christianis improbatam non fuisse persecutionem omnem: quod si verum esse ponimus, infamis ex Phereponi sententiâ fuisset Eccle-

sia sub Ethnicis Imperatoribus, graviter semper de persecutionibus, quasi humanitati contrariis, conquesta. Expectamus à Pherepono argumentum, quo palam fiat, tam absurda consectaria venire ex Augustini sententia. Ecce. *Si enim dicamus Christianos antiquiores ea tantum de causa vexationes damnasse, quòd in ipsos exercerentur, non in Ethnicos: habendi erant callidi dissimulatores, qui tempori dumtaxat serviebant; cùm damnarent quasi impia & inhumana, quæ ipsi libentissime fecissent, si potuissent.* Tum è vestigio hæc alia subjicit: *Neque enim vetustiores Christiani damnabant persecutionem, quam ipsi patiebantur, sed omnem omnino, quæcumque esset.* Postrema hæc verba si perpendantur, quamvis speciem præferant rationis, & confirmationis superiorum, nihil tamen aliud continent quàm id, quod in quæstione est. At quæso non adferat pro re comperta Censor iste, à vetustioribus Christianis omnem omnino quæcumque esset, persecutionem damnatam fuisse. Hoc ille dicit, sed hoc illi adhuc demonstrandum restat. Superiora ergo repetamus Phereponi verba, quæ sanè ad rem propositam faciunt. Ad ea verò ita respondemus, antiquos Christianos non ideò de vexationibus fuisse conquestos, quòd in se, & non in Ethnicos, exercerentur; sed quidem quòd exercerentur contra veritatem, & contra veritatis patronos, & in patrocinium patentissimæ impietatis, & infelicissimi & apertissimi erroris. Expostulantes de iniqua crudelitate nunquam negarunt, quin moderatæ persecutiones aliquæ à legitimis Regibus exerceri licite possent, ut ab impiis opinionibus pars populi sibi subjecti liberaretur. Ergo nihil dissimulabant Christiani veteres; neque tempori serviebant; neque libentissime idcirco Ethnicos persecuti fuissent, si potuissent; nam quamvis id liceat, ægre tamen à Catholicis semper factum est; neque parem Ethnicis vexationum mensuram reddidissent Catholici; neque alia præstare cupiebant, quæ nunc sibi Phereponus fingit; atque adeo sententia Augustini veterem Ecclesiam minime infamat.

Sensit Phereponus hæc sibi illico reponenda esse; quare hanc nobis justam defensionem eripere conatur, ita scribens pag. 521. *Non poterant dicere Christiani, se veritatis esse patronos, Ethnicos mendacii. Nam quamvis verum hoc esset, controversia illa etiamnum pendebat, dum Ethnici contra sentiebant; armaque eis in Christianos, interea dùm Christiani ipsi fierent, suppeditabantur; nam dum se pro veritate stare illi putabant, debebant ex Christianorum sententia vexare aliter sentientes.* Quamvis Ethnici se pro veritate stare putarent, attamen Christiani minus perspicaces fuissent, & rationem convincendi, atque exarmandi superstitiosi furoris nunquam prudenter iniissent, si persecutionem omnem,

quæcumque sit, damnassent. Tunc enim Ethnici, qui sese elumbes planè sentiebant, cùm eò res veniebat, ut Christianos ostenderent non pios, non veritatis patronos, se verò non impios, non mendacii sectatores; vires resumsissent, & fortissimos, immò ex una parte invictos se præbuissent adversus Christianam gentem. Nimirum dimissâ quæstione illâ, utrobi, nempe, veritas, & Religio vera staret, lubentissime in alteram quæstionem invasissent, num, scilicet, improbanda sit persecutio quævis. Argumentis autem tum à naturali ratione, tum ab omnium populorum institutis, tum ab ipsis Christianorum sanctissimis Libris, facilè ductis, ostendissent, licere Magistratibus legitimis persequi, & divexare, improbos ac impios, ut aut emendentur, aut justas dent pœnas. Nos contendimus, in hujusmodi controversia rationibus obruendos fuisse Christianos. Quòd profectò eorum apud Ethnicos bonam alioqui causam pessumdedisset, quasi Christiana gens, quam impiam atque superstitiosam illi credebant, ea falsa opinione eximere sese voluisset debitis impietati suppliciis. Saltem, ut quisque intelligere potest, difficilis illa quæstio difficilè composita fuisset, atque interim, dum componeretur, debacchati perrexisset confidenter in Christi gregem Paganorum furor. Restabat ergo, ut ad priorem quæstionem, quam unam revera nos dicimus agitatam, regrederentur Religionis Christianæ patroni, contemtoque Phereponi consilio, hoc solum peterent, hoc probarent, nempe ab impietate, atque à superstitione nimiùm abesse Christi fidem; impium contrà, atque superstitiosum esse Idolorum cultum, atque Ethnicos pro veritate minime stare. Si hîc vincebant Christiani, ex ipsorum Ethnicorum sententia divexandi ampliùs non erant; non enim illos, qui se pietatis & veritatis cultores probabant, suppliciis addicendos Ethnici credebant. At hoc facilè, & illico, & invictè ostendere poterant Christiani, vel Pherepono judice: tantùm eminet ac patet supra Ethnicorum superstitionem veritas Religionis Christianæ. Quòd Christiani tantùm serò profecerint, serò sævitiam Tyrannorum evaserint; non causæ infirmitati, non spreto Phereponi consilio, tribuendum, sed impotentiæ, & cœcitati Ethnicorum, quam hîc pluribus describere non vacat. Non ergo, ut Pherepónus autumat, arma in semetipsos Christiani suppeditabant Ethnicorum crudelitati, dum sentiebant, licere persequi impios; nam cùm se impios non esse è vestigio & evidenter ostenderent, simul etiam persecutioni modus erat illico faciendus. Ministrassent potius rationem perpetuò sæviendi, si [quod Pherepónus eos fecisse vellet] contendissent, ne in impios quidem & superstitiosos, & sacrilegos licitum esse animadvertere, & inique vexari,

vexari, quos ideo vexas, ut impietatem errorésque nefarios contra divinitatem ejurent.

Non conquiescit Phereponus, sed hæc addit: *Si potuissent prævidere Ethnici, adfore aliquando tempus, quo morte mulctarentur Diis sacra facientes à Christianis Imperatoribus, nec sine plausu Episcoporum, licet alioquin in partes abiissent; Christianos infamassent, quasi factiosos & malos homines, qui non dicebant, quod sentirent, cùm Religionem liberam esse oportere clamitabant.* Tum orationem suam ita concludit: *Nec dubito quin Ethnici, qui supererant in Imperio Romano, & vicini etiam Idololatræ, ut Persæ, talia Christianis objicerent.* Malè accidit vetustioribus Ethnicis, quòd hominem acutum, qualis est Phereponus, illorum ætas ac superstitio non tulit. Eos enim iste fortasse monuisset, ut in Christianorum animos profundiùs inquirerent, seque diligentiùs liberarent à gente seditiosa, & vindictæ sitim occultante. At nos æquius putamus, Ethnicos, si prævidissent, quæ verè à Christianis Imperatoribus præcipienda erant, nullâ infamiâ aspersuros fuisse Christianam sui temporis gentem; & siquidem fecissent, iniqua, ut ceteræ aliæ, fuisset hæc etiam accusatio. Nunquam enim clamitaverant Christiani, non licere legitimis Principibus superstitionem & manifestam impietatem proscribere, & salutaribus pœnis urgere impios ad meliorem sententiam; sed quidem superstitiosum & aperte sacrilegum Idolorum cultum Christiani appellabant. Deinde magna inter Ethnicorum & Christianorum persecutiones intercessit differentia; quippe Ethnici invitos Christianos coëgerunt, Ethnicos verò invitos nunquam coëgerunt Christiani veterem suam Religionem ejurare. Immò quæ capitalia supplicia memorat hîc malevolenti animo Phereponus, in neminem decreta fuere, quòd Ethnicismo intimè addictus esset, sive quòd Christo nomen dare detrectaret; sed in eos dumtaxat, qui externum Idolorum cultum, & nefaria sacrificia, impiosque superstitionis illius ritus vetitos exercere palam deprehenderentur. Quamobrem inique talia Christianis exprobrassent Pagani, qui sibi, cùm rerum potiebantur, fas esse censuerant, invitos etiam Christianorum animos cogere timore mortis ad ejurandum Christum, & Idola colenda. Iniquissime autem tanquam seditiosos, & vindictam anhelantes dictitassent Christianos, quos, uti sanctus Cyprianus, Tertullianus, & alia antiquitatis monumenta testantur, obsequium & fides erga legitimos Reges potissimum commendavit, quanquam in eum numerum & in eas vires excrevissent, ut Paganorum jugum excutere securi jam possent, & quanquam tam male quotidie haberentur à sævissimis Tyrannis, ut non destitui patientia ad miraculum accederet. Quare si

Christianis ea, quæ Phereponus sibi persuadet, objecissent Ethnici superstites, ipsi nunquam sanè ad Christi Religionem inviti coacti: habebant Christiani, quo eis ora statim obstruerent, seque à simulationis, & perfidiæ, & crudelitatis nota defenderent.

Cùm non sint, nisi suspiciones inanes, & odii dumtaxat ac livoris testes, prætereo notas, quas Phereponus habet ad Serm. CCCLIX. Augustini. Alia nos vocant. Quàm sincera Catholicorum, saltem plerorumque, caritas foret in Donatistas, jam suprà docuimus, & eorum temporum Historia luculentissime docet. In Animadversionibus autem ad Cap. 2. §. 2. Libri contra Epistolam Manichæi exosculatur Phereponus ea Augustini verba, quibus se à persecutione alienum, & mansuetissimum erga Manichæos præbet. *Illi*, inquit Augustinus, *in vos sæviant, qui nesciunt, cum quo labore verum inveniatur, & quàm difficile caveantur errores. Illi in vos sæviant, &c.* Sed oppido Censor dolet, Augustinum ad mortem usque in tam pia sententia non perstitisse; nam hunc Librum scripsit sanctus Doctor circiter Annum Christi 397. Anno autem 412. planè mutaverat mentem. Ne nos quidem inficias imus, quin pia fuerit illa Augustini sententia; ejusque verba nos quoque alte in eorum animos immissa vellemus, qui nimio interdum rigore in Hæreticos sæviunt, & perdere, quàm sanare malunt errantes. Verùm debuit Phereponus ostendere, impiam fuisse alteram sententiam, in quam se meliori consilio transiisse posteà Augustinus ipse fatetur. Nos æque piam, & Justitiæ consonam, & præterea Ecclesiæ ipsisque pertinacibus atque phreneticis utiliorem sæpe numero esse alteram etiam, dicimus. Ut enim pium esse potest facinorosis parcere, & non sævire in improbos, quia peccare humanum est, atque à vitiis criminibusque difficile abstinere se possunt homines, virtutemque sectari; ita pium, & æquum, & Reipublicæ, ipsisque scelestis utile est, in eos interdum sævire, ut aut ipsi, aut eorum exemplo ceteri emendentur. Neque aliter tum sentiebat Augustinus, vel cùm in priore sententia fuit; siquidem scribit in eodem Libro Cap. I. *Dominum per servos suos regna subvertere erroris, & emendandos esse potius, quàm perdendos* errantes. Ad emendandi autem rationem pertinere ait supplicia, exilia, orbitates, & molestias corporis. Cur verò mitiorem in Manichæos agendi formam probaret Augustinus ipse docet, quia olim ejusmodi errore deceptus difficillime ad lucem veritatis evasit. Ceterùm cùm ait: *Illi in vos sæviant, &c.* dubitare cogor, num respiciat ad justas punitiones, sive ad salutares pœnas à legitimis Magistratibus in Hæresim pestilentissimam decretas; an potiùs ad rationem disputandi, eosque coarguendi, quæ cùm aspera & sæva esse possit, lenis tamen potius Augustino

usurpanda videtur. *Ego*, inquit Cap. 3. §. 3; *sævire in vos omnino non possum, quos sicut meipsum illo tempore, ita nunc debeo sustinere, & tanta patientia vobiscum agere, quanta mecum egerunt proximi mei, cùm in vestro dogmate rabiosus & cæcus errarem.* Augustinus certè sævire flagris, & castigationibus in Manichæos non poterat; poterat quidem disputatione, ac Libris. Quodcumque tamen intelligas, certè nusquam ibi Augustinus damnat, uti Phereponus sibi persuasit, promulgatas à Christianis Imperatoribus in Manichæos leges. Quòd autem Phereponus miratur, ab Augustino cœptas esse probari Hæreticorum persecutiones, eodem tempore, quo gratiæ ineluctabilis inspirationi omnes bonas hominum actiones tribuere cœpit: jam diximus, divinam gratiam prædicationibus, cohortationibus, miraculis, & ipsis etiam salubribus vexationibus uti, ut viam sibi sternat in hominum corda, quibus nunquam adimit essentialem voluntatis libertatem. Valdè autem fallitur Censor, *si ineluctabilis gratiæ* nomine significare vult, *necessitantem* [ita liceat loqui] & Calvinianam gratiam Augustino placuisse. Non alia hìc ei fuit sententia, quam Catholicæ Ecclesiæ, ut jam doctissimi viri demonstrarunt; quare nil mirum, si cum ea Augustinus componeret sententiam de juste adhibendo rigore in pervicaces Hæreticos.

CAPUT UNDECIMUM.

Donatistæ multorum criminum rei, & puniendi quoque ex legibus politicis. Probata ab ipso Deo moderata Hæreticorum vexatio. Inepta declamatiuncula à Pherepono afficta veteribus Christianis, qui persecutionem Ethnicam ideò injustam vocabant, quia pro impietate erat. Maxima disparitas inter Ethnicos, & Christianos Imperatores, quod est ad vexationem subjectæ gentis. Ad summas potestates pertinet coërcere impios, & à vera Religione devios.

Libenter jam dimitterem istam quæstionem, si Phereponus, quem nimiùm urunt Dordracenæ Synodi tempora, & parium infortuniorum timor, finem loquendi hac de re facere posset. Tanquam ergo nihil hactenus attulisset, in Augustinum animosiùs iterum insurgit, cùm hujus Librum primum contra Epistolam Parmeniani commentatur. Decreverat Constantinus Augustus in Donatis-

tas, non semel in Cæciliani accusatione falsi convictos, animadvertere. Hoc immaniter, & Osio Episcopo suggerente, a Constantino factum, criminabatur Parmenianus. Iterùm Hæretico succinit Phereponus pag. 602; & ait: *Donatistæ propterea occidi non debuerunt, quòd de Cæciliano probare non potuerant, traditorem fuisse, aut à traditoribus ordinatum; vel quòd secessionem fecissent, quamvis immeritò, à reliquis Ecclesiis Christianis; si modò legibus civilibus ceteroqui parerent. Hæc delicta & vulnera mitioribus remediis curanda fuerunt.* Quasi civiles Leges gravissime non lædat, qui calumniis alterum petit; quasi severissimæ pœnæ ab iisdem Legibus propositæ antiquitùs non fuerint contra Calumniatores, & falsos accusatores, eosque potissimum, qui *ultimo judicio superati, Imperatorem gratiá corruptum fuisse criminabantur*, quales, ut ex Augustino intelligimus, Donatistæ fuere. Quo autem supplicio dignos ex ipsis etiam civilibus Legibus non reputaret Constantinus Donatistas, qui ad judicium suum toties appellarant, toties falsi convicti fuerant, & tamen Imperialia Decreta flocci facientes, quasi causam obtinuissent, furioso Schismate (cui falsa ipsa accusatio originem dederat) tam pervicaciter Ecclesiam dilaniare atque infamare pergebant? Attamen Constantinus, ipsius forsitan Osii precibus delinitus, longe mitiori sententia, quàm mererentur, Donatistas compressit, uti ex Historia constat: quod non satis considerasse, aut considerare noluisse Phereponus videtur.

Capite 9. ejusdem Lib. 1. contra Epistolam Parmeniani de Hæreticis ita scribebat Augustinus: *In quos ex occulto imperio Dei, per manifestum hominum imperium, multa quibus exercerentur severissime constituta sunt; nec solùm Hæreticis, quoquo modo saltem Christiano nomine dealbatis, sed etiam ipsis Paganis, &c.* In hunc locum ita scribit Phereponus pag. 603. *Rectiùs dixit Augustinus, quam putabat, occultum esse imperium Dei de vexandis Hæreticis; nam profectò adeo in Apostolorum scriptis latet, ut ne ipse, nec alius quisquam id proferre adhuc potuerit.* Tum addit, eo latente imperio, excusari non posse Christianos Imperatores, *qui Ethnicos imitati meras opiniones pro delictis habuerunt*, & contra sentientes gravibus pœnis affecerunt. Non enim res tanti momenti, *& cujus sunt tam horrenda sequelæ*, unquam à Christianis tentanda erat, Deo non tantùm tacente, sed etiam tot & tantis de amore in universum humanum genus iteratis præceptis disertissimis satis aperte rem vetante. Quod est ad Augustini verba, nemo non intelligit, *occulto Dei imperio* significari internam illam inspirationem, qua Deus cùm Reges, tum ceteros homines ad optimas & justas leges condendas, & ad virtutis ope-

ra occulte solicitare solet. Phereponus verò *imperium Dei*, sive præceptum, de vexandis Hæreticis aperte conscriptum in Apostolorum Libris exigit ab Augustino, quasi ab Apostolis omnia Regum jura Literis consignanda fuerint; quasi jus Regum in pervicaces Hæreticos, sibi atque Ecclesiæ subjectos, ex ipsis Apostolorum, aliarumque sacratum Literarum locis, rite non deducatur, & luculentissime demum non persuadeatur à recta ratione. Certe Hæreticorum vexatio res magni momenti est; sed nos nullas inde *adeo horrendas sequelas* novimus, aut saltem non alias, quàm quæ comitantur vexationem justam malorum ac improborum hominum. Ut enim istos ad meliorem frugem, ita illos ad meliorem mentem Magistratus legitimi, dispari tamen severitatis genere, pertrahere nituntur. Quod cùm accidit (& sæpe de Hereticis accidisse notum est), optima est vexationis adhibitæ sequela tum homini emendato, tum Regi emendanti: quæ certe optima sequela longe superat & pensat quæcumque Phereponus afferre contra possit. Homini autem non minus timendum sibi est ex impiis opinionibus, è contemtu Ecclesiæ, ex Hæresi & Schismate, quàm ex malis moribus. Proinde vituperare non potest moderatas Imperatorum Leges in Hæreticos, nisi qui pravas de Religione opiniones nihil hominibus, nihil Ecclesiæ veræ, nihil Reipublicæ nocere sentit, & iniquum putat urgere errantes, & pervicaces ad veritatem dignoscendam atque amplectendam, sive custodiendam. Neque verò quod tot præceptis amorem in humanum genus exposcat Deus, idcirco vexationes moderatæ in Hæreticos interdictæ dicendæ sunt. Nam vel ideo nos illas ab ipso Deo probatas affirmamus, quia ex amore sive caritate in Hæreticos exercentur, quos non minus quàm nos veritatis asseclas & erroris expertes vellemus, ut ipsi quoque nobiscum Deo miserante ab ira ventura liberentur. Amat & qui castigat. Innumera id exempla ostendunt, & Judicum in primis, qui justis pœnis nocentes plectunt, ut perversas eorum voluntates sanent. Alioqui ne morum quidem crimina Deus amantissimus hominum aut punita vellet, aut ipse puniret. Sed quod Censorem istum in tot paralogismos conjicit, illud est, quod tam Ethnicorum, quàm Catholicorum, atque Hæreticorum sententias de Religione pari gradu habet tanquam meras opiniones, hoc est, à certitudine æque dissitas: qua in re an non ipse, qui tamen se Christianum dicit, desipiat, eruditi judicent.

Ad Ethnicos Phereponus se rursus confert, quos capitali supplicio, si sacra Diis suis fecissent, mulctandos, decretum est ab

Imperatoribus Christianis. Crudelem appellat Censor, & Christiana mansuetudine prorsus indignam hanc legem. Augustino autem hujusmodi edicta laudanti talia reponit Phereponus pag. 603. *Hæc si possent laudari, omnia à Christianis, per tria prima secula, dicta contra persecutionem Religionis causâ, quasi stulta aut malâ fide dicta, essent habenda. Stultum enim fuisset id oppugnare, quod æquissimum esse putares; nam non persecutio ipsa quasi per se mala, potuisset ab iis oppugnari, sed tantùm quæ fieret contra recte sentientes.* Crambem recoquere nos cogit Phereponus, & reponere, oppugnatam à Christianis fuisse non omnem persecutionem, sed eas tantummodo, quæ exercentur in veræ Religionis perniciem, ac in tutelam impietatis. Id ergo olim oppugnabant Christiani suis vocibus & scriptis, quod iniquissimum esse putabant, cùm nempe ab impiis Ethnicis in Christianos recta sentientes fieret; æquissimum verò putabant, si pro veritate contra errorem factum fuisset. Quæ hîc quæso umbra stultitiæ? At inquit Phereponus: *Cupiebant Christiani ab Ethnicis, dum Ethnici erant, omnem persequendi animum abjici; hoc est, se ab iis non vexari, quamvis Ethnici crederent eos in errore versari, quod multis locis probari posset.* Nos expectabamus testem, aut rationem aliquam, quibus demonstraretur, Christianos omnem olim, quæcumque esset, persecutionem detestatos. Phereponus affert id solum, quod in quæstione est. *Multis locis*, inquit ille, *probari id posset.* Cur tam avarus est, ut ne unum quidem producat? At nos legimus Christianorum veterum Apologias, Justini, Athenagoræ, Minutii, Tertulliani, Cypriani, & similium, & nihil tale reperimus. Toti illi sunt in demonstranda veritate & probitate suæ Religionis, in calumniis evertendis, in Ethnicorum impietate, ac injustitia prodenda: quo facto rectissime concludebant, iniquam esse persecutionem, quam sustinebant, atque adeo ab ipsa cessandum.

At Phereponus, lubenter dimissis veterum testimoniis, mirabilem rationem loco eorumdem de suo penu educit, ita scribens: *Quòd si Christiani persecutionem non improbabant, si modò à recte sentientibus in errantes exerceretur, oportuisset eos, si animum nudare voluissent, sic Ethnicos alloqui: Nunc quidem, dum infirmiores sumus, ô Ethnici, à vobis dissentientes clementer ferri cupimus. Sed si quando rerum potiemur, ne fallamini, non eamdem clementiam vobis præstare statuimus: Aras, Templa, ac simulacra omnia evertemus, sacrificiaque vestra ita vetabimus, ut sacra Diis vestris facere vobis capitale futurum sit. Interea vos oramus, ut erga nos clementer vos geratis, dum superiores estis, quamvis, si unquam Imperatores Christianos habere possimus, vos quasi impios*

ſimus interfecturi, ſi Religionis veſtræ cultum tueri velitis. Poſt hunc locum, quem integrum afferre placuit, ne ſita in ipſo victoriæ ſpe fraudaretur Phereponus, nemo, ſi eidem credimus, non intelliget, aliter quàm Auguſtinus ſentire debuiſſe Chriſtianos vetuſtiores. *Hæc enim*, inquit Cenſor, *ſunt neceſſaria ſententiæ Auguſtinianæ conſectaria.* Nos verò nullum aliud conſectarium tam elegantis orationis à Pherepono confictæ videmus, niſi Phereponum ipſum in declamatoriis coloribus addiſcendis non fruſtra collocaſſe tempus. Nam qui trutinâ ſeveriore ſententiam Auguſtinianam expendunt, hæc tam *neceſſaria conſectaria* aſſequi intellectu non poſſunt. Primò ergo dicimus, veterum quoque Chriſtianorum ſententiam fuiſſe, licere Magiſtratibus legitimis coërcere impietatem, ac ſuperſtitionem, quæ verè talis eſſet. Pro iis *multis locis*, quibus contrarium oſtendi poſſe, aiebat quidem Phereponus, in ſpeciem minans, ſed non ſine induſtria à proferendis abſtinens, nos pauca dabimus. Juſtinus Martyr in Apologia ſecunda, quæ nunc ab eruditis prima dicitur: ἡμεῖς μὲν γὰρ πρὸς οὐδενὸς πείσεσθαι τι κακὸν δύνασθαι λελογίσμεθα, ἢ μὴ κακίας ἐργάται ἐλεγχώμεθα, ἢ πονηροὶ διεγνώσμεθα. Id eſt: *Noſtra*, inquit, *ratio eſt, à nemine nos quidquam mali pati poſſe, ſi non aut malefici coarguamur, aut pravi cognitâ cauſâ judicemur eſſe.* Infrà ſubdit: *Oramus, ut quæ Chriſtianis objiciuntur crimina, inquirantur; atque ſi ita ſe habere probata fuerint, pro eo atque par eſt, puniantur, ſeu potius acriùs etiam puniantur.* Præcipuum autem crimen Chriſtianis objectum, Impietas ac Irreligio fuit. Quare Juſtinus ab iſto in primis purgat Religionem Chriſtianam, ejuſque cultores, atque doctrinam. In eadem verba ſcribit Athenagoras in Legatione pro Chriſtianis. *Trium flagitiorum infamem rumorem de nobis ſpargunt: Impietatem, Epulas Thyeſteas, concubitus inceſtos.* ἀθεότητα, Θυέστεια δεῖπνα, Οἰδιποδείους μίξεις. *Quæ ſi vera ſunt, nulli vel ſexui, vel ætati parcite, ad pœnas rapite, &c.* Tum rogat, ut ſi commenta hæc ſint, atque calumniæ, à ſæviendo temperent contra juſtitiam. Rogat, ut de Chriſtianorum vita inquirant, quam innocentem invenient, & de eorum opinionibus, quas veras & pias non cognoſcere nequibunt. Impietatis autem calumniam ſibi primo loco ſuſcipit diluendam.

Num ergo perſecutionem quamcumque, an illam tantummodo, quæ contra probos, pieque ac rectè ſentientes fit, damnarent Chriſtiani antiquiores, ex his judicent æqui Lectores. Tertullianus itidem, quamvis unà cum aliis meritò conquereretur, à Romanis Chriſtianos propter diverſas de Diis opiniones tam crudeliter vexari, cùm tamen reliquis Philoſophis in Imperio Romano liberum foret, quæ vellent de Diis, & de Religione Ethnica ſentire: idem, in-

quam, Tertullianus Cap. X. Apologet. agnoscit, Christianos jure ac merito fore plectendos, ubi falsa & impia esse ostenderetur eorum sententia de Diis. *Scimus*, inquit, *Deos non colendos. Itaque Sacrilegii, & Majestatis rei convenimur. Summa hæc causa, immò tota est, & utique digna cognosci, si non præsumtio, aut iniquitas judicet: altera quæ desperat, altera quæ recusat veritatem.* En quo in loco statuat ille totum quæstionis cardinem. In opinionum videlicet examine. Si vera de Diis sentiant Christiani; injusta vexatio fuerit. Sin impia & sacrilega; tum justa persecutio. Addit propterea. *Exigere debetis, uti probemus, non esse illos Deos, & idcircò non colendos; quia tunc demum coli debuissent, si Dii fuissent. Tunc & Christiani puniendi, si quos non colerent, quia putarent non esse, constaret illos Deos esse.* Quibus ex verbis planè videas, non solùm non improbatas, sed probatas à veteribus Christianis persecutiones, cùm contra errorem ac impietatem fiebant; quæ ipsa Augustini sententia est.

Ergo non inquiat Phereponus, quæcumque ab iis Christianis dicebantur contra persecutionem adversus se commotam, mala fide fuisse dicta. Damnabant ii atque detestabantur persecutionem injustam, qualis apertissime erat, quæ contra eosdem fiebat; non autem damnabant, quæ juste fieri poterat contra patentissimam Ethnicorum impi etatem. At Phereponus reponit: Ergo animus erat Christianis persequendi, cùm possent, Paganos, & *oportuisset eos, si animum nudare voluissent*, ad Ethnicos loqui concinnâ illa oratione, quam nuper ex ore ipsius excepimus; *aut certè nihil obstabat, quominus eorum dicta sic interpretarentur Ethnici, si Christiani credebant, quod hisce temporibus credebat Augustinus.* Mirum est, hominem acutum nondum perspexisse, aut perspicere non potuisse, quantùm intersit inter sentientem, licere aliquid facere, & volentem, sive cupientem facere id quod licitum creditur. Christiani veteres utique arbitrabantur; fas esse impios vexationibus moderatis ad meliorem sententiam incitare. At quis Logicam veram edoctus inde veluti necessarium consectarium deducat: ergo & cupiebant persequi impios? Innumera sunt, quæ facere licet; & tamen homines facere neq; cupiunt, neq; volunt, quia & ipsum non facere licitum est. Ridiculum præterea est, eam Christianis affigere orationem, cùm Christiani illi nondum scirent, an opus aliquando futurum foret suppliciis ad cohibendam Ethnicorum superstitionem; & an Ethnici omnes Christi fidem ultrò non essent amplexuri; & an Imperatores sibi addictos tam citò habitura esset Christiana Religio. Deinde num spectabat ad privatos Christi fideles dicere: *Nos statuemus, nos evertemus, nos vetabimus*, nos persecutionem faciemus? Regum, non privatorum, ista sunt jura; & velle

velle talia ad Reges pertiner, non ad subjectos. Neque adeò inepti erant Christiani illi, ut incertam volunratem Imperatorum futurorum tam circumscripte, tam fidenter in Ethnicos interpretarentur, cùm ne certum quidem sibi foret, quis rerum status futurus esser, cùm Ecclesia hujusmodi Imperatores habitura erat. Quod ab Ethnicis interrogati respondere poterant, illud erat: An Imperatores, [si quando societas Christianorum habebit] contra vos asperi quicquam sint constituturi, nos latet. Scimus quidem, si id ab ipsis fiet, licite faciendum ex vestra ipsorum opinione, qua fas licitumque creditis impios & sacrilegos vexare, ut ad veritatem assurgant. Quod est ad nos, paratissimi ad ostendendum sumus, & evidenter ostendemus, si nos audire sustinebitis, si æquas aures præbebitis rationibus, unam nostram Religionem veritatis & pietatis esse Magistram; atque adeò nullum vobis justum esse titulum tam crudeliter sæviendi in Christianam gentem.

Sed quod Phereponianæ declamationis absurdum auget, est comparatio instituta inter persecutionem ab Ethnicis in Christianos, & alteram à Christianis in Ethnicos commotam, quam postremam Pherepomus invidiosissime commemorat, & lepidè ex ipso Christianorum ore audire nos facit. Neminem ex Ethnicis interficiendum sanxere Christiani Imperatores, quòd Ethnicismo adhæreret, quòd superstitionem minimè ejurare vellet, quòd Religionem Christianam non amplecteretur. Vel Honorii, & Augustini tempore ingens Paganorum copia pacificè agere sinebatur intra fines Imperii Romani, & in ipsa urbe; immò ad Consulatum usque ascendebant Proceres aperte Pagani. Quid hìc quæso simile cum persecutione teterrima ab Ethnicis tamdiu facta, cujus erat scopus invitas Christianorum voluntates, sine rationum pondere, & solo mortis metu, cogere ad abnegandum Christum, & ad colendos mortuos Deos? Quid ergo adversus Ethnicos ab Imperatoribus Christianis constitutum est? Nempe externum Ethnicæ Religionis, sive ut melius dicam, publicum superstitionis exercitium Cæsarea lege interdictum, & capitale supplicium contra inobsequentes propositum fuit. Hanc legem *crudelem, & christiana mansuetudine prorsus indignam*, Pherepono appellare placet. Verùm vel ex ipsis Hæreticis Principibus nemo licitum sibi nunc non putat, cùm externum cultum, publicumque exercitium interdicere illarum Religionum, quas impias & sacrilegas esse credit, tum inobedientes extremis plectere rigoribus. Petat homo ille à Batavis suis, ab Anglis, & reliquis Protestantibus, num id facere liceat, quando licitum sibi omnes duxerunt [in hoc tamen errantes] à suis proscribere finibus ipsius Catholicæ Religio-

nis exercitium: quam, ut cæco odio ferantur, comparare nunquam audebunt cum impia & manifesta Paganorum superstitione. Præterea videat novus iste Patronus Ethnicismi, qui nunc audeat crudelitatis postulare Imperatores, quòd in suo Regno tolerare noluerint publicum Idolorum cultum, quem tantopere execrantur divinæ Literæ, & eradicandum jubet Deus; & non eradicare cùm possis, crimen est, intactâ tamen in hominibus subjectis arbitrii libertate relictâ. Talia ab homine Christiano; & nequaquam hebete, expectanda non erant; eoque minus, quòd ipsos Christianos ita loquentes inducat, ut videantur liberas Ethnicorum voluntates olim coëgisse ad Christi fidem, & multis cædibus eorum fregisse contumaciam: quod falsissimum est.

Pergit Phereponus pag. 603; & adversus Augustinum demonstrare conatur, minimè pertinere ad Imperatorum potestatem coërcere, vel punire impios, & à Religione vera alienos. Inquit autem, summis Potestatibus demandatam solùm fuisse legum civilium, & publicæ tranquillitatis tutelam; nullam verò societatem esse, quæ iisdem potestatibus detulerit *curam opinionum, præsertim Theoreticarum, ita ut eas sanciant, quæ ipsis placebunt, proscriptis omnibus aliis, atque auctoritate sua, & armis, si necesse sit, è Republica eliminatis.* Tum addit, neminem tam insanum esse, qui putet sibi necesse esse sequi opiniones summæ potestatis; alioquin innumera inde consequerentur absurda. Sed quid attinet ultrà immorari in illius rationibus referendis? Quæcumque ille habet, quadrare forsitan possunt in Batavorum, & Anglorum ἀνομίαι, apud quos seculares Potestates, sive civiles Magistratus, sibi jus perperam arrogant dirimendi Religionis negotia atque controversias; & apud quos [si principia sequi velint, propter quæ à Catholica Ecclesia sese disjungere licitum putarunt] nullis Conciliis, & ne ipsi quidem Ecclesiæ suæ, in fidei causis, certa ab errore immunitas tribui potest. Apud illos, inquam, jure conqueri potest Phereponus Arminianus, quòd Arminianos Hæreticos Calvinistæ potentiores minis & pœnis olim à sententia dimovere voluerint, cùm certè secundùm eadem principia magis isti quàm illi de veritate suarum opinionum certi esse non possint. Et nos habemus, quod Prudentius περὶ στ. de Gallieni Cæsaris edicto habet.

Damnes, si sapias, anile dogma.
Jussum est Cæsaris ore Gallieni.
Quod Princeps colit, colamus omnes.

Verùm hæc neque in Religionem Catholicam, neque in Catholicos Imperatores quidquam conveniunt. Nemo nostrûm dicit, nos sequi oportere summarum Potestatum Religionem, quæcumque sit;

nam Regibus terræ nunquam Deus pollicitus est, eos in veritatis partibus semper futuros, neque eorum judicio dimisit Religionis veræ criterium. Ecclesiam dicimus audiendam & sequendam esse. Evidenter ostendimus, contra Ethnicos aliasque à Christo aversas gentes, veram in ista Ecclesia Religionem reperiri; & adversus Hæreticos æque evincimus, huic uni Ecclesiæ concedendum, & obtemperandum esse in quæstionibus & judiciis ad Religionem pertinentibus. Huic igitur Ecclesiæ ipsi quoque Reges parent, nihil in hoc à ceteris Christianis dissimiles; sed ipsorum Regum est cùm Religionem istam veram, tum Ecclesiam ipsam, ejusque unitatem auctoritate sua tueri. Ut igitur verum est, summis seculi Potestatibus nunquam concessum fuisse jus decernendæ Religionis veræ, aut incluctabilis judicii ferendi de opinionibus ad Religionem spectantibus; ita falsum est, ad summas ipsas Potestates non pertinere defensionem cœlestis Religionis, & unitatis Ecclesiasticæ. Primum Reipublicæ vinculum Religio est; & nihil magis hominum interest, quàm aut veram ipsam Religionem cognoscere, aut in ipsa permanere, cùm & ideò in mundum invehantur, corporique copulatæ hîc peregrinentur animæ, ut Deo vero serviant, & intelligant quid de ipso ejusque operibus credendum, quisve ei cultus sit exhibendus. Nemo ergo non videat, non à populis tantùm, sed ab ipso Deo demandari Principibus curam arcendæ impietatis, & servandæ, ac propagandæ Religionis illius, quæ certa & divina probari potest; quippe quòd apertè in civilem animorum concordiam, in Dei honorem, atque in incredibilem utilitatem populorum post mortem, cura ista redundet. *Quis mente sobrius* [utar Augustini verbis in Ep. 185. Cap. V. §. 20. olim 50.] *Regibus dicat: Nolite curare in Regno vestro, à quo teneatur, vel oppugnetur Ecclesia Domini vestri? Non ad vos pertineat in Regno vestro, quis velit esse sive religiosus, sive sacrilegus: quibus non potest dici: Non ad vos pertineat in Regno vestro, quis velit esse pudicus, quis impudicus?* Usque adeò autem verum est, Religionis tuendæ curam summis Potestatibus traditam, & velut à natura insitam esse, ut vix ulla ostendi possit Respublica, quæ contra impietatem, contra violatores suæ Religionis, Leges aliquas non condiderit, quanquam illa sæpè Religio falsa ac sacrilega fuerit.

CAPUT DUODECIMUM.

Posito in Regibus jure vexandi impios, nulla Christianis, aut saltem Catholicis imminere debent incommoda apud Ethnicos & Muhammedanos. Religio Christi manifeste vera, eamque tueri pertinet etiam ad Reges. Pœnæ utiles, ut Hæretici in veritatem attentiùs oculos convertant. Quam sanctitatem in subjectis exigere debeant civiles Leges. Dissensiones in Religione politico quoque regimini noxiæ. Lactantii locus explicatus. Ecclesiæ Catholicæ aperta veritas, & potissimum in controversia cum Donatistis.

AT, inquit Phereponus pag. 603. *Si dixeris, non licere errantibus potestatibus facere, quod licet rectè sentientibus, in labyrinthum inextricabilem te conjicies. Nam quis demum judicabit hic de errore? Credunt Ethnici, credunt Muhammedani, credunt Hæretici Principes te errare, qui te putas rectè sentire; ac proinde te vexare debebunt, nisi fortè velis tibi soli ab omnibus credi, à te verò nemini; quod furiosum esset.* Quæstio nostra est, num Regibus liceat moderatis vexationibus impios & à veritate fidei alienos solicitare ad amplectendam Religionem veram. Magnum incommodum, si id licere affirmemus, inde minatur Phereponus; arrepta enim hac ipsa opinione, Ethnici, Muhammedani, ac Hæretici Principes, quibus persuasum est, se bene sentire, ceteros verò à germana Religione abesse, in posterum sibi jus tribuent debacchandi in rectè sentientes. Fateor & ego non leve futurum hujusmodi incommodum. Sed velim scire, num Phereponus putet, aliquid desinere esse licitum ac bonum non alia de causa, quàm quod eàdem ipsâ re impii & scelesti illicitè ac malè utantur, aut uti possint. Licita & bona est auctoritas legitimis Principibus delata puniendi sontes & facinorosos. Certè à sua bonitate jus istud non cadit, quòd sive mali, sive errantes Principes insontibus quandoque noceant, aut nocere valeant; Religionem veram amplecti, defendere, persuadere ceteris, & propagare, optimum cœloque gratissimum est. Num idem dicendum de amplectentibus, tuentibus, suadentibus, atque propagantibus Religionem falsam, sive superstitionem? Istudne malum facere potis est, ut illud cesset, quod priùs

erat, bonum esse? Non ergo evincit Phereponus, injustam illicitamve esse impiorum & pravè in Religione sentientium vexationem, eò quòd eàdem auctoritate possit & impius in bene sentientes uti. Sed eò semper deveniendum, ut quæratur, quis veram tueatur Religionem, & quis ab ipsa aberret.

Attamen, inquit ille, quis judex erit? cui potius credendum? cur tibi uni cedendum, cùm tu nemini concedere velis? Quid autem aliud hîc agit Phereponus, nisi se conjicere in intoleranda illa absurda, quæ non ita pridem monuimus esse omninò vitanda? Nempe non sine gravi ignominia Christianæ Religionis necesse est ille sibi fingat, ita doctrinæ & Ecclesiæ, quam Servator tradidit, atque fundavit, occultam esse veritatem, & lucem, sive tam parum evidentes parumque manifestas esse rationes fidei nostræ, ut furiosus sit [verbis Phereponi utor] qui sibi Christiano ab Ethnicis, Judæis, atque Muhammedanis credi, ipse verò nemini ex illis credere velit. Quis non miretur, ac doleat, ab homine, qui se Christianum dicit, furentes appellari Christianos, cùm sibi de veritate Religionis nostræ tot ac tam invicta argumenta solidasque rationes proferentibus credi à ceteris volunt? Quid Christiani nominis hostes pro se in posterum non dicant, si nunc pertinaciæ sui erroris ita plaudentes inveniant ipsosmet Christianos? Deinde ex Phereponi sententia consequens erit, excusandos esse, aut excusandos credere se posse, quibus Christi Religio non arridet, & contrà superstitio placet; nam de vera Religione nemo in terris judex esse potest, & *oportet, unusquisque sequatur & faciat, quod verissimum & optimum, ex animi sui sententia, ei videtur.* Hæc sunt Phereponi verba, post quæ nescio, quî damnare ille ampliùs pergat immanem & injustam Ethnicorum sive Judæorum crudelitatem in Christianos, nedum justam & moderatam Catholicorum severitatem in aversos à Religione vera. Quippe tum his, tum illis optimum ex animi sententia videbatur persequi gentem, Deo, ut credebant, invisam; ipsique Deo se præstare obsequium arbitrabantur, cùm à se dissentientes plectebant.

Reliqua perquam horrenda consectaria, quæ hinc fluunt, iterum exponere opus non est. Intelliget ipse Phereponus, si animo minùs nobis infenso in suarum opinionum effrenem licentiam inquiret. Quòd si, ut Christiani toties ostenderunt, & facilè adhuc demonstrare valent, evidenter Ethnici, Muhammedani, ceterique id genus homines veritati repugnant; necesse est etiam, evidenter cognoscere possint, se in justitiam peccare, quoties Christianos sanctissimæ Religioni addictos persequuntur, & persequi licitum putant.

Neque porro minùs constare potest, Hæreticos in errore versari, simul ac eorum doctrina & credendi methodus, exigitur ad constantissimas ac certissimas regulas Catholicæ fidei. Quæ cùm ita sint, ubi Principes Ethnici, Muhammedani, ac Hæretici vexare instituant Christianam atque Catholicam gentem, tanto se crimine illi obstringent, quantum crimen est apud Deum, ab ipsa Religione Christi & ab Ecclesia Catholica abesse ac defecisse. Catholicis verò tunc exerendæ sunt rationes cùm fidei nostræ, tum alienæ injustitiæ; quibus si nihil proficiatur, & errare ac sævire pergat cœcus persecutor: arma patientiæ tum expedienda sunt, & illa Apostoli verba alte animo committenda: *Omnes, qui in Christo piè vivere volunt, persecutionem patientur.* 2. Tim. III. 12. Non alia ratione, non alio clypeo sese tutati sunt veteres Christianæ Religionis Athletæ.

Sed nullamne, inquies, curam Religionis gerere debent Principes? Ita se interrogat Phereponus, atque ita sibi respondet pag. 603. *Maximam & quæ in hoc potissimum sita est, ut ne quis Religionis causâ alium vexet, aut malè habeat, &c.* Ne nos quidem dicimus, vexari quemquam Religionis causâ debere sine auctoritate Principis. At hoc missum faciamus. Si igitur Pherepponi judicio standum est, nullam ferè aliam Religionis curam gerere Principes debent, nisi ut cuicumque subjecto liceat quam velit Religionem pacifice tueri. Dum sibi legibusque civilibus morigerum habeat populum, cetera Princeps contemnat, & pro nihilo ducat, Deum blasphemari, sacrilegis ritibus creaturas adorari, Christum fabulis accenseri, ejusque veram Ecclesiam, & Sacramenta ut lubet proscindi. Scilicet, si Pherepono credimus, nullam ferme Religionis curam gerere debet Princeps, sed tantùm politicæ ac temporalis tranquillitatis, quam diversarum Religionum causâ turbari ipse nunquam sinet. En ut solùm temporalia Phereponus sapit. Sed oblitus est, ut puto, in sacris Literis Mozem, Phinees, Heliam, Jehu, Ezechiam, Josiam, & alios laudari propter pietatem, quòd aut lucos, & templa Idolorum disjecerint, aut impiis sublatis cultum ac Religionem Dei veri propagarint. Oblitus est, Religionem præcipuum esse bonum humani generis, politicè etiam considerati. Neque perspexit, aliter Regem, quia homo est, aliter quia Rex est, & Rex Christianus, inservire Deo, ac æternæ hominum felicitati, debere. Quòd si hominum singulorum virtus est, & quoddam etiam debitum, veritatem cognitam propagare, ac bonum diffundere, erroremque atque superstitionem auferre: quantò magis Regum munus id erit, quorum curæ tradita est vera populorum felicitas, quorum auctoritati demandatum & vitia emendare ac evellere, & virtutes, quarum prima Re-

ligio est, conservare, pœnis quoque, si res poscat, adhibitis?

At, reponit Phereponus pag. 604: *nullâ aliâ tutelâ indiget veritas, nisi ut ei liceat luce propria fulgenti oculos hominum ad se convertere, & firmis rationibus animos eorum allicere. Nulla erroris oppugnatio certior est quam ut perspicuè confutetur, & libere retegantur hallucinationes. Sic ergo faveant Magistratus veritati, sic errori adversentur. Ubicumque utrumque licebit facere, brevi de errore veritas triumphabit.* Profectò & nos dicimus, nullam erroris oppugnationem esse validiorem, quàm ut perspicuè is confutetur; immò nullam aliam ejus oppugnandi rationem legitimam nos novimus, quando ipsas errantium vexationes ideò solùm probamus, quòd à veritate devii per eas fieri soleant, attentiores ad perspiciendos errores. Nullâ autem aliâ tutelâ, quàm confutatione errorum, juvandam esse veritatem, & etiam si nil aliud agas, brevi de errore ipsam esse semper triumphaturam, suadere quidem, sed nobis nunquam persuadere Phereponus poterit. Nimium in nostros omnium oculos experimenta contraria, eaque passim, & omnium temporum, incurrunt. Certè arbitretur, ut puto, Phereponus, cum veritate consentire Arminianorum opiniones. Easdem porrò perspicuè exposuerunt Arminius, Episcopius, Grotius, & alii non pauci; contrarias quoque rationibus variis insectati sunt iidem. Numquid verò in Arminii sententiam ingenti copiâ concessere conterranei saltem Calvinistæ rigidiores? Numquid Calvini dogmata de Lutheri erroribus hucusque triumpharunt? Num de ipsis Idololatris, atque Judæis, quibuscum versantur Batavi? Alia innumera exempla prætermitto. Aut ergo fateatur Phereponus, veritatem sibi fuisque deesse [quod nos credimus]: aut intelligat, non sufficere interdum veritatis prædicationem; sed moderatas quoque & opportunas vexationes non parum prodesse ad effringendam pertinaciam & cœcitatem, quam veritatis prædicationi opponere solent errantes. Neque solùm obduratæ perstant in veteri errore mentes, sed quotidie in novos alios diffluunt, in Hæreses, in Schismata, in Septicismum ac Atheismum ipsum, si nullo freno, si nullo terrore compescantur. Non ergo veritatis, sed erroris conservatio & propagatio ex ea licentia, & pace dimanat, quam Phereponus tantopere extollit atque commendat. Confutatione autem non indiget, quòd subinde ille in culpam potiùs Christianorum, quàm in vitiosos Ethnicorum affectus, rejiciat feram post Constantinum ipsum de Ethnicismo victoriam. Nemo rerum causas intimè perscrutetur, & Historiam calleat, secumque reputet, quid ante & post Constantinum, & nostra etiam tempestate, factum fuerit, & fiat: cui statim innotescere non possit, quàm leviter, quàm sine pudore, & quanta cum infamia

Christianæ Religionis, atque contemtu veritatis, talia nunc à Phereпono obtrudantur.

Infrà contendit idem Censor, imperite ratiocinati Augustinum, dum in Hæreticos, atque in impias dissensiones juste exerceri posse rigorem legum putat, quia Apostolus inter opera carnis enumerat *fornicationes, immunditias, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, & hæreses.* Inquit ergo Phereponus: *Quis ignorat, quæcumque Evangelicis Legibus damnantur, & quæ præsertim Paulus loco ab Augustino allato perstringit, civilibus legibus nec solere plecti, nec posse?* Tum addit, *Leges civiles esse hominum conditioni attemperatas, nec ab iis eximiam quandam sanctitatem postulare, sed tantùm eam virtutem, sine qua Civium societas incolumis esse non potest.* Augustinus locum Apostoli attulerat, ut ostenderet, Hæreses, & Schismata, & dissensiones in Doctrina Fidei, iniquitatis esse fructus. Cùm verò Idolorum cultores juste puniri posse Donatistæ faterentur; hinc Augustinus Hæreticos quoque meritò vexari atque coërceri posse inferebat. Phereponus contrà neque Hæreses, neque Idolorum cultum inter ea crimina recenset, propter quæ à civilibus Legibus sunt homines male habendi. Quod cùm audio, mihi videor audire hominem nulli Religioni addictum, aut certe à veritate Religionis Christianæ alienum, qui jura dumtaxat politica atque temporalia populis præscribat, nihilque de Religione vitiosa vel falsa curandum esse summis potestatibus dicat. Sed nos respondemus, pleraque ex iis, quæ per Apostolum damnantur, civilibus Legibus posse, ac solere interdici, atque puniri, præsertim si hæc vitia potiorem populi partem occupent, aut in immodicos excessus erumpant. Deinde dicimus, Idololatriam, Impietatem, Hæreses, & Schismata, mala omnium gravissima esse. Quare ubi populi & Reges in Christi Religione, & Ecclesia descripti sunt, hoc est qua Christiani sunt, & auctoritate eminent, quantùm possunt studere debent, non solùm ut ne tantum bonum inter cives pessum eat, sed etiam ut perditum recuperetur. Numquid enim liberum esse, & licere impune cuicumque debet vel temerario vel deliranti, frangere divinitùs datas Religionis veræ Leges, & cœlestia Dogmata falsi arguere, & impiis opinionibus animos hominum corrumpere, & Deum blasphemiis appetere, & Sacerdotibus à Deo constitutis negare obsequium, & recte sentientes erroris per calumniam arguere, & dissidiis prout lubet unitatem Fidei atque Ecclesiæ disrumpere, populumque aut exemplo aut prædicatione in errorem ac impietatem impellere? Quid fiat de sanctissima Religione, si nullo freno compescenda est ingeniorum

geniorum licentia, atque animorum corruptio? Utique civiles Leges eximiam quandam sanctitatem è populo non exigunt, & humanæ infirmitati indulgent. Sed qui à germana Religione abest, & Idolis famulatur, & ambitioso Schismate dilaniat Ecclesiam Dei, non solùm mediocri illa sanctitate caret, sed execranda impietate abundat, à qua nisi ante mortem se expediat, neque ipsi proderit mediocris sanctitas, neque ulla virtus. Nequit autem fieri, quin & civilis societas ex his etiam dissensionibus aliquas tandem contrahat rimas, & potissimum si scriptis & eruditione error invadatur, veritas deprædicetur: quod facere jubentur Christiani manifesto suæ Legis præcepto, & caritatis consilio, & justitiæ fiducia. Etenim ægre fert unusquisque, se Deo invisum credi propter suas opiniones, impiumque idcirco, & Antichristum, & errantem sese appellari, sibique æternæ mortis pœnas ab aliter sentientibus deputari. Hinc odia, simultates, atque contentiones, quas nulla Historia non refert, ipsaque experientia nunc etiam abunde testatur. Quid, quod ab Evangelica ipsa Lege jubemur Hæreticos, & impios, devitare, atque ab eorum abstinere commercio, nisi aliud necessitas politica suadeat? Plerique autem Politicæ Disciplinæ Magistri satis ostendunt, Religionum diversitatem civili etiam regnorum tranquillitati, & concordiæ nimiùm nocere. Quis igitur injustitiæ postulare audeat Reges auctoritate sua usos, ut una vèra fides propagetur, ut error proscribatur, ut unitas Religionis & Ecclesiæ custodiatur, sive instauretur, atque ut legitimus Christi grex in mille Sectas Opinionesque contrarias atque absurdas pro hominum arbitrio quotidie non scindatur; quod fieri, si Phereponianis consiliis contenti sumus, facillime potest ac solet?

Alia sunt, quæ congerere me vetat aliò festinans oratio. Sed reponit Phereponus ista Lactantii verba è Lib. 5. Cap. 19. mihi 20. Div. Inst. *Defendenda Religio est, non occidendo, sed moriendo* (*monendo* habent alii Codices); *non sævitia, sed patientia* [*sapientia* habent alii Codices]; *non scelere, sed fide. Illa enim malorum sunt, hæc bonorum*, &c. *Nihil est tam voluntarium, quàm Religio; in qua si animus sacrificantis aversus est, jam sublata, jam nulla est.* Hæc, ut opinor, loca illa sunt veterum Scriptorum, quæ nuper aiebat Phereponus, se posse, at nolle producere in suæ sententiæ tutelam. Non dissimilia ex Arnobio petere potuit, hoc est ab ejusdem Lactantii Magistro. Equidem excipere possem contra istorum Scriptorum auctoritatem, quæ inter Christianos tanti, ut constat, non est, & cui graviorum Patrum sententiam opponere liceret: attamen

respondere juvat, talia quidem posse convenire in Ethnicos, non autem in Catholicos Principes. Illis una cura erat Christianam gentem non monitis, non rationibus, non doctrina, sed cædibus, & immanibus tormentis vincere. Christiani verò Principes gentem nondum Christo deditam non sine persuasione, argumentis, & caritate ad rectam fidem pertrahere conantur. Si aliqua vi interdum utuntur, & vexationibus, moderate & ex amore utuntur, qualis pœnarum usus deceat patrem, ac Principem amantem, non crudelem Tyrannum. Et ne nos quidem eos unquam occidendas profitemur, ideo dumtaxat quod à nobis diversa sentiant: quippe nostra quoque sententia est, Religionem voluntariam esse debere.

Quamobrem nihil hîc simile habet Catholicorum Principum usus cum teterrima Paganorum impotentia atque crudelitate; neque Lactantii sententia excludit salutarium pœnarum usum, quem in parentibus vel amantissimis contra filios reluctantes atque errantes nemo est qui vituperet aut damnet. Lactantius verò, atque Arnobius, nihil aliud detestabantur, quàm vim sine persuasione & ratione adhibitam, & vim crudelissimam, quæ invitis voluntatibus Religionem ingerat. *Non audent*, aiebat eodem loco de Ethnicis Lactantius, *quicquam de rebus docere divinis, ne & à nostris derideantur, & à suis deserantur.* Furor & sævitia pro rationibus erant. Igitur quamvis statuamus, uti revera statuendum est Religionis veræ electionem voluntariam esse debere, atque ad illam invitos homines non esse adigendos; adhuc tamen statuendum est, licitum esse ac saluberrimum severitatis usum, qua homines urgentur, ut falsam Religionem, impietatem, errorem que suum animadvertant, veramque Religionem rationibus victi liberè ac voluntariè postea amplectantur. Hoc est, etiamsi voluntarium esse debeat, virtutem & Religionem veram sequi, nam sine voluntatis consensu virtus nulla est, atque Religio; attamen liberum esse cuicumque non debet in vitia voluntariè ferri, in impietate pacifice vivere, & à veritate, sanctâque Religione pro suo arbitrio deficere. Postremum hoc ostendat Phereponus; ostendat, liberum esse debere cuicumque maximâ ignominiâ afficere Deum, & abuti sua potestate, qui ab impietate, ac errore omnium perniciosissimo per aliquas molestias revocare conetur subjectam gentem, ipsamque facere Deo amicam; demonstret, præter jus & fas agere, qui moderato rigore cohibeat arrogantes, ignaros, & scelestos, quominus à veritate ac unitate Catholicæ Ecclesiæ tanti faciendâ sese libere divellant, & Schismata ac Hæreses ita Deo

invisas conflent. Denique respondeat Patribus, & Augustino in primis, tanta argumentorum copia id licere, & laudandum esse ostendentibus. Sed ille rem confecisse se putat, quòd unum aut alterum ex iis argumentis cursim, ut hactenus vidimus, arrodat.

Incommoda interim nobis ille minatur ex hujusmodi sententia. Verùm hæc abesse debere dicimus, quia dum attente rationes expendantur, constare potest, & re ipsa constat, quænam sit vera, quænam falsa Religio; quo posito nemo nisi cæcus & summe impius persequi potest Religionis veræ cultores. Eò tandem ille necesse est dilabatur, ut neget constare posse, sive dicat incertum esse, cuinam sit germana Religio. Nos contrà id falsum esse ostendimus ex absurdis, consequentibus hujusmodi sententiam, Stoicis, Symmacho, aliisque recentioribus non ingratam. Provocamus deinde ad experientiam, immo ad ipsum Phereponum, qui negare nequeat, quin falsitas cujuscumque Religionis à Christo aversæ evidenter intelligi possit. Quòd si Ethnicis, Muhammedanis, atque ipsis Hæreticis id non constare dicatur, ii monendi sunt, ut attentiùs rationes Catholicorum audiant, & æquiùs judicent. Sin errorem vel his auditis fovere pergant, ii non plàcide ferendi sunt, qui ex affectu pravo ac pertinacia videre nolunt, quod æquus omnis judex videat. Non autem damnandi, qui temperatâ aliqua vexatione illos urgent ad intuendam veritatem nostræ Religionis, & errorem suæ. Immo commendandi, qui recta in Religione perstant, rationibusque, ac persuasionibus, & prædicatione non minus demonstrare, quàm propagare conantur rectam hanc Religionem, & salutari etiam severitate ex officio caritatis in subjectam gentem utuntur, ut ista aut erudiri ad veritatem se patiatur, aut ad ipsam veritatem, quam temere deseruit, se rursus restituat.

Quod est ad Augustinum in Donatistas agentem, nihil evidentius est, quàm ipsum pro bona causa adversus errorem scripsisse, & moderatum rigorem Legum jure ab ipso fuisse probatum. Lepidum autem se nobis exhibet Phereponus, cùm pag. 493. in notis ad Aug. Epistolam XCIII. argumenta ejusdem pro æquitate persecutionis in Donatistas factæ his verbis amoliri nititur. *Hic & ubique statuit, atque adsumit pro comperto Augustinus, quod in controversia erat positum; suam nimirum Ecclesiam fuisse unam, exclusis Donatistis, Christi Ecclesiam. Non equidem probo Donatistarum Schisma; sed cum illis disceptanti absurdum fuit perpetuò id adsumere, quod præfracte negabant.* Is fuit Donatistarum error, ut illius Schismatis injustitia faciliùs, quàm aliorum complurium, liquidò se prodere posset.

Pleræque aliæ controversiæ inter Christianos in Juris & Opinionum discordia versantur. Illa in facti contentione potissimum sita erat; quare civili etiam Judicio dirimi, ejusque asseclæ ad formam juris communis absolvi, sive damnari poterant. Et re ipsa, ut unum hoc dicam, Cæcilianus non semel objecta sibi crimina purgavit cùm in Imperatoris Aula, tum in Conciliis Episcoporum. Nisi Donatistarum vesaniæ aliter visum foret, jam sublata erat Schismatis causa. Id æquus omnis rerum æstimator tunc perspiciebat; nunc aperte idem nos perspicimus; & ipse Phereponus non hîc tantùm, sed alibi quoque Donatistarum Schisma improbavit. Quid est ergo, quod idem Phereponus adversus Augustinum nunc habet? *Assumit Augustinus pro comperto, quod in controversia erat positum.* Hoc est, male Augustinus contendit, justam esse in Donatistas Legum severitatem, quia nondum ostendit, injustam esse ipsorum Donatistarum secessionem, & Hæresim. Qua in re lepidum, ut dixi, nobis se præbet Phereponus. Nam si constat illi, æque ac reliquis nostrorum temporum Christianis, inique Donatistas delirasse: cur nunc ille petit, ut eadem veritas ab Augustino demonstretur? sive indignatur, quòd demonstrata non fuerit? Si hoc unum, [ut jure vexatos Donatistas intelligamus] Pherepono, & nobis deest, nempe intelligere prius, an Donatistæ à vera Ecclesia exciderint: jam Pherepono, jam nobis id certum est atque compertum. Ergo hinc arguere, Pherepono non repugnante, debemus, meritò exagitatos fuisse Donatistas protervos, & injustæ secessionis reos. At, inquit ille, Donatistæ hoc præfracte negabant; & Augustino demonstrandi onus incumbebat. Quid hoc quæso ad nos? Non Augustino jam è vivis sublato, sed nobis viventibus persuadere Phereponus cupit, justum vocari non debuisse adhibitum adversus Donatistas rigorem, quia Donatistæ se perperam egisse præfracte negabant, & Augustinus eos rationibus non convincebat. Ergo nos, cùm vel ex ipsa Phereponi confessione liqueat, perperam Donatistas egisse, ideoque superfluum sit id ab Augustino demonstrari: nos, inquam, judicare debemus, justis legibus compressam fuisse Donatistarum amentiam, licitamque fuisse persecutionem illam, alioqui moderatam, qua scilicet, ut cum Augustino loquar, *potius admonerentur ab errore discedere, quàm pro scelere punirentur.*

Inquiat porro Phereponus, quidquid sit de confessione mea, absurdum semper fuit Augustino id assumere pro comperto, quod Donatistæ negabant. Mihi autem mirum videtur, hominem hunc tam inani censurarum genere delectari, & distinere Lectores. Quo-

tus enim quisque est, qui nesciat, quot scriptis & argumentis, & quàm evidenter Augustinus, vel antea quàm Epistolam XCIII. scriberet, Donatistarum sophismata, & errores disjecerit? Deinde in eadem Epistola ad Vincentium id præcipue quærebatur, num persecutio omnis illicita sit; Augustinus autem ostendit, eam esse laudandam, quæ pro veritate contra pertinaciter errantes ex officio caritatis instituitur. Tandem in ipsâ eâdem Epistola multa habet Augustinus, ex quibus intelligere possit quilibet veri amator, justitiam à Catholicis, culpam à Donatistis pervicacibus stetisse. Quamobrem, tametsi Augustinus nihil in ea Epistola attulisset pro bona Catholicorum causa, absurde non egisset: quantò autem minus absurde egisse dicendus est, cùm & ibi unam Catholicorum Ecclesiam ostenderit esse Christi Ecclesiam? Si Donatistæ id præfracte negabant: num propterea minus nocentes erant? Num eorum negotio vim Catholicorum rationum frangebat? Minime gentium. Nunc illius controversiæ judices sunt æqui Lectores, & victoriam sine dubitatione adjudicant Catholicorum parti. Iidem quoque judicabunt, num Phereponus quidquam solidi hactenus depromserit, quod negotium facessere possit Augustino affirmanti, moderatam errantium in fide, & deficientium ab Ecclesia vera, vexationem licitam esse. Et tandem, ut spero, animadvertent, non Augustinum pro comperto adsumsisse, quod in quæstione erat, sed quidem Phereponum graviter errare, quod semper pro comperto adsumat, veram Religionem, & germanam Christi Ecclesiam, certò cognosci, atque evidenter apparere non posse in terris, atque eodem jure præditos, & in eodem incertitudinis loco esse quoslibet hominum cœtus, quod est ad Religionem.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

In Judæos, Ethnicos, & Muhammedanos minus aspere agendum Catholicis Regibus. Rigidiùs habere Hæreticos fas est. Et in eos tamen spiritus lenitatis est retinendus. Hæretici meri, Hæretici seditiosi. Postremi pœnis gravibus digni, sed non fingenda crimina. Hæreticos alienæ ditioni subditos plectere non licet. Errantes alii pertinaces, alii dociles. Inter primos mitiùs habendi, qui cum lacte biberunt errorem, quàm qui ultro errorem adsciverunt. Attamen & hîc audiendæ caritatis voces, & misericordiæ futurus locus. In errantes non pertinaces clementiùs agendum. Quæ regulæ Judicibus Catholicis hîc futuræ.

DIximus hactenus, licitam esse temporalem vexationem errantium in Fidei Doctrina, ut ab errore ad veritatem assurgant. Non tamen diximus, licere semper, multoque minus diximus, semper debere Principes pari severitate mederi animis ægrotantibus. Etenim quod est ad eos, qui foris sunt, hoc est ad Ethnicos, Muhammedanos, atque Judæos, & si qui sunt horum similes: Principi non licet eosdem afficere suppliciis, & urgere aspere ad veram fidem amplectendam. Fas est quidem publicam professionem, & externum superstitionis exercitium iis interdicere, privilegiis in reliquos effusis eos privare, atque etiam, dum converti nolint, & Regibus commodum videatur, è Regno dimittere & expellere, ut à Religionis veræ cultoribus illorum sedes justiùs ac utiliùs occupentur. Ceterum nocere eorum vitæ, eorum corporibus, eorum fortunis, illa dumtaxat de causa, quòd in errore pertinaciter versentur: à Catholicæ Ecclesiæ doctrina nimium abhorret. Si qui auctoritate sua, in Americanos præcipue populos, abusi sunt, Religionis titulum impotentiæ ac avaritiæ propriæ obtendentes; ii non solùm apud omnes male audierunt, sed Apostolicæ etiam Sedis oraculo compressi sunt.

Quod est ad Hæreticos, quos Ecclesiæ subdidit Baptisma Christi, nos aliis juribus utimur. Profectò ubi intelligas, esse veram apud Catholicos Ecclesiam & Religionem Dei, idque demonstra-

ri posse statuas [quod certe nos statuimus]: illico justitia & caritas postulant, ut nulli curæ parcas, quo tantum bonum in populis, jam illud liberè amplexis, sartum tectumque tueare. Abominandæ perduellionis crimen est, à veritate jam suscepta deficere, & in errores perniciosissimos sese conjicere. Tum quis ferat intolerandam illam ambitionem, quæ & Ecclesiam discindit, & aspernatur datam divinitùs Sacerdotum choro, summisque Pontificibus auctoritatem? Magni sceleris reos nemo eos non agat, qui non errasse contenti, alios quoque in fide & veritate stantes, aut prædicatione errorum, aut exemplo, polluere & seducere nituntur; & aures ad veritatis argumenta, ad monita Pastorum, pertinacissime claudunt; & infamant innumeris modis, ridendamque exhibent veram Christi Religionem atque Ecclesiam. Hic frenis indiget humani arbitrii libertas; hic ipsis hominibus expedit Legum rigore ac terrore compesci; atque ut laudandæ sunt Leges, quæ nos impie agere vetant, ita commendandæ, quæ nos impie credere ac sentire non sinunt. Si rationes, si persuasiones, aliæque mitiores Artes nihil proficiunt: non irascendum Medico asperis utenti remediis, ut sanet; sed ægrotorum pertinaciæ, se aliter non permittentium sanari succensendum est.

Neque tamen hic ego sum, ut suadeam, Hæreticos ab Ecclesia damnatos, morte ipsa esse mulctandos. Mihi potius, & unice sumo, commendare & suadere summis Potestatibus moderationem hac in re & mansuetudinem sancti Augustini, cujus nunc negotium agitur. Certe ille semper abfuit à suadendis extremis suppliciis in Hæreticos vel pertinaces. Quæ adhibere quanquam multorum sententiâ & liceat, & prosit interdum, attamen ab ipsis quantum fieri potest abstinendum, & solicite Principibus cavendum est, ne aut justitia, aut caritas in eorum usu quidquam lædantur. Ecclesiasticorum autem omnium esse puto, Legum justitiam hocce in negotio mitigare potius, quàm accendere; & *spiritum lenitatis* ab Apostolo commendatum, non verò sævitiam, ubique prodere; & meminisse, *Ecclesiasticam lenitatem, Sacerdotali contentam judicio, cruentas refugere ultiones*, uti ait sanctus Leo in Ep. 93. Tantum autem abest, ut Ecclesia suadeat extremam severitatem in devios à fide, ut ab ipsis sacris arceat religiosos viros, talia suadentes, aliquove pacto in judicium mortis influentes. Ideoque vel cùm incorrigibiles atque damnatos Hæreticos sæcularibus Judicibus tradit, obsecrat, ut leniter in ipsos agatur: quod vellem, semper ex animo, & non interdum ex consuetudine, per nonnullos factum fuisset. Quanquam enim dicamus, Ju-

dices, Principes, & Reges contra jus fasque non agere, cùm in Hæresi & impietate obfirmatos, aliorumque seductores, extremis etiam plectunt pœnis; & quanquam fatendum sit, nimiam humanitatem, ac impunitatem errantium ad errores & crimina multiplicanda inservire, & idcircò necessarius sit Legum terror, & justissima sit pœnarum temporalium severitas: nihilominus ad neminem magis, quàm ad Christi Sacerdotes pertinet, mitiora semper consilia eligere & præbere; atque obstare, ne plus quàm deceat, & expediat, & æquum sit, in hujusmodi hominum genus sæviat secularis potestas. Dicam enim cum Apostolo Heb. V. 2. *Omnis Pontifex ex hominibus assumtus, pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt apud Deum; qui condolere possit iis, qui ignorant, & errant, quoniam & ipse circumdatus est infirmitate.*

Itaque primò animadvertendum est, duplici de causa reos esse posse Hæreticos. Altera est Hæresis ipsa, sive error in fidei doctrina, & dissensio ab Ecclesia vera. Altera est seditio, & contemtus civilium Legum. Quoties ab obsequio & obedientia Regum, quam exigunt Politicæ Leges, Hæretici deficiunt, aut societatis civilis jura turbant, & sese mergunt in horrenda flagitia: tum non secus ac alii seditiosi plectendi sunt, & coërcendi, Pherepono ipso consentiente atque laudante. Ex hoc potissimum capite quasdam Hæreticorum Sectas & cædibus, & exiliis, aliisque gravibus pœnis affectas ac dissipatas novimus, sine crudelitatis nota, sine vituperio Principum & Judicum. Nam quæ bene constituta Respublica ferat Manichæorum, Adamitarum, Fratricellorum, Quietistarum, aliarumque hujusmodi pestium sordes, si vera sunt, quæcumque de iis feruntur? Quis jure non abjiciat ac evellat de Regno suo opinionum illarum fautores, atque præcones, quæ moliuntur Atheismum, quæ licentiam peccandi faciunt, aut ad ipsam citatis equis trahunt? Donatistarum autem crudelia facinora tum in Catholicos, tum in seipsos, & Cæsarearum Legum auctoritas conculcata ab ipsis, nimium vulgata sunt in Ecclesiasticis Historiis. Eadem de Albigensibus dicas, de Anabaptistis, de Hussitis, de Puritanis, aliisque hujusmodi Hæreticis. Quod enim est ad Calvinianos, qui tamdiu Galliarum Regna infecerant, & seditionibus, turbisque vexarunt, ac diviserunt, legendus est integer non ita pridem editus Liber à doctissimo quodam Scriptore Gallicæ Congregationis Oratorii, & subjectus Libris posthumis V. Cl. Thomassinii de *Edictis aliisque rationibus conservandæ unitatis in Ecclesia Catholica.*

Nescio igitur, quî expostulare de Regibus atque Principibus possit turbulentum hoc hominum genus, si pœnis gravibus, si exi-
lio,

lio, si gladio mulctetur. Num ignorant, quantopere Apostolus, & recta ratio nobis commendent, parere & obsequi summis potestatibus? Tanta vis est illius legis, ut ne ipsis quidem Catholicis Religionis causâ vexatis liceat seditiones conflare, & à Principum obsequio desciscere, & Politicas conculcare Leges. Fides, inquam, servanda Regibus & Principibus vel impiis, & Hæreticis, neque eorum usurpanda jura, licèt illorum Legibus Catholici non teneantur quidquam facere contra ipsam suam Religionem, atque conscientiam; tunc enim non tumultus excitare, neque armis se tueri, sed collum dare gladio jubentur, potiùs quàm iniquis obtemperare præceptis. Quantò autem magis intolerandi sunt, qui talia audent contra Dominos suos legitimos pro errore ac impietate tuenda? Hîc autem meminerint Reges, non conficta crimina, non somniatas seditiones, non falsò attributas conjurationes esse puniendas. Politicas, inquam, causas minimè veras adsciscere nefas est, ut speciosiùs alienæ Religionis homines vexentur, & Religio invisa eliminetur. Quo titulo videant Angli, num sui Majores unquam peccarint, cùm tot Catholicos suppliciis, exilio, & morte affecerunt, quanquam nullum aliud istis fortasse crimen foret, nisi eam ipsam Religionem sanctè profiteri, quam à Romanis Pontificibus olim Britannia acceperat. Ubi verò ejusmodi criminibus Hæretici sese re ipsa obstrinxerint, modò eorum animi ad rebellionem seditionesque nimiùm proni alioqui non inveniantur, & dum clementia Principum in Regni & Religionis perniciem minimè redundare possit, indulgentiâ invitante reos ad scelera nova: à mansuetudine Sacerdotum non abhorret, immò cum ipsa penitus consentit, veniam interdum pro illis & poscere, & impetrare. Legatur in hanc rem Epistola 127. Augustini, qua Donatum Africæ Proconsulem rogat, ne pro meritis facinorosam Donatistarum factionem corrigat. Legantur etiam Epistolæ 158. 159. & 160. Nemo autem, ut arbitror, erit, qui his lectis non laudet ac amet Augustini aliorumque Catholicorum in Africa Sacerdotum lenitatem, & contrà non irascatur Pherepono, indignè non uno in loco ferenti, Augustinum Christi Sacerdotem apud seculares Judices agentem, ut mitibus potiùs quàm atrocibus pœnis Donatistarum comprimeretur insania.

Alii sunt Hæretici, quos aut voluntas bene composita, aut vitium defectus ab instituendis deditionibus abhorrentes fecit. Unum in eis crimen error, schisma, & hæresis. Gravissimum sanè crimen in Deum, in veritatem, in Ecclesiam; atque in se ipsos; sed non semper, non ubique, non in omnibus, pari suppliciorum ratione, atque asperitate plectendum. Varia itaque hîc nobis consideranda ve-

niunt. Primò, nefas est Regibus atque Principibus Hæreticos alienæ ditioni subditos, sibique nullo jure obligatos, eâ tantummodo de causâ, quòd Hæretici sint, & ab Ecclesia Catholica aversi, aut bello invadere, aut ulla afficere molestia, sive intra, sive extra fines regni sui, dum constitutis legibus politicis iidem intra Regnum se alioqui inobedientes non præbeant. Hos nequaquam idcirco lædendos, cùm Evangelica doctrina, tum recta ratio, & jus Gentium satis ostendunt. Illud etiam inter Catholicos compertum, iisdemque nititur fundamentis, non licere summis potestatibus frangere fidem datam Hæreticis subditis, nedum ab aliena ditione pendentibus. Pactis, inquam, fœderibusque standum est cum ista quoque gente percussis, eique religiose servanda fides, ac si nostra cum Religione omnino sentiret; neque aliis de causis recedere à promissis licebit, quàm quibus recedere fas est inter ipsos Catholicos secundùm jura Gentium, atque naturæ.

Secundò, distinguenda est errantium cohors in pertinaces, ac minimè pertinaces. De pertinacibus sermo nunc fit. Magna est utique hominum calamitas, in errorem labi; sed magna iniquitas, animum in ipso obfirmare velle. Quanquam enim ideo in sententiis absurdis, falsis & impiis persistant non rarò homines, quòd ipsas sententias & rectas, & veras, & pias arbitrentur, atque idcirco, si non excusatione, at certè miseratione aliqua dignos se præbeant; nihilominus alia ex parte effugere non possunt abominandi criminis culpam. Facit nempe eorum arrogantia, eorum superbia, atque temeritas, ne errorem ultrò adscitum ponant, atque in castra veritatis immigrent aliquando. Et cur non appellemus temeritatem, atque arrogantiam, suam, hoc est fallacissimi hominis præferre, immò opponere opinionem judicio Ecclesiæ Catholicæ, Pontificum Maximorum, Conciliorum, & Episcoporum, quos tamen Deus Judices nobis reliquit in Fidei controversiis, & ad eos audiendos ire nos jussit in ejusmodi causis? Nam quod aiunt, & contendunt, ipsam Ecclesiam erroribus esse obnoxiam, nihil aliud est, quàm sibi adimere viam omnem erroris dignoscendi, & assequendæ veritatis, quam tamen unam Christus ipse nobis in hac mortali vita constituerat. Porrò neque de numero, neque de Ecclesiæ aliqua imagine plaudere sibi possunt Hæreticorum conventicula; tum quòd abjectâ Ecclesiæ Catholicæ auctoritate, cujuscumque alterius Ecclesiæ auctoritatem abjiciant oportet; tum etiam quòd eorum Patres perperam soli sese opposuerunt Conciliis veris, & veræ Ecclesiæ, eorumque posteri quamvis in ingentem copiam crescant, vitium & culpam temeritatis paternæ retinent, & minuere ampliùs nequeunt.

Pertinax igitur hoc hominum genus, quòd aut se argumenta veritatis edoceri non patiatur, aut edoctum, veritati ipsi, atque ipsi Ecclesiæ veritatis columnæ resistat: gravi se crimine obstringit, & propterea jure coërcetur; & coërcendum est; & acribus pœnis ejus pervicaciam (si aliis noceat) sive emendare, sive punire justissimum fuerit. Sed Justitiæ dumtaxat non est hîc habenda ratio. Caritatis quoque Christianæ præcepta atque consilia occursare in primis debent oculis Principum, & Regum. Quamobrem considerandum est rursus, duplicem esse posse istorum Hæreticorum pertinacium turbam. Hi errorem, & Hæresim, unà cum lacte biberunt; isti jam adulti. Priores à nulla Religione ad alteram defecere, sed quam pueri didicerunt, hanc postea tueri pergunt. Posteriores inconstantia delectavit; infortunium, si de una fallaci Religione in alteram fallaciorem latus mutarunt; at gravissimum ac perniciosissimum crimen, si de vera desciverunt in falsam. Dico ergo, illorum in errore pervicaciam aliter, hæc est longè mitiùs, quàm istorum, esse habendam. Siquidem ignorare, & non sentire nemo potest, quàm altas radices in animis mortalium agat à teneris unguiculis inspirata cujuscumque Religionis opinio. Sit licèt falsa, impia, atque ridenda Religio; dum accepta sit à parentibus filiorum amantissimis, dum antiquitate aliqua constet, dum tenellis cordibus inscripta fuerit: in naturam, ut ita dicam, transit; quantâque facilitate impressa fuit, tantâ vicissim difficultate exculpi atque expelli inde potest. Nimium vulgaria sunt istius veritatis exempla, ut hìc referre sit opus. Quis ergo tantam hanc hominum infelicitatem potiùs quàm temeri atem supremis plectendam suppliciis facilè pronuntiet? Immò quis miseratione dignissimam non affirmet? Hos doceri, hos terrere fas est; & quoties in antiquo errore obfirmatissimo animo perstent, ipsique fulgentissimæ veritati resistant, eis negare privilegia, incommodisque etiam, & exilio illos mulctare pro errorum gravitate, & varia conditione temporum, utile, licitumque puto. Sed isti ab iis semper discernendi, qui studio culpâque tantùm propriâ in errorem se præcipites dedere. Ne punire gladio velis, quòd isti ut aliter esset efficere, cùm nascerentur & educarentur, minimè potuerunt. Quanquam enim postea possint, & pervicaciter nolint; ab eadem tamen infelicitate nativitatis atque educationis hæc ipsa descendit in errore pertinacia.

Tertiò, ad eos quod attinet, qui de veritate ac unitate Ecclesiæ Catholicæ in hæreses erroresque adulti defecere, & auctoritatem summorum Sacerdotum aspernantur, atque irrident: alia convenit severitatis ratio. Eorum vitio, ac temeritate factum est, ut laberen-

tur in tenebras, sibique atque Ecclesiæ veræ nocerent. Eorum superbiâ deinde fit, ut in falsitate persistent, & ad lucem rursus non assurgant. Ideò quidem plerique non assurgunt, quòd putent, se contra conscientiam acturos, & Deo displicituros, si ad veterem sententiam revertantur, iterumque cum Catholica Ecclesia consentiant; sed temere id putant, & eorum culpâ factum est, & fit, ut sic putent. Porrò quemadmodum ebrius & perditus amator pœnam criminum, ebrietatem & amorem consequentium, non effugiunt, quia causam hujusmodi criminum ipsi volentes elegerunt; ita & qui lubens errori mentem mancipavit, culpandus deinde est, quòd ad ipsum errorem dignoscendum atque ejurandum induci non possit. Sibi imputet, qui optimam opinionem in pessimam commutavit, si nequeat de pessima in optimam reverti. Optimam autem rursum inveniet, si livorem ponat, si attentum se præbeat vocibus veritatis: quod cùm facere nolit, magno se crimine profectò obstringit. Quid si non errasse iste contentus, errorem quoque evulget, literisque consignet, ac prædicatione persuadeat? Hujusmodi hominem societati humanæ perniciosissimum ferat, excuset, absolvat, qui velit; non excusabunt, neque ferent, quibus notum est, quantùm bonum sit, in Religione vera, sive in veritate stare, quantumque malum ab ipsa discedere. Quid si semel iste emendatus, ac toleratus, in ejuratis erroribus iterùm deprehendatur? Nemo non videt, quid asperi mereatur perversa isthæc hominis voluntas, & illusoria pœnitentia, & periculosa contagio.

Attamen & hîc audire juvat caritatis voces, etiam atque etiam commendantis, ut quàm difficillimè, quàm rarissimè ad extrema Hæreticorum atque Apostatarum vel pertinacium supplicia deveniatur. Caritate ergo hortante, reorum personam priùs induere debent supremi Judices, & Magistratus; quod cùm fiat, non tam proni subinde erunt ad arripiendam securim, non tam lenti ad misericordiam impertiendam. Culpam autem Hæreticorum quorumdam etsi non tollit, aliqua tamen ex parte minuit consideranda in iis voluntas. Non improba planè, non prorsus vitiata in illis est interdum hujusmodi potentia. Vellent veritatem servare, Deo placere, & errorem effugere; dumque etiam pro errore ac impietate pervicaciter pugnant, se gratum Deo facere persuasum habent, suæque obsequuntur conscientiæ. Culpam quidem, ut diximus, ne sic quidem apud homines, eoque minùs apud Deum, effugiunt, cùm in causa sit ipsa eorum voluntas, ne errorem dignoscant & Hæresim exuant; sed non parum extenuare potest culpam ipsa hæc eadem voluntatis in bonum & verum inclinatio. Peccat in iis intellectus

potissimum. Omnia autem delicta, quæ ob impetum affectuum, atque errorem intellectus patrantur, quippe quòd in ipsis non præcedit omninò libera electio, mitiùs punienda sunt, & veniam æquiùs impetrant, quàm quæ proficiscuntur à prorsus libera electione, & perversitate voluntatis. Hæretici autem, vel pertinaces, cum errore intellectus, & cum ipsa voluntatis pervicacia plerumque conjunctum habent probum aliquem ipsius voluntatis affectum. Indue ergo parumper Hæretici personam; neque miraberis, tam serò, aut nunquam expediri mentem posse à præjudicatis opinionibus, quas certas, Deoque gratas putes. Excogita hominis nativam calamitatem, quem tot impediunt tenebræ, cui etiam volenti adeo difficilè veritas persuadetur. Si tibi similis error accidisset, & deponere impium putares, nihil fortasse differres à pertinaci illius erroris patrono. Reliquorum criminum reos conscientia ipsa ferè semper accusat, usque adeo ut se ultrò pœnis & morte dignos aut fateantur, aut sentiant. Contrà non pauci Hæretici suum crimen neque agnoscunt, neque sibi exprobrant, idque ut faciant, supplicia plerumque facere non possunt. Immò contra conscientiam, & adversus Deum se facturos ii crederent, si à sua sententia in contrariam discederent, ac tormenta potiùs non sustinerent. Cum eorum ergo crimine multa infelicitas conjuncta est, & non parum involuntarii, & proba aliqua voluntas ac indoles: quæ omnia Caritatis Christianæ memorem à nimia severitate retinere, & ad misericordiam impellere meritò debent ac possunt.

Præterea solicite cuicumque Christiano Magistratui curandum est, ut suos fratres lucretur, & ab æternis pœnis arceat. Cui muneri non deest, quisquis facinorosos extremo supplicio plectit; nam ex istis nullus ferè est, qui sceleris sui turpitudinem non agnoscat, & pœnitentiâ ductus è vita non abeat, & mortem ipsam corporis in animæ suæ utilitatem non vertat, aut vertere possit. Hæretico autem pertinaci, in quem lictor animadvertit, omnis præcluditur ad salutem via, tempusque resipiscendi aufertur. Ille quidem vitio ac pertinaciâ suâ pereat, sed culpâ nequaquam cognitâ; atque adeò christianæ mansuetudinis foret sustinere potiùs quàm urgere ultrò festinantem in æterna supplicia. Quis enim scit, an non aliquando eidem daturus *sit Deus pœnitentiam*, ut cum Apostolo loquar 2. ad Tim 2. *ad cognoscendam veritatem, & resipiscendum à diaboli laqueis, à quo captivus tenetur ad ipsius voluntatem?* Ad hæc teterrimus ille mortis terror facit, ut pro apertis Hæreticis fictos non raro habeamus Catholicos. Quòd si postremum supplicium intrepide à nonnullis feratur, ipse error latiùs interdum serpit, cùm incauti homines non

animorum pertinaciæ, sed veritatis virtuti ac fiduciæ tribuant miseram illam in tormentis & morte constantiam. Exempla in hanc rem plurima suppetunt. Non hîc tamen dissimulandum est, hujusmodi homines, si vivere diutius sinantur inter gentem Orthodoxam, publicæ rei nocere posse prædicatione errorum. Et sanè periculum istud impigrè avertendum. Tunc enim ad ipsam caritatem christianam spectat, plurium saluti prospicere, quàm unius. Sed ubi aliter consulere possit Princeps reipublicæ, quàm sublato è vivis pertinace Hæretico: tunc erit gratissimum caritati, quòd & istum incolumem servet ad emendationis ac pœnitentiæ spem. Inspiciendum ergo, an non carceres, exilia & aliæ salutares pœnæ, & anathemata, quibus errans à fidelium consortio amoveatur, & Monasteria, queis ad pœnitentiam ac disciplinam includatur, idonea sint remedia, ut cohibeatur à veneno spargendo, & ad saniorem mentem infelix ille sensim perducatur. Caritas tandem nihil intentatum relinquit, quo si fieri potest, à temporali ac spiritali morte fratrem defendat, ac liberet; & cùm pœnitentem certè necari non sinat, ideò pœnitentiam hominis, quanquam seram, libentius expectari cupit, quàm ejus pertinaciam citò puniri.

Succedit alia errantium phalanx, nempe non pertinacium. Primò autem animadvertere opus est, propriè Hæresim appellari non posse, à qua absit animi pertinacia. Cujus placiti certissimas rationes non est cur nos congeramus, quando eas alibi à gravissimis Theologis luculentissime digestas habere Lector potest. Quamobrem cùm hoc hominum genus Hæreticos nuncupamus, ex usu potiùs, quàm ex ratione loquimur. Eadem verò animi docilitas illud inter Catholicos obtinuit, ac obtinet, ut neminem sine pertinacia errantem supremi Magistratus morte puniant, puniendumve censeant. Rectè sanè. Uti enim dictum est, non ideò Hæreticis pervicacibus vita interdum eripitur, quòd errent, atque à veritate defecerint, sed quòd moniti atque edocti germanam fidem, pertinacissimè deliramenta sua aut prædicare, aut fovere pergunt; hoc est, infelici mentis errori voluntatis crimen adjiciunt. Si ergo quisquam à fide, aut ab unitate Ecclesiæ excidat, monitusque postea resipiscat, & edoctus intelligat, fateatur, ac ejuret falsam doctrinam: meritò voluntati ejus bonæ malum intellectus errorem indulget Ecclesia. Æquum nihilominus est, ut homini pœnitentiâ erroris ducto injungantur salutaria aliquot pœnitentiæ genera, quibus aut Deum sibi propitium facere, aut scandala præterita reparare, aut certos in posterum de vera sua pœnitentia, & non ficta emendatione, fideles reddere possit. Proinde & hoc rectissimè constitutum est, ut sponte

sua sese accusantes, ac pœnitentes, omnium mitissimè habeantur; reliqui pro erroris, & scandali, & pertinaciæ præeuntis diversitate diversis subjiciantur pœnitentiæ speciebus.

Quod hic tamen commendandum in primis videtur, illud est, ut christianæ caritatis, atque prudentiæ maxima cura habeatur à Quæsitoribus Hæreticæ pravitatis. Rectissimè instituta fuit, nostrisque etiam temporibus utilissima est horum auctoritas, quippe succrescens facilè vulgi superstitio, & ingeniorum temeritas non rarò comprimuntur, & à Domini tritico zizania arcentur. Optimis præterea legibus constat eorum facultas, [& placidis etiam, saltem apud Italos] ut plus inter nos severitatis in prospectu, quàm in recessu, invenias. Sed periculum etiam subest, ne quis auctoritate legibusque sanctissimis ob immoderatum zelum, nimiamque asperitatem abutatur. Dicam id, quod mecum dicant, ut spero, me sapientiores; dicam, quod dicunt & faciunt optimi Quæsitores, atque exoptant ut fiat à ceteris sodalibus suis. Necessaria semper est accuratissima diligentia, quæ nihil erroris, nihil superstitionis aut pullulare, aut vigere sinat. Necessaria quoque severitas sæpè est, ne nimia indulgentia animum sceleribus addat. Sed non eò usque procedere diligentia debet, ut vel levissimis de causis, & meris de suspicionibus, carceres, & alia incommoda fidelibus creentur. Neque talis ac tanta esse debet severitas, ut caritatem, & mansuetudinem christianam unquam obliviscatur, & à se abjiciat. Asperos se præbeant in judiciis civiles Magistratus; nihil nos moramur seculi ritum. At certè Ecclesiasticos Judices, Christi Sacerdotes, & Christianæ Legis, hoc est caritatis & mansuetudinis præcones simul, atque exemplaria, omnium maximè lenitas, ac benignitas decet; torvum autem supercilium & immitis animus omninò dedecet. Neque enim Episcopos tantùm, sed ceteros etiam Ecclesiæ Ministros, exigere Apostolus mihi videtur *non superbos, non vinolentos, non percussores* [idest non lingua, non contumeliis, non acerbitate quemquam ferientes], *non turpis lucri cupidos, sed hospitales, benignos, sobrios, justos, sanctos*. Idem etiam in 2. ad Tim. 2. egregia illa verba, & altè nostris omnium animis infigenda habet: *Servum autem Domini non oportet litigare, sive pugnare; sed mansuetum esse ad OMNES* (sive ἤπιον, benevolum, placidum, lenem, & humanum erga omnes), *docibilem, patientem, cùm modestia sive lenitate corripientem eos qui resistunt veritati.* Quòd si mansuetudinem, & patientiam, & lenitatem, & humanitatem enixe commendat Apostolus vel in eos, qui, ut habet vulgatus Interpres, *veritati resistunt*, & sunt in errore pertinaces: quantò enixiùs credendus est mansuetudinem eandem commendasse erga illos,

qui non resistunt veritati, sed errorem, simul ac edocentur, ponunt, & in veritatis castra libentissime redeunt? Et quidem Apostolica Sedes medicinale tribunal hoc esse voluit, non asperitatis, atque inclementiæ. Cavendum ergo, ne turbidi affectus, ne ira, ne ambitio exercendæ potentiæ, ne feritas hîc locum habeant; curandum, ut captandæ famæ, & zeli non levis ostentandi cupido, quò postea ad ampliora munera facilior sit aditus, in miseræ gentis perniciem & incommodum vertatur; denique studendum, ut sicubi peccandum sit, ex benignitate potius nimia, quàm ex nimio rigore peccetur. Quòd si Italicæ Inquisitionis Magistratibus, qui mitissimi omnium sunt, aut minore saltem, quàm reliqui severitate utuntur, dicimus, caritatem præ oculis semper esse futuram: quantò magis commendandum id erit Hispanicæ Inquisitionis Præsidibus, immo Lusitanæ, si vera fortè sunt, quæ de illorum rigore feruntur?

Itaque primò suspiciones meræ, & leviusculi rumores de alieno errore, sive superstitione, ac Hæresi, satis esse non debent, ut cuiquam negotium facessas, & vincula inferas. Quanquam & hoc referre supervacaneum fortassis est; video enim apud nos non sine prævia eaque gravi cognitione rerum procedi. Secundò error in iis esse rebus & controversiis potest, quas nondum Ecclesiæ, aut Concilia statuerint. Fac ista deinde statuantur ac dirimantur supremo Ecclesiæ oraculo: à crudelitate ac injustitia non abesset, qui Theologo, sive Scriptori aliter ante judicium Ecclesiasticum sentienti, Hæresim objiceret, ipsumque male propterea haberet. Utique is erravit, sed excusabili errore; tunc enim verè crimen est, ab Ecclesia, & Doctrina Christi dissentire, cùm homini constat, quænam sit Ecclesiæ mens, & doctrina Christi. Hoc autem notum, certumve esse homini antea non poterat, tacente ac tolerante Ecclesia. Et profectò, si judicandum secus foret: dedecoris & Hæresis notam nonnullis sanctis Patribus inureremus, è quorum calamo & mente sententiæ quædam exciderunt, quas deinde Ecclesia non tulit. Sed nihil ex eorum sanctitate idcirco imminutum, quia nihil antea illa de re fuerat constitutum. Facit eadem ratio, ut Vincentium Lirinensem, Cassianum, aliosque Semipelagianis Opinionibus olim addictos, è Sanctorum fastis, sive è Catholicorum albo non expungamus; siquidem floruere ante Arausicanam Synodum, cujus decreta si quisquam postea contempsisset, tum solùm culpandus merito & anathemate percutiendus fuisset. Idem fiet, si quando Romani Pontifices, atque Concilia, nonnullas ex iis de divina Gratia & libero Arbitrio sententiis,

quæ

quæ nunc in Scholis impune obtinent, aliquando proſcribant.

Tertiò, errare etiam homines & Scriptores poſſunt in ipſam Chriſti & Eccleſiæ doctrinam. Quod cùm accidit, conſiderandum eſt, num ex ignorantia & incuria, an verò ex perverſa voluntate, deditâque operâ, ſe conjecerint in errorem ſibi certe perniciosum. Si apertis oculis à Dogmate Catholico diſceſſum eſt, nemo neget, quin hujuſmodi crimen caſtigatione ſit in primis dignum. Sed longe mitior ultro ad pœnitentiam venienti caſtigatio erit; longe autem durior agnoſcenti quidem errorem ſuum, ſed urgente metu pœnarum, & nonniſi ex alieno impulſu. Ita veræ Eccleſiæ ac Religionis deſertores, dum ſponte, & non mendaci pœnitentia ducti, ad gremium fidei revertuntur, minime graves pœnas ſubire coguntur. Et contrà ſeveriùs mulctati, qui Magiſtratuum vigilantiâ deprehenſi, terrorem expectarunt melioris ſententiæ magiſtrum. Attamen vel in his expendere juvat minorem majoremve in defectione pravitatem voluntatis. Multos enim non odium Catholicæ communionis, ſive doctrinæ, non ingenii ambitio, non contemtus Eccleſiæ, ad Hæreſim traxit; ſed humani alii affectus, aut Præſidum ſeveritas, aut diſciplinæ impatientia: quæ ſane imminuere quandoque poſſunt voluntatis ſcelus, quod eſt ad læſam fidem, majoremque propterea mereri miſericordiæ menſuram.

At alios ignorantia ſola, & incuria errantes fecit. Quis enim eſt, qui ſcire omnia, nihil oblivifci, & nunquam errare ſibi tribuat? Sed quicumque errat, animo interim veræ Fidei & Eccleſiæ Catholicæ conjunctiſſimo, falſa Dogmata non amplexurus, non propugnaturus, ſi ea ſciret averſa à Schola Chriſti, & à diſciplina, ac mente Eccleſiæ, & ubi ſcit, ea illico execrans: cur puniendus, cur rigide excipiendus apud homines, cùm nullo apud Deum crimine idcirco is teneatur, niſi de Dogmatis iis præcipuis ſit res, quæ neſcire ſuapte natura peccatum eſt, & neſcire Chriſtianus homo non debet? Exploranda igitur ſedulò eſt errantium voluntas; quod ſi promtus in obſequium fidei & Eccleſiæ, illorum animus deprehenditur, vel dum errant: edocendi ſunt veram ſententiam, monendi ut à ſermonibus abſtineant graviſſimarum rerum, dum ſibi majorem prius non compararint Eruditionem Theologicam; & excuſanda facilè ingenii infirmitas, aut ignorantiæ inconſultus error. Non autem continuò in vincula conjiciendi ſunt, non diu detinendi, atque vexandi, neque populo ſpectaculum miſerabile daturi. Hominem vidimus rudi minerva, cui exciderat, alium eſſe à vulgari noſtro purgatorium ignem.

Communibus quidem suffragiis innocens evasit, sed post non paucos carceris dies, & non sine ingenti rerum suarum incommodo. Prudentiæ potius, & caritatis erat, hunc accitum monere, ne talibus sese immisceret, & verbis tantummodo arguere, ad canendam palinodiam jam paratissimum, quanquam & hæc quæstio ex iis sit, quæ adhuc in ancipiti positæ, nondum Ecclesiæ calculo fuere ditemtæ. Errant enim multi, quia non Theologi; errant & ipsi quandoque Theologi, quia tunc non errare, sed cum Ecclesia sentire se putant. Privatæ verò objurgationes satis plerumque forent, ac esse deberent ad medicinam errantium. Alioqui si levibus de causis in carcerem, & in rostra, homines rapere velis, & præsertim rudes, ac Theologiæ abstrusioris, meliorisque Disciplinæ ignaros: verendum est, ne caritatis tribunal apud optimos ob nimium rigorem male audire incipiat, & ex terrore potius, quàm ex amore Christiani in posterum simus: quod à mente Apostolicæ Sedis, & meliorum profectò abhorret.

Quid si eos divexare velimus, qui in Opinionibus aut Philosophicis, aut Historicis, aut Astronomicis, aut etiam Theologicis, sed nondum ab Ecclesia, sive à Romanis Pontificibus, sive à Concilio quopiam proscriptis, errare nobis videntur? Facilè contra jus, nedum contra caritatem, hæc agendi ratio pugnabit. Numquid enim tua opinio, ab illorum opinione diversa, ideo verior & sanior est, quia tu potentior, quàm illi? Ne tu quidem, ut puto, id arbitrere. Sola divinarum Scripturarum, & Ecclesiæ mens cognita facere potest, ut tu de veritate sententiæ tuæ, illi de errore suo certi sitis. At cùm non illi minus, quàm tu, contendant, opiniones suas consentire cum sacrarum Literarum & Ecclesiæ doctrina, cùmque Ecclesia, uti prædixi, mentem suam nondum hîc explicuerit: propterea hujusmodi opinionum propugnatio nondum crimen evasit, pœnis & carcere exagitandum. Quis enim te certum facit, Ecclesiam contra illos potius, quàm contra te, esse aliquando pronuntiaturam? Et ii quidem fortasse in errore versentur. Sed quamdiu latet Ecclesiæ oraculum, eique parere ac cedere, simul ac prodeat, paratissimi sunt homines: ab officio veri & obsequentis Christiani minime per illos disceditur; & apud Deum non peccatur; & error ille (materialis, ut ita dicam, non verò formalis) nondum carceribus aliisve corporeis incommodis castigandus erit. Quamobrem ut non audeam quascumque Cartesii Opiniones Theologiæ Catholicæ consonas appellare, multoque minus præstare; attamen cùm hoc ille, ejusque asseclæ, sibi persuadeant, & suis etiam rationibus ostendere

conentur: vix intelligerem cur adversùs eos rigorem adhibere placeret, priusquam Ecclesia opiniones hujusmodi suo decreto proscripserit, atque damnarit. Utique Cartesii Libros nonnullos cùm Romanus Pontifex, tum Academiæ quædam nigro theta confixerunt. Sed numquid Hæresibus scatent, quicumque Libri configuntur? Num sententiæ omnes, quas Cartesius literis consignavit, errorem ac hæresim sapiunt, ut singulas abominari, ac rejicere sit opus? Cùm hoc à fidelibus Ecclesia expetit, solet sententias, sigillatim enunciatas, hæresis, aut falsitatis damnare. Antequam damnet, earum patronis bona fides eripi non potest, dum tamen opiniones tueantur revera dubias, hoc est nondum definitas, & à definitis aperte non effluentes, & in iis tuendis se ab Ecclesia dissentire non putent. Neque privatorum objurgationes facere possunt, ut bonæ fidei privilegia in ipsis cessent, multoque minus cùm suspicio adest, ne privati homines ad eas opiniones damnandas ferantur amore potius privatæ cujuspiam Scholæ, quàm certa cognitione veritatis, quæ adhuc latet, sive fiduciâ proferendi ab Ecclesia decreti. Locum hîc habere possunt, quæ de Aristotelis fortuna in Christianorum Scholis apud Veteres feruntur, & quæ olim contigere in celebri controversia *de Divinis Auxiliis*, *&* *de Scientia media*. Sed nos aliò properamus.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

Zelus ineruditus, & nimia Licentia in Fidei & Disciplinæ negotiis. Quos pessimos effectus ille pariat. Scientia & Prudentia si à Zelo absint, quid sequi inde possit. Zelus ineruditus Novatorum. Quomodo regendus Zelus. Licentia opinandi in Religione nimis nocet. Ejus exempla in Pherepponi Libris.

MUlta sunt, quæ ad inveniendam veritatem obstant; multa, quæ inventam in publicum efferri non sinunt. Ignorantia, præjudicatæ opiniones, ambitio, impotentia, terrenorum bonorum amor, dedecoris timor, auri & gloriæ sitis nimia, atque alii effrenes animi affectus, quotidie veritati bellum indicunt, & errori patrocinantur. Ego Librum concludam, duobus præcipue commemoratis, quorum unum pauci fere considerant, aut ani-

madvertunt, in quot excessus, & incommoda vergat, & vergere possit; alterum omnes passim & cognoscunt, & detestantur, cùm tamen ab eo non pauci abstinere nesciant, seque illo teneri non sentiant. Zelum ineruditum intelligo, & nimiam licentiam in Fidei & Disciplinæ negotiis. Ille superstitionem, grave scilicet malum, procreat; ista Hæreses & Schismata, gravissima nempe mala, quorum incommoda brevi oratione persequi, & frena simul proponere est opus. Quod attinet ad ineruditum zelum, dicimus, nomine zeli significari honestum illud & laudabile studium, quo accendimur ad colendum Deum ejusque servos honorandos, & ad illius Legem, & veram Religionem tuendam atque propagandam. Sed optimus hic hominum affectus, ceterorum affectuum, atque ipsarum virtutum more, in pessimos excessus interdum excurrere potest, & in illaudanda facinora. Quod tum contingit, cùm homines pio quidem zelo ardentes, sed scientia destituti, id peragunt, quod ipsi divinæ Legi, & Ecclesiasticæ Disciplinæ, & documentis rectæ rationis, & prudentiæ, & caritati adversatur. Testimonium perhibente Paulo ad Rom. X. *Judæi Zelum Dei habebant*; sed ille *Zelus* non *secundum scientiam* erat. Tuebantur mordicus Mosaïcam Legem, atque in ipsius ritibus collocabant potissimam salutis spem, & maximum hominis pensum. At qui zelum Dei habebant, non habebant scientiam Dei; quare Dei honorem potius oppugnabant, ejusque legem persequebantur. Neque aliter se olim gesserat ipse Paulus, cùm *paternarum æmulator*, sive *Zelator traditionum supra multos coætaneos suos*, devastabat Ecclesiam Christi. Eodem imprudenti zelo Scribas & Pharisæos abundasse, nonnunquam etiam Discipulos Servatoris laborasse, ex Evangelio discimus. Hinc Aug. de Civ. Dei. Lib. 20. Cap. 12. tam secundo quàm pravo sensu zelum accipi ait in divinis Scripturis. *Sicut enim*, inquit, *Zelus in bono positus est, ubi legitur: Zelus domus tuæ comedit me; ita è contrario in malo, ubi dicitur: Zelus occupavit plebem ineruditam.* Illud igitur, quod solet ac potest destruere honestissimam indolem zeli, ignorantia est, insipientia, ac ineruditio: quæ mala cùm in plebe crebriùs inolescant, facilè etiam in eâdem zelus immoderatus & perniciosus vim obtinet. Ubi nescias, quibus moribus, quibus ritibus, ac artibus Deus velit se coli, Sanctos suos honorari, Legem servari, ac defendi, virtutes exerceri: quid mirum, si pius ille tuus ardor in absona interdum feratur, atque indigna, quæ Deo placeant, quo ipso tempore tantopere curas, ut per ea placeas Deo? sine prudentia, sine scientia plus nocere, quàm prodesse potest zelus non privatis tan-

tùm hominibus, sed reipublicæ ipsi. Hinc egregiè sanctus Bernardus Serm. 49. super Cantic. *Importabilis*, inquit, *absque scientia est zelus. Ubi ergo vehemens æmulatio, ibi maxime discretio est necessaria, quæ est ordinatio caritatis. Semper quidem Zelus absque scientia minus efficax, minusque utilis invenitur, plerumque autem & perniciosus valde sentitur. Quò igitur Zelus fervidior, ac vehementior spiritus, profusiorque caritas, eò vigilantiori opus scientia est, quæ Zelum supprimat, spiritum temperet, ordinet caritatem.*

Et quid quæso non fecit ineruditus zelus? quid quotidie non facit? sanctam Religionem amplificare, Idola fugere ac detestari, ad zelum verè christianum pertinet. Sed ipsum dedecebat, interdum Ethnicis rerum potientibus insultare, eorum fana evertere, eorum Idola conterere, minime consentientibus in eam rem Principibus; dedecebat Judæis subjectis contumelias, & dira tormenta atque incommoda inferre, aut filios invitis parentibus eripere, sacro Baptismate abluendos; & alia hujusmodi audere. Zelotis Christiani est, cultum Deo O. M. semper, & ubique, & ferventissime præstare, ejusque amorem, ac reverentiam instillare populis. Verum ab hac præstantissima virtute abhorrebat, Deum colere inopportunis locis, atque temporibus, ornamentis luxum potius quàm gravitatem referentibus, Musicis concentibus magis intemperantiam quàm pietatem conciliantibus, ritibusque ab Ecclesia nondum probatis, immo nonnunquam ab ipsa improbatis. Abhorrebat, Mysteria pietatis, & Sacramenta impiis atque Infidelibus prodere; & ex ipsis ridenda potius quàm veneranda exhibere populo spectacula; & immoderatam peccatoribus à Deo polliceri indulgentiam, aut eosdem nimia severitate in disperationem agere, aut spem salutis omnem ponere in quibusdam levibus externæ pietatis institutionibus, quod Pharisæi olim quoque faciebant. Zelus noster eò etiam ferri debet, ut non difficiles nos præbeamus ad credenda sanctorum hominum gesta, virtutes, ac miracula, quæ ab Historicis fide dignis memoriæ traduntur. Sed iste zelus honestos virtutis fines prætergreditur, ubi nos nimiùm faciles efficit ad credenda quæcumque prodigia, seu ut apertiùs loquar, ad probandas fabulas omnes, aut leves aniculatum narratiunculas de admirandis quorumdam Sanctorum operibus, aut antiquitates fictas, aut Lipsana non satis probatæ fidei. Sanctis ipsis Martyribus, & reliquis Beatis, & Deiparæ potissimum debemus honorem non exiguum, quippe in illis, licèt conservis nostris, honoramus dona Dei, & gratiam Christi, atque adeo ipsum Deum, qui & ex eorum intercessione plura in homines be-

neficia spargit. Sed immoderato, & minime laudabili zelo ardebit, quisquis talem ipsis honorem defert, qualis uni Deo convenit; aut ab ipsis ita poscit ac expectat non temporalia solùm munera, sed ipsam peccatorum remissionem, & vitam æternam, ut illos ex intercessoribus facere Deos videatur; aut omnia pietatis officia in istis potiùs sibi demerendis, quàm in Deo placando, collocat; & ipsos iis nimiis laudibus extollit, quas perfecta disciplina ægrè ferat, immò ipsi è cœlis minimè probare credendi sunt; eorumque Imagines, & sacras Reliquias, & Dies Festos cultu immodico prosequitur.

At non alia de causa homines hîc errant, quàm quia carent scientia, atque prudentia, hoc est, ignorant, quid, & quando, & quomodo agendum sit, ut rectè agant. Pio amore cœlestium & Religionis æstuant, sed amorem istum in absurda & perniciosa deferre sæpè solet, ac potest moderatricis scientiæ penuria. Hinc in popello, in indoctis, illiteratis, atque mulieribus, frequentiores sunt zeli excessus, quippe in istis ignorantia communior. Ipsos etiam literis & scientia excultos homines exuberans ardor nonnunquam extra orbitas rapit, aut rapere videtur. Cur hoc quæso? Quia non satis bonis literis, non satis scientiæ, operam dederunt, aut quia scientiæ multæ exiguam sapientiam, atque prudentiam minorem, conjungunt. Quapropter nihil magis commendandum est Ecclesiæ Præpositis, quàm ut impensum in Ecclesiasticam eruditionem studium conferant, quò singula tum ad Christi doctrinam, tum ad Disciplinam spectantia rectè ipsi sciant, & alios docere subinde possint. Meminerint, quid per Oseam Prophetam Deus olim edixerit Os. IV. 6. *Conticuit populus meus, eò quòd non habuerit scientiam. Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne Sacerdotio fungaris mihi.* Proinde necesse saltem est, ut Ecclesiarum Pastores supremi Ministros sibi adsciscant, aut homines ad consilium adhibeant, quibus consummata sit istius eruditionis peritia. Alioqui si zelus ineruditus, & in plebe potissimum, sedulò non coërceatur, superstitio immane malum, & æque ac ipsæ Hæreses formidandum, invalebit, sanctissimæque Religionis vultum summopere deformabit. Monstrum istud, superstitionem, inquam, ignorantia parit, zelus immoderatus nutrit ac fovet. Quod enim omnium pessimum est, hujusmodi insipientis zeli culpâ sæpè fit, ut abusus inveteratos, pietatis referentes speciem, nemo tollere, aut tolli sustineat. Immò si qui melioris notæ eruditi voce aut calamo in superstitionem aut gliscentem aut vetustam insurgere cupiunt, interdum aut ne hiscere quidem sinuntur, aut certè parum christiani animi famam in se concitant, & scandala sta-

tim excitare posse creduntur. Ergo quis non intelligat, quanta sit necessitas eruditionis & scientiæ, ne veritas lædatur, ac supprimatur, neve superstitio regnet? Neque verò putes ad tantum negotium sufficere Scholasticorum Theologiam. Dogmaticâ hîc opus est in primis, & non mediocri controversiarum, quas cum Hæreticis habemus, peritiâ; ita enim sinceris hominibus meliùs innotescit, qui sint fines tum veræ doctrinæ, tum disciplinæ melioris, quos una Ecclesia Catholica fideliter servat, Hæretici pertinaciter contrariis hinc inde sententiis, aut etiam ineruditi incaute quidem, sed parum laudabiliter, prætergrediuntur. Itaque tum Conciliorum, tum Romanorum Pontificum, tum sanctorum Patrum documenta accurate consulenda sunt in hunc finem, & non facilè deinde peccabitur. Tandem credendum est, posse Deum quidem tolerare, non autem probare zelum sine scientia delirantem; nam ut ut ipsi pius affectus placeat, fieri tamen non potest, quin ipsi contrà displiceat parum pius prodendæ hujus affectionis modus.

Dissimulare autem nequeo alterum scientiæ neglectæ, aut ignorantiæ dominantis effectum in hominibus piis. Undique pericula ipsi timent, undique scandalum patiuntur. Quoties homines Deo dicatos conspiciunt æque ac seculi cultores, vitiis effluentes, & luxuria fœdos, & mammonæ potiùs quàm Dei laudibus addictos: tum mirantur, ac horrent, atque ex intimis præcordiis dolent, ac indignantur suorum temporum conditionem. Si Episcopos, si Sacerdotes deprehendunt sanguini diligentiùs quàm altari servientes, & ambitione turgidos, & sacris in suam rem abutentes, & Simonis veneno afflatos: quid non mussitant? quid non conqueruntur? Priora Ecclesiæ secula ante eorum oculos, atque in eorum labiis continuò recurrunt. De Religione primæva multùm excidisse tum dictitant. Immò in pietate nonnumquam frigescere idcircò illos videas; sensim quippe decrescit in eorum animis veneratio atque existimatio non tantùm Sacerdotalis ac Monastici Ordinis, sed Religionis ipsius. Eò etiam quandoque se rapi sinunt, ut persuadere sibi nequeant, aut veram, aut sanctissimam esse Religionem illam, quam adeò nefariis moribus negare, & flocci pendere videntur illi, quorum præ ceteris esset eam & dictis probare & factis. Quòd si apud Hæreticorum quosdam splendidiorem fortè pietatis, aliarumque virtutum speciem intuentur: tum suspicio oboritur, ne apud illos germana, apud nos vitiata Religio habeatur. Et quidnam, quæso, tot populos à Catholicæ Ecclesiæ sinu proximè præteritis seculis abstraxit, & in Lutheri, aut Calvini castra conjecit? Ignorantia ista, zelus iste ineruditus, & scandali patiendi nimia facilitas. Non erant [faten-

dum est] ii Sacerdotum mores, quos & Religio, & institutum vitæ poscebant. Superstitio aliqua in populis; avaritia & luxuria in non paucis Ecclesiasticis viris, nimiùm prominebant, ut occultari, aut dissimulari jam possent. Igitur ubi adversus ista declamatum est, zelo Dei exarsit ineruditus populus, sibique censuit ab ea Ecclesia discedendum, cujus sanctitatem frustra requirebat in plerisque Pastoribus.

At miseri infelicissimè errarunt. A Pastoribus fugientes, quos lupos credebant, secuti sunt lupos Pastoralem præ se ferentes personam. Etenim undenam didicerunt, propter perversos Sacerdotum mores ab Ecclesia Dei veri secessionem esse faciendam? Contendebant quidem eorum temporum Pseudoprophetæ, Romanæ quoque Ecclesiæ doctrinam esse corruptam. Verùm quî de tanti momenti re, de qua etiamnum disputatur utrinque à doctissimis & clarissimis ingeniis, tam citò judicare potuerunt homines indocti, rudes, & à studiis Theologiæ prorsus alieni? Morum corruptio tunc patentissima, & Disciplinæ abusus, vel oculis plebis indoctæ conspicui, in causâ fuerunt, ut doctrinam quoque Romanæ Ecclesiæ corruptam somniarent, & crederent. Ergo cavendum iis erat, ne scandala tantùm in suis cordibus possent, ut non mores dumtaxat, sed etiam malè moratos Pastores, ipsamque Pastorum Ecclesiam, atque Religionem, deserendam arbitrarentur. Id non cavendum minùs deinceps; erunt enim vitia, donec homines; & ut prædixerit Christus futuram hanc morum corruptionem, atamen edixit, non esse nostrum, bonos pisces à malis separare; atque à tritico paleas. Ad ista sanè nequit quin ingemiscat vir pius ac eruditus; sed nullum inde sibi scandalum creari patitur. Scandala quippe creat facinorum novitas; hanc autem scientia, sive eruditio tollere potest ac solet. Apostolorum tempora intuere; tria, immò quatuor, & quinque priora Ecclesiæ secula contemplare. Nunc imperita gens à Christianis iis, & præsertim ab Ecclesiæ Pastoribus, omnem iniquitatem exulasse sibi persuadet. Secus testantur ipsæ Literæ sacræ, ipsi sancti Patres, ac præcipuè Cyprianus, Nazianzenus, Hieronymus, Salvianus. Subsecura sunt tempora longè pejora prioribus, sed meliora tandem evasere, ut si Christiana Respublica ætatis nostræ cum multis aliis præcedentibus seculis conferatur, habeat unde sibi jure gratuletur, & divinæ misericordiæ referat gratias.

Zelum ineruditum alterum illud incommodum ferè semper consequitur, de quo aliàs conquesti sumus, & quod hîc repetere non puto supervacaneum; nimia videlicet formido, ne quicumque minùs cum vulgo sapit, ac aliter loquitur quàm vulgus, Religioni & Ecclesiæ

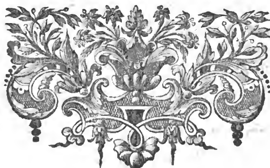
Ecclesiæ sanctissimæ exitium eicet. Nequit emunctæ naris eruditus, quin abusus in Ecclesiasticam disciplinam identidem irrepentes animadvertat; quomodo enim maculæ istæ se subducant oculis legentium monumenta summorum Pontificum, Conciliorum, & Patrum? Ars critica, necessarium in Ecclesia Dei flagellum ad imposturam omnem, erroresque tollendos, erudito homini interdum aperit, quæ sint conficta miracula, qui apocryphi ac supposititii Libri, quidve à magni etiam nominis scriptoribus in Historia & eruditione Ecclesiastica peccetur. Si quis tamen zelo secundùm scientiam incitatus, quod Majores nostri cum laude fecerunt, facere & ipse velit, hoc est, aut voce aut scriptis hujusmodi abusus ac peccata prodat, ac eliminare nitatur, non modestiam, non prudentiam oblitus: ignara gens non rarò exhorrescit, & ejusmodi eruditos suspicione gravat non temeritatis solùm, sed etiam languentis pietatis, fideique etiam titubantis. Verùm hisce eruditis, ut cordi summopere esse debet, scandalis quantùm fieri potest, occasionem omnem præripere, ita patienter ferenda sunt talia piæ ignorantiæ deliria. Nullæ sunt, tametsi optimæ leges, nulla auctoritas legitima, quibus abuti non possit, ac soleat Magistratuum incuria, ignorantia, impotentia. Sed non propterea optimæ leges abrogandæ, optima instituta vituperanda, quòd iis abutantur nonnulli. Adversus hosce abusus, modeste tamen, ac prudenter, scribere piis eruditis licet, ut simul eorum odium, & Legum ac Magistratuum reverentia inspiretur. Quod cùm faciunt eruditi, iis esse debet satis, meliorem hominum partem, si non majorem, suis habere faventem scriptis, zeloque plaudentem. Nimium quippe Ecclesiæ conducit tales literatos habere, superstitionis, perversæ disciplinæ, piorumque commentorum inimicos, & veritatis semper amantes. Hæc vera pietas est, hic germanus zelus, quem Catholici Episcopi in Conciliis ubique produnt, quem Patres commendant, & carum habet in primis Apostolica Sedes. Quæ consideratio mihi quoque animos addidit, ut quæ hactenus disserui, dissimulanda non censerem, & spem fecit fore ut nemini saltem ex melioribus consilium meum displiceret, quando non ambitio, non captandæ famæ, aut maledicendi pruritus ullus, non Pastorum, Legumque rectissimarum contemtus, neque mei ipsius, sed unius Ecclesiæ, Religionisque Catholicæ amor, pro qua omnibus vigilandum esse puto, & ego lubentissimè sanguinem darem, mihi ut hæc scriberem auctor fuit, utinam alicui utilia, utinam nemini perniciosa.

Nemini, inquam, perniciosa; nam in oppositum huic excessum atque abusum equidem sentio homines labi posse, atque interdum

labi, vel cùm in ipsius Catholicæ Ecclesiæ sinu degunt. Est autem alter excessus licentia opinionum tum in fidei ac disciplinæ negotio, tum in Ecclesiasticâ eruditione pertractandâ. Facilè intelligunt homines non rudi minerva, nimios interdum ac intolerabiles frenos adhiberi ingeniis, vitio videlicet Magistratuum, sua potestate, optimisque legibus abutentium. Sed æque deinde non intelligunt, qui sint legitimi freni, omnibus Christianis jure ferendi, & quousque procedere meritò ac prudenter possit ingeniorum libertas. Hinc ergo totius Antiquitatis, sanctorumque Patrum, & Ecclesiæ ipsius contemtus; hinc errores, ac temerariæ opiniones; sique in iis obfirmetur animus, hinc Schismata, ac Hæreses, à quibus tamen ut semper caveamus, non solicitè solùm monuit Apostolus, sed caritas, justitia, ac prudentia apertissimè præcipiunt. Hos autem ingeniorum frenos itidem videor mihi satis expressisse in hoc Libro. Quare nunc rogo Lectores meos, ut non minùs diligenter perspiciant, quid juris ac libertatis futurum sit ingeniis humanis in tanti momenti rebus, quàm quid freni. Utrinque veritati nocere possumus, vel nimium, vel nimis parum nobis tribuendo. Quò doctiores erimus, magisque in Dogmaticâ, ac Polemica Theologia, atque in eruditione antiqua versati, eò cautiùs ac moderatiùs in studiis ac opinionibus nostris procedemus. Ignorantia hinc, inde superbia, superstitiosos pariter ac temerarios faciunt. Mediæ stant scientia, ac humilitas Christiana. Faciunt istæ eruditos, atque Theologos, verè perfectos ac religiosos. Illud autem certum est, nos nunquam ex temeritate erraturos, si magis, quàm nos ipsos, famamque nostram, diligamus decorem domus Dei, hoc est, amemus Ecclesiam Catholicam, ejusque tutelæ ac laudi ubique studeamus, ejusque judicio omnia nostra cùm dicta tum facta obsequentissimè subjiciamus, ejusque Præsidibus sacris ad ubique obtemperandum paratissimi simus. Hoc votum est mihi, hoc mihi statutum. Similia à reliquis opto. Quis enim tandem fructus literarum, si destruas, non ædifices? Equidem errare possum ex ingenii infirmitate, non possum ex obsequii ac voluntatis defectu.

Ne verò longiori sermone persequar, quid in his possit audere humanæ mentis ambitio, atque ingeniorum licentia: instar omnium considerandum mihi elegi unum Joannem Phereponum, cujus Animadversiones in Opera sancti Augustini, si non perpetuum, at certè non leve præbent hujus infelicitatis argumentum atque exemplum. Et hominis quidem consilium ego non miror, cùm potiùs mirandum esse debeat, cur non omnes ab Apostolicæ Sedis, Catholicæque Fidei doctrina & communione alieni, paria, immò pejora non audeant.

Nam ubi Ecclesiam audire desieris, Conciliorumque ac Patrum excusseris obsequium, tuoque judicio nullum aliud esse superius tibi persuadeas præter verbum Dei scriptum, quod uti experientia fidem facit, unusquisque ad arbitrium, captumque tuum facilè contorquere novit: quid te ampliùs impedire potest, quominus quodcumque lubet, quodcumque menti tuæ verisimile occurrit, amplectare ac teneas, & contraria quæque despicias atque repudies? Phereponus autem ita se interdum contra Augustinum, immò contra omnium Catholicorum sententias, gerit, ut qui ejus principiis utatur, atque licentiam opinandi imitetur, mirum sit, quî abstinere se jam possit ab oppugnandis in posterum vel ipsis Literis sacris, sive à revocandis in dubium reliquis Christianæ Fidei Mysteriis. Nam quò non proruat relictus sibi hominum literatorum animus, & potissimum si Critica Arte Linguarumque Orientalium peritia sit quisquam turgidus, & immoderate ad dubitandum de rebus quibuscumque pronus, & novitatis, suarumque opinionum pertinacissimus amator? Pertinet igitur tum ad publicam utilitatem, tum ad Ecclesiæ sanctæ, & Augustini defensionem, tum etiam ad eruditorum documentum, intueri in Phereponi Animadversionibus nimiam ingenii humani libertatem. Et ejus quidem sententias nonnullas, prout occasio tulit, hactenus confutavimus. Reliquas deinceps, quæ confutatione indigere videantur, singillatim recensebimus, & pro virili profligare nitemur.

DE INGENIORUM MODERATIONE IN RELIGIONIS NEGOTIO.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Quid de Peccato Originali sentiant Remonstrantes ac Sociniani. Nulla injustitia Deo tribuitur per Catholicorum sententiam de Originali Peccato. Cùm potuerit Deus ab initio condere naturam hominis talem, qualis nunc nascitur, potuit etiam ex Adami Peccato sinere mala in hominum genus effluere. Auctoritate sacrarum Literarum confirmatur Dogma de Originali Peccato. Apostoli locus ab interpretatione Phereponi vindicatus.

NITIUM facimus à controversia de Peccato originali, è qua, velut è capite cujusdam catenæ, pendent reliquæ ferè omnes controversiæ de Gratia & libero Arbitrio, & de Natura innocenti, lapsa & reparata, quæ inter Pelagianos ac Semipelagianos ex una parte, Lutheranos & Calvinianos ex altera versantur, Catholicis medium iter tenentibus. Hîc autem videas Ar-

minianos, sive Remonstrantes, parum à Pelagio abludere; Socinianos cum eodem prorsus sapere, immò duriora, quàm ipsum tradidisse. *Peccato originali inesse privationem Justitiæ originalis, & inordinatam ad peccandum proclivitatem*, fatetur Joannes Arnoldus Corvinus, hoc est ex Remonstrantibus unus, in Lib. contra Molin. Cap. 8. pag. 118. Iidem Remonstrantes in Apologia sua Cap. 7. fol. 84. addunt, *Peccatum Adami à Deo imputatum dici posse posteris ejus, quatenus Deus posteros Adami eidem malo, cui Adamus per peccatum obnoxium se reddidit, obnoxios nasci voluit, &c.* At postea subdunt, se *peccatum originale nec habere pro peccato propriè dicto, quòd posteros Adami odio Dei dignos faciat; nec pro malo, quòd per modum propriè dictæ pœnæ ab Adamo in posteros dimanet.* Quare peccatum hoc affirmare non audent malum culpæ, aut malum pœnæ. Socinus verò in Prælection. Theolog. Cap. 4. & in Dialog. de Justific. tanquam *fabulam Judaicam, & ab Antichristo in Ecclesiam introductam*, Peccatum originis irridet, cui consonat Smalzius unà cum reliquis ejusdem Socini asseclis, ita ut una eorum sententia esse videatur, nihil nisi exemplo posteris nocuisse Adamum peccantem. Arminiumne, an Socinum hic sequatur Phereponus, statuere nescio. Illud certum, ut in aliis opinionibus non paucis, ita in hac Pelagio adhærere Phereponum, & non Augustino tantùm, sed Ecclesiæ Catholicæ ipsum patentissimè adversari. Mihi verò certissimum est, idemque spero & Lectoribus æquis futurum, longissimè ipsum à veritate recessisse.

Catholicorum doctrinam de peccato originali oppugnabat Julianus, quasi per ipsam infinita Dei Justitia læderetur. Quî enim justus Deus parentis primi culpam imputare velit posteris, eamque in nobis punire, cùm tamen consensu voluntatis nostræ nihil ad ipsam contulerimus? Augustinus autem Lib. I. num. 3. Oper. Imperfect. contra Julianum ita scribebat: *Vos quod dicitis, potiùs non potest ulla justitia ratione defendi; quia miseria generis humani, à qua nullum hominum ab exortu usque ad obitum videmus alienum, non pertinet ad Omnipotentis justum judicium, si non est originale Peccatum.* Igitur sanctus Doctor putabat, divinam justitiam defendi non posse, nisi humanæ corruptionis ac miseriæ causam ab ipso hominum peccato originali peteremus: quod & alibi sæpè repetit. Ad hæc Phereponus: *Atqui hoc tantùm de infantibus aut puerulis dicere debuit; nam majores natu sat actualium peccatorum admittunt, ut hujus vitæ miseriis digni sint. Sed ponamus eum, ut debuit, de infantibus dumtaxat, aut puerulis locutum; Peccatum originale, ut ab Augustino explicatur, commodam nullam rationem defendendæ Justitiæ divinæ suppeditat, cum qua nullo modo potest consistere, ut existimabant adversarii Augustini, quos nusquam rectè confutavit.* En expedi-

tam viam cujuscumque quæstionis dirimendæ, quanquam difficillimæ, & inter ingenia præstantissima dudum agitatæ. Satis est pronuntiare sententiam dictatoria voce. Alii rationes excogitabunt, & argumenta contraria dissolvent.

Sed ut pressiùs scriptori huic respondeamus, priùs Lectori sedulo ad memoriam revocanda sunt quædam. Nemo est, qui vel in semetipso non sentiat innumera cùm animi, tum corporis mala, eaque omnibus communia non videat, tamque altis radicibus in nobis fixa, & ab ipsa statim nativitate pullulantia, ut ea homini ingenita fateri cogamur. Corpus, inquam, mille ærumnis, doloribus, morbis, ac periculis, & morti denique obnoxium est. Animum ignorantia infelicissima gravat, ac fœdat. Proni, & penè abrepti vel ab ipsa pueritia in vitium, difficillimi & supra modum inertes ad virtutem, terram semper cogitamus, rarò cœlum; & avaritia, luxuria, ac ambitione exæstuantes, voluptatibus unicè studemus, commodisque nostris, licèt inhonestis, pejora longè acturi, nisi nos humanarum potius quàm divinarum legum terror compesceret. Hæc vel ipsi Christiani, & Sancti in se experiuntur, qui & aliam legem sentiunt in membris suis repugnantem legi mentis suæ, qui quotidie cum tentationibus conflictantur, & sæpè concupiscentia vincente vincuntur. Quantò autem magis tanta humani generis miseria, & ad peccandum proclivitas, & rebellio appetituum, ac pugna in rationem, emineat, & conspiciatur in barbaris, aut sine Lege, aut sine vera Christi Lege, & Gratia viventibus, in comperto est. Non vacat hîc varios populorum mores, & innumeranda hominum vitia, & incommoda, oratione percurrere. Unusquisque sibi testis in re tam patenti esse potest. Illud dicam, vel ipsos Ethnicos, Aristotelem puta, ac Ciceronem, tantam hominum miseriam contemplantes, non potuisse quin exclamarent, naturam, non ut matrem, sed ut novercam, erga nos se gessisse. Hæc ubi considerata fuerint, è vestigio suboritur in animis nostris sciendi ardor, unde tanta in nos malorum atque miseriarum procella derivetur. Cùm quisque sanus Manichæorum deliria irrideat, restat ut hominem vel ita à Deo in prima institutione creatum, vel propter culpam aliquam suam in tot incidisse miserias affirmemus. Prima sententia Pelagianos habuit Patronos; altera Catholicos.

Pelagiani contendebant, quod & nunc eorum assecla Pherepónus contendit, Catholicorum sententiam cum Justitia Dei consentire non posse. Contrà Augustino aliisque Catholicis visa est Pelagiana opinio Ideæ, quam de Deo habemus, penitùs contraria. Nam quo pacto Deus, qui hominem perfectum, rectum, ac felicem crea-

re potuit, potiùs tam infirmum, vitiisque deditum, & alienum ab amore summi boni creare voluit? Quî opus manuum suarum vel ante peccata actualia miserum fecit, ejusque naturam in ipsa peccata adeo proclivem, & aversam à virtute creavit? Cur posuit, ut habetur Ecclesiastici 40. *Jugum grave super filios Adam a die exitus de ventre matris eorum?* Immensè Bonus, Sapiens, & Benignus, id sine aliqua hominum culpa facere noluit; infinite Justus id facere non potuit. Hæc illi. Verùm alii Theologi Catholici, iique potiori jure affirmarunt, ac affirmant, *potuisse Deum condere talem ab initio hominem, qualis nunc nascitur.* Ipsemet sanctus Augustinus in hac eâdem sententia fuit; nam Lib. 3. de Lib. Arb. Cap. 20. aiebat: *Si anima talis esse cœpit, non solum ante peccatum, sed ante omnem vitam suam, qualis alia post vitam culpabilem facta est; non parvum bonum habet, unde Conditori suo gratias agat.* Lege reliqua. Idem Augustinus in Lib. 1. Cap. 9. Retract. eamdem sententiam confirmat, inquiens: *Ignorantia, & difficultas* (duo nempe hominum gravissima mala) *etiamsi essent hominis primordia naturalia, nec sic culpandus Deus, sed laudandus esset.* Quæ retractationum verba iterum repetit in Lib. de Bono Persever. Cap. XI.

Quòd si justus & laudandus esset Deus, si talem, qualis nunc est, hominum naturam creasset, sique Phereponus, ut arbitror, idem fatetur, immo contendit: quid est quod ipse, ejusque Majores Pelagiani, Justitiam divinam Catholicorum opinione dictitant lædi, & cogitatione assequi non posse videntur, quomodo Augustini hypothesis, immo thesis, consistere queat cum ejusdem divinæ justitiæ evidentissima notione? Iisdem testantibus, divinæ Bonitati atque Justitiæ contrarium non est, naturam nostram ab initio tot subjecisse ærumnis, cum tanta proclivitate ad malum, tantaque difficultate ad bonum, tametsi nulla hominum culpa præcesserit. Ergo multò minus divinæ Justitiæ repugnat tot in nos mala congerere unius peccati præcedentis intuitu. Justus ergo, & bonus, & laudandus in utraque hypothesi Deus. Hæc sola intercedit diversitas: quidquid Pelagiani adferre possunt pro tuenda Justitia ac Bonitate divina in hypothesi sua, illud ad eandem tuendam in hypothesi Catholicorum inservit. Quidquid verò Catholici pro sua habent, non æque à Pelagianis pro sua opinione usurpari potest; faciliùs enim Catholici Justitiam ac Bonitatem Dei sartam nobis tectamque exhibent, tot humanæ naturæ miseriis non à primæva institutione ac voluntate Dei boni, sed à primorum parentum culpa derivatis, quàm si talem, qualis nunc est, naturam ab initio creatam affirment. Et hoc sinceri, sagacesque viri non intelligere nequeunt.

Restat ergo inquirendum, num revera humanam naturam Deus tam imbecillem ac miseram ab initio condiderit, quod Pelagiani opinantur; an ejusdem naturæ corruptio pœna sit primi peccati, quod Catholici affirmant. Ut habetur Ecclesiast. 7. *Fecit Deus ab initio hominem rectum*, & ad imaginem suam creavit, & in eximia beatitudine collocavit. Deinde, quidquid nonnulli somnient, adeo perspicua sunt Genesis verba Cap. 2. ut certissimum esse debeat, primos humani generis parentes, si divino præcepto parere voluissent (quo nihil facilius ipsis tum fuit), à naturali morte futuros fuisse immunes. Uti certum quoque est, peccarunt, eorumque inobedientiam secuta est mortis naturalis inevitabilis pœna, & quærendi panis cum sudore necessitas, & partus feminei dolores, & rebellio belluarum, quas hominum nutui subjecerat primùm Creator, ut alia mala atque incommoda omittam. Experientia verò dubitare nos non sinit, quin eadem mors, & multiplex calamitatum genus in nobis eorum posteris perduret. Ergo nos luimus primi peccati pœnas, luuntque vel ipsi infantes, quanquam nullius peccati actualis rei. Ergo primorum parentum culpâ iratum & nos Deum sentimus, & peccasse cum Adamo quodammo dicendi sumus; à qua ira & culpa nos liberare non potest, nisi regenerationis Sacramentum, & Gratia Christi Servatoris. Propterea Regius Psaltes in Ps. 50. aiebat: *Ecce, in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea*; sive in *iniquitate*, & in *peccato*, uti Hebraica Exemplaria habent. Apostolus verò ad Ephes. 2. *Eramus*, inquit, *& nos natura filii iræ, sicut & ceteri.* καὶ ἦμεν τέκνα φύσει ὀργῆς. Et ad Rom. 3. *Omnes peccaverunt, & egent gloriâ Dei.* Etiam sanctus Joannes Cap. 3. Evang. *Qui*, ait, *non credit in Filium, ira Dei manet super eum*, μένει ἐπ' αὐτόν; ubi vides non dici, iram Dei venire super eum, sed *manere* super eum, quia jam antea fuerat. Ut alia Scripturarum loca prætermittam, quæ in hanc rem afferri solent, memorabilem istum instar omnium referam, quem Apostolus ad Rom. Cap. V. 12. habet. *Propterea*, inquit, *sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Quibus ex verbis intelligimus, cum Adamo omnes homines peccasse, & propter illud peccatum mortem in omnes homines pertransire, hoc est, communis mortis causam fuisse unius hominis, sive unius Adami peccatum. Infrà idem Apostolus ait: *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per unius obedientiam justi constituentur multi.* En Adami inobedientia, quæ una multos constituit peccatores, uti

uti multos justos obedientia Christi. Vide reliqua ejusdem Cap. V. ad Rom. quæ Catholicorum sententiam disertissime produnt, ac firmant, & sine ipsa recte explicari non possunt. Tandem accedit, vel antequam Pelagiana Hæresis exoriretur, & lis de Peccato originali ferveret, veteres Patres non aliter quàm Augustinum sensisse, quanquam parcè admodum de illa re fuerint locuti. Egregia in hanc rem occurrunt testimonia Justini Martyris, Irenæi, Tertulliani, Origenis, Cypriani, Athanasii, Hilarii, Basilii, Ambrosii, Nazianzeni, Chrysostomi, Reticii, Olympii, & aliorum, quos prætereo, ut dubitari non possit, quin antiquissima hæc sit Ecclesiæ veræ Traditio, cum divinis Scripturis omnino consentiens. Nunc videamus, an quidquam Phereponus proferat, quo tam antiquum, tantaque firmitate constitutum dogma dejici possit.

Dixerat Augustinus Lib. de Corrept. & Gratia Cap. 6. *Peccata quidem ista originalia ideo dicuntur aliena, quòd ea singuli de parentibus trahunt, sed non sine causa dicuntur & nostra, quia in illo uno omnes, sicut dicit Apostolus, peccaverunt.* Excipit ista verba Phereponus animadversione hujusmodi. *Verùm in hac controversia nostra dicuntur, non tralatitio sensu, sed proprio, peccata; nam sermo hic est de peccatis, propter quæ non tralatitias, sed propriè dictas pœnas, ex divina, hoc est, perfectissima justitia, dare possimus; quia ab iis abstinere potuimus, nec iis, nisi culpâ nostrâ propriè dictâ, succubuimus.* Ceterum dicere pergit Phereponus, peccata parentum *nostra* dici non posse, ita ut propterea corripi, & plecti jure queamus. Addit, neque Apostolum dicere, nos *in Adamo peccasse, quemadmodum passim Græci sermonis imperitus dictitat Augustinus.* Quod ut palam fiat, Apostoli verba Rom. V. 12. ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον, quæ vulgatus Interpres vertit, *in quo omnes peccaverunt*, Phereponus ipse vertit, *quia omnes peccarunt.* Cujus versionis rationem hanc reddit, inquiens: *Vertimus cum Desiderio Erasmo ἐφ' ᾧ, Quia, non in quo, quia alioquin hiulca est ratio, & dura.* Equidem, ut hinc iter instituamus, expectabam ab homine Critico aut veterum Græcorum auctoritatem, aut rationes ex intima Linguæ Græcæ peritia petitas, quibus hæc sua Paulini loci Interpretatio confirmaretur. Sed ille unum nobis obtrudit Erasmum, virum certe in Græco sermone minime hospitem, sed in quæstione de *Peccato Originali* plane Pelagianum, quique nihil non molitus est, ut in alium sensum hæc, & superiora Apostoli verba invita detorqueret. Erasmi studium hac in re infelicissimum alii castigarunt. Verùm quis stylum Pauli vel leviter novit, qui non etiam didicerit, similes sermonis structuras, du-

ras in speciem, & parum [uti delicatis videtur] elegantes, Apostolo esse familiares? Deinde Theophylactus, Oecumenius, & alii procul dubio Græcæ Linguæ peritissimi, ἐφ' ᾧ interpretantur *in quo Adamo*. Quamobrem nisi qui ab anticipatis judiciis, turbidisque affectibus judicio uti prohibetur, nemo alius hoc in loco memorasset *imperitiam Græci sermonis*, eamque objecisset Augustino, verba ista cum Græcorum ipsorum consensu *in quo* interpretanti.

Quod tamen hîc attentiùs considerandum est, illud est, vel per ipsam Erasmi ac Phereponi interpretationem nihil roboris demi huic loco, sive huic fortissimo Catholicorum & Augustini argumento. Fingamus Apostolum dicere: *sic & in omnes homines mors transiit, quia omnes peccarunt*. Non hîc de solis peccatis actualibus loqui Paulus potest, uti Phereponus persuadere nobis vellet; nam cùm dicat, morti omnes homines esse obnoxios, & reapse mori hac de causa, quòd omnes peccarint, certumque sit, infantes nullius actualis peccati reos sæpe de vita decedere: necesse est, ut aliquod peccatum sit vel in ipsis infantibus, cujus causâ malum illud subeant. Hoc autem nullum aliud esse potest, quàm primorum parentum inobedientia & culpa, propagata in posteros omnes, per quam *peccatores constituti sunt*, vel infantes, *& regnavit mors ab Adam usque ad Mosem, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ*; quippe *unius delictum in omnes homines in condemnationem*. Nisi hoc statuas, sibi non constabit Apostolus, qui cùm alibi appellat *stipendium peccati Mortem*, tum hîc significare vult, ideò omnes homines mori, quia omnes peccarunt; quare si nullum in infantibus peccatum admittamus, aut ipsi morituri non essent, aut argumentum Apostoli elumbe deprehenderetur. Sed Phereponus non ausus affirmare præfractè, germanam esse interpretationem suam, ad aliam anchoram se conjicit. *Fac*, inquit, *hoc non esse perspicuum: profectò versio, quam sequitur Augustinus, non ita certa est, ut possit is locus, quasi clarus urgeri; cùm præsertim ex eo ferme solo, aut potissimo, colligatur dogma, quod tot difficultatibus premitur, ut vix ullas alias majores in dogmate Theologico invenire posse putem*. Phereponus ergo mente assequi non valet, quî Deus justissimus peccata parentum filiis tribuat, & in filiis puniat, cùm filiorum voluntas nihil contulerit ad parentum inobedientiam; proinde alte clamat: *peccata parentum nostra dici nequeunt, ita ut propter ea corripi, & plecti jure queamus*. At nil mirum ista ab homine dici, cui non secus ac Socinianis, illud continuò perversum videtur, quod ingenio non placet, quanquam disertissimis, neque Metaphoricis verbis in Scriptura sacra enuntietur. Prope est

ut dicam, nolle hujusmodi homines sentire, quod Paulus sentit; sed necesse esse ut Paulus sentiat, quod ipsis commodum videtur, & Deus agat, prout ipsis lubet. At profectò feliciùs saperent, si in simili causa dictum sibi ab Apostolo putarent Rom. IX. 20. *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei, qui se finxit: Quid me fecisti sic?* &c. Et Cap. XI. 33. *O altitudo divitiarum*, &c. Cùm lumini rectæ rationis evidenter adversari deprehenduntur Scripturæ sacræ verba, tum certe commodum alium sensum intime latentem inde jubemur deducere. At quando ita composita sunt sacrarum Literarum testimonia, ut pateat, nihil aliud divinos Scriptores significare voluisse, quàm quod verba sonant, & ad istam significationem accedit vetustissimæ Traditionis consensus, & dogma illud supra quidem humanam rationem est, sed non contra ipsam; tum nefas est eludere mentem divinorum Librorum non alia de causa, quàm quod mente assequi non possumus consilia, & voluntatem, & opera Dei.

Ceterum ut fateamur in quæstione de Peccato originali occurrere quædam non satis pervia hominum infirmæ rationi, nihil tamen est, quod contra ipsam rationem pugnet. Cùm enim peccatum istud consistat in privatione justitiæ originalis, à justo Deo nequaquam abhorret, originali justitia privatos homines nunc nasci causâ primi peccati, quando justus itidem fuisset Deus, si vel ab initio, & ante Adami peccatum, eamdem nobis justitiam denegasset, eamdemque & animi, & rationis, & corporis infirmitatem in nobis regnare sivisset. Et omnium hominum revera peccatum istud est, non actuale quidem, sed habituale, sive morale; nam voluntates omnium hominum, non physice quidem, sed moraliter, conjunctæ fuere cum voluntate primi parentis, idque ex decreto & pacto Creatoris nostri: quod profectò neque potentiæ, neque sapientiæ, neque justitiæ Dei repugnat, nam ne in ipsis quidem terrenis universitatibus hujus rei exempla desunt, & in ipsis tamen justitiam minime desideramus, uti neque in divino Circumcisionis præcepto Gen. 17. non inveniet, ut puto, Phereponus ipse. Apostolus autem diserte docet, *in omnes homines per unius delictum condemnationem* venisse, & *omnes peccasse*, & per inobedientiam unius hominis peccatores constitutos fuisse multos, & mortem esse effectum, stipendium, & aculeum peccati: quæ omnia satis evincunt, ubi ad infantes interdum morientes respiciamus, peccatum aliquod originale per propagationem ex Adamo in omnes descendere, & nostrûm omnium esse appellandum. Tandem peccatum istud in ratione culpæ omnium levissimum est;

neque necesse est credere, ipsum post corporis mortem pari cum actualibus peccatis supplicio esse puniendum; nam & ipse Augustinus Lib. 1. de Peccator. merit. Cap. 16. §. 21. ait: *Potest proinde recte dici, parvulos sine Baptismo de corpore exeuntes in damnatione omnium mitissima futuros.* Et Lib. 5. Cap. 11. §. 44. contra Julianum, *parvulos*, ait, *sine Christi Baptismate morientes, non tanta pœna esse plectendos, ut eis non nasci potius expediret*, ipsosque *in damnatione omnium levissima futuros.*

CAPUT SECUNDUM.

Infantes miseri causâ unius Adami peccantis. Baptismus eis necessarius ex Traditione probatur. Antiquitas Sponsorum pro infantibus in Baptismo contra Phereponum ostenditur auctoritate Tertulliani, qui necessitatem Pædobaptismi agnovit. Et in veteri Lege parvulis Proselytis adhibitus Baptismus, & varia apud Judæos Baptismatum genera. Sanctus Cyprianus Peccati Originalis assertor perperam à Pherepono negatus.

PHereponus tamen, quod est ad infantes, & pueros, alia opinione tenetur. Nam. pag. 621. Animadverf. in Op. Imperf. contra Jul. objicit sibi illorum miserias, quæ nobis argumentum præbent intelligendi originalis Peccati. Tum respondet: *Satius esset multò dicere, te nescire, cur innoxii miseri sint, quàm ut facias eos noxios, invenire hypothesim, quæ tot difficultatibus laborat.* Quasi Augustinus, aut alii hanc hypothesim invenerint, & eam antea non tradiderit Apostolus satis aperte. *Multò satius esset*, ut hoc repetam, Apostolo credere, & venerari divinum consilium, quàm infirmæ rationi tantùm deferre, ut divinitùs tradita nolis alia de causa credere, quàm quod intelligere nescias. *Sed quid sunt*, pergit Phereponus, *hæ infantium puerorumque brevissimæ miseriæ, si cum æterna beatitudine, quibus eas Deus pensat, conferantur? Nihil prorsus, aut si quid nihilo posset esse minus. Itaque quod Deus eas ab illis in hac vita non amolitur, mirum videri nequit.* Hinc intelligimus, Phereponum infantibus ac pueris vel sine sacramento regenerationis è vita decedentibus, æternam in Cœlis beatitudinem liberaliter concedere. Non ausi sunt Pelagiani, nisi medium quemdam locum inter cœlorum regnum, & gehennam, assignare hujusmodi pueru-

lis, felicem quidem, sed tamen ab æterna cœlitum felicitate alienissimum. Sociniani patere ipsis fores Cœli volunt, & execrantur *Pædobaptismum*. Ministrari verò eisdem hoc sacramentum in suis cœtibus molestè non ferunt Remonstrantes; sed ipsum sacramentum necessarium illis ad beatitudinem æternam non censent. Anabaptistæ, Calvinistæ, aliique id genus Novatores ab ea opinione aut parum, aut nihil abludunt. At ego non suscepi controversias omnes, quæ inter Catholicos ex una, & innumeros Hæreticos ex altera parte intercedunt, diffuse agitandas. Esset hoc majoris otii, ac instituti diversi. Jam verò, quod est ad quæstionem de Baptismi necessitate in ipsis parvulis, luculentissimè illam complures è nostris expedivere, afferentes loca quædam Scripturarum, & certissima quædam principia Orthodoxæ Religionis è quibus rectè deduci potest ista necessitas. Antiquissimam certè, atque adeò Apostolicam Traditionem, *Pædobaptismi* testem simul ac laudatricem habemus. Quare secundum Traditionis legitimæ regulas, à Catholicis fortissime assertas, pueris ac infantibus necessarium est divinum lavacrum, ut Regnum cœlorum, si illa ætate decedant, consequi valeant.

Cùm tamen Phereponus pag. 495. in notis ad Epistolam Augustini XCVII. olim 129. §. 9. videatur aliquid dicere contra *Pædobaptismi* antiquitatem, ejus verba audienda sunt: *Quis*, ait, *intelligat susceptorem infantis baptizandi, cùm pro infante responderet Credo, hoc velle: Baptismum, vel Sacramentum fidei suscipio? Quis non videt, primùm formulam illam antiquam Baptismi esse institutam in usum adultorum, qui soli primùm Baptismum suscipiebant, deinde translatam etiam ad infantes?* Utique nos nequaquam videmus, quod tamen tantâ confidentiâ Phereponus videndum affirmat. Meram conjecturam, omni veterum auctoritate destitutam, nescio quî velit homo ille, ut pro evidenti veritate accipiamus. Nos ab Apostolis ipsis, ut infantium Baptismum, ita & ritum spondendi pro iis derivamus, tum quòd id affirmant vetustissimi Patrum, tum etiam quòd Ecclesia universa omnibus retrò temporibus eam consuetudinem servavit. Quid contrà Phereponus affert, nisi unum illud, quod animo jam præjudicavit, & quod sponte concidat, si negetur? Operæ autem pretium est duorum veterum Scriptorum loca proferre, ne & nos sine tabulis ac auctoritate agere videamur. Sanctus Irenæus Lib. 2. Cap. 39. de Christo Domino hæc habet: *Omnes venit per semetipsum salvare, omnes, inquam, qui per eum renascuntur in Deum, infantes, & parvulos, & pueros, & juvenes, & seniores.* Hic vides alludere Irenæum ad Servatoris verba Joann. III. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu*

Sancto, non potest introire in Regnum cœlorum. Vides, *infantes, & parvulos* per Christum renasci ex aqua, & Spiritu sancto. Quod autem est ad infantium & puerorum Susceptores, audi Tertullianum in Lib. de Baptismo Cap. 18. suadentem, ut differatur in ætatem maturiorem Baptismus. *Itaque*, ait, *pro cujusque personæ conditione, ac dispositione, etiam ætate, cunctatio Baptismi utilior est: præcipuè tamen circa parvulos. Quid enim necesse est Sponsores etiam periculo ingeri? Quia & ipsi per mortalitatem destituere promissiones suas possunt, & proventu malæ indolis falli.* Ergo Tertulliani etiam ævo obtinuisse, ac in usu fuisse patet, non infantium dumtaxat Baptismum, sed & formulam ab eorum susceptoribus nunc quoque adhibitam; ideò quippe Sponsores appellati fuere. Neutrum porrò novitatis damnat Tertullianus. Cùmque is altero dumtaxat ab Apostolorum morte seculo vixerit; Irenæus verò ipsos Apostolorum auditores habuerit Magistros; & auctor uterque sit, Baptismum infantium in Ecclesia Dei jam tunc fuisse usurpatum: quis non intelligat, ruere Pheroponi sententiam, atque conjecturam, & perperam ab Apostolorum ætate atque institutione sejungi *Pædobaptismum*, & formulam spondendi pro illis?

Sed, inquies, Pædobaptismus fuit vel Tertulliani ævo improbatus. Immò, ne quid dissimulem, afferam hæc ipsius Tertulliani verba ex Cap. eodem: *Quid festinat innocens ætas ad remissionem peccatorum*? Non hoc negamus. At hæc non tollunt, quin Ecclesiæ Catholicæ jam tum fuerit mos præter adultos baptizandi etiam parvulos. Tertullianus ex propria sententia hunc morem sublatum cupit, ut alibi sæpè, ita & hîc à suo effreni ingenio abreptus, & privatæ opinioni nimis indulgens. Nam sanctus Cyprianus, & reliqui Patrum, atque Episcoporum, Baptismi in annos majores aut in mortis periculum dilationem concorditer rejecere, laudato semper infantium Baptismo. Infrà auctor est idem Tertullianus, Baptismum quoque *innuptorum* esse *procrastinandum*; & tandem absurde concludit: *Si qui pondus intelligant Baptismi, magis timebunt consecutionem, quàm dilationem.* Nullus Catholicorum ita unquam sensit. Ceterùm si mortis periculum ingrueret, minimè negandum, aut differendum regenerationis Sacramentum, alibi docet ipse Tertullianus, & Cap. 12. ejusdem Libri de Bapt. fatetur, *nemini sine Baptismo competere salutem*; & in hoc eodem Cap. de parvulis, ait: *Norint petere salutem, ut petenti dedisse videaris.* Quæ satis esse possunt, ut ex ejus quoque sententia necessitas & usus Baptismi vel in infantibus probetur. At ille vocat parvulorum ætatem *innocentem*, hoc est ab actualibus peccatis immunem; nam ex hac ipsa rationis specie vel post Tertullianum, & quarto potissimum seculo, sanctissimum lavacrum differ-

re consueverunt è Christianis non pauci, & ipse Augustinus distulit, quanquam contagium mortis antiquæ, & maculam originalem omnes faterentur omnibus Adæ filiis inesse. Nisi periculum mortis Baptismum suscipere coëgisset, ejus consecutio differebatur, quò peccata simul actualia postea delerentur. Quid? quòd maculam originalem ne ipse quidem inficiatus est Tertullianus? Humanas certè animas non solùm immundas, sed etiam peccatrices ille vocat, donec Baptismo Christi mundentur. Sunt ejus verba Lib. de Anima Cap. 40. *Omnis anima eousque in Adam censetur, donec in Christo recenseatur: tamdiu immunda, quamdiu recenseatur. Peccatrix autem, quia immunda, recipiens ignominiam ex carnis societate.* Lib. I. Cap. 1. de cultu Feminar. ait, omnes mulieres *de Eva trahere ignominiam primi delicti, & invidiam perditionis humanæ. Vivit sententia Dei super sexum istum in hoc seculo; vivat & reatus necesse est.* Et Cap. 3. de Testim. Animæ. de satana ait: *Per quem homo à primordio circumventus, ut præceptum Dei excederet, & propterea in mortem datus, exinde totum genus de suo semine infectum, suæ etiam damnationis traducem fecit.* Lib. V. Cap. 17. contra Marcionem, hominem videlicet pestilentissimum, à quo Deus traducebatur tanquam peccati auctor, ita idem Tertullianus scribit: *Apostolus, iracundiæ filii fuimus, inquit, sed naturâ..... Cùm dicit: Fuimus naturâ filii iracundiæ, ..., ira filios, ad naturam retulit, non ad Creatorem. Ad summam subjungens: Sicut & ceteri, qui utique filii Dei non sunt: apparet communi naturæ omnium hominum & delicta, & concupiscentias carnis, & incredulitatem, & iracundiam reputare; diabolo tamen captante naturam, quam & ipse jam infecit delicti semine illato.* Hæc ea sunt, ut vel sine interprete prodere possint, Scriptorem Afrum diversam hîc à ceteris Catholicis non induisse opinionem.

Verùm Phereponus in Animadv. ad Epist. 157. Augustini olim 89. §. 1. pag. 497. alia habet. Celebrem Apostoli locum Rom. V. suprà à nobis productum Pelagianis opposuerat Augustinus, utpote affirmantibus, sine peccato hominem nasci. Quid ad hæc Phereponus? *Hunc*, inquit, *locum Pauli pertinere ad adultos tantùm, qui peccatum Adami imitantur, ostenderunt dudum viri doctissimi.* Tum paucis interjectis addit, *eò confidentiùs hic loqui Augustinum, quò minùs probare poterat, quæ hic habet. Locus Pauli Rom. V. obscurior est, quàm ut à tam proletario Interprete explicari possit.* Phereponum libenter interrogarem, num illorum hominum ingenium ipse probet, qui nullum sibi frenum statuunt in fidei quæstionibus, & pro suo modulo sentire, ac interpretari divinas Scripturas, constituunt; tum sua placita, tanquam certissima, vultu imperterrito venditare; adversarios verò non semel contemnere, eisque reponere pro rationibus contumelias. Verùm, his dimissis,

cuinam harum controversiarum perito persuadebit ille, *dudum viros doctissimos ostendisse*, ad adultos tantùm pertinere locum illum Apostoli? Pelagiani quidem olim, tum Erasmus, aliique ejus gregis sensere, peccatum ex Adamo non propagatione, sed imitatione, in hunc mundum intrasse, & adultos tantùm, non quòd filii sint Adami, sed quòd ipsum imitati sint, omnes peccasse. At merum hoc fuit illorum commentum, ac effugium, & mera conjectura, quam sine ratione ulla gravi, sine majorum auctoritate excogitatam, suæ opinioni accommodarunt, Apostoli mente, ejusque verborum sensu, ipsâque ratione reluctante, uti sanctus Augustinus variis in locis, & innumeri subinde Catholici, & plerique etiam è Protestantibus demonstrarunt: quod ignorare Phereponus nequaquam potest. Istius verò hominis nequeas non mirari ingenium, qui hinc ansam sumit appellandi Augustini proletarii Interpretis. Videant alii, an viro liberali ac honesto consentaneum sit hujusmodi conviciis excipere Augustinum incomparabilis ingenii, sanctitatis, & doctrinæ virum. Certè hic locus, minus etiam quàm reliqui, contumeliis patebat. Quamnam enim Linguæ Græcæ imperitiam Augustino objicere hîc possis? Nihil habet ille, quod eruditissimi deinde inter Catholicos Theologi ac Interpretes non habeant, & sentiendum decernant. Num audeat Phereponus proletarios Interpretes appellare tot clarissima ingenia in hac re Augustino concordia? Si non audet, cur sibi hîc licitum putat, unum Augustinum tanto contemtu repellere, nihil tamen aliud sentientem, quàm quod tot doctissimi viri sentiunt, ac sentiendum esse nos quoque brevibus nuper ostendebamus?

Nunquam Augustinus probavit infantibus Baptismum præscribi à Christo, aut Apostolis, ne pereant. Sunt hæc ejusdem Phereponi verba pag. 497. ad citatam Augustini Epistolam CLVII. olim 89. Similia habet ille ad Ep. 175. olim 90. §. 6. pag. 519. At Augustinus ostendit, non ex apertissimis quidem Christi, aut Apostolorum verbis scriptis, sed ex vetustissimæ Traditionis testimonio & universalis Ecclesiæ usu [ut alias rationes taceam] præscriptum à Christo fuisse parvulorum Baptismum. Nunquam verò Pelagiani ostenderunt, contrariam fuisse Christi, aut Apostolorum mentem. Utri parti nunc est credendum? Utra pars dicenda est inopiâ rationum laborare? Sincerus quisque fateatur, ad Pelagianos reddendæ rationis onus hîc pertinere. Numquid enim minus Christo, & Apostolis Christi nomine aliquid scripto proponentibus, quàm sine scriptis & per legitimam Traditionem loquentibus, habenda est fides? Nos verò palam fecimus, saltem per Traditionem sine scriptis *Pædobaptismum* ab Apo-

stolis

ſtolis eſſe præſcriptum. Probent Pelagiani, aliter ſe rem hanc habere; probent, nihil aliud credendum eſſe, quàm quod in Scripturis ſacris apertè propoſitum eſt; probent, futilem eſſe interpretationem nonnullorum Scripturæ locorum, è quibus Catholici deducunt neceſſitatem baptizandi parvulos. In hujuſmodi quæſtionibus illud nos uſurpamus, quod vetuſtiſſimus Scriptor Tertullianus in ſimili aiebat Lib. de Corona cap. 3. *Hanc ſi nulla Scriptura determinavit, certè conſuetudo corroboravit, quæ ſine dubio de Traditione manavit. Quomodo enim uſurpari quid poteſt, ſi traditum prius non eſt? Etiam in Traditionis obtentu exigenda eſt, inquis, Auctoritas ſcripta. Ergo quæramus, an & Traditio niſi ſcripta non debeat recipi* Lege reliqua; lege in hanc rem ceteros Patres. Præterea num ſtolidi, ac moriones, ac amentes adulti à ſacro fronte arcendi, quòd manifeſtè à Chriſto aut ab Apoſtolis præſcriptum ipſis Baptiſmum non invenimus?

Corollarii loco ad iſta accedat Circumciſionis conſideratio, & antiquiſſimus Judæorum ritus in recipiendis ex Ethniciſmo ad Moſis legem hominibus. Infantes ex veteris Legis præcepto in fœdus Iſraeliticum ingrediebantur per Sacramentum Circumciſionis, Deoque grati per ipſum conſtituebantur. Odium Dei, & pœnæ etiam propoſitæ fuere in eos, quibus tale Sacramentum non conferebatur. Etiamſi infantes non intelligerent, quàm magnum bonum ſibi inde contingeret, ex pacto tamen Dei illud bonum in ipſos manare non ceſſabat. Quamobrem collatus quoque Baptiſmus parvulis, ſuum in ipſis producere effectum poteſt, ac debet, vel ſine actuali fide; neque adulta ætas illis expectanda eſt, ut ſanctificentur, & Deo placeant; ipſiſque ſine lavacro ſanctiſſimo decedentibus, æque ac adultis, deerit fœderis novi gratia in regenerationis Sacramento conſtituta. Deinde Baptiſmus Evangelicus, ut eruditis quibuſdam videtur, quid novum apud Judæos non fuit. Cùm enim Ethnici homines fiebant גרי צדק *geretſedech*, hoc eſt, *Proſelyti Juſtitiæ*, ſive *juſti*, atque inter Judæos cooptabantur, non ſola Circumciſio, ſed & Baptiſmus conferebatur eiſdem. Hinc apud Hebræos vulgatum axioma: *Non eſt quis Proſelytus, uſque dum circumcidatur, & baptizetur*, אין גר עד שיסול ויטבול. Maimonides in Iſſure Biah Cap. 13. & alibi, Gemara Babylonica variis in locis, Moſes Mikotzi Præcept. Negat. 116. R. Joſeph Karo in Shulcan Aruch. Lib. Jore dea. Cap. 268. aliique Judæi Scriptores, non ſolùm teſtantur, vigere adhuc in Synagoga hunc morem, ſed & ipſum referunt ad tempora uſque Davidis, ac Salomonis. Eò etiam pertinere poteſt locus quidam Arriani in Epictetum Lib. 2. Cap. 9. Ex iiſdem autem Hebræis Auctoribus pariter diſcimus, cùm olim fuiſſe baptizatos, tum etiam-

num baptizandos esse unà cum parentibus parvulos Proselytos ex Synedrii sententia. Vide laudatam Gemaram Babylon. tit. Erubh. & ibi Glossam, & Maimonidem in Avadim Cap. 8. & Gemaram Hierosol. tit. Jevamoth, & Lightfootum, & alios Judaicæ eruditionis illustratores. Itaque uti sine Circumcisione, ita sine Baptismo, eoque unico, & ab aliis vulgaribus Judæorum lustrationibus ac lotionibus diverso, nemo vel antiquitus inter Proselytos describebatur. Quam Rabbinorum Traditionem juvat adhibitus à Joanne Præcursore Baptismus, ut ad vitam novam Judæos perduceret. Non enim Synedrium ab eo per nuntios quæsivit, quid sibi vellet ille Baptismus, sed solùm qua auctoritate ipse baptizaret. *Dixerunt ei:* (sunt verba Jo. I. 25) *Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta?* Scilicet illa baptizandi ratio nova non erat, ac ignota, sed frequens, ac usitata, & in parvulis usurpata. Propterea que miratus nemo est tantum gentis confluxum ad Baptismum Joannis. Apostolus quoque Heb. IX. 10. commemorat varia Baptismata inter Judæos usurpata.

Ergo generis humani Reparator Christus, antiquatâ solùm Circumcisione, Baptismum retinuit, qualis in usu apud Judæos erat, non rem novam instituens, sed jam usitatam ad aliud munus, finemque nobiliorem erigêns, & vivificâ vereque salutari gratiâ donans, ut sicut olim ad Judaïcam Religionem, ita in posterum ad Christianam per verum hoc Sacramentum transirent Infideles, atque iterum nascerentur. Ideoque nihil necessè erat, conceptis verbis populo ac Apostolis præcipere *Pædobaptismum*, sed satis fuit generaliter indicere Baptismi usum, atque necessitatem. Per secula præcedentia, & Christi etiam tempore, vulgatissima erat parvulorum æque ac adultorum lustratio, cùm ad Religionem Dei veri, & ad regenerationem transitus fiebat. Satis ergo constabat, præscripto per Christum Baptismo, quis foret abluendus. Atque adeò in re adeò nota superfluum erat hoc edicere, postquam dixerat Jesus: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua &c.* Si ejusmodi consuetudinem abolere ipse voluisset, eam potius prohibere debuisset apertis verbis. Rectè itidem conjicere hinc possumus, parvulos aliquot christiano fonte fuisse mundatos, cùm, in Act. Apost. XVI. 15. & 33. paterfamilias baptizatus dicitur *cum omni domo ejus*; aut saltem inferre licet, parvulos, si aderant, & ipsos fuisse baptizandos; hoc enim de more à Judæis fiebat, cùm recipiebantur Proselyti. Quod enim est ad locum Matth. XXVIII. 19. *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos*, quem Anabaptistæ nobis opponunt, quasi ii tantùm dicantur baptizandi, qui priùs fuerint edocti, evanescit ex vi Græcorum verborum. Μαθητεύσατε,

inquit Christus, μάθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. Hoc est, non propriè *docete*, sed *discipulos facite*, scilicet in disciplinam meam, & in fœdus novum, per Sacramentum regenerationis adducite omnes gentes. Tum subsequitur διδάσκοντες, *docentes eos servare omnia &c.* ut videas, Baptismum præire posse doctrinæ, & Discipulos posse fieri illos etiam, quos à discendo infirma ætas avertit, cùm ideò *Discipuli* per Baptismum fiant, ut postea doceantur.

Quæ Phereponus notat ad Ep. CLVI. Augustini pag. 498. consilia tantummodo sunt, & phaleræ, & voces hominis, quibus nulla ratio adnexa est, ne gravioribus titulis utar. Si hoc pacto exsibilare adversariorum opiniones, vincere quoque est: vicit Phereponus. Sed meritò exsibilandus ille, si unico αὐτὸς ἔφα, & propositis tantùm suis, hoc est exoletis Pelagianorum opinionibus, agitatissimas Quæstiones se dirimere, & Sententias Catholicas tanto pondere stantes prosternere posse putat. Et tamen id ipsi in more positum est. Pag. item 520. in notis ad Ep. 176. iterum vellicare ille pergit locum Apostoli ad Rom. V. & ἐφ' ᾧ esse *quia*, vel eò *quod*, non in *quo* contendit, exempla innuens in 2. ad Cor. V. 4. & ad Philipp. III. 12. At in citato loco Epist. 2. ad Cor. ego nihil tale reperio. Alterum exemplum iis tenebris circumfusum est, ut adhuc rem nostram in medio relinquat, quanquam non minus quàm anteà, uti suprà diximus, constet firmumque sit Catholicum dogma, tametsi Interpretatio illa præferatur. Locum item alium Epist. I. ad Cor. XV. 22. Catholicis erepturus ad suam mentem explicat Phereponus, atque ea ratione loca ista esse procul dubio explicanda persuasurus Lectoribus suis, monet, *viros ac Theologos doctissimos* ita sensisse, atque ostendisse. Hos autem etsi ille non nominet, nemo non intelligit esse gregarios Pelagii, Arminii, Socini, atque etiam Calvini. Alibi quoque, hoc est pag. 549. locum Jo. III. 5. *Nisi quis renatus fuerit &c.* memorans, satis liquere ait intelligendum de adultis tantùm, non autem & de infantibus. Nos contrà affirmamus, longe doctiores viros tum inter Catholicos, tum inter ipsos Protestantes contrarium ostendisse, & ab istis prostrata jamdudum fuisse quælibet Pelagii commenta: quam in rem & nos aliqua attulimus. Prostant Libri. Nostris palmam negabit Phereponus. Ipsam patiatur & nos negare suis. Lectores sinceri, & nullo partium studio adducti, dum omnia legerint, facilè judicabunt, nos fumos non venditare, sed Apostolicam doctrinam constanti ac universali Ecclesiæ Traditione firmatam. Pag. 549. in Animadv. ad Serm. CCXCIV. §. 6. 12. 17. & 19. Phereponus quæ alibi non semel contra *Pædobaptismum*, & *Originalis Peccati* veritatem dixerat, aliis verbis repetit, quare sine responsione dimittendus est.

Quod autem est ad sancti Cypriani verba ex Epistola LXIV. ad Fidum, quibus sanctus Augustinus utitur in eodem Sermone ad confirmandum Dogma de *Originali Peccato*, ea tam perspicua sunt, ut sibi melius fuisset Censor consulturus, si quæ ad ipsa eludenda adfert, prorsus omisisset. *Quidni*, ait, *licuit Pelagianis rejicere Cypriani auctoritatem in hoc negotio; ut Augustino licuit, quod attinet ad Baptismum Hæreticorum?* Tum addit, multò clariùs, atque constantiùs sanctum Cyprianum affirmasse, Hæreticos esse baptizandos, quàm dari Peccatum originis. Si Pelagiani licitum sibi censuissent, quod nostrorum temporum Novatores contra fas omne licitum sibi putant, nempe non Cyprianum tantummodo, sed reliquos Patres, & omnem legitimam Traditionem respuere, ac irridere: rejecissent profectò Cypriani auctoritatem in ista controversia, non expectato Pherepom consilio. At illis, quàm recentioribus Hæreticis, major erga sacras Traditiones reverentia erat, & melius intelligebatur, quàm stabili quoque fundamento nitantur dogmata ab Apostolorum Traditione descendentia. Immò nervos omnes intenderunt & ipsi, ut ostenderent, Majorum Traditionem sibi potius, quàm Augustino favere. Utcumque tamen Pelagianis in pretio fuerit vetustissimæ Traditionis auctoritas [non enim victas dedere manus documentis in hanc rem ex Catholicorum parte productis] illud mihi certum, perperam à Pherepono componi auctoritatem Cypriani affirmantis *Originale Peccatum*, cum Cypriano contendente rursus baptizandos esse Hæreticos. In priore sententia nihil aliud affirmavit sanctus Cyprianus, quàm quod universa tum ante se, tum post se ad Pelagium usque Ecclesia Christi, quæ sub cœlo est, affirmavit, & concorditer tradidit, & *Pædobaptismo* semper usurpato se credere significavit. Quamobrem Cypriani hac de re sententia non unius hominis erat, sed universæ Catholicæ Ecclesiæ sententia, atque adeò ineluctabili auctoritate constabat. Verùm Cyprianus contendens, Hæreticos esse rebaptizandos, si Agrippinum, & Africanæ Diœcesis Episcopos, & nonnullos item Asiaticos Præsules excipias, qui Cypriano aut prævire, aut consensere, neminem alium ipse habuit suæ opinionis assertorem. Non ipsa solùm Ecclesiarum caput Romana Ecclesia, sed reliquæ ferè omnes cùm Orientis, tum Occidentis Ecclesiæ & Traditionem vetustissimam, & consuetudinem perennem Cypriano contrariam tenebant. Quid plura? Ne ipse quidem gloriosus Martyr Cyprianus in suis Conciliis negare potuit, quin consuetudo recipiendi sine Baptismo Hæreticos in Ecclesia Dei ante suam constitutionem obtineret. Itaque altera hæc sancti Cypriani sententia paucorum erat, non Ecclesiæ Catholicæ sententia.

atque Traditio; ac proinde licuit Augustino, immò necesse fuit hîc Cypriani auctoritatem rejicere, ne veneranda totius Ecclesiæ Catholicæ & Concilii universalis auctoritas, firmissimis etiam in ista quæstione armata rationibus, à se rejiceretur: quod Catholico homini nefas perpetuò fuit.

Deinde non dicit [Cyprianus] *in infantes transire ullam labem internam, quâ eorum facultates sint vitiatæ; sed tantum trahere eos contagionem mortis ab Adamo, quia ex patre mortali nonnisi mortales nascuntur: quod multùm abest à sententia Augustini.* Sunt ista Phereponi verba, sed Phereponi litigare potius amantis, quàm veritatis inveniendæ soliciti. In Cypriani verbis hæc nimiùm aperta est, ita ut aut ultro oculos clausisse dicendus sit, aut oculis revera careat, qui eam non cernit. Ita scribit sanctus Cyprianus in laudata Ep. LXIV. ad Fidum scripta A. C. 253. *Si etiam gravissimis delictoribus, & in Deum multum ante peccantibus, cùm postea crediderint, remissa peccatorum datur, & Baptismo atque à gratia nemo prohibetur: quantò magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccavit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ prima nativitate contraxit? qui ad remissam peccatorum accipiendam hoc ipso facilius accedit, quod illi remittuntur non propria, sed aliena peccata.* Apertissime distinguit hîc sanctus Episcopus infantes ab adultis. Hos actualium criminum reos dicit; illos unius tantùm peccati, quod posteri originale deinde appellarunt. Utrosque à Baptismo non esse prohibendos affirmat, in quo gratia divina utrisque confertur, & datur remissa peccatorum. Quid est, quod Pherepo-nus scribit, à Cypriano non dici, *in infantes transire ullam labem internam*, hoc est nullum animæ inhærens peccatum, sed mortis solùm naturalis necessitatem? Cyprianus diserte pronuntiat infantes *nihil peccasse, nisi quod contagium mortis antiquæ prima nativitate contraxerunt*; idest, non actualibus quidem culpis iram divinam in se concitasse, sed tamen esse reos peccati primi parentis, quia ab ipso carnaliter sunt nati. Diserte, inquam, dicit, ipsos etiam peccasse, quia peccatum contraxere Adami. Dicit ipsos *accipere remissam peccatorum*, ipsisque *remitti, non propria*, hoc est, non actualia, sed *aliena peccata*, idest peccatum Adami, qui actualiter peccando fecit, ut omnes posteri vel recens nati peccatores essent, ac indigerent remissione peccatorum per salutarem Baptismi aquam. Uti verò expresse Cyprianus ait, infantes ante susceptum Baptismum carere *Gratia Dei*, ita in eadem Epistola non semel addit, ipsos egere *misericordia Dei*, eorumque animas sine Baptismo decedentes *perdi. Quantum in nobis est*, ait, *si fieri potest nulla*

anima perdenda est. Si Adami reatus in infantibus habitat, si animæ illorum perduntur, ubi sine Baptismo decedant, sique *remissam peccatorum accipiunt:* ergo necesse est, in infantes transire labem aliquam internam, atque peccatum, quod animæ sit proprium. Necessitatem mortis corporeæ utique non tollit Baptismus; ergo tollit solum *peccatum originale* ex anima, atque hoc peccatum illud est, quod Cypriano dicitur *contagium mortis antiquæ.*

Sed Phereponus dicere pergit: *Denique rhetoricè potius fortasse dixit remitti aliena peccata, quàm didacticè. Ac sane nec imputari, nec remitti aliena peccata, si proprie loquamur, à justo judice possunt. Satis est multa Oratorum Ecclesiasticorum dicta esse vel diluto sensu vera; cùm satis constet eos minime accurate loqui solitos.* Habeat sibi Phereponus alibi Criticam istam regulam; nihil enim illa ad rem præsentem facere potest. Etsi rhetorice locutus hìc fuerit sanctus Cyprianus, ejus tamen mens apertissime se prodit, & sensus didacticus elucet; quod & contingit in reliquis Rhetoricis coloribus ab omni perito Rhetore adhibitis. Sed verbis didacticis, non rhetoricis, hìc doctrinam Catholicorum Catholicus Episcopus exprimit. Cùm nihil boni aut mali egerint infantes, revera nullum *proprium actuale peccatum* habent, quod sibi remittatur. Ex Apostolica tamen ac universali Ecclesiæ Traditione peccatum habent, & indigent gratia & gloria Dei. Hoc autem peccatum nihil aliud est, quàm Adami peccatum in omnes homines descendens in condemnationem; alienum, quia non ab infantibus, sed à solis protoplastis actualiter perpetratum. Hinc proprie ac sine Rhetorico colore dictum est, *non propria, sed aliena peccata, remitti* parvulis unda salutari ablutis. Ceterum, quod Phereponus tum hìc, tum alibi eamdem ingeminat cantilenam, videlicet imputari à justo Deo aliena peccata non posse, quasi veteres ac recentes Catholicæ Ecclesiæ Theologi de tuenda Justitia Dei nihil soliciti, satis hoc nondum animadverterint: rogandi sunt Lectores, ut quod in hujus controversiæ exordio nos paucis innuimus, multoque magis quod sanctus Augustinus, sanctus Thomas, ceterique Patres ac Theologi nostri hanc in rem late conscripsere, legant. Tum enim intelligent, hæc recte cum divina Justitia componi, & contra non solùm suis difficultatibus, quod attinet ad Providentiam, Bonitatem, ac Justitiam Dei laborare sententiam Pelagianorum, sed ipsam quoque adversari Ecclesiæ totius Traditioni, & Apostoli verbis. Atque hactenus de hujusmodi controversia.

CAPUT TERTIUM.

Concupiſcentia non bonum, ſed malum homini. Quid Libidinis generale nomen interdum apud Auguſtinum ſonet. Libido carnis, qualis nunc eſt, malum pœnæ, & non peccatum proprium eſt. Non venit ab inſtitutione naturæ innocentis, ſed peccati primi pœna fuit. Differt ab appetentia cibi & potus. Pernicioſa homini, ut is animal rationale eſt. Pudor nuditatis in ſtatu naturæ innocentis locum non habuit, ſed poſt Adami lapſum effluxit, & inſitus nunc omnium naturæ. Fuiſſet & in terreſtri Paradiſo voluptas carnis, ſed non inimica aut infeſta rationi. Niſi Adamus peccaſſet, neque Libidini turbidæ, neque aliis malis obnoxium foret genus humanum Scripturâ teſte.

JUlianum Pelagianæ Hæreſis primipilum cùm alias ob cauſas ſanctus Auguſtinus eloquentiſſime ac nervoſiſſime exagitabat, tum ob illam in primis, quòd ſe humanæ concupiſcentiæ atque libidinis laudatorem præſtitiſſet. Poſtremis hiſce temporibus inventi ſunt, qui contra eumdem Auguſtinum, immo contra Catholicam Eccleſiam, Julianum ejuſque conclamatam ſententiam iterum tuerentur, inter quos non ultimam aciem Phereponus nunc ducit. In eo ſita fuit controverſia. Julianus *Concupiſcentiam Bonum* naturæ appellabat, *quo Bono bene utitur, qui modum tenet; quo Bono male utitur, qui modum non tenet; quo Bono melius non utitur, qui etiam ipſum modum, ſanctæ Virginitatis amore, contemſerit.* Auguſtinus contrà Concupiſcentiam ſemper malum eſſe contendebat; quare Lib. 3. adverſus Julian. Cap. 21. ita reponebat: *Concupiſcentiæ carnalis qui modum tenet, malo bene utitur; qui modum non tenet, malo male utitur; qui autem etiam ipſum modum, ſanctæ Virginitatis amore, contemſerit, malo melius non utitur.* Innumera ſunt, quæ Auguſtinus variis in Libris, & bene longo ſermone contexit, ut ſuam hanc ſententiam confirmet. Sed nos, quæ Phereponus contra habeat, jam recenſeamus. Dixerat Auguſtinus in Lib. 1. Cap. 3. de libero Arbitrio, *Libidinem in adulterio malum eſſe.* Phereponus in Animadv. ad hunc locum pag. 482. primo dubium non eſſe ait, quin

mala sit in adulterio libido, sed non alia de causa, nisi quia adulterium ipsum est malum, quippe quod ab illo societas humana plane perturbetur, atque adeo vetitum sit, hominum causa, quibus vehementer nocet. *Alioqui*, deinde scribit, *libido, seu cupiditas alterius sexus, nihil habet per se mali, si intra limites à Deo, immo & ab ipsa ratione, præscriptos maneat.* Quare inquit, Augustinum minus commode indicasse, cur malum sit adulterium, cùm ejus malitiæ causam à libidinis malitia derivavit. At Phereponus animadvertere attentius debuit, quid hoc in loco per *Libidinis* nomen significare voluerit sanctus Augustinus. Non *cupiditatem* luxuriosam, sive carnalem *alterius sexus*, sed quidem pravam quamcumque cupiditatem, atque concupiscentiam hìc libidinem appellavit. Ut enim idem Augustinus Lib. 14. Cap. 15. de Civ. Dei scribebat, *Libido generale vocabulum est omnis cupiditatis*, immo & iræ, & jactantiæ, & pervicaciæ, aliisque hujusmodi perversis animi affectibus Cicerone teste convenit, quanquam pro venereo appetitu usitatiùs accipiatur. Cupiditas qua homo inclinatur ad aliquid appetendum contra Rationem, contra Justitiam, Pietatem, Temperantiam, aliasque Virtutes & contra Leges à Deo & à ratione constitutas, libido est, libido appellari potest. Quæ profectò concupiscentia, sive libido, cùm in adulterio quoque deprehendatur, justitiam quippe, ac societatis humanæ jura, & Sacramenti fœdus, adulter contemnit ac lædit: commodè propterea & verè in ejus malitiam retulit Augustinus adulterii malitiam. Ipsemet eodem Cap. 3. Lib. 1. de libero Arbitrio aperte prodit quid sentiat, ita scribens: *Ut intelligas libidinem in adulterio malum esse, si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo sit, id eum CUPERE, & si potestas detur, facturum esse, non minus reus est, quàm si in ipso facto deprehenderetur.* Vides, non turbidum carnis motum, sed pravum animi affectum, sive alienum à ratione recta appetitum, vocabulo *libidinis* hìc designari. Tum addit Evodius: *Clarum est enim, jam nihil aliud quam libidinem in toto malefaciendi genere dominari.* Cui protinus Augustinus: *Scisne etiam istam libidinem alio nomine cupiditatem vocari?* Melius ergo & commodius libidinis pravitatem constituimus causam illius pravitatis, quæ in adulterio est; fieri enim potest, ut quis sit adulter, humanæque proinde societatis ordinem turbet, & nihilominus tum ipse, tum ejus opus culpâ ac malitiâ careat: quod fit, cùm ex ignorantia invincibili agitur. Et quare tunc adulterium malum non est, nisi quia tunc libido, sive pravus animi appetitus, in ignoranter operante minime dominatur?

Itaque

Itaque nihil erat, cur hîc Augustinum edocere meliora Pherepónus vellet, multoque minus cur in commendationem venereæ libidinis transgrederetur, cui nullus hîc locus erat.

Sed quoniam illius oratio nos eò quoque abripit, videamus, quî probet novus iste Pelagianorum patronus, libidinem carnis, sive cupiditatem alterius sexus, *nihil habere per se mali*. En ejus verba pag. 482. *Ita constituta sunt à Deo omnium animalium corpora, ut cùm adoleverunt, ea cupiditas in iis, mechanico impetu, excitetur, non aliter ac cupiditas edendi aut bibendi. Consectarium est natura corporis, quale à Deo creatum est; ut ex brutis, & ex ipso consilio propagationis generum intelligere est.* Ratio igitur, quare malum non sit, dicenda libido, si Pherepono credimus, ea est, quòd naturalis motus sit, à Deo constitutus, nihil certe nisi bonum creante. Eadem repetit ille, pag. 528. in Notis ad Lib. 9. Cap. 10. de Gen. ad Lit. Nam cùm dixisset sanctus Augustinus, honestius meliusque credi, ita fuisse primorum parentum corpora constituta in terrestri Paradiso, *ut appetitum carnalis voluptatis non haberent, qualem nunc habent ista corpora:* Phereponus talia apponit: *Appetitus ille, ut liquet vel ex brutis, tam naturalis est, quam appetentia cibi, aut potus, voluptasque, quam experimur, cùm comedimus esurientes, vel bibimus sitientes. Non puto sane, quemquam dicturum, sitim, aut famem, voluptatemque, quam iis explendis experimur, effectus esse peccati. Figmenta mera sunt, quæ hìc & alibi dicuntur.* Ita brevibus rem expedit Phereponus, & longas Augustini commentationes nullo negotio prosternit, & rotundâ sententiâ exsibilat. Experiamur, an bene sedeat homini isti confidentia tanta.

Cùm Augustinus libidinem carnis malum appellat, animadvertendum primò est, quo sensu illic *mali* nomen sit accipiendum. Ut autem Augustinus ipse auctor est Lib. 1. Cap. 1. de Lib. Arb. *Duobus modis appellare solemus malum; uno, cùm male quemquam fecisse dicimus; alio, cùm mali aliquid esse perpessum.* Eo recidere potest, quanquam diverso sub intuitu, illa divisio mali, quam idem Augustinus, ac ceteri Theologi frequenter usurpant, nimirum aliud esse malum culpæ, aliud malum pœnæ. Prius malum inquinat animum, Deoque hominem invisum facit, & Peccatum dicitur. Alterum tantummodo excruciat, aut lædit animum, sive corpus hominis. Certum est, Augustinum minime inter priora mala, sed quidem inter secunda, computare libidinem. Quanquam enim concupiscentiam humanam generaliter sumtam, cujus pars ac species est ipsa carnalis libido, Augustinus interdum cum Apostolo peccatum vocet, nunquam tamen aut Apostolus, aut Augustinus

hujusmodi vocabulo significare voluerunt, concupiscentiam verè & propriè peccatum in hominibus esse, sed peccatum ideo appellant, *quia ex peccato est* (originali videlicet) *& ad peccatum inclinat*, sicuti Synodus Tridentina nos docuit Sess. V. & ipse Augustinus antea docuerat Lib. 1. Cap. 23. de Nupt. & Concup. & in Libris contra Julianum, & Lib. 1. Cap. 12. contra duas Epistolas Pelag. & in aliis Libris. Proinde sublatis omnibus in sacro Baptismate culpis, atque peccatis, adhuc restare in homine concupiscentiam Augustinus affirmat, non quòd propter ipsam rei amplius simus, sed ut cum ipsa confligamus in posterum, ne fiamus rei. Quamobrem, si Pherepono visus fortè est Augustinus tunc libidinem appellasse proprium ac verum peccatum, cùm eam in malorum aciem retulit: sciat, se quidem improbare Calvini ac Lutheri commentum, non autem Augustini mentem.

Statuit igitur Augustinus adversus Pelagianos, concupiscentiam, & libidinem carnis non esse naturale Dei donum, non esse à Deo creatam in primis parentibus talem, qualis post eorum peccatum fuit, & qualis adhuc sentitur ab hominibus. Primi peccati infelix fructus illa est, vitiumque corruptæ, non innocentis, naturæ, ac propterea malum pœnæ, malum homini molestum, quo nos careremus, si culpâ caruissent primi omnium parentes. Quis autem libidinem, qualem nunc in membris suis humanum genus sentit, naturale bonum putet, quæ nos ad peccandum pervicaciter incitat, quæ contra legem mentis atque rationis tam sæpe pugnat, quæ continentiæ & virginitati infestissima est, quam quilibet vir pius sentire se dolet, ac porro sentire nollet, quæ demum pudoris atque erubescentiæ materia est, atque argumentum? At hæc nihil Pherepono obstant, quominus inter naturalia bona libidinem referat. *Appetitus ille*, inquit, *tam naturalis est, quàm appetentia cibi aut potus.* Mechanico autem impetu non minus Brutorum, quàm hominum corpora ad libidinem, & per libidinem ad generis propagationem moventur. Ergo non est effectus primi peccati libido. Ita Phereponus. Quod est ad comparationem libidinis cum fame & siti, respondemus, Censorem demonstrare prius debuisse, famem quoque, ac sitim, quales nunc ab hominibus sentiuntur, tales quoque futuras fuisse in innocentiæ statu, atque in illa summa felicitate, in qua Deus Adamum creavit. Ad Catholicam fidem spectat credere, primos parentes morituros non fuisse, nisi peccassent. Cùm fames, & sitis, mala utique omnium judicio in hoc præsenti hominum statu gravia, præter acerrimum dolorem, mortem quoque corpori inferre nunc possint; cur me-

chanica etiam vi homines, in terrestri Paradiso alioqui non morituros, compellere fames & sitis non potuissent, atque interdum non compulissent ad mortem? Aut ergo Deus in statu naturæ innocentis famem & sitim, consectaria naturæ corporis non fecit; aut si fecit, tales, quales nunc experimur, ne homo sentiret, effecit.

Sed ut à quæstione ista æquivocationem omnem removeamus, dicimus, hominem sub duplici ratione esse considerandum, nempe aut quatenus homo est animal, aut quatenus est animal ratione prœditum. Nutriri, augeri, propagationem quærere, delectari in operationibus sensitivis, ac in ipsa venere, & appetere cibum ac potum, & alia id genus, homini ut animali naturalia sunt, & in Adamo etiam fuissent. Atque idcirco bona ea sunt à Deo, uti bonum quoque à Deo emanans sunt vis generativa, & vasa generationis, & seminis efficacia, & honesta sensuum voluptas, & commixtio corporum ad licitam propagationem humani generis, atque alia ejusmodi. Immo ipse genitalium motus *bonum naturæ* in se est; *nunquam* enim *motum genitalium* Augustinus *reprehendit generaliter*, tanquam naturæ *malum* ac vitium, uti Julianus eidem objiciebat, *sed illum motum reprehendit, quem facit concupiscentia, qua caro concupiscit adversus spiritum, quam velut bonum defendebat* Julianus. Utor ipsius Augustini verbis lib. 4. Cap. 13. contra eumdem Julianum. Secundò, in libidine ac in aliis quibuscumque motibus animalitatis, ac inferioris appetitus, considerari potest, effrenis illa membrorum, & affectuum concitatio, quæ vel repugnante voluntate hominis fit in homine, quæ pudorem ingerit, & ad peccatum incitat ac rapit, ut ea faciamus, quæ facere nollemus, mentemque ac rationem in actibus libidinosis turbidâ suâ delectatione absorbet, & de sua dignitate dejicit. Hoc illud est, quod malum appellat Augustinus, & nos cum Augustino malum esse homini, quatenus animal rationale est, affirmamus. Quo malo in primi sceleris pœnam mulctati sunt posteri Adami, Deo non quidem hoc malum creante, sed sinente, ut efflueret è constitutione corporis divinis donis spoliati, postquam à divina gratia, ac primæva innocentia Adamus peccando exciderat. Quapropter nihil est, quod Thereponus exemplum brutorum adhibeat, ostensurus, libidinosos humani corporis motus malum non esse. In animalibus brutis nullum deformitatis sensum libido creat, nihil pudoris ingerit, nihil cum ratione pugnat, quippe quod ratione pecudes ipsi carent. Conformis potius eorum naturæ est hujusmodi motus concupiscentiæ, ut bonum quoque ac

perfectio in iis appellari jure possit. At in animalibus ratione praeditis, & ratione utentibus, malum, vitium, defectus, & corruptio naturae libido est, quippe ad inhonesta, & rationi contraria hominem solicitans, & ad ea impellens, quae naturam hominis, quatenus rationale animal est, omninò dedecent. *In pecoribus*, inquit Augustinus Lib. 4. Cap. 14. contra Julianum, *malum non est Concupiscentia, quia non adversus spiritum concupiscit, sed eorum potius oblectat spiritum.* Vide & eundem Lib. de Pecc. Orig. Cap. 40. & Lib. Oper. imperf. Cap. 56. Ergo qui se hominem esse recordatur, non sentire, non fateri nequit, quin Concupiscentia carnis, qualis nunc sentitur, unde tot intestinas patimur pugnas, quas etiam Apostolus in se olim deplorabat, malum sit homini, quatenus ratione praedito, ejusque naturae incommodum, ac vitium.

Quandoquidem verò negare ne nos quidem volumus, aut possumus, quin hujusmodi malum in statu quoque naturae purae locum habere potuerit, ita ut culpanda ne sic quidem foret Creatoris justissimi voluntas, qui tale vitium è corporis constitutione effluere vel in puris naturalibus permisisset; immò cùm neque disceptare velimus, an tantae vires in statu Naturae purae carnali concupiscentiae esse potuerint, quantae nunc à nobis sentiuntur: superest solùm, ut inquiramus, feceritne Deus revera, an non, in primordio rerum hominem adeò inordinatis motibus concupiscentiae obnoxium. Phereponus cum Pelagianis affirmat. Catholici cum Augustino negant. Id ostendimus primò, quia magis decuit divinam bonitatem atque justitiam, ita hominem innocentem condere, ut corpus animo, inferiora superioribus placide subdita forent: quod certè secus nunc evenit in isto corruptae naturae statu. Deinde cùm constet, Adamum in maxima cùm animi, tum corporis felicitate à Deo fuisse creatum, quis eam in illius membris pugnam, eumque peccati fomitem, easque concupiscentiae vires in illo fuisse credat, quae nunc maximam vel hominibus piis & infelicitatem & periculum animae creant? Sed quod rem evidentiùs tangit, haec de primis parentibus scripta sunt Gen. 2. v. 25. *Erat autem uterque nudus, Adam scilicet, & uxor ejus; & non erubescebant.* Nihil igitur pudoris nuditas innocentibus hominibus attulerat non aliâ de causâ, nisi quia nullum adhuc praeter voluntatis arbitrium in membris suis motum, nullam carnis rebellionem, nullum intestinum membrorum bellum contra mentis legem senserant. At postquam Deo inobedientes peccarunt, uti habetur Gen. 3. v. 7. *Aperti sunt oculi amborum; cumque novissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata.* Profectò aliud novi in se, ac in membris suis animadvertere primi homines non po-

tuere, cujus illos pudere inciperet, nisi libidinis motus vel invitâ voluntate factos. Tum sentire cœperunt sui peccati pœnam, tum se divinis donis spoliatos deprehenderunt, tum puduit illos novæ deformitatis, ideòque *perizomata*, sive *succinctoria*, atque *femoralia*, חגרת *chagoroth*, sibi concinnarunt, ut suis aliorumque oculis pudoris aut lasciviæ materiem subtraherent. Ergo tum primùm nata est turbida illa libido, inflictaque hominibus primis in pœnam primi peccati à justo Deo fervere finitur in eorum posteris, cùm anteà nonnisi ex imperio, aut consensu mentis atque rationis ea membra moverentur, quibus homo ad generationem utitur.

Quid quæso ad hæc tam luculenta divinæ Scripturæ verba reponit Phereponus? Scripserat Augustinus Lib. 13. Cap. 13. de Civ. Dei hæc de primis parentibus: *Senserunt ergo novum motum inobedientis carnis suæ, tanquam reciprocam pœnam inobedientiæ suæ.* Hujusmodi opinionem *commentum* Phereponus statim vocat. Tum ait pag. 583. *Ne quid aliud hic dicam, non debuit dicere, senserunt, sed sensit Adamus: nam motus aut nullus fuit in Eva, aut certè minimè conspicuus, & qui eam in ruborem dare posset.* Telum hoc vetus est è Juliani pharetra petitum, sed ab Augustino jamdiu protritum Lib. 4. Cap. 13. contra eundem Julianum. Attamen cùm nos moneat Censor, ut de nuditate primorum parentum cùm alios Interpretes, tum præsertim Joannem Clericum consulamus: illi habendæ gratiæ, quòd ex Interpretum vulgo aliquem seligat, in quem edocendi nos onus transferat. Et ego quidem novi Joannem Clericum, virum & eruditione & ingenio critico revera celebrem, sed licentia quoque opinandi, æque famosum, adeoque in sanctos Patres animatum, ut cùm ipsum audis, alterum, immò ipsum Phereponum audire te putes. Varias Interpres ille Interpretum sententias congerit ad explicandam primorum parentum nuditatem, & perizomata; tum probare videtur, qui dicat, *nudum* in eo loco nihil aliud significare quàm *peccatorem*, seu hominem, qui se peccasse animadverterit. Nobis non irascatur Phereponus, si novum hunc suum divinarum Literarum Interpretem dicimus interpretatione sua ridendos incredulis exhibere aut Mosem divinum illius Historiæ Scriptorem, aut ipsos parentes primos. Cognoverunt nempe isti se peccatores esse, atque ideò minus honestas corporis partes velavere cinctoriis; sive, ut ipse conjicit, tectum, sub quo habitarent, sibi composuerunt. Quis hæc audiens non rideat aut hominum illorum consilium, aut Historici sacri ingenium? Nam quid rei habent perizomata consuta, & nudis membris aptata, aut habitaculum sibi constructum, cum cognitione antecedentis peccati? Num tegere animæ peccatum poterant nova illa in-

tegumenta membrorum? Sed Clericus nullam pudoris causam in Adami & Evæ nuditate reperiebat, remotis nempe arbitris, & sine consensu voluntatis, atque ideò sine culpa nudis, aut etiam sine culpa ad libidinem concitatis membris. Phereponus verò, cùm nullus, aut saltem non conspicuus, fuerit motus in Evæ membris, nullum sentiri ab ea potuisse pudorem ait, eidemque propterea nullam tegendi corporis necessitatem fuisse. Verùm nos cum Augustino dicimus, Evam in membris suis intestinam novamque pugnam, ac inobedientiam sensisse. Sensit ipsa, quid conspicua viri nuditas in se intuente efficeret; & hinc didicit, quid vicissim in viro feminea nuditas efficere posset. Insolita hæc erant, & nullo negotio in pœnam criminis à Deo inflicta fuisse uterque intellexit. Quare perizômatum ope deformitatem hujusmodi auferendam, & subtrahendam oculis Adam excitatricem injustæ libidinis nuditatem Eva quoque cognovit.

Ceterum cùm pudor sit tristitiæ species è metu infamiæ propter aliquod vitium aut culpam: quis non videat pudori locum fuisse in primis parentibus ad novum illum membrorum ac libidinis affectum sine voluntatis imperio excitatum? Præterea nonne & nos pudet, & meritò pudet, alia quædam corporis vitia prodere, ac palam deferre, quando iis animi nostri vitium & peccatum causam dedit? Immò nos pudet etiam, & jure pudet, si cùm facilè possumus, non ea quoque oculis aliorum eripiamus, quæ aut molestiam doloremque ipsis creent absque utilitate ulla; aut eorum animos, & sensus ad aliquid alliciant ac impellant, quod rationi rectæ minimè conveniat; aut culpam tacite exprobrent; aut alicujus morbi, sive calamitatis nostræ, quam culpa adduxit voluntaria, & pellere voluntaria ampliùs medicina non potest, alios moneant. Tales pudoris causas in se invenerunt Adamus & Eva, cùm se nudos conspexere, & noverunt, inobedientes carnis motus ex antecedenti peccato venire, & alienis oculis, phantasiæ, ac menti periculum se ingerere, & inobedientiam mentis per illos motus accusari. Qui anteà innocentes membra sibi ad nutum obedientia habebant, & alterius nuditate conspecta nihil sentiebant in se, quod voluntati repugnaret, sive mentem de sua tranquillitate ac regno dejiceret, peccatores postea facti non potuerunt non pudore suffundi, cùm ad aspectum nuditatis tam diversa in sese experirentur, ideòque velandum censuerunt; quod eorum quoque posteri velandum nunc censent, ab ipsa natura edocti. Nunc audi Augustinum ipsum Lib. 4. Cap. 13. contra Julianum. *Quid autem de motu feminæ, cujus & ipsam puduit, inaniter argumentandum putasti? Non utique femina motum visibi-*

lem texit, sed cùm in eisdem membris tale aliquid sentiret occultius, quale vir senserat, ambo texerunt, quod alterutrum videndo in alterutrum commoti ambo senserunt, & vel unusquisque sibi, vel alter alteri erubuerunt.

Phereponus tamen insitum fuisse nobis à natura morem istum operiendi pudenda tacitè negat in Notis ad Cap. 17. Lib. 14. de Civ. Dei. Augustinum enim affirmantem, vel apud ipsos Barbaros, atque Brachmanes in more id esse positum, non vera narrasse nos monet, pag. 585. cùm in Africa atque America sint gentes planè nudæ, uti ex ocularis testibus ipse didicit. Sed quamvis populi nonnulli sint, qui nudo penitùs corpore adhuc incedant, num ideò minus verum, nos à natura edoceri inhonesta illa membra velare? Alioqui non comedere humanas carnes, non mactare senes, sive ipsos etiam parentes, ut senectutis incommodis eripiantur, & abstinere à rapinis, cædibus, aliisque teterrimis ac vituperandis moribus, ne inter leges quidem naturæ referremus; sunt enim quidam in Africa & America integri populi, qui talia adhuc faciunt, & sine pudore faciunt, sive quòd licita censeant, sive quòd habitu in iniquitate firmato pervenerint ad exuendum, sive non sentiendum qualemcumque in iis operibus pudorem. Ergo quòd adhuc vivant quædam gentes moribus barbaræ, numero paucæ, quibus pudori non sit nudis planè membris incedere, nihil impedit, quominus dicendus sit insitus nobis à natura nuditatis pudor, quando reliqui, iique cultiores, & innumeri populi, nostra in sententia exemplo suo conveniunt.

Verùm Phereponus, quanquam concedat, *pudorem nuditatis inde partim ortum videri, unde dicit Augustinus*; attamen addit, multas alias accessisse obtegendi corporis causas, videlicet ne liberis exemplo pessimo, & pravo ad intempestivam luxuriam incitamento foret parentum nudorum aspectus; ne fœdum quid singulis mensibus feminæ exhiberent; ne conjugati ad adulteria excitarentur. Subinde verò scribit: *Hinc paulatim natus nuditatis pudor*, hoc est è causis, & rationibus, quas ipse Phereponus refert, non quas Augustinus affert. At nos vel ante istas causas à Pherepono memoratas, quando certe neque liberi Adamo, neque alii conjuges præter Adamum, & Evam erant, ortum habuisse nuditatis pudorem dicimus ex fide Literarum sacrarum, quæ mentiri non possunt, & quas non satis animadvertit Phereponus, quantopere ipse per latus oppugnet, ac vulneret, & dubiæ fidei faciat, cùm talia scribit. Nihil hîc dico de latebris vel ipsi conjugali copulæ meritò quæsitis, quas ideò tantùm Phereponus tolerat aut probat, quòd avertendi sint liberi ab eo periculoso aspectu, non autem quòd ipsa res, in se spectata, pudenda sit. Quasi liberis solis, & non quibuscumque aliis

hominibus, hæc sint abscondenda; & quasi hoc ipsum satis non ostendat, aliquod naturæ vitium in iis actibus esse, qui ad impudicitiam, & ad scelera, si conspiciantur, reliquos accendere possunt; & quasi ea res pudenda non sit, quam subsequitur agentis infamia, nisi remotis arbitris ac testibus fiat. Hæc leviter excussisse sit satis.

Accuratiùs Pherepono respondendum est irridenti Augustinum, qui Cap. 23. Lib. 14. de Civ. Dei agens de ratione, qua in statu naturæ innocentis propagatum fuisset genus humanum, ita scripsit. *Voluntati membra illa, ut cetera omnia, servirent. Ita genitale arvum vas in hoc opus creatum seminaret, ut nunc terram manus.* Ad quæ statim Pherepónus pag. 586. *Hoc est, sine ullo voluptatis appetitu; nam eam libidinem vult Augustinus esse peccatum.* Non exaggeret quæso Censor noster, non imponat lectoribus credulis. Fuisset etiam in innocentiæ statu sua sensibus & carni voluptas, sed quæ mentem non obrueret, sed quæ rationem in sua tranquillitate relinqueret, non qualis nunc sentitur, turbida, immoderata, & hominem ad belluarum conditionem dejiciens. Fuisset & voluptatis appetitus, sed rationi omninò obtemperans atque subjectus; & homo voluptatem appetiisset, non tanquam finem, sed tanquam medium ad ea, quæ instituto suo, ac homini ut rationali convenirent. Hæc Augustinus non negat, qui & Cap. 26. ejusdem Libri 14. de Civitate Dei hæc scribit: *Absit, ut suspicemur, non potuisse prolem seri sine libidinis morbo: sed eo voluntatis nutu moverentur illa membra, quo cetera, & sine ardoris illecebroso stimulo cum tranquillitate animi & corporis.* Et Lib. 4. Cap. 2. contra Jul. *Quis negat futurum fuisse concubitum, etiam si peccatum non praecessisset? Sed futurus fuerat, sicut aliis membris, ita etiam genitalibus voluntate motis, non libidine concitatis, aut certè etiam ipsa libidine, non qualis nunc est, sed ad nutum voluntarium serviente.* Eodem autem Lib. Cap. 14. acute distinguit à vivacitate, utilitate, & necessitate sentiendi, libidinem sentiendi. Tum infrà, *ne nimium*, inquit, *videamur offendere homines, qui voluptatem corporis quomodocumquè defendunt*, concedit, credi posse, in illo tantæ felicitatis loco *carnalium sensuum fuisse* libidinem, sed ita *ut omnimodo rationali subdita voluntati, non aliàs adesset, nisi cùm per illum vel saluti esset corporis, vel stirpis propagini consulendum; & tanta adesset, ut nulla ex parte mentem de supernarum cogitationum delectatione deponeret &c.* Vide & Lib. 1. Cap. 17. contra duas Epist. Pelag. Ab innocentis igitur Adami conditione exclude illecebrosum illum ardoris stimulum, qui nunc non solùm homine invito membra movet, sed etiam adversus mentis legem pugnat, rationemque reluctantem non raro sibi subjicit, ac turbida delectatione absorbet, & *Libido carnis* appellatur. Cetera quibus generationis opus completur, à

terrestris

terrestris Paradisi felicitate non abfuissent. Immò tunc, ut sanctus Thomas T. 1. Summæ qu. 98. Art. 2. ad 3. inquit: *Fuisset major delectatio sensibilis, quantò esset purior natura, & corpus magis sensibile.* Denique Augustinus libidinem carnis ita peccatum quandoque nominat, uti Apostolus Concupiscentiam *Peccatum* appellavit, nimirum non ut is inferioris partis motus formale peccatum, & culpa sit, sed quòd ad peccatum & culpam inclinet, & tunc dumtaxat proprium & verum fiat peccatum, cùm ad illicita ac inhonesta voluntatem rapit. Jam id suprà nos demonstravimus. Quare videat Phereponus, se aërem verberare, & sibi larvas effingere, ut cum iis digladietur. Cùm Augustinus ait, ita seminandum fuisse *genitale arvum, ut nunc terram seminat manus*, obedientiam tantùm exprimere voluit membrorum generationi inservientium, qualem humanæ menti præstat manus, non autem è sensibus delectationem moderatam exclusit, quam tamen in innocentiæ statu nihil rationi perniciosam futuram fuisse putamus.

Quamobrem inania planè sunt, quæ postea Phereponus congerit, ita scribens pag. 586. *Eâdem operâ dicere debuisset* (Augustinus) *appetitum cibi grati peccatum esse; nec primos parentes, cùm fructus licitos & jucundos comederant, ulla voluptate titillatos fuisse &c. Addere etiam eum oportuisset, bruta, quorum organa nostris non absimilia sunt, nullam quærere in naturalibus actionibus voluptatem, nam sanè non peccarunt; sed iis defungi sponte naturæ, sine ulla penitùs cupiditate.* Non hæc certè absurda dicere debuit Augustinus, quia nusquam, nisi in Phereponi cerebro, dixit, sine ullò voluptatis appetitu, & sine ulla delectatione sensuum innocentes homines prolem fuisse seminaturos, & nunquam docuit libidinem ipsam propriè peccatum esse, nisi eidem contra Legis edicta obediatur. Et miror, quî toties Phereponus comparationem instituat inter pecudes ac animalia ratione prædita, neque consideret, multa esse homini quidem & brutis communia, quæ tamen in brutis, quippe ratione destitutis, laudanda sint, aut saltem non vituperanda, in hominibus autem ratione utentibus & fœda sint, & vituperanda, & rationali creaturâ prorsus indigna. *Aliud enim est arietis & aliud Publii Africani bonum*, olim Cicero aiebat. Sed minus tolerandis declamationibus, hæc de Augustino scribere pergit nuperus Censor: *Postquàm Deum planè alium descripsit, ac est, quamque à Scriptura nobis prepingitur: toti etiam naturæ vim infert, ut possit pravas Interpretationes obscurorum aliquot Scripturæ locorum tueri.* Ubinam Deum Augustinus describit alium, ac est? Ubinam, & qualem naturæ vim infert? Et quænam sunt obscura illa Scripturarum loca, quibus abutitur, ut cœlum terramque misceat? Sed hæc ut sine magno labore interseruntur à confidentissimo homine illo, ita à nobis nullo labore negata suapte naturâ cadunt.

Ab eodem fonte veniunt subsequentes Censoris notæ ad Cap. 24. Lib. 14. de Civ. Dei. *Augustinus*, inquit ille, *turpia commenta hic nobis propinat, dumtaxat ut rationem reddat rei, quæ nec fuit, nec erit; nimirum, generationis liberorum in statu innocentiæ, si in eo primi parentes perseverassent; & quidem quia statuit peccatum id esse, quod inest naturæ omnium animalium, nec usquam damnatur, si modò intra leges contineatur: nimirum cupiditatem conjugii, postquam pubertatis annos attigerunt.* Nihil horum sensit Augustinus, immò oppositum sensit, eique talia absurda unus pro sua liberalitate affingit Phereponus. Neque enim cupiditatem conjugii unquam Libidinem Augustinus appellavit, multoque minus culpæ damnavit. Alia fuit ipsi, & planè diversissima carnalis libidinis idea. Immò vidimus, ne turpem quidem libidinis æstum, contra nutum voluntatis membra moventem, & adversus spiritum pugnantem, verum & proprium peccatum ab Augustino censeri, nisi cùm voluntas se abripi sinit ad consentiendum illicitis. Pelagianis ergo oculis, & exulcerato animo, & apud Calvinianos tantùm Interpretes, Libros Augustini Phereponus legisse videtur.

Sed ut istam denique controversiam expediamus, & uberiùs constet, quàm contra omnem rationem hîc Augustino Phereponus insultet: dicimus, verum quidem esse, humanam mentem atque rationem ex constitutione naturæ habere non posse, neque debere semper ad nutum suum obedientes corporis vires, motus, humores, somnum, appetitus, & alia, quæ ad vegetabilem, & animalem, & mechanicam membrorum œconomiam pertinent. Naturaliter etiam accidit, ut caro sua munia exercens, & in delectationes sibi congruas tendens, adversus spiritum concupiscat, & ingratos ac perniciosos tum animæ, tum rationi motus eliciat. Poterat & istud contingere in statu naturæ puræ non ex culpâ sapientissimi atque optimi Creatoris, sed ex elementorum compage & discordia, atque ex ipsius naturæ creatæ defectu. At certum est nobis, aliter institutam fuisse à Deo naturam primi hominis, hoc est, peculiari divinæ gratiæ prærogativa, & supranaturali freno ita contemperatam, atque firmatam, ut non sineretur caro quidquam pugnare, neque doloribus, neque pravis affectibus, adversus mentem atque rationem, cùm anima pariter & corpus mirabili tunc fruerentur tranquillitate, atque harmonia. Peccavere primi parentes. Tunc sublatum fuit illud cœlestis gratiæ frenum, tunc desiit peculiare illud muneris divini præsidium. Quare in homine suis cum naturalibus relicto suapte naturâ emersere tot illi defectus, vitia, & pravi appetitus tum corporis, tum animæ, quæ ab omnibus Adami posteris sentiuntur ad-

hue, & graviora fiunt, quando ad originale peccatum actualia etiam crimina accedunt. Itaque per nos etiam liceat Pherepono, tum famem, sitim, & libidinem, tum alios corporis motus mechanicos, nunc naturæ humanæ & spiritui plerumque graves ac infestos, appellare sub ea ratione defectus naturales hominis, quia ab ipsa hominis naturâ sibi relicta, & non à Deo creata procedunt. Liceat, inquam, ipsi, dummodo is quoque fateatur, aliter è divinis manibus innocentis hominis naturam exiisse, hoc est, invidendâ felicitate corporis præditam, & forti rationis imperio in inferiorem appetitum donatam; tot verò corporis ærumnas, & pravos ac effrenes animorum affectus, quibus obnoxii nunc sumus, à primi hominis inobedientia fluxisse, & esse peccati illius pœnam, atque adeò sub hac ratione dicendos non esse naturales humanæ naturæ defectus. Hæc Augustini sententia est, hæc sententia veracis Ecclesiæ.

Cùm ergo dicit Augustinus, turbidum libidinis æstum nunc humanæ naturæ communem cum brutis, abfuturum fuisse à statu originalis justitiæ primorum parentum, nisi eos de tanta loci & naturæ beatitate dejecisset divini præcepti violatio: quid quæso dicit, quod non facillimum Deo & ejus bonitati convenientissimum fuerit facere, & naturæ humanæ contingere, Deo volente, non potuerit? Deum autem & hoc revera voluisse, & reapse fecisse, nemo nisi Pelagiana vertigine præoccupatus non perspiciat apertissimè scriptum in sacris Literis. Ex humorum pugna, & corruptione, atque ex mechanicis legibus nunc ex anima omnium hominum solvitur corpus, quam dissolutionem *mortem* appellamus. Et tamen nisi vetitum comedisset pomum, mortem primus parens nullam sensisset, uti Deus Gen. 2. 17. pollicitus fuerat, atque adeò nullus è tot aliis mechanicis motibus, hoc est, morbis, & periculis, quæ hominem ad mortem compellunt, tunc futurus erat. Motu quoque mechanico, & naturâ corporis ita ferente, nunc parientes mulieres gravi dolore torquentur. At innocens Eva nihil tale sensisset. Ex naturali etiam terrarum ingenio nunc tribuli & spinæ emergunt; homines verò in sudore vultus sui vesci pane coguntur: quæ tamen omnia ab innocentis naturæ statu abfutura fuisse didicimus Gen. Cap. 3. Si tot ergo prærogativis primorum parentum corporalem vitam donavit Deus: quantò majoribus eorum vitam spiritalem, hoc est animam, ditasse credendus est, ut nempe rationi prorsus obtemperaret, & subjecta esset caro, nullumque motum ederet, quo tranquillitas & sanitas rationis beatissimo illo tempore læderetur? Et ad ipsam libidinem fœdam quod attinet, cujus effrenem impetum, & voluntati obluctantem, & rationi rebellem, nunc nemo non sentit, cujus ne-

minem honesta discernentem non pudet, immò non piget, nonne satis aperte innuunt divinæ Literæ ipsâ quoque caruisse primos parentes, quando nullus eos nuditatis pudor ante peccatum urgebat; post peccatum verò ita invasit, ut illico inhonesta corporis membra [quo etiam epitheto verenda Apostolus ipse distinguit in I. ad Cor. XII.] femoralibus operuerint? Hæc seriò perpende. Lege itidem, quæ Augustinus non uno in loco de hac re luculentissime conscripsit, & potissimum Lib. 2. Cap. 30. de Nupt. & Concup. & contra Julian. Lib. 3. 4. 5. & de Civ. Dei Lib. 14. & contra duas Epistolas Pelagianorum. Tum verò palam fiet, tantum abesse, ut Augustini & Catholicorum sententia ullam naturæ vim inferat, ut qui inter Christianos secus sentiat, & sequi hìc velit sive Pelagianos, sive Phereponum, atque Socinum, manifestam vim auctoritati divinarum Scripturarum inferre deprehendatur.

CAPUT QUARTUM.

Phereponus Pelagii Patronus. Episcopi Catholici propter damnatum Pelagium perperam injustitiæ accusati. Liberum Arbitrium revera à Pelagianis inflatum. De qua gratia Dei disputaretur inter Catholicos atque Pelagium. Post Augustinum non adoptatæ in Ecclesia Catholica Pelagii Opiniones. Consectaria quædam dura à Pelagianis, & à Pherepono objecta, minime admissa in Augustiniana Sententia de Gratia & libero Arbitrio. Quam gratiam negaret Pelagius. Africani Patres à Semipelagianismi nota liberati, & æquitas in eorum Judiciis contra Pelagium ac Cœlestium minime desiderata.

JAm Pelagii patrocinium, uti hactenus vidimus, aperta fronte Phereponus suscepit. Cùm autem pugnam pro deplorato Hæresiarcha multis aliis in locis, & acriùs etiam quàm antea, instaurare non erubescat, res poscit, ut continuata serie orationis perpendamus, quidquid ille profert in Pelagianæ Hæresis tutelam. Epistola inter Augustinianas 175. olim 90. data est ad Innocentium I. Pontificem Maximum à Patribus Carthaginiensis Concilii habiti A. C. 416. contra Pelagianos. Multa adversus illam commentatur Phereponus, odio non minus in Augustinum, quàm in

Ecclesiæ Catholicæ doctrinam. Quod tamen antequam faciat, veritus ne *quisquam suum candorem calumnietur*. Lectores præmonendos censet, *multa esse, quæ sibi in doctrina Pelagii, ejusque sequacium improbentur*, adversarios tamen ejus non ita sese gessisse, ac ratiocinatos esse, ut à se possint etiam per omnia probari. Amo candidam hominis confessionem, sed adeo brevem & obscuram in re tanta non laudo. Vereor siquidem, ut apud attentos Lectores candore hujusmodi suo eluere ulla ex parte possit suspicionem Pelagianismi alte ebibiti; quem tamen ille amovere se posse fortasse censuit magnificis hisce præmissis vocibus. Certum est, cum Pelagio consentire prorsus Phereponum in inficiando *Originali Peccato*, in *Pædobaptismi* necessitate, & fœdæ libidinis origine neganda, in notionibus gratiæ homini ad æternam salutem necessariæ, in liberi arbitrii viribus extollendis, in œconomia Prædestinationis, aliisque horum dogmatum consectariis. Quænam tandem restant, & quænam adhuc esse possunt multa illa, quæ in Pelagio Phereponus se improbare fatetur, quando præcipua in eo probat, propter quæ pertinacem Hæreticum illum Ecclesia Catholica execrata est, atque damnavit? Quem ergo fructum ex hac sua admodum ingeniosa animorum præoccupatione Phereponus expectet non video, nisi ut persuadeat, se tantummodo in Pelagianis alia multa damnare, quæ ipsi concorditer cum Catholicis credebant.

Sed his dimissis, audiamus novam Pelagii Apologiam, immo totius Christiani orbis accusationem gravissimam. *Damnatus quidem ille est*, inquit Phereponus, pag. 517. *& conviciis exagitatus ab omnibus, etiam quibus ejus dogmata ignota erant, ex quo est ab Africanis Episcopis infamatus; sed nulla hominum damnatio efficere potest, ut quod verum fuit, falsum fiat, & vice versa nulla hominum laudes ex errore veritatem faciunt.* Posteaquam abunde à tot Catholicis Scriptoribus, & in hoc etiam Libro, demonstratum est, quantum ab erroris periculo absit vera Christi Ecclesia, sive in probandis, sive in improbandis dogmatibus ad fidem sanctissimam spectantibus: non est quod nos laboremus in ostendendo, supervacaneum esse ad Pelagii defensionem postremum hocce Pheréponi axioma. Addit: *Præterea notum est, in magnis cætibus res magnis affectibus dijudicari.* Equidem id notum fateor; sed illud æque notum est nobis, in Episcoporum Catholicorum cœtibus, rite institutis, atque peractis, divinum adesse Spiritum, ejusque interno afflatu fieri, ne sacri Pastores pravis affectibus in transversum acti veritatem Christianæ Doctrinæ dissimulent, aut perdant. *Nec in re satis difficili*, pergit scribere Censor, *facile fuit verum à falso secernere omni-*

bus illis Africanis Episcopis, quorum nonnulli ne scribere quidem potuisse dicuntur in Collat. Carthag. C. 133. & doctissimi, præter dicendi facultatem, pro modulo illius ævi, quid eximium habuerint, non video. En quî suum candorem exprimat Phereponus, prodens quo loco habeat ipse tot doctissimos ac illustres Augustiniani ævi Patres, inter quos ipsi Augustino primas concedere iniquum non fuerit. Quod cùm facit confidentissimus homo, necesse profectò est, ut se non judicio minus, quàm eruditione præponat innumeris aliis celeberrimis tot subsequentium seculorum Theologis, à quibus cùm Augustinus, tum Augustiniani ævi Patres, summo in honore habiti sunt, & eximiis laudibus ornati. Africanis illis Episcopis facile fuisse verum à falso discernere in Pelagii causa difficili, senserunt, & sentiunt Catholici omnes, neque Phereponus ulla ratione contrarium suadet. Et quid ad causam Pelagii, si unus aut alter Episcopus in causa Donati ne scribendi quidem peritus fuisset, quod tamen contigisse non aio? Sicuti norunt, qui vel leviter Collationem Carthaginiensem perspectam habent, res poscebat, ut vel minus docti Episcopi tunc adessent numerum facturi. In causa Pelagii aliter actum est. Non omnium cœtus fuit, sed eruditiorum; & siquidem docti simul atque indocti convenissent, præsto omnibus fuisset ex Christi promissis Spiritus veritatis, ne errarent. Præterquam quod ubi de Traditione colligenda res est, vel ipsum vulgus, nedum Episcopi, facilè doctrinam veram assequi & exponere possunt. Et profectò neque Episcopi Catholici, neque ipse populus tunc ignorabat, an omnes homines in Adamo peccassent, an parvulorum Baptismus necessarius foret, & quanam Christi gratia indigerent homines ad salutaria opera exercenda, atque alia ejusmodi in controversiam à Pelagio adducta, Phereponus autem post hæc subjiciens: *Non dicerem hæc, nisi viderem, multitudine, & auctoritate multò magis quàm rationibus pugnari*, nihil aliud dicit, quàm quod quotidie dolor & cœcitas eorum dicit, qui in aliqua causa justissime damnati fuere. Innumeris rationibus, quæ adhuc prostant, pugnatum est à Catholicis adversus Pelagianos. Nisi externos oculos clausit Phereponus, ne illas legeret, certe clausit internos, ne intelligeret. Sed ipsum audiamus in aliquas ex his Catholicorum rationibus pro suo instituto atque odio decertantem.

De Cœlestio ac Pelagio hæc in laudata ad Innocentium I. Papam Epistola Synodica scribunt Carthaginienses Patres: *Id agunt isti damnabilibus disputationibus suis; ut non defendendo, sed potius in superbiam sacrilegam extollendo liberum arbitrium, nullum relinquant lo-*

cum Gratiæ Dei, qua Christiani sumus. Se non capere inquit Phereponus pag. 517. qui Pelagius & Cœlestius in superbiam extollerent liberum arbitrium, quando fatebantur Deum humanæ naturæ, omniumque ejus facultatum Creatorem, adeo ut ei debeant homines quidquid habent boni, & ab eo quasi ab omnium rerum Domino pendeant; & quando affirmabant, Deum ignoscere voluisse hominibus peccatoribus, & æternam vitam largiri, si modò Evangelio parerent, *misso ad illos, ex mera gratia, servatore Jesu Christo, qui gratiam illam Dei adnuntiaret hominibus, eosque ad officium misericorditer revocaret*, miraculis etiam additis, quibus fidem sibi vel apud pertinaces faceret. En quàm jejune, quàm caute de Servatore nostro Phereponus hîc, licèt ex sententia Pelagianorum, loquatur. Nullum aliud Christi ministerium memorat, quàm Angeli, seu Nuntii, & Prophetæ. Quid ipse hîc sentiat, nescio. Certe Pelagianos de Christo longe magnificentiùs sensisse nos facilè ostendere possumus; sed pergamus. Deinde ait, Pelagium confessum fuisse internum etiam auxilium à Deo hominibus suppeditari, quo eorum animos illustret; & regenerationem per Baptismum dari; atque à libero arbitrio pendere, ut possit recte uti, aut abuti tot divinis beneficiis. Tandem his verbis orationem suam concludit: *Est igitur, ex sententia Pelagii, cur Deo gratias agant homines, sed non cur sibi placeant ac plaudant. Africana, aut Punicæ Rhetorica exaggeratio fuit, cùm liberum arbitrium in sacrilegam superbiam extollere dictus est.*

At nos respondemus, non Punicæ Rhetoricæ exaggerationem fuisse illa vocabula, sed quidem Phereponianæ eloquentiæ flosculos esse ista dicteria, atque hîc Phereponus satis prodere aut ignorantiam non mediocrem, aut nimis turbidos affectus. Utique multa divinarum gratiarum genera Pelagius illiusque gregarii agnoscebant, eaque magnâ verborum pompâ extollebant, quo imperitis persuaderetur, se quoque fateri, nos omnem bonum Deo optimo ejusque gratiæ debere. Et istas gratias Augustinus cæterique Catholici agnoscebant; immo effecere ipsius Augustini & Catholicorum voces, ut Pelagius nullam primò aliam gratiam confessus, quàm naturam libero arbitrio præditam, sensim & istas fateretur. Sed non hîc sita erat controversia inter Catholicos, atque Pelagium. Aliam gratiam in primis necessariam, aliud illudque præstantissimum super omnia Donum, & Adjutorium Dei, poscebant Catholici, ut confiteretur Pelagius, nempe gratiam illam, quam naturæ viribus in nobis efficere non possumus; gratiam, quæ in hominum etiam voluntates efficaciter influit; gra-

tiam, quæ intactâ libertate voluntatis potest, ac solet de nolentibus volentes, & de inutiliter volentibus utiliter volentes facere, quæ liberi arbitrii vires nimium infirmas reficit, & caritatem Dei diffundit in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis; sine qua liberum hominis arbitrium nullum optat, nullum incipit, nullum perficit opus bonum, ad salutem æternam pertinens; quæ demum in nobis, & nobiscum operatur, quæcumque veram rationem habent placendi ipsius gratiæ auctori ac dispensatori Deo per Jesum Christum Dominum nostrum. Externæ dumtaxat gratiæ, exteriora tantummodo auxilia erant, quæ Pelagius commendabat; & siquidem internam etiam intellectus humani illuminationem à Deo fieri is concedebat, certe nullum aliud internum Dei auxilium fatebatur. Illa autem in doctrina, in lege, in miraculis, in suasionibus, in terroribus, aliisque hujusmodi, constituta auxilia, ostendunt solùm homini, quid faciendum sit, quid cavendum; non etiam voluntati ad malum pronæ, & debilitato post primi parentis peccatum hominis arbitrio vires præbent, ut salutare bonum reipsa velit, & faciat, malùmque detestetur, ac fugiat. Oportet ergo aliam fateri gratiam, quæ erigat, & adjuvet jacentem infirmamque mortalium voluntatem, eam videlicet inflammando, eique caritatem inspirando, ut quæ per legem atque doctrinam facienda, aut vitanda novimus, per ejus interiorem opem exequamur. Hanc autem gratiam nunquam adducti fuere Pelagiani, ut homini confiterentur necessariam.

Nunc ergo à Pherepono petimus, an bene animadverterit, de quali gratia inter Catholicos ac Pelagianos quæstio verteretur. Quod si animadvertit, cur hîc tam caute dissimulavit? Nimirum post commemorata tot exteriorum gratiarum genera, quæ Pelagius agnoscebat, si commemorata quoque fuisset vera Christi gratia, quam inficiabantur Pelagiani, continuò intellexissent vel imperiti, quàm insulsum foret illud in Punicam Rhetoricam scomma, & quàm inepte exaggeratio appellaretur facta à Patribus Africanis sacrilegæ superbiæ mentio. Nam qui audit, contendere Catholicos adversus Pelagium, nihil post Adami lapsum per se valere liberum hominis arbitrium ad salutaria opera salutariter exercenda, ipsumque indigere interno Dei adjutorio, quod voluntati virtutem inspiret, defectumque suppleat naturalis facultatis; qui inquam hoc audit, non intelligere extemplo nequit, recte Catholicos etiam affirmare, liberum arbitrium à Pelagio *in sacrilegam superbiam extolli*. Si enim verum est, quod Catholici ex manifesta divinarum Scripturarum, & legitimæ Traditionis aucto-

citate

ritate, veriſſimum eſſe demonſtrant, nempe ab hac peculiari, interna, & efficaci gratia cum libero Arbitrio conjuncta, non autem à ſolius liberi Arbitrii & naturæ viribus, aut meritis, juſtificationem, caritatem, atque omnia opera bona, virtuteſque veras emanare: Pelagium verò contra ſentire: non eſt Rhetoricus color, non eſt exaggeratio, ſed naturalis Catholicorum deductio, affirmare, à Pelagio liberum Arbitrium extolli in ſuperbiam, eamque ſacrilegam, quia adverſus Deum.

Sed inquit Phereponus, commemoratis tot divinis gratiis, quas Pelagius libenter fatebatur: *eſt ex Pelagii ſententia, cur Deo gratias agant homines, ſed non cur ſibi placeant, ac plaudant.* Jam obſoleta, jam millies protrita eſt ab Auguſtino hujuſmodi argumentatio. Eadem ingeminabat Pelagius, eadem Julianus. Auguſtinus autem oſtendebat, ne ſic quidem veram Dei gratiam illos fateri, quam tamen ſine impietate nemo negare poteſt; neque aliud ab ipſis laudari, quàm legem, atque doctrinam, & extrinſeca præſidia ſub tam ſpecioſis gratiarum vocabulis; & inflari per eos liberum Arbitrium, quando ejus viribus id tribuebant, quod gratiæ ab iis negatæ tribuendum eſſe divinæ Literæ clamant. Audi quid ille Juliano reſpondeat Lib. 3. Cap. 106. Op. Imp. *Tam multa dicis, quibus nos adjuvat Deus, id eſt præcipiendo, benedicendo, ſanctificando, coërcendo, provocando, illuminando, & non dicis caritatem dando, cùm dicat Joannes Apoſtolus:* Caritas ex Deo eſt. *Unde item dicit:* Ecce qualem caritatem dedit nobis Pater, ut filii Dei vocemur, & ſimus. *In hac caritate, quæ cordi humano Spiritu, non Litera datur, etiam poteſtas illa intelligitur, de qua idem ipſe in Evangelio ſuo:* Dedit eis, *inquit*, poteſtatem filios Dei fieri. *Hanc vos ab homine eſſe dicitis per liberum Arbitrium, Spiritum habentes hujus mundi, non eum, qui ex Deo eſt, propter quod neſcitis, quæ à Deo donata ſint nobis*, &c. In eodem etiam Lib. 3. Cap. 122. *Inter divina Gratiæ ſpecies*, inquit, *ſi poneretis dilectionem, quam non ex nobis, ſed ex Deo eſſe, eamque Deum dare filiis ſuis, apertiſſime legitis, Sine qua nemo piè vivit, & cum qua nemo niſi piè vivit, ſine qua nullius eſt bona voluntas, & cum qua nullius eſt niſi bona voluntas: verè liberum defenderetis, non inflaretis Arbitrium.* Invictiſſima iſtius ſententiæ argumenta paſſim legas in Operibus ſancti Auguſtini, aliorumque Patrum atque Theologorum.

Poſthæc pœnâ talionis agendum ſibi Phereponus putat; quare etſi nullam ſibi hujuſmodi accuſationis inſtituendæ occaſionem præbuerit iſta Africanorum Patrum Epiſtola, attamen imperterritus ait pag. 518. *Quàm facile fuit Pelagio premere contrarias partes invidioſis con-*

Bbb

sectariis, Deum jubere impossibilia, æternis pœnis afficere homines, quòd impossibilia non præstitissent, aliisque id genus, quibus excusatur planè homo, ac tota culpa in Deum conjicitur? Non laboret, quæso, Censor iste novitius in colligendis istis aliisve inanibus Augustinianæ doctrinæ consectariis. Tot sunt, ac tam luculenta sancti Augustini loca & verba, quibus ille docet, Deum sufficientia cunctis hominibus auxilia præbere ad præcepta Legis servanda, & impossibilia non jubere, & solâ hominum culpâ fieri, si aut in infidelitate maneatur, aut in peccata ruatur, aut ab iis non assurgatur, ut patere omnibus possit, tam absurda consectaria non sequi ex Augustini sententia. Quod autem videri possit mirum, illud est, quod Phereponus adjicit. *Hisce permota secula sequentia, in Pelagii opinionem dilapsa sunt, quam etiam Augustino tribuerunt, cui ipsa Pelagii Opuscula adscripserunt: quia non poterant sibi persuadere, tantum virum, quantum eum fuisse ex fama putabant, ejusmodi consectaria potuisse concoquere.* Scitne Phereponus, quid hîc dicat; an amat vir lepidus pascere fabulis Lectores suos? Quænam sunt secula illa in opinionem Pelagii dilapsa? Nullum eruditi norunt. Augustini sententia, quòd est ad doctrinam gratiæ salutaris, Peccati originalis, debilitati Arbitrii, aliarumque hujusmodi præcipuarum quæstionum, seculis subsecutis ad nostram usque ætatem perpetuò in honore fuit, & laudata, & propugnata. Nam quod attinet ad alias quasdam *profundiores, difficilioresque partes incurrentium quæstionum,* uti appellantur à Cœlestino I. Papa in Epistola ad Episcopos Galliarum, sive ab illo, quicumque sit, qui plures difinitiones Apostolicæ Sedis adversus Pelagianos congessit, liberum hucusque fuit disceptare inter Theologos, dum sibi quisque caveat à Pelagii, atque Semipelagianorum fermento. Consulat Lector recentiores duos Scriptores Catholicos, à quibus quanquam diversis armis vindicata est Augustini doctrina à calumniis Joannis Launoii, si tamen is est germanus Auctor virulentissimi illius atque ineptissimi Operis contra sanctum Augustinum, quo maximè delectatum fuisse Phereponum nostrum arbitror. Quòd si nomine seculorum subsequentium in Pelagii opinionem dilapsorum animus Pherepono fuit significare aut Catholicæ ipsius Ecclesiæ sententias nunc passim in Scholis & Conciliis consecratas, aut nonnullas tantummodo privatas Catholicorum Scholas, à Calvini atque Jansenii deliramentis, longè quàm reliquas, remotiores: quî tandem ostendet ille, Pelagianismum ab istis fuisse adoptatum? Id quidem effutiunt à doctrina Augustini mirum in modum exorbitantes Calviniani atque Janseniani, quibus fortasse Auctoribus hanc nobis calumniam Phereponus instruxit; sed quantùm id à veritate absit, & quàm nulla è damnatis Pe-

lagii opinionibus inter Catholicos toleretur, jam plurima scripta prodiderunt.

Quòd autem ait, subsecutis seculis *ipsa Pelagii Opuscula* ipsimet sancto Augustino fuisse adscripta, & per hyperbolem dicitur, & nullius planè momenti est. Non Opuscula Pelagii, sed unum tantummodo, hoc est illius Epistola ad Demetriadem conscripta, Augustino à quibusdam, sed paucis, sed ineruditis, sed per supinam inconsiderantiam, adscripta fuit. Inter Augustini Epistolas eam consultò descripserant nonnulli num. 142. quippe quòd illius confutatio in subsequente Epistola Alypii & Augustini ad Julianam Demetriadis matrem legeretur. Quid refert, si pauci ex mera oscitantia illam quoque Epistolam pro Augustini fœtu acceperint? Num continuò etiam Pelagianum effecere Augustinum? Num subsecuta secula dici idcircò possunt *Opuscula Pelagii* adscripsisse Augustino? *Adscripserunt*, inquit Phereponus, *quia non poterant sibi persuadere, tantum virum ejusmodi consectaria potuisse concoquere.* Eximiam enimverò rationem, cur Augustinum posteri in Pelagii sententiam debuerint pertrahere. Tot Libris, tanta vi rationum, & per tot annos Augustinus in Pelagianos decertavit; compluribus etiam in locis invidiosa eadem consectaria, quæ nunc Phereponus, atque ante Phereponum Pelagiani objiciebant, à sua sententia ipse removit, & sibi concoquenda non esse demonstravit. Necesse ergo est, in illius Libris hospites fuerint, qui eum tandem consensisse Pelagianis [si Pherepono fides] sunt arbitrati. Neque nos audire pigeat ipsum Augustinum ita loquentem in Lib. de Gratia & libero Arbitrio, Cap. 4. *Homo gratiâ juvatur, ne sine causâ voluntati ejus jubeatur.* Celeberrima autem est altera ejus sententia, quam è Lib. de Naturâ & Gratia, atque ex aliis Augustini Libris desumtam, Tridentina Synodus Sess. 6. Cap. 11. his verbis expressit: *Deus impossibilia non jubet, sed jubendo monet, & facere quod possis, & petere quod non possis, & adjuvat ut possis.* Quî ergo dictitat Phereponus, in Augustini sententia *Deum jubere impossibilia*? Et quî alia objicit consectaria, quæ jam ipse Augustinus explosit? Sed nos repetimus, & sæpè repetendum erit: in tuendâ contra Augustinum Pelagii causâ non rarò criminationum materies prurientem Phereponum defectura fuisset, si Augustini doctrinam ex Augustino ipso, ejusque veris discipulis, hoc est ex Theologis Catholicis, discere voluisset, non autem ab infido illius Interprete Calvino, aliisque personatis Calvini sectatoribus. Sed hîc amavit Phereponus credere inviso sibi in multis Calvino, ut sibi speciosus deinde aliquis esset color debacchandi in invisum sibi aliis de causis Augustinum.

Pergit idem Censor Africanis Patribus insultare, quorum sunt hæc

verba: *Qua* (gratia) *nostra voluntatis Arbitrium verè fit liberum, dum à carnalium Concupiscentiarum dominatione liberatur, dicente Domino:* Si vos Filius liberaverit, tunc verè liberi eritis: *quod auxilium fides impetrat, qua est in Christo Jesu Domino nostro.* Inquit autem, non dubitasse Pelagianos, quin divinâ gratiâ homines à peccatis liberarentur, si modò ea rectè uterentur; sed putasse, eâdem gratiâ posse homines abuti, ac præterea neminem esse usque adeò mancipatum peccato, ut gratia illa excitari nequeat, ad servitutem illam fugiendam. Tum subdit: *Sed quid sibi volunt boni Patres Africani, quando addunt*, quod auxilium fides impetrat? *Id enim auxilium*, quod fides impetrat, *non est gratia*, quâ simus Christiani, *quæ antecedit fidem, non eam sequitur. Nam quando credidimus, & fide aliquid à Deo impetramus, jam sumus Christiani. Redolent illa verba Semipelagianismum, aut simile quidpiam.* Itaque concludit, bonos illos viros nondum satis intellexisse doctrinam Augustini, aut hoc esse additamentum, cùm, ut Benedictini adnotant, ea verba desiderentur in duobus Codicibus MSS. Sed ne hîc quidem Censor mentem Africanorum Patrum in ea Epistola, aut argumentum hoc satis intelligit, multoque minus studet ut intelligat. Chartam implere censuris, homini cura est. Tum nihil pensi, an accurate, vereque accuset. Ut autem ad rem veniamus, multa sunt divinæ gratiæ munia, multa nomina, ut passim Theologi animadvertunt. In nonnullis cum Ecclesia Catholica Pelagius conveniebat, dissentiebat in aliis. Potissima autem controversia erat, num divina Caritas, quæ tum gratiæ effectus est, tum Gratia dicitur, immò gratiarum omnium maxima est, à viribus nativis liberi Arbitrii efflueret, an verò è speciali & gratuita Dei in voluntatem spirantis misericordia. Illud Pelagius, hoc affirmabant Catholici. Nimirum aiebat ille, in voluntatis nostræ arbitrio positum esse, viribus nostris concipere, quandocumque lubet, amorem Dei, seu caritatem vivificam, Deo ipso eum amorem, eamque caritatem nobis pro sua misericordia non dante, neque in voluntatem inspirante. De hoc impio dogmate primò agunt ea in Epistola Africani Patres. Inquiunt autem, eam esse Pelagii opinionem, talem videlicet hominis institutam creatamque fuisse naturam, quæ legem Dei implere, sive operari ac perficere justitiam, sine alio interno Dei adjutorio possit, quippe sola sibi sufficit in tanto negotio humana natura. Consequens hinc erat, vel gentes sine fide, & sine caritate infusa, amare Deum supranaturaliter, & complere utiliter ac piè legis præcepta posse, & caritatem à nobis, non à Deo, in nobis gigni. Quæ omnia quantùm à divina revelatione abhorreant, nemo non sentit, si vera est [uti verissimam esse nos dicimus] Catholicorum sententia affir-

mantium, naturam humanam, liberumque Arbitrium ob primi hominis peccatum nimium esse debilitatum, & ex se solo non posse, ut ad salutem oportet, credere, peccatum abjicere, ac fugere, virtutes, ac præsertim Caritatem induere, atque alia ejusmodi facere, nisi Deus sua gratia, & singulari potentiæ suæ operatione supranaturâles vires eidem largiatur, & voluntati caritatem donet, quæ, ut diximus, præcipua est gratia Dei, de qua cum Pelagianis lis erat. Hinc Augustinus in Lib. de Gratia Christi Cap. 13. exigit ab iis, ut gratiam confiteantur, quæ *non ostendat tantummodo veritatem, verùm etiam impertiat caritatem.* Tum Lib. 3. Cap. 114. Op. Imperf. *Hoc est*, ait, *incrementum, ut unusquisque obediat præceptis Dei, quod non fit, quandò verè fit, nisi caritate. Istam caritatem non dat nisi Deus. Caritas enim ex Deo est. Hanc vos* [Pelagiani] *inter adjutoria gratiæ, quæ commemoratis, nominare non vultis, ne hoc ipsum quod obedimus Deo, ejus esse gratiæ concedatis &c.* Idem sæpè Augustinus inculcat aliis in locis.

De hac igitur gratia, de istius caritatis, quæ à Deo est, necessitate ad servanda legis mandata, atque ad amandum ipsum Deum, præcipue agunt in ea Epistola Africani Patres. Hac aiunt nos verè *Christianos esse; hac testantur ipsum nostræ voluntatis Arbitrium verè fieri liberum à carnalium concupiscentiarum dominatione;* nam tunc verè liberi sumus à peccati jugo, & ab effectibus peccati, & aptissimi atque expediti efficimur ad divinam legem implendam, si Filius nos liberaverit per gratiam Dei, non autem si Arbitrium nostrum per vires suas liberaverit nos, ut falso fieri posse arbitrabatur Pelagius. Idcircò frustra animadvertit Phereponus, Pelagianos admisisse remissionem peccatorum sive *divinam gratiam, qua homines à peccatis liberarentur, si modò ea rectè uterentur.* An Deus suâ gratiâ peccata hominibus ignosceret, tunc non disputabatur inter Catholicos, atque Pelagium, sed quidem an gratia ista hominem justificaret sola remissione peccatorum, an etiam caritatem inferret in hominum voluntates, per quam postea opera pietatis præstarentur. Istam caritatis infusionem confiteri nolebant Pelagiani à Deo esse, sed quidem à nobis ipsis. Audi Augustinum Lib. 6. Cap. 23. contra Julianum. *Verùm*, inquit, *tu à vestro dogmate non recedis, quo putatis gratiam Dei per Jesum Christum Dominum nostrum sic in sola peccatorum remissione versari, ut non adjuvet ad vitanda peccata, & desideria carnalia vincenda, diffundendo caritatem in cordibus nostris.* Vide eumdem Lib. de Natura & Gratia Cap. 34. & Cap. 55. Hoc idem indicant ipsi Africani Patres Can. 5. Concilii Carthagine habiti A. 418. uti etiam in Epistola 95. nunc 177. inter Augustinianas ad Innocentium eundem Romanum Pontificem. Ipse Augustinus alibi, hoc est Lib. de Gratia & libero

Arbitrio Cap. 18. ad hoc unum videtur totam controversiam deducere, inquiens: *Unde est in hominibus caritas Dei & proximi, nisi ex ipso Deo? Nam si non ex Deo, sed ex hominibus, vicerunt Pelagiani; si autem ex Deo, vicimus Pelagianos.* Lege reliqua. Huc igitur Africani Patres respiciunt, & nihil ad rem facit Phereponi animadversio monentis, censuisse Pelagianos per gratiam divinam homines à peccatis liberari, atque eâdem gratiâ posse abuti. Multò minus locum hîc habet altera illa consideratio, qua Semipelagianismum iis Patribus confidenter objicit propter illa verba: *Quod auxilium fides impetrat.* Nam inquit, *auxilium illud, quod fides impetrat, non est gratia, qua simus Christiani, quæ antecedit fidem, non eam sequitur; quando enim credimus, & fide aliquid a Deo impetramus, jam sumus Christiani.* Nihil minus cogitarunt hîc Africani Patres, quàm quod Phereponus somniat, hoc est, initium fidei, atque ipsam fidem ex naturæ viribus, non ex Dei dono, esse posse in hominibus. Auxilium illud, quod fides impetrat, nil aliud est Africanis Patribus, quàm caritas, de qua cum Pelagio disputabatur. Hanc habere sine fide in Christum nemo potest; hanc ipsa fides justificans in hominis voluntatem invehit. Expressit alibi Augustinus eandem sententiam in Lib. de Spiritu & Litera Cap. 32. quo tempore certè à Semipelagianorum opinione is aberat, suamque doctrinam satis intelligebat. *Unde*, inquit, *est dilectio, idest caritas, per quam fides operatur, nisi unde illam fides ipsa impetravit?* Idem prodit in Epistola 106. nunc 186. Cap. 3. *Sin autem dixerit, quòd gratiam bene operandi fides mereatur, negare non possumus, immo verò gratissimè confitemur. Hanc enim fidem volumus habeant, qua impetrent caritatem, quæ sola verè bene operetur &c. Qui ergo habent fidem, qua impetrent justificationem, per Dei gratiam pervenerunt ad legem justitiæ.* In Lib. etiam de Prædest. Sanctor. Cap. 7. *Ex fide*, inquit, *ideo Apostolus dicit justificari hominem, non ex operibus quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur cetera.* Inquiunt ergo Africani Patres, gratiam istam, videlicet caritatem, eam esse, quâ Christiani sumus, quia gratiam hanc soli Christiani & norunt, & habere possunt, quia sola fide præcedente cognosci & recipi potest, eam diffundente Spiritu sancto in cordibus nostris. Ista caritas, ista solius hominis Christiani propria gratia, ea est, quæ facit, ut non solùm nominemur, sed & simus Christiani; nam *si habuero omnem fidem*, ut inquit Apostolus 1. ad Cor. XIII. *ita ut montes transferam, caritatem autem non habuero, nihil sum.* Eodem Anno 416. quo à Patribus Carthaginiensibus ad Innocentium Primum ea Epistola conscripta fuit, alteram ad eumdem Pontificem dedere, quæ inter Augustinianas, olim 95. nunc est 177. Aurelius Carthaginiensis, Alipius, Augustinus, Evodius, & Possidius. Eorum verba sunt: *Si in-*

tellexissent Episcopi [Diospolitanæ Synodi] *eam illum* [Pelagium] *dicere gratiam, quam etiam cum impiis habemus, cum quibus homines sumus, negare verò eam, qua Christiani & Filii Dei sumus: quis eum patienter Catholicorum Sacerdotum, non dicimus, audiret, sed ante oculos suos ferret?* Quænam autem erat gratia, quam versipellis Pelagius revera negabat, & ut ipse fateretur instabant Episcopi Afri? *Sine dubio gratia, qua justificamur ab iniquitate, & qua salvamur ab infirmitate, non qua creati sumus cum propria voluntate*; ita illi. Quibus verbis fidem cum caritate conjunctam, fidem, quæ per dilectionem operatur, utramque Dei donum, intelligunt Africani Patres. Igitur constare jam potest, quàm inani censura Phereponus laudata illa Patrum Carthaginiensium verba solicitarit, & Semipelagianismi incusarit: quod etiam ut faceret, necesse habuit ipsa pervertere verba, scribens, non ut Episcopi posuerunt, *gratia, quâ Christiani sumus*, sed gratia, *qua simus Christiani*, inter quæ quale discrimen intercedat, facilè Lector intelligit.

Ægrè deinde fert æquissimus iste Censor, Africanos Episcopos tam acerbas in Cœlestium absentem dixisse sententias, recitatis dumtaxat accusatorum Literis & minimè lectis ejus Libris. Respicit hæc censura eum Epistolæ Synodicæ 175. aliàs 90. locum, ubi de Cœlestio & Pelagio Episcopi illi scribunt: *Isti autem adserunt, sicut à fratribus, qui etiam eorum libros legerunt, cognovimus, in eo Dei gratiam deputandam &c.* Sed satis est ipsam legere Synodicam, ut statim evanescat Phereponi censura. Cœlestium in Synodo quinquennio ante habita auditum, convictum, & confessum, anathemate percusserant Africani Patres, duraturo, donec aperte sibi objecta & ipse execraretur. Sed interpositâ in speciem appellatione ad Apostolicam Sedem, judicium illud vaferrimus Hæresiarcha declinarat. Constat præterea, ipsum minimè prosecutum fuisse appellationem; jusque fuisse Patribus Africanis rursus adversus illum etiam inauditum dicere sententiam. Et quidem, quæ in ea Synodo peracta fuerant, se recensuisse, & præ oculis habuisse, monent iidem Episcopi in Synodica ad Innocentium. Nihilo tamen secius, animadverte, Episcopos illos dum ad eundem Innocentium scribunt, anathema dicere in Pelagium atque Cœlestium sub ea tantùm conditione, si videlicet isti in perversa illa opinione persisterent. Qua in re vides, Africanos Patres personis Pelagii atque Cœlestii parcere, eorumque tantummodo doctrinam anathemate configere. *Censuimus*, inquiunt, *hujusmodi persuasionis auctores, nisi hæc apertissime anathematizaverint, ipsos anathematizari oportere.* Addunt infrà: *Si ergo Pelagius Episcopalibus gestis, quæ in Oriente confecta dicuntur, etiam tuæ venerationi juste visus fuerit absolu-*

tus, error tamen ipse & impietas etiam auctoritate Apostolica Sedis anathematizanda est. Animadverte etiam, quæ infrà leguntur: *Etiamsi Pelagius Cœlestiusque correcti sunt, vel se ista nunquam sensisse dicunt, & quæcumque scripta contra eos prolata fuerint, sua esse negant, nec est quemadmodum de mendacio convincantur: generaliter tamen quicumque dogmatizat, & affirmat &c. anathema sit.* Ubinam ergo sunt *acerbæ* illæ *sententiæ in Cœlestium absentem* dictæ ab Africanis Patribus, quas nobis Phereponus obtrudit? Quæ justa causa de tam circumspecto judicio expostulandi? Recensitâ priore Synodo Carthaginiensi, auditis accusatoribus, nihilominus affirmare nolunt, Pelagium atque Cœlestium execrandis iis adhærere opinionibus. Sola ipsis adscripta abominanda dogmata anathemate feriuntur: quo quid æquius & mitius agi posset, nemo qui sit juris Ecclesiastici atque naturalis peritus, non videat. Quamobrem nihil opus fuit eorum Libros legere. Altera Synodus à quinque Episcopis Carthagine habita, itidemque Milevitana, ambæ eodem Anno 416. celebratæ, non aliter se gessere erga Hæresiarchas eosdem.

Cùm deinde in Synodica illa 175. aliàs 90. Patres Carthaginienses dicant, Pelagium & Cœlestium, uti nuntiatum fuerat, affirmare, *in eo Dei gratiam deputandam, quod talem hominis instituit, creavitque naturam, quæ per propriam voluntatem legem Dei possit implere. Eamdem quoque legem ad gratiam Dei pertinere, quod illam in adjutorium hominibus dedit:* Phereponus se non capere fatetur, cur spretim de creatione & lege loquantur Africani Patres; hæc enim sunt longè maxima Dei beneficia. Id autem factum suspicatur, quod unicam illi gratiam Dei arbitrarentur afflatum nescio quem, cui resistere non licet, iisque pauculis concedendum. Quæ hîc habet Phereponus, quarto quoque verbo infrà etiam repetet, de afflatu illo, cui resistere non licet. At aliam esse cùm Augustini, tum Catholicæ Ecclesiæ sententiam, jam innumeri è Scriptoribus nostris contra Calvinistas & Jansenianos demonstrarunt. Actum agerem, si id in præsentia & ego demonstrandum susciperem. Paratragœdiatur verò Phereponus, & se nolle Carthaginiensium Patrum mentem intelligere ostendit, dum ait, illos contemptim de creatione & lege loqui. Ubinam sunt illorum verba, quæ contemtum redoleant? Hoc unum suâ illa oratione contendunt Africani Episcopi, creationem naturæ, & Legem, non esse gratiam illam qua Christiani sumus, qua ab infidelibus & peccatoribus distinguimur, qua voluntatis Arbitrium verè juvatur, ut Deo placeat, æternamque salutem adipiscamur. Non in lege, non in naturæ viribus, sed in interno adjutorio Dei caritatem suam voluntati inspirantis, sitam esse propriam Christianorum gratiam aiunt,

aiunt. Quod dum affirmant, quis meritò exculpere ex eorum verbis potest, eos naturam & legem non agnovisse, tanquam Dei beneficia? Sunt beneficia, Christianis æque & non Christianis, justis & injustis communia; sed ejus non sunt vigoris, ut sola, hoc est sine vera Dei per Christum gratia, ad opera pietatis exercenda, & ad beatam immortalitatem perducere hominem possint. Legem *sine dubitatione laudandam* affirmat alibi non semel Augustinus, & tamen quàm parum illa sola possit, contra Pelagianos eamdem nimis extollentes, ex auctoritate Apostoli invictissime ostendit. Vide Norisium in Vindiciis Augustin. §. 6. In Epistola quoque 95. nunc 177. hoc eodem Anno 416. ad Innocentium data, ab Augustino & quatuor aliis Episcopis, hæc leguntur de Pelagio: *Sive enim gratiam dixerit esse liberum Arbitrium, sive gratiam esse remissionem peccatorum, sive gratiam esse legis præceptum, nihil eorum dicit, quæ per subministrationem Spiritus sancti pertinent ad concupiscentias, tentationesque vincendas*, &c. Et infrà: *Distinguenda est Lex, & Gratia. Lex jubere novit, Gratia juvare*, &c. Tum concedunt, creationem recte appellari *gratiam Dei*, sed addunt: *Alia est tamen gratia, qua Prædestinati vocamur, justificamur, glorificamur*; & de ultima ista gratia tum solùm disputabatur cum Pelagio.

CAPUT QUINTUM.

Quæ Gratia Dei negaretur à Pelagio, olim notissimum. Gratia Calviniana ac necessitans ubique à Pherepono perperam afficta Augustino, & Patribus Carthaginiensibus. Apostoli loca varia ab iis Patribus recte adhibita contra impia Pelagii dogmata. Phereponi interpretationes variæ, & accusationes repelluntur. Evangelii nuda prædicatio est quidem gratia, sed non gratia, de qua sanctus Paulus, & Patres Africani agebant.

QUeritur posthæc Phereponus, quòd Africani Episcopi in ea Epistola gratiam illam suam nusquam definiant, idque etiam fraudi ipsis vertit, quasi suum dogma occultare quàm aperire mallent. Nimirum expectasset hic Censor, necessitantem fortasse Calvinianamque gratiam ab iis per definitionem quampiam nobis obtrudi, in quam postea inveheretur. Sed satis apertum erat

inter Christianos, quid significaretur nomine gratiæ illius, qua Christiani sumus, & qua nostrum Arbitrium expeditum redditur ad opera pietatis, & sine qua viribus caret humana natura atque voluntas ad amandum Deum, exercendamque veram virtutem. Hanc ipse Augustinus cum quatuor aliis Africanis Episcopis in laudata Epistola 95. ad Innocentium hoc eodem anno scripta, *Christianis fidelibus, Catholicisque notissimam* appellat. Neque ipse Pelagius ignorabat, quid à se peterent Catholici Episcopi, cùm instabant, ut fateretur, non solam sibi humanam sufficere naturam ad facienda ac perficienda mandata Dei, sed auxilium divinæ gratiæ per Christum prorsus eidem opus esse. Vide Acta Conventus Hierosolymitani, & Concilii Diospolitani Anno præcedenti 415. Sed inspiciamus, an sacrarum Scripturarum loca à Patribus Africanis producta satis exprimant, quæ Catholicorum sententia foret, & quid gratiæ nomine significaretur.

Gratiam Dei à Pelagio negatam dicebant Carthaginienses Patres in Epistola 175. aliàs 90. ab Apostolo iis verbis prædicari; *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me sub lege peccati, quæ est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* Quid Phereponus ad ista? Si ipsi credimus, in Pauli verbis nihil aliud est, *gratia Dei*, quàm *Dei misericordia*, aut *Dei beneficium*; nemo enim, inquit is, contrarium unquam ex vi nativa vocis usuque probabit. *Non negabat autem Pelagius, homines Dei beneficio peccato eripi; sed negabat fieri id afflatu quodam interno, cui reluctari non liceret, & sine quo cetera omnia Dei beneficia inutilia essent.* Hæc sunt Phereponi verba pag. 518. Tum repetit, non ausos esse Africanos Patres perspicuè suam exprimere sententiam; longe enim maximam partem Christianorum in se concitassent, si aperte dixissent, quod animo versabant, cùm ante illa tempora aliter de gratia homines non sensissent, quàm sentiret Pelagius. O aureum hominem Phereponum, qui sinceritate Patribus Africanis præstat, & quidquid sentit, libere dilucideque promit! Sed quî ostendat ille, Africanos Episcopos non ausos mentem aperire suam, & dolo malo egisse, & pro una gratia ineluctabili tunc decertasse? Hujusmodi gratiam ex entitate sua ineluctabilem, trahentemque necessariò ad consensum Arbitrium hominis, nunquam Catholici, nunquam Africani Patres tradiderunt, ejusque confessionem nunquam à Pelagio exegerunt, ut in Catholicorum hac de re luculentissimis scriptis videre est. Aliud est, Deum per suam Gratiam infallibiliter operari salutem electo-

rum, certumque facere per suæ gratiæ dispensationem propositum suæ prædestinationis; aliud, gratiæ talem esse vim nativam, ut necessariò ad unam partem determinet liberum hominis Arbitrium, eique vim dissentiendi eripiat. Sed Phereponum verba defecissent, nisi ubique Augustino & Patribus Catholicis tam absurdam sententiam affinxisset. Anno 416. quo Synodicam istam Epistolam ad Innocentium dedere Africani Patres, in eo sita potissimum erat quæstio de Gratia & libero Arbitrio, videlicet: num homines per sola naturalia dona, malis & bonis, fidelibus & infidelibus communia, & per solas Arbitrii vires, implere justitiam possent, & evitare peccata; an verò peculiare iis adjutorium Dei per Christum Servatorem necessarium foret, sine quo neque peccata caverentur, neque Lex pie impleretur, & sine quo nihil ad salutem pertinens fieret, & cum quo revera efficeretur. Primum affirmabant, atque alterum negabant Pelagiani, à Catholicis propterea execrandæ hæresis postulati. Nulla verò tunc, ne per umbram quidem, suborta erat controversia, num hujusmodi auxilio, quod humanæ necessarium naturæ contendebant Catholici, resistere & reluctari posset hominis Arbitrium. Ingenio hebeti non erant eorum temporum Pelagiani, facileque intellexissent necessitatem gratiæ ea ratione excludi posse, quòd consentiendi necessitatem voluntati inferret in Catholicorum sententia; attamen ex iis nullus id Augustino objecit. Vide Augustinum ipsum Ep. 105. & de Gestis Pelagii Cap. 18. & Hieronymum Dial. 1. contra Pelagium, ubi constabit, quid Catholicis objiceret Pelagius, & ne ipsum quidem invenisse in Catholicis necessitantem Calvini gratiam. Et certe animo statim quisque concipit, necessariam homini posse dici gratiam ad bonum, etiamsi non ea asseratur gratiæ natura, atque efficacia, ut excuti frustrarique suo effectu à voluntate non possit. Necessariam reapse gratiam contendebant Catholici, necessitantem negabant. Atque hæc non nova Africanorum Patrum, sed Ecclesiæ totius vetustissima sententia erat, ut Augustinus aliique toties ostenderunt. Quare nihil confidentius dicere Pherepontus potuit, quàm Christianos ante definitiones Africanorum Conciliorum non aliter de gratia sensisse, quàm sentiret Pelagius.

Ceterum frustra Pherepontus Africanis Patribus eripere conatur, locum illum Apostoli ad Rom. VII. 23. *Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum;* quasi gratia ista nihil aliud sit, quàm Dei misericordia, aut Dei beneficium; Pelagius verò non negaret, quin Dei beneficio ho-

mines à peccato liberarentur. Nam si gratuita misericordia Dei intuitu meritorum Christi hominem à peccato liberat, à peccato servat, invictumque efficit contra cupiditatum pravarum impetum; ergo non operum meritum, non lex foris sonans, non vires naturales humani Arbitrii id præstant. Pelagius autem primò sentiebat, solam sibi sufficere naturam humanam ad omnes tentationes superandas, implendamque legem; tum divinæ misericordiæ auxilium, hoc est gratiæ adjutorium, ideo solum admisit, ut per illud natura faciliùs evitaret, ac vinceret peccata, virtutesque exequeretur: quam opinionem conceptis verbis ab ipso traditam, Concilium Africanum A. 418. Can. 5. his verbis execratur: *Quicumque dixerit, ideo nobis Gratiam justificationis dari, ut quod facere per liberum jubemur Arbitrium, faciliùs possimus implere per gratiam, tanquam etsi gratia non daretur non quidem facilè, sed tamen possimus etiam sine illa, implere divina mandata, anathema sit.* Quamobrem, ut lubet, gratiam ab Apostolo memoratam appellet Phereponus misericordiam, ac beneficium Dei: adhuc certum erit, Apostolo auctore, non vinci concupiscentiam rebellem, non evitari peccata, non impleri legem, non à peccato assurgi, nisi misericordia ista, gratuitumque Dei beneficium intellectui lumen, voluntati infirmæ vires divinitùs suppeditet, & in nobis atque nobiscum faciat, quod solis viribus nostris facere non possemus. Si hoc Pelagius confessus fuisset, quod nunquam confessus est (quidquid Phereponus hîc dicat), *nihil de Adjutorio gratiæ inter Pelagium atque Catholicos relictum fuisset controversiæ*, ut Augustinus ipse testatur in Lib. de Gratia Christi Cap. 47.

Mitto, quæ mox Phereponus congerit, ostensurus, mandata Dei non esse ejusmodi, ut omni vi destituta sint ad movendos hominum animos: quod ne Africani quidem Patres negabant; adhuc enim ex Apostoli auctoritate edocemur, solam Legem, sola Dei Mandata, non convertere hominem ad Deum, ut oportet, nisi accedat gratia Christi, atque internum Adjutorium Dei. Inspiciamus potius, quid habeat Censor ad loca quædam Scripturarum à Patribus citata, ut contra Pelagium evincant, *ad operandam perficiendamque justitiam, ac Dei mandata complenda, solam sibi humanam sufficere non posse naturam.* Ne unum quidem ex his locis conficere id, quod volebant Patres, denuntiat è vestigio Phereponus: quam levissimam facilitatem, atque rationem citandi Scripturam propriam illorum in Critica infantium seculorum vocat. *Scilicet*, deinde addit, *declamitare, & effutire quidquid in os veniebat apud plebem excommunicandam, si forte a declamante dissentiret, mul-*

to facilius fuit, quàm Criticæ seriam operam dare. Infelicia plane secula, quibus defuere unus pluresve Phereponi, quorum Critica Arte tum solùm licuisset arcanam Scripturarum assequi mentem, & nugis erroribusque Theologiam ac populos eripere. Infeliciorem etiam Ecclesiam, cui Christus pollicitus quidem fuerat per omnia tempora Doctores, atque Interpretes fidos divinarum Literarum, immunitatemque ab omni doctrinæ errore, & tamen postremis hisce tantùm seculis suam fidem liberavit. Sed præstat argumenta audire Phereponi, ut pateat, jurene an injuria pronuntientur ista de Africanis Patribus, hoc est, num revera ipsi declamatores levissimi fuerint, an potius conviciator audax sit Phereponus noster. *Spiritus, qui adjuvat infirmitatem nostram*, de quo Paulus Rom. VIII. 26. Censore isto interpretante, *est qui est in jam credentibus, eosque in orationibus rectè fundendis apud Deum adjuvat.* Utique de Spiritu sancto, qui jam in credentibus habitat, loquitur hîc Apostolus. At hinc manifeste intelligimus, humanam naturam auxilio Dei penitus indigere ad opera salutaria, neque ipsam sufficere sibi ad ea præstanda, quando orationes ipsas, quæ actiones maxime piæ sunt ac salutares, Spiritus sanctus operatur in nobis, dum nos orare ut oportet, efficaci sua atque interna operatione facit; nam *quid oremus sicut oportet nescimus.* Quis ergo effutire audeat, minime ex his Apostoli verbis resultare, quod Africani Patres volebant? Immo quis contra non intelligat, eam ab Episcopis illis deprædicari gratiam, quæ jura liberi Arbitrii non lædat? est enim gratia, quæ adjuvat nos, ac proinde non sola, ut Calvinus ejusque gregarii velle videntur, sed nobiscum agit.

Non est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, sunt Apostoli celeberrima verba ad Rom. IX. 16. ab Afris Episcopis citata. Iis hæc alia Phereponus Interpres adnectit: quod *verbum Dei mittitur ad populum quempiam ad cognitionem* ejus vocandum; sed *quid hoc facit ad afflatum singulorum?* Nihil, fateor, hoc facit ad probandum afflatum illum necessitantem, quem in Augustino se deprehendisse Calvinus somniavit; sed quidem apertissime facit ad evincendum, quod Patres volebant. Si non hominis currentis, sed miserentis est Dei, quòd homo perveniat ad agnitionem veritatis, ac fidei, per quam felicitas æterna speranda est: quis amplius nisi desipiendo dicat, posse ad fidem atque ad salutem perveniri solis humanæ naturæ viribus, conatibus ac meritis, uti Pelagius affirmabat? Ceterum hunc locum pro suo potius arbitrio, quàm pro veritate explicat Phereponus, cùm ait, illic agi tantùm *de missione verbi Dei ad populum quempiam ad cognitionem ejus vocandum.*

Apostoli verba nihil tale referunt. Eorum sensus est, quòd homines nonnulli ad Christi hereditatem, benedictionem, & electionem pertineant, id non provenire ex eorum volitione & cursu, neque ex operibus meritisque præcedentibus, sed quidem ex mero nutu, beneplacito, vocatione, & misericordia Dei, sicuti neque cursus neque voluntas Jacobi aut matris ejus in causâ fuit, cur Jacobo Isaaci benedictio, & hereditas divinorum munerum contingeret, sed quidem vocatio, & electio gratuita Dei. *Non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia major serviet minori.* Quòd si interpretationem Phereponi & hìc admitteremus, eadem nihilominus consectaria inde effluerent, quæ Catholici docent. Neque apud Deum injustitia est, quòd Jacobum dilexerit, Esaü autem odio habuerit; hoc est, illi singularia beneficia contulerit, huic autem paria ac tanta conferre noluerit, etsi & ipse Esaü voluerit, atque cucurrerit; nam inquit Deus: *Miserebor cujus misereor*; & ejus electio, & gratia non est hominum operibus & conatibus debita, sed à sola ejus misericordia venit. *Ergo cujus vult, miseretur, & quem vult indurat*; hoc est, eligit quos vult, & permittit alios suæ ipsorum infirmitati atque malitiæ, quanquam nulli sufficientia deneget auxilia. Vide locum Apostoli integrum, facilique negotio intelliges, nullum alium esse luculentiorem ad ostendendum, quid per se viribusque suis valeat in negotio salutis corrupta ac infirma hominum natura sine peculiari adjutorio gratiæ Dei, & sine misericordi illius præsidio, & (siquidem id etiam velis) sine missione verbi ejus, & potenti & efficaci vocatione ad salutarem fidem, & caritatem Dei, ac proximi.

Unum omnes sumus in Christo; singuli autem alter alterius membra, habentes dona diversa secundum gratiam quæ data est nobis. Ita Apostolus ad Rom. XII. 5. Quæ verba à Patribus Africanis citata his aliis exponit Phereponus: *Gratia, secundum quam sunt diversa dona, non est gratia, quâ singuli fideles ad Deum conversi sunt, sed beneficentia varia Dei, quâ aliis alias dotes concesserat; seu solitâ suâ providentiâ, sed extraordinariâ spiritualium donorum effusione.* Non de gratia tantùm, qua homo ad Deum convertitur, disputatum est interdum cum Pelagio, sed de omnibus aliis gratiarum & auxiliorum generibus, quibus mentem & cor hominis jam conversi aut illustrat, aut perficit Deus. Sine istis auxiliis contendebat Pelagius hominem ex viribus naturæ in creatione inditis posse omnia salutaria opera virtutesque præstare, & ad perfectionem, atque ἀναμαρτησίαν pervenire. Hinc illud Cœlestii apud Augustinum Lib de gest. Pelag. Cap. 14. *Unumquemque hominem omnes virtutes posse habere, & gratias*, eas videlicet Deo non donante, sed sibi unoquoque comparante viribus Arbitrii sui. Quid Apo-

stolus ad hæc? Edocet ille, non à nobis esse perfectionem, & virtutes nostras, sed à misericordia Dei, atque ab illius gratia, quam ipse dat quibus vult, & prout vult. Rectè interpretari divinas Scripturas, ministeria Ecclesiastica sanctè obire, nosse alios docere doctrinam sanam, & exhortari utiliter, & eleemosynas distribuere bona fide, & præesse in solicitudine, & misereri in hilaritate, & diligere sine simulatione, & odisse malum, & adhærere bono, aliaque illa χαρίσματα, seu dona fidelium, quæ ab Apostolo hîc enumerantur, Deus elargitur, Deus dividit pro suo arbitrio, & *dona* sunt illius. Ergo non ea sibi comparare viribus propriis potest humana natura. Et si hoc non potest, quantò minus poterit fidem, & caritatem, quæ omnium maximæ virtutes sunt, in se gignere, nisi Deus ex sua misericordia, & per suam gratiam inspiret? Vide S. Hieronym. Lib. I. Cap. 6. Dialog. adversus Pelagium.

Gratia Dei sum id quod sum (inquit Apostolus I. Cor. XV.) *& gratia ejus in me vacua non fuit*, &c. *Non ego autem, sed gratia Dei mecum &c. & gratias Deo, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum.* Phereponus inquit, loqui Paulum de *Gratia Dei*, quâ erat Apostolus, hoc est, de misericordia ac munificentia, quâ eum Deus necessariis ad hoc munus donis instruxerat. Tum addit: *Nec quisquam unquam negavit, à Deo per Jesum Christum nobis datam esse de peccato victoriam, ac esse cur propterea ei gratias agamus. Verùm hoc factum afflatu interno & ineluctabili, nusquam docet Scriptura.* Iterùm ludit Phereponus, Augustino affingens afflatum illum ineluctabilem. Ad primum autem Epistolæ Paulinæ locum quod attinet, ibi Apostolus non commemorat simpliciter dona sibi tanquam Apostolo divinitùs concessa, sed extollit ac memorat ipsam generalem Gratiam Dei, quæ de persecutore Ecclesiæ Apostolum fecerat, ipsumque adeò de infidelitate & peccato converterat ad cognitionem fidei veræ, & ardentissima caritate Dei, & solicitudine ac virtute ad annuntiandum Christi Evangelium instruxerat. *Ego*, inquit, *sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei. Gratiâ autem Dei sum id quod sum.* Hic sanctus Ambrosius quasi Pelagianos nondum natos impugnaturus, hanc sententiam accipit de omni bono, quod in Paulo erat, ita scribens Lib. I. Cap. 7. de Abel & Caïn: *Bene Apostolus non gloriabatur in virtute sua, sed minimum Apostolorum se esse dicebat, & quidquid esset, gratiæ divinæ esse, non meriti sui; nihilque nos habere, quod non acceperimus.* Vide & Hieronymum Lib. 2. Cap. 3. adversus Pelagium. Igitur ex Apostoli verbis & exemplo discere poterant Pelagiani, omnia nostra bona accepta esse referenda Gratiæ Dei, quæ nobiscum opera salutaria agit, & nos sine necessi-

tate ac sine coactione de nolentibus volentes facit, nihilque nos gloriari debere de virtute nostra, meritisque nostris

Subinde inquit Phereponus, neminem unquam negasse, quin Deus per Jesum Christum nobis dederit victoriam de peccato. At Cœlestius, uti ex Actis Diospolitanæ Synodi constat, affirmabat: *Dei Gratiam secundum merita nostra dari; quia si peccatoribus illam dat, videtur esse injustus*; quem errorem damnavit ipse Pelagius, nescio animone, an voce tenus, in eadem Synodo Cap. 12. Augustinus autem in Lib. de Hæref. Cap. 88. auctor est, in posterioribus suis Libris Pelagium instaurasse eamdem sententiam, & scripsisse: *Gratiam Dei, qua liberamur ab impietate, secundum merita nostra dari.* Sed ut mittamus acrem illam, quæ inter eruditos adhuc vertitur, controversiam, nempe an tandem Pelagius confessus fuerit, gratis Deum remittere hominibus peccata [quod Augustinus non uno in loco factum memorat], & quid per peccatorum remissionem Pelagius significare vellet: potius insistamus Apostoli verbis. Victoriam referre de peccato duo significare potest, videlicet vel à se expellere peccatum jam admissum, vel ita repellere, ne admittatur: quod postremum fit, cùm tentationibus dæmonis, mundi, & carnis, nos ad peccandum solicitantibus, resistimus fortunato successu. Utrumque hic ab Apostolo dicitur. Cuinam autem debemus laudem & gratias, quòd expulerimus à nobis peccatum, illudve in nos intrare non siverimus? Num viribus humanæ naturæ in creatione inditis, quibus æque prædiri sunt Christiani, atque Infideles? Nequaquam; sed quidem Deo, qui Filii sui Servatoris nostri intuitu, peculiari ac supranaturali gratia in eum credentes donat, tum ut liberentur à peccatis commissis, tum ne in nova labantur. Immo animadverte, Apostolum de peccatis potius non admittendis, quàm de admissis, & de tentationibus, quæ quotidie à piis fidelibus superantur, quàm de superatis, agere videri; ita enim ejus Græca verba se habent: τῷ Θεῷ χάρις τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νῖκος. *Deo gratia* [sit] *danti nobis victoriam.* Hinc Deum quotidie rogamus, ne nos induci in tentationem, ne peccatum regnare in nobis sinat, sed nos liberet à malo: quod petere à Deo in Pelagii sententia utile quidem, sed necessarium non erat. Ostendat nunc Phereponus, Pelagianos unquam sincere confessos fuisse, non posse humanam naturam, liberumque Arbitrium sine adjutorio interno Dei, sine Gratia Salvatoris, aut assurgere, aut abstinere à peccatis. At istud ille nunquam ostendet. Pelagium, quòd hoc ipsum negaret, his Apostoli verbis Africani Patres aggrediebantur. Hinc Augustinus, quoties Pelagius Gratiam Dei statuere in illo tantùm videbatur, ut præterita peccata auferret, toties ab ipso etiam

etiam exigebat ut fateretur, necessariam esse gratiam Dei, ne nova peccata committantur. Iterùm lege Epistolam 95. nunc 177. ubi Africani Patres aiunt de Pelagio: *Sive Gratiam dixerit esse liberum Arbitrium, sive Gratiam esse remissionem peccatorum, sive Gratiam esse Legis praeceptum: nihil eorum dicit, quae per subministrationem Spiritus sancti pertinent ad concupiscentias tentationesque vincendas &c. Hinc oramus, ut peccatorum tentationem superare possimus, ut Spiritus Dei, unde pignus accepimus, adjuvet infirmitatem nostram.* Similiter in Lib. de Naturâ & Gratia Cap. 34. Augustinus ait: *Hanc iste misericordiam, & medicinale Salvatoris auxilium, tantùm in hoc ponit, ut ignoscat commissa praeterita, non ut adjuvet ad futura vitanda.* Sed in tanta luce ne Phereponum quidem ipsum futurum fuisse cœcum arbitror, nisi unum illum afflatum ineluctabilem, hoc est, Calvinianum illud commentum, quod Augustinus atque Africani Patres nunquam tradidere, ante oculos ipse semper haberet.

Non quia idonei sumus cogitare aliquid, quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Hæc Episcopi Africani proferunt ex Epistola 2. Cor. III. 5. Phereponus verò ita reponit: *Sufficientia sanè omnium Christianorum, ad cogitandum aliquid Evangelio consentaneum, est à Deo; quis enim nescit, Euangelium non ingenio hominum, sed Deo deberi? At Apostolorum praesertim sufficientia, ad munus, ad quod vocati fuerant, sustinendum, non humana, sed divina fuit.* Ergo, si fides Pherepono, Apostolus hîc significat, ideò non posse dici Christianos sufficientes ex se, aut idoneos ad cogitandum aliquid Evangelio consentaneum, quia Evangelium non ingenio hominum excogitatum fuit, sed solius Dei. At quis certum fecit Criticum istum nisi de Evangelio [quod certè Dei, non hominum, opus est] loqui hîc Apostolum? Dixerat Paulus, Corinthios Epistolam esse vivam, quæ in suam ipsius commendationem pateret omnibus hominibus, Epistolam, inquam, Christi, quippe Christum palam amplexi fuerant; Epistolam ab ipso Paulo ministratam, quia illius ministerio conversi ad Christum fuerant; Epistolam scriptam, non atramento, sed Spiritu Dei vivi, quippe Spiritus sanctus in eis sua virtute habitabat, atque in eorum cordibus caritatem diffundebat, unde præclara pietatis opera quotidie effluebant. *Nescitis* [scripserat jam ad eosdem Corinthios Apostolus in priori Epistola III. 15.] *quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis?* Tum in loco, quem præ manibus habemus, pergit dicere: *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum*; hoc est: Cùm dixerim Epistolam Dei vivi vos Corinthios esse, vosque & fide in Christum; & caritate, quæ in tabulis cordis per Spiritum sanctum inscripta est, conspicuos ita esse factos, ut ab omnibus

hominibus laudemini, dixerimque, me instrumentum atque ministrum fuisse, ut ad tantam lucem, atque felicitatem perveneritis: gloriari quidem, sed gloriari in Deo, de fructu prædicationis meæ nos debemus per Christum Dominum nostrum; gratiâ enim Christi, meritis, virtute, atque potentiâ illius, me suo ministro utentis, & non virtute vestra, neque mea, tales evasistis. Postremum hoc significatur subsequentibus verbis: *Non quod sufficientes* (sive *idonei*) *simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra*, sive etiam velis, *idoneitas nostra ex Deo est.* Id est: quòd tales facti sitis ex ministerio nostro, non virtuti meæ, non vestræ, id adscribendum est, sed quidem Deo, atque illius misericordiæ & gratiæ; nam nos ex propriis naturæ nostræ viribus nihil, non dicam facere ac dicere, sed ne cogitare quidem, possumus, quod perducat ad fidem, & amicitiam, seu caritatem Dei, nisi Deus ipse per Christum nobis id donet, uti mihi & vobis donasse successus meæ prædicationis jam comprobavit.

Hæc germana loci illius interpretatio, ad quam confirmandam, afferre etiam possemus sanctorum Patrum, hominumque eruditissimorum documenta complura. Quare & sanctus Hieronymus loco eodem contra Pelagianos jam usus fuerat Lib. 3. Cap. 3. Dialog. Non ergo, ut Phereponus putat, ideò solùm Apostolus ait, Christianos sufficientes, sive idoneos, non esse ad cogitandum aliquid Evangelio consentaneum, *quia Evangelium non ingenio hominum, sed Deo debetur.* Cogitare quippe aliquid Evangelio consentaneum, duplici modo fieri potest, nempe aut mente solùm concipiendo, seu percipiendo, quæ Evangelium narrat, præcipit, vetat ac monet, ita ut in homine eorum nuda simplexque apprehensio tantummodo fiat; aut ita concipiendo, ut iis mens adsentiatur, atque ad illa jam apprehensa feratur deliberato rationis judicio, & voluntatis intimo affectu. Phereponus priori modo locutum censet Apostolum, dum inquit, Christianos sufficientes non fuisse ad cogitandum per se Evangelica præcepta, monita, & documenta, nisi Deus per Apostolos eisdem adnuntiasset Evangelium ipsum, quod certè ipsi Deo, non autem hominum ingenio, debetur. At hoc à Pauli mente abhorret; non enim gloriatur, neque gloriatus fuisset Apostolus in Christo, & per Christum, quòd Corinthii tantummodò apprehendissent, atque intellexissent ex ore ac prædicatione sua Evangelium, cùm constet innumeris aliis populis, tum illo, tum subsecutis temporibus annuntiatum fuisse Evangelium, qui tamen idcircò neque crediderunt Evangelio sibi prædicato, & apprehenso, neque consentaneè ad Evangelium vixere. Igitur secundo modo Corinthii cogitarunt ea,

quæ Evangelio consentanea erant, hoc est, non solùm intellectu, sed & voluntate, amplexi sunt cùm fidem Christi, tum caritatem, eoque virtutum splendore inter Christianos effulgebant, ut omnibus admirationi essent, atque in iis laudaretur Apostolus ipse. Atque hic sensus iis Pauli verbis. Sufficientia autem, sive idoneitas ad cogitandum hoc pacto ea, quæ sunt consentanea Evangelio, nequit dici inde profecta, *quia Evangelium non ingenio hominum, sed Deo debetur*; nam ut dixi, Evangelium ab aliis etiam percipitur, & tamen salubriter non percipitur; & nisi Evangelii prædicationem Deus peculiari sua gratia comitetur, homines neque convertuntur, neque divina caritate ad bonas cogitationes, & ad opera pia fœcundantur. Hoc idem Apostolus denuntiarat in priore Epistola ad eosdem Corinthios III. 6. ita scribens: *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat, Deus.* Hoc est: Ego quidem Evangelium vobis prædicavi, Apollo vos baptizavit, sive superaddidit Christianæ Disciplinæ præcepta. At nemo ex vobis ex solo nostro ministerio profecisset ad fidem, & perfectionem Christianam, nisi Deus illuminando mentem, & inspirando in voluntatem vestram, vos intimo suæ gratiæ vigore ad hos fidei & virtutum fructus intacta libertate Arbitrii vestri perduxisset. Quibus ex verbis intelligas, sufficientiam ad cogitandum aliquid boni, aliquid quod ad salutem pertineat, aliquid verè consentaneum Evangelio, non à nobis esse, non ab Evangelii nuda prædicatione, ejusque apprehensione, sed ab ipso Deo, hoc est ab ipsa Dei gratia interiori, intellectum illuminantis, & voluntatem moventis ad bonum. Hoc illud est, quod ostendere volebant, & reipsa ostendunt Africani Patres, laudatis Apostoli verbis, quibus frustra Phereponus alium sensum affingit contra ipsius Apostoli mentem.

Denique ex eadem Epistola 2. ad Cor. IV. 7. citant Episcopi hunc locum: *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, ut eminentia virtutis sit Dei, & non ex nobis.* Eodem loco unus est Hieronymus contra Pelagium Dial. 3. Cap. 3. Thesaurum tamen istum esse dona Apostolica ait Phereponus, ideoque nihil pertinere ad gratiam, de qua cum Pelagianis disputabatur. Sed inter ista dona Apostolica quis docuit Phereponum non computandas esse virtutes omnes, earumque principem in primis, ardentem caritatem Dei, & proximi? Quid reliqua dona Apostolis à Deo concessa profuissent, si istam quoque caritatem eisdem non donasset Deus? Idem Apostolus ad Corinthios in priore Epistola Cap. XIII. 1. jam hæc scripserat: *Si linguis hominum loquar, & Angelorum; & si habuero prophetiam, & noverim mysteria om-*

nia, & omnem scientiam; & si habuero omnem fidem &c. Caritatem autem non habuero, nihil sum, nihil mihi prodest, &c. In altera verò Epistola, quæ nunc argumentum nobis disserendi præbet, Cap. V. 14. explicat Apostolus, quid se urgeret, impelleretque ad labores pro Corinthiis susceptos. *Caritas*, inquit, *Christi urget nos.* Unde autem *caritas* ista in Apostolos venerat? Nam ex eorum viribus, num per liberi Arbitrii conatus? Nequaquam; sed quidem à Deo, sed quidem per Spiritum sanctum. *Caritas enim ex Deo est*, ut habetur 1. Jo. IV. 9. *& caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis*, ut inquit Paulus ipse ad Rom. V. 5. à qua *caritate Dei* non angustia, non fames, non persecutio ulla poterat ipsum ceterosque Apostolos separare. Quapropter Apostolus, quòd ipse tam fortis esset inter tot adversitates atque pericula, & quòd tantus fructus in populis prædicationem Evangelii, suumque Apostolicum ministerium consequeretur, non suis, non auditorum viribus, industriæ, ac sapientiæ adscribebat, sed potentiæ, ac virtuti, idest gratiæ divinæ, ut *sublimitas*, sive *eminentia sit virtutis Dei, & non ex nobis.* Quid ergo Phereponus ait, nihil hæc verba pertinere ad causam, quam Catholici adversus Pelagium tuebantur? Immo quî pronuntiare potuit, ne unum quidem ex iis Scripturarum locis, quibus hactenus lucem attulimus, *probare id, quod volebant Africani Patres*? Judicium Lectorum appello.

CAPUT SEXTUM.

Orandi quidem Dei utilitas in hominibus, sed non necessitas, à Pelagio admissa. Aliæ Phereponi accusationes confutantur. Non omnia dona Evangelica Pelagius confessus est. Gratia Dei, cùm opponitur Legi in sacris Literis, non semper Evangelium merum significat, ut Phereponus & Hammondus putant, sed etiam beneficia Dei per Evangelium collata, & præsertim fidem, & caritatem. Deum impossibilia non jubere, Augustini & Ecclesiæ Catholicæ sententia est. Pelagiani inimici gratiæ Dei.

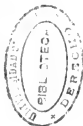
PErgunt dicere Carthaginienses Patres in sua ad Romanum Pontificem Synodica Epist. 175. aliàs 90. ex sacrilegis Pelagianorum disputationibus *necessariò consequi, ut nec orare debeamus, ne in-*

tremus in tentationem, quod Dominus & discipulos monuit, & posuit in oratione, quam docuit; aut ne deficiat fides nostra, &c. Non *necessariò* hoc sequi, Phereponus statim notat, nam particula illa Orationis Dominicæ, aut preces Christi pro Petro, *non significant id, quod innuunt Patres, quasi hoc sibi vellent: O Deus, fac afflatu interno, cui resistere nequeamus, ut tentationem vincamus.* Ita Censor imperterritus patientiâ Lectorum abuti pergit. Sed gratiam, ut his vocabulis utar, necessitantem, atque irresistibilem, ubinam Africani Patres, Augustinus, & Catholici tradiderunt? ubinam exegerunt, ut gratiam talem Pelagius confiteretur? Somnium hoc esse, complures Catholici jam ostenderunt; & tamen Phereponus id tanquam pro comperto, minimeque dubio passim sumit ac statuit. Ceterùm nobis necessarium est ad superandas tentationes auxilium gratiæ Dei, etiamsi huic auxilio resistere valeat liberum hominis Arbitrium. Catholici reipsa hoc unum tradebant; Pelagius contrà necessarium negabat adjutorium Dei, *ne intremus in tentationem*; qua ex opinione consequitur, nobis non esse opus oratione ad evitanda peccata. Quid autem habet Phereponus, quo istud consectarium à sententia Pelagii tandem avertat? Ait, Pelagium non negasse, neque negare potuisse, quin constitutis in periculo confugiendum sit ad auxilium Dei, etiam extraordinarium; primò, quia *non ita facilè contingit*, ut cadamus, inusitato Dei auxilio adjuti, faciliusque hac ratione à periculis evadimus; secundò, quia inter ipsas vires, quas Deus Christianis sufficientes largitur, nihil vetat, pro magnitudine periculorum, inusitata auxilia haberi. *Itaque*, concludit in hæc verba, *non potuit merito insimulari Pelagius, quasi doctrinâ suâ orationis usum sustulisset.* Ita Phereponus Pelagium facit non stultum, quando facere non potest Orthodoxum. Nimium quippe ille delirasset, si eum credens Deum, qui homini in periculis opem ferre possit, utile saltem non censuisset orationibus exposcere illius præsidium. Sed non idcircò rectè sentiebat Pelagius; nihilque habet nunc Phereponus, quo Africanos Patres jure arguat, sed solùm quo suam præcedentem sententiam refellat. *Pelagianorum sacrilegas disputationes*, aiebant Africani Episcopi, *necessariò consequitur*, ut *nec orare debeamus*; hoc est, ut necesse homini non sit orare. *Non necessariò hoc sequitur*, reponit Phereponus. Cur? Quia orationis usus ex Pelagii sententia utilis est. At aliud est, utiles esse ad Deum preces, aliud esse necessarias. Utiles tantùm, Pherepono teste, Pelagius orationes aiebat, non autem necessarias. Ergo jure dicunt Carthaginienses Patres, è Pelagii sistemate consequi, ut orare necesse non sit: quod consectarium negabat modò Phereponus noster.

Sed luculentiùs videamus, quæ verè fuerit Catholicorum hac de re cum Pelagianis disputatio. Cùm primùm cœpit Pelagius tantas naturæ humanæ, liberoque Arbitrio vires tribuere, ut homo sine adjutorio gratiæ Dei agere bonum, & evitare peccatum, quandocumque velit, possit: illico objectum est illi, ita fieri, ut necesse amplius non sit orare Deum; nam quæ necessitas ab alio poscendi, quod in tua potestate jam sit? Sanctus Hieronymus in Epistola ad Ctesiphontem Cap. 3. ita in Pelagium ejusque gregarios maturè disserebat: *Si non ultrà Dei indigemus auxilio, ne si indiguerimus, liberum frangatur Arbitrium: ergo nequaquam ultrà orare debemus, nec illius clementiam precibus flectere, ut accipiamus quotidie, quod semel acceptum in nostra est potestate*, &c. Tum inquit, ita philosophari & scribere unum ex ipsis Pelagianis, nisi sit ipse Pelagius. Idem consectarium ex ejusdem Hæretici doctrina jure colligebant Carthaginienses Patres in laudata Synodica ad Innocentium I. & Milevitani in altera Synodica ad eumdem Innocentium, & Innocentius ipse in suis Literis. Ut à se tantam culpam aliqua ratione removeret Pelagius, eo Catholicorum objurgationibus adductus tandem est, ut confiteretur, ideo gratiam Dei hominibus dari, *ut quod per liberum facere jubentur Arbitrium, FACILIUS possint implere per gratiam.* Ita ille in Libris de lib. Arbitrio. Ejus verba refert & explicat sanctus Augustinus in Lib. de Hæres. Cap. 88. inquiens: *Dicendo utique, ut FACILIUS possint, voluit credi, etiamsi difficilius, tamen posse homines sine gratia divina facere jussa divina;* & in Epistola 186. olim 106. Cap. 10. *Utique cùm dicit FACILIUS, quid vult intelligi, nisi & gratia si desit, posse per liberum Arbitrium vel facilè, vel etiam difficilè, quæ divinitùs jubentur, impleri?* Nihil aliud extundi è pertinaci Hæretico potuit, quem propterea variis in locis arguit Augustinus, & potissimum in Lib. de Gratia Christi Cap. 29. dum ad ea verba respiciens scribit: *Tolle FACILIUS, & non solùm plenus, verùm etiam sanus est sensus, si ita dicatur: Ut quod per liberum facere homines jubentur Arbitrium, possint implere per gratiam.* Africani autem Patres in Synodo habita Carthagine Ann. Ch. 418. istud Pelagii dogma anathemate excipiebant: quod & à reliquis Catholicis, & ab Augustino in primis est factum. Quid ergo laborat hîc Phereponus, nisi ut nos doceat rem jamdiu exploratam, videlicet Pelagium non negasse, quin utile sit orare Deum, quo faciliùs peccata caveantur? Nihil id ad rem attinebat. Si animus ipsi erat, suum & hîc Pelagium defendere, ostendendum fuit, Africanos Patres frustra conqueri, quòd Pelagius doctrinâ suâ orationis necessitatem sustulisset, sive quia revera Pelagius eam fa-

rebatur, sive quia hominibus nulla est propriè necessitas orationis. At neutrum potuit aut poterit ille præstare; adversantem enim sibi reperiisset atque reperiet cùm totam Historiam Ecclesiasticam, tum apertissima divinarum Literarum, & legitimæ Traditionis monumenta, quibus palam fit, sine adjutorio gratiæ Dei vinci non posse tentationes, & necessum esse cuicumque nostrûm orare, ne ab ipsis tentationibus vincamur.

Quæ sequuntur apud Phereponum §. 5. pag. 515. nihil est quod refellamus; versantur enim in illo ineluctabilis afflatus somnio, cui uni tam sæpe, tam libenter, ille superædificat. Nihil etiam reponendum arbitror eidem dicenti, *se nomine Pelagii posse objicere Afris, ex eorum sententia à Deo nihil potuisse peti* (*debuisse* alter scripsisset), *cùm reprobis quidem necessaria negare, electis verò omnia concedere, etiam non petentibus, ab æterno decrevit.* Nam ignorare ipse nequit, cùm Augustinum, tum totam Catholicorum Ecclesiam, agnovisse semper auxilia sufficientia ad salutem omnibus à Deo præberi; atque uti ad regnum ex gratuita Dei misericordia electi vocantur, ita etiam reprobos ex propria culpa ac voluntate damnari. Eâdem brevitate transcurrimus, quod infrà habet §. 6. de Pædobaptismo, quem ait ex Novo Testamento ostendi nullo modo posse necessarium. Subdit autem nonnisi absurde fundamenta fidei ab Afris vocari potuisse ea, de quibus altum est in Novo Testamento silentium. Verùm & infantibus necessarium esse Sacramentum regenerationis per aquam, suprà nos demonstravimus; & Patres Carthaginienses, cùm aiunt, Pelagianos affirmare, necessarium non esse neque infantium Baptismum, neque orationis usum, quibus impiis dogmatibus *fundamenta Christianæ Fidei conantur evertere*: satis produnt, se inter dogmata quidem Catholica referre Pædobaptismum, sed non inter fundamenta fidei, qualia sunt, omnes in Adam peccasse, atque indigere gratia Dei, & hominum naturam esse corruptam, & ad bonum per se esse ineptam, & neminem sine gratia Servatoris ad regnum posse pervenire, atque alia ejusmodi, quæ negato Pædobaptismo, & orationis necessitate sublatâ, consequenter evertuntur.

In notis ad Epistolam 176. Augustini olim 92. Milevitanos Patres arguit Phereponus pag. 120. quòd hæc de Pelagianis ad Innocentium I. Pontificem Maximum scribant: *Cùm Dominus docuerit, ut dicamus: Dimitte nobis debita nostra*, &c. *Isti dicunt, posse hominem in hac vita, præceptis Dei cognitis ad tantam perfectionem justitiæ, sine adjutorio Gratiæ Salvatoris, per solum liberum voluntatis Arbitrium pervenire, ut ei non sit jam necessarium dicere: Dimitte*, &c. Ita

verò ad hæc adnotat Phereponus: *Non dicebant, quemquam per totam vitam immunem prorsus peccatorum vixisse, excepto uno Christo. Unde sequebatur neminem esse, ex eorum sententia, qui non deberet dicere: Dimitte, &c. Nam ad finem usque vitæ peccatorum semel admissorum veniam petere omnes necesse habemus. Hæc ergo est invidiosa criminatio.* At nos dicimus, Pelagium, seu potius Cœlestium affirmasse, hominem per totam vitam prorsus sine peccato esse posse: id enim illius argumenta aperte conficiunt. Quòd si hominem esse, aut fuisse reipsa sine peccato, præter Christum, affirmare ille non est ausus: ex primo tamen ejus effato jure colligebatur, *hominem posse in hac vita pervenire ad tantam perfectionem justitiæ, ut ei non sit jam necessarium dicere: Dimitte, &c.* Quæ enim vera necessitas petendæ veniæ de peccatis homini illi, quem nullius culpæ conscientia morderet? Sed utcumque sit de illorum sententia, atque de ejusdem sententiæ consectariis, nos Pherepono respondemus, quod Augustinus respondebat Cœlestio in Lib. de perfectione justitiæ Ratioc. 16. Cap. 7. nempe: *Nullum cum eis de his verbis esse debere conflictum, quia non est ausus dicere hominem esse sine peccato, vel aliquem, vel seipsum, sed tantummodo esse posse: quod neque nos negamus. Quando autem possit, & per quem possit, hoc quæritur, &c. Nam si per se ipsum potest homo esse sine peccato, ergo Christus gratis mortuus est. Non autem gratis Christus mortuus est; non igitur potest homo esse sine peccato, etiam si velit, nisi adjuvetur gratiâ Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, &c.* Milevitani autem Patres eadem ratione Pelagium, sive Cœlestium execrabantur, quòd diceret, *sine adjutorio Gratiæ Salvatoris, per solum liberum Arbitrium* posse hominem pervenire in hac vita ad perfectionem justitiæ. Reliqua vide apud eumdem Augustinum in laudato Libro de Perfectione justitiæ.

Invidiosam pariter criminationem, si Pherepono credimus, continent hæc alia Patrum Milevitanorum verba: *Non ita intelligendum* [ex sententia Pelagii] *illud ne nos inferas in tentationem, tanquam divinum adjutorium poscere debeamus, ne in peccatum tentati decidamus, sed hoc* [id est non decidere] *in nostra esse positum potestate.* Inquit enim Phereponus, gratias cœlestes non parum in tentatione juvare, ex ipsius Pelagii sententia. Addit etiam, *ac sine iis in gravibus tentationibus homines succumberent:* quod postremum quandonam Pelagius ad fatendum adductus fuerit, nescio quî ostendere possit illius hyperaspistes Phereponus. Orationis, ac divini adjutorii utilitatem, uti vidimus, prædicavit quidem interdum Pelagius, at nunquam ejus necessitatem; quippe viribus humanæ naturæ nimium semper indulsit. Ergo jure ex ejus sen-

tentia inferebant Patres, necessarium non esse divinum poscere Adjutorium, ne in peccata cadamus. Duo autem illa è sacris Literis excerpta loca, quæ ad confirmandam necessitatem auxilii, & gratiæ divinæ protulere Milevitani Concilii Patres, frustra à Pherepono solicitari intelliget, quisquis & superiorem nostram responsionem legerit, & meminerit ineluctabilem afflatum temere atque injuriâ ubique Augustino affingi à confidentissimo Censore isto.

Non sunt quidem cursim prætereunda, quæ idem animadvertit ad Augustini Epistolam 177. olim 95. Inquit ibi Augustinus cum suis collegis, Pelagium in Diospolitano Concilio *Gratiam Dei* se agnoscere professum: *Quibus auditis verbis Catholici Antistites nullam aliam Dei Gratiam intelligere potuerunt, nisi quam in Libris Dei legere, & populis Dei prædicare consueverunt; eam utique, de qua dicit Apostolus* (Gal. 2. 21.) non irritam facio Gratiam Dei. Nam si per Legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est. *Sine dubio gratiam, qua justificamur ab iniquitate, & qua salvamur ab infirmitate, non qua creati sumus cum propria voluntate.* Hìc insurgit Phereponus, & ait, Pelagium non sola Creationis beneficia agnovisse, verùm etiam Evangelica omnia; sed non *Gratiam illam efficacem Augustinianam, ante eum incognitam, præsertim in Oriente.* Quid pro *Gratia efficaci Augustiniana* hìc intelligat Phereponus, nemo non intelligit. At sicuti certum nobis est, hujusmodi gratiam, cui reluctari humana voluntas non possit, & quæ non *Augustiniana*, sed *Calviniana* dicenda est, incognitam fuisse plurimis seculis tum ante Pelagium, tum etiam postea; ita quoque certissimum est, nunquam instituisse Augustinum, ut gratiam talem agnosceret Pelagius. Non autem minus fallitur, aliosque fallit Phereponus in hac absurda sententia sancto Augustino tribuenda, quàm fallatur & fallat in altera opinione Pelagio adscribenda. Nullus controversiæ locus superfuisset inter Catholicos atque Pelagium sive Cœlestium, *si omnia Evangelica dona* is agnovisset, eaque verè *Dei dona*, & non humanarum virium, laborisque nostri fructum confessus fuisset. Tot autem invisibilia ac interna beneficia, sive auxilia Dei, quibus ad bonum prævenitur, & adjuvatur, sine ulla tamen prævia necessitate, & sine ulla coactione, nostra voluntas; & quibus vitiatæ nostræ naturæ infirmitas suppletur, atque sanatur, per se, & absque hujusmodi auxilio, præstitura nihil boni ad salutem æternam pertinens; & quibus homo ad veram fidem perducitur, & ad verum suorum criminum dolorem excitatur, atque à peccatis liberatur, & caritate divina demum perfunditur; aliaque ejus-

modi: utique sunt Dei dona per Christum Servatorem homini comparata, hominique sive gratis collata, sive gratis, & non ex meritis nostris, conferenda, & peculiari vocabulo *Gratia Dei per Christum* apud sanctos Patres celeberrima. Somnia ergo nobis narrat Phereponus, inquiens Pelagium agnovisse *omnia dona Evangelica*; nihil enim magis exploratum est in Historia Ecclesiastica, quàm quod ambitiosus humani Arbitrii inflator Pelagius alia ex his donis, beneficiis, & auxiliis non agnoverit, alia agnoverit quidem, sed minime necessaria duxerit, aut minime gratis à Deo concessa, sed ita viribus Naturæ nostræ, atque Arbitrii nostri conatibus quæsita ac debita, ut jam dona & gratiæ Dei desinerent esse.

At his dimissis, vocat nos Phereponus ad perpendendum locum Apostoli nuper ab Augustino laudatum, hoc est, *non irritam facio Gratiam Dei*, eumque nihil facere contra Pelagium sine ulla dubitatione pronuntiat. Audiamus illius rationes: *Nam*, inquit ille, *Gratia Dei* est ibi *Evangelium, aut Evangelica œconomia, qua Deus justos censet, non eos, qui peccato carent, sed qui Evangelio parent: quamvis anteacta eorum vita vitiis inquinata fuerit, nec sine lapsibus variis reliquam ætatem traducant.* Tum addit, eo sensu semper sumi gratiam, quando opponitur Legi, quæ ex Judæorum sententia summam postulabat perfectionem, ita ut Gratia opposita Legi & Operibus idem sit ac misericordia opposita rigori, sive imperfecta observatio Mandatorum Dei opposita perfectæ sanctitati. Et ne quis male tempus terat in ultra inquirendo, an ita se res habeat, hoc luce meridiana clarius esse nos monet, nullumque recentiorum Interpretum occurrere, qui rem non viderit. Quis homini tanta cum securitate talia affirmanti fidem negare audeat? Et tamen patiatur Phereponus nos dicere, nusquam minus quàm hìc sua verba impetrare posse fidem, nobisque contra esse manifestissimum, cùm doctrinam Evangelicam, tum Apostoli mentem, ejusmodi sua interpretatione mirum in modum corrumpi. Primò falsum est, Deum in Evangelica Oeconomia censere justos, qui in peccata labuntur, dum tamen Evangelio pareant. Secundò ineptè, & contra veritatem dicitur, obtemperare aliquem Evangelio, etiam dum vitiis se inquinat, suisque cupiditatibus pravis indulget. Furfurem istum Calvinianæ doctrinæ Catholici jamdudum exploserunt; & quisque per se intelligere potest, justitiam à peccato expelli, & neminem reputandum esse justum, hoc est, virtute præditum, & amicum Dei, dum Deum offendit, eique non paret, suæque inobedientiæ præteritæ culpam do

lore ac pœnitentia non eluit. Proinde falsum quoque est, eo sensu, quem Phereponus offert, semper sumi gratiam, quando in Scriptis Apostolicis Legi opposita nobis occurrit.

Ut hoc tamen perspicue appareat, animadvertendum est, contendere paucos quosdam è recentioribus Novi Testamenti Interpretibus, Heterodoxis, & Hammondum in primis, caput Pherepono in multis catum, revera nomine Gratiæ Evangelium significari, cùm Gratia seu χάρις in sacris Literis Legi opponitur. Quod tamen Hammondus sæpe factum ait, Phereponus pro sua liberalitate semper factum pronuntiat. Ex iis autem bene multis locis, quæ ad hanc suam opinionem confirmandam corradit undique Hammondus ipse, nonnulla sunt, quæ mirum videatur, quomodo conveniant choro. Exemplo sint duo illa desumta è Cap. XX. 24. & 32. Act. Apost. ubi inquit Paulus, se *testificari Evangelium Gratiæ Dei*; tum ait, se Ephesios commendare *Deo, & verbo Gratiæ ipsius*, &c. Εὐαγγέλιον τῆς χάριτος, *&* λόγος τῆς χάριτος, nihil aliud sunt Hammondo, quàm *prædicatio Evangelii*. Non is quidem sum, qui negare velim, quin Gratiæ nomine Evangelium dici interdum possit designatum, quando Legi opponitur; sed quidem aio, constare prius inter nos debere, quid sit vocabulo Evangelii tunc intelligendum, & præsertim in loco Apostoli ad Gal. II. 21. quem Augustinus olim citabat, & nunc Augustino eripere Phereponus nititur. Nomine ergo Evangelii intelligere possumus aut prædicationem gestorum, doctrinæ, ceterorumque donorum, quæ Christus in mundum intulit, & infert, aut ipsam rem prædicatam, hoc est, ipsa gesta, doctrinam, & dona Christi. Quanquam prædicatio Evangelicæ Fidei, donum sit, & Gratia à Deo veniens; manifestum tamen puto, Evangelium non appellari Gratiam sub ea significatione, quando opponitur Legi in Apostolicis Literis. Nam prædicatio necessaria quidem est, ut homines audiant, atque amplectantur Fidem Christi; ipsa tamen homines meliores felicioresque quàm sub Judaïca Lege essent, homines per se non facit, cùm hoc facere spectet ad ipsam rem prædicatam, hoc est ad doctrinam verâ fide perceptam, & ad gratias & dona Dei in amplectentes Evangelium prædicatum diffusa. Dicimus ergo Evangelium, seu rem prædicatam in Evangelio, gratiam potuisse appellari, vel respiciendo ad ipsas Christi res gestas, & ad ejus præcepta, consilia, & exempla [divinâ quippe misericordiâ factum est, ut hæc audierint, & audiant homines], vel considerando beneficia interna, & dona invisibilia ab ipso Christo procurata hominibus in Lege nova Evangelium fideliter recipientibus, eique

obtemperantibus, per Christum à Deo collata. Sed nudas Christi res gestas, ejusque doctrinam, atque exempla, non intelligunt Apostoli, cùm novi Testamenti Gratiam, Legi antiquæ opponunt; etenim Litera sola homines justificare non potest, nisi accedant interna illa dona ac beneficia, quæ audientibus, recipientibus, & observantibus Legem Evangelicam confert Deus, & quæ revera justificationem in nos important.

Hoc ergo postremo titulo propriè ab Apostolis atque Evangelistis Gratiæ nomen Evangelio tribuitur, & jure opponitur Legi. Edocebat Lex, quid agendum foret Judæis, ut Deo placerent, virtutesque à vitiis distinguebat; propterea que fuit & ipsa donum Dei misericordis. Verùm quandoquidem ipsa alioqui bona, sancta & utilis non vivificabat, hoc est, per se vim justificandi non habebat, neque virtutem internam Judæis præstabat consequendæ justitiæ, & servandæ Legis, & Deo verè placendi, ut Apostolus toties nos docuit: ideò causa erat, ut cognosceretur peccatum, vigorem autem non ministrabat, ut peccatum evitaretur; neque satis erat homini ad consequendam æternam gloriam, nisi Christus ad mundum sua morte & gratia salvandum venisset. Christus autem venit, donaque invisibilia & præstantissima, fidem præsertim, & caritatem, homini comparans, & vires internas naturæ vitiatæ, infirmoque hominis Arbitrio suppeditans, aliaque beneficia ad bonum operandum præbens, quæ à Lege sola expectari non poterant, eaque dona in eos effundens, qui sibi credunt, suæque Legi parent, nunc facit ut justi evadamus, Deoque verè placeamus, cœlumque nobis aperit. En igitur causam proximam, cur Evangelium propriè Gratia appelletur in comparatione Judaicæ Legis. Hinc Jo. I. 16. dicit: *De plenitudine ejus* [videlicet Christi, quem suprà *plenum gratiæ & veritatis* nuncuparat] *nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia, quia lex per Moysen data est; gratia, & veritas per Jesum Christum facta est.* In verbis autem Apostoli ad Gal. 2. 21. citatis ab Augustino id aperte innuitur. *Non irritam* [inquit Paulus] *facio gratiam Dei* [sive *non abjicio*, ut vulgata versio habet.] *Si enim per legem Justitia, ergo gratis Christus mortuus est.* A Lege Mosis, atque ab operibus, & cæremoniis legis, non expectandam esse justitiam, atque justificationem, clamat Apostolus, sed quidem à fide Christi, quæ per dilectionem operatur; alioqui si aliunde, quàm per Christum, ejusque dona, obtineri possit justitia: quid necesse erat Christum mori? Nisi fides in Mediatorem venturum vel ipsi Judæi habuissent, salutem ex Lege sola, atque ex operibus nunquam retulissent. *Scientes* [jam suprà Apostolus dixerat] *quòd non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi: &*

nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis &c. Igitur Apostolus dum *Evangelium Gratiæ Dei*, sive prædicationem Divinæ & Evangelicæ Gratiæ memorat, nihil aliud nomine *Gratiæ Dei* designat, quàm ea dona, ac beneficia, quæ ex auditu, & receptione Evangelii in homines fluunt, aut fluere possunt per Christum, & quæ Mosaica Lex per se conferre nequibat. Dona hæc & beneficia inspiratione potissimum constant Spiritus sancti, qui fidem donat & caritatem diffundit in cordibus nostris, & justitiam, & morum sanctitatem, ceterasque virtutes in nos defert, omniaque bona in nobis & nobiscum operatur. Proinde Apostolus Cap. sequ. v. 2. Galatas ita interrogat: *Ex operibus Legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?* Et infrà: *Qui ergo tribuit vobis Spiritum, & operatur virtutes in vobis: ex operibus Legis, an ex auditu fidei?* De hac autem *Gratiâ* Evangelica, quæ non à nobis, sed ex Deo est, *qua*, ut ait Augustinus, *justificamur ab impietate & quâ salvamur ab infirmitate*, disputabatur cum Pelagio affirmante illam à viribus nostris esse, easque esse humani Arbitrii vires, ut in nobis fidem & caritatem, Deo has virtutes gratis non tribuente, excitare possimus. Quamobrem nullo jure Phereponus dicit, *Gratiam* sensu Augustiniano hîc minimè sumi, ut nec usquam alibi in Scriptura. Nam si Calviniano sensu, quem ipse pro suo more *Augustinianum* appellat, *Gratiam* intelligit: id quidem certum sit ex nostra quoque sententia; sed falsissimum est, si ad veram sancti Augustini mentem respicimus, ut ex pluribus divinarum Literarum exemplis constat, & præsertim ex eo ad Rom. III. 24. *Justificati gratis per gratiam ipsius per redemtionem, quæ est in Christo Jesu*; & ex altero 2. Cor. XII. 8. *Sufficit tibi Gratia mea.* Videat insuper Phereponus, quàm opportuno loco pronuntiarit, Africanos Episcopos & *negligenter* legisse, & *oscitanter* laudasse Scripturam, & quàm solidâ ratione hîc elevet eorum auctoritatem atque doctrinam. Tandem videat, quibus tabulis fretus affirmare ipse possit, *Gratiam* oppositam *Legi* in sacris Literis idem esse, ac *misericordiam oppositam rigori, & imperfectam observationem mandatorum Dei perfectæ sanctitati.* Quasi Deus in veterì Testamento rigidus judex nullius Judæi misereretur, qui in peccata caderet; misericors autem in novo non exigat à Christianis perfectam mandatorum observantiam; & quasi perfecta sanctitas atque justitia obtineri per Legem solam potuerit, imperfecta autem in Evangelio neminem à salute excludat. Hæc dogmata manifeste pugnant in Scripturam sacram: quod ostendere nobis facillimum foret, nisi ad alia raperetur oratio. Temperare tamen mihi non possum, quin memorem illa Servatoris verba ad Discipulos suos Matth. V. 20. *Nisi abundaverit justitia vestra, plus quàm*

Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in Regnum cælorum. Tu reliqua ibi Christi verba perpende.

In Lib. de Hæres. ad Hæresim 88. de Pelagianis hæc habet Augustinus: *Dei gratiæ, qua prædestinati sumus in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, & qua eruimur de potestate tenebrarum &c. in tantùm inimici sunt, ut sine hac posse hominem credunt facere divina mandata &c.* Ubi Phereponus hæc retulit pag. 595. religiosum ardorem præferens, anathema continuò dicit omnibus, qui divinæ gratiæ inimici sunt; immò ut putat, Pelagius, si reviviscerет, in eadem sententia, atque execratione secum fore consensurum judicat. *Verùm* [deinde subdit] *accusatorie dicit Augustinus inimicos Gratiæ Dei eos, qui internum afflatum, ad singulos necessarium actus, eumque ineluctabilem, & ad finem usque vitæ solis electis dandum, hoc est, Gratiam Augustini, non Dei repudiabant; nam Gratiam hunc afflatum, aut Gratiam Dei vocari in Scriptura nunquam demonstravit.* Tum addit, Deum (utpote justum) impossibilia non imperare, neque sumere pœnas de iis, qui non fecerunt impossibilia. Quòd si præter nudum imperium, auxilium aliud divinum necessarium sit [hoc autem si Pherepono credimus, *non negabat Pelagius*], id nemini eorum, quibus aliquid imperat, subtrahit Deus. Tandem ita Censor eloquitur: *Sed omnia hic sunt, ut alibi apud Augustinum, ad invidiam faciendam composita.* Liceat & nobis hìc dicere, omnia hæc Phereponi verba, ut alibi sæpè, hominis esse aut calumniantis, aut sibi ignota culpantis. Ita Augustinus scribebat in Lib. de Gratia & libero Arbitrio Cap. 16. *Magnum aliquid Pelagiani se scire putant, quando dicunt: Non juberet Deus, quod sciret non posse ab homine fieri. Quis hoc nesciat? Sed ideò jubet aliqua, quæ non possumus, ut noverimus quid ab illo petere debeamus. Ipsa est enim fides, quæ orando impetrat, quod lex imperat.* Juvat etiam repetere alium celebrem Augustini ejusdem locum in Lib. de Naturâ & Gratiâ Cap. 43. *Non igitur Deus impossibilia jubet; sed jubendo admonet & facere quod possis, & petere quod non possis.* Ubi vides duo poni ab eximio viro; nempe Deum *impossibilia non imperare*, simulque Dei auxilium necessarium esse ad ea implenda, quæ ipse præcipit: è quibus tertium necessariò consequitur, Deum videlicet, sufficienti auxilio hominibus adesse, ut præcepta adimplere possint, eorumque tantùm vitio fieri, nisi impleant. Quo vero opera bona virtutesque certò amplectamur, legemque velimus implere, & reapse impleamus, & quò æterna Dei de electorum suorum prædestinatione decreta certus subsequatur effectus: efficacioribus auxiliis utitur Deus, quæ singulis profectò non donari, neque ea obligatione teneri Deum, ut omnibus & singulis donet: tum experientia, tum sacræ Literæ, & sancti Patres, &

rationes innumeræ manifestum faciunt. Primo igitur loco quid est quòd Phereponus monet, impossibilia à Deo non præcipi, quasi aliter Augustinus sentiret? Deinde quid dubitare videtur, num præter nudum imperium, necessarium sit aliud quodpiam à Deo auxilium, quo Lex impleatur? Istius auxilii necessitatem divinæ Literæ luculentissimè statuunt. Tertiò sentit Phereponus, non negasse Pelagium, quin sit necessarium istud auxilium. At Augustinus in eod. Lib. de Hæres. atque ad eandem Hæresim Pelagianorum, atque alibi etiam, testis est fide dignior quàm Phereponus, nunquam induci potuisse Pelagium, ut divinæ gratiæ necessitatem admitteret. *Denique* [sunt Augustini verba (*Pelagius à fratribus increpatus, quòd nihil tribueret adjutorio Gratiæ Dei, ad ejus mandata facienda, correptioni eorum hactenus cessit, ut non eam libero Arbitrio præponeret, sed infideli calliditate supponeret, dicens, ad hoc eam dari hominibus, ut quæ facere per liberum jubentur Arbitrium, faciliùs possint implere per Gratiam. Dicendo utique ut facilius possint, voluit credi, etiamsi difficiliùs, tamen posse homines sine gratia divina facere jussa divina.*

Quæ si vera sunt [ut profectò sunt, neque negare Phereponus audeat], quis non intelligat, rectissime atque verissime Pelagianos appellatos ab Augustino fuisse *inimicos divinæ gratiæ*, & potissimum cùm hæc de ipsorum prima opinione pronunciet, quando videlicet nihil aut parum tribuebant auxilio gratiæ Dei, sed omnia finebant liberi Arbitrii viribus? Non semel autem monui, rursusque monere cogor, mire decipi Phereponum, dum ejus gratiæ, quam sanctus Augustinus tuebatur, notionem nobis obtrudit. Est quidem illa internus Dei afflatus in intellectum, & voluntatem hominis; sed ineluctabilis afflatus non est, cui nempe resisti non possit; neque solis electis reservatus est, cùm reliquis etiam concedatur, qui ab amore creatarum rerum ad amorem veri Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi revera convertuntur. Calviniana Gratia est, quam ubique describit nobis Phereponus, non Augustiniana. Hic ille dudum cœcutit; cùm tamen ignorare homo tot controversiarum gnarus non possit, num à Calvino, an potius à Catholicis stet Augustinus. Et sanè afflatum, qualis à Calvino describitur, Gratiam Dei nunquam in Scriptura vocari, nos quoque libenter concedimus. Verùm in Scriptura clarissime tradi Augustinianam divinæ Gratiæ notionem atque sententiam, tum aliquibus testimoniis suprà ostendimus, tum pluribus aliis evincere possemus. Eò etiam faciunt omnia, quæ sacræ Literæ habent de auxiliis, de adjutorio, & ope, quam Deus homini confert, ut bonum operetur, & sine quo homo operari bonum, & venire ad Christum, & impleri Spiritu sancto, & sancta charitate

donari non poteſt. Intime quoque, atque efficaciter [non ſine tamen cooperatione ac libertate Arbitrii noſtri], in animos voluntatemque hominum auxilia iſta influere, multis in locis tradit Apoſtolus, ſed præcipuè cùm ait ad Philip. 2. 13. *Deus eſt enim, qui operatur in vobis & velle, & perficere pro bona voluntate.* Et in 1. ad Cor. III. 7. *Neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus.* Atque hoc internum Dei miſerentis auxilium *Gratia* illa potiſſimum erat, de qua cum Pelagio diſputabatur, quæque à ſancto Auguſtino ita definitur Lib. 4. Cap. 5. contra duas Epiſtolas Pelag. *Inſpiratio dilectionis, ut cognita ſancto amore faciamus.* Ejus *neceſſitatem* non agnoſcebat Pelagius; Auguſtinus autem, & Eccleſia Catholica deprædicabant. Si contendere Pherepouus velit, Pelagio perperam Auguſtinum affinxiſſe hujuſmodi ſententiam: Pelagium faciet ille Catholicum. Sin ita Pelagium ſenſiſſe fateatur, ſolumque contendere velit, ejus opinionem immeritò à Catholicis divexatam fuiſſe: Auguſtinum non arguat tanquam Pelagianis dogmata ab eiſdem repudiata declamatorio more imponentem, ſed ipſa arguat ipſius Auguſtini dogmata. Quòd poſtremum ſi Pherepono facere placeat, non expectet à nobis confutationem, ſed ſciat ſe jamdudum ab innumeris Eccleſiæ Catholicæ Theologis fuiſſe confutatum. Ceterùm in ſententia, ſive ut ita dicam, in ſuppoſitione Auguſtini, rectiſſime ſemper, & ſine calumnia vocari potuit Pelagius *inimicus Gratiæ Dei*, quippe qui illam humanæ voluntati neceſſariam ut fateretur induci nunquam potuit.

CAPUT

CAPUT SEPTIMUM.

Voluntarium & Liberum Phereponus putat ab Augustino confusa. Quid sint Libertas essentialis, & Libertas accidentalis humani Arbitrii. Quid necessitas essentialis, quid accidentalis, quid antecedens, quid consequens. Arbitrium hominum semper liberum ab antecedenti necessitate, semper praeditum essentiali libertate. In hac sententia semper fuit sanctus Augustinus, uti ex multis ejus locis ostenditur. Nulla in Deo antecedens necessitas, eique etiam tributa à quibusdam Libertas in amore sui, atque virtutis. Præscientia futurorum in Deo non tollit Arbitrium homini liberum. Deus prævidet, libere homines peccaturos. Idem in Deo sunt præteritum, præsens, ac futurum; quare ejus Præscientia non lædit Arbitrii humani libertatem.

DE libero Arbitrio agentem Augustinum Phereponus non uno sugillat in loco; sed quanta cum æquitate, nostrum erit deinceps ostendere. Illud verò tanquam ratum certumque statuit ubique Phereponus, aut Augustinum ignorasse, quæ inter *liberum* & *voluntarium* differentia intercedat, aut novisse quidem, sed affirmare non dubitasse, à Deo puniri quæcumque etiam mala ab hominibus, etsi *voluntarie*, non *libere* tamen perpettantur. In Lib. de vera Relig. Cap. 14. dixerat Augustinus: *Usque adeò peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium.* Hæc ita excipit Phereponus pag. 485. *Nempe si voluntarium dicatur liberum, ita ut possit admitti peccatum, aut non, & quidem ab ipso peccante.* Tum addit, omnes prorsus mortales ita sensisse ante controversias Pelagianas; *Nec aliter*, ait, *sensisset ipse Augustinus, si post mortem ejus natæ demum fuissent. Itaque hac frustra cum sententia, quam posteà amplexus est, in concordiam redigere conatur, Retract. Lib. I. Cap. 13. §. 5. quasi voluntarium dicatur tantùm, quod insidet voluntati, quamvis liberum non sit.* Istam quæstionem uberiùs deinde agitat in Animadv. ad Lib. V. Cap. 10. de Civ. Dei, inquiens pag. 579. *Augustinus hic, ut & alibi, voluntarium, & liberum confundit, quæ in omnium hominum sermone distincta sunt; nam*

voluntate quidem adsentimur evidenti enuntiationi, sed non libere, & voluntate simul cupimus felicitatem, sed non libere; neque enim possumus nolle evidentibus assentiri, aut nolle esse felices. Infrà verò hæc Augustini verba adfert, simulque per quasdam parentheses commentatur: *Quocirca nullo modo cogimur* [inquit Philosophus Pœnus], *aut retentâ præscientiâ Dei tollere voluntatis Arbitrium* [cur non addit *liberum*?] *aut retento voluntatis Arbitrio* (addendum erat *libero*, hoc est, in utramque partem flexili) *Deum, quod nefas est, negare præscium futurorum. Sed utrumque amplectimur, utrumque fideliter & veraciter confitemur; illud ut bene credamus, hoc ut bene vivamus. Male autem vivitur, si de Deo non bene creditur.* Ita Augustinus, cujus sententiam his aliis verbis Phereponus onerat, dicens: *Postrema hæc libenter amplectimur; sed si aliquis reposuisset Augustino, negasset ab Augustino retineri liberum Arbitrium; quod nec ille diffitetur, cùm extra controversiæ æstum loquitur. Vide Enchiridion ad Laurentium Cap. XXX.*

Illud primò nos hîc protestamur, firmissimum esse semperque fuisse Catholicorum dogma, liberum in homine, vel post Adami lapsum, superesse Arbitrium, neque aut peccata, aut divinam gratiam essentiali ista qualitate hominem exspoliare posse; Calvinum verò, Lutherum, eorumque similes execramur, & Concilii Tridentini diris percutimus, quòd in actibus moralibus voluntarium quidem, sive spontaneum homini tribuant, sed liberum Arbitrium, sive electivam potestatem eripiant. Secundò addimus, si quid hîc extra Ecclesiæ Catholicæ sententiam exorbitasset Augustinus, controversiæ ardore abreptus, non eum declinantem ad extrema volumus sequi, sed regiam tenere Catholicæ matris viam. Tertiò dicimus, ne ipsum quidem ab hac eadem via veritatis Augustinum deflexisse; & si qua occurrunt in ejus Libris de hoc ipso argumento obscura, facili interpretatione, & ex aliis ejus locis explicari itidemque cum Catholico dogmate componi posse, atque debere. Animadvertendum igitur est ante omnia, libertatem, atque necessitatem humani arbitrii, sive humanæ voluntatis, diversimode accipi, pluribusque distingui modis. Nos ut brevitati consulamus, bifariam tantummodò ipsas distinguemus. Itaque alia est Libertas essentialis, alia accidentalis. Prior voluntatem respicit, uti electiva est, facitque ut homo ex institutione sua possit aut eligere, aut non eligere aliquid sibi propositum. Ideò verò essentialis homini dicitur, quia homo desineret esse animal rationale, & in brutorum animalium naturam concederet, si eidem auferretur hujusmodi libertas, atque potestas, propter quam juste aut injuste operari dicitur, & laude & vituperatione dignus reputatur. Altera Libertas accidentalis

est, quæ voluntati humanæ adesse, aut ab eadem abesse potest, salvâ libertate illâ, quam *essentialem* diximus esse rationali naturæ. In tot autem libertates hujus postremi generis libertas dividitur, in quot ipsa actionum humanarum ampla respublica, iisque libertatibus privare se ipsemet homo, atque ab aliis quoque externis causis privari potest. Rursus ad instar libertatis alia est necessitas essentialis, alia accidentalis. Illa hominem essentiali libertate, sive naturali facultate eligendi aut non eligendi spoliatum, ita determinat ad unum, ut ei aliter eligere aut facere impossibile sit. Accidentalis verò accidentali tantùm aliqua libertate hominem spoliat in aliqua singulari actione facienda, aut non facienda. Porro necessitas essentialis id proprium habet, ut ab externa causa atque impressione veniens, & præveniens omnem rationalis voluntatis nutum, ipsam potentiam ante determinet ad alicujus rei amorem aut odium, sive electionem aut fugam, quàm ipsa potentia sese liberè moveat ad eligendum aut fugiendum illud objectum; ideoque necessitas antecedens dicitur. Talem necessitatem invexere Fati assertores, & impii quidam Astrologi, & Manichæi, ut alios omittam. Necessitatis verò accidentalis proprium est, subsequi liberum voluntatis nutum, ideoque consequens illa appellatur. Ad hæc animadvertendum est, *spontanei*, & *voluntarii* nomine, prout à *libero* hæc nomina distinguuntur, id significari, atque intelligi, quod voluntati placet, & gratum est, quocumque modo id fiat, hoc est, sive ipsi voluntati libere eligenti placeat, sive placeat eidem ante suam electionem determinatæ, ac necessariò motæ ad illud objectum amandum. Involuntarium, vis & coactio opponuntur spontaneo, & voluntario. Quamobrem qui lubenter, & voluntariè, atque spontaneè agit, is liber à coactione dicitur; & tamen istum eumdem imaginari eodem tempore possumus *non liberum à necessitate essentiali*. Ita animalia bruta eò quòd, ut oculis nostris apparet, lubenter, & cum delectatione, aut si mavis dicere, non reluctantia, neque repugnantia, cibum, potum, & venerem identidem appetunt, & tamen necessitate id facere dicuntur, libera dici non possunt à necessitate, etiamsi libera sint à coactione.

His positis, memoriâ recolendum, contendi solere à Calvino ejusque gregariis, hominem in actionibus moralibus necessariâ quapiam impressione rapi, ac determinari ad unum ante omnem suæ voluntatis ac arbitrii motum ac nutum, adeo ut eligendi potestate ac libertate careat. Concupiscentia prava, ac homini innata, Præscientia Dei, Prædestinatio, Gratia, aut aliæ hujusmodi cau-

sæ, secundum ipsos, electivam homini Potentiam eripiunt, ipsumque adeo liberum Arbitrium. At cùm fieri possit, ut ad ea, quæ homo non facere non potest, [necessitate quippe antecedenti atque secreta raptus] moveatur quoque illius voluntas non coactè, sed spontaneè, sive lubenter; hinc liberum hominis Arbitrium, si eosdem Hæreticos audimus, situm est in hac una *Libertate à coactione*, non autem in *Libertate à necessitate*. Quantum à recta ratione, à divinarum Scripturarum documentis, & à sanctorum Patrum sententia absit, ac abhorreat hujusmodi commentum, non est hujus loci ostendere. Meminisse tantummodo juvat, nihil à Fati assertoribus, à Manichæis, aliisque id genus hominibus, quos tantopere Christiana execratur Ecclesia, differre istorum opinionem; homines verò hoc pacto in pecudum sortem demitti, nulliusque revera meriti aut demeriti, laudisque aut vituperationis capaces amplius esse dicendos. Augustinum verò in hac sententia sibi præcessisse, jactitant Hæreticorum recentium Scholæ, istorumque clamoribus nihil cunctatur adhibere fidem Phereponus noster, ne carpendi Augustini tam bella sibi elabatur occasio. Sed aliter sensisse Augustinum, jam per alios patuit, & adhuc nostra, ut spero, oratione palam fiet.

Arbitrium ergo hominis liberum esse ab antecedenti necessitate, hoc est præditum sua essentiali libertate, atque electiva potestate, ita ut nihil voluntatem ad suos actus, & ad eligendum ante determinet, atque ut ita dicam necessiter, quàm ipsa voluntas libero motu sese ipsa ad unam partem eligendo inclinet: doctrinam semper fuisse sancti Augustini, ea persuadent, quæ ipse variis in locis in hanc ipsam rem peculiariter intentus scripta reliquit. Et in primis quod est ad peccandum negat ille omnem in voluntate antecedentem necessitatem. In Lib. 3. de lib. Arb. Cap. 18. ait: *Quæcumque ista causa est voluntatis, si non ei potest resisti, sine peccato ei ceditur; si autem potest, non ei cedatur, & non peccabitur.* Mox subdit: *Quis enim peccat in eo, quod nullo modo caveri potest? Peccatur autem: caveri igitur potest.* Si secreta necessitate, atque determinatione prævia ad unum, homo aliquod opus pravum agit, utique nullo modo cavere illud potuit. Ergo sine culpa erit, quia nulla ex parte liberum ipsi fuit secus agere, neque ipse necessitatem sibi fecit, sed factam aliunde sensit. At certum est Augustino, homines revera peccare sæpe ac sæpius; ergo certissimum est Augustino, libertatem ab antecedenti necessitate superesse vel post Adami lapsum. Eadem fusiùs repetit sanctus Doctor in Lib. de duabus Animabus Cap. 12. *Peccati reum teneri quemquam, quia non*

fecit, quod facere non potuit, summa iniquitatis est, & insaniæ. Quamobrem illæ animæ quicquid faciunt, si naturâ, non voluntate faciunt, idest, si libero & ad faciendum, & ad non faciendum, motu animi carent; si denique his abstinendi ab opere suo potestas nulla conceditur, peccatum earum tenere non possumus, &c. Vide & eumdem in Lib. de vera Relig. Cap. 14. & in Lib. contra Adimantum Cap. 27. & in Lib. 2. contra Faustum Cap. 5. & in aliis locis Librorum de lib. Arb. Quod autem est ad bonum faciendum, ne tunc quidem necessitate ferri hominem, sed quidem sini liberè agere, auctor est non uno in loco Augustinus. Celeberrima sunt, quæ ille habet in Lib. de Spiritu & Litera Cap. 34. *Misericordia ejus prævenit nos. Consentire autem vocationi Dei, vel ab ea dissentire, propriæ voluntatis est.* Iisdem fere verbis de libertate ad malum perpetrandum pronuntiavit in Psalm. 91. inquiens: *Non cessat Satanas suadere malum: sed nec Deus cessat admonere bonum. Satanas autem non cogit invitum. In tua potestate est consentire, aut non consentire.* Alia omitto loca, quibus sanctus Augustinus, Ecclesiæ Catholicæ concors, humanæ voluntati facultatem, & non de nomine tantùm, sed veram ac innatam potestatem tribuit reluctandi & resistendi divinæ Gratiæ.

Sed quia loca superiùs aut descripta, aut indicata, quibus *essentialem Arbitrii libertatem* Augustinus deprædicat, omnia fere depromta sunt è Libris contra Manichæos compositis; Phereponus autem contendere potest, Augustinum hostibus mutatis sententiam quoque mutasse: consulamus & Libros Augustini contra Pelagianos, ubi eadem repetit atque confirmat. In Lib. de Natura & Gratia Cap. 65. Pelagianis sancti Hieronymi auctoritate abutentibus ita respondet: *Item quod ait* (Pelagius) *à memorato dictum esse Presbytero: Liberi Arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutem, nec ad vitia necessitate trahimur, alioquin ubi necessitas, nec corona est; quis non agnoscat? quis non toto corde suscipiat?* Vide & Cap. 64. & 66. & 32. & 43. ejusdem Libri. Ad hæc in Lib. 2. Cap. 3. de Nuptiis & Concupisc. objicienti Pelagio, eos statim infamari, qui liberum affirment Arbitrium, respondet Augustinus: *Non itaque, sicut te atque alios fallens loqueris, si quis liberum in hominibus Arbitrium dixerit, Cœlestianus, & Pelagianus vocatur: ista quippe Catholica Fides dicit*, &c. Itidem in Lib. de Spiritu & Litera Cap. 33. *Vult autem Deus, omnes homines salvos facere, & in agnitionem veritatis venire; non sic tamen, ut eis adimat liberum Arbitrium, quo vel bene, vel male utentes justissime judicentur* Vide & cap. 34. ejusdem Libri, & Cap. 2. 3. & 15. Libri de Gratia & libero Arb. ubi fortiter prædicat humani Arbitrii libertatem à necessitate quacumque antecedenti.

Accedamus nunc ad Phereponum, & ab eo petamus, num sibi videatur essentialem homini libertatem eripere, qui consentire, aut dissentire sive ad bonum sive ad malum in potestate semper relinquit humani Arbitrii? qui nos necessitate non trahi fatetur? qui libero Arbitrio bene aut male uti nos agnoscit, fatum execratur, liberumque ad faciendum, & non faciendum animis nostris motum facultatemque tribuit? At inquit Pherepónus: Cur Augustinus voluntarium dumtaxat exigit, ut actio mala jure dicatur Peccatum? Non voluntariè tantùm, sed & liberè fiant necesse est, quæ laudem, aut vituperationem mereri debent. Verùm Pherepónus æquiorem se erga Augustinum longe præbuisset, si viam potius intelligendi, atque in bonum sensum explicandi Augustini, quàm carpendi quæsiisset; sanctus autem Doctor terminis, atque vocabulis, quæ nunc in Scholis obtinent, semper non est usus; & voluntatis, ac voluntarii nomine facultatem electivam interdum significavit. In Lib. de vera Relig. Cap. 14. quo respicit Pheretoniana censura, inquit Augustinus, *usque adeo peccatum voluntarium esse malum, ut nullo modo sit Peccatum, si non sit voluntarium.* Hic nomine *voluntarii mali* significat Augustinus malum, quod à voluntate uti causâ verâ procedit, & consequenter à libera causa atque electione oritur, omnemque antecedentem necessitatem excludit. Indicat id aperte ipsemet Augustinus infrà sic scribens: *Si non voluntate male facimus, nemo objurgandus est omnino, aut monendus: quibus sublatis Christiana Lex, & disciplina omnis Religionis auferatur necesse est. Voluntate ergo peccatur. Et quoniam peccari non dubium est, ne hoc quidem dubitandum video, habere animas liberum voluntatis Arbitrium. Tales enim servos suos meliores esse Deus judicavit, si ei servirent liberaliter. Quod nullo modo fieri posset, si non voluntate, sed necessitate servirent.* Vides hìc *liberum voluntatis Arbitrium*, vides homines Deo, aut peccato servire liberaliter; ergo libera voluntate, non necessitate. Immo ipsemet Augustinus necessitatem hanc opportune nominans, eam ab Arbitrio hominum prorsus exclusit. Lib. autem 1. Cap. 13. Retract. non destruit hujusmodi sententiam, sed rursus confirmat. Peccata quippe quæ ipse tantummodo peccata appellat, prorsus à voluntate electivâ esse dicit; illa verò quæ peccata simul sunt, & pœna peccati, atque ab homine perpetrantur suæ cupiditati relicto in pœnam præcedentium criminum, quanquam non voluntariè facta videantur, sed quidem ex necessitate, attamen & ipsa Augustinus voluntaria esse agnoscit, hoc est à libera voluntatis electione facta. *Quamvis*, inquit, *& illa quæ non IMMERITO non voluntaria peccata dicun-*

tur, quia vel à nescientibus, vel à coactis perpetrantur, non omni modo possunt sine voluntate committi; quoniam & ille, qui peccat ignorans, voluntate utique facit, quod cùm faciendum non sit, putat esse faciendum. Et ille qui concupiscente adversus spiritum carne, non ea quæ vult facit, concupiscit quidem nolens, & in eo non facit quod vult. Sed si vincitur, concupiscentiæ consentit volens, & in eo non facit nisi quod vult, liber scilicet justitiæ, servusque peccati. Ubi patet, sanctum Augustinum etiam in iis, qui concupiscentiâ illecti ac rapti peccant, nullam agnoscere præcedentem essentialem necessitatem, sed quidem liberam voluntatis inclinationem: si enim nollent, non vincerentur, neque peccarent. Et sane coactum pro invito prorsus, ac nullatenus voluntario, neque sancti Patres, neque Hæretici accipere consueverunt, cùm de ipsius voluntatis actionibus agebatur; sed de externis tantùm actionibus accepere, in quibus nullæ sæpe numero possunt esse partes voluntatis. Tam quippe repugnat, actionem sive motionem voluntatis, non esse voluntariam, quàm actionem intellectus non esse intellectualem, & facultatis sentientis non esse sensitivam. Itaque etiamsi à concupiscentia cogi ad peccandum videatur homo, attamen & tunc eligit, & tunc liberè agit voluntas; ac proinde ex allatis sancti Augustini verbis inferri nunquam potest, *voluntarium tantummodo id dici, quod insidet voluntati, quamvis liberum non sit.*

Minus morosum sese in Augustinum non prodit Phereponus in notis ad Lib. V. Cap. 10. de Civ. Dei inquiens, *illic, ut & alibi, voluntarium atque liberum ab Augustino confundi, quæ in omnium hominum sermone distincta sunt; nam voluntate quidem adsentimur evidenti enuntiationi, sed non liberè; & voluntate simul cupimus felicitatem, sed non liberè.* Verùm si majorem cum Patribus & Scholæ Theologis familiaritatem habuisset Phereponus, vel eorum dicta sincere & candide reminisci vellet, intelligeret, & in hisce voluntatis actionibus, quas non liberas ipse Phereponus appellat, multos præter Augustinum agnovisse libertatem, hoc est libertatem ab antecedenti quacumque essentiali, sive naturali necessitate, determinatione, aut impressione. Hinc dixerunt, Deum libere cognoscere, atque amare justitiam, veritatem & se ipsum, quanquam indifferentiam ad volendum contrarium ab ipso excluderent; nimium quippe soliciti erant, ne turpe necessitatis, ac servitutis nomen Deo tribueretur, neve causam quampiam admitterent, cui subjiceretur Deus; qualem Ethnici in Fato perperam excogitarant. Itidem creatas mentes, quanquam pro sua conditione ex Dei nutu omnino pendentes, affirmarunt Patrum atque

Theologorum nonnulli, vel tum libertate frui, cùm seipsas amant, & felices esse cupiunt, tametsi non amare se ipsas, & felices esse nolle non possint. Quod idcirco affirmatum ab ipsis est, quia nullam præcedentem necessitatem, ac determinationem agnovere, qua ad se amandum, ac beatitudinem volendam rapiantur, atque compellantur; in eorum enim sententia dilectio sui, & gaudii quietisque volitio, sunt ipsa voluntatis facultas, atque ipsi voluntati aliquid ita essentiale, ut sine ipso voluntas nec agere, nec esse possit. Contrà alii, inter quos videtur esse sanctus Thomas, libertatem in memoratis actionibus tum Dei, tum hominum non agnovere: quorum utique loquendi ratio præferenda est, tanquam magis consona ideis atque notionibus communibus, quibus id tantùm appellare *Liberum* solemus, cui est indifferentia, hoc est, potentia volendi, & non volendi aliquid. Sed hujusmodi contentiones sunt de nominibus potius quàm de rebus. Videndum est, an sanctus Augustinus in actionibus moralibus hominum viatorum nullam aliam libertatem statuat, quàm quæ Creatori dicitur inesse in amando cùm se ipsum, tum virtutes, aut quæ creatis mentibus in generaliter appetendo bono ab ipso Augustini adscribitur, immo an eamdem homini viatori ad actiones malas ac bonas, ad quas indifferentiam Phereponus exigit, exigimus & nos, necessitatem tribuat, quam brutis tribuimus. At certum est, in eodem Lib. V. Cap. 10. de Civ. Dei Augustinum tradere hujusmodi actiones in potestate esse humani Arbitrii, hominemque libere & sine essentiali, præcedenti, sive naturali necessitate ac determinatione, ad eas ferri, ita ut hujusmodi volitiones voluntati non inessent, nisi ipsa voluisset, aut vellet. Quod ut pateat, atque ut Jansenianis quoque simul respondeatur hoc sancti Augustini loco abutentibus, considerandum prius est, quis ibi sit Augustino scopus.

Contra Ciceronem, & Stoicos, in quorum Libris negabatur Deo *Præscientia futurorum contingentium*, agit Augustinus. Verebantur nempe Philosophi illi, ne si divina Præscientia admitteretur, pessum iret tota humani Arbitrii Libertas, & Fato invecto, positâque ineluctabili necessitate agendi, nullum superesset laudis aut vituperationis argumentum in hominibus. Eumdem fere timorem ac opinionem ab Orco rursum excitavit Socinus, eamdemque in illius asseclis fervere adhuc intueor, quibus jamdudum alii accensuere Phereponum nostrum. Contrà Augustinus præscientiam futurorum sine magna impietate, & sine sacrarum Literarum contemtu, negari non posse Deo, ostendit; inde vero non consequi ait,

ait, ut homini libera eripiatur agendi & non agendi, volendi & non volendi electiva potestas. Quamvis enim necesse sit, ut quæ Deus præscivit ab æterno, in tempore fiant, Deus tamen cùm simul præsciverit, voluntates hominum liberè, quodcumque volunt, præviso tempore operaturas, suâ illâ præscientiâ nihil detrahit essentiali hominis libertati. Cùm verò dicatur, nec injuriâ, necessum esse ut ea, quæ præscivit Deus, fiant: respondet Augustinus, necessitate hujusmodi non adimi hominibus libertatem Arbitrii, quippe cum libertate aliquod etiam necessitatis genus consistere potest, quod Augustinus ostendit quibusdam exemplis. Aliud nimirum necessitas est, *quæ non est in nostra potestate*, hoc est, per quam, & propter quam aliquid necessariò fit, ita ut eligendi potestatem nobis eripiat, qualis est necessitas mortis. Manifestum autem inquit esse, non huic necessitati humanas voluntates subdi. Aliud est necessitas, secundùm quam necessarium simpliciter est, ut aliquid fiat, eamque minime libertati officere sentit Augustinus. Refert porro ad postremum hoc necessitatis genus, cùm dicimus: *Necesse est, ut Deus semper vivat, ac præsciat futura:* quod cùm à nulla antecedenti necessitate eveniat, sed quia Deus nullius necessitatis servus id liberè ipse vult, id propterea fiat, Deus autem semper sua voluntate id sit voliturus: hinc Augustinus liberum simul & necessarium appellat. Aliud necessitatis exemplum affert Augustinus, cùm nempe dicimus: *Necesse est esse, ut cùm volumus, libero velimus Arbitrio.* Quandoquidem enim nulla necessaria, insuperabilis, ac secreta vis, nulla causa antecedens ad unum impellit, rapit, aut determinat voluntatem nostram, sed ipsa voluntas nostra hoc unum eligit, cùm posset & alterum eligere, si vellet: propterea liberum cognoscimus in nobis esse Arbitrium, etiamsi necesse sit, ut cùm volumus, libero velimus Arbitrio. Istiusmodi necessitas non est causa nostrarum volitionum; sed potius volitiones ipsæ, quæ aliter esse non possunt, nisi liberæ sint, causa sunt istius necessitatis. Quare uti impossibile est, hominem esse, & carere essentiali facultate ac libertate eligendi, ita impossibile est, hominem aliter velle, quàm libero velit Arbitrio. Necesse ergo est homini voluntate libera velle, vel nolle, quia naturalis & insita est hujusmodi facultas; non est tamen volendi hoc aut illud sive nolendi ipsa actio necessaria.

Hinc Augustinus infert, præscientiâ Dei positâ, libertatem Arbitrii nequaquam perire; siquidem Deus, dum determinate præscit ac prævidet futura contingentia, simul præscit, homines ad ea sese determinaturos libera electione, & eos aliter præsci-

re nequit, nisi liberos in eligendo, hoc est nulla antecedenti impulsione sive necessitate præreptos. *Non est autem consequens* (dixerat ille Cap. IX. ejusdem Lib. V. de Civ. Dei), *ut si Deo certus est omnium ordo causarum, ideo nihil sit in nostra voluntatis Arbitrio. Et ipsæ quippe nostræ voluntates in causarum ordine sunt, qui certus est Deo, ejusque præscientiâ continetur, quoniam & humanæ voluntates humanorum operum causæ sunt.* At quia Cap. sequ. uti vidimus, sanctus Augustinus liberum agnoscit Deum, liberos etiam agnoscit homines, quanquam & in illo, & in istis quamdam necessitatis speciem fateatur, vide ne paritatem ac similitudinem hujusmodi in omnibus cohærere credas; vide ne eamdem ipsissimam, quod est ad opera contingentia, libertatem & necessitatem in hominibus suspicere, ac in Deo est ad præscienda futura, ad vivendum, ad amandum se ipsum. Id à mente Augustini plane abhorreret, ac certissime abhorret. Quanquam liber appelletur Deus ad amandum exempli causâ se ipsum, quia nulla ei superior necessitas dominatur, quia non cœco modo, non irrationabiliter, ut in brutis accidit, sed cum clarissima visione & consideratione suæ naturæ ac essentiæ amat se ipsum, & vult ab hoc amore nunquam desistere: attamen ea non est in hac parte divina libertas, ut indifferentiam complectatur, possitque, si velit, contraria amplecti. *Necesse est enim Deum semper vivere, & cuncta præscire*, ut inquit ibi Augustinus, cui addimus, *necesse est & amare se ipsum*, &c. Exemplo omnipotentiæ id percommodè ab eodem Augustino explicatur: *Sicut nec potestas ejus minuitur, cum dicitur mori fallique non posse, sic enim hoc non potest, ut potius si posset, minoris esset utique potestatis.* At hominum libertas, ut ut similis prorsus divinæ sit, hoc est, indifferentiâ careat, in generaliter appetenda felicitate: in actionibus tamen contingentibus, atque singularibus, libertate fruitur indifferente, & minime ad unum determinatâ, semperque velle & non velle in ejus omnino potestate est. Quod nunc vult, poterat non velle; & velle poterat, quod nunc fugit; neque ab ulla necessitate, quæ præcesserit liberam electionem unius potius quàm alterius, rapta est ad unum ita eligendum, ac volendum, ut alterum eligere ac velle non posset. Eadem pariter libertas ac indifferentia in Deo est ad facienda extra se opera quædam, quæ facere, & non facere pro sua voluntate potest.

Audi Augustinum hoc idem apertè de hominibus eodem Cap. ac Lib. testantem: *Sunt igitur nostræ voluntates; & ipsæ faciunt, quidquid volendo facimus, quod non fieret, si nollemus.* Nulla ergo antecedens necessitas humanæ voluntati jugum imponit, ipsamque secum rapit;

sed ipsa voluntas propriè, primitus, simpliciterque, humanarum actionum causa est (quanquam ad bonas necessaria sit, ut dicemus, Dei gratiâ); adeoque libera est, ut potuerit pro sua innata facultate nolle facere quod fecit, ipsumque nolle facere futurum fuisset causa, ne illa actio esset. Similis ergo est Deus hominibus, ad imaginem suam creatis, quòd tum ille, tum isti liberè ab Augustino dicuntur amare se ipsos ac felicitatem, quamvis contrarium amare ac velle non possint, & necessarium sit eorum essentiæ ita velle. In altero quoque genere Libertatis, quæ verè ac propriè libertas est, similes sunt, quia neque Deus, neque homines determinati sunt ad volendum unum potius quàm alterum in rebus quibusdam singularibus; atque in hoc ultimo non solùm à coactione, sed à quocumque *Necessitatis* nomine liberi sunt. At nequaquam eodem pacto liber est Deus in generaliter amanda felicitate, virtute, & se ipso, ac est homo ad unum potius quàm alterum contingens volendum. Nos homines, inquit Augustinus, *si volumus, est; si nolumus, non est.* Quis contrà audeat dicere: *Sic Deus amat virtutem, ac se ipsum, ut si nollet, non amaret?* Hinc Augustinus *beatam necessitatem* alibi appellat hoc ipsum in Deo non posse non amare se ipsum. Hæc autem necessitas amandi sui ipsius itidem est in homine; at nulla homini necessitas est ad volenda singularia, sive bona, sive mala, uti neque Deo ad volendum extra se hoc porius quàm illud. Ea verò necessitas, quæ ex Præscientia quodammodo provenit, sine libera electione nostra non fit, ideoque diversa est secundùm Augustinum ab ea necessitate, quæ in nostra potestate non est. Voluntatem quippe hominum, immo & volitiones quarumcumque singularium actionum, liberas, & ad nullam partem determinatas Deus etiam præscit. Quamobrem rectissime Augustinus infert, nullo modo nos cogi, *aut retenta Præscientia Dei, tollere voluntatis Arbitrium; aut retento voluntatis Arbitrio, Deum, quod nefas est, negare præscium futurorum.* Exigebat suprà Thereponus, ut Augustinus memoratum in his verbis Arbitrium, etiam liberum dixisset, idest in utramque partem flexile; suspicionem ingerens, ne forte callide, aut imperite eam vocem reticuerit Augustinus ut nomen Arbitrii retineret, rem autem negaret. At quis facilè non intelligat, *Arbitrii* nomine illic significari ipsum Arbitrium liberum, potestatem videlicet electivam homini essentialem. Nonne suprà Augustinus hanc vocem cum Arbitrio conjunxerat? Planè; inquit enim: *Sicut cùm dicimus, necesse esse, ut cùm volumus, libero velimus Arbitrio, & verum procul dubio dicimus, & non ideò ipsum liberum Arbitrium necessitati subjicimus, quæ adimit libertatem* Quî ergo subdolè Augustinus omiserit infrà *Liberi* vocem, ut liberum esse Arbitrium neget, cùm ipse

in superioribus palam edixerit, *necesse esse, ut cùm volumus, libero velimus Arbitrio*?

Sed inquit Phereponus, *si Ciceronianus aliquis Philosophus reposuisset Augustino* [præscientiam futurorum Deo tribuenti], *negasset ab Augustino retineri liberum Arbitrium*. Id & ego suspicor Augustino repositurum fuisse Ciceronianum aliquem; & hoc idem velle nunc reponere alienis verbis Phereponum ipsum mihi facilè persuadeo. At respondere pro Augustino acutus quisque & sincerus homo posset, Ciceronianum istum [aut sub Ciceroniani persona loquentem Phereponum] nimium confidenter accusare negati liberi Arbitrii Augustinum, neque aliunde accusationem hanc oriri quàm aut ab ingenio sophistico, aut à solemni incogitantia. Cujus rei argumento sint alia quædam verba eodem Cap. X. Lib. V de Civ. Dei, quæ cùm Phereponus aut legere noluerit, aut satius duxerit omittere, quippe quòd ibi Augustinus apertissimè statuit essentialem humanæ libertatis ac indifferentiæ notionem, adferam ego, ut ineptam hominis censuram citius intelligas. *Neque ideò*, inquit Augustinus, *peccat homo, quia Deus illum peccaturum esse præscivit; immo ideo non dubitatur ipsum peccare, cùm peccat, quia ille, cujus Præscientia falli non potest, non fatum, non fortunam, non aliquid aliud, sed ipsum peccaturum esse præscivit; qui si nolit, utique non peccat; sed si peccare noluerit, etiam hoc ille præscivit.* In eandem sententiam loquuntur Origenes apud Eusebium Lib. 6. de Præpar. Evang. Gaudentius Brixianus, Anselmus, & alii. Vis ergo scire, quare homo peccet? quia ipse peccare vult, cùm etiam non peccare possit, si velit. Non ergo peccat quia Deus peccatum hoc præscivit; sed contrà Deus præscivit peccatum, quia liberè in illud consensura est humani Arbitrii libertas. Causa peccati humani Arbitrii libertas est, sive voluntas, electivâ facultate abutens; peccatum verò hominum causa est præscientiæ divinæ; ideoque non à præcedenti aliqua causa, sive necessitate, homo ad peccandum adigitur, aut determinatur ad unum, sed ipse sese liberè determinat ad unum, cùm & facultate naturali fruatur sese etiam ad alterum determinandi. Necessitas autem illa, qua dicimus, necessum esse malas hominum actiones accidere, si Deus illas præscivit, rectè *consequens*, non *antecedens* appellatur in Scholis. Sed cœcutiat hic omnis oportet, qui cubito uno immensam Dei naturam dimetiri audet, neque eò cogitationis aciem perducit, ut aliquo modo concipiat, Deum in tempore non esse, uti creata omnia sunt, sed in eo esse tempus; ideòque præteritum, futurumque tempus esse divino intellectui, quanquam diversâ ratione, præsentia, ita nimirum poscente divinæ omnipræsentiæ, ac æternitatis naturâ. *Deus omnia præs-*

eit, & hoc æternitati ejus congruit, qui nihil futurum, quasi fiendum, nec aliquid præteritum quasi transactum novit; sed omnia fienda, & transacta immutabili intuitu præsentia prospicit: verba sunt Honorii Augustodunensis in Lib. de Prædest. & lib. Arb. A nostra autem infirmitate oritur imaginari in Deo præteritum ac futurum tempus, unde posteà nebulæ difficultatesque non leves occurrunt animis nihil nisi vulgaria & humana meditantibus. Atque ex his etiam confutanda erunt, quæ Phereponus adfert pag. 433. Animadv. ad Lib. 3. Cap. 3. de lib. Arb. ut infrà dicemus.

Phereponus tamen animum non despondet, & Augustino docente, *non frustra esse Leges, objurgationes, exhortationes &c. & præmia, & pœnas*, docet & ipse, frustra hæc esse, ubi homines à coactione tantùm, & non etiam à necessitate, liberi sint. Quæ profectò & nos verissima fatemur, Auctoresque Pherepono sumus, ut eadem in Gomaristas, Calvinianosque rigidiores majori etiam voce tonet, ex quorum sententiis revera consequitur, frustra promulgari leges, injustasque esse pœnas ac præmia. At quid hæc ad Augustinum tam à Calvini opinione hìc distans, quàm Phereponus alibi à Religione Catholicâ? Quid rursus ad Augustinum, quæ in sequenti animadversione Phereponus? De homine dixerat Augustinus, ut vidimus: *qui si nolit, utique non peccat; sed si peccare noluerit, etiam hoc ille præscivit*. At Phereponus: *Certè si nolit homo, non peccat; sed oportet ut possit velle ac nolle, ut sit peccati capax; ostendendumque fuerat contra Ciceronem, Deum posse præscire id futurum, quod poterit nolle is, qui facturus est*. Tum quasi de prostratis Augustini cavillationibus triumphum ducens, sibique plaudens, in hæc verba desinit: *Hinc liquere potest, quantum sit discrimen inter Rhetoricas argutias, & Philosophicas ratiocinationes*. Bone Deus! neque veretur Phereponus, ut ne sibi inter gloriosos milites amplissimus aliquis assignetur locus? Quæ pauca ille huc adfert, Philosophicæ ratiocinationes sunt: quæ multa Augustinus, Rethoricæ argutiæ.

Quisquis est in literaria palæstra aliquantulum exercitatus, continuò intelligat, levissimas hasce nebulas, quas rationibus Augustini objicit in hoc loco Phereponus, non aliunde venire, quàm ex ignoratione aut dissimulatione Theologicæ eruditionis. Cum Augustino consentiunt sancti Patres, nobilesque Theologi, & Philosophi vel ex ipsis Ethnicis, nedum è recentiorum seculorum Scholis, Deum certò prænoscere futura contingentia. Id Catholici omnes in suis Scholis contra Phereponum ejusque magistros non solùm quotidie ac passim docent, certissimumque esse confirmant; sed simul, contra Calvinum, Arbitrii humani libertatem nequaquam hinc

lædi ostendunt. Nempe Calvinus ac Phereponus in extrema ruunt; Catholica verò Ecclesia medium tenet, non divinam Præscientiam minus, quàm humanam libertatem in sacris Literis, atque in Libris Patrum æque deprædicatam deprædicans atque concilians. Cui ergo è nostris indignationem movere non possit, audire Phereponum tum impiè detrahentem Deo scientiam futurorum contingentium, tum Augustino adeò procaciter insultantem, tanquam triobolari declamatori, quòd hanc scientiam in Deo, simulque liberum in homine Arbitrium prædicet? Et quibus quæso tam solidis argumentis id facit Phereponus? *Certè*, inquit, *si nolit homo, non peccat; sed oportet ut possit velle ac nolle, ut sit peccati capax*. Rem planè certam edixerit hic Scriptor, sed belle contigit, ut ante mille & trecentos annos hoc idem noverit Augustinus, pluribusque in locis ita se sentire affirmarit. Nonnulla in hanc rem Augustini documenta jam produximus. *Ostendendumque fuerat contra Ciceronem* [pergit dicere Phereponus] *Deum posse præscire id futurum, quod poterit nolle is, qui facturus est.* At hoc idem est, quod sive nolit, sive non possit intelligere Phereponus noster, ostendere conatur, & satis ostendit Augustinus in eo ipso Libro de Civ. Dei, & in Lib. 3. Cap. 3. & 4. de lib. Arb. ostenduntque tot editis libris, & passim, in Catholicorum Scholis Theologi. Iterùm ergo Augustinum legat hic Censor; legat & libros Dialecticorum, atque Theologorum; ediscatque non impediri per divinam Præscientiam, quominus homo, qui aliquid mali facturus prævidetur, possit etiam nolle facere aliter quàm est facturus, si velit; nam futura quæque contingentia ab æternitate præsentia sunt Deo, atque ab eo sciuntur non solùm fieri, sed etiam liberè fieri à nobis. Et sicuti qui currentem videt, minimè aspectu suo currentem potius huc quàm illuc facit: ita si humana licet componere divinis, Deus omnia tempora uno intuitu complectens, omnes hominum volitiones futuras videt sibi præsentes; neque ipse est, qui ad unum voluntates addicat, sed ipsæ voluntates sunt, quæ liberæ ad alterutrum, sponte sese ad unam partem determinant, atque in eo statu videntur, ac sciuntur à Deo. Idem nempe est in oculis Dei, videre nunc nos agentes, ac prævidisse, uti nos dicere solemus, ante decem annorum millia agentes; & sicuti qui nunc nos agentes intuetur, non facit, ut sine libertate agamus; ita Deus prævidens ante decem annorum millia nos acturos, sive nos nunc agentes, non fecit, nec facit, ut nos liberè nunc non agamus, cùm semper nos prævidérit liberè acturos, sive ut melius dicam, videat nos liberè agentes. Cum his verò hactenus dictis egregiè cohæret, hominem sine Dei gratiâ ad bonum salutariter volendum determinare sese non posse, uti infrà demonstrabitur.

CAPUT OCTAVUM.

S. Augustinus cùm deperditum in homine liberum Arbitrium ait, solùm de Libertate accidentali & consequente ad bonum faciendum loquitur, neque essentialem, seu antecedentem necessitatem ad malum homini tribuit, sed accidentalem & consequentem. Quid sint hæ necessitates ac libertates, ostenditur. Afferuntur & explicantur varia Augustini loca. De Libertate tantùm accidentali ad bonum inter Catholicos & Pelagianos lis fuit. Potestas, non Libertas operandi boni in hominibus deperdita post peccatum Adami. Quæ similitudo intercedat inter hominem factum in bello servum, & hominem peccato addictum. Arbitrium tunc liberum ad Bonum, si liberetur à Deo. Correptio ac Oratio utiles ac necessariæ in sententia quoque Augustini.

SEd ne quid dissimulemus, intactum hactenus locum reliquimus, ubi Phereponus Augustinum tandem deprehendere sibi visus est apertum liberi Arbitrii hostem. In Enchiridio ad Laur. Cap. 30. sunt verba Augustini: *Libero Arbitrio malè utens homo & se perdidit, & ipsum.* Et rursus: *Cùm libero peccaretur Arbitrio, victore peccato, amissum est liberum Arbitrium.* En ergo, [pag. 579. Phereponus inquit] cùm Augustinus extra controversiæ æstum loquitur, non diffitetur, quin post Adæ peccatum prorsus perierit humani Arbitrii libertas. Poterat & ille Augustinum referre ita loquentem in Lib. de Perfect. Just. Cap. 4. *Victâ vitio, in quod cecidit, voluntate, caruit libertate Natura.* Et de Civ. Dei Lib. 14. Cap. 2. *Arbitrium voluntatis tunc est verè liberum, cùm vitiis peccatisque non servit. Tale datum est à Deo, quod amissum proprio vitio, nisi à quo dari potuit, reddi non potest* Vide & Lib. de Corrept. & Gratiâ Cap. 12. ut alia loca omittam. Sed quid inde? In his aliisque similibus locis non libertatem homini essentialem, sed accidentalem deperiisse; non necessitatem antecedentem, sed consequentem homini adhæsisse peccanti, Augustinus significat. Jam duplex hoc libertatis, ac necessitatis genus suprà indicavimus; nunc opus est edisserere melius, quid sit libertas accidentalis, quid necessitas con-

sequens. Utcumque anima nostra eligendi, hoc est volendi, ac non volendi innatâ potestate ita sit prædita, ut illa privari nunquam possit, & ne cogi quidem ad unum volendum, si nolle perseveret; attamen ista libertas essentialis, indifferens, atque expedita ad utrumque, & ad amanda, aut non amanda innumera objecta, ipsius identidem voluntatis vitio, aliqua ex parte, immo ex multis imminui in homine potest. Atque ut de moralibus tantùm agatur, nunc homo se expeditum ac impulsum sentit ad volendum hoc bonum, ad volendam hanc, aut illam virtutem, nunc impeditum, atque impotentem. Rursus se expeditum & impulsum nunc sentit ad hæc aut illa prava opera volenda, nunc impotentem atque impeditum. Habitus, & affectiones, & cogitationes animi, sive pravæ, sive bonæ, itemque affectiones corporis, & externæ complures causæ, ea sunt, quæ hujusmodi varias impressiones in hominem faciunt, ipsumque, ut ita dicam, rapiunt modò ad amanda, modò ad fugienda opera spiritus & carnis.

Homo autem aut justitiam amat, aut iniquitatem, atque agit aut ex amore honesto Dei, aut ex amore pravo mundi: quod cùm dicimus, non negamus, quin sint medii quidam amores neque laudis atque virtutis, neque vituperationis atque peccati argumenta. Porrò cùm amamus justitiam, servi sumus justitiæ, eidemque servientes ac obedientes, expeditè ac facilè volumus, ac facimus, quæ generali huic virtuti congrua sunt, difficilè verò contraria cupimus, atque operamur. Contrà cùm iniquitatem diligimus, servi sumus iniquitatis; eique mancipati, quæ illa imperat, mira facilitate volumus atque præstamus; ad contraria verò inertes atque impotentes nos esse sentimus. Servi quippe faciunt, quæ domini præcipiunt. Promtitudinem ergo, vividamque potentiam volendi, & præstandi, quæcumque congrua sunt affectui in homine regnanti, libertatem eatenus appellamus, quatenus nihil illum impedit, quin sectetur & agat desideria domini sui; aut etiam libertatem eo respectu, quo homo liber est & solutus à jugo ac imperio alterius oppositi affectus. Necessitatem verò ac servitutem vicissim dicimus impotentiam parendi contrariis affectibus, aut determinationem ad actus convenientes dominanti affectui. Sed tam libertas, quàm necessitas hujusmodi accidentales sunt atque adventitiæ. Ab ea libertate essentiali, sine qua esse homo non potest, altera hæc liberras differt, quia & homini adesse, & abesse ab homine potest. A Necessitate essentiali ac antecedente diversa itidem est altera hæc necessitas, siquidem & advenire, & recedere potest, neque antecedit, sed consequitur liberam voluntatis electionem. Quamobrem accidere videmus, ut ho-

mo

mo nativam essentialemque sui Arbitrii libertatem habeat, & tamen liber & expeditus æque non sit ad duo contraria, sive opposita, sed necessitate quapiam accidentali compellatur ad unum volendum, & ad alterum fugiendum. Quò verò major est vis dominantis cupiditatis, & affectus sive recti, sive pravi, eò major etiam libertas, atque necessitas accidentalis; ita tamen ut, quæcumque sint determinationes ad unum, & impedimenta ad alterum, sit semper in potestate hominis retinere aut dare assensum sive honestæ solicitationi piorum affectuum, sive turbidis impulsibus iniquæ cupiditatis; hoc enim proprium est essentialis illius libertatis, quâ ne Deus quidem spoliare hominem valet.

Quæ autem diximus, non tam Philosophiæ melioris consideratione, quàm ipsarum Scripturarum testimonio confirmantur. En *libertatem*, en *servitutem* ac *necessitatem*, adventitias atque accidentales. *Cùm servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ.* Rom. VI. 20. Et infrà v. 22. *Nunc verò liberati à peccato, servi autem facti Deo.* Item Jo. VIII. 32. *Veritas liberabit vos.* Et v. 36. *Si ergo vos filius liberaverit, verè liberi eritis*, &c. De potentiâ autem, aut impotentia, promtitudine aut difficultate agendi vel non agendi, volendi vel non volendi, quam in homine gignit dominans affectus, hæc alia habe: *A fructibus eorum cognoscetis eos &c. Omnis arbor bona fructus bonos facit; mala autem arbor malos fructus facit. Non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos fructus facere.* Matth. VII. 16. 17. 18. Item: *Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali?* Item: *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis, & gloriam, quæ à solo Deo est, non quæritis?* Item I. Jo. 3. 9. *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit*, &c. Alia omitto documenta sacrarum Literarum, ubi quid imperii in homine habeat iniquitas & concupiscentia mala, & quid roboris alia ex parte caritas, evidentissime constat.

Nunc ad Augustinum accedamus. Cùm ille dicit, *perditum* ac *amissum* fuisse liberum Arbitrium, nihil aliud significare vult, nisi ad bonum faciendum, & ad volenda ac præstanda caritatis officia, periisse in homine peccante primævam libertatem conditionis humanæ. Hoc est, hominem, postquam se peccato addixit, & regnantis concupiscentiæ jugum subiit, promtitudine illa & facultate destitutum fuisse, quâ primus homo pollebat ad amandum incommutabile bonum, divinamque legem implendam, & contrà à dominante cupiditate acriter ferri ad amorem mundi, & ad eligenda opera carnis. Nisi ergo divinus reparator nos liberet ab hujusmodi vinculis, nisi gratiâ suâ atque inspiratione caritatis, tyrannidem peccati, & concupiscentiæ pravæ, ab homine volente depellat: nunquam liber &

expeditus homo erit ad virtutem amandam, & ad peragenda opera justitiæ, uti, & quatenùs opus est ad æternam salutem consequendam; sed quidem expeditus erit, & liber ad obsequendum legi peccati, & ad prava opera complenda. Ex necessitate autem istâ accidentali, sive ex hoc libertatis adventitiæ defectu perire in homine essenrialem naturalemque faculratem liberi Arbitrii, nunquam Augustinus dixir. Immo eam subsistere semper fatetur. In lib. de Gratiâ & libero Arbitrio Cap. 15. *Semper*, inquit, *est in nobis voluntas libera.* Ecce *essentialem* Arbitrii humani *libertatem*, quam sola tollit *necessitas antecedens*, ab Ethnicis, & à Novatoribus excogitata, ab Augustino autem cum execratione negata. Tum pergit: *Sed non semper est bona. Aut enim à justitia libera est, quando servit peccato, & tunc est mala; aut à peccato libera est, quando servit justitia, & tunc est bona.* Quibus postremis verbis designat Augustinus accidentales illas *libertates*, *servitutes*, *necessitates*, *potentias*, ac *impotentias*, quæ à pravis rectisve affectibus veniunt, prout quisque affectus malus sive bonus ad malum bonumve hominem sibi servum inclinat ac rapit. Et profectò cùm peccator ope divina, seu cœlesti gratia se privaverit, & concupiscentiæ legibus ac imperio sese addixerit; impedire ipse non potest, quominus potenriam ad ulteriùs agendum bonum devinctam habeat, suaque voluntas ad solum malum eligendum ac perficiendum, si non absoluta necessitate, certè magno impetu, exinde rapiatur. Fides autem nos docer, non posse homines post Adæ calamitatem, suis viribus exsurgere è peccaro, aut implere salutariter legem, aut vincere varios tentationum incursus. Ergo homo peccati servus, & in se ipso consideratus, accidentaliter liber ad electionem boni, & ad virtutis opera non est, indigetque Servatoris gratiâ, quæ ipsius voluntatem à servitute, atque ab accidentali necessitate peccandi liberet, liberamque & expeditam faciat ad amplectendam arque servandam virtutem.

Itaque amissum ac deperditum in homine liberum Arbitrium, nihil aliud est Augustino, quàm ista *libertas*, promptitudo, ac potentia ad bonum, quæ sita est in quodam laudabili, sed ramen accidentali statu humani Arbitrii, ipsiusque essentiam minimè destruit. De hac autem una libertate lis fuit inter Augustinum arque Pelagium, non autem de *essentiali libertate*. Asserebat Pelagius, non liberum minus esse Arbitrium filiorum Adami ad bonum faciendum, quàm esser ipsius innocentis Adami; ideoque purabat tales esse humanæ volunratis vires, expediramque adeo potentiam hominis ad opera caritatis, ut sine adjutorio Dei perficere posset justitiam, vel ad eam tendendo proficere. Concedebat Augustinus, liberum adhuc esse

hominis Arbitrium, quod est ad immunitatem à *necessitate antecedenti*; at minimè in eo statu esse, in quo erat Adami innocentis Arbitrium. Nunc enim captivam esse, debilem, infirmam, & peccati jugo attritam voluntatem, & malæ concupiscentiæ aculeis exagitatam, ideoque adjutorio Dei indigere, atque inspiratione caritatis. *Ad non peccandum*, inquit idem Augustinus unà cum quatuor aliis Episcopis in Epistola olim XCV. nunc 177. ad Innocentium I. scripta, *idest ad non malè faciendum, quamvis esse non dubitetur Arbitrium voluntatis* [est ergo in potestate voluntatis negare consensum tentationi, atque non peccare]; *tamen ejus potestas non sufficit, nisi adjuvetur infirmitas.* Audi & ipsum ita loquentem Lib. I. Oper. Imperf. Cap. 47. *Multa sunt, quæ agunt homines mala, à quibus eis liberum est abstinere: sed nulli tam liberum est, quàm illi fuit, qui Deo suo, à quo erat conditus rectus, nullo prorsus vitio depravatus adstabat.* Alia sunt in eodem Lib. I. quibus apertissimum fit, sensisse Augustinum, superesse adhuc naturalem illam hominum facultatem electivam, quæ necessitatis ad unum determinantis est inimica, & esse peccata, *quæ committuntur non necessitate, sed voluntate, & a quibus liberum est abstinere.* Quod si peccandi necessitatem in quibusdam hominibus ille agnoscit, non alia est Augustino necessitas hujusmodi, quàm consequens, & accidentalis, & à voluntate liberâ sensim inducta, consuetudine videlicet peccandi, affectionibusque pravis [liberâ electione, ac volitione] in animum admissis.

Ut ergo regrediamur ad Cap. 30. Enchiridii Augustiniani, in quod magno molimine insurgit Phereponus pag. 560. suarum Animadversionum, jam palam fecimus, quid sibi velit Augustinus, cùm inquit: *Libero Arbitrio malè utens homo, & se perdidit, & ipsum.* Et infrà: *Cùm libero peccaretur Arbitrio, victore peccato amissum est & liberum Arbitrium.* Servus peccati voluntarie peccando factus est homo; hinc ad bona facienda liber, expeditusque non est, ad mala autem victrice cupiditate raptum se sentit. Ab hac servitute consequenti, quæ cum naturali ac essentiali libertate voluntatis, ut vidimus, bene consistit, non liberat nisi gratia Dei. Egregie mentem Augustini explicat Fulgentius in Respons. ad primam Inquisit. Ferrandi, scribens: *Malos habere liberum Arbitrium, non liberatum: liberari verò per gratiam. Ex quo enim primus homo libero Arbitrio venumdatus est sub peccato, ideò mala cœpit esse libertas hominis, quia ipsi libero Arbitrio ablata est bonitas voluntatis.* Neque reticere possum præclarissima Richardi Victorini verba, ita scribentis Lib. de Frud. Inter. Cap. 30. *Aliud est Arbitrii potestas, atque aliud est Arbitrii libertas. Aliud est enim magna posse, atque aliud est liberum esse. Et liber, & infirmus esse potest; sicut è contrario & sanus,*

& servus esse potes &c. Quàm multi in definitione liberi Arbitrii errant, quia inter potestatem, & libertatem distinguere ignorant, vel dissimulant! Vide tamen quid intersit, cùm potestatem homo sæpe amittat; libertatem verò nunquam amittere possit. Item nemo ad omnia bona accipit potestatem; sed omnis homo ad omnia bona vel mala, accipit libertatem. Quod Victorino *potestas* dicitur, *libertas* Augustino dicitur in eo Enchiridii loco. Hanc potestatem, seu libertatem & expeditam promtitudinem ad operandum bonum, Adamus sibi concessam perdidit peccato suo, fecitque ut eâ quoque nos careremus. Neque verò ille, neque nos unquam amisimus insitam vim electivæ ac liberæ voluntatis, uti neque potestatem, seu libertatem ad operandum malum. Immo & recuperare licet alteram potestatis partem, qua bonum velle & facere salutariter possumus, si liberemur à servitute concupiscentiæ atque peccati per gratiam divini Servatoris. Hinc Pelagianos putantes, Augustinum dicere, sublatum fuisse liberum Arbitrium, quatenus electiva & essentialis animæ potentia est, sive facultas, ipse his excipit verbis Lib. I. contra duas Epist. Pelagian. Cap. 2. *Quis nostrûm dicat, quòd primi hominis peccato perierit liberum Arbitrium de humano genere? Libertas quidem periit per peccatum, sed quæ in Paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate justitiam, propter quod natura humana divinâ indiget gratiâ &c. Nam liberum Arbitrium usque adeò in peccatore non periit ut per illud peccent &c. Liberi ergo à justitiâ non sunt, nisi Arbitrio voluntatis* [hoc est, ideò solùm iniqui sunt homines, quia talis esse liberè voluit eorum voluntas]; *liberi autem à peccato non fiunt, nisi gratiâ Salvatoris.* Vide & infrà, ubi eodem vocabulo, quo Richardus suprà, utitur Augustinus, Pelagium ita arguens: *Quid est, quòd iste libero Arbitrio vult bene vivendi tribuere potestatem, cùm hæc potestas non detur nisi gratiâ Dei?* &c. Vide & nuper laudatam Epistolam 177. olim XCV. ubi *libertatem* quidem, sed non *potestatem* Arbitrii ad non peccandum agnoscunt Africani Patres. In Enchiridio autem Cap. 30. eamdem planè & unicam sententiam tradit vir sanctus sub aliis verbis.

Proinde superfluum puto singillatim confutare Animadversiones Phereponi in eumdem Enrichidii locum: quando aut supposito falso laborant ejus argumenta, dum censet, Augustinum reverà, uti somniarunt Calviniani, essentialem Arbitrii libertatem sustulisse, gratiamque Dei talem deprædicasse, cui resistere amplius hominum non possit Arbitrium; aut Pelagianis opinionibus undique scatens ille, servitutem è peccato contractam viribus humani Arbitrii, & sine gratuito ac interno Dei adjutorio, vinci posse arbitratur; & nullam agnoscit gratiam Dei, quæ intimè in voluntates

hominum operetur, aliaque ejusmodi dogmata placidâ cum securitate venditat, quasi non jam millies confutata fuerint in Catholicorum scholis. Hoc unum prætermittere nolo, videlicet à Pherepono comparationem quamdam institui, opponique sententiæ Augustini, sed ita ut homo ille videatur & hîc ignorasse germana Scripturarum dogmata & humanæ naturæ miseriam. *Ut nemo fit* [sunt ejus verba, pag. 580.] *in bello servus, nisi invitus, & quàm primum libertatem recuperare potest, occasionem avide arripit: sic quoque hominem, qui se à peccato victum animadvertit, ejusque servitutis incommoda sentit, si quis eum melius doceat, peccato libenter valedicere.* Addit infrà : *Vicit quidem peccatum, ejusque servi facti sunt homines, quia ei parere voluerunt; sed nihil vetat ut nolint ei obsequi, præter consuetudinem, quæ paulatim vinci potest: ut liquet ex eo, quod Deus omnes homines ad pœnitentiam vocet.* Vide quæso, quàm belle adulетur Pelagianus hic Censor miseræ conditioni peccantium. Nemo fit, nisi invitus, servus peccari, occasionemque recuperandæ libertatis avidè arripit, & peccato libenter valedicit, ubi quis eum melius doceat. Quis in hominum cœtu diu versatus est, quis Ethnicorum sapientum vitam & dogmata intellexit, quis populos adhuc à Christo, atque à Catholica Religione alienos novit, immo se ipsum novit, ceterosque æquales suos: & Phereponum non rideat, aut doleat talia pronuntiantem? Peccant homines, neque peccant inviti, immo liberè ac libenter in iniquitate volutantur, & ab incredulitate atque à tenebris emergere nequaquam volunt, nequaquam solent, quamvis tanto exhortationum strepitu, tanta prædicatione sanctissimi Evangelii incitentur ad amplectendam Christi fidem, & ad ejurandam familiaritatem peccati. Nonne agnoscis mancipia peccati, & servos erroris, quos unum delectat Domini sui imperium, quos liberare nequit suis viribus nimium fractis misera & cœca voluntas? Aut nolunt converti ad verum & bonum; aut si volunt, ineptissime volunt.

Illud certissimum, posse eos converti, dum vivunt, nam libero Arbitrio quisque fruitur, & neminem ad peccatum rapit antecedens aliqua atque ineluctabilis necessitas. At æque certum est, eos nunquam suæ naturæ suique arbitrii viribus reapse à peccato exurgere, & veram fidem amplecti, & amare fontem omnis boni. Necessaria est illius gratia atque adjutorium, qui jam edixit: *Sine me nihil potestis facere. Et nemo potest ad me venire, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum*, Jo. 6. Et, *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos*, &c. Jo. 15. Deus autem, *cujus vult miseretur; & quem vult indurat.* Et *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*, Rom. 9. ut innumera alia tum sacrarum Literarum, tum sanctorum Patrum loca prætermit-

tam, quorum una vox est, non industriâ ac vigore voluntatis nostræ, bonos & salvos homines fieri, sed gratuitâ misericordiâ, & forti adjutorio Dei. Homini ergo peccatori, ut vincat peccati consuetudinem, & à peccato liberetur, non est sufficiens virtus & vis arbitrii voluntatisque propriæ; sed ex divino auxilio sufficientia nostra procedit. Deus verò, etsi omnibus pro loco & tempore talibus auxiliis adsit, ut si quis rectè iis velit uti, possit & peccata vitare, & ad salutem pervenire; non omnibus tamen validissima illa impertitur auxilia, quibus non ineluctabiliter, sed certissime, salvantur quicumque salvantur. Quamobrem si haberi impius assentator humanæ naturæ non vult Phereponus, agnoscat in sua comparatione necessariam opem divinæ gratiæ, aut à comparationibus abstineat, quæ rei propositæ minime respondent. Ille tamen pergit Lectoribus credulis imponere, hæc alia scribendo eâdem pag. 560. *Ex locutione tralatitia, qualis est servire peccato, non ita ratiocinandum, quasi ut captivus amisit libertatem corporis, quam recuperare nequit, dum vinctus est: sic qui servus est peccati, nunquam ejus dominationem excutere potest. Neque enim hominem captivum, catenisque vinctum, & carcere clausum hortatur quisquam, ut excussis catenis carcere exeat, & nisi faciat indignatur; quia omnes norunt, non esse hoc in ejus potestate.* Utique dominationem peccati excutere homo potest, sed non solo conatu suo, neque suis viribus id faciet (viribus quippe ad bonum se exuit semel, liberè & voluntariè peccando), sed quidem id faciet viribus divinæ gratiæ, quam Deus sufficientem omnibus præbet. Externis ergo, internisque gratiæ suæ vocibus vel unumquemque peccatorem Deus, etsi non momentis omnibus, nec influxu pari, identidem à peccato revocat, hortaturque ad bonum, & auxiliatur, ut velit bonum. Quod quis pareat: divino muneri, non suis viribus aut merito homines tribuant; quod alii resistant, eorum pertinaci voluntati in amanda iniquitate ac errore adscribendum est. Audi Apostolum ita scribentem 2. ad Tim. II. 25. 26. *Cum modestia corripientem eos, qui resistunt veritati, ne quando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem; & resipiscant à Diaboli laqueis, à quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.* Plurimum autem ab homine captivo, catenisque vincto, & carcere incluso, quem ad exeundum horteris, differt homo, catenis peccati illigatus, quem horteris ad virtutem; nam ille quanquam exire de carcere velit, non potest, quippe corpus illius alienâ voluntate adhuc detinetur, invitusque propterea servire servitutem, & carcerem non deserere cogitur. Habet velle, non habet posse. Peccatorem verò, quominus exeat ac liberetur, nihil aliud impedit (positâ Gratiâ Dei) nisi sua

ipsius voluntas. Ut morales istæ catenæ cadant, huic sufficit, ut velit; sed miser neglectâ voce repulsoque auxilio Dei, perstare vult inter catenas peccati, quarum delectatione tenetur, & quas odisse nescit. Jure ergo indignari Deus captivo huic potest, jure *Ira Dei manet super ipsum*, quòd is volentem liberare contemnat, quòd oblatum auxilium respuat, & ideo solùm in peccato perseveret, quòd peccatum amare pertinaciter velit, nolitque diligere bonum. Neque justitiæ deest ipsemet Deus, si non omnibus momentis solicitat, neque unicuique gratiam illam impertitur efficacem, quæ cor hominis, intactâ libertate Arbitrii, suavissime ad amorem boni certò convertit; nam homini, qui se liberè ac spontè servum fecit, & in carcerem se conclusit, injuriam non facit legitimus Dominus, si non omnem experitur artem, ut è carcere ac servitute eripiat. Dic ergo, peccatores ad instar hominis illius esse, qui legitimo domino liberè ac spontè posthabito, se alteri addicit, atque ab ejus latere, ab hujus ædibus ac hortis divertere amplius nescit. Eum quidem prior Dominus misericordiâ tactus officii debiti sæpe monet, sæpe minis, ac precibus, & ope oblata ad reditum urget, ac manum præbet, sæpe etiam & pericula & exitus ad fugam digito ostendit; & ut se placidissimum ac optimum dominum deprædicat & confirmat, ita & alterum sævissimum ac fallacissimum tyrannum prodit. Verùm homo infelix nunquam de proposito dimoveri se patitur, & aut aures avertit, aut hortanti fidem non habet, aut etiam contemtum & contumelias iterum ingerit; & cùm recipere se possit ad priorem dominum, alterius tamen delectatione, ac amore dulcissimæ catenæ tantùm tenetur, ut suum tyrannum nolit omnino deserere. Nonne homini ita agenti jure irascaris? Nunc pone, esse priori domino artes alias, quibus certissime, minimeque fallaci successu, & adhuc tamen sine violentia, perducere ad se rursus queat fugitivum servum; his autem artibus ipsum uti ad hunc potius, quàm illum servum sibi recuperandum: nonne vides, & misericordiam ejus in hunc esse laudandam, & nihilominus de illius justitia conqueri alterum non posse, quòd tam efficaci brachio, artibusque adeo certis, à carcere ac servitute ipsum prior dominus revocare noluerit? Ex his intellige [quantum tamen comparatio ferre potest] œconomiam, æquitatem, & clementiam Dei in distributione munerum, cœlestisque suæ gratiæ, sine qua nihil ad bonum valet liberum Arbitrium, & quacum omnia potest.

Atque his animadversis, liquebit etiam, quid Pherepono respondendum sit, in Librum de Corrept. & Gratia insurgenti pag. 618. Ani-

madverſ. Fruſtra ibi contendit novus Pelagii Hyperaſpiſtes, liberum Arbitrium ab Auguſtino auferri, eò quòd hic inquiat Cap 1. *In bono liber eſſe nullus poteſt, niſi fuerit liberatus*, &c. Arbitrii *libertatem*, ut millies diximus, retinet Peccator; ſed non retinet vires ad bonum volendum, atque faciendum. Pelagianus noſter vellet in homine peccatore indifferentiam primi hominis, & eaſdem ad operandum bonum & malum vires. At nos expediti, forteſque ſumus ad iniquitatis opera; infirmi & devincti ad opera juſtitiæ: quam infirmitatem, catenam, atque ſervitutem maximè peccato ſervientes in ſemetipſis ſentiunt. Potentiam ergo remotam, atque imperfectas vires habemus ad opera pietatis, non autem proximam atque perfectam; neque habituri ſumus, niſi nos liberaverit Deus, ſine quo nihil boni facere unquam poſſumus. Quare Auguſtinus Lib. 1. Cap. 22. Retract. aiebat: *In poteſtate hominis eſt, mutare in melius voluntatem, ſed ea poteſtas nulla eſt, niſi detur à Deo, de quo dictum eſt: Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri*, &c. Ac propterea in eodem Cap. 1. Lib. de Corrept. & Gratia idem Auguſtinus *confitendum eſſe* ait, *nos liberum Arbitrium & ad malum & ad bonum faciendum habere*, quia nulla nos præcedens neceſſitas ante electionem noſtram rapere poteſt ad bonum aut ad malum. *In bono autem liber* [hoc eſt, expeditus, robuſtus, & ſolutus] *eſſe nullus poteſt, niſi fuerit liberatus ab eo, qui dixit: Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis. Voluntas* enim, ut in Epiſt. olim 89. nunc 157. Cap. 2. inquit idem Auguſtinus, *tantò liberior, quantò ſanior; & tantò ſanior, quanto divinæ miſericordiæ gratiæque ſubjectior.* Ceterum neſcio quid ſibi velit Phereponus adjiciens, quaſi hæc ſit Auguſtini ſententia, homines *ante regenerationem nihil niſi mala facere, bona nulla poſſe; ſed facere mala volentes, & bona omittere nolentes.* Neque neceſſitate adacti, neque coacti homines ante Baptiſmum aut mala faciunt, aut bona omittunt; immo & bona quædam in genere morum facere tunc poſſunt cum generali adjutorio Dei, quanquam non *ut oportet* ea faciant, neque ad ſupranaturalem felicitatem conducere ea poſſint ſine ſpeciali gratia Dei.

Reliqua verò, quæ contra eumdem Librum de Corrept. & Gratia diſſerit idem Phereponus, aut ex iis opinionibus procedunt, quarum falsò Auguſtinum facit auctorem, aut ex impiis iis opinionibus, quas antea ipſe Phereponus adoptavit, Arminium ſecutus, ſive Socinum. Negat enim Deo ſcientiam futurorum contingentium, negat gratuitam atque infallibilem prædeſtinationem electorum. Præterea negat in homine neceſſitatem gratiæ ad bonum, ſed ejus utilitatem tantùm probat; negat originale peccatum; liberi autem Arbitrii vulnera infirmitatemque poſt Adamum non agnoſcit pro merito. Ad

hæc

hæc Augustino affingit non solùm ineluctabilis atque necessitantis gratiæ necessitatem, sed etiam sublati prorsus liberi Arbitrii enormem sententiam. Quid facias homini sine ullis frenis per divina Scripturarum mysteria & documenta excurrenti? Equidem meum non est, nec erit in tam angusto campo ostendere, quantum à mente divinarum Literarum aberret Phereponus in suis hisce opinionibus. Id jam præstitere contra alios Phereponos innumeri Scriptores. Quòd si Catholicorum dogmata nituntur hîc auctoritate divinæ Scripturæ, atque antiquissima Traditione; discendum illi fuerat, intellectum captivare in obsequium revelantis Dei, & argutiis temperare, & difficultates comprimere, quas humani ingenii aut temeritas, aut infirmitas excitare solent adversus exploratam Christi atque Apostolorum doctrinam, intellectu interdum difficilem. Accedit, quod in sententia quoque Augustini (si eam Catholicis oculis legas, & Catholica interpretatione exponas) utilis est correptio, utiles ac necessariæ ad Deum sunt preces: idque ex ipso Libro de Corrept. & Gratiâ patere potest. De nullius enim salute desperare unquam debemus, donec in ista vita fuerit; & cùm liberè nunc fiant, quæcumque ad æternam salutem aut perditionem fiunt, neque aliter à Deo ista præsciantur, quàm liberè facienda homini: hinc orationi, quam Deus misericors plerumque exaudit, & correptioni sua utilitas est, atque etiam necessitas. Quanquam verò correptionis & orationis fructum sanctus Augustinus sentiat esse tribuendum Dei gratiæ, attamen non negat ille, quin hominibus Deus tantam gratiam suppeditet identidem, qua proximè possint, si velint, divinâ misericordiâ vires præstante, proficere ex correptione, & oratione ad Deum fusâ. Totus ille est in ostendendo, nos de nostro gloriari non posse, sed gloriari in Domino debere. Beneficentiam Dei in omnes non negat ille. Catholica autem Ecclesia apertissime deprædicat veram ac sufficientem gratiam nulli à Deo negatam, ita ut ideo tantum in se beneficii divini fructum non experiantur, qui perduntur, nisi quia Deo vocanti atque auxilianti restiterunt, atque resistunt, causamque in se habeant, cur potentiori voce ac impulsu eos non excitet ac liberet Deus, & cur de se tantùm conqueri deinde debeant, quòd salutiferæ vocationi, & correptioni minime obtemperarint.

Ceterum illo argumento, quod anxios habet non rudes tantùm homines, sed ipsos interdum doctissimos & acutissimos viros, utitur etiam Phereponus in Augustinum, dum contendit pag. 618. ex istius sententia consequi, de futuris orandum non esse; *nam*, inquit, *Dei decreta erga electos executioni mandabuntur, sive ores, sive taceas. Ergo*

reprobos nihil fiet orationibus tuis. Ergo desine fata Dei flecti sperare precando. Iterum dicimus, & Pherepono denuntiamus, hallucinari ipsum, quòd æternam hominum aut prædestinationem aut reprobationem sibi fingat, ab Augustino & Catholicis omnibus ita sustineri, ut aut ad efformandum, aut ad complendum divinum decretum nihil rei habeat humana voluntas. At dogma apud Augustinum est, sine libera hominis voluntate, quæ peccatum ante eligat, ac prævideatur eligere, neminem à Deo reprobari. Rursus etsi sine nobis, & ex mera sua misericordia, non autem ex meritis nostris, nos prædestinarit Deus, attamen sine consensu nostræ voluntatis, atque adeo ipsa repugnante, compleri divinum illud decretum nequit. Voluntates ergo nostræ, licèt in tempore positæ, in œconomia tamen æterni consilii locum habent, sive mavis dicere, habuerunt. Et præsentia Deo jam ab æterno fuerunt, ac sunt, quæ voluntas nostra identidem facit, & factura est. Ergo non frustra orationes instituuntur in Ecclesia de futuris. Electorum voluntas, dum in via est, potest velle malum, & quandoque etiam vult, quanquam in fine invincibiliter, & liberâ electione, bonum sit amplexura. Reproborum rursus voluntates bonum velle semper possunt, dum in corpore versantur, & quandoque etiam eligunt, quanquam usque in finem culpâ suâ non sint in bono perseveraturæ. Divina autem scientia ab æterno prævidens, ac divina voluntas ab æterno volens, aut permittens, contingentiam ac libertatem in tempore non adimunt animis ratione utentibus. Orationibus ergo, & correptionibus nostris fit, ut æternum Dei decretum, atque præscientia suum consequatur complementum, dum & electi ad bonum illud incitantur, quod eis per adjutorium suæ gratiæ destinavit Deus, & quod sine concursu libero voluntatis eorum perfici non potest; & reprobi nihil inde proficientes, habent quod suæ pertinacissimæ voluntati exprobrare possint, quæ contemtis correptionibus & adhortationibus, in nequitiam liberè ferri voluit, & à nequitia exurgere liberè noluit.

Audi sanctum Thomam 2. 2. Quæst. 83. Art. 2. Postquam dixit, *ita inducendam esse orationis utilitatem, ut neque rebus humanis divina providentia subjectis necessitatem imponamus, neque etiam divinam dispositionem mutabilem æstimemus*, hæc alia subdit: *Considerandum est, quod ex divinâ Providentiâ non solùm disponitur, qui effectus fiant, sed etiam ex quibus causis, & quo ordine proveniant. Inter alias autem causas sunt etiam quorumdam causæ actus humani: unde oportet, homines agere aliqua, non ut per suos actus divinam dispositionem immutent, sed ut per actus suos impleant quosdam effectus secundùm ordinem à Deo dispositum*, &c. Quanquam ve-

rò neque orationes, neque correptiones ex inscrutabili, sed justo Dei consilio, profuturæ sint reprobis, ita ut cum perseverantiæ dono è vivis decedant; attamen Ecclesia Dei non desinit orare pro omnibus, & unumquemque ad orationem solicitat, obtemperans Christi præceptis. Nequaquam enim noti sunt, quos Deus secundùm propositum vocavit, & quos secundùm justitiam damnandos præscivit. Propterea inquit sanctus Augustinus in eodem Lib. de Corrept. & Gratia Cap. 15. *Ad nos, qui nescimus, quisnam sit filius pacis, aut non sit, pertinet nullum exceptum facere, nullumque discernere; sed velle omnes salvos fieri, quibus prædicamus hanc pacem.* Idem verò Augustinus in eodem libro agnoscit voluntatem nostram, dum incitatur per correptiones & adhortationes, liberè posse recedere ab iniquitate, & iniquitatem fugere, & orandum ei esse Deum, ut facultatem viresque bene agendi in tempore conferat, atque illud impleat, quod ipse ab æterno jam statuit atque præscivit. Nostrum quippe operari in tempore, etsi ab æterno, semperque, præsens Deo fuerit, attamen non desiit esse (quod est ad nos) aliquid futurum, & liberè à liberis hominibus faciendum. Neque Deus, nisi voluntatis nostræ consensus accederet, nos bene acturos prævidere potuit, quanquam nos gratiâ suâ præcurrente, & nostrâ voluntate libero assensu consentiente, bene simus acturi, & ipse facturus sit, ut nos liberè consentiamus gratiæ suæ. Sed nos Deum metimur [ut hoc iterum commemorem] humanis ideis, & ejus æternitatem, atque æternam præscientiam concipimus, tanquam cognitionem, quæ per infinitos annos operationem nostram præcesserit, cùm tamen in Dei præsentia æternitas unum sit punctum omnia complectens, quæ nobis triplici sub idea apparent, nunc præterita, nunc præsentia, & nunc futura. Vide Augustinum Lib. 2. Quæst. ad Simplicianum, ubi non *præscientiam futurorum*, sed *scientiam* in Deo ponit, quanquam respectu ad nos habito rerum futurarum cognitio *Præscientia* in Deo soleat appellari. Quamobrem & bonum semper nobis agendum est, & improbitas evitanda, & fideliter Deo serviendum, & spes collocanda in immensa illius misericordia ac bonitate, neque nimis anxiè investiganda est profunda illa Prædestinationis abyssus, quæ Apostolo ipsi incomprehensibilis videbatur. Neque enim minus certum est, prædestinationem nostram non è prævisis meritis nostris, sed ex misericordia Dei, & reprobationem contrà è sola præcognita iniquitate nostra, ab æterno fuisse in mente Dei: quàm certum est voluntatem nostram in tempore positam nullâ essentiali necessitate præviâ ferri in bonum, aut in malum; & contingenter operari, sive bonum, Deo adjuvante, sive malum concupiscentia vincente; &

nos, dum adulti rationis usum habeamus, non posse aut damnari sine libera electione mali, aut salvari sine libera electione boni, ad quam prævia & cooperans gratia Dei necessaria est.

CAPUT NONUM.

Sententia de descensu Christi ad Inferos ad fidem spectans à Pherepono improbata. Quid hîc certò credendum, quid sit dubium. Psalmi XV. locus à sancto Petro laudatus Catholicorum sententiam probat. Phereponus eum Psalmi locum absonè interpretatus. Davidis verba ad unum Christum referenda. Vox Hebraica Scchol *Inferos etiam, & loca animarum post corporis mortem significat. Talem ejus esse sensum in Psalmo laudato vox Græca* Hades *à sancto Luca adhibita evincit. Alia argumenta in hanc rem. Sententia Hebræorum de infernis animarum sedibus, &* Scchol, *eodem sensu ab Interprete Syriaco usurpata.*

AD alia nunc transeamus. Dixerat Augustinus in Epist. 164. aliàs 99. *Dominum carne mortificatum venisse in infernum*, idque evicerat verbis Psalmi XV. 10. & Petri in Actibus Apostolorum. *Quis ergo*, tum subdit, *nisi infidelis, negaverit fuisse apud inferos Christum?* Ad hæc Phereponus: *Vel hinc intelligere licet, quam periculosum sit, Scripturam velle interpretari, si necessariis subsidiis destitutus sis; primum enim in ea invenitur, quod non est, deinde acerbè damnantur, qui ea melius intelligunt.* Tandem Augustinum carpit, quòd existimarit, Christi animam in locum suppliciorum descendisse, dum corpus ejus in sepulcro jaceret, simulque illos impietatis arguerit, qui aliter sentirent. Eadem repetit Phereponus ad Epistolam 187. olim 57. In notis verò ad Cap. V. §. 2. Lib. de Fide & Symbolo ait à Symbolo Ecclesiæ Africanæ, ut & à Romano, aliisque abfuisse caput *de descensu ad inferos, quod tamen postea temere conjunctum est.* Non uni ergo Augustino infensus est hac de causa Phereponus, quòd ille inferos in Psalmo, & Actuum loco, memoratos acceperit pro loco, in quo animæ damnatorum hominum pœnas luunt, sed reliquis ferè Patribus irascitur & Scriptoribus Ecclesiasticis, immo universæ Catholicæ Ecclesiæ, quæ credit, & in Symbolo à tot seculis profitetur descensum Christi ad

Inferos. Ego quàm brevissimè potero Ecclesiam Catholicam potius, quàm Augustinum, à confidenti censura Phereponi vindicare conabor.

Primò igitur statuendum est, id tantummodo inter Catholicos constare ac ratum esse, videlicet Christum post mortem descendisse ad Inferos; & nomine *Inferorum* significata diversa quædam loca, quò omnes hominum vitâ functorum animæ è corpore solutæ olim deferebantur pro variis meritis. Suus erat locus justis, Christi adventum & resurrectionem expectantibus. Elysios Campos similem locum Ethnici appellabant. Suus improbis, qui & adhuc durat, atque æternùm durabit. Orcus, Tartarus, aliaque nomina eî tribuebantur ab eisdem Ethnicis. Ad priorem superioremque infernum, in quo Patrum atque justorum animæ detinebantur, sententia communis est, animam Christi se contulisse. Utrum etiam ad inferiorem infernum, seu ad impiorum loca penetrarit, & ad reliqua inferorum ergastula, quidve ibi egerit, non æque patet, & magna inter ipsos sanctos Patres, nedum inter Theologos recentiores, dissensio occurrit. Quod igitur ad Augustinum attinet, ille sententiam Ecclesiæ de Christi descensu ad inferos sectatus fuit, certamque habuit, & à solis infidelibus negari posse ait. In reliquis de Christi descensu ad inferos, negandum non est, quin diu fluctuarit mens Augustini. At non omnia, quæ ad hunc Symboli Articulum referuntur, ad ipsam fidem spectant. Pherepomus censere videtur, inferos ab ipso accipi pro loco duntaxat damnatorum. Verùm agnovit etiam vir sanctus, inter inferos sinum Abrahæ, quo piorum animæ antè Christum è corporeis nexibus expeditæ migrabant. Inquit enim Lib. XX. Cap. 15. de Civ. Dei. *Non absurde credi videtur, antiquos etiam sanctos, qui venturi Christi tenuerunt fidem, locis quidem à tormentis impiorum remotissimis, sed apud inferos fuisse, donec eos inde sanguis Christi, & ad ea loca descensus erueret.* In enarratione etiam in Psalmum 85. idem Augustinus *duo inferna* statuit, *quorum in uno quieverunt animæ justorum, in altero torquentur animæ impiorum.*

Itaque ostendendum restat revera Christum ad aliquos *inferos* descendisse, quod ab Ecclesia Catholica non minus, quàm ab Augustino, tanquam certissimum affirmatur, à Pherepono autem tanquam falsum negatur. In Actibus Apostolorum Cap. 2. v. 24. Petrus exponit Christi resurrectionem, eamque à Davide prædictam inquit iis Psalmi XV. verbis: *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* His potissimum verbis innititur Ecclesiæ fides, dum Christum ad inferos descendisse, atque inde etiam surrexisse tradit. Pherepomus verò aliter lo-

cum illius Psalmi interpretatur, & pro *inferno* contendit *sepulchrum* esse intelligendum; ita enim significat apud Hebræos vocabulum שאול *Scebol*, quo usus est eo in loco David. Habet ille in hac sententia concordes, immo Magistros, nonnullos è Novatoribus, quorum eruditio jam eò pervenit, ut pleraque Christianæ Ecclesiæ dogmata, licèt antiquissimâ Traditione Patrum jamdiu sacrata, arrodat, in dubium revocet, & levibus de causis explodat. *Ante omnia*, inquit Phereponus, *statuendum est, Petrum non quæsivisse in loco Psalmi id quod minimè est; ideoque ex loco Psalta intelligendus Petrus, æque ac Psaltes ex sermone Petri; nec ullus est inter eos dissensus, quamvis cum Augustino nullo modo sentiant.* Conditionem accipimus, quam exhibet Phereponus; nihil enim apud nos certius est, quàm sanctum Petrum à Psalte dissentire non potuisse, ipsumque ab omni errore immunem fuisse in Psalmi loco interpretando. Sed uti certum est, nullum inter Davidem, seu Psalten, & Petrum esse dissensum, ita quoque exploratum habemus, mentem Petri ac Davidis perspectissimam divinitùs esse debuisse Actuum Scriptori Lucæ, adeò ut ne iste quidem falli in ea enarratione potuerit. Videamus igitur, quid David, quid Petrus, quid Lucas habeant. Verba Psaltæ in Hebraico Codice ita se habere scribit Phereponus. *Non relinques animam meam sepulcro* (לשאול) *nec patieris sanctum tuum videre corruptionem.* Nunc notionem hujus vocabuli Hebraici dissimulemus, audituri prius, quid hæc omnia Pherepono docente significent. *Liquet*, ait ille dictatoria voce, *hoc velle Psalten, sensu tralatitio, Deum non passurum ut occideretur, nam* relinquere sepulcro, *aut* pati videre corruptionem, *est sincere vulneratum quempiam, aut male affectum mori. Hac tamen verba, sensu proprio, melius in Christum quadrant, quem Deus passus non est in sepulcro diu jacere, neque in eo corrumpi.*

Malè Phereponum non habeat, si dicamus, non solùm ipsum & Petro Apostolo doctiorem, & Judæis ipsis Petri auditoribus prospicaciorem velle videri; sed etiam velle nobis exhibere Petrum linguæ Hebraicæ non satis peritum, & Judæis imponentem, & ipsos Judæos tam suarum rerum ignaros, ut sibi paterentur illudi. Si enim ea verba secundùm Davidis mentem significabant, non permissurum Deum, ut ipse David vulneratus, aut malè affectus moreretur: quàm concinne quæso ad Christum illa referebat Petrus? Christus mille plagis & contumeliis affectus necatus fuerat, & sepulcro datus. Num ergo persuadere auditoribus suis potuisset Petrus, hæc de Christo necato dici, quæ Davidi à morte liberando, & nondum in sepulcrum illato competebant? Quando ipse Petrus instabat, Christum inquiens è mortuis surrexisse, idque à Psalte iis

verbis prædictum: infideles ac pervicaces Judæi, quos tunc alloquebatur Petrus, continuò respondere poterant, si eis cor & scientia Phereponi fuisset: diversum planè aliumque esse eorum verborum sensum, & nihil facere cum resurrectione Christi. Liquebat enim Hebraicæ linguæ vel leviter peritis (si Pherepono credimus) non de mortuo aliquo suscitando, sed de vivo à morte servando locutum fuisse sanctum Regem, idque propriè illum locum sonare, quanquam tralatitiis verbis conceptum. Quid ad hæc Petrus? Frustra se contorsisset, arbitror; nihilque profuisset eum Pherepono dicere, ea verba *melius in Christum, sensu proprio, quadrare, quem Deus passus non est in sepulcro diu jacere, neque in eo corrumpi*. Nam primò negare potuissent, hæc metaphorica esse; atque ita explicassent eadem verba: *Quoniam non sines animam meam* descendere, venire [quæ verba suppleri non immeritò possunt] *in sepulcrum* לשאול *lisciol, non dabis sanctum tuum videre foveam*. Quæ phrases proprio, non tralatitio sensu, etiam in Davidem non moriturum quadrassent. Tum subdere poterant, etiamsi hæc metaphorica essent, nihil tamen aliud sonare, quàm quod Phereponus censet, nempe, non permissurum Deum, ut aliquis moreretur, & sepulcro traderetur: quæ nullo pacto conveniunt in Servatorem nostrum. Ac proinde Petrum arguissent, atque irrisissent, quasi in suam rem divinis abuteretur Scripturis, & verba neque fortuitò, neque consultò congruentia in suam sententiam contorqueret.

At absit ab Apostolo tanta ignominia, tanta suæ linguæ inscitia, quibus notis ipsum Phereponus incaute aspergit. Ea erant Davidis in illo Psalmo verba, quæ unicum germanum sensum haberent in ipsius etiam Davidis mente, & hic sensus uni Christo seu Messiæ poterat ac debebat accommodari. Audiamus Apostolum ipsum de Jesu loquentem. *Quem*, inquit, *Deus suscitavit, solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat, teneri illum ab eo. David enim dicit in eum: Providebam &c. Quoniam non derelinques &c.* Tum ostensurus hæc de uno Christo prædicta fuisse, ita loqui pergit. *Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos, de Patriarcha David, quoniam defunctus est, & sepultus, & sepulcrum ejus est apud nos usque in hodiernum diem. Propheta igitur cùm esset &c. Providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem*, &c. Hic meridiano sole clarius est, Petrum pro confesso atque explorato apud omnes Judæos sumere, ea Davidis verba unice significare, quempiam verè jam mortuum ad vitam postea revocandum, ejusque carnem in sepulcro non esse corrumpendam. Evidens erat, Davidem è vita concessisse, ejusque cadaver in tumulo ceterorum more fuisse in tabem resolu-

rum, cujus rei testis adhuc erat superstes illius tumulus. Quare non de se Propheta locutus fuerat, sed quidem de Messia, quem Apostoli omnes aliique fideles è mortuis resurrexisse compertum habebant. Ac propterea quis non videat, quàm longè à Petri mente Phereponus abeat, & quàm temerè verba Psalmi interpretetur?

Sed optimos Auctores suæ in interpretanda Scriptura consuetudinis Phereponus fortasse laudabit. Theodorum videlicet Mopsuestenum, quem in Collat. IV. Patres Concilii Constantinopolitani II. idcirco etiam diris devoverunt, quod hunc eundem Psalmi locum, aliaque de Christo prænuntiata argutis interpretationibus alio referri posse doceret. Hugonem Grotium adferre etiam poterit, virum alioqui eruditissimum (ut nihil de Socinianis Scriptoribus dicam), cujus ea fuit sententia, universis de Christo Propheriis duplicem inesse sensum, quorum alter & primarius ad Historiam temporis, quo Prophetæ vixerunt, alter & secundarius ad Christum sit referendus. Quæ opinio, quia nullo discrimine Prophetias omnes complectitur Christo accommodatas, quàm absurda sit, & quàm male se regat, vel ex hoc loco liquere potest, ut pluribus aliis parcam. Ita enim Davidis Prophetiam in Christum è mortuis suscitatum convenire Petrus ait, ut nullo pacto ad Historiam Regii Prophetæ referri posse pro re evidenti statuat. Quis autem Petro cum Davide consensus, ubi eisdem verbis unam rem iste, alteram ille penitùs diversam significare volunt? Quis Judæorum tunc non potuit frustrari rationem Apostoli, si eo tempore aut obtinuisset, aut succurrisset interpretatio Phereponi? Quis adduci ad Christum, cujus resurrectionem à mortuis per adeo dubias, incertas, facileque eludendas Prophetias Apostolus Petrus probare conabatur? Et tamen ex ipsis Judæis tria millia ad Christum eo die conversa fuere, tantam vim habuere Petri argumenta ex ipsis Psalmorum verbis petita. Sed ultrà non juvat urgere consectaria & incommoda temerariæ istius sententiæ; nos enim vocat altera quæstionis nostræ pars.

Stat igitur, locum illum Psaltæ ad Christum mortuum esse referendum, cujus animam Deus derelicturus non erat in inferno. At Phereponus unà cum aliis Novatoribus pro *in inferno* contendit vertendum esse *in sepulcro*; vox enim שאול *Scehol*, perpetuo linguæ Hebraicæ usu, significat *sepulcrum*. Catholici contrà retinendam hìc esse *inferni* vocem persuasum habent, qua hìc non sepulcrum, sed sedes & loca hominum vità functorum significantur, sive isti in Abrahæ sinu, hoc est in requie, fuerint, sive in gehenna, hoc est in pœnis. Vocabulum autem שאול *Scehol* non negamus, quin pro *sepulcro* seu loco humatorum corporum, sæpè accipiendum sit in sacris Libris antiquæ

antiquæ legis; ſed per illud etiam ſignificari dicimus inferna illa loca, & ſedes, quò mortuorum animæ deferebantur, Chriſti adventum, & poſtremum ſeculi judicium expectaturæ. Conſentire in hanc rem mihi videtur & ipſe Phereponus, cui vox iſta ſignificat non ſolùm *ſepulcrum*, ſed etiam ***locum aliquem ſub terræ ſuperficie, aut certè ſtatum ac conditionem mortuorum, quæcumque ſit***, quamvis ipſe ſtatim addat, ***nunquam locum peculiarem malorum ſuppliciis attributum*** per eam deſignari, qua de re nunc diſputare nolumus. Certè *Scehol* indefinita quædam vox eſt, & loca ſubterranea deſignat, atque adeò mortuorum ſtatum, atque ergaſtula. Quare non tam eruditè quàm prudenter illos feciſſe reor, qui eam vocem Latine reddentes, potius quàm *ſepulcrum*, ſemper *inferos* aut *infernum* tranſtulere voces indefinitas; has enim poſtea explicare liberum erat aut pro corporum, aut pro animarum ſede poſt diſceſſum è vita, prout Scripturæ ſenſus, rerumque contextus, & alia argumenta ab Interprete poſcerent. Nam cur exempli gratiâ Gen. XXXVII. v. 35. ubi Jacob dicit: *Deſcendam ad filium meum lugens in Scehol*, hanc vocem vertas in *ſepulcrum*? Putabat Jacob filium ſuum mortuum, & à feris devoratum, ſepulcro caruiſſe. Non igitur ad illum ſepultum ſe eſſe deſcenſurum, ſuaque oſſa cum filii oſſibus ſe eſſe compoſiturum ſperabat, cùm oſſa illius nullo ſepulcro condita arbitraretur. Inquit ergo Jacob: *Deſcendam ad filium meum lugens in infernum*, ut poſt Græcam vulgata verſio habet, hoc eſt, eum in locum, quò hominum animi à corpore ſoluti abeunt, & quò non dubitabat pater, quin ſuus filius ſe præceſſiſſet.

Nunc quæramus, an *Scehol* in laudato Pſalmo XV. v. 10. accipi debeat pro corporum ſepulcro, an pro animarum poſt mortem ergaſtulo. Poſtremam ſignificationem eſſe præferendam, totius Chriſtianæ Antiquitatis conſenſus ſuadet, & clamat. Juſtinus, Irenæus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Euſebius, Athanaſius, Baſilius, Niſſenus, Nazianzenus, Epiphanius, Chryſoſtomus, Cyrillus Hieroſolymitanus, & alii è Græcis innumeri. Tum Tertullianus, Hilarius, Ambroſius, Hieronymus, Rufinus, Auguſtinus, & alii inter Latinos quamplurimi, tum ipſa Concilia, & Symbola ab omnibus Catholicis, immo Chriſtianis omnibus recepta, Chriſti deſcenſum ad inferna animarum domicilia crediderunt, & per ſecula XVI. prædicarunt, & ex hoc potiſſimum loco intellexerunt. Negantes verò talem ſententiam, Hæreticis atque infidelibus omnium ore adjuncti fuere. Tanta, tamque vetuſta Patrum & Chriſtianorum Traditio atque conſenſio, non id ſolùm roboris habet, ut Catholicum quemlibet ſuæ profeſſionis conſcium ita ſentire jam cogat, ſed ipſos etiam

Traditionis & vetustatis nuperos contemtores impudentiæ, ac temeritatis arguit, quòd aliter audeant affirmare. Nam cùm inter Novatores sincerissimi fateantur, significationem vocis *Scehol* ambiguam esse, & designari per illam statum quoque & sedes spirituum humanorum post corporis mortem: certè nullam ipsi adferunt urgentem rationem, quare in Psalmo XV. vox illa significare non possit id quod Ecclesia Catholica omnium temporum censuit. Rursus cùm apud omnes æquos rerum æstimatores verisimile sit, antiquissimos Ecclesiæ Patres eam non suo marte procudisse opinionem, sed exposuisse, qualem ab aliis Majoribus, atque adeo ab ipsis Apostolis, veluti per manus acceperant; quis non videat, potiori jure antiquis illis testibus rem adeo disertè affirmantibus, quàm novitiis hisce Criticis sine ratione valida negantibus, habendam esse fidem? Accedit, quod ex iis etiam vetustis Auctoribus tres saltem Hebræam calluere Linguam, Origenes, Hieronymus, & Epiphanius, & cum sui æqualibus Rabbinis versati, notionem vocis *Scehol* ignorasse censendi non sunt. In re autem à nostris temporibus adeò remota, cùm de notione vocis agatur, quæ ab hominum usu & arbitrio pendet, exigit prudentia, ut vetustioribus potius eruditis, quàm recentioribus credamus.

Quod tamen omnem dubitationis causam auferre potest, ac debet, est ipsa sancti Lucæ narratio in Act. Apostolorum Cap. 2. v. 27. Verba Psalmi Græce reddita sic ille exhibet: ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. *Quoniam non derelinques animam meam in Hadu, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Pro εἰς ᾅδου, LXX. Interpretes, quorum versionem Lucas usurpasse videtur, habent εἰς ᾅδην, *in Haden.* Quid autem sit ᾅδης, quidque eo vocabulo apud Græcos omnes significaretur, inter ejus linguæ peritos constare facilè potest. Nativâ sua significatione *Plutonem* designabat. Homerus Iliad. O. Ζεὺς, καὶ ἐγὼ, τρίτατος δ' Ἀΐδης ἐνέροισιν ἀνάσσων. *Jupiter, & ego, tertius autem Pluto inferis imperans.* Quandoquidem in Plutonis ditione subterranea quæque loca esse credebantur, hinc *Hades* inferna ipsa loca appellata sunt, quò Ethnici mortuorum animas illabi putabant, Judæis & Christianis in ea sententia concordes. Itaque εἰς ᾅδου [quod in citato Cap. Act. legitur] nihil aliud est, quàm *in domo Hadis*, seu *Plutonis*, subintelligendo δόμον, seu οἶκον, pro ἐν οἴκῳ ᾅδου, ut ex aliis exemplis confirmari potest. Idem Homerus Odyss. K. ἱκέσθαι εἰς Ἀΐδαο δόμους, καὶ ἐπαινῆς Περσεφονείης, *Venire in Plutonis domum, & tenebricosa Proserpina.* *Domus Plutonis*, seu *Inferni*, pro Græcorum more non *sepulcrum*, sed *inferos* significat, hoc est geminas illas subterraneas sedes, quibus, uti diximus, animæ è corporeis nexibus

expeditæ claudebantur, quietis loca piis, pœnarum verò impiis. Proinde constans regula est, usitatissimam & communem olim ejus nominis *Hades* vim *Inferos* sonasse, qualem nos descripsimus, aliasque interpretationes aut paucis fuisse, aut nulli cognitas, sive usurpatas. Quibus constitutis, jam qui se Christianos dicunt, ac in eo Psalmi loco vocem *Scehol* pro *sepulcro* protervè accipiunt, nihil minus facere mihi videntur, quàm Lucam, Scriptorem divino afflatu procul dubio plenum, ignorantiæ atque inconsiderantiæ arguere, suamque Criticam eruditionem scientiæ ac judicio Apostolorum præponere. Aut enim perspecta Lucæ non fuit notio vocabuli *Scehol* & *Hades*: & tunc ex opinione Novatorum consequitur, hîc eum suam eruditionem, & scientiam, immo divinum Spiritum defecisse; siquidem, si istis credimus, *Scehol sepulcrum* tantummodo significat, *Hades* verò pro *Inferis* perpetuo Linguæ Græcæ usu accipitur. Sin autem Lucas novit, *Scehol* significare sepulcrum, quomodo ab inconsiderantiæ nota liberari vir θεόπνευστος potest, qui cùm facile per dictionem Græcam τάφος, hoc est *sepulcrum*, aut per alias Græcis usitatas voces, reddere posset Hebraicum *Scehol*, tamen usurpare voluit vocem ᾅδης, quæ rem aliam à *sepulcro* designat? Nonne hoc erat certissimum errandi fundamentum præbere Græcis Lectoribus, qui Hebraica ignorantes, vocem *Hades* pro suo more interpretaturi fuissent? Quod si Patres in ea interpretatione errarunt [uti Novatores affirmare audent]; nonne in Lucam resilit culpa, qui aliis tam facilè poterat debebatque sese explicare verbis, dum Græcos homines erudiendos susceperat?

Verùm, inquit Phereponus, *Græci Interpretes, qui LXX. dicuntur, Gentilibus non una in re sese attemperarunt, & Lucas versioni Græcæ adsuetus, & scribens in gratiam Græcorum, adhibuit locutiones LXX. Interpretum.* Quasi, si vera sunt, quæ de hac quæstione Phereponus habet, minus errarit sanctus Lucas, quàm Græci Interpretes. Si istorum versio in eo loco Psalmi *incommoda* erat [quo honesto vocabulo Phereponus infidelem ac ineptam significare, ut arbitror, voluit]: quam fidem ampliùs ac venerationem debebimus Lucæ, sine judicio incommodam nobis ac falsam interpretationem obtrudenti, & præbenti certam nobis ansam erroris? Talia incommoda, talia absurda atque consectaria manifestè devorare coguntur Novatores, quoties nihil sibi religioni ducunt, aliter atque Ecclesia Catholica & sancti Patres, illum Psalmi & Actorum locum explicare. Quodnam verò nomen istos manet, qui tam malè consulunt divinorum Auctorum dignitati ac fidei, ut ingeniorum suorum libidini & eruditioni, ambitiose non minus quàm incaute, satisfaciant? At à Christiano Interprete

tantum crimen absit. Nisi Lucam errantem velimus, nuperam hanc interpretationem abjicere, erroris que accusare necesse est. Dissentire inter se atque errare non possunt Psaltes, Petrus & Lucas. *Scehol* significare *Inferos* potest, seu animarum post corporis mortem subterraneas sedes. Manifeste pro *Inferis* idem vocabulum sanctus Lucas accipit. Ergo quin illic *Inferi* tantùm designentur, nullus Christianorum negare potest, ac debet.

Et ista quidem ea sunt, ut vincant Christiani hominis animum. Cùm tamen argumentum hoc, ut Logici aiunt, sit à posteriori, vincere quidem Christianorum omnium animos debet, rem tamen nonnullis etiam Christianis persuadere fortasse non valet. Certe non continuò persuadebit incredulis atque gentilibus. Quamobrem hos quoque appellamus, judicesque in medio statuimus; certum quippe est nobis, ipsos quoque in nostram sententiam, si æquos se præbeant, esse concessuros. In laudato Psalmo Catholici *Inferos*, Hæretici quidam *Sepulcrum* significari contendunt. Quid habent postremi, quo suam opinionem firment? Nihil profectò solidi; quamvis enim *Scehol* pro *Sepulcro* sæpe in sacris Literis accipiatur, negare tamen non audent, quin mortuorum etiam statum ac loca aliquando significat, & sæpe significare possit. Tum nullum adferunt vetustum Scriptorem suæ in hoc Psalmo interpretationis vindicem ac testem, qui *Sepulcrum* potius, quàm *Inferna animorum à corpore solutorum loca*, hîc moneat esse accipiendum. Quid nos contra? Cùm hîc de Linguæ tamdiu obsoletæ ac mortuæ vocabulis agatur, eorumque vim ac notionem veteres magis Hebrææ Linguæ peritos, quàm recentiores, intellexisse credendi sint, iique potissimum, qui florente adhuc Hebræorum Republica vixerunt: nemo non videt, eam esse præferendam sententiam, quæ antiquissimis hisce testibus nitatur. At nos Catholici præter quosdam veteres Patres, Hebraicæ Linguæ deditos, antiquisque Rabbinis in eo studio usos, Lucam ipsum omnium vetustissimum damus, qui in hoc ipsomet laudati Psalmi loco *Inferos*, non autem *Sepulcrum*, vocabulum *Scehol* interpretatur, dum per vocem *ᾅδης* illud reddit, quæ, sicuti vidimus, *Inferos* constanter pro Græcorum more significabat. Numquid verò in Lucam erroris suspicio cadat? Ab omni verisimilitudine id prorsus abhorret. Non hîc Græcam, uti appellatur, LXX. Versionem aut laudare aut tueri est animus. Lucam tuemur, non ipsam versionem; nam cùm illam in hoc loco suam fecerit Lucas, necessarium est, aut saltem verisimillimum, eam ibi recte expressisse vim vocabuli Hebraici, mentemque Prophetæ; non enim aliter ejus ope sanctus Lucas usus fuisset. Apostoli

quoque eamdem sæpe versionem usurparunt; quod facientes, ineptum sit suspicari, eos nesciisse, an Græca Hebraicis verè consentirent. Hebræi erant, suæque Linguæ satis periti. Ubi à Codicibus Hebraicis Græca dissonabant, ignorare isti non poterant; sique non ignorabant, quis eos versionem pravam adhuc obtrusisse vel suspicetur? Innumeri tunc erant, qui fraudem hanc, uti Linguæ utriusque periti, potuissent, & uti Christianorum acerbissimi hostes, voluissent aperire. Aut numquid, ut se Græcis attemperarent, errores sibi notos, errorumque causas disseminare voluisse putandi sunt?

Idem de Luca dicendum atque sentiendum. Ut ut Literis Hebraicis ille operam dederit, profectò nunquam verisimile est, ipsum adeo in illis hospitem fuisse, ut infidam versionem potuerit volueritque usurpare. Acta Apost. memoriæ mandabat, idque Pauli ipsius, ut quidam tradunt, consilio ac jussu. Individuus ejusdem Apostoli comes diu fuit, versatusque est cum aliis Apostolis, ac viris utriusque Linguæ gnaris; ab Apostolis, ac ab ipso Petro audire potuit verba in concione Hierosolymitana olim pronuntiata. Qui fieri potuit, ut ille neminem unquam interrogarit, nemo illum monuerit de infida eo in loco versione Græcorum? Nemo id credat, & de Libro, quem Lucas, & Apostoli, & Apololici viri, ad certam Christianorum eruditionem relicturi erant, & de Scriptore, qui in exordio Evangelii sui profitetur, se nihil scribere, quod *à principio diligenter assecutus* non fuerit, *sicut ei tradiderunt, qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis.* Accedit, quod Paulus resurrectionem Christi confirmaturus, laudare & ipse solebat Psalmum XV. Uti enim testis est idem Lucas Act. Apost. XIII. 34. ita Apostolus aiebat: *Quod autem* [Deus] *suscitavit eum* [Christum] *à mortuis, ampliùs jam non reversurum in corruptionem, ita dixit &c. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. David enim, &c. volunluntate Dei dormivit, & appositus est ad patres suos, & vidit corruptionem. Quem verò Deus suscitavit à mortuis, non vidit corruptionem.* Hîc Apostolus priorem partem versiculi prætermittit, in qua *Hadis*, seu *Scehol* mentio habetur. Attamen hinc liquere potest, tritum ore Apostolorum eum Psalmi versiculum fuisse ad evidenter ostendendam Christi resurrectionem è mortuis, & Paulum etiam eo loco secundùm LXX. versionem uti consuevisse, cùm Hebræos Hellenistas alloquebatur, quales erant habitantes Antiochiæ Pisidiæ, ad quos fuit memoratus à Luca Pauli sermo. Quare nihil verisimilius, quàm quod Lucas illius loci sensum probe perspectum habuerit, atque intellexerit vim eorum verborum tum in Græcis

tum in Hebraicis Codicibus. Non video autem, quî cum recti judicii legibus eorum opinio componi possit, qui Apostolos à perversa ac falsa versione abstinere consultò noluisse aiunt, ut sese Græcis ad eam assuetis attemperarent. Quasi non idem sit ac dicere, Apostolos consultò voluisse auditores suos in pristinis erroribus confirmare, aut novis imbuere. Postremò quicquid possit inconsultum adversariorum bellum adversus eruditionem ac judicium sancti Lucæ, nihil aliud sibi spondere potest, quàm quòd ille non satis Hebræam Linguam calluerit, aut vim vocabuli *Scehol* assecutus non fuerit: quæ tamen omnia veri nunquam videbuntur similia. At quando hoc etiam obtinerent, num obtinere etiam poterunt, Lucam ignorasse vim vocabuli *Hades*, eique Græcæ Linguæ scientiam præripient? Id quidem non audeant. Verum id satis est nobis, & satis futurum est cuicumque judici æquo. Namcùm Lucas *Christi animam non relictam in Hade* affirmet, quæ verba Græce peritis sonant, Christi animam è corpore solutam ad *Inferos* migrasse, ibique diu non permansisse: semper restat, Lucam id credidisse, ac tradidisse, quod nos credimus, & universa semper Ecclesia tradidit. Quod, inquam, Lucas ea de re didicerat ab Apostolis, Græca illius verba plane significant, quæ ipse procul dubio intelligebat; & quanquam non constaret, Scriptori huic sat cognita fuisse Hebraica Psaltes verba, id unum sequeretur, Lucam in eo Psalmi loco rem inutiliter quæsivisse, ac invenisse, quæ illic non erat, sed quam tamen ipse aliunde certam hauserat, atque alte animo præceperat. Etenim nisi persuasum id ipsi antea fuisset, Græce peritus ab ea locutione sese abstinuisset, quæ descensum animæ Christi ad Inferos Græcis Lectoribus aperte, atque ex suo instituto, persuadebat, semperque in posterum persuasit. Si ergo saltem constat, Lucam de Christi ad Inferos descensu non dubitasse: quid nos amplius ea de re dubitare pergimus? Hoc unum est, quod potissimum quærimus, & scire volumus, & hinc ediscimus. Hæc summa litis nostræ: num Lucas noverit, crediderit, atque tradiderit, animam Christi ad inferna loca migrasse. Id autem credidit sanctus Lucas. Diversa quæstio est, an Hebraicas voces Scriptor Actorum probe intellexerit, & probe reddiderit. Quæ tamen moneo, non quòd Lucam adversariis in hac altera quæstione relinquam, & hallucinatum putem, aut verear; sed ut quod maxime quærendum sit, ipsi tandem intelligant, quò faciliùs à certis constitutis ad incerta explicanda progrediamur.

Sed ne cui scrupulus adhuc & dubitatio supersit, an revera per vocem *Hades*, *Inferos* designare sanctus Lucas voluerit, age, rem

in meliori lumine collocemus. Quæramus, quam potestatem notionemque voci illi ᾅδης Lucas, & reliqui Judæi Græce loquentes, olim subjicerent, hoc est, quid eo nomine intelligerent. Nobilissimus Judæorum Historicus Josephus id manifeste nos docebit. Auctor ille est Lib. 18. Cap. 2. Antiquit. Jud. tres inter Hebræos à multis temporibus exstitisse Sectas, Pharisæorum nempe, Sadducæorum, atque Essenorum. De Pharisæis hæc habet: Ἀθάνατόν τε ἰσχὺν ταῖς ψυχαῖς πίστις αὐτοῖς εἶναι, καὶ ὑπὸ χθονὸς δικαιώσεις τε καὶ τιμάς, οἷς ἀρετῆς ἢ κακίας ἐπιτήδευσις ἐν τῷ βίῳ. *Animas autem immortales esse credunt, & sub terris earum pœnas ac præmia dari, prout virtutis vitiorumve studium illis in vita fuit.* Tum addit, perpetuis carceribus illic improbos constringi, piis autem facilem esse ad vitam reditum. Pharisæi potissima & doctissima Judæorum pars erant. Illis eorumque opinionibus populus adhærebat, adhæsit & olim Paulus, ita ut quidquid ad solemnes precationes, cultumque divinum attinebat, secundùm horum interpretationem ac præscriptum fieri soleret. Hanc etiam de immortalitate animæ sententiam tuebantur Esseni, solis Sadducæis contradicentibus, quorum & numerus exiguus, & auctoritas contemta. *Sadducæi*, inquit ipse Lucas Act. Apost. XXIII. 8. *dicunt non esse resurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum*, hoc est mentes humanas à corpore expeditas amplius non vivere. *Pharisæi autem confitentur utraque.* Quare dubitandum non videtur, quin communis Judæorum sententia foret, animas post corporis mortem in inferna loca deferri, sive ad requiem, sive ad tormenta. Eo pertinent, quæ de ipsis Judæis habet Tacitus Lib. 5. Hist. *Corpora condere, quam cremare è more Ægyptio. Eademque cura, & de Infernis persuasio.* Status ergo animarum, earumque sedes, uti Josephus testabatur, erat ὑπὸ χθονὸς *sub terra*, atque adeo ἐν ᾅδου *in Inferis.* Clariùs sese explicat idem Josephus alibi. De iisdem Sectis loquens Lib. 2. Cap. 12. de Bello Jud. Postquam Pharisæis laudata nuper placita tribuit, hæc de Sadducæis subdit: ψυχῆς τε τὴν διαμονὴν, καὶ τὰς καθ' ᾅδου τιμωρίας, καὶ τιμὰς ἀναιροῦσι. *Animæ verò immortalitatem, & in Hade*, seu *Inferno*, vel *supplicia vel præmia negant.* En quid Judæis Græce loquentibus esset ᾅδης. Non utique *Sepulcrum*, sed locus animabus è corpore solutis destinatus, ut ibi vel pœnas vel præmia pro meritis reciperent. Eamdem prorsus Christianorum sententiam fuisse, omnia antiquitatis monumenta testantur. Paulus ipse in Act. Apostolorum Cap. XXIII. cum Pharisæis hac de re se consentire clamabat. Situs erat hic locus ὑπὸ χθονὸς *sub terra*, mirabili plane, & vero, quanquam incognito divinæ potentiæ artificio. Id quoque Christianis persuasum fuit, & aperte ab Apostolo innui-

tur ad Philipp. 2. 10. cùm ait: *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum*, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων. Ubi vides καταχθονίους appellari, hoc est *subterraneos*, eam gentem, cujus animæ in geminis Inferis, piorum nempe ac impiorum, claudebantur.

Ab antiquis mutuari recentiores cùm Græci tum Latini significationem istam, vocabulis τοῦ ᾅδου, atque *Inferorum* uti perrexerunt, ut ea quoque loca exprimerent, quibus piorum animæ post mortem purgandæ detineri ex Orthodoxæ Ecclesiæ Traditione creduntur. Quare non satis rectè Græcos Christianos Schismate à nobis sejunctos culpare visus est mihi Thomas Smithus in Epist. *de Græca Ecclesiæ hodierno statu*, ubi illos in *errorem Origenicum de animabus impiorum ex Inferno tandem liberandis prolapsos* suspicatur, eò quòd in Confessione dogmatica scribant: Βέβαια πολλοὶ ἀπὸ τὰς ἁμαρτωλὰς (ita illic scriptum lego) ἐλευθερώνονται ἀπὸ τῶν δεσμῶν τοῦ ᾅδου, &c. *Certo multi peccatores à vinculis Inferni liberantur*, &c. videlicet, uti subdunt, *propter viventium pia opera & eleemosynas, & Ecclesiæ pro iis fusas orationes, & potissimum propter incruentum sacrificium*, &c. Non est illic ᾅδης propriè *gehenna*, sive æternus damnatorum locus, sed quidem claustrum illud, quod nos Latini *Purgatorium* appellamus, Græci verò Schismatici nomine quidem negant, at cum Patribus re affirmant. Quod si etiam pro *gehenna* accipere velis, nihil moramur; adhuc enim apud Græcos stare vides Catholicum Dogma de Animabus quibusdam levium peccatorum reis, & post mortem in aliquo tormentorum loco purgandis. Et certe de situ eorumdem locorum disputare adhuc nefas non est. Ceterum potuisset nobis etiam hanc inurere notam Smithus, cùm in Latina quoque Liturgia, quando preces Deo offeruntur pro piis vita functis, dicatur: *Domine Jesu Christe libera animas omnium Fidelium defunctorum de pœnis Inferni*, &c. Verùm, uti diximus toties, Orientalibus vox ᾅδης, Occidentalibus vocabulum *Inferi* modò piorum, modò impiorum ergastulum post mortem significabant, & adhuc significant.

In alterum autem ex his ergastulis demersum post mortem fuisse *Divitem* illum, cujus Historiam aut Parabolam refert Christus, ex ipso Luca discimus in Evang. Cap. XVI. 22. *Mortuus est autem & dives, & sepultus est in Inferno. Elevans autem oculos suos, cùm esset in tormentis*, &c. Ex omnium consensu qui hîc memoratur *Infernus* à sancto Luca, & vocabulo τοῦ ᾅδου exprimitur, nihil aliud est, quàm pœnarum locus, quò impiorum animæ post discessum è vita truduntur. Quare hinc etiam aperte colligitur, quam notionem in auditorum animo excitare soleret ea vox *Hades*, quidve per eam significare

significare vellent Judæi Hellenistæ, & quam vim ipsi tribueret sanctus Lucas. Sed ne cui succurrat cavillationibus elevare, atque eludere istius loci robur, quasi Infernus hîc pro *Sepulchro*, & *Inferno* pro mera hominis sepultura accipi possit, necesse est animadvertere, hoc in loco non satis respondere Græcis exemplaribus versiculos vulgatæ versionis, atque inde factum esse, ut hîc minus aperta sit Evangelistæ mens. At in Græcis hæc ita se habent v. 22. Ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ πλούσιος, καὶ ἐτάφη. Tum sequitur v. 23. Καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, &c. Hoc est: *Mortuus autem est & dives, & sepultus est. Et in Hade, seu Inferno, elevans oculos suos*, &c. Græca omnia exemplaria in hanc lectionem consentiunt, tum Clemens Alexandrinus, Origenes, aliique Græci Interpretes. Sic etiam nonnulli Manuscripti Codices Latini legunt, & Augustinus, aliique olim legebant. Accedit, & post Græcam in primis audienda est, Syriaca Versio, cujus verba placet afferre. Ita ergo Lucam exprimit Interpres ille, עתירא מית ואתקבר ׃ וכד משתנק בשיול. Idest: *Dives mortuus est, & sepultus est. Et cùm cruciaretur in Inferno.* Quanta veneratione digna sit hæc novi Testamenti versio, eruditis compertum est. Ejus antiquitatem ad Apostolicum usque ævum referre quidam non dubitarunt. Quare *inferna* impiorum ergastula procul dubio apud sanctum Lucam memorari vides, & per vocem *Hades* significari. Sed aliam insuper magni momenti rem nos edocet hic idem Syriaci Interpretis locus. Nam quod Lucæ est ἐν τῷ ᾅδῃ, Interpreti est בשיול *besciol*, hoc est, *Hades* redditur per *Schol*. Illud autem exploratum est, Syriacam hanc Linguam, seu Syro-Chaldæam, Christi & Apostolorum ævo inter Judæos Hierosolymitanos finitimosque etiam populos vernaculam fuisse. Eâdem uti consuerunt Christus ipse, ac Apostoli, cùm alloquebantur plebem. Hæc autem, si seriò pensentur, maximo sunt argumento, & Christum in ea narratione *Inferos*, seu tormentorum loca per vocem *Scehol* expressisse, & sanctum Lucam pro animarum sedibus subterraneis eamdem vocem accepisse tum in laudato Psalmo XV. tum in Petri concione, secutumque in ea interpretatione fuisse traditionem Judaici populi Syriacè loquentis, sicuti in usu vocis *Hades* mentem apertam sequebatur Judæorum Græce loquentium, & infernas animarum sedes eo vocabulo designantium.

Post quæ necesse est protervus sit Academicorum discipulus, & par infidelibus, qui negare pergat, constitutum, creditumque à sancto Luca descensum animæ Christi ad inferos. Itidemque est hîc agnoscere consuetam Phereponi confidentiam, qui temere conjunctum Symbolo fuisse ait placitum istud. Talem sententiam nunc nos

nos quærimus, & evidenter expressam reperimus in verbis & mente illius Scriptoris, quem fidum Interpretem Christi atque Apostolorum Interpretem Spiritus sanctus elegit. Tota Christianorum antiquitas eamdem illic sententiam vidit, & Traditioni consonam statuit, & Gnosticorum, Arianorum, Eunomianorum, ac in primis Apollinaristarum erroribus oppofuit. Eò etiam retulit Apostoli verba ad Ephes. IV. 9. ubi Christus dicitur descendisse εἰς κατώτατα, κατώτερα μέρη τῆς γῆς, *in infimas seu inferiores partes terræ*, unde & ascendit *captivam ducens captivitatem*: quibus verbis innuit Apostolus, Christum descendisse, non in superficiem terræ, ubi degunt mortales, non in sepulcrum paucis ulnis ab hac superficie remotum, sed in profunda terræ penetralia, unde sanctorum animas, quas alibi καταχθονίους appellatas ab ipso Paulo vidimus, eduxit, & in cœlum subinde intulit. Ad eamdem rem Ecclesia docet, pertinere posse alia sacrarum Literarum loca, quæ vicissim dant accipiuntque lucem ex Actorum Cap. 2. & apud Catholicos Polemicæ Theologiæ illustratores occurrunt. At Phereponus, ejusdemque gregis alii, vires Criticæ suæ eruditionis exercent atque exhauriunt in hujus Articuli πάρεργα quædam. De *Doloribus* inferni, quos impiè Christo tribuit Calvinus, & de inferorum loco, & de vocabulo נפש *nephesc*, seu *anima*, diu sed frustrà disputant. Augustinum dictatorio edicto proscindunt, quòd *infernum* in eodem Actorum loco memoratum pro impiorum ergastulo accipiat; alias etiam quæstiones miscent, & ferè ubique Patribus antiquis ignorantiæ dicam nullo negotio impingunt; atque, ut mirere magis, antiquissimas has opiniones è Pontificiis tandem invectas Lightfootus ait [quo judicio videant alii] ut Purgatoria officina apud nos statueretur. Sed quantùm lubet illic sibi placeat hoc hominum genus. Nostrum non est hoc pelagus ingredi. Id satis est Catholicis, quòd nullus Patrum Christum ad *inferos*, hoc est, ad invisibiles post corporis mortem animarum sedes descendisse negarit, immo omnes ferè cùm Latini, tum Græci, cùm veteres, tum recentiores affirmarint. Hanc nobis veritatem reique arcem eripere, ut vidimus, Novatores non possunt. Ceterùm utram inferorum partem Christus adierit, quidve illic egerit, atque alia hujusmodi πάρεργα, etiam apud antiquos Patres disputationis argumenta fuerunt. De his inter eos minimè constitit; adhuc non satis constat; sed omnium consensus fuit, animam Christi in *Hadem*, seu in *inferna* penetrasse. Quare cùm Augustinus à Pherepono insimulatur, quòd *inferos* apud sanctum Lucam, atque in aliis Scripturæ locis memoratos, pro subterraneo impiorum domicilio accipere semper soleat, cùm tamen vox *Scheol* id nunquam significet: primò respondere possemus,

Syriacum Interpretem, uti nuper animadvertimus, ea voce uti, *orcum*, seu *Tartara*, uti loquitur sanctus Petrus, seu locum pœnarum designaturus. Secundò in Thalmudicis Libris, & à Bar Nachmoni, atque ab Aben-Ezra, & in Libro Judaicarum Precum, & ab aliis Rabbinis cùm recentibus tum vetustissimis, *Scehol* non solùm pro bonorum post mortem mansione accipi, sed etiam pro Gehenna, seu Tartaro. Tertiò Augustinum eam opinionem ita imbuisse, ut contrariam tamen haud quaquam aspernaretur. Immo, uti diximus, aliis in locis à priore sententia ipse recessit. Tandem Augustini placitum nihil continere, quod Christi ad inferos descendentis dignitati, naturæ, atque instituto repugnet: à quo scopulo sibi non cavit olim Calvinus. Verùm in isto controversiarum campo non juvat ultrà evagari. Multa utrinque dici possent; sed cùm in obscuris versemur, utrinque demum incerta foret victoria. Nos contenti ostendisse, certam Ecclesiæ, & Patrum, & Traditionis victoriam esse, dum in Symbolo à sepultura Christi distinguunt ejus ad inferos descensum, ad alia properamus.

CAPUT DECIMUM.

Non Apostolica Fide, sed Apostolica Sede legendum in quodam Augustini loco. Phereponi somnia varia hîc nobis obtrusa. Alia Auctoritas veritatis, alia jurisdictionis. Quid commune cum ceteris Ecclesiis Catholicis, quid supra ceteras habeat Romana Ecclesia. Eo in loco Augustinus à Pherepono minimè intellectus. Episcoporum continuata successio in Cathedra Romana inter Notas veræ Ecclesiæ computata ab Augustino aliisque vetustioribus sanctis Patribus. Tertullianus ejusdem sententiæ fuit. Consensus & judicium Christiani Populi suum quoque robur habet in controversiis de Religione.

Catholicam Ecclesiam, solam nempe Religionis veræ custodem atque heredem, Augustinus multis commendat, & Manichæis persuadet in Lib. de utilitate credendi. Cap. XVII. hæc potissimum habet: *Cùm igitur tantum auxilium Dei, tantum profectum, fructumque videamus, dubitabimus nos ejus Ecclesiæ condere gremio, quæ usque ad confessionem generis humani, ab Apostolica Sede per successores* [*successiones* legen-

dum esse arbitror] *Episcoporum, frustra Hæreticis circumlatrantibus, & partim plebis ipsius judicio, partim Conciliorum gravitate, partim etiam miraculorum majestate, damnatis, culmen Auctoritatis obtinuit?* Perquàm suspecta sunt Pherepono verba illa *ab Apostolica Sede; nam sic solebat in Occidente Sedes Romana vocari; cujus Auctoritatem omnibus artibus amplificare conati sunt exscriptores Librorum Ecclesiasticorum Monachi.* Ita scribit Phereponus pag. 597. Animadv. Verùm mirari subit, hominem acutum adeò levem infelicemque occasionem arripuisse, quadum Augustinianos Codices emendandos suspicatur, Apostolicæ Sedis Auctoritatem ac præstantiam suis dictis impeteret. Censet enim, non *ab Apostolica Sede*, sed *ab Apostolica Fide* hic esse legendum. Hujus substitutæ vocis eam rationem ille reddit, quòd *primam Auctoritatem Ecclesia Christianæ traherent ab Apostolica Fide*; parem enim cum Apostolis sententiam tuebantur. Tum Tertulliani locum è Præscriptionum Libro in hanc rem adfert, quasi revocari in dubium à Christianis tam aperta veritas possit, si epithetum illud *primam* à Pherepono usurpatum excipias, quòd explicatione fortassis indigeat. Sed Augustini verbis nulla prorsus adhibenda est emendatio; & inepta est, quam Phereponus proposuit; & ipse Tertullianus Augustini verba rectissimè sese habere ostendit.

Totus est Augustinus in eo Libro, ut & Gentilibus, & Hæreticis, & Manichæis potissimum, ostendat, Religionem Catholicam reliquis, si ita appellare licet, Religionibus esse præferendam. Ad hanc veritatem attingendam, brevem præscribit, & commodam, & certam methodum, quæ vel ipsis rudioribus esse, ut ita dicam, possit ad manus. Nimirum Notas quasdam, & *Motiva*, ut aiunt, *credibilitatis* enumerat, quæ uni Christianæ Religioni, Catholicæque Ecclesiæ, conveniunt, ceteris non conveniunt, & ab ipsis quoque imperitis dignosci facilè possunt. Quibus ita propositis, vela contrahit, hominemque nondum ab Hæresi ad Catholicam Fidem conversum alloquitur suprà laudatis verbis, ubi nonnullas repetit ex iis prærogativis ac Notis, quæ Catholicam Fidem Ecclesiamque supra Hæreticas evidenter commendant, quales sunt, *Confessio generis humani, Episcoporum Successio in Cathedra Petri, Miracula*, & hujusmodi alia, quæ faciunt, ut credendum sit Catholicorum Ecclesiæ, non autem Hæreticorum. *Apostolica Fides*, quam hîc Phereponus excogitat, nihil ad rem fecisset. Nam quotus quisque Hæreticus est, qui *Fidem Apostolicam* sibi non arroget ac tribuat? Se nempe cum Apostolis sentire omnes cùm recentiores, tum veteres Hæretici, & vel ipsi pestilentiores dictitant, & persuasum habent. Qua in re etsi omnes toto cœlo fallantur, ab ea tamen opinione vix removeri pos-

ſunt, ita ut hæc ſit omnium maxima inter nos atque Heterodoxos controverſia, potius quàm aliqua veræ Eccleſiæ prærogativa in omnium oculos incurrens. Quamobrem inepta eſt, & ab Auguſtini mente aliena, Phereponi correctio.

Verùm, inquit Cenſor, *ſi Auguſtinus de Eccleſia per omnes terras ſparſa hæc intellexit, falſum eſt eam ab Apoſtolica Sede culmen Auctoritatis obtinuiſſe; omnes enim norunt, Orientales Eccleſias priores tempore fuiſſe, nec ullam auctoritatem ab ulla Occidentali trahere voluiſſe. Si quid Apoſtolica Sedes habuit Auctoritatis, id promanavit ex communione, qua ei fuit cum ceteris Eccleſiis Chriſtianis, quæ omnes ſimul omnem ſuam poteſtatem Chriſto capiti debent.* Tum addit, ne Africanas quidem Eccleſias, tempore Cypriani & ipſius Auguſtini, Auctoritatem ſuam Romanæ debere voluiſſe, quamvis eam fortè matrem agnoſcerent, ut ſat liquet ex contentione cum Stephano, & ex altera de tranſmarinis Appellationibus. Porrò vel hinc intelligere licet, quid livor & odium poſſint in Criticorum animis. Utique de Eccleſia Catholica hæc ſcribit Auguſtinus. In Eccleſia autem Dei per omnes terras diffuſa conſiderari poteſt duplex *Auctoritas*; altera *veritatis & ſanctitatis*; altera *Juriſdictionis*, & *Regiminis*. Per priorem comparatur Eccleſia Catholica cum tot Hæreticorum & Gentilium gregibus. Veritas enim, & ſanctitas ita ſunt in Religione & Eccleſiâ Catholicâ, ſive univerſali, ut ipſa non ſolùm *culmen Auctoritatis* meritò ſibi vendicet ſupra ceteras Religiones, atque Eccleſias non Catholicas, ſed etiam una ipſa vera ſit, & ſancta, reliquæ falſitatis & impietatis ſint officinæ. Per alteram *Auctoritatem* comparari poteſt una ſingularis Eccleſia Catholicorum cum altera Eccleſia itidem ſingulari Catholicorum. *Juriſdictionis* nomine atque *Regiminis* intelligimus poteſtatem & jus explicandi ſacras Literas, dirimendi controverſias ſive Fidei, ſive Morum, conficiendi & miniſtrandi Sacramenta, conſtituendæ Diſciplinæ, docendæ, & regendæ plebis. Exploratum habemus, poſtremam iſtam *Auctoritatem* ab Eccleſiæ capite Chriſto, tanquam à fonte, per omnes Catholicæ communionis Eccleſias fluere. Quod eſſe verum non ceſſat, quamvis illam, non immediate, ſed mediate, hoc eſt per Apoſtolos, per Succeſſores Petri, per alios Epiſcopos, atque Eccleſias, emanare in poſteros, & in alias Eccleſias dicamus. Et ejus quidem portionem maximam immediate à Deo in Epiſcopos deſcendere, Catholici ferè omnes fatentur. Ceterùm partim ex inſtitutione divina, & ex vi Ordinis Hierarchici, partim ex Diſciplinæ legibus, majorem habent *Auctoritatis* portionem Epiſcopi, quàm Preſbyteri; & majorem unus Epiſcopus, aut una Eccleſia, quàm alter Epiſcopus, & altera Eccleſia. In Romanis autem Pontifici-

bus, sicuti legitimis Petri successoribus, maxima & potissima resi-
det Auctoritas, quæ tamen suis finibus & Disciplinæ statutis se cir-
cumscribi patitur, neque legitimæ reliquorum Episcoporum *Aucto-
ritati* officere vult, aut quidquam detrahere. Quare à Pontifice Ro-
mano, cui non solùm honoris, sed etiam potestatis primas cùm Chri-
stus, tum Catholici omnes detulerunt, ceteræ Ecclesiæ in multis
pendent, ejusque *Auctoritati* in multis cedendum & obsequendum
noverunt atque fatentur, uti apud Ecclesiæ Patres, ac Theologos
amplissimè patet.

Pherepones noster, suspicatus Augustinum de *Auctoritate* secundi generis loqui, in meridie cæcutiens, neque Augustinum, neque rem ipsam intellexit. Proinde pro suo ingenio litem excitat aëream inter jura Apostolicæ Sedis, ceterarumque Ecclesiarum; istasque contendit *Auctoritatem* suam ab illa minimè trahere. Quod etiam ut ostendat, rationes affert atque exempla, quibus qui moveatur, hebeti ingenio sit, & multa ignoret oportet. Quem enim in finem Orientales, & Africanas Ecclesias homo iste producit, quæ tantùm semper Apostolicæ Sedi supra se detulerunt, uti innumera antiquitatis exempla fidem faciunt? Quantùm eidem detulerit gloriosus ipse Martyr Cyprianus, constat ex illius Scriptis. Quòd si in controversia de Baptismo morigerum sese non præbuit Stephano Romano Pontifici: id fecit, quod alii fecere, ac faciunt, suarum opinionum nimis amantes; sed quo jure, qua laude, tota demum Catholica Ecclesia ostendit, ejus sententiam proscribens. Controversia de *Appellationibus* ad Disciplinæ tribunal deferenda est, hoc est, ad Leges quasdam Ecclesiasticas sive Canones, quibus vel ipsi Romani Pontifices obnoxii sunt. Utcumque autem Africæ Episcopi justa aut injusta persequerentur, plurimæ his de rebus fuere semper, & semper esse possunt controversiæ inter unam & alteram Ecclesiam, adeò ut una inferior Ecclesia causam obtinere potuerit, ac possit contra superiorem Ecclesiam, & contra ipsam Apostolorum Sedem. Porrò hujusmodi victoria nihil potest detrahere potiori *Auctoritati*, quam Romana Sedes supra singulas Ecclesias habet. Juvat autem credere, à Pherepono non vigilante ea verba excidisse: *Si quid Apostolica Sedes habuit auctoritatis, id promanavit ex communione, quæ ei fuit cum ceteris Ecclesiis Christianis.* Nam quid istis inconsultius? Si ex hujusmodi communione promanare potuisset *Auctoritas*: quænam Ecclesia Catholicorum vel recens, vel pusilla, immo quis Catholicorum sibi tantùm non tribuisset ac tribueret *Auctoritatis*, quantùm Apostolicæ Sedi, Romanisque Pontificibus semper fuisse, esse, ac fore apud nos constat? Ubinam verò tum foret

Hierarchicus ordo, & *Auctoritatis* diversitas, sive à Christo, sive ab Apostolis, sive ab Ecclesia ipsa, inter Episcopos, & Ecclesias constituta? *Communio cum ceteris Ecclesiis* Catholicis nihil aliud præstat, quàm ut Catholicus homo, & Ecclesia singularis, Catholica intra veram Ecclesiam sit, & vinculo fidei & caritatis cum reliquis membris uniatur. At illa nihil *Auctoritatis* confert. Aliunde maneat Episcoporum & Ecclesiarum *Auctoritas*, nempe ab institutione Christi, ac Apostolorum, à sacris Ordinibus, à Disciplina. Quidquid autem *Auctoritatis* Apostolica Sedes habet (amplissimam autem habet), ab eo potissimum descendit, qui supra Petrum fundavit Ecclesiam, & ipsi Petro ejusque successoribus pascendum gregem suum dedit, ipsisque primatum in Ecclesia universa concessit.

Sed Phereponus cum ventis pugnat, & nos cogit secum longè ab Augustini mente vagari. Nihil de hujusmodi quæstionibus eo in loco Augustinus habet; idque vel leviter attento Lectori patere continuò poterat. Nam cur Augustinus de *Auctoritate* secundi generis ea occasione loquatur, & jura Ecclesiarum singularium cum Apostolicæ Sedis juribus conferat? Quid hoc ad rem, qua de agebatur? Contra Hæreticos erat prælium, atque ostendendum fuit, supra quamlibet aliam Religionem & societatem prævalere, culmenque *Auctoritatis* obtinuisse Catholicam Religionem atque Ecclesiam, ita ut dubitare nemo ampliùs deberet, se istius Religionis & Ecclesiæ gremio condere, ceterisque renuntiare falsis & impiis Religionibus. Nihil hîc fecisset illa quæstio, an Apostolicæ Sedi suam *Auctoritatem*, atque jurisdictionem ceteræ singulares Catholicorum Ecclesiæ deberent. Non Ecclesiæ Catholicorum inter se conferendæ erant, sed universalis Catholicorum Ecclesia conferenda erat cum omnium Hæreticorum Ecclesiis. Quamobrem constare facilè potest, Augustinum dicentem, Ecclesiam Catholicam *culmen Auctoritatis obtinuisse*, nihil aliud intellexisse, quàm *Auctoritatem* primi generis, hoc est, *Auctoritatem veritatis*, per quam procul dubio Religio Catholica atque Ecclesia quoslibet Hæreticos post se relinquit, & falsi arguit. Talem *Auctoritatem* ex asse possidet quæcumque Catholica Ecclesia, neque ejus partem potiorem una sibi tribuit, quàm altera. Non enim magis Orthodoxus est Romanus Pontifex, quàm quilibet alius Episcopus, aut etiam quilibet alius homunculus, dum tamen & isti cum Ecclesia Catholica sentiant, & cum ipsa communionem servent. Neque propriè *Auctoritatem* istam ab *Apostolica Sede* trahunt reliquæ Catholicorum Ecclesiæ, multoque minus ipsamet Ecclesia universalis, in qua est ipse Romanus Pontifex; sed à Christo, sed à Revelatione divina, quæ certos nos facit, ab una Religione & Ecclesia Ca-

tholica veritatem stare, errorem verò à ceteris societatibus quæ sibi nomen Religionis usurpant.

Quid ergo Augustinus innuere voluit, cùm dixit, Ecclesiam ab Apostolica Sede *culmen Auctoritatis* obtinuisse? Ad cognoscendam veram Christi Ecclesiam, de qua sæpè disputatum est, & adhuc disputatur adversus Hæreticos, ea semper Nota præter alias præsto fuit, ac erit, legitima videlicet in Ecclesiis Catholicis *Episcoporum successio* ab Apostolis ad ea usque tempora, quibus disputatur. At quandoquidem Romana Sedes ceteris antistat, suamque originem sine dubitatione ducit ab Apostolorum Principibus: hinc Episcoporum in Romana Sede *successio* potissimum consideratur, & pro veræ Ecclesiæ Nota accipi consuevit. Quî enim vera sit Christi Ecclesia, quæ nullos, aut nos veros habet Pastores, & Episcopos? Illi autem certè falsi & illegitimi Pastores sunt, qui à nemine idoneo Pastore aut ordinationem, aut missionem, aut successionem trahunt, qui non intrarunt per ostium, neque ad Apostolos per legitimam genealogiam referre possunt potestatem, quam usurparunt. Contrà nihil vel apud veteres evidentius erat, quàm Apostolicæ Sedis Antistites ab Apostolis per legitimam successionem atque ordinationem descendere; quare in Romana Ecclesia manifeste aderat ea veræ Ecclesiæ Nota, quæ olim desiderabatur in omnibus Hæreticorum conventiculis, & adhuc desideratur in Hæreticis nostrorum temporum. Cum Apostolica Sede reliquæ Ecclesiæ Catholicæ tum doctrinæ tum Sacramentorum communionem servabant. Omnes autem simul conficiebant Ecclesiam Catholicam, sive universalem, veram Christi sponsam, cujus veras & evidentes notas ne Hæretici quidem poterant negare.

En igitur quod Augustinus ait: Dubitabimusne ejus Ecclesiæ atque ejus Religionis nos condere gremio, in qua tantum auxilium Dei, tantum profectum, fructumque videmus? quam totus terrarum orbis secundùm Christi promissa confitetur? quæ cum Apostolica Sede semper consensit, aque consentit, legitimamque Episcoporum successionem in Cathedra Petri manifestissime ostendit? & quæ Hæreticis, partim plebis ipsius judicio, partim Conciliorum gravitate, partim etiam miraculorum majestate, damnatis, *culmen Auctoritatis*, hoc est *Auctoritatem veritatis*, supra ceteras hominum societates obtinuit? Quod hîc Augustinus habet, aliis in locis habet, ut mirum sit Phereponum tam supine hîc egisse. In Lib. contra Epistolam fundamenti Cap. 4 ita ille scribit: *In Ecclesiæ Catholicæ gremio me justissime tenet ab ipsa Sede Petri Apostoli, cui pascendas oves suas post resurrectionem Dominus commendavit, usque ad præsentem Episcopatum successio*

successio Sacerdotum. In Ep. 165. nunc 53. contra Donatistas, *Si*, inquit, *ordo Episcoporum sibi succedentium considerandus est, quantò certius & verè salubriter ab ipso Petro numeramus, cui totius Ecclesiæ figuram gerenti Dominus ait: Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferorum non vincent eam? Petro enim successit Linus, Lino Clemens*, &c. Et in Psalmo contra partem Donati: *Numerate*, ait, *Sacerdotes vel ab ipsa Petri Sede, & in ordine illo Patrum quis cui successit videte. Ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ.* Augustino præiverant in hocce argumenti genere non solùm Optatus Milevitanus, & Epiphanius Augustini æqualis, sed vetustissimus etiam Irenæus, qui Hæreticis frustra sollicitatis, ut originem Ecclesiarum suarum, successionemque Episcoporum ab Apostolis ostenderent, Romanæ postea Ecclesiæ Antistites numerant ab Apostolo Petro ad sua usque tempora legitime alterum alteri succedentes.

Sed quando placuit Phereponο Tertullianum huc advocare, hic ipse antiquissimus Scriptor Augustinum explicet. Inquit ille in Lib. de Præscript. Cap. 32. *Edant ergo Hæretici origines Ecclesiarum suarum. Evolvant ordinem Episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis, vel Apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseveraverit, habuerit auctorem & antecessorem. Hoc enim modo Ecclesiæ Apostolicæ census suos deferunt: sicut Smyrnæorum Ecclesia Polycarpum ab Joanne conlocatum refert: sicut Romanorum, Clementem à Petro ordinatum itidem &c. Confingant tale aliquid Hæretici.* Videat igitur Lector, quàm nulla necessitate, nullaque ratione Phereponus illum Augustini locum per se clarissimum, & cum tota antiquitate, immo cum aliis Augustini locis consentientem, sibi corrigendum sumserit. Animadvertat etiam velim, Romanam Ecclesiam alibi, hoc est, in Epist. 104. nunc 191. & 105. nunc 194. antonomastice appellari *Apostolicam Sedem.* Ceterùm modestus hic Censor non ita sibi fidit, ut hujusmodi telum sibi à nullo eripiendum esse arbitretur. Quare pugnam & arma mutat adversus ipsam Apostolicam Sedem. *Quod si* [demum addit] *Augustinus omninò scripserit* Apostolicam Sedem: *voluit Manichæos Afros adducere ad Ecclesiam Catholicam Africanam, quæ consentiebat cum Sede Romana. Sed id argumentum levius; nam quis promiserat Ecclesiis Apostolicis, nunquam eas a Christi doctrina aberraturas? Nemo.* Si petatur, an omnibus Ecclesiis Apostolicis quisquam singillatim promiserit immunitatem ab erroribus in doctrina Christi, nos quoque respondebimus: Nemo. Et hanc veritatem non arbitror Augustinum expectasse, ut nostris temporibus à Pherepono edoceretur. Sin autem quæratur, an eandem immunitatem pollicitus quisquam fuerit Apostolicæ Sedi Romanæ: non est

hujus loci illa quæstio. Adhuc enim extra chorum saltat Ⅰhereponus, & controversiæ statum ignorat. Non, inquam, ab Augustino tum quærebatur, an ex præcipuo Christi munere Apostolica Romana Sedes à Doctrina veræ fidei nunquam aberratura fuisset ac esset. Ostendebat ille, Catholicam Ecclesiam esse verum Christi ovile, quòd omnes in eam Notæ concurrerent, per quas vel ab imperita plebe dignosci potest vera Christi Ecclesia. Ex his Notis ea conspicua fuit, quod Hæreticis legitima Episcoporum successio ab Apostolis usque non esset; contrà esset Ecclesiæ Catholicæ, uti constabat exemplo Apostolicæ Sedis, quacum reliquæ omnes Ecclesiæ Catholicæ sentiebant atque communicabant, tanquam cum unitatis centro, & Ecclesiarum omnium Principe Ecclesia. Ecclesiæ itaque Catholicæ omnes (inter quas Apostolica Sedes præcipuis prærogativis eminebat), non hac solùm Nota, sed aliis etiam veræ Ecclesiæ Notis instructæ, eam Catholicam Ecclesiam conflabant, & aperte indicabant, in quâ unâ est veritas atque hereditas Christi, & contra quam Inferorum portæ nunquam prævalebunt. His Notis destitutæ Hæreticorum Ecclesiæ, nonnisi officinæ mendacii appellandæ fuerunt.

Porro Phereponus, cujus plurimum interest suum Hæreticis impertiri patrocinium, tanquam levia argumenta contemnit judicium plebis, Conciliorum gravitatem, & miraculorum majestatem, quibus Augustinus ait damnatos fuisse Hæreticos: Concilia enim [ut ipse nos monet] & plebis consensus, *tam falsis favere possunt, quàm veris.* Quod est ad consensum judiciumque Christiani populi, si cum gravibus quibusdam circumstantiis & qualitatibus conjungatur, firmissimum etiam potest esse veræ doctrinæ, germanæque Traditionis, indicium. Cùm nempe quispiam in Ecclesia Dei nova & inaudita Dogmata venditare incipit, quæ ipsemet populus contraria deprehendit sententiis à Majoribus acceptis, & omnium consensione dudùm sacratis. Tunc à Doctrina Christi & Apostolorum abhorrere nupera illa inventa, plurimum persuadet populorum ipsorum consensus eadem execrantium, eorumque propolas una voce damnantium. Nisi enim populus Christianus aliqua nova superstitione imbutus demonstretur [quod vix generaliter accidere potest]: illum per se antiquitatis, veterisque Traditionis tenacissimum, & novitati infensum esse, quotidiana experientia docet. Vix Paulus Samosatenus pestilentissimam suam Hæresim exeruit, cùm Antiochenus populus in ipsum ejusque insaniam exarsit; neque enim sentire non poterat, quantum ab antiqua & communi Christi doctrina, sibi à primis annis tradita,

abesset Samosateni fermentum. Quid autem est, quod in Arii quoque & Nestorii sententiam consentire nolebat Christianum vulgus, immo eamdem aversabatur atque damnabat, quanquam multos è suis Pastoribus in adversis castris militare videret, nisi quia menti omnium insidebat aliud ab Ariano ac Nestoriano Dogma, & alia omnino contraria Traditio? Cur concoquere initio Christiana plebs minimè potuisset hominum illorum doctrinam, si eam à Pastoribus dudum antea accepisset atque imbibisset, tanquam Orthodoxæ Fidei & veritati conformem? Certe Ariana labe infecti Episcopi errorem dissimulare & fraudibus obtegere cogebantur, ne fidelium animos à se abalienarent, unde celebre illud Hilarii dictum, *sanctiores fuisse aures plebis, quam corda Sacerdotum*: quæ verba etiam à Hieronymo repetuntur contra Joannem Hierosolymitanum. In his igitur casibus à judicio & consensu Christiani populi maximum pondus accedit Hæreticorum damnationi. Ad Concilia Catholicorum, quod attinet, jam vidimus, quanta sit, si rite habeantur, eorum auctoritas adversus Hæreticos, cùm potissimum generalia sunt, & universam Ecclesiam repræsentant, quam stabilem æternùm futuram, & nunquam in vera doctrina erraturam apertissime pollicitus est Christus. Hæc Augustino memorantur; hæc veris favere possunt, non falsis. Sed Phereponus & Hæretici nullos in rebus Fidei Judices amant; nam cùm eruditionem tantùm suam, & sacras Literas in his rebus judices volunt, suum simul arbitrium fallacemque intellectum judices volunt. Eruditio est ipsis fere Hæreticis, adeo inter se discordibus; est & Catholicis. Sacras Literas in suam sententiam quisque interpretatur, hominumque infirmitate, atque malitiâ, possunt hi soli judices tam veris favere, quàm falsis. Proinde judices alii necessarii sunt Ecclesiæ Dei ad puritatem, veritatem, atque unionem doctrinæ tuendam. Nisi alios Judices Christus dedisset, minus quàm ipsi homines, hominum & rerum publicarum Legislatores, suæ Ecclesiæ cavisset; minus prospexisset novi fœderis, quàm veteris regimini. Quòd si temerarius & demens foret, qui ideo in humanis rebus civilibusque controversiis Judicem quemvis detrectaret, quod omnis humanus Judex tam veris favere possit, quam falsis: quanto graviùs delinquet ille, qui acquiescere suo potius judicio velit in æternæ salutis negotio, quàm Catholicorum Conciliis rite habitis, aliisque legitimis Ecclesiæ Judicibus à Christo constitutis, quibus adfuturum esse Spiritum veritatis ad finem usque mundi novimus?

CAPUT UNDECIMUM.

Miracula in Ecclesia Dei patrata, à Novatoribus, & à Pherepono in dubium revocantur. Excessus prudenti Catholico fugiendi in iis credendis. Miracula quædam certissima fuere. Stratagemata & fucus inique appellantur à Pherepono, cujus Sophismata in hanc rem exploduntur. Augustinus mendacio infensissimus; & Phereponi calumnia contrarium insinuantis. Nulla impostura nota, & omnia veritatis signa confluunt in miracula ab Ambrosio & Augustino narrata. Cæci Mediolanensis sanati ad Reliquias sanctorum Gervasii & Protasii Historia expeditur ab aëreis Phereponi objectionibus. Ambrosius in ea narratione fide dignissimus. Dæmones ab obsessis corporibus revera depulsi. Phereponus sacras Literas per latus oppugnat.

MIraculorum quoque majestate damnatos Hæreticos Augustinus ait. At ista pariter pro nihilo Phereponus ducit. En potentissimam rationem, cur ea Criticus noster exsibilet. *Hæc*, inquit, *illo ævo stratagemata erant Ecclesiastica, quibus plebecula fucus fiebat.* Ingeniosam profectò methodum, qua se ab adversariis citò litigator expediat. Quando rationes urgent, nullusque alius exitus datur, facta ipsa, quanquam luce clariora, negantur. Inficiari non audebat Phereponus, quin solidissimum veritatis rectæque fidei argumentum sint miracula; non enim Deus pro errore mirabilia operatur, utpote qui decipere nos neque possit, neque velit. Catholica Ecclesia miraculis etiam (quod Hæreticis non contingebat) suam fidem tuebatur. Ergo ab Hæreticorum patronis res ipsa neganda fuit. Et ut quidem nihil dissimulem, non unus est Phereponus, qui Ecclesiæ Catholicæ miraculis fidem detrahere conetur. Socios in eo studio habet, quotquot à Catholicorum communione discesserunt. Neque hunc unum locum elegit ille, quo miraculis, & Augustino miracula proferenti ac memoranti, litem intenderet. Aliis in locis idem præstitit Phereponus, neque ullam abire passus est factam ab Augustino miraculorum mentionem, quam non irrideat aut carpat. Immo vir, cetera imitari solitus

Erasmum suum, præterquam in sarcasmis, Comicoque genio, frenos tamen severitatis tum excutit, cùm ventum est ad Sermonem Augustini 322. quo Pauli cujusdam ejusque sororis curatio narratur ad sancti Stephani Reliquias. Ex hujusmodi narratione Comœdiam Ecclesiasticam conflavit lepidus Censor, eamque in suos Actus partitus est, tantumque sibi postea propter ejus fabulæ inventionem placuit, ut suas in Augustinum Animadversiones in Bibliotheca selecta ipse recensens, vix à sibi plaudendo temperare potuerit.

Quæ sit prudentum Catholicorum sententia de miraculis, primò videamus. Fuerunt, ac æternùm erunt in verâ Ecclesiâ Dei miracula vera quæ Deus operatur per Sanctos suos. Si ista cum aliis veræ Religionis atque Ecclesiæ Notis conjungantur, Orthodoxæ Fidei sunt fidissimi testes. At neque fidelibus exigenda sunt, sive quærenda; non enim amplius iis indiget vera Fides & Ecclesia, ut suam veritatem ostendat. Neque supranaturali fide ullum credere cogimur ex iis miraculis, quæ extra Canonicas Scripturas ab Historicis, sanctissimisque etiam viris referuntur. In hoc autem negotio duplex animadverti potest excessus: alter eorum, qui nimis multa, alter eorum, qui nimis pauca credunt. Judicio illi, temeritate isti peccant. Nam exploratum est, fuisse olim, & adhuc esse, immo eorum sobolem diu duraturam, qui miracula confinxere, sive pravum, sive bonum in finem; aliosque plures fuisse, qui sine ullo criterio atque indiscriminatim tam veris quàm fictis mirabilibus adjunxere fidem, eaque ad posteros bona fide transmiserunt. Tum crimini, tum nimiæ credulitati isti, se perpetuò opposuere sancti Patres, Romani Pontifices, Concilia sacra, & Ecclesia universa Danielis exemplo. Veritas enim falsitate ad sui tutelam non eget; & falsa facere possunt, ut apud suspiciosos homines auctoritatem vera quoque deperdant. *Numquid Deus indiget vestro mendacio, ut pro illo loquamini dolos?* aiebat sanctus vir Job, XIII. 7. sed & alter excessus est, ideo veris negare fidem, quia falsis deprehenduntur immixta; & æque stultum est nimis pauca, immo nulla credere certa. Si in alterutram partem peccandum est, pietas & prudentia poscit, ut potiùs periculo nos exponamus facta credendi, quàm vera negandi. Interim judicio Critico hîc opus est, & expendenda sunt omnia, ut quantum fieri potest, miracula germana à spuriis, certa ab incertis, vera à falsis distinguantur. Proinde hîc quoque præceptum Apostoli valet 1 ad Thess. V. 21. *Omnia probate: quod bonum est, tenete. Ab omni specie mala abstinete vos.*

Accedat nunc Phereponus, & dicat, suspecta sibi & conficta videri, quæcumque miracula à Catholicorum parte narrantur. In alterum sane excessum se ille præcipitem dabit, priore pejorem, qui & facilè ad irreligionem auditores agat, & ab ipsis severioris Criticæ legibus improbetur. In primis enim quis adeo desipit, ut omnem Religionem suspectam habeat, & ab hominibus excogitatam putet, quod inter tot Religiones pleræque sint hominum commenta, immo præter unam omnes adulterinæ sint atque corruptæ, & non facile sit multis veram à falsis discernere? Quis omnia antiquitatis monumenta, quis omnia facta, quæ in Historiis cùm profanis tum Ecclesiasticis narrantur, pro mendaciis habeat, quòd multa iis immixta sint dubia, conficta, & falsa? Recta itaque ratio nos docet, non ideo omnes miraculorum narrationes explodendas esse, quòd quædam, immo complures inter ipsas suspicionem falsitatis ingerant. Deinde veræ Ecclesiæ cultoribus spem & facultatem etiam miracula patrandi, cùm Dei gloria posceret, à Christo ipso relictam fuisse, testis est sanctus Marcus XVI. 17. *Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur: In nomine meo Dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent,* &c. ut alia Evangeliorum loca prætercam. Hæc & alia mirabilia per servos suos, & per omne subinde ævum, reipsa operatum fuisse Deum, docti, pii, oculati viri testantur. Quid igitur caussæ esse potest, quare in dubium revocemus, immo irrideamus, sine ullo discrimine, quæcumque miracula à Catholicis facta narrantur? *Stratagemata*, inquit Phereponus, *hæc erant Ecclesiastica, quibus plebeculæ fucus fiebat.* In Notis verò ad Lib. 9. Cap. 7. Conf. Aug. ubi refertur Inventio corporum sanctorum Protasii & Gervasii, ita is loquitur: *Si hæc, aliaque hujusmodi inventiones sanctorum cadaverum, non fuissent conjuncta cum ingenti lucro, ac emolumento eorum, qui ea effoderunt; multi, qui callidorum hominum figmenta hæc credunt ad plebeculam in officio continendam, fidem eis non facilè detraherent.* Tum animadvertit, ex hac inventione auctam existimationem auctoritatemque Ambrosii, & Arianos eorumque patronam Justinam Augustam his miraculis fuisse repressos. In Notis etiam ad Epistolam 78. sancti Augustini pag. 492. eadem recinit, ac ait: *Ne quid mentiar, quanta mihi facta est fides de miraculis Christi & Apostolorum, quæ omnia veritatis indicia comitantur; tanta est de recentioribus diffidentia, cùm præsertim superstitioni, & lucro, multò magis quàm veræ virtuti propagandæ, ea serviisse videam.* Paria habet pag. 594. Animadv. ad Lib. 22. Cap. 8. de Civ. Dei.

Potissima itaque ratio, cur miracula ista Pherepono, ejusque

gregariis, suspecta sint, & imposturis accenseantur, ea est, quòd non sine ingenti lucro atque emolumento Auctorum fierent. Verùm, si tanta vis huic argumento inest, quantam opinatur Phereponus, videat ille, quî à suspicione falsi vindicare jam possit tot miracula, quæ in Libris Canonicis, & veteris potissimum Testamenti, habentur. Vix ullum ex iis dabit ille, quod in aliquam utilitatem cedere non potuerit sive Auctorum, sive Historicorum: cùm si non aliud, existimatio atque auctoritas cresceret aut ea patrantibus, aut ea pro sua Religione narrantibus. Et quis infidelis, Phereponiano ingenio, ejusque Criticâ armatus, bellum iis quoque miraculis intendere, & aut imposturæ ac impiorum stratagematum arguere non possit eorum Auctores, aut mendacii nimiæve credulitatis eorum Scriptores? Quantùm vult ille clamet, se in *Christi, & Apostolorum miraculis omnia veritatis indicia* reperire: impedire non poterit, quin & in iis, & præcipuè in narrationibus mirabilium antiquæ Legis, fraudem Ethnicus suspicetur, ubi legitimum suspicandæ fraudis argumentum præbeant emolumenti quæsiti, existimationis, & gloriæ aucupandæ indicia, sive suspiciones. Equidem nolo vel uno exemplo iniquam incredulorum & perditorum hominum causam juvare; sed qui Phereponus non juvet suis incautis nimiumque audacibus argumentationibus, non video. Si ergo Phereponus Christianus est, à Christianorum miraculis improbandis abstineat eâ solâ temeritatis plenâ ratione, quòd ista in lucrum, aliaque emolumenta Sacerdotum vergerent. Non patitur honestas & ratio, ut sine magna causa alienam famam atque conscientiam, tanti criminis, tantæque ignominiæ nota aut superstitione aspergamus. Quantò autem minus in Ambrosium & Augustinum (quos solos nominatim Phereponus hic insectatur, & nos tueri solos volumus) temeraria ista suspicio cadere potest? Gravissimi ac sapientissimi viri erant. Certabat in iis cum pietate eruditio. Ignorare non poterant, quantum flagitium in oculis Dei foret, quantum Religioni periculum adduceret, imposturis operam dare, & mentiri, & fallere populos, quanquam pro vera doctrina confirmanda id fieret. Quæ veri similitudo, ipsos adhuc navasse fraudibus, & dedita opera gregem sibi à Deo creditum fictis alerent prodigiis in tanta luce veritatis?

Hîc tamen nos interpellat Phereponus, & pag. 559. Animadv. significat nobis, *mendacii tam inimicum non fuisse Augustinum, quàm volebat videri.* Quam thesim statuit ille, postquam magnâ confidentiâ in deteriorem partem accepit quædam Augustini verba, laudan-

tis in Enchiridio Cap. XXI. *benevolentiam*, non autem damnantis *fallaciam eorum, qui pro salute hominis mentiuntur.* Ad quæ Censor ita scribit: *Videtur Augustinus loqui de salute æterna, ad quam nonnullis conciliandam multi tunc temporis mentiebantur, innumeris miraculis confictis, cum, ut dicebant, dumtaxat in finem, ut infideles ad fidem adducerentur. Eos non laudat Augustinus, sed facile iis ignoscit: quòd frequens, ut quidem videtur, malum esset inter Ecclesiasticos homines illius ævi.* At patiatur Phereponus, nos hæc appellare, modesto planè vocabulo, interpretationes hominis parum attente legentis, atque scribentis. Temporariam hominis *salutem*, non autem *æternam* hic intelligit Augustinus. Si hanc, ut Phereponus suspicatur, designate ille voluisset, non *pro salute hominis, sed pro salute Heretici, aut Hereticorum*, aut *Infidelium* dixisset, aut saltem non omisisset *salutem* appellare *æternam*. Apertè verò de mortali vita aliorum servanda se hic agere Augustinus innuit, cùm utatur exemplo adulterii, quod peccatum esse non desinit, *quanquam aliqua, nisi ad hoc ei consentiatur, appareat amando moritura*, ut ostendat, ne mendacium quidem licere, *quanquam pro salute quorumdam mentiamur.* Hæc autem concinunt cum iis, quæ de servanda hominis vita per mendacium habet vir sanctus in Lib. de Mendacio Cap. XIII. Deinde quis ex istis aliisve Augustini verbis, nisi reclamante ratione, argumentari possit, Augustinum tam inimicum non fuisse *mendacii*, quàm volebat videri? Nemo se *mendaciis* Augustino magis infensum prodidit, nemo doctiùs ipso, nemo acriùs, nemo religiosiùs *mendacia* insectatus fuit, & peccata esse demonstravit, uti ejus Libri omnino testantur. Et quod spectat ad *Mendacia*, quæ ut Infideles ad Fidem adducerentur, tolerabilia visa fuisse Augustino Phereponus sibi persuadet: eadem ipsa Augustinus aperte execratus est, & fugienda suasit. In Lib. contra Mendacium Cap. I. *Quid est aliud*, inquit, *mentiamur, ut Hereticos mendaces ad veritatem adducamus, nisi faciamus mala, ut veniant bona?* Tum toto Libro id unum satagit, ut ostendat, nefas esse mentiri, quò consulatur æternæ hominum saluti. Immo omnium mendaciorum ea statuit esse gravissima, quæ pro Religione, & in Religione fiunt. *Viderint*, inquit Cap. 18. *assertores defensoresque Mendacii* [res illi cum Priscillianistis erat] *quale genus vel qualia genera mentiendi eos justificare delectet. Saltem in Dei cultu concedant non esse mentiendum; saltem ubi Dei nomen, ubi Deus testis, ubi Dei sacramentum interponitur, ubi de divina Religione sermo promittitur, sive conseritur: nemo mentiatur, nemo laudet, nemo doceat, & præcipiat, nemo justum dicat esse mendacium.* Eamdem doctrinam in altero Opere de Mendacio non minus dilucide ac nervose tradit, Cap. 10. ostendens, in rebus fidei locum esse non debere

mendacio

mendacio; & præter cetera hæc habet: *A doctrina Religionis atque ab eis omnino enuntiationibus, quæ propter doctrinam Religionis enuntiantur, cùm illa docetur, & discitur, omnia penitus mendacia removenda sunt. Nec ulla omnino causa inveniri posse credatur, cur in rebus talibus mentiendum sit, quando nec ideo in ea doctrina mentiendum est, ut ad eam ipsam quisque faciliùs perducatur. Fractâ enim vel leviter diminutâ auctoritate veritatis, omnia dubia remanebunt.*

Quàm vellem, hæc potius tam clara tam aperta considerasset Phereponus, ut quæ vera fuerit Augustini sententia, sibi constaret, quam in dubiis illius verbis alienissimam ab Augustino doctrinam exquisiisset. Infrà verò Cap. XIV. recenset sanctus Doctor varia *mendaciorum* genera, omniumque gravissimum vocat, quod Religioni obest. *Primum est ad evitandum capitale mendacium* [sunt ejus verba] *longeque fugiendum, quod fit in Doctrina Religionis, ad quod mendacium nulla conditione quisquam debet adduci.* Et Cap. XXI. idem repetit inquiens: *Ad sempiternam salutem nullus ducendus est opitulante mendacio. Non enim malis convertentium moribus ad bonos mores convertendus est.* En pura, en germana Augustini dogmata. Ita discipulus sentiebat, quin idem senserit & Ambrosius illius Magister, non est dubitandum. Quare si velimus, tantos viros miracula confinxisse, & quidem in lucrum ac utilitatem propriam, quo nihil turpius excogitari potest: necesse & ipsos mortalium & Christianorum perditissimos, & hypocritas, & Religionis in speciem tantummodo cultores prius credere. Hæc enim universa nomina in eos conveniunt, qui tantum pro Religione studium præ se ferentes, nihil postea pensi habebant, mendaciis & imposturis operam dare, idque in sui commodum ac utilitatem facere, & Religionem præsentissimo periculo exponere, & fallere populos, ac ad superstitionem adducere, & nulla deinde ad errores populi à se corrupti auferendos, fraudis ac pœnitentiæ suæ vestigia relinquere, & quidem pro crimine, quod ipsi certè non ignorabant capitale, plebique perniciosissimum, sibique à Deo sine publica pœnitentia minimè condonandum. Verùm quis ex meris tantùm suspicionibus fallacibusque conjecturis tam abominanda ac inusitata opinetur de viris, quos nulla non admirata est ætas, doctrinâ pariter ac solidissimis virtutibus, & sanctissimo potissimum Religionis zelo, conspicuos atque spectatissimos? Quænam Criticæ Leges iniquissimis hujusmodi opinionibus faveant, equidem non video. Immo totus Criticorum chorus clamet, incredibile planè esse, hoc hominum gravissimorum genus in ea vitia deflexisse, atque ad eas artes se contulisse, quibus hominum deterrimi impiè sibi lucrum comparant, & Religionem produnt. Numquid verò hisce do-

lis indigebat Ambrosius, ad *plebeculam in officio continendam*, uti Phereponus ait? Ab ore Ambrosii totus populus Mediolanensis pendebat, seque paratissimum ad dandum pro Fide Majorum servanda jugulum non semel ostenderat. Multoque minus ad auctoritatem, atque existimationem suam, Fidemque Catholicam protegendam, atque augendam hæc figmenta sibi concinnanda censuit Ambrosius, cùm tanta existimatio atque auctoritas illi esset, ut ei propterea apud Imperatorem invidiam quotidie facere non cessarent Ariani. Deinde vir intrepidus, & invictâ constantiâ celebris, & mori, quàm fœdari, toties paratus, ut sese atque Ecclesiam florentissimam minis Hæreticorum eriperet, ad execrandum illud stratagema nunquam confugere sustinuisset.

Accedit, quod miracula ab Ambrosio atque Augustino memorata nullas imposturæ notas secum adferunt; immo tot habent veritatis indicia, ut quando ea falsi postulare aut suspicari liceat, nihil certi jam supersit in humana divinaque Historia, nihil quod fraudem & mendacium redolere non possit. Divino monitu revelata sunt Ambrosio sacra corpora Gervasii ac Protasii. Jussit ille in media Basilica ante cancellos sanctorum Felicis atque Naboris eruderari terram, formidantibus Clericis, ne spes Ambrosii frustraretur. Signa Martyribus convenientia apparuerunt; deinde ipsa Martyrum ossa, & sanguinis plurimum in ipso tumulo. Cùm sacra pignora transferrentur, cæcus *civitati Mediolanensi* notissimus visum, debiles non pauci salutem, ad contactum sanctarum vestium recuperarunt, pulsique dæmones de multorum corporibus. Tota legatur Epistola Ambrosii 22. ad Marcellinam sororem Classe I. & ubi affectus absint, nihil à stratagemate ac fraude remotius apparebit contra quam Censori videatur. Ceterùm non dissimulabo, Arianos tum temporis adeò evidenti luce perculsos, eò statim confugisse, ut & Martyres & miracula negarent. Facilè valuit apud nostrorum temporum Novatores eorum calumnia, cùm nempe statutum fuit sanctorum Reliquiis denunciare bellum. Multò plus etiam valuit apud Phereponum, qui Arianos ipsos eorumque dogmata sibi cordi plurimùm esse non semel prodidit. Sed juvat hîc tantisper immorari, dum aliqua saltem ex parte palam fiat, quàm sine ratione ac pudore nunc instauretur vetusta ejusmodi cantio.

Protasii & Gervasii Martyrum ut nomina, ita etiam sepulcra incognita erant, in tantùm ut supra ipsorum sepulcra ambularent omnes, qui vellent ad Cancellos sanctorum Naboris & Felicis pervenire. Utor verbis Paulini illius, qui Ambrosii vitam memoriæ prodidit, & oculatus omnium testis fuit. Illic ergo reperta sunt sacra corpora, ubi fraus præcedere

nisi difficillimè non potuit. Nam quis loci superficiem non noverat, ac sæpè vestigiis terebat? quis dum eruderari terram cerneret, signa aliqua imposturæ non collegisset? Clero ac populo præsente peracta sunt omnia. Subsecuta deinde miracula Ambrosius his refert verbis, concionem ad populum habens: *Cognovistis, immo vidistis ipsi multos à dæmoniis purgatos; plurimos etiam, ubi vestem sanctorum manibus contigerunt, iis, quibus laborabant, debilitatibus absolutos: reparata vetusti temporis miracula, quo se per adventum Domini Jesu gratia terris major infuderat; umbrâ quadam sanctorum corporum plerosque sanatos cernitis.* Si quid sinceritatis ac bonæ fidei est, videat Phereponus, quî negare ista possit. Oculis suis Mediolanensis populus viderat tot ægros ac debiles pristinæ saluti divinitùs restitutos. Fidentissime id palam Ambrosius repetit. Quis credat, hæc omnia commenta, fraudes, ac illusiones fuisse? Num adeò stupidi ac bardi tum fuere populi, ut sibi hæc obtrudi paterentur, & suosmet oculos miraculorum & curationum testes appellari audirent, quæ tamen ipsi nequaquam aspexissent? Num impudens adeò Episcopus, ut tanta securitate coram tot testibus appellatis rem invisam visam pronuntiaret? Ceteris autem curationibus præstitit, ac illustrior fuit, uti dicebam, ab homine urbi amplissimæ notissimo depulsa cæcitas. Cùm sacra Martyrum corpora [utar Augustini testis oculati verbis Lib. 9. Cap. 7. Conf.] *propalata & effossa digno cum honore transferrentur ad Ambrosianam Basilicam, non solum quos immundi vexabant spiritus confessis eisdem dæmonibus sanabantur, verùm etiam quidam plures annos cæcus civis, civitatique notissimus, cùm populi tumultuantis lætitiæ causam quæsisset, atque audisset, exilivit, eoque se ut duceret, suum ducem rogavit. Quò perductus, impetravit admitti, ut sudario tangeret pheretrum. Quod ubi fecit, atque admovit oculis, confestim aperti sunt.* Eadem repetit Aug. Lib. 22. Cap. 8. de Civ. Dei, illudque miraculum ait *ad multorum notitiam potuisse pervenire, quia & grandis est Civitas, & ibi erat tunc Imperator, & immenso populo teste res gesta est, concurrente ad corpora Martyrum Protasii & Gervasii.* Vide & Lib. de Unit. Eccl. Cap. 17. At Ariani cœcum illuminatum negabant. Nempe homines in Catholicam Ecclesiam odio internecino excœcati, homines pauci numero præ immani Catholicorum testium multitudine, homines plerique in urbe Mediolanensi hospites, illuc ab Ariana Augusta perducti, qui cœcum hominem nequaquam, aut non satis perspectum habebant. Contrà Catholici innumeri, Civesque Mediolanenses, tot annos antea hominem probè agnoverant, viderant, aluerant cœcum, & luce ad Martyrum corpora repente donatum cognoscebant, videbant, affirmabant. Utri quæso parti fides adjungenda? Unquamne credibile

sit, tantum populum, per tot annos, eâque potissimum occasione fuisse deceptum, ac tamdiu credidisse aut cœcum, qui non erat, aut ei restituta lumina, quæ clausa tenebrisque obsita adhuc erant? Si hæc devorare queunt Hæretici, nescio quid in posterum credibile non sit, immo nescio quid ampliùs credendum sit.

Porrò audiamus, quàm nervose ac sapienter invidentiam Arianorum, & renovatam nunc calumniam Ambrosius ipse jam tum repulerit in laudata Epistola 22. Classe I. olim 54. *Negant*, inquit, *cœcum illuminatum; sed ille non negat se sanatum. Ille dicit: Video, qui non videbam. Ille dicit: Cœcus esse desivi; & probat facto. Isti beneficium negant, qui factum negare non possunt. Notus homo est, publicis cùm valeret mancipatus obsequiis, Severus nomine, lanius ministerio. Deposuerat officium, postquam inciderat impedimentum. Vocat ad testimonium homines, quorum antè sustentabatur obsequiis: eos indices suæ visitationis arcessit, quos habebat testes & arbitros cœcitatis.* Sub hæc opportune Arianos Judæis comparat, pari impudentiâ calumniantibus atque negantibus evidentia Christi ac Apostolorum prodigia. Et profectò, postquam Pherepontus ejusque sodales Ambrosiani cœci *miraculum stratagema* nuncupare fas putant, quomodo & increduli non idem quoque dicere sibi licitum arbitrentur de cœco Evangelico? *Interrogabant*, inquit Ambrosius, *Judæi parentes, quomodo videt filius vester? Cùm ille diceret: Cœcus cùm essem, modò video. Interrogate alios, si mihi non creditis. Interrogate extraneos, ne adstipulari mihi parentes putetis. Detestabilior istorum, quàm Judæorum pertinacia. Illi cùm dubitarent, vel parentes interrogabant. Isti occulte interrogant, palam negant, jam non operi increduli, sed auctori.* Verùm excusatione etiam minus digni sunt nuperi Hagiomachi, quàm veteres Arii & Eunomii sectatores. Isti enim recentiores post jam repressas evidentiâ rei illorum calumnias, ex putidis adhuc suspicionibus testatissima ea prodigia ludibriis & dolis accensere pergunt. Si locum fraus habuit in illa Inventione, in iis Martyribus, atque miraculis: quî tam felix fraus esse potuit, ut detegi nunquam potuerit, eamque deprehendere nunquam licuerit Arianis præsentibus? Sine multorum ope neque Inventio, neque miracula confingi potuere. Sine totius populi conspiratione cœcus simulari non poterat subitâ oculorum luce donatus. Ariani tum rerum potiebantur; præsentes erant; Imperatoris auctoritate in suæ hæresis patrocinium abutebatur præsens & ipsa Justina Augusta. Qui commodior locus, quodnam opportunius tempus, quò imposturam ac figmenta Ambrosii detegerent Ariani; atque æternâ ignominiâ Episcopum ejusque Ecclesiam operirent, suam verò Fidem ab eo periculo vindicatam gloriosiùs extollerent? Poterant minis, tormentis, ac præmiis extorquere ve-

ritatis confessionem à Severo, totque aliis, quos ab Ambrosio pecuniâ corruptos dictitabant. Necesse est veritas & evidentia miraculorum longè fortiores fuerint, quàm Arianorum maligni conatus, atque calumniæ. Neque porrò segnes in inquisitione rei ac testium fuerunt Hæretici. *Isti occulte interrogant, palam negant*, inquit Ambrosius. Immo tanta fuit vis & lux veritatis, ut factum ipsum negare ne ipsos quidem Arianos potuisse, sanctus vir innuere videatur.

Quæ vero hactenus dicta, valere quoque debent pro tuenda veritate complurium aliorum prodigiorum, quæ sanctorum Martyrum & Confessorum ope variis temporibus peracta narrantur à gravissimis Episcopis, & oculatis atque incorruptis viris, & à prudentibus Historicis, quos neque ab ignorantia, neque à nimia credulitate, neque à pravis affectibus ad ea confingenda, temereve credenda fuisse pertractos appareat. Non enim hic agitur de universis miraculis à censura vindicandis, quæ neque Ecclesia probavit, & quæ credere vel non credere nihil refert, & quorum non modicam partem ab hominibus nullius judicii ac nominis, dubiæque ac sublestæ fidei, literis proditam Catholici ipsi aut abjiciunt, aut sibi tam facile credendam non putant. Miracula tantùm defendimus testatæ fidei, & ad sanioris Criticæ leges exacta. Ita nemo nisi petulans fidem illis prodigiis negabit, quæ sanctus Augustinus in Lib. 22. de Civ. Dei refert, cùm ex iis pleraque ab omni fraudis ac fabulæ suspicione longè absint. Alia contigisse miracula ad sanctorum tumulos atque Reliquias, testantur Basilius, Gregorii duo, Nazianzenus & Nyssenus, Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Isidorus Pelusiota, Basilius Seleuciensis, Theodoretus, Maximus Taurinensis, Asterius Amasenus, Æneas Gazæus, ut innumeros alios Episcopos [illegible] præteream. Rei seriem non ab incertis rumoribus, [illegible] suis ipsimet, aut ab aliis fide dignissimis testibus accep[illegible]. Tales Ecclesiæ proceres mentitos hic omnes fuisse, & in [illegible]sturas consensisse, fidem omnem superat. Falsa ac temere credita posteris narrasse, incredibile pariter est. Certè ab his erroribus atque criminibus sua se auctoritate, doctrina, integritate vitæ, prudentia, ac zelo Religionis, facilè ipsi defendunt, & iniquissimas Hæreticorum suspiciones avertunt.

Sed mihi temperare non possum, quin insigne illud argumentum commemorem, quo sibi visus est Phereponus Historiam sanctorum Martyrum Protasii ac Gervasii enervare posse. Ait enim, ita Ambrosium rem describere, ut narrationem suspectam reddat. *Invenimus*, inquit Ambrosius, *miræ magnitudinis viros duos, ut prisca ætas ferebat. Quæ verò ætas? Heroicane, postquam homines decrescere cœperunt?*

Nam genus hoc vivo jam decrescebat Homero.

An etiam tribus seculis, quæ à Christo nato ad Constantini tempora fluxerunt, grandioris erant staturæ homines, quàm quarto aut quinto seculo? An augustior erat statura Martyrum, quam aliorum, aut major fiebat post mortem? Nemo, ut opinor, credet At nemo etiam, ut opinor, non miretur, Phereponum Critices peritum, & non vulgaris ingenii hominem, tam levia nobis propinasse. Sed quid non facit litigandi prurigo? Quando solida argumenta desunt, verba saltem ac sophismata dentur. *Ante annos propè mille, vates ille Homerus non cessavit minora corpora mortalium, quam prisca, conqueri*: sunt Plinii verba Lib. 7. Cap. 16. Nat. Hist. Id quoque Juvenalis à Pherepono citatus, Solinus, Phlegon, sanctus Augustinus, aliique Scriptores memoriæ tradidere. Virgilius etiam Lib. 12. Æneid. de ingenti saxo, quod Turnus in Æneam intorsit, hæc habet:

Vix illud lecti bis sex cervice subirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.

Ea itaque opinio invaluerat, procerioris staturæ omnes ferè homines fuisse Heroicis, quàm subsecutis temporibus. Et fidem opinioni conciliabant corpora miræ magnitudinis subinde humi reperta, de quibus legendi Plinius ipse, Virgilius in Georg. Pausanias, Plutarchus, Gellius, & alii, immo recentiores etiam Scriptores; nam & proximè præteritis seculis eorum quædam deprehensa fuerunt. Aliqui, sed admodum rari, subinde visi, qui ad gigantæam molem excrescerent, iique idcirco priscæ ætatis hominibus dicebantur similes. Ad eum ergo morem respexit Ambrosius. Cùm sacra Martyrum corpora recens effossa communem hominum staturam multùm excedere vidisset, talia & ipse appellavit, qualia priscæ ætatis corpora fuisse ferebantur? Quid ergo hîc sibi velit Phereponus, nemo facilè intelligat. An Homericæ opinioni sese opponere? Id per nos ipsi liceat. Non idcirco minus verum erit, inusitatæ magnitudinis fuisse corpora Gervasii ac Protasii? Istamne sacrorum Martyrum proceritatem in dubium revocare? At innumeri Mediolanenses præter Ambrosium ejus rei testes fuerant, quibus per duos dies Martyrum ossa exposita scimus. Num dubitat, an primis tribus à Christo nato seculis ejus proceritatis homines existere potuerint? Certè Phereponum de hac re dubitare quamplurimi Historici non sinunt, atque experientia ipsa; nam raros quidem, sed tamen aliquos, seculo quovis, hujus staturæ homines vixisse constat. Augustinus ipse Ambrosii æqualis Lib. 15. Cap. 9. de Civit. Dei affirmat, se incredibilis magnitudinis ossa vidisse. Tum hæc addit: *Nostris temporibus rari quidem, sed nunquam ferme defuerunt, qui modum aliorum plurimum excederent.*

Numquid tandem suspicatur Phereponus, ab Ambrosio corporum illorum magnitudinem tanquam cœleste prodigium atque mysterium venditatam fuisse? Ille hercle insulsus & ridendus, qui Ambrosium adeò infantem atque delitum suspicari audet. Quæ Martyrum statura foret, & an illa major post mortem fieret, certè non ignorabat vir magnus, qui nempe Romæ & alibi innumera conspexerat Martyrum ossa. Neque ab ullo docendus erat, aliane hominum statura fuerit tribus primis Christianæ Epochæ seculis, quàm seculo suo, cùm priscæ dumtaxat ætati, videlicet temporibus ante Homerum transactis, proceritatem corporum, tanquam rem cunctis hominibus eo ævo communem, ipse tribuat. Nullum hîc ergo Mysterium, nullum cœleste miraculum Ambrosius considerat; sed quia rarum esse noverat, seculo suo homines reperire tantæ proceritatis, quanta in Martyrum illorum corporibus apparuerat, raram hanc istorum qualitatem tacendam non putat, illamque quasi obiter memorat. Solus cavillator alia in Ambrosii verbis somniare poterat; solus pessimus Logicus affirmare, Ambrosium ipsum narrationem suam suspectam reddidisse.

Graviora in speciem videntur, sed æque imbecilla sunt & confidentiæ plena reapse, quæ posthæc subdit Phereponus. E dæmoniacis, ad sacra λείψανα confluentibus, nonnulli contra Arianos, eorumque hæresim clamarunt. Id Herculeum Aristarcho fulcrum est, ut sub aliorum sententia dicar, non ampliùs esse dubitandum, quin Ambrosius rete illud per fraudem concinnarit. *Lege*, inquit, *cetera, ubi torti Diaboli, ope horum Martyrum, Arianos opportunissime damnant; nec ampliùs miraberis esse, qui stratagema hoc Ambrosianum fuisse censeant, quo plebem sibi devinciret, Justinamque & Arianos perterrefaceret, excogitatum.* Gemina huic argumentationi sunt, quæ ipse alibi differit, ideo ementita appellans ad Martyrum tumulos peracta miracula, quòd ista superstitioni propagandæ inservirent. Verùm quidnam aliud hoc est, quàm obvias quæstiones è præjudicatis opinionibus, quanquam falsis, confidentissime derimere: quod quantum à ratione abhorreat, non ita pridem edidicisse Phereponum ipsum arbitror? Cùm animo istius antea insederit, superstitionem esse sacrarum Reliquiarum cultum [qua in opinione reliquos Novatores concordes habet], immo etiam crediderit, Arianos, quamvis tot Conciliis & rationibus profligatos, propius ad veritatem, quàm Catholicos, accessisse: non immeritò se inde argumentari ita posse sibi persuasit: ergo miracula ad sanctorum Reliquias confici nequeunt; ergo divinitùs extorqueri à Demonibus confessio non potuit adversus Arianos; ergo nonnisi fraudulentis artibus Ambrosii tota illa scena per-

acta est. Quid, si falsissimæ forent, ut eas esse nos reapse dicimus, præceptæ animo Phereponi opiniones? Nonne tota illius machina è vestigio ruit? & potissimum cùm nulla verisimilitudo sit, ea miracula conficta fuisse, aut potuisse confingi? Nam, quod est *ad plebem sibi devinciendam*, Arianisque timorem incutiendum, jam vidimus, Ambrosii auctoritatem, sapientiam, pietatem, atque constantiam tam periculosis ac impiis non indiguisse præsidiis; ipsumque, etiamsi indiguisset, non fuisse usurum ad fidem tuendam, quam sanguine & veritate, non pravis artibus atq; imposturis propugnandam esse sciebat.

Ergo nudam, ac inanem, nullisque solidis rationibus stipatam, immo temerariam quoque & impiam esse, suspicionem suam, Pherreponus ipse, si Criticus bonus, si Christianus est, deprehendet. Quæ enim narrationes, quæ facta vultum veritatis amittere jam non possunt, si tantam vim habere debet hæc argumentandi ratio? Videlicet Auctori aut Historico id utilitati, atque existimationi est: ergo confictum id, falsumque est, aut certè in Auctore, sive in narrante fraudem suspicari licet. Si valere debent hujusmodi suspiciones, Ethnicorum nomine imposturæ notam pariter objicere possit Phereponus Tertulliano, Origeni, Cypriano, Lactantio, & ceteris Christianæ Fidei defensoribus, qui confessione dæmonum in Ethnicos ipsos tam sæpè utuntur. Quid autem Scriptores illos ab hujusmodi accusatione defendit, quod similiter in Ambrosii defensionem non congruat? Deinde nonne Christi ac Apostolorum prodigia ad sanctissimæ doctrinæ veritatem confirmandam, & Christi missionem probandam adhibita fuere, ut habetur Jo. V. 36. X. 38. & XIV. 12? Mirabiliter igitur Christo, ejusque causæ prodigia per ipsum patrata inserviebant. Quid, si incredulus quispiam stratagemata & illa suspicetur, quibus Judaicam plebem sibi Christus devinciret ac Pharisæos, sibi infensissimos, de auctoritatis solio dejiceret? Id quidem jam faciet incredulus auctore ac præceptore Pherepono; sed iniquissime faciet. Multò etiam magis instabit iste; nam & in Evangeliis Marci & Lucæ dæmones mali se ab Jesu tortos conqueruntur, ejusque cœlestem potentiam fatentur, Filiumque Dei altissimi appellant. Nolebant his habere fidem pervicacissimi Judæi, quorum patrocinium quis non videat à Pherepono incautissime tandem susceptum, & perfidiam excusatam? Poterant enim & illi objicere adversum Christi prodigia, quæ Phereponus contra Ambrosii Historiam objecit. Sed tam illi temere ac perperam egissent, quàm iste. Hujusmodi quippe suspiciones cùm gravioribus aliis malæ fidei indiciis destituuntur, & præcipuè cùm ab aliis refelluntur gravissimis bonæ fidei indiciis, id unum præstare possunt, ut in suspiciosis

hominibus

hominibus malignitatem, livorem, & obfirmatum contra veritatem animum prodant.

Pherepono itaque nos non injuriâ crimini vertimus quòd arma Ethnicis atque incredulis ministret. Quòd Religioni & Ecclesiæ Christianæ eripiat potentissimum illud argumentum veritatis è Christi, Apostolorum, aliorumque sanctorum hominum prodigiosis operibus petitum. Quòd suspecta faciat tum ad mortui Elisæi cadaver in veteri Fœdere peractum insigne miraculum, de quo in Lib. IV. Regum mentio habetur, tum curationum prodigia in novo Fœdere facta per Pauli sudaria ac semicinctia ægris admota, dum eadem mirabilia ad sacra quoque Martyrum ossa, restibus viris incorruptis facta, fieri ipse posse negat, virtutemque ejiciendi Dæmones, à Christo Sanctis tuis in Evangelio promissam, suspectam ipse faciat. Crimini etiam vertimus, quòd ex meris tantùm ac fallacissimis suspicionibus denigrare ac lacerare famam non erubescat virorum gravissimorum, & omnium fere sanctorum Patrum, quos cùm ille Impostores velit, nescio cui amplius in posterum credendum sit, & nescient increduli, quid amplius putandum sit de Religione & Ecclesia Christi. Propterea prudentiæ, famæ, ac Religioni suæ melius consuluisset Phereponus, si ab hisce abstinuisset, quæ quid ab ejus Critica aliis in locis sperandum sit, satis ostendunt. Sed nos jam alia expectant & vocant.

CAPUT DUODECIMUM.

Cultus Religiosus, Angelis ac beatis hominibus adhibitus, contra Phereponum defenditur. Superstitionis suspicio frustra hîc à Pherepono injecta. Preces pro piis defunctis auctoritate Scripturæ sanctæ, Traditionisque nituntur. Non aliter sentit sanctus Cyprianus, cui Tertullianus praeivit. Votum sacræ Virginitatis præstantius, quàm Nuptiæ. Pherepone objectiones repelluntur. Apostoli apertum suffragium pro Dogmate isto.

NOn solis Sanctorum miraculis, sed eorum etiam cultui religioso bellum indicit Batavus, sive Tigurinus Censor: quodque mirandum magis est, id facit auctore ipsomet Augustino. Dixerat hic in Lib. de vera Relig. Cap. 55. de Angelis loquens: *Honoramus eos caritate, non servitute; nec eis Templa construimus, nolunt*

enim se sic honorari à nobis, &c. Phereponus ista expendenda reliquit iis, qui volunt Angelos cultu δουλείας, hoc est *servitutis*, *coli. Videant* [inquit pag. 485.] *quomodo se sentire & loqui cum Augustino, dicere possint.* At quantopere cum Augustino consentiant Catholici in colendis cùm beatis Angelis, tum reliquis Sanctis, ipse Phereponus nullo negotio didicisset, nisi ea tantùm corrogaret, quæ suo sunt consentanea ingenio. Agit hic Augustinus de illa *servitute*, quæ supremum Numinis cultum significat, atque à Græcis appellatur λατρεία. Non autem negat, alterum illud *servitutis* genus, cui δουλεία nomen est, à mortalibus exhiberi debere cœli proceribus, & certissimis Dei amicis. Audi Augustinum Lib. 10. Cap. 1. de Civ. Dei: Λατρείαν, inquit, *nostri, ubicumque sanctarum Scripturarum positum est, interpretati sunt servitutem. Sed ea servitus, quæ debetur hominibus, secundum quam præcipit Apostolus, servos dominis suis subditos esse debere: alio nomine Græce nuncupari solet.* Λατρεία *verò, &c. aut semper, aut tam frequenter, ut pene semper, ea dicitur servitus, quæ pertinet ad colendum Deum*, &c. Idem aliis verbis alibi scribit, sed potissimum Lib. 20. contra Faustum Cap. 21. ubi simul docet, colendos esse religioso cultu beatos Dei famulos. *Illo cultu*, inquit, *qui Græce* λατρεία *dicitur, Latine uno verbo dici non potest, cùm sit quædam propriè Divinitati debita servitus, nec colimus, nec colendum docemus, nisi unum Deum.* De sanctis verò Martyribus ita loquitur: *Colimus ergo Martyres eo cultu dilectionis, & societatis, quo & in hac vita coluntur sancti homines Dei*, &c. Erigere Templa, offerre sacrificium, aliaque hujusmodi, uni reservata Deo, nefas est impendere in Angelorum, Martyrumque cultum; sed aliam *servitutis* honorariæ speciem, quam *Duliam* appellamus, non prohibemur, sed jubemur præstare Sanctis, quos tamen conservos Dei simul agnoscimus. Cui hoc nomen non arrideat, alio utatur, dummodo rem teneat.

Quod verò Phereponus subdit, nimirum jam Augustini ævo quædam cœpta esse fieri, quæ quanquam à prudentioribus damnata, paulatim intromissa fuere; inquit enim idem Augustinus in Lib. 1. de Morib. Eccl. Cathol. Cap. 34. *Novi multos esse sepulcrorum, & picturarum adoratores*: hæc, inquam, Phereponi monita, nescio quid prodesse possint Novatorum scholæ. Nam quis certò affirmare possit, Augustinum ibi de sepulcris & picturis Christianorum loqui, & non potius de Paganorum? Quod si de Christianis talia inter suos agentibus scribit Augustinus: quid mirum? Superstitio locum habere potuit ac potest in Ecclesiæ Catholicæ ritibus, ac præcipuè in Sanctorum, atque Imaginum cultu, dum

fideles sint quidem, ut ipsius Augustini verbis utar, *professores nominis Christiani, sed professionis suæ vim nescientes, neque exhibentes.* Ab his arcessendam non esse doctrinam Orthodoxæ Religionis, neque ex istorum exemplo expendendam esse præstantiam Catholicæ Ecclesiæ, rectissimè aiebat Augustinus in eo Libro. Id & nos nunc repetimus. Quod faciendum & credendum præscribit Ecclesia nostra, hoc intuere, non verò quod in ista Ecclesia fit, aut creditur ab imperitis & impiis. In eo veritas & sanctitas; in hoc superstitio & falsitas. Et revera ipsemet Augustinus tum alibi, tum Lib. 8. Cap. ult. de Civ. Dei, Memorias, sive Sepulcra Martyrum, & eorum Reliquias honorandas esse docet, significatque apertissime, qualis opinio induenda sit Catholicis, cùm quædam in honorem cultumque Martyrum fiunt. Ea autem Augustini verba cùm in oculos & ipsius Phereponi incurrerint, non sine aliqua animadversione dimittenda esse ipse judicavit. Inquit igitur pag. 581. *At pompa, qua ferebantur Reliquiæ, honor, qui iis genuum flexione deferebatur, invocationes Sanctorum, &c. persuadebant Ethnicis Martyres coli, quasi quoddam genus inferiorum Deorum.* Tum addit, neque Ethnicos multum à vero aberrasse, nam & Christianos nonnullos offendebat hic idem cultus. Quamobrem censet, Augustinum hîc Rhetorum more, dissimulatis his, quæ ab Ethnicis objiciebantur, respondisse. Nonnullorum Christianorum nomine, quos male habebat Martyrum cultus, unum Vigilantium, & alterum Eunomium indicare voluisse, ac potuisse, Phereponus mihi videtur. At quota, quæso, Christianorum pars duo homines sunt, & quales amabo, ut eorum suffragium universæ Christianorum Ecclesiæ opponi possit? Nil facilius, quàm in quacumque Republica duos, immo etiam plures invenire, quibus fastidio sint patrii mores, suæque Religionis ritus. Atqui hujusmodi fastidiosos, & audacissimos homines statim compressere viri sanctitate atque eruditione clarissimi, quibus certe ignotum non erat, quid esset Deo, quid beatis ejus famulis debitum, & quid foret Idolorum, Deorumque cultus.

Subit autem Censoris nostri confidentem eloquentiam demirari, quando is dissimulatam ait ab Augustino Ethnicorum hac in re accusationem, idque Rhetorum more. Nam quid aliud in eo Cap. ultimo Lib. 8. de Civ. Dei præstat Augustinus, quàm ostendere, quantum intersit inter cultum divinum hominibus mortuis ab ethnica superstitione delatum, & religiosum honorem delatum Martyribus à Religione Christiana? Primò differre ait honorum & rituum genus; nam & Sacrificia & Delubra mortuis offerebant Ethnici, à quo tanquam à peculiari Divinitatis signo

abhorrebat Christiana Respublica. Deinde ostendit, ab animo illorum differre omnino in iis ritibus atque honoribus animum istorum. Ethnici tanquam Deos veros, & adoratione uni Deo debitâ, suos mortuos prosequebantur; Christiani contrà nunquam suos mortuos apotheosi donarunt, nunquam Deos censuere; & quos honores habuere suis Martyribus, fuere quidem signa religiosæ venerationis, non autem divini cultus, & mentis ad Latriam propensæ. Animus autem, atque intima persuasio ea est, quæ ritus, & sermones honoris causâ conceptos ad bonum aut malum trahit. Decernere verò, qui ritus superstitioni, aut veræ pietati conveniant, quive tolerandi sint, & probandi, aut improbandi, sive non ferendi, ad Ecclesiam, & ad Apostolicam Sedem pertinet. Et hanc in rem volo Phereponus noster audiat, quid forte Theophilus quidam Alethinus [hominem puto perquam carum Pherepono ipsi] scripserit in notulis ad Tom. 3. Theolog. Dogm. Dionysii Petavii, Lib. 15. Cap. 2. de Incarn. *Ut verba*, inquit, *valent usu, ita & gestus, qui modò sunt civiles, modò religiosi, pro temporibus & locis, possuntque Deo colendo & hominibus æque pro consuetudine adhiberi. At interna illa adoratio, quâ id quod colimus consideramus ut unicum ac summum Numen, propterea que reveremur ac precamur, ad unum illud Numen pertinet. Sed possunt esse, & sunt alii inferiores cultus, dignitati rei, quæ colitur, attemperati, absque idololatria ulla. Quod semper probe observandum.* Vide & ibi Petavium.

Augustinus ergo in eo loco postquam dixit, honorari quidem Martyres, eorumque Memorias, à Christi fidelibus: Ethnicorum accusationem atque suspicionem omnem evertit, monens, neque Sacerdotibus, neque Templis, neque Sacrificiis [quæ uni Deo tantummodo sunt debita] honorari sanctos Martyres; reliqua verò venerationis signa eisdem exhibita, ex obsequio religioso, non autem ex opinione Divinitatis descendere, immo in ipsius Dei gloriam concedere, quicumque honor Sanctis defertur. Quod cùm dicit, occupat unâ responsione, quidquid unquam aut objecerant, aut objicere poterant Ethnici adversus Martyrum cultum. *Quæcumque*, ait, *adhibentur religiosorum obsequia in Martyrum locis, ornamenta sunt memoriarum, non sacra, vel sacrificia mortuorum, tanquam Deorum.* Dixerat suprà: *Honoramus memorias eorum tanquam sanctorum hominum Dei, &c. ut ea celebritate & Deo vero de illorum victoriis gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum adhortemur*, &c. Quâpropter quid objicere Ethnici potuerant, aut poterant, ut apud Christianos polytheïsmum ostenderent, quod suo sermone & explicatâ mente Christianorum, Augustinus jam non

contriverit? Et ne quis Martyres saltem *quasi quoddam genus inferiorum Deorum* coli putaret, addidit ille: *Non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus.* Et infrà: *Nos itaque Martyres nostros nec divinis honoribus, nec humanis criminibus colimus, sicut colunt illi Deos suos*, &c. Quod Augustinus olim pronuntiabat, nunc etiam Ecclesia Catholica profitetur, Idololatriæ à nostrorum temporum Hæreticis insimulata, sed ab hujusmodi calumniâ vel à sincerissimis inter ipsos Hæreticos jamdudum liberata.

Ab Angelis aliisque beatis cœli civibus ad reliquos Christianos, qui decesserunt in signo fidei, & dormiunt in somno pacis, transit Phereponus noster; atque ut illis religiosum honorem habendum negat, ita istis nihil prodesse Fidelium preces affirmat. In Lib. de Cura pro mortuis habenda auctor est sanctus Augustinus consuevisse Christianos offerre Deo preces pro mortuis fidelibus, quod officium ipsis profuturum sperabant apud Deum. Phereponus hîc insurgit, inquiens: *Sed locum aliquem Scripturæ, aut revelationem certam hanc in rem proferri oportuit; qui enim norat Augustinus hoc velle Deum, ut preces Ecclesiæ prosint post mortem nonnullis, cùm altum sit ea de re silentium*, &c. *Non enim satis est ut possit hoc fieri; quàm multa enim Deus non vult, quæ potuisset velle?* Sed Augustinus laudaverat locum 2. Machab. XII. 43. ubi *legimus oblatum pro mortuis sacrificium.* Nihil refert: pergit enim Phereponus interrogare: *Sed ubi Lex talia sacrificia jussit, aut ubi Deus se adinventis ab hominibus sacris propitium fore promisit?* Peto ego à Pherepono, utrum sibi computentur inter Canonicas Scripturas priores duo Machabæorum Libri, an non. Si postremum, videat ille, quî tot alios divinarum Scripturarum Libros demonstrare contra gentem incredulam possit cœlo probatos. Tolle Ecclesiæ Auctoritatem atque Traditionem, ruat necesse est potissimum argumentum, quo nititur divina origo Literarum sacrarum. Sin, uti videtur, Canonicus est Pherepono is Machabæorum Liber, quem universa olim Ecclesia Canonicum habuit, & Catholica nunc habet: quid est, quod illic non legit Phereponus hæc verba: *Sancta ergo* [sicuti Vulgata legit] *& salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis solvantur?* Hinc novit Augustinus, & noscere Phereponus potuit, velle Deum, ut preces Ecclesiæ prosint post mortem nonnullis; divino quippe oraculo probatur illa Judæ Machabæi actio, atque opinio.

Præter Scripturæ sacræ documentum illud, cui quædam alia, etsi non adeo perspicua, accenseri possunt, adhibet Augustinus auctoritatem Ecclesiæ universæ, quæ usum precum pro mortuis

habet, & habendo utilem piumque, & ab Apostolis descendentem ostendit. Rursus ergo Phereponus in ista erumpit: *At quis docuerat Augustinum, à temporibus Apostolorum nullas pravas opiniones, ac consuetudines, sensim irrepere potuisse? Nullum Dei legitur, hanc in rem, promissum, eademque est ratio hominum in Rempublicam Ecclesiasticam, ac in Civilem coëuntium, nec in hanc magis quàm in alteram, mala consuetudines sensim irrepere possunt.* At quis docuit Phereponum, eamdem esse ac fuisse rationem Civilis atque Ecclesiasticæ Reipublicæ in perversis consuetudinibus admittendis? Deinde hanc consuetudinem, qua de agimus, esse perversam, nullumque hanc in rem legi promissum Dei? Nos jam vidimus, in Machabæorum Libris probari Deo preces & sacrificia pro mortuis. Quòd si ne ullis quidem in Libris Canonicis expressa legeretur divina revelatio istius doctrinæ; attamen satis esset, Traditionem certam haberi de ista revelatione in Ecclesia Dei. At istud procul dubio revelatum fuisse, atque probatum ab Apostolis, hinc discimus, quod Augustini ævo *universa pro defunctis Ecclesia supplicare consuevit*, ut ait idem in eodem Libro. Hic autem locum habet regula celebris ejusdem sancti Augustini Lib. 4. Cap. 24. de Baptismo contra Donatistas: *Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi Auctoritate Apostolica traditum rectissime creditur.* Ab Ecclesiastica verò nimium quantum differt Civilis Respublica. Nihil ibi impensius commendatur, ac ingeritur auribus tum Episcoporum, & Cleri totius, cùm reliquæ etiam plebis, quàm nihil esse innovandum, & pravas opiniones, perversasque consuetudines impediendas, atque averruncandas, & imminere certum salutis periculum dissimulanti, silenti, & sinenti aliquid novi aut sentiri aut fieri, quod aperte aut tacite doctrinam Christi atque Apostolorum aliqua ex parte lædat. Tam religiosè, tam solicitè huic suo muneri hucusque Ecclesia Catholica respondit, ut vix nova quæpiam falsa opinio, nova aliqua mala consuetudo emerserit, quam aut Concilia, aut Romani Pontifices, aut alii Episcopi, Patres, Scriptoresque pii atque eruditi non repressserint, non damnarint. Aliter se gerit Civilis Respublica.

Et ostendat, si potis est, Phereponus ipse originem consuetudinis istius; quamvis enim quod ait: *de origine precum pro mortuis vide Joann. Fellum ad Ep. 1. Cypriani*, Lectoribus spem, aut metum ingerat hujusce originis inveniendæ; Lectores tamen se deceptos sentient, ubi ejusdem Felli notas atque argumenta pensabunt, & cum ipsis sancti Cypriani verbis conferent. De Victore quodam ait sanctus Episcopus: *Non est quod pro dormitione ejus apud vos fiat*

oblatio, aut deprecatio aliqua nomine ejus in Ecclesia frequentetur. Quid refert, quod Fellus ostendere contendat, pro Martyribus non oratum fuisse olim? Id certissimum est; at illic res minimè erat de Martyre quopiam. Nullis verò tabulis Fellus prodit, pro ceteris fidelibus cum signo fidei vitâ defunctis preces ad Deum non fuisse præstitas, neque speratum inde ipsorum refrigerium. Immo idem ille Cypriani locus evidenter ostendit, preces pro fidelibus mortuis tunc in more Ecclesiæ fuisse, quando intercedit, ne pro homine illo fiant. Deinde cedo magistrum Cypriani, Tertullianum videlicet, qui Ecclesiæ suorumque temporum hac in re consuetudinem nobis edisserat. Inquit is in Lib. de Monogamia Cap. 10. de vidua: *Enimverò & pro anima ejus* (mariti) *orat, & refrigerium interim adpostulat ei, & in prima resurrectione consortium, & offert annuis diebus dormitionis ejus.* In Cap. sequ. *Orabit*, inquit, *pro maritis tuis novo & vetere.* Quibus ex verbis intelligis, quid etiam senserit sanctus Cyprianus, quantumque ab ejus mente abhorreat Felli sententia, & rursus quàm antiqua sit formula illa, qua etiamnum in sacro faciendo *locum refrigerii, lucis ac pacis* Fidelibus Catholicis vitâ functis à Deo precamur. Et cùm Tertulliani ævo, hoc est, uno aut altero seculo post mortem Apostolorum, ista passim in Ecclesia peragerentur, uti ex aliis etiam ejusdem Tertulliani locis confirmari potest, cùmque in eam rem consentiant tum Concilia, tum Græci Latinique Patres: tandem intelligere cogimur, non aliunde quàm ex Apostolica Traditione venisse hujusmodi consuetudinem. Quod si *magnum & certum lucrum Ecclesiasticorum* Phereponus [pro more suæ gentis] hîc objicit nobis: rogandus ille primò est, ut ostendat, hujus opinionis ope jam tum ab Augustini, Cypriani, ac Tertulliani ætate Clerum sibi quæsivisse divitias. Tum animadvertendum, aliud esse perversitatem, aut bonitatem opinionis alicujus, aliud verò lucrum, quod ex eadem opinione educi potest; nam homines improbi tam bonâ quàm malâ doctrinâ abuti possunt in sui commodum atque utilitatem. Necesse est igitur, ut ipsam opinionem Phereponus rectâ aggrediatur; Christianoque Dogmati contrariam ostendat: quod tamen denuntiamus, ipsi nunquam possibile futurum, quando tam antiquis legitimisque fundamentis nostra sententia nititur, & ad aliud considerationis genus spectant, quæcumque aut laudandæ, aut vituperandæ consuetudines in usum istius opinionis invectæ hucusque fuerunt.

Ad hæc litem non Augustino tantùm, sed universæ Catholicæ Ecclesiæ indicit Phereponus, quod apud nos majori sit in pre-

tio ac laude studium sanctæ Virginitatis, quàm honestæ nuptiæ. Catholicam sententiam expresserat atque illustrarat sanctus Augustinus in Lib. de sancta Virginitate. Phereponus verò in Animadversionibus ad eundem Librum pag. 563. monet, conjugium opus esse, quod sine magna virtute peragi ac sustineri non possit. *Pericula enim multa imminent conjugatis, multæ tentationes incumbunt, ex quibus sese, ut Christianos decet, expedire semper non est facile.* Tum enumeratis hisce periculis atque laboribus, subdit: *At qui cælibem vitam agunt, nullius curam gerunt nisi sui, nec indigent tanta virtute ad se solos sustentandos, & viam virtutis calcandam, qua multò minoribus periculis cincta est.* Quibus ex verbis concludit, cœlibatum non solùm non esse rem, quæ per se magis Deo placeat, quàm matrimonium, sed etiam esse rem minoris quàm matrimonium virtutis. Augustino autem id semper infortunii accidit, ut quæ ipse profert, Rhetoricæ tantum argutiæ sint; quæ verò Phereponus, solidissimæ omnino rationes. Quare Censor monendos Lectores tandem arbitratur his verbis: *Qui hæc probe expenderit, non multum movebitur Rhetoricis argumentis, quæ in hoc Libro deinceps sequuntur.* Felicem hominem, cui exiguo verborum apparatu semper datur immensam disjicere aliorum loquacitatem.

Cùm inter Virginitatem Deo dicatam, & Christianas Nuptias comparatio instituitur, quæri potest, utrum faciliùs per illam, quàm per istas, æterna salus obtineatur; deinde utrum Virginitas ipsa per se præstantior, & gratior Deo sit, quàm Conjugium. Vide nunc amabo, quò vergant Censoris nostri verba: ad ostendendum nempe, majora esse pericula atque incommoda conjugii quàm cœlibis vitæ, majoremque iccirco esse in illo statu, quàm in isto, necessitatem virtutis. Quod cùm facit, utique strictim dicit, quod Hieronymus, Tertullianus, Basilius, Nazianzenus, Chrysostomus, aliique fusissime scripserunt, & passim experientia testatur, sed simul contra suam mentem extollit præstantiam Virginitatis, quæ eligatur intuitu Dei. Hinc enim constat, difficilius esse conjugatis, quàm Virginibus sacris, iter ad cœlum, proptereaque præferendum esse conjugali cœlibem statum, uti faciliorem tutioremque viam ad salutem. Quod autem inquit Phereponus, majori virtute ad Conjugium opus esse, quàm ad Virginitatem: [quando hoc etiam illi daremus] nihil minuit, immo valde auget sacræ Virginitatis splendorem. Necessitas majoris virtutis in conjugatis, ut seculi tentationes superent, cœlumque obtineant, infirmitatem prodit medii, videlicet conjugii, quo utuntur ad tam eximium finem consequendum. Ex multis enim itineribus, per quæ

ab

ab infelici hoc exilio ad beatissimam patriam conscendi potest, illa minus laudanda, minusque eligenda sunt, quæ magis dubiam faciunt consecutionem finis, facileque longius à patria deviare valent. Secus inter hominum status præferendus ille foret, per quem difficiliùs ad regnum Cœlorum devenitur, qualis est militia, mercatura, aliave instituta, negotii secularis plena, & mille periculis ac tentationibus obnoxia, majorique iccirco virtute indiga, ne salus æterna perdatur.

Audi nunc Phereponum in hæc verba loquentem : *Cælibatum non esse rem, quæ per se magis placeat Deo, quàm Matrimonium, sed eum esse demum illi gratiorem, in alterutro sit statu, qui præceptorum ejus est observantior.* Nempe non considerat homo, alioqui non hebes, eo ipso gratiorem Deo futurum, qui Virginitatem illi dicavit, non solùm quòd hunc uti aptiorem divinæ legi observandæ elegerit statum, sed etiam quòd bonum animi potius, quàm corporis quærat, & quòd ea, quæ sunt seculi, repudiet, carnisque voluptatem ideo contemnat, ut spiritu promtiore ea quæ sunt Dei meditetur ac faciat. Deinde præter illam difficilem atque laudabilem in Virginitate abstinentiam à voluptatibus venereis, considerandum est votum, animusque hominis ipsam Deo Virginitatem voventis. Hîc sita virtus præstantior, hîc major laus virginis. Excelso animo vilia, & periculosa, & belluina oblectamenta mundi rejicit : magnum hoc est. Majus est rejicere, ut Deo expeditius vacare possit. Confer igitur Nuptias, & sacram Virginitatem. Sunt illæ humanæ fragilitatis, atque infirmitatis subsidium, laudabile & sanctum profectò, & Christi gratiâ in Matrimonii sacramento consecratum. Votum autem Virginitatis non sine magna virtute est, immo est magna virtus. Illic delicias, sive oblectamenta quærimus, illic desideria Concupiscentiæ implentur ; hîc verò fortiter superantur ipsæ carnis illæcebræ, hîc Pietatis simul ac Temperantiæ heroicæ vires exercentur ; & castitas, mensque cum corpore Deo dicantur, ùt eo pacto liberioribus pennis evolare homo possit ad Deum, vitamque imitari Angelorum.

Atque hæc sunt, quæ Apostolo non experientiâ solùm, sed cœlesti etiam prudentiâ edocto in 1. Cor. VII. persuasere, ut *Virginitatis* studium Nuptiis apertissime, neque uno in loco, præferret. *Qui sine uxore est* [inter cetera ait], *solicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & divisus est. Et mulier innupta, & virgo cogitat, quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore & spiritu*, &c. Infrà addit ; *Igitur & qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit ; & qui non*

Ppp

jungit, melius facit. Quæ verba non ignoravit ipse Phereponus, sed eludere se posse speravit, inquiens, Apostolum professum se ita loqui *propter instantem necessitatem*, hoc est, propter tempora illa, quibus graves persecutiones fervebant. Nescio quas eo tempore persecutiones Phereponus ostendere posset inter Corinthios, cùm certe rem præsentem, non futuram indicare videatur Apostolus per vocabulum ἐνεστῶσαν. Deinde verba illa plerique tum Græci tum Latini Interpretes aliter exponenda censent, ut nempe loquatur illic Apostolus sive de seculi molestiis, & incommodis, quæ conjugalem statum consequuntur, & *carnis tribulationes* infrà appellantur, sive de angustia mortalis hujus vitæ, sive de aliis hujusmodi necessitatibus. Sed quid plura? Virginitatis præferendæ rationem non ad ullas persecutiones tunc ferventes, sed planè ad generaliorem causam, quæ cuique tempori conveniat, Paulus aperte refert: nempe quia necessitates conjugalis vitæ impedimenta sunt, quominus expedite libereque Deo serviatur, ac placeatur. Id constat è verbis nuper laudatis. Ipse itidem Apostolus agnoscit in Virginibus sacris excellentem quandam sanctitatis speciem, quæ earum statui, non autem conjugali, convenit. Inquit enim: *& virgo cogitat, quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore & spiritu.* Quibus verbis laudat, propriamque Virginum dicit non solùm immaculatam puritatem carnis, sed etiam abstinentiam ab opere & voluptate carnali. Ceterum negare nemo potest, quin homo conjugali vitæ addictus Deo magis interdum placeat, majorique virtute abundet, quàm alius quisquam sacræ Virginitatis cultor; uti neque negare quisquam audebit, quin temere nonnunquam, suisque viribus parum perpensis, homines Cœlibatum Deo voveant. At quorsum hæc? Non est in culpa thesaurus, si ille expiletur, qui se ad custodiendum obtulerat. Quod si conjugato cuipiam major interdum probitas sit, quàm virgini alicui: tribuenda est hujusmodi præstantia aliis virtutibus in illo homine conjunctis, quæ faciunt, ut in conjugio sanctè inito sanctè vivatur, & salutare homini fiat ipsum conjugium. Rursus aut vitia, aut ipsarum defectus virtutum, in causa esse possunt, ne Virginitas Deo dicata meliores majoresque in homine fructus probitatis ferat. Verum paribus circumstantiis positis, procul dubio Virginitas sacra, quàm conjugium, aptior atque efficacior erit, ut quis Deo placeat, ipsaque proinde Virginitas ex ipsius Dei amore electa Deo placere plus debet, quàm Nuptiæ.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Mendacium semper malum. Ejus patrocinium à Pherepono susceptum positis quibusdam circumstantiis; sed sine ulla valida ratione. Joci nonnulli è mendaciorum familia excludendi. Phereponi calumnia dictitantis, Patres tam rigide fuisse infensos mendacio, ut ipsi postea tutiùs mentirentur.

IN Libris de mendacio, & contra mendacium, atque alibi etiam, pluribus ostendit sanctus Augustinus, peccatum esse quodlibet mendacium, cui revera mendacii nomen conveniat, cùm nempe causâ atque intentione alterius fallendi enuntiatur falsum. Phereponus autem aliqua mendacia agnoscit, quæ culpâ careant. In Animadvers. ad Cap. 5. Lib. de Mendacio, *Ponenda sunt*, inquit, *tantùm tria, quæ diximus. Primum est, nullum esse oportere animum nocendi mendacio; alterum ejusmodi debere esse mendacium, quod nocere revera non possit; tertium denique, non esse aliam viam, qua imminens malum vitetur.* Eadem repetit Phereponus in Animadvers. ad Cap. 18. Lib. contra mendacium. Et in ista quidem sententia præivere Censori nostro cùm ex Ethnicis Philosophis atque Scriptoribus nonnulli, tum nonnulli etiam è Christianis, ex iis præcipuè, qui scientiæ politicæ præcepta literis consignarunt. Inter hosce potissimum recensere juvat duo carissima Pherepono capita, Erasmum videlicet, & Grotium, & nostris etiam temporibus Samuelem Pufendorfium in Libris *de Jure Naturæ & Gentium.* Quicumque autem ii sunt mendaciorum patroni, ita secularem quandam respexisse utilitatem mihi videntur, ut naturam dignitatemque veritatis tunc obliti fuerint. Illa scilicet sublimis, ac innata Deo virtus, immo Deo ipsimet adeo congenita, ut Deus sit ipsa veritas, delicatâ pulchritudine constat, omnemque abhorret atque exhorrescit oppositæ falsitatis speciem. Etenim cùm simul verum & falsum consistere non possint, necesse est, ut qui falsum velit, quacumque tandem è causa id velit, veritatem eodem tempore, quantum in se est, perdat, atque pessumdet. Nihil medium occurrit. Atque hinc fit, ut velle falsum in alterius hominis mente [quod profectò vult quicumque mentitur], idem sit ac velle veritatis necem, proptereaque velle malum eligere.

Mendacium ergo intrinsece malum est, sicuti & *omne falsum est secundum se malum, & fugiendum*, ut Aristoteles ait. Ejusmodi autem cùm sit mendacium, nullo colore dealbari, melioremque naturam induere nunquam potest. Porro duplici juri mendax homo injurium se præbet, Divino, ac Naturali. Divino; Deum quippe ipsum offendit, dum veritatem ipsam, seu veracitatem mendaci lingua lædit. Naturali; jus quippe Naturæ exigit, ut nemo sponte alterum fallat, sive in errorem inducat, nemo falsum decipiendi alterius causâ tradat, nemo sermonis humani mirabili instrumento ac præstantissima institutione abutatur ad labefactandam fidem in hominum commercio. Ac propterea Philosophorum nobilissimi, & plerique sanctorum Patrum, quorum dux Augustinus, omnesque Catholicæ Scholæ Theologi, nullum esse casum statuerunt, in quo mendacium, dum revera sit Mendacium, non sit etiam malum, & culpæ insimulandus mendax non sit, quanquam ea in mentiendo esse culpæ levitas interdum possit, ut ei veniam facillime sperare liceat. Huc faciunt divinarum Scripturarum documenta, nempe Proverb. XIII. 5. *Verbum mendax justus detestabitur.* Et Proverb. XXX. 8. *Vanitatem, & verba mendacia longè fac à me.* Et Coloss. III. 9. *Nolite mentiri invicem.* Et Psal. V. 7. *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium.* Et Ecclesiastici VII. 14. *Noli velle mentiri omne mendacium*, quod idem est ac edicere, ut nullum proferamus mendacium. Mitto alia Scripturarum loca.

Videamus nunc, quibus rationibus ducatur Phereponus in contrariam sententiam. Sed ille nullas affert. Hæc tantùm addit ad ea, quæ suprà retulimus: *In hisce sanè circumstantiis licitum esse debet mentiri, si non illicitum sit joco mentiri, quod per Augustinum licet. Vide Cap. 2.* Utique auctor est Augustinus Cap. 2. Lib. de mendacio, joca nunquam putata fuisse mendacia; *habent enim*, inquit is, *evidentissimam ex pronuntiatione, atque ipso jocantis affectu, significationem animi nequaquam fallentis, etsi non vera enuntiantis.* Sed nescio, quî hinc inferre potuerit Phereponus, licitum quoque esse mentiri, positis circumstantiis à se enumeratis. Malitia mendacio insita eam habet originem & causam, quòd animus mentientis vult verum corrumpere, dicere falsum, & alterum hominem fallere. In jocis hîc animus perversus, atque inordinatus abesse potest, & plerumque revera abest; nam qui jocatur, sæpe ac sæpius alterius decipiendi voluntate caret, idque pronuntiat falsum, quod probe scit ab audientibus sive legentibus esse detegendum, & accipiendum tanquam falsum, non tanquam verum. Quare neque veritatem jocator hujusmodi lædit, neque proximum fallit;

Ideoque è mendaciorum numero, joca ita composita excluduntur, & culpæ notam effugiunt. Verùm in casibus à Pherepono propositis manifestissimum est, & decipi alterum, & veritatem lædi, & falsum ita enunciari, ut mentiens directe, aut indirecte velit alterum fallere. *Ex hoc ipso, quod aliquis scienter falsum loquitur, falsitatem intendit significare: ideo completivum in definitione mendacii ponitur intentio fallendi; sed quasi materiale falsa vocis significatio.* Ita sanctus Thomas in 3. d. 38. 9. 1. Art. 1. in corp. Mendacium igitur in iis casibus locum habet, atque adeo turpitudo illa, quæ mendacium consequitur, inde excludi non potest. Sed, inquies, mendaci tunc nullus est nocendi animus, & mendacium ipsum obesse per se ipsum nequit, nullaque alia homini via restat evadendi periculi. Quis de ita mentiente queratur? Cui injuria tunc infertur? At non solùm animadvertendum est, per illum semper noceri, qui mentiatur; mendax enim, quantum fert ejus actio, errorem semper & falsum in alterius ingerit aut vult ingerere mentem: sed etiam statuendum est, internam è mendacio turpitudinem ex eo non tolli, quod neque sit in mentiente nocendi voluntas, neque vis nocendi in ipso mendacio, dum falsum enuntietur animo alterius fallendi. Nam ut ut concedamus, mentientem in eo casu, alterius vitæ, honori, ac rebus nihil officere, attamen juri ipsius veritatis adversatur, quam ille, quantum in se est, offendit, atque conculcat, & facit, ut in proximo pereat. Eodem pacto invisum Deo pergit esse adulterium cum femina, quamvis ipsius vir in eam actionem consentiat, & quamvis non aliter vel ipsius vitæ periculo te eidem actioni subducere nequeas. Idem dicas de aliis operibus, aut dictis, ex sua natura atque intrinsece malis, quæ illa ratione minime excusantur, quòd neque alteri noceant, neque alia sit imminentis periculi effugiendi via. Rectè propterea Aug. Quæst. 68. in Levitic. *Mendacium*, inquit, *non possumus dicere tunc tantummodo esse, quando proximus læditur; cùm enim falsum ab sciente dicitur, procul dubio mendatium est, sive illo quisquam, sive nemo lædatur.*

Quod si reponas, jocos etiam dari, quibus falsiloquium subest, atque intentio alterius fallendi: ego isthæc peccati nomine accusabo, quia tum reapse mendacia erunt, & veritati inimica. Ubi tum quæso est *evidentissima* illa ex *pronuntiatione, atque ipso jocantis affectu significatio animi nequaquam fallentis, etsi non vera enuntiantis*, quam Augustinus deprehendit in reliquis jocis, à se excusatis? Et revera sentiunt complures, iique præstantes Theologi, inter quos sanctus Thomas, joca etiam, quibus mendacii nomen con-

venire possit, referenda esse in catalogum culparum, modò quidem gravium, sed fere semper levium. Ipsemet Augustinus post verba à nobis nuper recitata hæc addit: *quo genere* [jocorum] *utrum sit utendum perfectis animis, alia quæstio est, quam modò enodandam non suscepimus.* Quibus ex verbis intelligis, vel ipsa illa joca, quæ sancto Augustino mendacia non putantur, ejus tamen esse naturæ, ut jure dubitetur, num homini ad perfectam vitam anhelanti convenire possint. Quantò magis idem dicas de jocis intentione fallendi, & veritatis adulterandæ causâ prolatis, quæ revera mendaciis accensenda veniunt?

Sed novam scenam, novam peripetiam repente huc inducit Phereponus noster. Qui nobis nuper Augustinum exhibuerat nimis rigidiusculum in execrando quocumque mendacio, en eundem rursus deprehendit mendacem, & quidem basilice. *Nec putes*, inquit Censor, *qui usque adeo ab utili & necessario mendacio abhorrere se dictitabant, tam rigidos fuisse veri satellites, ut nunquam emolumenti causa mentirentur. Contrarium persuadent tot ficta miracula ad venerationem plebis quibusdam Ecclesiis & Basilicis conciliandam, totque Rhetorica fictiones*, &c. Neque hîc sistit acutissima Pherepони acies. Causam quoque perspexit, quare tantum odium adversus mendacium Catholici Episcopi præ se ferrent. *Si liceat*, addit, *id quod suspicamur proloqui, non alia de causa multi in licita mendacia, qualia descripsimus, tam acriter invehebantur, quàm ut postea in rem suam fructuosius mentirentur. Simpliciores enim homines non suspicabantur ab iis sibi fucum fieri, qui tam infensos profitebantur se mendacio* Si & nobis licet hîc, non quod suspicamur, sed quod nobis certum videtur, proloqui: dum hæc Phereponus ait, non bonum, sed perversum se prodit Criticum, ut gravioribus parcam nominibus in ipsum jure convenientibus. Age enim edicat nobis suspiciosus iste vir, num inter Protestantes quoque adulterium, & reliqua libidinis experimenta, avaritia, fraus, aliaque ejusmodi scelera locum habeant, aut unquam habuerint. Non negabit, puto; immo inter aliquot ex ipsis eorum Sacerdotibus atque Theologis, si verax esse amet, fatebitur istam pestem & olim, & nunc vigere. Atqui non dubito, quin ii quoque Theologi tum voce tum scriptis in ipsissima illa scelera invehantur. Quæ si ita sunt, quid quæso reponeret Phereponus homini Religionis nullius vinculis obligato (quales fortasse multos ipse novit sibi vicinos) dicenti, non alia de causa Protestantium Pastores, atque Theologos ea flagitia detestari, quàm ut alienis feminis tutiùs abutantur, & fraudibus rem suam utiliùs promoveant? Rideret, irasceretur ve Phere-

ponus. Nihil enim magis in comperto est, quàm hujusmodi vitia & simul ab iis cognosci ac prædicari Deo rectæque rationi invisa, & nihilominus vel ab ipsis noscentibus, atque prædicantibus, vitio humanæ naturæ interdum eligi atque amari.

Eadem & Phereponus, & quisquis alius, de Augustino reliquisque Catholicis necesse est dicat. Objiciat ille nobis, quæcumque vult, miracula ficta, aliaque religiosorum hominum mendacia. In criminum istorum Auctoribus damnandis, si qui sunt, nos quoque concordes habebit. At quo argumento persuadere sibi aliisque poterit, cum in finem mendacia quælibet, tum ab Augustino, tum ab aliis Catholicis affectato odio fuisse proscripta, ut ipsi liberiùs deinde atque utiliùs mentiri possent? Homines fuere. Quam aliam quæris causam, cur mentiti nonnunquam ex iis quidam fuerint? Scilicet meliora videmus, melioraque aliis suademus, ac deteriora sæpe nos sequimur. Cùm verò mitiora semper sentire de omnibus hominibus nos jubeat recta ratio, & prohibeamur suspicionibus nulla ratione innixis alienam gravare famam: quanto minus id nobis liceat, cùm de Augustino, Episcopis, Theologis, aliisque tum sanctitate morum, tum doctrinæ soliditate eminentibus viris, sermo occurrit? Neque tanta simplicitas ac inopia mentis in Augustino ejusque similibus erat, ut mendacia detestari, simulque in Religione mentiri tutum putarent, cùm unus quispiam emunctæ naris homo posset sacrilegam fraudem deprehendere, ejusque auctores exsibilandos detegere. Præterea neque tanta in iis malitiæ atque iniquitatis copia excogitari potest, ut qui publice prædicarent, uti *magnum scelus* (sunt hæc Augustini verba) *& primum genus detestabilis mendacii*, mentiri in Religione, & pro Religione, hac arte eâdem sibi tutiorem utilioremque ad mentiendum viam aperirent. Demum quænam ab Augustino, illiusque similibus conficta miracula Phereponus rite demonstret? Immo nemo acriùs, quàm sanctus Augustinus [quod & fecere ceteri sancti Patres, atque Concilia] execratus est pias hujusmodi & sacrilegas fraudes. Videat igitur Phereponus, dum talia de tantis viris suspicatur, dumque adeo temere tam horrenda illis crimina affingit, cur perversi accusatoris notâ inurendus non sit. Certe maligni declamatoris nomen non effugiet.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

Criticæ Artis abusus non unus, & Pherepono potissimum familiaris. Quæ de conversione sua ad Deum Augustinus narrat, superstitionis ac fraudis inique insimulantur ab eodem Censore. Depulsa ab Augustino inanis gloriæ quæsitæ accusatio, à Pherepono in ipsum concinnata propter Libros Confessionum. Ejusdem Augustini virtutes & sanctitas variis Phereponi calumniis & sophismatibus ereptæ. In Mallio Theodoro laudando an excesserit Augustinus. Sinceritas ejusdem vindicata ab objectionibus Phereponi. Non in controversia cum sancto Hieronymo, non in cooptatione sua ad Episcopatum, non in declarando Heraclio Successore suo Augustinus peccavit.

SEd quando in hanc arenam ingressi sumus, dimittendus tam facilè non est Phereponus, majorique cura exigendus est ad normam Criticæ Artis homo ille, qui inter Criticos & Criticæ Magistros non bonam quidem, sed magnam sibi jamdudum comparavit famam. Criticam hîc latiori significatione capio, quàm ab eruditis nonnullis capiatur; hoc est, eristicam artem illam, studiumque intelligo, quo alienos in literis, sive in doctrina, errores acute investigamus, & deprehensos censoriâ virgâ percutimus. Id licitum, id honestum, id Reipublicæ perquam utile, simulque necessarium est. Nam unde tot errores, ac fabulæ, & dogmata stolida, nisi è Criticæ inopia? Unde recti judicii, meliorisque eruditionis restitutio, nisi è Critica restituta? Sed quasdam hujusce Artis leges ac præcepta percurramus oportet. Ejus finis est, veritatem sive Theologicam, sive Physicam, Historicam, &c, invenire, & falsum persequi, aliisque vitandum ostendere. Sed tam solicite cauteque veritas investiganda atque prodenda est, ut Christianæ simul caritatis, ut modestiæ, ut justitiæ maxima ratio habeatur. Quamobrem à maledictis & conviciis perpetuò abstinendum; calumniæ non segniùs quàm pestis fugiendæ; hominem gravem ars mimica, virulentæ irrisiones, declamationesque minime decent; in errores verò potius, quàm in errantes dimicandum; tibique, vel cùm triumphas de errore deprehenso, exuenda omnis ambitio,

ambitio. Non ita aliorum vituperationi insistere, ut quæ in adversario laudem promerentur obliviscaris, multoque minus in illius probrum retorqueas. Tum dumtaxat acri ac subirato stylo aut venia, aut licentia erit, cùm in perditos, impios, & effrontes, sive iniquitatis, sive impietatis sibi notæ amatores, & in apertos calumniatores, hoc est, in conclamatos aut Religionis veræ, aut veritatis, aut virtutis hostes, pugnandum erit. Ceterum placidè agere decet adversus illos, quos non perversus animus, sed humani intellectus, atque naturæ infirmitas, à bono & vero deviavit. Quo modulo si quando utendum, tum potissimum uti opus est, cùm accusandos & corrigendos suscipis magnos, celebresque viros; & tum quoque lenitati adjungenda reverentia erit, cùm Christianæ Religionis Patribus, & Episcopis, non doctrinæ minus quàm sanctitatis famâ per omnium ora commendatis, dicenda dies erit, veritatis causâ id exigente nonnunquam. Ita veritati laboranti simul succurras, ut neque tuæ, neque aliorum dignitati quidquam detrahatur. Si secus fiat, non perversæ tantummodo indolis, & ambitus, & malevolentiæ, aliorumque vitiorum specimen dabis, sed ipsam plerumque veritatem, ut ut solertissime quæras, in itinere perdes.

Atque hæ quidem præcipuæ forsitan leges morum in Arte Critica, quas nunc, ut puto, nihil interest rationibus, aliisve documentis confirmare atque tueri. Juvat potius experiri novis exemplis, num Phereponus se talem hîc prodiderit Criticum, qualem postulat recta ratio. Narrat Augustinus Lib. 8. Cap. 12. Confess. improvisâ vocis *Tolle, lege, tolle, lege*, admonitione totum se fuisse conversum ad Deum. Primò *superstitionem ethnicam, ex fortuitis vocibus omina captantem*, reperit hîc Phereponus. Deinde subdit, si cui singulari providentiâ divinâ id factum videatur, oportere ut ostendat, *opus fuisse ejusmodi miraculo, quo Augustinus intelligere posset sibi legendam Scripturam sacram, ut ex ea resciret, quid sibi agendum esset.* Quod cùm quotidie audiret à Catholicis, non videt Censor, cur confugiendum sit ad miraculum. Tandem ait, *Rhetorem nostrum omnia exaggerare, quibus persuadere poterat, non agi hic de homine vulgari, sed singulari vocatione divinitus ad Ecclesiam allecto: quæ tamen ex alius calamo rectius fluxissent.* En ergo Augustinum superstitiosum, dum omina captat; en ridendum, quod fortuitam vocem audiens, miraculum putet, atque id aggrediatur, quòd tam crebræ Catholicorum adhortationes obtinere ab ipso nondum quiverant; en denique Rhetorem, & callidum quidem, qui omnia exaggerat, ut se tanquam cœlestem hominem venditet.

Gratiæ Pherepono, qui non & impostorem, fictæque narrationis propolam nobis hîc Augustinum exhibuerit. Sed postquam ne ipse quidem Censor eò usque progredi est ausus: oculos mentemque omnium appello, ut perspiciant, quibus oculis hunc Augustini locum Phereponus legerit. Improvisam illam vocem audit Augustinus, ignorat auctorem; & dum concupiscentiæ, divinæque gratiæ pugna in ejus corde acriùs æstuaret, vocem ipsam interpretatur tanquam divinum oraculum, quo ad repetendam sacrarum Scripturarum lectionem incitetur. Paret inspirationi, perculsusque Apostoli verbis, sibi primùm fortè objectis, totum se Deo exinde dicat. Hæc narratio Augustini. Quid hîc quæso Rhetorici artificii? quænam exaggeratio? quænam calliditas? Lege verba Augustini. Historicam narrationem puram putam illic deprehendes; quam si veram putas, mirum est quî accusare possis Rhetorico aliquo colore sive figmento corruptam. Sed vitio vertendum est Augustino, quòd talia narret, cùm hæc *rectius ex aliorum calamo fluxissent.* Ipsum Augustinum nequaquam dedecuisse hujusmodi narrationem, ille idem fatetur, qui adverbio *rectiùs* est usus. Multoque magis id perspiciet Lector, nihil in ea narratione inveniens, quod laudem Augustini vel leviter insinuet. Non suas illic virtutes, non sanctitatem, non miracula evidentia commemorat ille; sed fortuitam tantùm vocem, unde consummata est conversio sua, dicit se acceptam retulisse singulari divinæ gratiæ auxilio. Quis hominem arguat, quòd misericordias Domini in æternum cantet? *Ignorare tua bona*, utar Erasmi verbis in Præf. ad ipsas Confessiones sancti Augustini, *stupiditatis est; non prædicare Domini benignitatem, ingratitudinis est; non expendere in utilitatem proximi, quod acceperis, impietas est.* Visiones, ac revelationes propheticas, cœlo auctore, experti sunt clarissimi & sanctissimi viri; iidemque etiam evulgarunt. Vide Ignatii Martyris Epist. ad Philadelph. & Dionysii Alexandrini Epistolas apud Euseb. & Cypriani loca multa à Doduvello collecta, & Ambrosii Epistolas, ut alios omittam testes, quos bene multos in hæc & similia haberem.

Inquit autem Phereponus, non videre se, cur confugiendum hîc sit ad miraculum, cùm prodigio nihil opus esset, ut intelligeret Augustinus sibi legendam esse sacram Scripturam, quando toties id à Catholicis audiverat. Neque videt acutissimus iste Censor, quàm inter se differant, nosse utilitatem ac necessitatem cœlestis illius lectionis, & ad ipsam lectionem sese reipsa convertere. Nemo nostrûm ignorat, quàm periculosa sit ac misera peccatoris servitus; & non exinde tamen ad fortem honestatemque justo-

rum consurgimus. Illud facere ad intellectum, hoc ad voluntatem spectat. Tum verò ipsa quoque voluntas vincula disrumpit ac abjicit, cùm interna Dei gratia nos adjuvans concupiscentiam vincit, torpentemque animum fortiter ad se rapit. Innumeris autem modis aversos à se homines Deus ad virtutem vocat, atque perducit. Non fuerit miraculum id, quod Augustino contigit: num propterea non licuit Augustino insuetam illam ac repentinam vocem singulari providentiæ Dei tribuere, quæ illum juberet consulere codices sacros? nunquam nefas fuit interpretari tanquam peculiare Dei munus, in ea Apostoli verba statim incidisse, quæ morbum Augustini protinus ac tandem confecere? Immo & christianæ pietatis est, & humilitatis, hæc ita interpretari, totumque hoc tribuere immensæ Numinis clementiæ. Atque ita faceret quicumque alius sanâ doctrinâ ac Religione verâ imbutus, & à Phereponi schola alienus, eodem loco fuisset, quo Augustinus, dum sibi non absimilia contigissent.

At quod magis prodit, Phereponum unice illuc inhiare, ut quantum fieri potest, in Augustinum congerat probra, illud est, quod primo loco objecit, nempe opus hoc Augustini *redolere superstitionem ethnicam, ex fortuitis vocibus omina captantem.* Utique in nullius animum unquam tam delicata religio intravit, ut superstitionem atque ethnicismum objiciendos hic putaret Augustino. Ideo ethnicam aruspicinam, & omina Gentilibus dudum usitata, neque satis adhuc è medio sublata, nos execramur, quia è causis omnino incongruis ediscere se posse homo putat futuros rerum eventus Deo soli perspectos, & curiositate perversa ac temeraria ad ominandum, auguriisque fidem habendam, se abripi sinit, & Superos ipsos hujus delirii sui auctores sibi aliisve fingit. Quid simile in Augustini facto? Hinc tumultus concupiscentiæ, illinc dulcissima Gratiæ vox incertum & anxium faciunt. Ad inopinatam illam vocem suas aures percutientem assurgit Augustinus; eamdem pro cœli causa interpretatur; ad legendas Pauli Epistolas accurrens locum sibi opportunissimum offendit; & fructus interpretationi respondet. Curiositatem nocentem hic mihi, si potes, inveni; aut causam prorsus ab effectu absonam; aut in interpretante stoliditatem, immo propriam aliquam ominis faciem. Compertum habemus, Deum velle nos omnes salvos facere, ipsumque adeo quorumdam salutem conversionemve curare, ut eos non internis tantùm externisque stimulis, sed patentibus prodigiis ad se rapiat. Vim quoque adhibuit Saulo spiranti minas & cædem in Discipulos Domini. Alios etiam ad Episcopatum, ad

Eremum, ad Monasteria, ad bonam denique fugem hujusmodi arte solicitavit, quorum exempla si congerere huc velimus, facilè abuteremur Lectorum patientiâ. Ipse Augustinus memorat hoc loco sancto Antonio Anachoretæ similia contigisse. Quapropter etsi ne tam aperta quidem sit plerumque vox cœli in hisce circumstantiis, attamen piè sapienterque ii perpetuò faciunt, qui ita omnes eventus interpretantur, ut sibi persuadeant, se per illos divinitus à peccato revocari, & ad justitiæ amorem impelli. Tantum proinde abest, ut superstitione laborarit, quod Augustinus egit, ut contrà commendandus sit, quòd è voce, si ita etiam vis, omnino fortuitâ, occasionem arripuerit instituendæ vitæ Christianæ. Atque utinam Augustinum in pari casu imitarentur cœlo obsequentem, quicumque eum imitantur contra cœlum peccantem.

Quid mihi est ergo cum hominibus, ut audiant Confessiones meas, &c. Sunt verba Augustini Lib. 10. Cap. 3. Confess. Ansam hinc sumit Phereponus carpendi Augustini, quòd Confessionum Libros scripserit: *Sunt qui suspicentur* (Censoris verba sunt) *cùm multa Augustino, ob priorem vitam, ab adversariis, quos non paucos habuit, objicerentur, eum Confessiones hasce scripsisse, quasi Apologiam quandam obliquiorem, in qua fateretur, veluti apud Deum, quod negare non poterat; cetera verò prætermitteret, aut emolliret, & quæcumque ad honorem suum facerent, quasi aliud agens exaggeraret. Quæ suspiciones, quamvis forte iniquiores sunt, ex insuetata tamen nascuntur ratione, qua Augustinus cum Deo garrit, atque argutatur, Rhetoriceque fuco, quo picta sunt hæ Confessiones.* Mirabar, si non & hìc Rhetoricum fucum Augustino Phereponus objiceret; intercalaris quippe hæc apud illum accusatio necesse est, sive opportuna, sive inopportuna, sæpe recurrat. Sed quinam sunt isti, quos talia de Augustino suspicari Phereponus ait? Ego neminem alium novi præter Erasmum, qui in Præfat. ad Libros Retractat. & Confess. aliqua hujusmodi suspicionum semina injecit, inquiens, Augustinum tam diligenter in Confessionum Libris vitam omnem suam depinxisse, *ut iniquior aliquis suspicari possit, non prorsus abfuisse humanum affectum τῆς δόξης, seu τῆς αὐτίας cuiptam affinem.* At Erasmus ipse, quanquam homo prurientis linguæ, multus est in purgando Augustino ab ista accusatione, idque tam solide atque ex animo facit, ut laudatorem eximium, non vituperatorem Augustini sese hìc præstet. Quinam ergo sunt ii, quos non solùm suspicari posse, uti Erasmus aiebat, sed revera nunc suspicari, Phereponus fatetur, latere simul atque apparere ambitionem Augustini in Confessionibus istis? Verùm patiatur Phereponus, hìc non aliorum, sed meas me quoque prodere suspicio-

nes. Si Phereponum excipias, nemo talia de Augustino est suspicatus, sive suspicatur. Rhetoricus iste color est, quo invidiam Augustino conflare se posse putavit Phereponus, simulque à se amoliri injustæ criminationis, malignique judicii invidiam. Nempe qui toties, atque iniquissime, Rhetoricam Augustini culpat, subinde religioni sibi non ducit, ejus Artis coloribus abuti, ut sanctissimum & clarissimum virum infamiâ oneret.

Habemus ipsos Confessionum Libros. Huc volo sinceros judices. Ego verò nihil dubito, quin cordatus quisque sentiat ac fateatur, longe nimium abesse Augustinum eo in Opere ab inanis gloriæ siti, atque ab amore sui. Immo paucos mihi ostendas Libros, quibus in amorem Dei vehementiùs excitentur legentium animi atque affectus. Ad hæc passim, & minimè conquisita modestia, & germana humilitas, & fervens pietas Scriptoris elucent, ut pium quemque simul ædificare soleant, & impios convertere ad Deum possint. Nulla autem minus æqua, immo magis perfidiosa suspicio est, quàm quæ sibi fingit, Augustinum conscribere ista voluisse, partim ut nonnullis, quæ sibi objiciebantur, enarraris, cetera aut prætermitteret, aut emolliret, & partim ut quæcumque ad honorem suum facerent, quasi aliud agens exaggeraret. Necesse est enim, qui ita suspicatur, judicium totius antiquitatis de Augustini pietate damnet, & oculos omnium rideat, qui in ejus Libris Scriptorem sanctissimum, & pietate nulli secundum, adhuc inveniunt. Deo, non hominibus, loquitur pius ille vir in Confessionibus, Deo, inquam, ut Erasmi verba describam, *confitetur, cui mentiri nec pium est, nec tutum.* Ergo Augustinus, si suspicionem Phereponianam auscultamus, credidit, se Deum atque homines decipere posse Confessionibus illis. Horret animus talia cogitare de tanto viro, & de Libris iis, qui contrarium omnino sonant. Sed ipse quoque Phereponus iniquitatem suspicionis istius tandem agnovit & confessus est; nam postquam temperare sibi non potuit, quin adderet *esse multos* [quinam quæso?] *qui exactiam ingentem, religionis specie tectam, hic videre se putant*, subdit tamen, hosce homines ex eorum numero esse, qui sunt *proniores ad male judicandum*, & nimiam indulgentiam potius, quàm nimiam severitatem, hic esse adhibendam. Quo verborum lenocinio, fucoque Rhetorico quid aliud vult Phereponus, quàm uno eodemque tempore calumniari, & calumniatorem parum intentis oculis subducere?

Nunc autem repetendum est, ingeniis malevolis, & affectu occæcatis nihil æque facilè occurrere, quàm omnia adversariorum

dicta & facta in deteriorem partem accipere, & denigrare, & ridenda exhibere.* Quantum id abŝit à *Christiana caritate*, à *justitia*, atque à legibus germanæ Criticæ, nemo probus atque eruditus est, qui non è vestigio intelligat. An id Phereponus ignoret, non quæram; certe se hîc ignarum hujus doctrinæ apertissime prodit. Et quod magis mirere, in hoc eodem loco Phereponus, Magistrum Evangelii agens, meminisse nos jubet, *in Evangelio, ejusque auctore Christo, quærendam esse vivendi normam, non in hominibus.* Utique optimis suis præceptis pessime homo iste utitur, qui tot calumniosis suspicionibus, tantoque livore famam Augustini aggreditur, judiciumque ceterorum hominum despiciens, in eodem facinora & vitia aut prætermissa, aut emollita fingit, & hanc ipsam, aliasque accusationes sub alieno nomine perquam subdole proponit. Neque accusationibus contentus, sannas, derisionemque adjungit, inquiens, Augustinum *inusitato modo garrire cum Deo, atque argutari.* Sed ab hujusmodi ingeniis caveant sibi Job, David, ceterique Prophetæ; non enim video quid impedire id genus homines amplius possit, quominus & iis divinis Scriptoribus cum Deo disserentibus insultent, aut exemplo sint aliis, ut insultent, quando sibi jam licitum censent irridere Augustinum tam piis affectibus cum Deo colloquentem. Ego multa huc pro Augustino afferre possem; sed tantummodo rogabo Phereponum ipsum, ut christiano pacatoque animo legat, quidquid idem Augustinus ad alios calumniatores obtrectatoresque suos respondit variis in locis, sed potissimum Enarr. 3. in Ps. 36. & Lib. 3. contra Epistolas Petiliani. Nisi enim tum incipiat & minus amare semetipsum, & magis revereri pietatem ac modestiam Augustini, aut unus ipse sapere dicendus erit, aut de illius ingenio erit prorsus desperandum.

Levissima tamen videantur hactenus memorata, si cum iis conferantur, quæ Criticus iste habet ad Cap. 38. Lib. 10. Confess. Miratur [pag. 476. Animadvers.] Augustino *in mentem non venisse, fore ut Donatistæ, Manichæi, aliique ejus adversarii dicerent, cum non displicere sibi, qui tamdiu non tam apud Deum, quàm apud homines, de se & suis loquatur; & dum gravia peccata, quæ negari non poterant, aut minutiora ambitiosè prosequitur, laudes suas interea minime omittit.* Miratur etiam, *eum veritum non esse, ne iidem adversarii hic desiderarent confessiones eorum, quæ baptismum ejus secuta sunt, & quæ in ejus vita habentur.* Tum laxatis habenis acriùs urget Augustini famam, inquiens, malignos homines facilè dicere potuisse, non esse mirum, si arti Rhetoricæ inter pueros venditandæ valedixerit, ut majorem utilitatem, amplioresque honores in Ecclesiasticis mu-

neribus sibi quæreret, & ambitioni suæ, atque impotenti cupiditati inserviret. Fuisse etiam, cur à Deo veniam peteret, quòd sacras Scripturas interpretari sit aggressus, & tot volumina de iis scribere, cùm necessariis subsidiis careret. Quod si paupertatem, aliasque virtutes Augustini quisquam memorasset, iidem dixissent, partim simulatas fuisse, partim falsas; ipsumque Augustinum iis artibus ad summam irrepsisse potentiam, quibus alii illustres utuntur. Et hæc quidem maligni illi homines dixissent, aut dicere potuissent; nam quod est ad Phereponum, quanquam is accusationes hasce proponat, teterrimisque coloribus pingat, atque amplissimo sermone prosequatur, non iis tamen fidem habet. *Ad me quidem quod attinet* [postrema sunt Phereponi verba], *ut non sum credulus ejusmodi criminationibus: sic non diffiteor me defensiones Augustini hisce de rebus, libenter lecturum fuisse.*

Modestiam hominis hujus erunt forte qui mirentur; ego Rhetoricam potius, illiusque artificia. Sed libentiùs quoque, quam Phereponus, legerem fateor, quî hæc adeo ingeniosa oratio à maledicentiæ, & quidem impudentis, culpâ excusari, atque defendi possit. Nisi nos cucurbitas ille velit, sciat nos probe intelligere, Phereponum eum esse, qui hic alienis verbis Augustinum acerbissime criminatur, atque etiam tacite significat, nihil magis sibi cordi esse, quàm jure vel injuria, opportunis atque inopportunis locis, & cum propriæ etiam famæ periculo, divexare nomen ac libros sanctissimi hujus & incomparabilis viri. Verùm quis hominem ferat tam iniquis armis insidiantem Augustino? Si ex ejus sententia maligni tantùm homines hæc dicere potuissent, quo nomine ipsum compellabimus, qui has accusationes & revera struxit, & callide proponit, atque inculcat?

Rem tamen ipsam levi brachio attingamus. Quæ hîc Augustino opponuntur, objicere potuissent Manichæi, Donatistæ, aliique ejus adversarii, si Pherepono credimus. Potuissent, puto; nam quid odium & ira comminisci, & eructare non possunt? Non tamen objecerunt, quanquam irati, quanquam in Augustini vitam, nedum famam furiosè animati, quanquam aliis in ipsum accusationibus usi. Cur tanta in iis temperantia, atque modestia? Non aliâ sane de causâ, quàm quod Hæreticis iis in mentem venire non potuit, criminationibus ejusmodi speciem aliquam veri subesse. Et cur *desiderarent ab Augustino confessionem eorum, quæ post ejus baptismum secuta sunt*, quando nihil audire poterant, quod in confitentis gloriam non concessisset? Novus campus carpendi Augustini Pherepono sese aperuisset, si ea quoque facta, quæ certe lau-

de non caruissent, prosecutus fuisset Augustinus. Sed ab aliis sese discat jam Phereponus. Multis criminibus objectis Augustinum Petilianus Donatista etiam invaserat. Ad eum palam hæc inter cetera vir piissimus respondebat Lib. 3. Cap. 2. contra Lir. Petil. *Jam quod sequitur, etsi in hi non audeo coaptare ut dicam, nihil enim mihi conscius sum: fidenter tamen in conspectu Dei dico, nihil eorum, quibus Petilianus tempus vitæ meæ, posteaquam in Christo baptizatus sum, criminatus est, mihi conscius sum*, &c. Infrà idem repetit Cap. 10. & in suæ innocentiæ testimonium fidenter appellat quoscumque suæ vitæ conscios habere poterat. *De tempore*, ait, *vitæ meæ, quod est post Baptismum, vobis quicumque me nostis, superfluo loquor ex eis, quæ nota esse hominibus possunt. Hi verò, qui me non noverunt, non ita iniqui esse debent in me, ut magis de me credant Petiliano, quam vobis.*

Quod est ad accusationem Augustini Scripturas sacras interpretantis, respondebimus infrà, uno quippe ictu totum sanctorum Patrum chorum, & universa antiquitatis ingenia, Phereponus noster hîc ferit. Cùm verò ille, sive maligni nescio qui homines Phereponi ore loquentes, nil mirum esse dicunt, Augustinum valedixisse exiguis Rhetoricæ Scholæ emolumentis, ut in Ecclesia, hoc est in ampliore theatro, uberiorique cum fructu artem ipsam exerceret, suæque ambitioni lora feliciùs laxaret: superfluum puto calumniæ & maledicentiæ notas in ista accusatione conquirere, quippe id in omnium oculos incurrere mihi videtur. Diceres, mirabili ingenio Augustini expellendæ famis defuturam fuisse rationem, nisi ad Ecclesiastica munia sibi aditum aperuisset. Nemo est tam parum in Augustini vita versatus, qui nesciat, quàm longe vir ille piissimus abierit à pravis hisce affectibus, & cur magisterii Mediolanensis onus abjecerit. Repetitâ autem Africâ nihil ille antiquius habuit, quàm seculares curas, atque omne honorum genus effugere. Suis facultatibus in pauperes distributis Monasticam vitam amplexus est, jejuniis, orationibus, bonisque operibus vacans, donec post exactum triennium in eo sanctissimo vitæ instituto, invitus, & nihil tale cogitans ad gradum Presbyteri ab universo populo raptus fuit. Episcopatus sarcinam reluctans deinde suscepit; quo in munere quandiu vixit, eam sanctitatem morum, fugam divitiarum, continentiam, humilitatem, zelum, aliasque virtutes in se conjunxit, ut facilè mirari debeas, difficilè verò possis imitari.

Sed vide, quî se ab adeo evidenti luce Phereponus expediat. *Ea*, inquit, *maligni homines dixissent, partim simulationem esse, partim satis esse divitem, qui haberet, quod aliis largiretur*, &c. Malignos utique ac effrontes esse necesse est, qui talia blaterant, & quicumque alius

alius non solùm ista in Augustinum confingere non erubescit, sed etiam placido animo tantam veritatis injuriam proferre sustinet. Cedo tabulas, testes, argumenta, quibus accusationem hanc fulcias. Ciceronis verba sunt in Orat. pro M. Cœlio: *Aliud est maledicere, aliud accusare. Accusatio crimen desiderat, rem ut definiat, hominem ut notet, argumento probet, teste confirmet.* Hîc certè nihil habent, quo maligni criminationem confirment, immo innumera sunt nobis, quæ accusatoribus os obstruant. Et illud in primis certum est, simulatorem virtutis, non eo pietatis, humilitatis, ac veritatis affectu scripturum fuisse, quæ ubique legimus in Augustini Libris, neque facturum quæ ab Augustino facta fuisse dubitat nemo. Sed, ut vetus verbum habet: *Nil probat calumniator, criminatur omnia.* Interest autem hominum omnium non ferre ludibrium tale veritatis, & alienæ famæ; quotus enim quisque in posterum erit bonus, pius, ac honestus, quem dejicere de loco, & execrationi quorumcumque exponere non valeas, si hypocrisim ac simulationem virtutis, quando aliud non occurrit, objicere & promtum sit, & non illaudabile? Attamen habet hîc Augustinus, quo se consoletur, exemplum videlicet divini Servatoris nostri, quem paribus calumniis excipiebant olim Pharisæi. Quale verò exemplum habituri sint hujusmodi Censores, quo se defendant à crimine Sycophantiæ, videant ipsi. Ego non video.

Neque parum lepida est Phereponi exceptio contra Augustini paupertatem. *Satis divitem fuisse,* inquit, *qui haberet, quod aliis largiretur, & inde tantum sibi sumeret, quantum vellet.* Honestissimæ & christianæ paupertatis ideâ caret, qui hæc scribit. Dives ille profectò dicendus est, Christi sectator, qui, ut Minucii verbis utar, *non eget, qui non inhiat alieno, qui Deo dives est.* Hic, inquam, dives germanam in se paupertatem fovet; nam non opum defectus, sed animus pauperem facit. Homo videlicet nihil cupiens, necessariis tantùm contentus, & parcus sibi, & in egenos effusus, & pro Christo nihil proprium possidens: ille verè est pauper. Et mirum est, qui Phereponus, ab aliis Novatoribus discedens, non solùm non damnat mendicitatem Monasticam, sed eamdem quoque talem exigit, ut nihil habeat pauper Evangelicus, quod aliis pauperibus distribuat. Quasi non habuerit Christus, non habuerint Apostoli, quæ sibi ad victum atque vestitum necessaria forent, & quæ egenis identidem dispensarent. Episcopum verò in primis hospitalem Paulus desiderat: quod fieri nequit, si nihil ei supersit in alios distribuendum. Illud etiam constat, Episcopos non Dominos, non possessores esse bonorum Ecclesiasticorum, sed ministros, atque œconomos, eorumque caritati potissi-

mum commendatam esse pauperum curam. *Gloria Episcopi est, pauperum inopiæ providere*, inquit sanctus Hieronymus ad Nepotian. de Vita Cler. Qua ergo ratione Phereponus & paupertatis gloriâ Augustinum spoliat, cumque non patitur aliquid habere, quo hospitalem se præbeat, & aliorum indigentiæ succurrat? Minus autem excusandus ille mihi videtur, dum & legere potuerit, & falsi arguere non potuerit, quæ de Monastico Augustini instituto, vel post Episcopatum servato, scribit eruditissimus ille Monachus Benedictinus è Congregatione sancti Mauri, cui debemus novissimam & accuratissimam vitam Augustini. Liceat mihi pauca quædam describere, quæ ille ex variis documentis collecta habet. Lib. 3. Cap. 2. §. 8. *Cùm Augustinus in Episcopii domo secum Clericos suos haberet, cum iisdem formam primorum Christianorum Hierosolymis degentium, quibus erant omnia communia, nihil proprium, quantum poterat, sectabatur. In illius societate nulli licebat suum aliquid dicere, sed omnia omnibus erant communia; & quoquot in eam admittebantur, hanc sibi legem sciebant impositam, &c. Sic omnes Clerici cum eo pauperes erant, simul præstolantes misericordiam Dei ex reditibus possessionum Ecclesiæ, vel ex oblationibus fidelium, quæ singulis pro cujusque indigentia distribuebantur.* Lege reliqua, uti & Cap. sequ. 3. & 4. tibique palam fiet, quantum alienus ab omni cupiditate Augustinus foret, & quam præter jus, quamque inopportune Phereponus virtutes illius suspectas hîc facere velit.

Pergit Censor gnaviter quærere, ubicumque potest, Augustini crimina, & ubi non invenit, liberaliter ipse somniat, ac facit. In Animadvers. ad Lib. 1. Cap. 11. de Ordine pag. 478. vellet ille nunc exstaret Opusculum *Theodori de origine & natura mundi*. Cur natum sit Pherepono tale desiderium, divinent quæso eruditi: Omnia puto excogitabunt; sed germanam fortasse causam non attingent, quam tamen sincerissime nobis Censor exponit. *Ex eo enim*, inquit, *intelligere liceret, an hic ei aduletur (quod sanè suspicor) Augustinus, pro more seculi sui, quo, si unquam aliàs, immodicæ laudes in usu vulgari fuere.* Votum profectò dignum tali Critico, ut si non aliunde certi, nimiumque certi essemus de illius odio atque livore contra Augustinum, facilè vel ex hoc vestigio intelligere possemus. Et quænam tandem sunt, quæ hîc Pherepono suspicionem adulationis ingessere? De Theodoro hæc scribit Augustinus: *Vir & ingenio, & eloquentia, & ipsis insignibus, muneribusque fortunæ, & quod ante omnia est, mente præstantissimus Theodorus, id agit, ut & nunc, & apud posteros, nullum genus hominum de literis nostrorum temporum jure conqueratur.* Dic, obsecro, quid hîc feriat Lectorem vel delicatissimum? Etiamsi incomparabili ingenio, studioque literarum non excelluisset Theodorus ille, nihilominus ea

est ipsi ab Augustino tributa laus, ut neque laudatorem pœnitere, neque laudato pudorem incutere deberet. Ad hæc non alius est hic Theodorus, quàm Fl. Manlius Theodorus, qui à Claudiano, & Symmacho summis extollitur laudibus, & eloquentiæ potissimum ac eruditionis gloriâ commendatur. Memorat ipse Phereponus Dissertationem Rubenii de vita istius Theodori, quo ex libello elucet, quantus vir, quantusque Philosophus ille fuerit. Sed præcipuè legendus est ejusdem insignis Panegyricus inter Claudiani Carmina. Attamen ne quid hîc dissimulem, illustrem egomet auctorem Pherepono indicare volo, hujusmodi suspicioni faventem. Is Augustinus appellatur, Episcopus Hipponensis, cujus verba sunt Lib. 1. Cap. 2. Retract. *Displicet autem illic* [idest in Libro *de Vita beata*], *quod Manlio Theodoro, ad quem Librum ipsum scripsi, quamvis docto & christiano viro, plus tribui, quàm deberem.* Sed hinc volo Phereponus ipse discat, num pronus ad assentandum foret Augustinus, & an parum rigidus sui ipsius censor esset, quando ne hîc quidem sibi ignoscit. Æqui autem ac honesti Critici erat, ex hac potius retractatione capere consilium laudandi Augustini, quàm ex elogio illo occasionem arripere vituperandi. Quanquam quid dico? Ita me Deus amet, elogium illud retractandum Augustino non erat, cùm tale sit, ut lividis tantummodo hominibus assentatorius videri possit. Et reapse ab Augustino improbatum minime fuit. Retractationum verba cadunt super Librum *de Vita beata* inscriptum ipsi Theodoro, non super elogium Theodori in Lib. 2 *de Ordine* insertum. Deinde nihil aliud emendare in animum induxit Augustinus, quàm quædam in Præfatione ad eum Librum *de Vita beata* non satis graviter dicta, quæ cum delicata pietate non bene componi posse putabat: cujusmodi sunt: *Ad id, quod desidero* [hoc est ad obtinendam vitam beatam] *te unum intueor, teque aptissimum semper admiror*, &c. *Accipe, cujusmodi auxilium abs te certus expectem.* Eadem repetit infrà, inquiens: *Obsecro te per virtutem tuam, per humanitatem, per animarum inter se vinculum, atque commercium, ut dexteram porrigas. Hoc autem est, ut me ames, & à me vicissim te amari credas, carumque haberi. Quod si impetravero, ad ipsam beatam vitam, cui te jam hærere præsumo, parvo conatu facillime accedam.* En quæ Augustino Librum illum emendaturo non amplius ferenda videbantur. Nam ad ingenium, ac eruditionem Theodori quod attinet, nihil in eo libro Augustinus habet, quod spongiâ indigeat, cùm & in Retractationibus ipsum Theodorum *doctum & christianum virum* appellare pergat. Eâdemque de causâ in retractandis Libris de *Ordine* obelo nullo confixit Augustinus memoratum elogium Theodori, confixurus, si per illud veritatem læsam animadvertisset.

Præstare tamen nolim, placitura hæc esse Pherepono, quando ne ipsi quidem *Retractationum Libri* ab eo gratiam iniere. Pag. 484. Animadv. ad Lib. 2. Cap. 29. de Genesi, *Locos*, inquit, *Lib. 3. de Lib. Arb. indictos prætermisit Augustinus, dum alios, qui multo minus torqueri poterant, explicat. Quæ in re an ars aliqua fuerit, judicent alii. Candorem quidem & modestiam præ se ferunt Retractationes; sed debent ingenue fieri, retractatis, quæcumque falsa putantur, non paucis quibusdam exigui momenti relictis gravioribus, ne forte adversarii objiciant se similia sentire. Sed Augustini animum noverat Deus.* Tria contingere hîc potuere. Primum est, falsa in Augustini Libris ea non esse, quæ nunc falsa Pherepono videntur. Proximum est, etiamsi veritati ea adversentur, Augustinum tamen id nequaquam animadvertisse. Tertium denique, animadvertisse quidem, sed noluisse retractare, atque corrigere. Catholicorum sententia est, Augustinum in doctrina *de libero Arbitrio* nequaquam aberrasse; sed quando Censori nostro, non secus ac Pelagianis tum antiquis, tum recentibus, aliter visum est, nos in iis infelicitatem ac tenebras ingenii misereamur, perversam voluntatem non facilè accusemus. Errant nimirum, sed se errore duci non putant. Catholicos contrà in errore versari sibi persuadent Pelagiani; sed & ipsi nos contra votum nostrum cæcutire intelligant. Nam & justitia & caritas poscunt, ut in iis similibusque quæstionibus contra animi sententiam à veritate deflexisse putetur, quisquis deflectit, nisi aliter credere nos jubeant contraria argumenta. Atque ita sane de Augustino credendum, ii etiam fateantur, quibus Augustini doctrina quælibet nondum probatur. Nam quis in animum inducat, usque adeo desipuisse, & à rationis, atque conscientiæ legibus descivisse Augustinum, ut sciens prudens erraverit, erroresque in Religione turpissimos ac perniciosissimos agnoverit quidem, sed venditare perrexerit? Necesse plane foret, virum excogitare basilice impostorem, ac postremæ iniquitatis reum.

Et tamen, si quid intelligimus, non alio collineant Phereponi tela, quàm ut Augustinum nobis exhibeant hominum nequissimum. Callidissime nempe dubitare Censor nos vult, an ars aliqua in Augustinianis Retractationibus fuerit; ingenuitatem ibi desiderat: & Augustini animum ita in medio relinquit, ut suspicari possimus, num veritatis amore, an consilio illudendi orbis, Retractationes scripserit, videlicet ut solis exigui momenti erroribus dispunctis, eam sinceritatis famam sibi pararet, quæ fidem postea apud præsentes ac posteros conciliaret gravissimis erroribus intactis, sibique probe perspectis. Equidem non dubito, quin atrocitatem suspicionis sive calumniæ istius, quisque intelligat, simulque miretur, quî Batavo, seu

Helvetio homini tanta adversus Augustinum confidentia esse potuerit, ubi non de opinionibus, sed de interno Augustini animo res agitur. Quas enim Criticas leges hic pro se Phereponus laudet, contra clamantibus cunctis justitiæ, caritatis, & honestatis legibus? Quæ argumenta adhibere potest, ut crimine temeritatis atque improbitatis sese absolvat? Neque verò tam sui, atque Dialecticæ oblitum ipsum reor, ut ideo Augustinum fraude hac usum fuisse argumentetur, quia uti is potuit. Nullum crimen esset, cujus & ego reum facere Pheteponum, & quemcumque alium, deinceps non possem, si vim ullam habere deberet iniqua adeo argumentandi ratio. Conscientiæ ergo suæ Phereponus consulat, redeatque illuc, ut tantummodo dicat, errasse Augustinum. Errabit vel sic quidem talia affirmans accusator, meâ & omnium Catholicorum sententiâ; sed infamiam saltem evadet, quam nunc inurere dum vult Augustino, nescio quî declinare ipse jam possit.

Auctor est Augustinus in Epist. 71. olim 10. quæ est ad Hieronymum, Episcopum quemdam, quod utens Hieronymiana sacrorum Codicum interpretatione dictionem unam aliter exposuisset, quàm antiquus mos haberet, ingentes excitasse turbas in populo, ita ut *coactus demum fuerit velut mendositatem corrigere, volens post magnum periculum non remanere sine plebe.* Insurgit hic Phereponus, & inquit pag. 491. *Mala sane fuisset Afra plebs, quæ tantilla de causa Episcopum suum deserere parata fuit; sed videtur esse, ut probe olfecit Hieronymus, fabella Punica, qua hominem terrere voluit Hipponensis Episcopus.* Equidem in istam controversiam ægre me rapi sentio, quam non ita dirimere pro uno possum, ut alterum simul non arguam & culpem. Immo liceat mihi dicere, aliquid habeo, quod illic tam in Hieronymo, quàm in Augustino desiderem, sive starum controversiæ spectem, sive modum. Attamen quod est ad narrationem Augustini de Episcopo illo in discrimen adducto ob interpretationem Hieronymi, nihil me solicitat, quod ipse Hieronymus ad Augustinum ea de re scribens, inquit: *Hujuscemodi in Epistola tua texis fabulam: Quidam frater noster Coepiscopus,* &c. Novimus Hieronymi viri alioquin sanctissimi stylum aculeatum, stylum irarum plenum, ac potissimum dum sibi pugnat. Quid mirum, si irato ferventique viro excidit, hujusmodi exceptione se suosque Libros & utilem certe laborem tueri? Cordatus nemo propterea credat Augustinum fabellæ atque imposturæ tam gravis in Hieronymi caput auctorem. Quod verò tolerandum fuit in Hieronymo ægre ferente, optimum consilium suum pessime acceptum ab Augustino fuisse, id nescio quî nos tolerare nunc debeamus in Pherepono, quem Augustinus nusquam læsit, quique non irritatus, acriùs

tamen quàm ipse Hieronymus Augustinum accusat. Nimia nempe hominis hujus confidentia, dum ex arbitrio atque imperio fabulatorem facit virum æque pium ac doctum, & quantum ejus mores & dogmata docent, à dolis atque imposturis alienissimum. Fac etiam fuerit fabella; at æqui honestique Censoris erat Augustinum potius suspicari à ficto rumore deceptum, quàm eundem venditare certissimum ipsius commenti artificem, cùm præsertim alio sub cœlo ea res contigisse dicatur. Sed ne fabulam quidem fuisse ubi nos contendamus, quis Phereponus contrarium ostendat? Vix etiam evincere possis, Augustinum illic agere de *cucurbita* atque *hedera*. Enimvero numquid mirum est, paratam fuisse plebem illam recedere ab Episcopo suo *tantilla de causa*? Etsi levis error futurus ille fuisset, attamen cùm videretur Episcopus idem sine causa divinas adulterare Scripturas: nimio zelo adversus ipsum accendi potuit religiosa populorum cura de veteri Traditione tuenda. Jam patet, quibus diris divini Scriptores absterruerint homines, ne vel unum verbum adderent, detraherent, aut immutarent in Codicibus sacris. Patet etiam, quantopere Christianis antiquis cordi fuerit, Scripturæ sacræ exemplaria à corruptoribus tueri. Ad hæc Paulo Samosateno Antiochenus populus, Nestorio, & Iconoclastis Constantinopolitanus, Arianis populi alii summo studio restitere, ut sanctus Hilarius ævo suo diceret, *religiosiores fuisse aures Populi, quam corda Sacerdotum.* Ipse verò Hieronymus in Epistola 81. olim 18. inter Augustinianas acrem hanc accusationem delinire postea visus est, ad Augustinum rescribens, & inquiens: *Si legisti librum Explanationum in Jonam, puto quod ridiculam cucurbitæ non recipias quæstionem. Si autem amicus, qui me primus gladio petiit, stylo repulsus est, sit humanitatis tuæ atque justitiæ accusantem reprehendere, non respondentem.*

Pag. 522. Animadv. in Epist. 213. aliàs 110. Phereponus Augustinum sugillat, quòd se Episcopum Hipponensem ordinari passus fuerit, vivente adhuc Valerio Civitatis illius Episcopo. Id Nicæno Canone octavo interdictum memorat; tum subdit: *Non intelligo, qui usus ipse Ecclesiæ, ex quo constabat, unum in singulis urbibus Episcopum esse oportere, non monuerit Hipponensem, hoc illicitum esse: Nam si collegam unum sibi adjungere licuit, quidni & plures? Quam magnam hoc aperuit fenestram adversariis Augustini, dicendi hominem sæpe in utilitatem suam errasse?* Abstinuissent ab hujusmodi calumnia adversarii Augustini, quos inter nunc primas ducit Phereponus, si diligentiùs perpendissent rem ipsam. Ignorabat Valerius, ignorabat Augustinus, Nicænum Canonem obstare. Cujus rei fidem facit in laudata Epistola Augustinus. Immo nihil contra Canones tunc agi censuerunt alii Africæ Episco-

pi, iique omnium præstantissimi. Audi Possidium in Augustini vita Cap. 8. *Egit Valerius secretis literis apud* [Aurelium] *Primatem Episcoporum Carthaginensem, allegans imbecillitatem corporis sui, ætatisque gravitatem, & obsecrans, ut Hipponensi Ecclesia ordinaretur Episcopus, quo suæ Cathedræ non tam succederet, sed Consacerdos accederet Augustinus. Quæ igitur beatus Valerius optavit, & rogavit satagens, rescripto impetravit.* Audi & alia Possidii verba: *Post quam petitionem ad visitandum adveniente ad Ecclesiam Hipponensem tunc Primate Numidiæ Megalio Calamensi Episcopo, Valerius Antistes Episcopis, qui forte tunc aderant, & Clericis omnibus Hipponensibus, & universæ plebi inopinatam cunctis suam insinuat tunc voluntatem; omnibusque audientibus, gratulantibus, atque id fieri perficique ingenti desiderio clamantibus, Episcopatum suscipere, contra morem Ecclesiæ, suo vivente Episcopo, Presbyter Augustinus recusabat.* Vides Augustinum, quanquam ignoraret, Nicæno Canone hujusmodi ordinationes prohiberi, probe tamen recogitasse, ab ea ordinatione abhorrere consuetudinem Catholicæ Ecclesiæ, ipsumque adeo Augustinum obstitisse Episcopis, ne se Episcopum sacrarent. Sed vicit plurium sententia. Immo exempla similium ordinationum in medium allata fuere. *Dumque illi fieri solere ab omnibus suaderetur* [inquit idem Possidius] *atque id ignaro transmarinis, & Africanis Ecclesiæ exemplis probaretur, compulsus atque coactus succubuit, & Episcopatus curam, & majoris loci ordinationem suscepit.* Augustinus ipse ad Paulinum Ep. 31. aliàs 34. de sarcina Coëpiscopatus sibi à Valerio imposita scribens, hoc idem confirmat, inquiens: *Quod quidem, quia tanta ejus caritate, tantoque populi studio Dominum id velle credidi, nonnullis jam exemplis præcedentibus, quibus omnis mihi excusatio claudebatur, vehementer timui excusare.*

Quem ergo errorem apertis oculis admissum, quam errandi voluntatem ad proprium commodum in Augustino demonstres? Detrectabat ipse honorificum munus; compulsus à Valerio, ab aliis Episcopis, à Clero toto, ab universa plebe, se passus est vinci, annuente etiam Aurelio Carthaginiensi, Africæ Primate. Ex iis nemo suspicabatur, violatum iri propterea Canones Nicænos; & quanquam Ecclesiæ consuetudo secus agendum moneret, exemplorum tamen ingesta copia rationem omnem cunctandi & recusandi sustulit. Rem ego non probo; neque subinde probavit ipsemet Augustinus, ubi intellexit, Nicænam Synodum aliter sanxisse. Verùm eæ tunc circumstantiæ in Augustini ordinationem confluxere, ut non solùm excusatione dignum ille se præbeat, sed iniquæ accusationis accusari mereatur, qui tacite nobis persuadere cupit, Augustinum scienter atque lubenter tunc errasse, quòd error ipse cederet in suam ipsius utilitatem. Cùm verò inquit Phereponus: *Si collegam*

unum sibi adjungere licuit, quidni & plures? non videt homo acutus, frustra id petisnam qui collegam, sive coadjutorem sibi adsciscebat, ea ratione movebatur, quòd ipse aut senio aut morbis ad obeunda Ecclesiastica munia ineptus jam esset, & Collegam hunc sibi successorem deligebat, consentiente Clero, populo, ipsisque Provincialibus Episcopis. Atqui unus Collega id implere valebat, quod Episcopus senescens implere amplius non poterat; atque unus Episcopo morienti successor erat dandus. Quamobrem & superfluum, & incommodum consilium fuisset plures adligere uno tempore coadjutores, nullaque necessitas, nulla potens ratio succurrisset, quæ aut suaderet, aut excusaret ut unius, ita & plurium cooptationem.

Alia tamen habet Phereponus, quæ in memorata Epist. 213. olim 110. sibi non arrident; quippe illic Augustinus Heraclium sibi Successorem in Episcopatu designat iis verbis: *Presbyterum Heraclium mihi successorem volo.* Canonem LXXVI. Apostolorum, & Synodi Antiochenæ sub Constantio habitæ decreta hîc violata Phereponus clamat; stupetque ignorasse Augustinum, illicitum hoc fuisse, cùm præsertim consensum Coepiscoporum ille non exquisierit, quem tamen exigebat Synodus Nicæna. Profectò interdixere Canones (& jure maximo interdixere), ne sacri Antistites sibi successorem deligerent, atque constituerent. Sic occursum ambitioni, & propriæ utilitatis studio, quibus affectibus occœcati interdum Episcopi indignos eligere, & Episcopis Provincialibus, Clero, ac populo libertatem electionis præripere poterant. Sed hoc ad Disciplinam spectat, eamque eligendi successoris libertatem eadem Ecclesia modò permittere, modo prohibere potest, prout conducibilius videatur. Nam idem quoque periculum quandoque imminet, si Episcopi, Clerus, & populus eligant, ac si unus Episcopus; & pius contrà Episcopus gregi suo, dum vivit, melius consulere interdum potest, quàm plures. Illud verò dubium esse non debet, quin Augustinus optimum Successorem Ecclesiæ suæ dederit, omni ambitionis, atque utilitatis propriè affectu sublato. Immo id unicè à se præstari palam testatus est Augustinus, ut ne *per ambitiosos & contentiosos* Ecclesia Hipponensis perturbaretur post mortem suam, uti aliis in Ecclesiis acciderat. Cleri etiam, & populi, duorumque Episcoporum suffragio res acta. Sed quod in primis huc facit, illud est, iis temporibus nequaquam obtinuisse in Africa prohibitionem illam de Successore sibi instituendo. Suppetunt illic exempla, immo & in nonnullis aliis Provinciis, quæ adferre non est hujus loci, quippe à Justello, Beveregio, Thomassino aliisque congesta. Antiochenis autem Canonibus Africa se obligari fortasse non censuit; incertumque est, an iidem ipsi Canones

Canones Afris essent satis perspecti. Eadem dici possunt de Canone, ut aiunt, Apostolorum, cui etiam alia explicatio convenire potest. Quare nemo ex Africanis Patribus ea tempestate illicitum, prohibitumve putabat, sibi idoneos eligere successores, dum Cleri, & populi consensus rogaretur, atque obtineretur, & electus Episcopalem consecrationem post eligentis mortem expectaret: quæ omnia Augustinus præstitit in eligendo sibi successore Heraclio, quem Eradium corrupti Codices appellabant.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

Nimius sui amor falsò objectus à Pherepono sancto Augustino, cujus conatus in Pelagium ejusque errores fluxerunt ab amore unius Catholicæ veritatis. Ficta mansuetudo in Hæreticos perperam affictà Catholicis Episcopis. Comprimendæ Hæreses vix ortæ, neque erroribus concedendus nimia lenitate aditus; Convicia & contumeliæ variæ Phereponi in sanctum Augustinum. Quàm hæc hominem Christianum & Criticum dedeceant. Quanto contemtu feratur ille in omnes sanctos Patres,

CIrciter Annum Christi 394. *Expositionem Epistolæ ad Romanos* elucubravit Augustinus nondum Episcopatu initiatus. Nonnulla ibi occurrunt Semipelagianis postea natis faventia; sed emendavit vir sanctus Lib. 1. Cap. 23. Retract. confessus, se eo tempore *nondum diligentius quæsivisse, nec adhuc invenisse, qualis sit electio Gratiæ.* Miratur Phereponus pag. 538. Animadv. quî Augustinus sponte, ac à nullo damnatus, dogmata eadem subinde fuerit execratus. Tum oculo in intima Augustini præcordia conjecto, *Si nunquam tamen,* ait, *exortæ fuissent rixæ Pelagianæ, in iis sententiis mortuus esset. Imo verò fortasse nunquam ita invectus in eas fuisset, nisi Pelagius aliquid in ejus scriptis carpsisset.* Primam verò indignandi in Pelagium occasionem Augustino fuisse subdit, quòd Pelagius Romæ dum esset, ferre non potuerit ea Augustini ad Deum verba: *Da quod jubes, & jube quod vis*, quæ in Confessionum Libris adhuc leguntur. *Hinc prima origo mali*, inquit Censor, *nam nihil magis irritabile est Scriptoribus, qui pro scriptis postea, tanquam pro aris & focis pugnant.* Qui ne de nomine quidem Augustinum nosset, hæc tamen audiens non ignoraret, quàm parum fidei debeatur accusationi hujusmodi, ad quam nempe confirmandam

nulla ratio accedit. Quis Censori huic narravit, irritatum fuisse Augustinum, & ad sententiam mutandam odio adversantis Pelagii fuisse eo impulsum? Nimium dictatoriè ista dicuntur. Sed hujus criminationis iniquitas longe melius se prodet, ubi recogites, quantum à cœco suarum opinionum amore abesset Augustinus. Nihil aliud sunt Retractationum Libri, quàm illustre argumentum ardoris illius, quo Augustinus veritati uni supra suos affectus obsequebatur. Deinde vix alium reperias, qui demissiùs Augustino se emendari pateretur, & mitiùs haberet adversarios suos, quanquam interdum procacissimos, & palam rationi ac veritati injurios. Onerare possem librum, si necessitas posceret, exemplis ejusmodi & humilitatis, & modestiæ. Denique tam parum cum veritate congruit, Augustinum in iram & odium adversus Pelagium fuisse concitatum, quod hic verba quædam Confessionum moleste tulerit, ut cùm Pelagius longe post illa tempora humanissimis literis ad Augustinum datis responsionem accepisset amicitiæ plenam, Augustinus deinde necesse habuerit se purgare, quasi Hæreticum hominem supra meritum commendasset.

Quod ergo Augustinum armavit in Pelagium, Apostolicæ doctrinæ, veræque Religionis cura fuit. Eadem & armavit in Manichæos, in Donatistas, in Arianos. A veteri autem Christianorum Traditione abhorruisse dogmata Pelagii, atque Cœlestii, jamdudum ostenderunt eruditi viri, ostendit Augustinus ipse, & ejus temporis Ecclesia, quod ne ipsum quidem Pelagium fugiebat, qui non aliter quàm clanculum, & sub mille verborum ambagibus, ingentique cum simulatione suam huc illuc novitatem disseminavit. Quid faceret Augustinus zelo Domus Dei supra quamplurimos ardens? Africanæ atque Orientales Ecclesiæ, sanctus Hieronymus, Paulinus Ambrosii discipulus, aliique classicum protinus cecinere in erumpentem Hæresim. In publicam rem tunc & ipse Augustinus operam suam conferendam esse putavit. Quamobrem en veras causas, cur Pelagium, sive ut melius dicam, Pelagii dogmata exagitare cœpit Augustinus. Quas commentus est pro suo arbitrio Phereponus, si nos levitatis saltem arguamus, æquo jure procul dubio agemus. Quod si Augustinus procedente tempore renuntiavit sententiis nonnullis, iisque paucis: ex ipsius testimonio, & rei evidentia constat esse factum, quod attentiùs subinde investigaverit cùm Scripturarum sacrarum mentem, tum Ecclesiasticæ Traditionis vocem. An verò crimen est meliora discere, & melius sentire? Et numquid Augustinus pro suis sententiis tanquam pro aris & focis pugnare paratus fuit, qui sententias priores reipsa deserere non dubitavit, statim ac veritas explorata id ab ipso exegit?

Retractavit quoque vir sanctus quoddam aliud effatum suum in Expos. Cap. VII. 19. 20. ad Rom. uti Semipelagianum. Hinc Pherepono ansa præbetur traducendi Augustini tanquam *summopere temerarii* hominis, qui ea olim scriberet, quæ, ut ipse deinde contendit, in Ecclesia minime tradebantur. Quod si tradebantur, non capit Phereponus pag. 536. Animadv. *qui damnari potuerint quasi novatores & exitiales Hæretici, qui id docebant, quod antea ubique docebatur, & quod cum laude scripserat Augustinus.* Sed frustra invidiam Augustino creare, frustra Pelagianam novitatem tueri molitur Phereponus, parum hìc se versatum exhibens in Ecclesiastici juris œconomia, immo & in eorum temporum Historia. Esse possunt dogmata quædam adhuc inter Scriptores dubia, atque ab Ecclesia nondum calculis postremis definita. Hæreticum nomen alterutram partem tuentibus tunc tribuere non licet. Ubi Ecclesia sententiam tulit, tunc aliter sentire quàm Ecclesia, nefas est. Ita fuit tempus, quo sententia de iterum baptizandis Hæreticis inter hæreticas referenda fortè non erat. Idem Semipelagianis Dogmatis accidit. Non idcirco læsisse Fidem dicti sunt Vincentius Lirinensis, Hilarius Arelatensis, Cassianus, Faustus, Gennadius, Sidonius, aliique aut Lirinenses, aut Massilienses, quòd Semipelagianismum foverint. Tunc solùm execranda cœpit esse eorum doctrina de initiis fidei, cùm Synodus Arausicana exposuit, quid hìc sentiret, sentiendumque mandaret Ecclesia verax. Plerisque autem è Patribus nonnulla excidisse videmus, quæ deinde sacris Conciliis divina oracula promentibus minime probata fuere. Sed illi incaute, inculpateque ita sensere, paratissimi consentire cum Ecclesia, si hæc in diversam abiisset sententiam; & ideo illis opinionibus addicti fuerunt, quod nondum satis diligenter exquisierant, quid Apostolica de iis Traditio haberet.

Quod ergo ad Pelagianos errores attinet, eos sua novitas in oculos omnium incurrens execrabiles statim fecit. Tum protinus in eorum damnationem consensit Ecclesia. Concilia non semel ab Afris Episcopis habita, Synodi Hierosolymis, Diospoli, Romæ, Antiochiæ, aliisque in Urbibus celebratæ, prætereaque Romani Pontifices, aliique celeberrimi Patrum adversus Pelagianam doctrinam illico anathemata exeruere. Quid miratur ergo Phereponus, quòd execrationi esse in Ecclesia Catholica Pelagius, ejusque sectatores continuò cœperint? Novam, insuetam, atque à Traditione abhorrentem doctrinam invehere tentabat id hominum genus; deinde Ecclesiæ germanam Fidem statuenti, erroresque proscribenti resistere pertinaciter non dubitavit, mentemque in errore obfir-

matam prodere. Hic hæreseos stat cardo; hæ causæ justissimæ anathematum. At Semipelagiana dogmata, si qua Augustinus tradidit (nam vere Pelagiana ex ejus calamo certum est excidisse nunquam) nondum Augustini ævo, immo ne per integrum quidem seculum ab illius morte, ea fuerunt, ut ipsorum patrocinio læderetur fides. Eidem quoque doctrinæ adhæsere piissimi viri, nullo sanctitatis dispendio; quippe Traditio ab ipsis nondum satis diligenter consulta fuerat, & controversiæ omnes de Gratia liberoque Arbitrio nondum satis fuerant pertractatæ, atque Ecclesiastica Concilia quid pro certo iis de rebus affirmandum foret, nondum constituerant. Proinde incautus, & si etiam velis negligens, sed sine culpa, non autem *summopere temerarius* dici potuit Augustinus, quòd non mala fide olim docuerit, quæ postea re melius consulta correxit. Innumeræ occurrunt controversiæ adhuc ferventes, magnis piisque Auctoribus utrinque stantibus. Quandiu Ecclesia ambiguam rem in medio relinquat, quamcumque velis partem tueri licitum erit. Sic Augustinus Pelagianos Hæreticis primò non accensuit, ut patet ex ejus Serm. 294. Deinde verò pertinaces in errore, & Conciliis palam resistentes, hæresis incusavit: quod Pherepono nec novum, nec iniquum videri debebat in Animadv. ad laudatum Sermonem pag. 550. Sed quoniam illuc nostra delapsa est oratio, alia videamus, quæ Phereponus carpit in eodem Sermone.

Multi jam fuimus alibi in propugnando jure cùm Ecclesiæ, tum Principum Catholicorum adversus homines hæreticos, quos pœnis castigare, reluctantesque ad meliorem sententiam incitare fas esse diximus. Phereponus audiens Augustinum ibi de Pelagianis ita loquentem: *Sustineat eos mater pia visceribus sanandos, portet docendos, ne plangat mortuos*, &c. mellita hæc appellat, sed statim adjungit, *dehonestata fuisse sequentium temporum incredibili acerbitate; ut propemodum suspicari quis possit, mansuetudinem hanc data opera simulatam, ut major invidia miseris hominibus conflaretur, nisi cederent, utque homines imperiti magis in illos postea exardescerent.* Ut ut modestus cautusque videri & hîc velit Phereponus, suspicionem hanc teterrimam non sibi tribuens, sed aliis affingens, eamque illo suo propemodum temperans: non impetrabit tamen, quin ipsum tanquam atrocis calumniæ auctorem æquo jure hîc postulemus. Satis ipse prodit, sibi accusationem hujusmodi probari, sibique in votis esse, ut in reliquorum mentibus radices agat. Et tamen quantum à caritate & veritate longe abeat ista suspicio, facilè intelligere potuisset ipsemet Phereponus, si minori odio atque livore suas aggressus fuisset scribere Animadversiones. Placidè primò erga er-

rantes agere Ecclesia solet, & placidè monet agendum. Tum si nihil miri adhortatione proficitur, ipsa caritas suadet, ut aspera arripiantur, quò tandem revocentur devii in veritatis & salutis viam. Erga filios in vitia deflectentes non aliter se gerunt amantissimi patres; non aliter erga ægrotos sapientissimi Medici. Quis & parentibus, & Medicis *simulatam mansuetudinem* ea de causa adscribat, quòd inutiles eorum blanditias efficaciora deinde remedia subsequantur? Et parentis & Medici loco Ecclesia est erga errantes in fide. Præterea quis Augustinum, quis certam fecerat Ecclesiam, austeritate solùm vincendos erumpentes errores, ut fingenda prius mansuetudo foret? Denique nulla fere emersit Hæresis, cui non obstiterint pari methodo Ecclesiastici Præsules, nihil aliud cupientes, quàm rigore abstinere, dummodo sanarentur filii. Temere, ne dicam stulte, in his omnibus suspicaretur quispiam & animum crudelem, & fictam lenitatem.

At inquit Phereponus, ut ostendat non solùm inanem non esse hanc suspicionem, sed suum quoque ipsam tulisse suffragium: *Has artes à Sacrorum Præsidibus sæpe adhibitas nemo nescit, ejusque rei insigne exemplum videmus in damnatione Donatistarum.* Talem Criticum tanta confidentia non dedecet. *Nemo nescit.* Et quibusnam quæso eruditis hæc edisserit Phereponus? Europæis non puto; Indis fortasse. Quotus enim quisque est inter nos, qui aut audierit, aut legerit, non dicam sæpe, sed semel tantùm, simulatam à Catholicis Episcopis mansuetudinem erga Hæreticos, ut acerbitati, quam solam animo versabant, major deinde excusatio, & pervicacibus gravior invidia crearetur? Unos Donatistas tanquam insigne exemplum nobis memorat Censor, eos nempe, quos tot veracibus amicitiæ, patientiæ, & caritatis exemplis ad unitatem Ecclesiæ reducere conati sunt Catholici, ut suas ipsas Cathedras iis, etiam si è lite caderent, communes facere non dubitarint. Hæccine simulata lenitas? Nusquam fortassis, quàm in Donatistarum Historia, evidentiora habeas Ecclesiasticæ mansuetudinis documenta. Severissimis profectò legibus postea adversus illos actum est; sed postquam incredibilis pertinacia, & immanitas insolita ad schisma & ad errores accessere, nullumque aliud remedium supererat sanandæ furiosæ gentis.

Profectò, pergit dicere Phereponus, *cum ejusmodi initiis minimè consentiunt viginti minimum Synodorum intra paucos annos festinatæ, Pelagianorum dogmatum damnationes, ut Episcopis sæpius ad damnandos Pelagianos adductis, nulla iniri posset amplius ratio audiendarum partium tam sæpe damnatarum. Cùm enim Synodi quempiam damnarunt,*

honoris esse sui putant, hominem videri jure damnatum, nec patiuntur decreta sua iterum expendi. Neque primus fuit, neque postremus erit Phereponus, qui Catholicorum Præsulum solicitudinem in damnandis & suffocandis, si fieri potest, nascentibus Hæresibus, moleste ferat, minimeque probet. Familiare hoc fuit recentiorum quoque temporum Novatoribus, immo reliquis fere ætatum omnium Hæreticis; idemque nascituri Hæretici conquerendo sonabunt. Commodissimum sane effugium, & præsidium errori, si liber ipsi aditus per medios populos, per gentem ignaram diutius permittatur. Et certe hic quoque patronus Hæreticis quibuscumque deerat, quo auctore ipsorum deliriis tum solùm frena offerrentur, cùm longe lateque diffusa, pluriumque animis recepta, non amplius frenum pati didicissent. Oculos aperiat tandem Phereponus, & Catholicorum personam parumper induat. Nullus dubito, quin & ipse tunc nobiscum sentiat, adversus nascentes Hæreses atmandam & muniendam protinus esse plebem Christi. Hoc ipsum statuere veram Ecclesiæ doctrinam, hoc ipsum oppositam falsi damnare, ac damnatam prodere, arma sunt, quæ populo sano per vigilantes Pastores ministranda novimus. Principiis obstandum est, ne sero medicina paretur. Si contrà Ecclesiastici Præsules agerent, si secus enascenti morbo sese opponerent, ministerium suum, salutemque gregis fœdissime proderent.

Inquiat verò Phereponus: At qui putantur errores, fortasse non sint; neque præcipitanda sententia, quam revocare nequeas; & rationibus potius, quàm edictis vincendi sunt contra sentientes. Quid porro aliud Phereponus dicat, quàm quod singuli Novatores dicere hucusque potuerunt, & dicere poterunt deinceps? Ergo nullius erroribus, si audienda Phereponi consilia præcludendum est iter damnatione opportuna, & res in medio relinquendæ, dum controversiâ mature, hoc est post multos annos, expensâ appareat, quo in loco sit veritas. Ita nimirum fiet, ut Hæreses commodissime serpant, & aut nunquam, aut frustra deinde anathemate percellantur. Ignorare nequit Phereponus ipse, quanta sit hominum in hisce casibus pertinacia, quantumque possit anticipata opinio. Perquam rarissime solis rationibus profligantur Hæretici. Atque utinam istius infelicitatis innumera exempla non prostarent adhuc. Quamobrem contra errores pullulantes exerenda confestim non cruenta Synodorum arma, nihilque cunctandum. Quæ via cùm expedita & utilis sit, præterea quoque fallere nos nequit. Nam in Catholica Ecclesia qui sint errores, facilè apparere potest, si videlicet nova doctrina ingeratur, cui obstet anti-

qua Ecclesiarum Traditio. Id autem in Pelagianorum causa plane accidit; nam ut daremus, aliqua in ea controversia fuisse; quæ nondum satis liquerent (sunt enim & adhuc nonnulla, quæ ad fidem pertinere inter Catholicos non creduntur, quanquam sanctus Augustinus eas sententias foverit): attamen quæ præcipua erant in Pelagianis dogmatis, à Traditione aperta, & consensu Ecclesiarum abhorrere deprehensa illico fuerunt, ita ut nulla pars Catholici orbis hæsitaverit in Pelagio statim, ejusque sectatoribus damnandis. Quæ omnia eo quoque faciunt, ut Phereponum ostendant male calculos ineuntem, dum ait, *cum ejusmodi initiis*, idest cum priori mansuetudine, *minime consensisse festinatam dogmatum Pelagianorum damnationem.* Nimiam perniciosam ac damnabilem lenitatem exigit hic homo, ne ferens quidem opinionibus perversis Hæreticorum theta nigrum solicite præfigi, nullâ interim in eorum personas castigatione adhibita. Iterum dico: nihil differenda est damnatio Errorum serpentium ut cancer. Hoc poscit Christiani gregis cura; hoc semper in more fuit vel apud ipsos Hæreticos, ubi in eorum sinu cœpit aliquis nova dogmata promulgare. Dudum verò palam factum est, Ecclesiam decipi hîc non posse. Sat placidi fuere, sat officio suo sunt functi Pastores, qui errantem Pelagium toties monuere, & auctoritate Scripturarum æque ac Traditionis compressum ad diverticula confugere coëgerunt, & tamdiu sustinuere, ut errori valediceret, si vellet.

Ad alia transeamus. Parum Pherepono fuit, calumniosis suspicionibus Augustini famam impetere; conviciis quoque ac dicteriis in eum sæpe ac sæpius invehitur. Ipsum modò ait *in declamando probabilia sequi, non explorata, solitum fuisse* eique *Academicum ingenium sibi non satis constans* tribuit; modò ejus rationes ita contemnit, ut inquiat: *Profectò non sophista tantum, sed propemodum ineptus haberetur, qui talia hodie scriberet.* Alibi addit: *Mirum est, quam Augustinus calluerit artem pauca & perspicua dogmata Philosophica aut Theologica multis verbis & obscuris dicendi, atque impediendi.* Ad hæc *proletarium Interpretem* appellat *& Rhetorem Numidam, & Rhetorem Semiplatonicum, Critica plane imperitum, & irridendi causa, Oraculum Numidiæ & Philosophum Pœnum, & Aristotelem*, quanquam alibi *Carneadem Pœnum, & Carneadem nostrum* potius vocandum affirmet. Ridet Augustini Quæstiones in Evangelia, & ait: *Unde intelligere licet finem Augustini in hisce Libris non fuisse inquisitionem veri sensus, sed commentitiarum allegoriarum, ad quas inviti Evangelistæ torquerentur*; quam censuram acutis hisce salibus concludit: *O cerebri felices, qui in tam levibus argutiis acquiescebant!* En alteram alibi excla-

mationem non minus gravem : *O Felices homines, qui tantam eruditionis famam tam facilè sibi pepererunt ! Sed ô stipites, qui talibus olim plaudebant, aut etiamnum seriò favent!* Accipe & aliam : *O vacuam studiosis Scripturæ Africam ! O stupidos, quibus hæc admirationi erant, & qui tam verbosas disputationes, ut nihil discerent, legere sustinebant!* Alio loco nos monet, *argutandi immodicam & intempestivam cupiditatem, & Africanam ἀπειρατολογίας obstitisse, ne Augustinus judicio suo uteretur.* Eadem alibi repetit his verbis : *Si quid occurreret, quod speciosæ declamatiunculæ occasionem præberet, aut præbere videretur, id verò avide arripiebat, & Punicæ eloquentiæ vela pandebat.* Plus etiam veneni intus habet, quàm in cortice appareat, id quod Censor idem alibi scribit. *Dolendum est*, inquit, *Augustinum non quod verum esse accurato examine comperierat, sed quod expediebat dici, & ῥητορικωτέρως apud imperitum vulgus poterat tractari, protulisse.* A prioribus non abludit, quod animadvertit idem Criticus alio in loco inquiens : *Augustinus adsuetus Platonicis argutiis, plura SÆPE scribit, quàm intelligit, consequentiasque passim admittit quasi bonas, quæ si negentur, statim corruunt omnes ejus ratiocinationes ; neque enim ullo modo probari possunt.* His, & aliis bene multis, quæ congerere non est opus, Augustinum Phereponus liberalissime vexat, atque hoc sale perfricat.

Memini me ante paucos annos legere Librum, cui titulus est *Parrhasiana.* Ejus Auctor pag. 250. de Eruditis Viris, eorumque vitiis scite agit, indicans cur id hominum genus in multorum odium incurrat, & despicatissimum habeatur interdum. Gallicis ergo verbis optare se ille ait, *ut non modestiæ minus quàm eruditionis gloriam in suis Libris quærant; ne animosè affirment, nisi quidquid evidenter probari potest; ut lenitate invicem ac indulgentia ceteros homines antecellant; ne aliis armis se tueantur, aut alios aggrediantur, quàm rationibus, & sine felle, sine petulantia; ut tantum denique elegantiæ & venustatis suis in moribus prodant, quantum in stylo præclarissimorum Scriptorum, apparet, cui verisimile est respondisse etiam vitæ rationem. Quis ejusmodi viros non diligeret, immo non omnibus, quæ in manu sua forent, beneficiis cumularet?* Hæc ille non graviter minus quàm verè. Cum hisce legibus atque consiliis, quæ non dubito quin probet ipse Pherepomus, confer nunc Pherepomianas exclamationes, convicia, dicteria in sanctum Augustinum effusa. Quod cùm feceris, quam opinionem induas de homine tam impotenter ferociente in sanctissimum ac ingeniosissimum virum, omnium seculorum ceterorumque hominum memoria commendatum ? Addo : quodnam judicium habendum foret de *Parrhasianorum* Scriptore, si tanta asperitate, felle, ac supercilio in tam illustrem virum is, & nihil quidem

dem ab ipso læsus, ea scriberet, quæ nunc in eundem Phereponus & scribit, & publica esse jubet? Quid si idem unusque esset *Parrhasianorum* Auctor, & Augustini conviciator Phereponus? Equidem puto longiori sermone hìc opus non esse, ut appareat, quàm pessimo exemplo Phereponus hæc fuerit ausus, quæve pœnæ homini tantâ maledicentiâ utenti apud cordatos viros debitæ sint. Neque verò is sum, qui velim præclarissimos Scriptores nullius censurâ attingi; quive errores magnorum virorum, & sanctorum potissime Patrum, dissimulatos semper cupiam, aut cœca veneratione exceptos. Non is profectò sum; Censoriam Artem probo; ingeniorum libertatem qua decet moderatione adhibitam laudo; adeoque me comparatum sentio erga Verum, Bonum, & Pulchrum, ut quidquid iis adversari mihi videatur, ne in Augustino quidem feram; & porro si res posceret, ne dissimularem quidem. At ipsi eruditorum Censuræ sunt suæ leges, est suus modus. Nunquam in Censura contumeliis aperiendæ fores; rabies, acerbitas, ac turbulentæ animorum perturbationes, & calumniæ potissimum, eliminandæ; modestia, æquitas, caritas quàm fieri potest accuratissime, & perpetuò ante oculos habendæ. Sed tum præcipuè urgent hæ leges, cùm Censura exercenda est in viros illustres, pietate spectabiles, ingenio admirandos, pluriumque seculorum consensu commendatos, & præsertim si bona fide in errorem prolapsi deprehendantur. Si secus fiat, non eos quidem risu dignos efficiemus, sed nos omnium execrationi exponemus. Quid enim aliud promereatur tanta Censoris ambitio, audacia, atque inverecundia? Cur autem has pœnas referre non debeat in Augustino tam acriter insectando Phereponus, ego sane non video.

Hic tamen familiaris est Phereponi stylus. Immo ut Augustinus habeat, unde se consoletur, reliquos sanctos Patres eidem Phereponus adjungit, omnesque uno colore denigrat, una voce exsibilat. Pag. 491. Animadv. in Epist. 71. aliàs 10. Augustini inquit, eos *voluisse videri egregios Interpretes Scripturarum, quas non intelligebant, cùm ex sola versione sæpe obscura & vitiosa penderent.* In Notis ad Ep. 175. olim 90. pag. 519. Africanos Patres declamatoribus infimis accenset, eosque tanquam Criticæ prorsus imperitos irridet, quod etiam de Patribus Græcis scribit pag. 599. *cùm constet* (sunt ejus verba) *propemodum omnes imperitos Criticæ sacræ, & infelices Scripturæ Interpretes fuisse; quidquid dictitent, qui nec eos, nec Scripturam sat studiosè legerunt.* Tum addit in Notis ad Epist. 117. de sanctis Patribus: *Qui tam negligenter legebant Scripturam, & tam*

oscitanter laudabant, eos nobis quasi egregiorum Interpretum exemplaria proponi quis ferat? Ad hæc illos passim arguit, quòd anathematum potius terrore, minisque edictorum, quàm rationibus & scientia plebem regerent, instruerent, atque in officio continerent. Suspicatur etiam pag. 590. in Notis ad Cap. 23. Lib. 18. de Civ. Dei, multos Patrum olfecisse quidem suppositionem Sybillinorum Carminum, *sed quia rudis plebecula tam levibus capiebatur rationibus, quàm gravibus, eos arripuisse hoc argumentum, ut alia multa, quia conducebat causa, non quia verum iis videbatur.* Deinde in Notis ad Cap. 43. Libri ejusdem, quod Augustinus, aliique eorum temporum Episcopi non paterentur Hieronymianam Bibliorum interpretationem anteferri versioni τῶν LXX. dolet is, *tot ac tanta apud Veteres inveniri specimina non fidei circumspecta, & firmis rationibus nixa, sed credulitatis inconsulta, & omnia temere arripientis; nisi quis politicam calliditatem, ut tunc loquimur, malit hæc haberi.* Qua ex re infert, *præter Christum & Apostolos, non esse quærendos magistros, in quorum auctoritate adquiescamus.* Quæ cùm audis, audire etiam tibi videris Joannem Clericum paria in Quæstionibus Hieronymianis declamantem. Sacris quoque Conciliis pag. 605. Animadv. auctoritatem omnem Phereponus adimit, atque ignorantiam, factiosos affectus, & ad errandum facilitatem dictatorio more tribuit; immo quid non tribuit? Alia omitto, multa uno verbo conclusurus. Sordent Pherepono omnes sancti Patres; infantes sunt præ recentioribus; nemo inter illos tolerabilis Scripturæ Interpres; & ne ipse quidem Hieronymus hîc multum eminet; mille denique vitiis & infirmitatibus abundant, ut stulti sint, qui eorum auctoritati adquiescant, eorumque scientiam suspiciant ac ament. Ita se ille aquilam, ceteros fere omnes reputat noctuas.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

In sanctorum Patrum Libris distinguenda Scientia Dogmatum, Legumque Moralium, *ac* Pietatis, *à* Parergis, *hoc est, à rebus ad Artes profanas spectantibus. In his nihil interest, an interdum defecerint, imperitique deprehendantur. At in illa præcipua Scientia eximii fuere, ideoque veneratione ac laude digni. Allegoricæ sacrarum Literarum Interpretationes non vituperandæ apud sanctos Patres, & quando utiles illæ, aut inutiles sint. Phereponi artes, ut Augustinum deprimat. Lumen à Cœlo rogandum, ut veritas capiatur, errores evitentur. Hebraicæ Linguæ peritia an & ubi necessaria Theologiæ cultoribus. Drusii & Grotii exempla Catholicæ Religionis veritatem confirmant.*

SEd quando istam camerinam movere aggressi sumus, juvat etiam addere, quæ in Augustinum hac potissimum de causâ Phereponus effudit. Pag. 479. miram confusionem in Libris *de Ordine* invenit, oratque Lectorem, *ut conetur ex iis, quæ Lib. 2. Cap. IV. habentur apud Augustinum, constare disputationem perspicuam, & via ac ratione dispositam; quod si præstet, erit illi magnus Apollo.* In Animadv. ad Quæst. in Heptateuchum pag. 530. dicam eidem grandem impingit, quòd sibi versiones Aquilæ, Symmachi, aliorumque satis notas, non comparaverit; quòd tot Quæstiones in sacram Scripturam proposuerit; tot etiam Libros conscripserit, necessariis destitutus subsidiis. *Credo*, inquit, *excitatum fuisse adulationibus, aut stultâ admiratione Afrorum suorum, ut non desineret dictare, dum illa dictata sua tam avide excipi videbat. Sic homines putant se magnos ac eruditos, non quia sunt, sed quia ab aliis putantur, sumuntque inde audaciam, quæ persæpe male eis cedit.* Æque acerba legas in notis ad Enchiridion pag. 559. & pag. 586. & alibi ad nauseam usque. Hæc autem in unum compellere locum placuit, ut homini nulla moderatione scribenti, simulque censuræ illius petulantissimæ, uno responso obviam eamus, pacato tamen, si fieri id poterit, animo; nòn quod nobis spes sit vertendi ad melio-

ra Phereponi, quem nimium æstimatione sui, aliorumque contemtu occupatum video, sed ut habeant minus periti è nostris, quo vel apud se, vel apud alios tueri valeant contra hujusmodi cœcos impetus veritatem, & Augustinum non minus, quàm Ecclesiam Catholicam.

Multa sunt, quæ in Libris sancti Augustini ceterorumque Patrum exquiri possunt, Grammatica videlicet, Rhetorica, Didactica, Logica, Physica, Eruditio, Linguarum peritia, Critica, Chronologia, & aliæ id genus Disciplinæ, quæ nunc excoluntur magna animi contentione à literatis hominibus. In his omnibus non negamus, immo sincerissime fatemur, reperiri posse, & revera offendi multos nonnunquam Patrum defectus, & si etiam velis, postremam quandoque imperitiam. Accurata Critices scientia in plerisque desideratur; severam Eloquentiam in nonnullis frustra quæras; si Origenem, Hieronymum, & Epiphanium excipias, vix alium inter ipsos habebis Hebraicæ Linguæ gnarum. Declamant interdum; alibi parum recte ratiocinantur; Apocryphis quandoque utuntur, aliaque peccant, quæ temporibus istis, ac in tanto lumine Scientiarum & Artium, in homine Philologo aut non feras, aut saltem non laudes. Sed præter has Artes ac Scientias alia est Scientia in Libris sanctorum Patrum consideranda, nempe divinorum Dogmatum, Legumque moralium cognitio, atque traditio, per quam aut exponuntur, aut confirmantur, aut suadentur, quæ Deus per Scripturas sacras, & voce Unigeniti sui credenda atque agenda mandavit Ecclesiæ suæ, suisque fidelibus. In hac autem Scientia nos dicimus excelluisse, atque excellere illos, qui nomine sanctorum Patrum, ab Ecclesia tamen, non à vulgo, donati sunt. Intercedit quippe non exiguum discrimen inter eosdem, cùm vulgò sancti Patres appellentur, quicumque Christiani Scriptores doctrina, vel antiquitate conspicui fuerunt, ut Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Origenes, Lactantius, Eusebius; nos verò eos hîc tantùm intelligamus, quos Ecclesia ipsa probavit, atque sinceros, ac eruditos suæ, seu potius Apostolicæ, & Christianæ Doctrinæ testes, magistros, & judices esse declarat, quales sine controversia sunt Athanasius, Basilius, Nazianzenus, Nyssenus, Chrysostomus, Cyrillus Alexandrinus, Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Leo, Gregorius, aliique similes sanctissimi æque & doctissimi viri.

Monitos autem Lectores volo, tum in Scripturis sacris, tum in Libris Patrum, distinguendam esse materiam præcipuam & propriam, quæ ἔργον dicitur, ab aliis rebus, quæ illic habentur præ-

ter præcipuum argumentum, & πάρεργα dicuntur. Proprium eorum Librorum argumentum est cœlestis illa Scientia, per quam constat hominibus divina Revelatio, legesque omnes & consilia tum credendi, tum operandi produntur. *Parerga* sunt, quod est ad Scripturam sacram, & ad ipsos Patres, alia omnia, ex quibus hæc hominum erga Deum officia minimè pendent, cujusmodi sunt Scientia temporum, locorum, numerorum, Astronomiæ, Linguarum, Critices, Physices, aliarumque Artium. Nihil ergo aut parum refert Christianæ rei, quod in *Parergis* interdum, & sæpe etiam, deficiant Patres, dum in præcipuo negotio procedat certissimo gressu illorum chorus. Dic ergo ipsos Declamatores, id temere plerumque dices; attamen sinam te dicere, nobis sanctos Patres non esse perfectioris Eloquentiæ Magistros. Dic ignaros Criticæ, dic Physicæ imperitos, parum in Logicæ usu accuratos, in Astronomiæ, Eruditionis, & Geographiæ scientia hospites, dic plura ejusmodi. Non moramur. *Parerga* sunt isthæc in Patrum Libris, neque hinc accessit laus ipsis, neque ob eam causam tanti æstimantur, & commendantur in Ecclesia Evangelica doctrina fideliter ac religiosè ab ipsis tradita, per quam ducimur tum ad sanam fidem, tum ad perfectam morum disciplinam, ea est, quam apud sanctos Patres plurimi facimus. Linguarum, aliarumque Artium studio præstarunt utique duo proxime præterita secula, ut collati cum recentioribus Scriptoribus veteres Patres, infantes in ea eruditione [si duos excipias] nonnunquam deprehendantur. Verum nemo superavit, pauci etiam æquare possunt beatos illos viros in præcipuæ Eruditionis Christianæ Scientia, hoc est, in divinorum Dogmatum & Legum peritia. Ad hanc enim aptiores ipsi fuere, & in eamdem incubuere diligentius, tum quòd propiores essent Apostolis, & longius latiusque diffusam Traditionem colligere ipsis tunc facile foret, tum etiam quòd iis animi virtutibus abundarent, & cœlestibus donis illustrarentur, quæ ad rectam Christianæ Doctrinæ conservationem atque intelligentiam in primis exiguntur. Perspicacia profectò ingenii, & Criticum judicium, & Linguarum cognitio, aliæque Artes, non parum conducunt, & interdum etiam necessariæ sunt ad explicanda, ac intelligenda Scripturarum, divinæque Fidei *Parerga*. At ad cœlestem illam Scientiam, circa quam Scriptura sacra, sicut circa materiam propriam, versatur, & quam Christus Apostolis, & per Apostolos Ecclesiæ suæ tradidit, plus conducit, magisque necessaria est ingenii utique non vulgaris assidua meditatio, animus pravis cupiditatibus & opinionibus liber, sincerus Dei amor, pietas, humilitas, aliæque virtutes, quas sanctis Patribus non defuisse Historia nos docet.

Quod si in plerisque Patrum desiderata est Hebraicæ Linguæ peritia, quam nempe omnium maximè necessariam nonnulli clamitant ad intelligendos Codices sacros: Primò respondemus, Evangelicam Doctrinam Græce propositam fuisse ab Apostolis ac Discipulis Christi, adeoque Græcam Linguam satis fuisse, ut divina dogmata, sacratæque Christi ac Apostolorum Leges recte à Patribus perciperentur, ac traderentur. Secundò, quod est ad vetus Testamentum, vulgata versio τῶν LXX. ab Apostolis ipsis usurpata, & Vulgata Latinorum, satis atque abunde exhibebant omnia Scripturæ loca, quæ alicujus momenti sint sive ad imbuendos Fideles totâ Scripturarum Doctrinâ ac Historiâ, sive ad Judæos, Hæreticosque refellendos. Quæ illic indigere videntur eâ Linguarum, & Critices Scientiâ, quam tantopere quidam efferunt, *Parerga* sunt, hoc est ad Ecclesiæ ædificationem minimè necessaria. Et si qua supersunt ad Doctrinam spectantia, neque satis perspicuè in Græcum Latinumve sermonem conversa, hæc ipsa ex multis aliis locis, quæ in vulgaribus Versionibus aperta sunt, illustrata, obscuritatem omnem jam posuere, & saltem de fide versionis nulla in iis locis controversia fuit; aut si fuit, ad peritos Linguarum res deferebatur. Quamobrem constanter affirmare licet, nullum vel de Deo, divinisque legibus, & decretis, vel de Christo, ejusque adventu, operibus, ac documentis è sacra Scriptura dictum produci posse, ad quod intelligendum, explicandum, & propugnandum non pervenerint sancti Patres, & satis non sit, ac perpetuò satis non fuerit ad ejus intelligentiam Græci aut Latini textus vulgati fides.

Tertiò, experientiâ ipsâ constat, Judæos, Ethnicos, atque Hæreticos validissime confutatos, & victos, & ad fidem Christi conversos eâ dumtaxat Methodo ac Scientia, quæ in Patrum Libris apparet, quæque nunc sordet ingeniis non tam Criticis, quàm ambitiosis. Eâ quoque Methodo, eâ Scientiâ usi sunt Apostoli ipsi, atque Apostolorum discipuli. Nihil autem, quod sit momenti alicujus, proferri potest ex Hebraicæ Linguæ, Criticesque peritia, quo non sint usi Patres Græce Latineque solùm eruditi ad Christianæ Doctrinæ amplificationem, atque tutelam. Nam quæcumque à recentioribus tanto cum fastu & discutiuntur, & illustrantur in Scripturis, feliciùs profectò, quàm præstitum olim fuerit, ea propemodum omnia nihil aliud quàm *Parerga* Scripturarum sunt, nihilque magni momenti per illa adjungitur ad illustrationem Doctrinæ, ac Religionis Christianæ. Utilia sunt, laudanda sunt, non nego; at nunquam ejus necessitatis, quam sibi nonnulli somniant.

Eamque ob causam Apostoli nunquam aut præcepto aut consilio commendarunt tanquam necessariam Christianis Hebraicæ Linguæ peritiam; & qui eos viventes auscultarunt, istius aut præcepti aut consilii nunquam meminere. Immo fuere inter ipsos Christi discipulos, quos non novimus in eo idiomate excultos, cùm & pateat ipsos Græcâ versione τῶν LXX. ferè semper usos, & primos Episcopos ac Patres Ecclesiæ in solâ Græcâ Lingua fuisse versatos. Aliud ergo est, in veteri Testamento vim alicujus dictionis, Chronologiam, Genealogias, pondera, mensuras, Chorographiam, idiotismos, eruditionem historicam, aliaque id genus difficilia explicare diligenter, ad quod Judaicæ Linguæ cognitio necessaria est, ibique sancti Patres aperte vincuntur à recentioribus; aliud verò est ad ædificationem fidelium ex iisdem sacris Codicibus Dogmata Fidei ac morum elicere, eaque secundùm Christi mentem exponere; hîc enim præcellere, aut saltem maximi faciendam esse Patrum Scientiam nos affirmamus, eamque solis vulgatis versionibus, & meditatione, & Traditionis collatione, aliisque ingenii ac animi virtutibus comparari potuisse.

Quartò, irascuntur quidem ac rident neoterici non pauci, sed immeritò, quòd Allegoriis nimium indulgeant sancti Patres, dimisso literali sensu, qui procul dubio & præstat allegorico, & rem verè conficit in investigatione ac tutela veritatis contra inimicos Christiani aut Catholici nominis. Non est, quod hîc nos ostendamus, mystice multa esse dicta in divinis Scripturis, sanamque esse, atque ab ipsis Apostolis exemplo comprobatam methodum interpretandæ quoque atque exponendæ per Allegorias & Tropologias sacræ Scripturæ. Id esset actum agere. Ibi solùm laude carere potest, aut etiam culpari, immodicus atque inopportunus mysticorum sensuum usus, & ad eos lepide violenterve contorquere sacras Historias. Quod cùm contingit, is & ego sum, qui indignatione commoveor, & moleste fero inutilem plane laborem illum. Et quanquam reliquæ etiam Allegoriæ, vel probe deductæ, neque in Libris, neque in Concionibus factis me multum afficiant, eo tamen confidentiæ nunquam veniendum esse sentio, ut cum Pherepono pag. 477. Animadv. dicamus: *Allegorica figmenta qui probet, neminem eruditum nunc inventum iri puto.* Suus quippe & Allegoriarum est bonus usus apud populum, quem hujusmodi quoque argumentis ad officia pietatis, & ad reverentiam Mysteriorum impelli cernimus. Patres autem, ceterique veteres Episcopi, quibus familiare ac necessarium tunc erat plebi suæ explicare divina eloquia, allegoricos quoque sensus interdum adhibendos

esse arbitrati sunt, quòd illos etiam ad utilitatem populorum facere intelligerent. Allegoriis autem sunt usi iis in locis, in quibus & Critica subtilitas, & literalis sensus nihil per se ad informationem pietatis conferre videbantur, uti in Historicis rebus non rarò accidit; idque eò maxime placuit, quòd tricæ Criticorum locum dumtaxat habent inter eruditos, aut inter homines in Religione discordes. Apostolus verò non uno in loco agnovit, totam Scripturam ad institutionem ac ædificationem nostram tendere. Rom. XV. 4. *Quæcumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam, & consolationem Scripturarum, spem habeamus.* Rursus 2. Tim. III. 16. *Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* At multa in Scripturis habentur, quæ nisi mystice & allegorice exponas, ad eruditionem justitiæ solo sensu literali difficilè inservire possint. Vide Augustinum in Libris de Doctr. Christ.

Quod ergo hîc præ omnibus animadvertendum censeo, illud est; hisce mysticis atque allegoricis Interpretationibus tum solum indulsisse Augustinum, & reliquos propemodum Patres, cùm ad populum verba faciebant, aut suas elucubrationes in institutionem & ædificationem plebis emittebant. Cùm res erat adversus Hæreticos, Ethnicos, atque Judæos, tum maxima, immo unica cura iis de literali sensu fuit, cujus vim atque necessitatem tunc omnes intelligebant. Si Allegoriis tantùm productis Dogmata statuere, ac tueri se posse credidissent Patres, non immeritò nunc asperè exciperentur à Censore Pherepono. At literalis sensus arma tunc ministravit. Si quando allegoricus in ea dissidia irrepsit, uti ornamentum accessit, non autem ut argumentum veritatis; & tum solùm accessit, cùm aliunde confirmata valide ac evidenter fuerant Ecclesiæ Dogmata, aut cùm literalis sensus aliquid sonaret à dignitate Numinis, atque à constante Fidei Doctrina dissonum. Alium testem hîc nolo, quàm Augustinum ipsum in tot disputationibus susceptis contra Arianos, Donatistas, Manichæos, Pelagianos. Immo eundem audi in Epistola 48. nunc 93. ad Vincentium, Cap. 8. *Quis non impudentissime*, ait, *nitatur aliquid in Allegoria positum pro se interpretari, nisi habeat & manifesta testimonia, quorum lumine illustrentur obscura?* Ad hæc in Lib. de Gen. contra Manich. Lib. 2. Cap. 2. literalem sensum, dum fieri potest, retinendum, & præferendum docet, in hæc verba scribens: *Sanè quisquis voluerit omnia, quæ dicta sunt, secundum literam accipere, id est non aliter intelligere, quàm litera sonat, & potuerit evitare blasphemias,*

mias, & omnia congruentia Fidei Catholicæ prædicare; non solùm ei non est invidendum, sed præcipuus multumque laudabilis intellector habendus est. Lege & reliqua. Sed luculentiùs, quæ sua mens hîc fuerit, Augustinus prodit Lib. 17. Cap. 3. de Civ. Dei. *Mihi*, ait, *sicut multum videntur errare, qui nullas res gestas in eo genere literarum aliquid aliud præter id, quod eo modo gesta sunt, significare arbitrantur; ita multum audere, qui prorsus ibi omnia significationibus allegoricis involuta esse contendunt*, &c. Infrà addit: *Hoc enim existimo, non tamen culpans eos, qui potuerint illic de quacumque re gesta sensum intelligentiæ spiritalis exsculpere, servatâ primitus dumtaxat Historiæ veritate. Ceterum quæ ita dicuntur, ut rebus humanitùs, seu divinitùs gestis, sive gerendis, convenire non possint: quis fidelis dubitet, non esse inaniter dicta?* Atque ita Augustinus sentiebat.

Quæ profectò unicuique persuadere jam debent, nimium excessisse Phereponum, dum propter Allegorias & Linguarum inopiam, toties tantoque cum fastu insultat Augustino Eum verò potissimum audias, pag. 476. Animadv. perpendentem hæc Augustini verba Confess. Lib. 11. Cap. 2. *O Domine perfice me, & revela mihi*, scilicet Scripturarum secreta atque obscura. Orationem hanc quidem religiosam, & dignam Episcopo agnoscit Phereponus, sed cum ea conjungendum fuisse ait studium Linguarum, quibus conscripta erat Scriptura, & comparanda cetera præsidia, quibus demum adhibitis, Scriptura intelligi potest. Sed *cùm ea Augustinus neglexerit, illa dumtaxat in Scriptura intellexit, quæ potuit homo Linguarum & Criticæ imperitus intelligere. In ceteris divinavit, & Platonismum nobis pro Doctrina Apostolorum propinat, aut argutias inanes magnâ verborum pompâ nobis obtrudit.* Quam verborum acrimoniam ut aliquo pacto emolliat, subdit: *Quæ non eo dico, quòd eloquentiam, & acumen in rebus præsertim Metaphysicis, Augustino detraham, aut quòd meritas laudes minus libenter tribuam; sed quia video multos ejus auctoritate abuti, & eos præ illo contemnere, quibus nulla ratione conferri potest.* En ergo bona tandem verba impetravimus à Censore, modesto in speciem, sed fortassis acerbitate nulli secundo. Quæ enim comtemtus signa atque dicteria congesserit in Augustinum, specimina superiùs adducta satis nos docent. Sed quota quæso est laus ista, quæ Pherepono sibi de sua maledicentia timenti extorta esse, aut tandem excidisse videtur? Aliquid est, eloquentiam & acumen in Augustino agnoscere, postquam ejus eloquentiam & acumen toties irrisisti. Aliquid est, cum laudibus dignum fateri, quem ubicumque possis vituperandum tibi statuisti. Sed (uti nemo cordatus non fateatur) Censoris honesti atque germani erat, non minori

cura atque sinceritate has edisserere laudes, quæ verè Augustino conveniant, quàm maculas in ipso, ut sibi videtur, detegere, & grandi etiam ore incusare. Ita factum fuisset, ut non odio viri sanctissimi, sed amore veritatis videri multis posset contra eumdem militare Phereponus. Saltem in ejus Censura æquitatem, ac modestiam tam sæpe desiderare non cogeremur. Omnium autem Eruditorum consessum hîc appello, & peto, an non eæ sint virtutes tum intellectuales, tum morales in Libris Augustini, ut Auctorem exhibeant omnium amore ac veneratione dignissimum? Erraverit quidem; nonnulla ignoraverit; magnis quoque viris ea calamitas familiaris deprehenditur. In aliis excusemus, quod nobis condonatum vellemus. Et quanquam nefas minime sit, immo potius sit commendandum, magnorum etiam virorum errores ac defectus diligenter investigare, & interdum etiam prodere in communem utilitatem; ferendi tamen ii non sunt, qui nulla reverentia, multoque supercilio, ac ira id præstant, & propter nævos quosdam non excusatione indignos tam effuse debacchantur, ut quantum ad ipsos pertinet, reliqua ingentia merita, illustresque dotes denigrare ac penitus tollere velle videantur. Neque verò quòd alii nimiis laudibus extulerint Augustinum, ejusque auctoritate abutantur, tibi in oppositum excessum proruendum est, ut vitio tuo illos sui vitii commoneas. Utrinque peccatur. Sed Augustinum præ reliquis tot virtutes commendant, tot merita illustrant, ut qui in tantis laudandi causis, ejus vituperationem unice persequi amet, jam malevolentiæ insignis, & iniquæ censuræ pœnas evadere apud æquitatis amantes non possit.

Repete nunc laudes à Pherepono superiùs tributas Hipponensi Episcopo; levissimas sane, ac nullas, dum Augustino eripias veræ Theologiæ scientiam, Scripturarum sacrarum intelligentiam, eidemque contra objicias tanquam familiares aëreas pugnas, & Platonicæ doctrinæ abusum, quam nempe pro Evangelicis dogmatis obtrudebat credulæ plebi. Nam quid atrocius de Augustino proferre possis, quando eidem violatæ Religionis Christianæ notam inuris, & ignorantiam omnium deterrimam? Post tantum dedecus nihil fere laudandum superest in Augustino. Proinde nemo non videat, meras hæc esse calumnias; cùm constet, Augustinum neque tam turpiter offendisse, neque caruisse scientia & præsidiis necessariis ad rectam interpretationem Christianæ Doctrinæ, sacrarumque Literarum. In Parergis exponendis negare nolim, quin quandoque Augustinus frustra sudaverit ingenio suo, eaque protulerit, quæ Criticis atque Eruditis nostrorum temporum pa-

rum, neque injuriâ, arrideant. At in notionibus veræ virtutis, in explicatione Evangelicæ veritatis, atque in tradenda illa scientia, quam præcipuam diximus esse divinarum Scripturarum materiam, in iisque locis exponendis, quibus ista nititur, & confirmatur, aut contrarii errores damnantur: non falsò minus, quàm impudenter aberrasse dicitur Augustinus. Locum unum proferat Phereponus, quo apertum fiat, tradidisse Augustinum contraria Apostolicæ Fidei. Sed ille puto nihil aliud adferet, quàm quæ ab Arianis, Socinianis, Remonstrantibus, Calvinianis, aliisque ejus gregis hominibus perperam non tam in Augustino improbantur, quàm in Ecclesia Catholica. At virum, non alia quàm ista Augustino objicientem, meminisse decebat, jam millies à Catholicis protritas fuisse hujusmodi accusationes, & quamvis se victos non dent Hæretici, non id nostro, sed Hæreticorum vitio ac pertinaciâ fieri. Nostrûm certe omnium ea de re judicium ita habet.

Atque hoc potissimum fuit, quod in laudatis suprà Confessionum verbis exposcebat à Deo vir sanctus & humilis, ne à Fidei ac Morum Doctrina cœlesti aberraret unquam, dum eam in sacris Literis abditam scrutaretur. Nam ut ut in Parergis pertractandis te eruditio deficiat, atque hallucineris (quod maximis etiam viris, iisque ad miraculum Criticis, sæpe accidit, & porro accidet): neque Religio ipsa tum læditur, neque perit hominis errantis fides. Tum solùm errare pessimum est, cùm Fidei Morumque Doctrinam aliqua ex parte errando labefactas. Et quanquam nos quoque fateamur, validiùs atque efficaciùs per ea præsidia defendi, suaderi, confirmarique posse Religionem & Ecclesiam veram Christi; quanquam etiam non negemus, ad multa Scripturarum loca necessariam utilemque esse Linguæ Hebrææ peritiam; attamen addimus non esse illam Catholico Interpreti aut homini Christiano absolute necessariam, positis fidis versionibus, in ea parte, quæ spectat ad propriam sacrorum Codicum intentionem sive materiam. Denique animadvertendum, hanc ipsam aciem ingenii, & Criticam Artem, & reliqua præsidia, & præstantiorem methodum, neque ad Interpretationem faciendam numeris omnibus absolutam, neque ad germanam Christi Doctrinam intelligendam prodesse, nisi è Cœlo virtus interpretandi, atque intelligendi descendat. Certe Hebræorum Linguam callebat Regius Propheta, & tamen is in Psalmo 118. Deum rogat, ut ad rem tantam sibi sit præsto. *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam.* Et ibidem: *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia tua.* Et rur-

sui : *Faciem tuam illumina super servum tuum, & doce me justificationes tuas.* Hinc sanctus Hieronymus in Epist. ad Paulinum: *Si tantus*, inquit, *Propheta tenebras ignorantiæ confitetur: qua nos putas parvulos & pene lactentes inscitiæ nocte circumdari?* Qua ex re intelligat quisque Theologus precandi Dei, atque animi à vitiis purgandi necessitatem, quo intellectus ad assequendam mentem ac voluntatem Dei, suam legem proponentis, expeditus, aptusque fiat. Faciliùs verò contingit, ut humiles corde, licèt semidocti, quàm summe docti, sed ambitione turgentes, pravisque cupiditatibus addicti, penetrent in sacrarium cœlestis revelationis. Audi Magistrum ipsum nostrum ita ad Pharisæos Legisque peritos loquentem Luc. XI. 52. *Væ vobis Legisperitis, quia tulistis clavem scientiæ, ipsi non introistis.*

Accedat demum experientia ipsa. Non plus olim in cognitione Christianæ Legis, tum ad Mores, tum ad Dogma spectantis, excelluere Patres, Criticæ, & Linguarum gnari, quàm reliqui Patres solis Versionibus & Traditione contenti. Catholicis verò nostræ ætatis non paucis, Phereponus, ut puto, Eruditionem, Criticam, Studiumque Orientalium Linguarum non negabit. At isti, quod est ad Dogmata Fidei ac Morum, & in præcipuis Disciplinæ Ecclesiasticæ capitibus, consonant cum antiquis Patribus, neque eos errasse agnoscunt propter ignorantiam Linguæ, neque constituisse pro Christi & Apostolorum documentis somnia Platonis. Rursus qui tantùm sibi de Critices Linguarumque peritia plaudunt, in gravissimos errores, teterrimasque Hæreses concessere, atque inde ad Catholicam veramque Fidem exurgere nequeunt, & exurgendum non putant. Quid quæso tam ambitiosa hæc scientia valet (Grammaticæ tamen potius, quàm germanæ Theologiæ speciem referens) si ab Ecclesia Orthodoxa avertit, & in maximis erroribus tam pertinaciter quiescit? Et ne nobis Romano-Catholicis nos blandiri ac tribuere nimium dicant: sese gregemque omnium Hæreticorum, qui nunc in Septentrionalibus regionibus tanto numero, tanta diversitate regnant, tandem contemplentur. Non inter se minus turgidi isti Critici atque Heterodoxi pugnant, quàm cum Catholicis; & alter alterum Hæresis, & abdicatæ Evangelicæ Doctrinæ incusat. Melius, inquiunt, quàm ineruditi Patres, eruditio nostra divinas interpretatur Scripturas. Bene est; at cur diffident in præcipuis Evangelii dogmatis? Qui alter alterum non vincit? Cur non dicam gregales suos, sed ne ipsos quidem Catholicos, quanquam sinceros, & de puritate Fidei, suaque salute solicitos, quidquam è priori sententia dimovent? Discant ergo, quid possit Cri-

tica, & peritia Linguarum, ad intelligendam veram Christi & Apostolorum Doctrinam; discant se potius Grammaticos egregios, quàm Theologos Orthodoxos ea eruditione sæpe fieri; & tandem intelligant, se quidem in sacris Codicibus multa melius, quàm Patres exponere posse in ea eruditione, quæ ad salutem non ducit; at in præcipua ac regia sacrorum Codicum materia, quæ ad veram Fidem, salutemque deducit, plus potuisse ac posse Ingenium Catholicum, meditatione constanti excitatum, pietate ac humilitate Cœlo carum, Traditione suffultum, & probatis ab Ecclesiâ Versionibus contentum, quàm potuerit unquam, sive possit tota Criticorum jactantia.

Accipe nunc, quid Phereponus ferat pag. 605. Animadv. ad Lib. 2. Cap. 3. de Baptis. contra Donatistas. *Si omnes*, inquit, *omnino Africæ Episcopos congregâsses ad judicium ferendum de sensu loci veteris, aut novi Testamenti, quorum nullus Hebraice sciebat, & perpauci Gracè norant: ingens illa imperitorum multitudo ineptior erat ad rectè judicandum, quàm vir unus peritus utriusque Linguæ; exempli causâ, quàm solus Hieronymus Stridonensis, quamvis tanta non fuerit ejus peritia, quàm vulgò putatur.* Miseram planè Christi Ecclesiam, cui expectanda fuere duo proxime præterita secula, hoc est, fortunati illi dies, qui tot nobis dedere acutissimos Criticos in Heterodoxorum cœtu, ut rectè ac sine erroris periculo interpretari posset cœlestia Legis nostræ volumina. Et si quidem Pherepono sordet ipsemet sanctus Hieronymus, quid de reliquis Patribus eidem imparibus dicendum erit? Equidem incertus hæreo, num magis in contemtum hominum ista sententia vergat, quàm in contumeliam Dei, qui & statim ab ædificatione, & tamdiu, suam deseruit Ecclesiam, & ignorantiæ omnium perniciosissimæ evertendam dedit, neque inculcavit unquam per Filium suum, aut per Apostolos, Hebraicæ Linguæ necessitatem, omniumque Versionum insufficientiam ad salutem, & frustrà nos hortatus fuit, ut Ecclesiam audiremus, eique Ecclesiæ immunitatem ab errore pollicitus est. At quis hæc absurda facilè somniet, aut concoquat in Religione Christi? Satis fidæ Versiones in iis, quæ ad Christianum Dogma spectant, semper fuere; sufficiens Eruditio in Ecclesia Dei; & quod in primis huc facit, longe lateque diffusa Traditio non sinebat errare pios, accuratosque Interpretes, quamvis in locis minime necessariis exponendis deficerent interdum nonnulli, & methodo nonnunquam minus commodâ uterentur. Quod si ex ipsis Patribus aliquis in re quapiam gravi erravit, ejus errores minime adoptavit Ecclesia, sed correxit, Traditionem & consensum reliquorum fideliter secuta.

Pergit deinde Phereponus: *Quis dubitet etiam superiore seculo XVII. unum Hugonem Grotium, aut unum Joannem Drusium, rectius potuisse Scripturam veteris & novi Testamenti interpretari, quam omnes Italiæ ac Hispaniæ Episcopos simul, capita conferentes?* Nolo ne vel tantillum quidem expendere, num haberet proxime præterito seculo Italia atque Hispania, qui Hebraice & Græce docti possent divinas rectè interpretari Scripturas. Satius erit aliquid afferre in exemplaria sacrorum Interpretum nobis à Pherepono proposita. *Drusius* inter Protestantes Hebraicâ certè ac Rabbinicâ Eruditione illustris, talem se præbuit, ut vel à Catholicis Scriptoribus tulerit eximias laudes. De illo Richardus Simonius in sua Historia Critica paucis ingentem Panegyricum exhibet. Animus autem mihi non est, totam ejus laudem inter Grammaticæ pomœria concludere, cùm & propterea *Divinus Grammaticus* apud suos audierit. Tibi liceat hominem illum Theologis etiam addere. Sed memineris etiam, in Theologicis controversiis, atque in interpretatione divinorum Codicum supra quamplurimos è suis moderatione atque modestia excelluisse. Immo & abstinuit à subscribenda Calvinianorum suorum confessione; & Græcorum Patrum, ac Hieronymi scripta in honore habuit; & aliis in multis Catholice sentire visus est: quæ agendi ratio homini peperit odium suorum gregalium.

Quantus vir inter eosdem Protestantes fuerit *Grotius*, nihil attinet in præsentia commemorare; ejus enim Libri ac fama tanta celebritate feruntur, ut nostro plane non indigeant elogio. Eum Arminianis totum adhæsisse, & multis erroribus ejus Libros scatere, nemo nescit: an & Socinianis in præcipuo illorum deliramento sese junxerit, non ita certum; multaque in idem argumentum Bossuetus v. c. scripsit. Sunt qui istius criminis notam ab ipso abstergere conantur. Verùm illud pro comperto est apud Eruditos, *Grotium* impense admodum inclinasse in Catholicorum partes: immo nisi mors immatura ejus consilia prævertisset, nomen suum Ecclesiæ Catholicæ daturus erat. Luculentum in hanc rem testem habemus v. c. Henricum Valesium in Oratione habita in funere incomparabilis viri Dionysii Petavii Soc. Jesu. Ita ille de eodem Petavio: *Quid non præstitit, ut clarissimum virum Hugonem Grotium ad Catholicorum communionem adduceret? Erat ille quidem minime à nobis alienus, ac pene noster; quippe qui doctrinam Tridentini Concilii in omnibus sese amplecti palam profiteretur. Id unum supererat, ut Ecclesiæ sacrarium ingressus communioni nostræ sociaretur; quod ille nescio quas ob causas, dum ad Catholicæ Fidei unitatem plurimos secum sperat adducere, consultò differebat &c.* Cum Valesio consonat Petrus Jurius in Gallico Libro, cui titulus *Ingenium*

Antonii Arnaldi. Postquam dixit, Isaacum Casaubonum, si quid fuit, fuisse Papistam, addit, *Grotium* quoque se conjecisse in Papismum: expresse quippe is statuit in postremo Opere suo adversus Rivetum, *solam sacram Scripturam nequaquam sufficere, sed opus etiam esse Traditionem sequi; atque ut percipiatur ista Traditio, confugiendum esse ad consensum veterum Scriptorum; præcipue verò certam esse viam ipsius colligendæ ex universali Concilio &c.* Illic etiam Episcopis ingentem tribuit auctoritatem in decernenda fidei Doctrina, & præsertim Episcopo Romano, quem ad conservationem veritatis atque unitatis consulendum esse in dubiis rebus affirmat. Ad hæc testatur Jurius, obligasse *Grotium* fidem suam Bignonio, se post reditum è Suecia Catholicam in Ecclesiam palam ingressurum. Vide etiam peculiarem Commentationem Grotii *de Antichristo, & viam ad Pacem Ecclesiasticam, seu Annotationes ad consultationem Cassandri*, ubi quantum Romano-Catholicis assentiatur, palam fiet. Quæ res Jacobum Laurentium Calvinianæ gentis Ministrum jam olim incitavit, ut Librum emitteret, cui *Papissantis Grotii* titulum fecit. Sed Epistolas Grotianas omnium maxime hîc perpendendas Lectori relinquimus, cùm toties in iis edisserat *Grotius*, quæ sibi de Catholica Ecclesia foret amica opinio, & quanti à se æstimarentur & colerentur probatissimi Ecclesiæ Patres.

Atque ista quidem de *Drusio* & *Grotio*, non ut ea quasi ignota narrem Protestantibus, sed ut alicui è nostris non satis rerum perito subveniam, atque in nostram omnium utilitatem pauca demum ista convertam. Si *Drusius* & *Grotius*, quos ut divini Verbi præstantissimos Interpretes nobis objicit Phereponus, tam bene de antiquis Patribus sensere, eosque sanæ doctrinæ testes amplissimos suspexere: ergo sancti Patres in eo, quod maximi refert, hoc est in Dogmatica Theologia, atque in interpretanda cœlestium Librorum doctrina, alii ex opinione *Drusii* & *Grotii* fuerunt, quàm nobis persuadere nunc velit Phereponus. Deinde si celebres illi duo Protestantes, quò magis Linguarum Orientalium peritia ac eruditione excelluerunt, eò magis in sententiam & communionem Catholicæ Ecclesiæ inclinarunt: ex eorum exemplo conjicere quisque potest ac debet, quid sit Ecclesia nostra, & quàm sana sint illius Dogmata, in quibus sita præcipuè est Religionis veræ substantia. Intelligas etiam, quàm non contemnendi Patres, licèt minus in Critica, & Linguis versati, cùm eos Ecclesia ista Traditionis testes adhibeat, & in scientia Dogmatum in sacris Literis descriptorum fideles agnoscat Interpretes, & sequatur. Eamque nostram methodum, atque sententiam de Patribus placere video multis etiam eruditissimis ex ipso Protes-

tantium numero. Vide, quæ Scriptores nonnulli Anglicanæ Ecclesiæ adhærentes de ipsis Patribus, eorumque auctoritate fateantur. Unus præcipuè ex iis mihi nominandus est Thomas Milles, qui ante paucos annos in novissima Editione Operum sancti Cyrilli Hierosolymitani contendit, sola traditione & auctoritate Patrum convinci debere nuperos Arianos, sectatoresque Socini. Quamobrem ex iisdem exemplis, quæ in medium Phereponus protulit, intelligat tandem ipse, si potis est, sine injuria Augustinum ceterosque Patres à se explodi non posse, & maledicentiam potius quàm justam censuram sapere, quæcumque tanta asperitate, & sine ulla exceptione, & sine ullo rerum delectu, adversus eosdem ipse conscripsit.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

An loquentibus de divinis rebus novas voces adhibere liceat, ac licuerit. Necessitate compulsi Ecclesiæ Patres tot quæstiones pertractarunt, ut ab Hæreticorum technis ac erroribus Catholicam veritatem liberarent. Injusta criminatio Phereponi contra Augustinum tribuentem Monicæ matri suæ quædam in Libris de Ordine. Iidem Libri à Pherepono nullo jure contemti. Ad Ordinem politicum spectat in Urbibus tolerare Meretrices, ne pejora mala subsequantur. A Fanatismo ac Enthusiasmo quàm longè abfuerit Augustinus. Quibusdam hominibus non necessarii Codices sacræ Scripturæ. Sapientiæ Liber cur Salomoni adscriptus, & nihilominus Canonicus reputatus. Augustinus de Gothis agens in vastatione Urbis nihil dissimulavit. Alia Phereponi tela in sanctum Augustinum repulsa.

CONgerere nunc juvat nonnulla alia, quæ in Phereponi Animadversionibus sparsa occurrunt. Pag. 477. ad Lib. 13. Cap. 11. Confess. auctor est, de Trinitate esse parcissimè disputandum, uti de aliis hujusmodi Mysteriis; *si enim de iis loqueremur dumtaxat, quatenus nobis sunt revelata, atque locutionibus Scripturæ contenti, ignota Deo relinqueremus, non tot essent contentiones* &c. Paria habet pag. 561. ad Cap. 20. Libri de Agone Christiano, ubi Theologos culpat, quòd post exortas Nestorii controversias audacter explicare velint, quod

quod nesciunt de Incarnatione Verbi: sed fusiùs hac de re mentem suam explicat pag.600. Animadv. ad Lib. 1. cap. 4. & p. 602. ad Lib. 7. cap. 4. de Trinitate, *valde ambiguè* locutos esse Veteres de Deo uno & trino ait: id quod piaculo proximum putat. Tum laudat posteriorum seculorum Ecclesias, quæ Veterum audaciam emandarint. *Nos ergo*, deinde subdit, *de unitate Dei, deque Patre, Filio & Spiritu sancto ex Scriptura quoque loquamur, atque sentiamus; nec putemus id posse à nobis perspicuè explicari, quod perspicuè revelatum non est; aut meliùs exprimi verbis nostris, quod non assequimur, quàm verbis Christi & Apostolorum, &c. Si Veteribus ignoscimus, quòd de Unitate specifica divinæ naturæ in Patre, Filio & Spiritu sancto docuerunt; ne immisericordes simus in eos, qui hac de re aliter quàm nos nunc fortè sentiunt, si modò Scripturam sacram normam fidei suæ habeant, præceptorum Evangelii sint observantes, reditumque è cælo Domini nostri Jesu Christi vivos & mortuos judicaturi nobiscum præstolentur.* Qui hîc loquitur, Arminianus est, & pro se ac pro Arminianis perorat, cujus Sectæ Libri & præcipuè Confessio cap. 3. & Apologia c. 3. & Limburchius variis in locis, hoc idem docent; nempe in proponendo Trinitatis mysterio abstinendum esse à vocibus, quas humana auctoritas induxit. Gratissima utique Socinianis sententia: immò Episcopius atque alii gregis illius, abstinendum quoque dixerunt à sententia & vocibus, quibus Deum *unum in essentia*, *trinum in personis* affirmamus; fidem quippe Trinitatis (si iis credimus) necessariam ad salutem non censuerunt priora tria Epochæ Christianæ secula. Iisdem numeris canentem nunc audimus Pheroponum, & insultantem aliis in locis Augustino, tanquam de eodem immenso mysterio inepta narranti.

Equidem omnia quæ in Libris *de Trinitate* edisseruit sanctus Augustinus, in me non reciperem ostendere talia esse quæ unicuique placeant, cùm & aliqua sint, quæ Augustinus ipsemet probasse non videtur. Sed sive elumbia sint illic argumenta, sive multiloquium, & ornamenta superflua pro dignitate ineffabilis argumenti; nihilominus illud certum esse debet nobis, quod est ad nucleum dogmatis, nihil ea in re hallucinatum fuisse Augustinum, ejusque orationem à crimine audaciæ prorsus abesse: neque secus judicandum de reliquis Patribus, qui Augustinum præcessere. Invecta sunt quidem in Theologiam, de Deo uno ac trino loquentem, vocabula nonnulla, quæstionesque non paucæ, quorum nusquam expressè meminit divina Scriptura. Sed quod iis vocibus novis significatur, iisque de controversiis Ecclesia decrevit, veterem & Apostolicam nihilò seciùs Doctrinam continet, quippe ex aliis evidentibus Scripturæ placitis ritè deductum, aut per Traditionem certissimam à Christo Ec-

clesiæ suæ revelatum. Fecerunt autem subinde pullulantes Hæreses, grande illud mysterium variis erroribus vexantes, ut ipsi quoque Patres coacti vocabulis novis uti, scientiam divinarum rerum uberiùs explicarent, & ab Hæreticorum erroribus atque cavillationibus, multiplicatâ quæstionum segete, fortiùs tuerentur. Augustinum ipsum audi Lib. 7. cap. 4. de Trin. *Fateamur loquendi necessitate parta hæc vocabula, cùm opus esset copiosâ disputatione adversùs insidias, vel errores Hæreticorum. Cùm enim conaretur humana inopia loquendo proferre ad hominum sensus, quod in secretario mentis pro captu tenet, de Domino Deo Creatore suo, sive per piam fidem, sive per qualemcumque intelligentiam, timuit dicere tres essentias, ne intelligeretur in illa summa æqualitate ulla diversitas. Rursus non esse tria quædam, non poterat dicere; quod Sabellius quia dixit, in Hæresim lapsus est, &c.*

Quòd verò *ambiguè* hisce vocabulis locuti sint Veteres, etiamsi id concedere vellemus, non tamen admirationis aut accusationis justa causa Pheropono foret. Linguarum diversitas obstabat interdum, ne Christiani unius Linguæ, voces alterius, causâ novarum controversiarum in Theologiam illatas, expeditè intelligerent. Tum varias notiones uni atque eidem voci subjiciebant nonnulli; rursusque unam rem diversis vocibus significabant alii. Sed Hæreticorum inprimis arte accidit, ut *ambigua* viderentur voces, dum suam illi doctrinam aut celare, aut dealbare niterentur, ne erroris accusaretur. At collatis, & probè expensis, & in Conciliis potissimùm, Catholicorum Patrum sententiis, exploratâ quoque diligentiùs Hæreticorum mente: demum constabat, verbis tantùm, non rebus, inter se discrepare Catholicos, & dogmata per eos certissima tradi, & falli Hæreticorum novitatem. Ait Pheroponus, abjiciendas locutiones novas de Trinitate, & iis contentos nos esse debere, quæ in Scripturis sacris habentur. Catholici quoque hoc faciendum suadent, ne novam doctrinam sub vocibus novis in Ecclesiam inferamus. Basilius, Nazianzenus, Cyrillus, ac alii complures modum ac sobrietatem laudant, in loquendo de rebus divinis, jubentque nos temperare temerariis quæstionibus. Sed cùm nos cogunt Hæretici per alia verba explicare mentem ac voces divinarum Literarum, nihilque aliud quàm vetus doctrina proponitur, vel per legitima consectaria ex iisdem sacris Literis derivata, vel per accuratam investigationem è Traditione Patrum hausta: tunc licet, ac interdum etiam necesse est, nova verba à Scholis & Linguis mutuari. Filiis autem Ecclesiæ veræ uti nefas est aliquid proferre, quod sacris Scripturis adversetur; ita crimen est aut negare, aut damnare, atque rejicere quidquid ritè per Ecclesiam deducitur ex eisdem Scriptu-

ris, ac Traditione fideli. Sabellius ita unitatem Dei deprædicat, ut Trinitatem excludat. Ecce necessitas novarum vocum, ut Apostolorum Doctrina meliùs innotescat, & novus error profligetur. Divinitatem Filii Arius negat, sancti Spiritus Macedonius, in Christo duas naturas impiè disjungit Nestorius, pessimè confundit Eutyches: en quod Patres adigit ad locutiones novas in Theologicis usurpandas, quo quid credendum moneat fides, clariùs intelligatur in populo.

Et fallitur Pherepomus, cùm dogmata hujusmodi *non perspicuè revelata* ait; nam etsi non semper apertissimè verbo Dei scripto, certè revelato per Traditionem, ea omnia perspicuè constant. Frustra quoque invidiam facere conatur Catholicis, quasi meliùs exprimi posse putemus *nostris verbis, quod non assequimur, quàm verbis Christi, & Apostolorum*. Id enim necessitate fit, & ad eruditionem indoctæ gentis, & ad confutationem errorum, & in hunc finem Christus Ecclesiæ suæ, ut Apostolus ait Ephes. 4. 2. *Dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem Pastores, & Doctores.* Quamobrem si divinæ essentiæ unitas, & divinarum personarum trinitas innituntur, ut nos contendimus, certâ auctoritate Scripturæ ac Traditionis: quid est, quod veniam Pherepomus, nescio an Arminianis, certè Socinianis, impetrare nunc velit, præcipua hæc dogmata aut negantibus, aut recipere recusantibus? Et cùm in Ecclesia Dei talia negare, immò non asserere, inexpiabile crimen Hæresis semper fuerit, uti jam doctissimi viri tum ex Catholicis, tum ex Protestantibus, & omnium novissimè Georgius Bullus Anglus contra Episcopium ostenderunt: qui nunc licentiam credendi hîc, quidquid suæ tantummodò menti arridet, Augustini Censor deposcit? Si qui ex Veteribus à Catholica Sententia discrepasse videntur, iis sanè indulgendum, vel quòd minus acutè, multùmque perfunctoriè, & sine dolo malo, de sublimibus mysteriis egerint, vel quòd solo usu loquendi à reliquis Christianis dissenserint, itemq; eandem vocibus diversis significarint, vel etiam quòd iis temporibus scripserint, quibus nondum aut disputatio cum Hæreticis, aut sacra Concilia falli nescia splendentissimam facem veritatis prætulerant. At quam quæso indulgentiam debeamus Novatoribus quibusdam ingenio suo revelationem accommodantibus, & Ecclesiæ auctoritatem, & Patrum omnium Traditionem, nunc unicuique notam, & in Conciliis stabilitam, miro fastidio atque ambitione nostro hoc ævo despicientibus? Hoc hominum genus fugiendum clamat Apostolus. Hanc superbiam, non cautionem, damnandam esse, cùm ratio recta, tum disciplina Ecclesiæ satis apertè nos docent.

Regrediamur nunc ad Augustini Libros *de Ordine*, in quibus cùm vir sanctus ingenium Monicæ parentis suæ commendasset, Phereponus pag. 478. Animadv. accusationis novæ ansam arripit, inquiens: *Si hæc in sermone familiari matri dixisset Augustinus, vituperari sanè non posset, immò fortè laudaretur pietatis causâ: sed hac nescio quomodo scribere sustinuerit ad virum eruditum, atque edere.* Legamus, quænam tandem sint immodica ista encomia in suam matrem ab Augustino congesta. *Nobiscum* (inquit Lib. 2. cap. 1. de Ord.) *erat etiam mater nostra, cujus ingenium, atque in res divinas inflammatum animum, cùm antea convictu diuturno, & diligenti consideratione perspexeram, tum verò in quadam disputatione non parva rei &c. tanta mihi mens ejus apparuerat, ut nihil aptius veræ Philosophiæ videretur.* Necesse est nimium delicatus sit, aut nimis adversus Augustinum animatus Censor ille, quando hac de causa vituperandum putat Augustinum. Lege tot Dialogos, tot Libros excellentium virorum; similia & longè majora ubique reperies, quæ aut veritas confirmat, aut certè amor honestissimus displicere auditoribus non finit. Quòd si Pherepono judice vel foret laudandus Augustinus, ubi eadem suæ matri in familiari sermone dixisset: cur idem præstitisse in edito Libro flagitium fuit? immò si falsa ea laus reputanda est, graviùs peccasset filius, quòd matri suæ in faciem adulatus fuisset, falsamque persuasionem bonæ anui ingessisset. Quamquam quis in ea laude sobrietatem desideret? Inquit Augustinus, se *ingenium* illud, eamque mentem, & eum *in res divinas inflammatum animum* (quæ verba sibi reticenda Phereponus non sine causa duxit) *ut nihil aptius veræ Philosophiæ videretur.* Non exhibet ille nobis egregiam quampiam in Monica (liceat ita mihi dicere) Philosophissam, sed ejus mentem ingenio ejusmodi instructam, & ardore in res divinas ita accensam commemorat, ut aptissima esset ad veram Philosophiam. Quæ laus piis etiam nonnullis feminis nostrâ hâc ætate convenire potest, quamvis nullam unquam Philosophiæ dederint operam. Quantò autem magis in Monicam cadere eadem laus potuit, cujus prudentiam, pietatem, & reliquas cordis & mentis virtutes sincerè expositas habemus in Confessionum Libris?

Sed inquit Phereponus, se nescire quomodo hæc scribere atque edere Augustinus sustinuerit, *cùm præsertim Liber de Vita beata, ubi eximia illa Monicæ responsa leguntur, edendus etiam esset: eum enim si quis legat, facilè intelliget, filium præ amore matris ingenium invenisse in verbis bonæ anûs, quod alii non facilè animadvertant.* Nisi sit hoc abuti otio & literis, quid aliud jam erit? Censorem agere volumus, & quidquid occurrit, censoriam protinus virgam meretur. Scilicet non desunt

unquam verba jurgari, & lædere cupientibus. Habemus Librum, seu Dialogum *de Vita beata*, ibique suæ sunt partes Monicæ matri. Certè videtur ignorare Pheroponus, quî Dialogos contexere soleant eruditi viri. Interlocutores pro libito inducunt, iisque sine ulla culpa tribuunt atque affingunt orationem moribus ac ingenio illorum conformem. Quare ne ego quidem intelligo quî dicatur Augustinus *ingenium invenisse in verbis bonæ anûs*, quando hæc eadem verba Augustino sunt tribuenda, & subtiliora melioraque Augustinus eidem suæ matri potuisset adscribere? Deinde consule ipsum Librum *de Vita beata*, intelligesque an insulsa sive vulgaria adeo sint pauca illa quæ Monicæ tribuuntur, ut ea contemnere Pheropono licuerit, immò his aliis cœptam onerare censuram: *Quæ*, inquit, *mulier nunc paulò liberaliùs educata, talia & meliora etiam aliud agens non effundat?* At nos dicimus, si qua mulier talia melioraque etiam aliud agens effunderet, qualia legimus in Libro *de Vita beata*; sique pari ardore in res divinas ferretur, ac Monica ferebatur, jure mentem quoque illius feminæ *aptissimam veræ Philosophiæ* affirmare possemus. Ceterùm non ita facilè ignoscendum videtur Pherepono nostro, Monicæ ingenium, ejusque laudes confidentissimè ridenti, quasi Censori nupero ex ejus *convictu diuturno, & diligenti consideratione* constitisset, illam ingenii perspicacia caruisse, & bonam tantummodò anum fuisse dicendam. Non uno argumento deprehenderat Augustinus, quanta mens matri suæ foret. Tanto ac tam pio viro quisquis fidem sine ulla ratione, & pro solo arbitrio suo neget, non video cur impudentiæ non sit arcessendus.

Porrò eodem stomacho Libros *de Ordine* Phereponus legit. Nullam quippe ibi definitionem paulò accuratiorem reperit, *sed tantùm Descriptiones Rhetoricas, re descriptâ sæpe obscuriores, aut certè æquè ac eam obscuras*: quod exemplo uno ostendere non inutile putat. Tum hæc addit: *Si talia hodie conscribillarentur, & in publicam lucem protruderentur, profectò Eruditorum plausum non ferrent, uti nec innumeræ inanes argutiæ, quibus hæc Opuscula scatent. Sed illo ævo verba pluris multò fiebant, quàm rès ipsæ: quo vitio & nostrum seculum, plus quàm optandum esset, etiamnum laborat.* Bono animo volo sit Augustinus, quando Phereponus tot reos cum illo, ejusque ætate conjungit. Seculum nostrum iisdem laborat vitiis, ac seculum Augustinianum; cùm tamen eruditionis gloria, & methodi in Literarum studiis eximiæ famâ commendetur, & Phereponum non unum luci dederit. Itaque tanto exemplo se consoletur Augustinus. Interim tamen nescio quàm multis Lectoribus persuasurus sit Phereponus, Opuscula illa Augustini, quanquam primos illius fœtus, verbis duntaxat, & non rebus, abun-

dare, & innumeris, iisque inanibus argutiis ita scatere, ut nullum Eruditorum plausum polliceri sibi debeant. Equidem non ea dicere auderem absoluta, aut summè commendanda Augustini Opera; sed quidem talia affirmare ausim, ut neque Augustinum quod elucubrarit, ac edi passus fuerit, neque nos si legerimus, pœnitere unquam possit aut debeat. Vel ipse Phereponus illa pluris æstimasset, minusve contempsisset, nisi oblitus tunc fuisset, quæ licentia, quæ leges, qui finis sit Dialogorum Scriptori. Alioqui vel in Platonis Libris nimium habebit Pheroponus, quod rideat, atque accuset. Ego verò Censori huic non succenseo, quòd exquisitam accuratamque argumentorum pertractationem in quibusque Libris desideret, sed quòd ita ab unoquoque exigat optima, ut nihil ferat, omnia flocci faciat, quæ istum pulchritudinis apicem fortè non attigerint. Lege Opuscula illa Augustini, & tu perpende, num inepta ipsa sint, an eorum Censor iniquus.

Quid sordidius, quid inanius decoris ac turpitudinis plenius, meretricibus, lenonibus, ceterisque hoc genus pestibus dici potest? Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus. Verba sunt Augustini Lib. 2. cap. 4. de Ordine. Optandum esset Augustino, ne talia unquam effudisset; adeo quippe absona à ratione videntur Pherepono, ut pag. 479. exclamet: *Si talia hodie scriberemus, nunquam sat graves pœnas dare possemus iis, qui ea in Veteribus mirantur.* Et quidni? *cùm si Augustini judicium sequamur, rectè faciant Legislatores & Principes, qui lupanaria esse patiuntur; nam præstat paucas domos pollui, quam omnes libidinibus turbari.* Audiat porro Augustinus, & quando bene silere non didicit, discat jam à Pherepono nostro consona & vera loqui. *Quantò,* inquit ille, *satius erat dicere, malas mulieres & libidinosos juvenes abuti libertate à Deo accepta, & alia quæ ab Eruditis nunc dici solent!* Dicat quæso Phereponus, num rara atque inaudita se narrare nobis putet, cùm talia de meretricibus scribit. Equidem non puto; nam cui Christiano discendum adhuc est, peccare malas mulieres, & libidinosos juvenes, dum in vetitam luxuriam se abripi sinunt? Præterea non libidini tantùm, sed cuicumque alii peccato indulgens homo, abutitur libertate à Deo acceptâ. Addo, me nequaquam intelligere, quid ad rem præsentem faciat animadversio Pereponi. Augustinus quærit, an ad *Ordinem* pertineat, permittere meretrices in urbibus; & Phereponus reponit, se laudaturum fuisse dicentem, id feminarum genus abuti libertate à Deo acceptâ: sed rem intimiùs perscrutemur. Arguere Augustinum videtur Phereponus, quasi meretriciam artem is probet, propterea que forsitan subdit, peccare juvenes ac feminas huic libidini obsequentes. Ve-

rùm Augustino nulla alia opinio fuit, quàm sit Pherepono; quippe meretriciam artem *sordidam*, *turpitudinis plenam* supra ceteras appellat, & *pestibus* accenset, & *hoc hominum genus per suos mores impurissimum vitâ* agnoscit. Igitur Pherepono duntaxat animus esse potuit sugillandi Augustini, quòd dixerit, non malè permitti in civitatibus meretrices, idque ad *Ordinem* pertinere. At Augustinum rectissimè hoc pronuntiasse, nemo negaverit, nisi qui minora mala negat esse toleranda in urbibus, quando aliter evitari majora non possunt. Hoc autem axioma politicum quisque sapiens amplectitur, & omnium maximè amplecti Phereponus debuit, qui tantum abest ut vitia quædam hominum castigata à Principibus velit, ut vel impunè errare in Religione unicuique permittendum censeat. Quòd si meretrices ab urbibus non eliminat secularis Magistratus, non idcirco earum artem licere apud Deum arbitratur. Christiana verò Lex, ejusque Doctores in illam tanquam pestem Deo planè invisam quotidie perorant: ac proinde constare potest, *Ordinis* esse, ut mala ac vitia quædam ferantur, neque politicè puniantur in hominum commercio, ne si omnia auferre velis, periculosiùs deinde à gravioribus malis ac vitiis Reipublicæ ordo turbetur. Quod & Medici faciunt in corpore malè sano, ipsaque fecisse videtur Judæorum Respublica, & ceteræ Nationes, non libenter quidem, sed necessitate quâdam coactæ.

Pauca in Librum *de Immortalitate animæ* habet Phereponus: ut ut tamen sint pauca, pauciora tamen sunt, quæ Augustinus ipse Lib. 1. cap. 5. Retract. scripta reliquit, & nos repetenda hîc existimamus, cùm satis sint ad obstruendum os obloquenti Censori, qui ingenuam Augustini confessionem ac sententiam de hoc Libro dissimulare voluit. Inquit ergo Augustinus de Libro eodem: *Sed nescio quomodo me invito exiit in manus hominum, & inter mea Opuscula nominatur. Qui primò ratiocinationum contortione atque brevitate sic obscurus est, ut fatiget, cùm legitur, etiam intentionem meam, vixque intelligatur à me ipso.* Ejusdem Augustini verba sunt hæc alia in Prologo ad Libros de Doctrina Christiana: *Hæc tradere institui volentibus, & valentibus discere, si Deus ac Dominus noster ea, quæ de hac re cogitanti soles suggerere, etiam scribenti mihi non deneget.* Pherepono ista nequaquam probantur pag. 524. Animadv. *Quamvis*, inquit ille, *bonas omnes cogitationes ad Deum, quasi ad bonorum omnium primam causam, referre debeamus; non ita tamen loquendum, quasi Deus nos afflaret, & quidquid bonum esse credimus, veluti dictaret.* Tum incommoda nonnulla recenset, quæ hinc nascerentur, & quæ mirari se ait, cur in mentem Augustino non venerint. Tandem in hæc verba desinit: *Profectò hodie nemo est*

inter Eruditos, qui velit sub nomine suo edi, quæ suggestiones divinæ ab Auctore putabantur. Quàm vera sint postrema hæc verba, videant alii, quibus ignota non sit Calviniani Gregis, & Anabaptistarum, & Quakerorum, aliorumque id genus hominum Historia.

Quod nostrum est dicimus, bene hîc habere doctrinam Phereponi, temporibusque istis usui esse posse, quando recentiora schismata peperere tot in Anglia, Germania, Belgio, aliisque Provinciis, *Visionarios*, ut vocant. Cavendum autem ne stulti abutantur nomine ac verbis Augustini, neve revelationes atque inspirationes tanquam cœlitus delapsas nimiùm credulis obtrudentes, fallant, simulque fallantur. Ceterùm si Pherepono animus est, Augustinum hic tacitè *Fanaticis*, ut aiunt, seu *Enthusiastis*, accensere, eidemque saltem ex his verbis invidiam creare, nequeo quin desiderem in ejus consilio æquitatem. Nemo longius abfuit, quàm Augustinus, à revelationibus venditandis; nemo luculentius expressit quam sibimet ipsi fidem haberi vellet. Se quippe ille noverat non Prophetam, non Doctorem ab omni erroris periculo immunem. Non ille tantum sibi tribuebat, ut vellet sibi credi quæcumque diceret, quasi nihil non Cœlo Auctore loqueretur in interpretandis divinis Literis. Sed qui sciret ab homine privato expectandam non esse certissimam Doctrinæ Christianæ explicationem, & sitam esse immunitatem ab omni errore in unius tantummodò Ecclesiæ auctoritate: sua proinde accipi volebat, tanquam dogmata hominis, veritatem quidem quærentis, sed non auctoritate cœlesti proponentis. Vulgatissima sunt, & tamen hic referenda, quæ ille in Epist. 36. ad Fortunatianum olim CXI. scribit. *Neque enim*, ait, *quorumlibet disputationes, quamvis Catholicorum, & laudatorum hominum, velut Scripturas Canonicas, habere debemus, &c. Talis ego sum in scriptis aliorum; tales esse volo intellectores meorum.* Et ad sanctum Hieronymum ita scripserat Epist. 82. aliàs 19. *Solis Scripturarum Libris didici hunc deferre honorem, ut nullum auctorem eorum in scribendo errasse aliquid, firmissime teneam. Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate prapolleant, non ideo verum putem, quod ipsi ita senserunt & scripserunt.* Reliqua Augustini hac de re documenta omitto. Quamobrem tollitur suspicio omnis, voluisse unquam Augustinum aliquid novi tradere, tanquam sibi cœlitus revelatum, dictisque suis hâc arte comparare certissimam fidem.

Quæ ergo mens Augustino, cùm ait, *Deum ac Dominum nostrum sibi de præceptis tractandarum Scripturarum cogitanti, nonnulla suggerere consuevisse?* Nihil aliud ille vult, nisi se Deo accepta referre, quæcumque bona, utilia, ac vera eam in rem sibi adinvenisse & excogitasse videbatur. Nempe à Deo venit quidquid boni in homine nascitur;

nascitur; & quælibet cogitatio bona ad Deum, hoc est, ad ejus proprium ac præcipuum Auctorem, referenda est; *non enim sumus sufficientes cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.* Quæ sententia illustrata est ab integro sanctorum Patrum choro, sed ab Augustino potissimum innumeris in locis. In iisdem Libris *de Doctrina Christiana* auctor ipse est Oratoribus sacris, ut preces ante concionem ad Deum fundant, & ab ipso deposcant, quid & quomodo dicendum; nam ut est Sap. VII. 16. *In manu illius & nos & sermones nostri, & omnis sapientia, & operum scientia & disciplina.* Ad preces tamen adjungendum esse ait studium necessarium; & hoc enim Deus exigit à nobis: quæ etiam valere puto ad retundenda Phereponi dicteria pag. 548. Animadv. ad Serm. 244. Augustini, ubi sanctum virum non sine legentium stupore quodammodo ridet, quòd auxilium divinum imploraverit, cùm ad populum verba faceret. Nomine itaque divinæ *suggestionis* & *revelationis* sibi factæ quoties utitur Augustinus, aut populum erudiens, aut Libros conscribens, id tantùm sibi vult, se divino boni cujuscumque auctori tribuere, atque acceptum referre, quidquid boni ac veri calamo aut ore prolaturus est. Neque illi animus jactitandæ revelationis cujuspiam, cui fidem non habere certissimam piaculum sit; multòque minus quidquam profert tanquam novum dogma sibi à Deo revelatione peculiari detectum. Immo his ipsis verbis (quæ de Prologo ad Libros de Doctr. Christ. Phereponus sumpsit) satis prodit Augustinus, se nihil tradere supra hominis privati jus, dum humilis æquè ac modestus dubitat, num *Deus scribenti sibi* ea tunc sit suggesturus, an denegaturus, quæ volentibus & valentibus discere, utilia deprehendantur.

Eâdem pag. 524. Animadv. configit Phereponus hæc alia Augustini verba: *Homo itaque fide, spe, & caritate subnixus, eaque inconcussè retinens non indiget Scripturis, nisi ad alios instruendos. Itaque multi per hæc tria etiam in solitudine sine codicibus vivunt.* Itaque Augustinus Lib. I. cap. 39. de Doctrina Christiana, ad quæ Phereponus: *Nemo*, inquit, *tam est peritus Scripturæ, quin indigeat codicibus, quos consulat & legat subinde. Quòd si quis Literas nesciat, ibi potiùs debet vivere, ubi leguntur, quàm in solitudine: si quis sciat, protervia est, & negligentia non ignoscenda, si codices sibi non comparet.* Tum Augustini sententiam egregio decreto percellit, inquiens: *Hæc merum enthusiasmum redolent.* Phereponum laudo, quòd Scripturæ sanctæ necessitatem atque utilitatem Christiano Populo commendet. Ne apud nos quidem ullus est, qui divinas Literas veluti summum Dei munus non extollat; nemo est, qui earum lectionem atque meditationem non suadeat;

& impietate non careret, quicumque ab eo studio Christianum Gregem averteret, easque superfluas Reipublicæ Catholicæ arbitraretur. Quantùm quoque in iis laudandis, & suspiciendis sedulus fuit Augustinus, tantùm quoque alienus fuit à minuenda earum utilitate. Id ostendere facile quidem, sed etiam supervacaneum foret in tanta rei evidentia. Hæc tamen generalis regula suas patitur exceptiones; nam ad consequendam vitam æternam, & ad rectè vivendum atque credendum, hominibus singulis necessaria non est divina Scriptura; interdum etiam non utilis, immo perniciosa est, non ex se ipsa, sed ex ignorantia, aut perversis hominum affectibus. Certè fuere tempora, quibus Codices sacri novæ Legis non erant, & aliquid nondum fuerat Literis divinitus commendatum. Ita nempe se habuere priores anni Christianæ Reipublicæ. Præterea diu caruere sacris Literis Provinciæ quædam Christum amplexæ, cùm in earum Linguam conversa nondum fuissent Prophetarum & Apostolorum monumenta. Audiendus est in hanc rem sanctus Irenæus Lib. 3. cap. 4. *Quid autem*, inquit ille, *si neque Apostoli quidem Scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat sequi ordinem Traditionis quam tradiderunt iis, quibus committebant Ecclesias? cui ordinationi assentiunt multæ gentes Barbarorum eorum, qui in Christum credunt, sine charactere, vel atramento scriptam habentes per Spiritum in cordibus suis, & veterem Traditionem diligenter custodientes.* Infrà verò addit: *Hanc fidem qui sine Literis crediderunt, quantum ad sermonem nostrum barbari sunt; quantum autem ad sententiam, & consuetudinem, & conversationem propter fidem, per quam sapientissimi sunt, placent Deo conversantes in omni justitia, & castitate & sapientia.*

Nolo hîc innuere, quibus hominibus, & quomodo & quando necessaria non sit divina Scriptura, immo etiam esse possit, quibusdam conditionibus positis, perniciosa. Insistere tantummodo placet verbis sancti Irenæi. Etiam sine sacris Literis placere Deo possunt homines, dum *in omni justitia, & castitate, & sapientia* versentur. Nam cur cœleste hoc eruditionis patrimonium Ecclesiæ suæ dedit Deus, nisi ut nos veritatem revelatam edoceret, eamque mutationis ac depravationis periculo eriperet, simulque nos ad amorem sui & proximi, & justitiæ incitaret? Atqui certissimum est, vel sine lectione divinarum Scripturarum posse homines consequi id, quod per easdem tribuere Deus solet, nempe abundare fide, spe & caritate, operibusque pietatis atque justitiæ fideliter vacare: id quotidie faciunt tot illiterati ac rudes. Bona institutio, pia meditatio, Pastorum vox, prædicatio atque Traditio non rarò satis sunt homini divinâ gratiâ adjuto, ad placendum plus Deo,

quàm placeant Eruditi nonnulli in sacrarum Literarum studium perpetuò intenti. Ergo in his casibus non indigent homines Codicibus sacris quos legant, multòque minus si legere nesciant. Jam aliunde habent, quod ex eorum Librorum lectione expectare alii possunt. Ergo iis tunc necessaria non est lectio sacrorum Librorum. Quod si quis dicat: erit saltem utilis, immo necessaria quodammodo; nam fides, & spes & caritas sine meditatione cœlestium Codicum servari vix queunt: respondebimus, nunquam negasse Augustinum, quin semper utilis esse possit lectio divinorum librorum, sed tantùm ejus necessitatem negasse in hominibus jam fide, spe & caritate abundantibus. Deinde Augustinum loqui de iis, qui has virtutes *inconcusse retineant*, ac fervent; nam eo saltem tempore necessitas nulla est legendæ, aut audiendæ divinæ Scripturæ. Tandem cùm certum sit, uti diximus, aliter quàm per lectionem Codicum sacrorum, fidem, spem & caritatem obtineri posse, certum pariter esse debet, sine eadem lectione servari ac retineri posse easdem virtutes.

Quibus ex rebus intelligas, perperam, ac intolerandâ censurâ *Enthusiasmum* somniari in Augustini sententia, quasi auctor sit sanctus Doctor, nihil generaliter referre, habeatne Christianus Homo, an non habeat, legatne an non legat Scripturam sacram. Æquivocatione rursus non carent Phereponi verba, dum ait: *Nemo tam est peritus Scripturæ, quin indigeat Codicibus, quos consulat & legat subinde.* Explicare debuit Censor, quem in finem quisque indigeat Codicibus sacris: si ad alios erudiendos; utique vera est Phereponi sententia: sed ipse ab Augustino priùs didicit, ita scribente, ut vidimus: *Non indiget Scripturis, nisi ad alios instruendos.* Si ad eruditionem sui, ut rectè credat, ac rectè operetur; jam ostendimus id immeritò à Censore affirmari, cùm & Augustini tempore multi homines piissimi, fide, spe & caritate subnixi, *etiam in solitudine sine Codicibus viverent*, & nostris etiam temporibus multi vivant fide, pietate, bonisque operibus conspicui, & tamen Literarum prorsus ignari. In reliquis item Phereponi verbis eadem æquivocatio latet. *Qui nescit Literas, ibi potiùs debet vivere, ubi leguntur sacri Codices, quàm in solitudine:* id verum est, nisi jam inscriptam in corde suo habeat, & solicitè servet legem, & doctrinam eorumdem Codicum; at eadem necessitas minimè urget, ubi jam teneat, credat, & re perficiat, quod sacri Codices tradunt, præcipiunt & suadent. Similiter *protervitæ & negligentiæ* intolerandæ damnandus continuò non est, qui Literarum gnarus *Codices sacros sibi minime comparet*: fieri enim potest, ut hic jam ipsos legerit, & ex ipsis, aut aliunde didicerit, aut discere pergat, & foveat, & exerceat legem Dei in omni pietate atque justitia. Tabulæ

autem lapideæ, & Codices scripti eò duntaxat tendunt, ut in cordibus hominum legem veritatis & caritatis inscribant: quod cùm factum est, & ea lex *inconcusse retinetur*, tum necessitas tollitur comparandi sibi Codices materiales, sine quibus nemo dubitare potest, quin multi ad veram pietatem, & salutem æternam pervenerint, atque perveniant. Itaque necessaria quibusdam non est, quanquam generaliter loquendo nunquam desinat esse utilis ex natura sua divinorum Librorum lectio.

Cap. 8. Lib. 2. de Doctr. Christ. scripserat Augustinus: *Illi duo Libri, unus qui Sapientia, & alius qui Ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur: nam Jesus Sirach eos scripsisse constantissime perhibetur.* Tum Retract. Lib. 2. Cap. 4. sententiam hanc suam de Auctore Libri Sapientiæ corrigit, aitque se didicisse postea, non esse illum Sirachidi tribuendum. Ad hæc Phereponus pag. 524. Animadv. *Mirum esse*, ait, *Episcopum tanti nominis rem tantillam ignorasse aliquandiu, quam à Cathecumenis disci oportuisset. Nunquam studiose eum legerat Librum, cùm hæc scriberet; nam Auctor Libri se non ait Jesum esse filium Sirach, sed Regem Israëlis Cap. IX, 7. 8. Quod cùm ita sit, non capio, qui inter Propheticos Libros censeri posset Opusculum, cujus Auctor præ se fert se Regem fuisse, cum minime fuerit.* Auctorem Libri *Sapientiæ* nemo certissimè novit huc usque, & variæ de ipso opiniones fuere apud Veteres, quanquam plerique in Salomonem conjecturâ ferrentur, & quidem gravissimâ. Quare mirum esse non debet, quòd Jesum Sirachidem Augustinus quondam censuerit Libri Auctorem, aliorum famam secutus. Neque piaculum fuit id aliquandiu ignorasse, cùm ne nunc quidem ad fidem spectet nosse, quis Auctor ille fuerit, & profectò incertus sit Auctor. Deinde verum quidem est, ejus Auctorem se dicere Regem, & conditorem etiam Templi, quæ certè non conveniunt Jesu filio Sirach. Attamen mirum potiùs esse debet, quòd Phereponus non ceperit, qui simul credere Augustinus potuerit Jesum Libri Auctorem, & Librum ipsum inter Propheticos connumerandum. Hoc intellectu assequi non difficile fuisset homini erudito, si aliud quàm causas accusandi Augustini apud Augustinum quæsiisset.

Quicumque Salomoni abjudicant Canonicum hunc Librum, certè norunt, quid ibi Cap. IX 7. 8. legatur, & tamen alium à Salomone faciunt illius Auctorem, compertum videlicet habentes, nihil idcirco vacillare auctoritatem Propheticam Libri illius: Auctor enim, quicumque is fuit, creditus est sapientissimi Salomonis sensa, atque sententias collegisse in unum ex aliis Libris, quos elucubratos à Salomone scimus, atque deperditos, & ex iis Librum consar-

cinasse sub titulo *Sapientia Salomonis*. Librum quoque *Ecclesiastici* ex Ethicis Scriptionibus Salomonis per Sirachidem fuisse excerptum, verisimile videtur Eruditis; idemque de *Proverbiorum* parte conjiciunt alii. Deinde Auctor Librum concinnare potuit sub nomine Salomonis, ejusque personam induere, ipsumque loquentem & docentem facere; quod familiare fuit antiquis Scriptoribus. Nempe Salomon omnium mortalium sapientissimus est habitus apud Hebræos. Id innuisse videtur Eusebius Cæsariensis Lib. 11. Cap. 7. Præpar. Evang. ubi postquam Salomonis sapientiam laudavit, hæc subdit: Ἐντεῦθεν ὁρμώμενος καὶ ὁ τὴν πανάρετον σοφίαν εἰς αὐτοῦ πρόσωπον ἀναθεὶς, ἔφη. Quæ ita vertere possumus Latinè: *Hâc ratione commotus & ille, qui omnium virtutum parentem Sapientiam sub ejus nomine exposuit, inquit*, &c. Tum aliqua citat Eusebius ex Cap. VII. 5. Libri Sapientiæ. Idem sensisse videntur Origenes in Joannem Tomo 20. & sanctus Thomas, aliique tum veterum Patrum, tum recentiorum Eruditorum, quibus incertus ille Auctor creditur sub Salomonis persona locutus. Quamobrem nulla esse Pherepono causa potuit mirandi, cur Augustinus Librum *Sapientiæ* Canonicum duceret, simulque ejus Auctorem olim suspicaretur filium Sirach. Non hæc pugnant invicem. Et ipse Augustinus in ea semper sententia fuit, Librum Salomoni non esse tribuendum, sed à quopiam fuisse conscriptum, qui Salomonem fuerit imitatus, quare & *de quadam similitudine Salomonis esse dicebatur* à multis.

Mirari semel cœpit Phereponus, tam facilè nescit desinere. Itaque pag. 524. mirari pergit, qui Lib. 2. Cap. 11. de Doctr. Christ. Augustinus commendet Hebraicæ Linguæ studium ad Scripturarum divinarum cognitionem, cùm in Hieronymo improbarit consilium vertendi Hebraica Latinè, & Septuagintaviralem veteris Instrumenti Interpretationem, divino Spiritu afflante factam crediderit. Magis etiam miratur, cur Augustinus commendato Hebraicæ Linguæ studio, idem ipse neglexerit; immo cur nullus alius iis temporibus eidem Linguæ operam inter Christianos dederit. Sed ne hîc quidem ulla suberat justa mirandi causa. Magni versionem τῶν LXX. faciebat Augustinus, ne dicam pluris etiam quàm oportebat. Porro & minime necessariam, & periculi plenam operam arbitrabatur, novam Scripturæ Interpretationem ex Hebræis Codicibus deducere, & in Ecclesiam inferre, & veterem antiquare ab Apostolis & à Patribus usu receptam. Erant & aliæ rationes Augustino, quas certè nunc infirmas & inanes ipse etiam intelligeret, si in vivis esset, sed tunc fortes & gravissimas adeo arbitrabatur, ut intercesserit consilio suo, ne sanctus Hieronymus in proposito pergeret. Verum aliud est no-

vam Scripturæ sanctæ versionem inutilem ac periculosam suspicari, aliud Hebraicæ Linguæ studium cognitionemque improbare. Illud fecit Augustinus, hoc nusquam; immo & propter eruditionem ejusmodi summo in honore habuit Hieronymum, ejusque versionem tandem deprehensam utilem suâ laude non fraudavit. Auctor item fuit aliis, uti ex ejus Libris constat, ut eidem Linguæ addiscendæ operam darent, cùm apprimè utilem cognosceret ad sacrarum Literarum perfectam intelligentiam, atq; tutelam. Non edidicit ipse, quia serò ejus utilitatem intellexit; non ediscebant alii, quia ingens Magistrorum inopia erat, & à solis Judæis expectandum erat ejusmodi beneficium, quos tamen aut livor à Christianis alienabat, aut Christiani ipsi fugiebant, cùm scandalum pusillis foret arctum cum iisdem habere commercium. Sed hæc Phereponi oculos facilè fugiunt, & is potius amat suspicari interpolationes in Augustini Libris; immo *ad Academicum Ingenium Augustini, sibi non satis constans, referre* hasce contrarias, ut ille sibi fingit, ejusdem sententias.

Quod habet idem Pherepon us pag. 558. Animadv. ad Cap. 7. Libri de Fide & Oper. nos diu non morabitur. Ex Augustini sententia, *Quidquid homo veluti rectè fecerit, nisi ad pietatem, quæ ad Deum est, referatur, rectum dici non oportet.* Censet Phereponus monstrum esse *ex contendendi, & paradoxa defendendi libidine natum*, arbitrari vel ipsas Infidelium virtutes esse peccata. Sed meminisse debuit Censor iste præter Cardinalem Norisium v. c. quem & ipse laudat, complures Catholicos luculentissimè ostendisse, quæ hîc fuerit mens Augustini, alia sanè quàm Calvinus & Jansenius putarunt. Opera ergo bona in ipsis Infidelibus agnovit sanctus Doctor; agnovisse etiam videtur affectus medios inter cupiditatem & caritatem; sed ipsa illorum opera, naturaliter bona, rectè docuit tribuenda esse Deo, qui & in à se aversis bonas voluntates operatur. Tu consule celeberrimos Theologos in hoc argumentum, quod etiam proximè præteritis annis piè versavit Lescius Crondermus Lib. 2. Cap. 9. in Libro, cui titulus, *Elucidatio Augustiniana de divina Gratia Doctrinæ.*

Quid est aliud quod malum dicitur, nisi privatio boni? Verba sunt Augustini Cap. XI. Enchiridii. Hanc sententiam quamplurimis aliis in locis ab Augustino propositam Phereponus pag. 559. & 584. Animad. ineptam judicat, multis deridet, & triumphatoris in morem proculcat atque proscribit. Sed ne hîc quidem placet detinere Lectorem eruditum, cùm nemo nesciat, quàm anxiè subtiliterque à Scholasticis Theologis, immo & ab ipsis Philosophis, agitata fuerit, & agitetur adhuc hujusmodi quæstio. Græci Latinique Patres fere omnes cum Augustino consentiunt. Nobilissimi autem ac innumeri Theo-

logi, ipsique etiam Philosophi sentiunt, & ostendunt, *formale malitia actus moralis, seu peccati, essentialiter in privatione debitæ rectitudinis consistere.* Est itidem materiale, & positivum in peccato, quod etiam agnoscunt ipsi Theologi. Porro videat Phereponus, quibus nominibus sit dignus, dum tanto contemtu, & quibusdam ratiunculis, aggreditur, & nullo negotio conterere se posse putat quæcumque validissima argumenta congesserunt tot egregii Theologi atque Philosophi, in primis verò Cartesiani, ut malum & peccatum statuant in aliqua privatione, sive negatione ordinis ac bonitatis. Contrarium tuentur nonnulli, at certè non sine modestia, quam tamen frustra in Pherepono quæras, controversiæ difficultatem, aut dissimulante, aut fortassis etiam minime intelligente.

Lib. 1. Cap. 1. de Civ. Dei hæc scribit Augustinus: *An non etiam illi Romani Christi nomini infesti sunt, quibus præter Christum Barbari pepercerunt? Testantur hoc Martyrum loca, & Basilicæ Apostolorum, quæ in illa vastatione Urbis ad se confugientes suos alienosque receperunt.* Quin ita res habuerit, nemo dubitare potest; & tamen in his Augustini certissimis verbis habet Phereponus noster, quod carpat pag. 576. Animadv. *Non erat*, inquit, *dissimulandum hosce Barbaros fuisse Christianos, quamvis Arii Sectam sequerentur. Sed laudandi fuissent Hæretici, & rei admirabilitas minuenda: quod simplicior quidem Scriptor facere potuisset, sed non callidus Rhetor.* Do libens Gothos fuisse Christianos, quanquam id de Alarico quidem eorum duce constet, non autem de universa Gothorum Natione; nam & Rhadagaisus alter eorum dux, Paganorum superstitioni addictus fuerat. Do, inquam, id libens, habemus enim non unum hujus rei testem; at cur hujus rei mentionem facere Augustinus debuit? Num ignorabant Ethnici Romani, Gothos Christianam Religionem fuisse professos? minime verò. Id vulgatissimum erat, prodideratque longè antea cognitus Romanis Alaricus, qui & ipsam Urbem non semel obsederat, & pacis fœdera cum Romanis inierat, iis etiam coactis, Imperatorem creare Attalum Arianæ Sectæ hominem, Gentilibus propterea atque Arianis ipse carus. Igitur nihil erat, cur notissimam rem dissimulare vellet Augustinus. *Sed,* inquit Phereponus, *laudandi erant Hæretici, & rei admirabilitas minuenda.* Res erat Augustino cum Romanis, captæ direptæque Urbis calamitatem tribuentibus Religioni Christianæ; non erat cum Gothis. Pepercerant Barbari Christianis æquè ac Ethnicis, qui ad Basilicas Apostolorum & Martyrum confugerant. Ergo Christi causâ effugerunt pœnas præsentis exitii Gentiles Romani, non evitaturi, nisi nomen & Religio Christi Barbarorum feritatem adeo evidenter mitigasset, atque cohibuisset. Hic igitur insistit Augustinus, & in-

grati animi Romanos Ethnicos arguit, qui fateri nollent se mitissime habitos non alia de causa, quàm quòd sacra loca propter Christum Barbari revererentur. Quanquam verò Gothi Christiani essent, non desiit tamen admiranda esse illorum mansuetudo erga Romanos. Moribus quippe barbari, immanitate feri, victoriæ ardore furentes, spem nullam reliquerant tantæ erga victos clementiæ, cùm ne ipsi quidem Romani, nedum efferatæ gentes, victis parcere solerent ad Templa inanium Deorum confugientibus.

Quod tamen animadvertas velim, Augustinus ipse hanc Barbarorum insuetam humanitatem, *misericordiam & humilitatem*, multis commemorat: quod cùm facit, certè ipsos Hæreticos de laudando facinore laudat. Deinde Lib. V. Cap. 23. ejusdem Operis de Civitate Dei refert insignem Christianorum victoriam de Rhadagaiso Gothorum Rege reportatam quinque ante captam ab Alarico Urbem annis. Auctor & ipse est, fuisse Rhadagaisum falsis Diis addictum, quibus etiam immolare quotidie ferebatur. Quamobrem, inquit Augustinus: *Si ille tam impius, cum tantis & tam impiis copiis Romam fuisset ingressus, cui pepercisset? quibus honorem locis Martyrum detulisset? in qua persona Deum timeret? cujus non sanguinem effusum, cujus pudicitiam vellet intactam?* Tum Romanos arguit, quòd Deo non agant gratias, *qui cùm statuisset irruptione barbarica graviore dignos mores hominum castigare;* victum tamen voluit Rhadagaisum Dæmonum cultorem, ne ipsis Dæmonibus gloria, Romanis verò acerbissima clades contingeret. *Deinde cùm ab his Barbaris* (hoc est ab Alarico ejusque copiis) *Roma caperetur, qui contra omnem consuetudinem bellorum ante gestorum ad loca sancta confugientes, Christianæ Religionis reverentiâ tuerentur, ipsisque Dæmonibus, atque impiorum sacrificiorum ritibus, de quibus ille præsumpserat, sic* ADVERSARENTUR PRO NOMINE CHRISTIANO, *ut longe atrocius bellum cum iis, quàm cum hominibus gerere viderentur, &c.* Quæ verba tam aperta mihi videntur, ut non dubitem, quin Phereponus ipse intelligere demum possit, non dissimulatam ab Augustino Religionem Gothorum, quanquam alioqui notissimam, & commendatum eorum facinus ab ipso fuisse: cujus tamen rei laudem ad Christum Deum tanquam ad præcipuum auctorem referendam esse prudenter monet. Sed ego fortasse ineptus, quòd omnia vestigia consectari velim Censoris nostri, qui hîc tam facilè Augustinum nobis exhibet veluti Rhetorem callidum. Væ Libris atque Scriptoribus, si hujusmodi nebulas excitare licet adversus illos; nam quis in uno stans pede magnus statim Criticus evadere, cùm lubet, non possit?

Ejusdem ponderis est alia Phereponi adnotatio in ea Augustini

verba

verba Lib. VII. Cap. 14. de Civ. Dei: *Si ergo Mercurius ipse sermo est, etiam ipsis* (Ethnicis) *confitentibus Deus non est.* Quæ sic Phereponus illustrat, dicens: *Miror non timuisse Augustinum, ne sibi objiceretur, quod passim h bet de Verbo; nam similis objectio potuit fieri, responsioque Augustini pariter eludi.* Facilè profectò miratur Phereponus, ejusque admirationem atque adnotationem quibusdam Gregalibus suis hîc placituram mihi persuadeo. Verùm quisquis rem seriò perpendat, è vestigio intelliget, hominem hunc nihil pensi habuisse interdum quid scriberet, dum contra Augustinum scriberet. Et sanè ille ridendus, qui miratur non timuisse Augustinum, ne hîc in se ipsum sua tela converterentur. Ex Augustini sententia *Mercurius* dicebatur esse hominum *sermo*. En ejus verba. *Quòd si sermo ipse dicitur esse Mercurius, sicut ea quæ de illo interpretantur, ostendunt. Nam ideo Mercurius, quasi medius currens dicitur appellatus, quòd sermo currat inter homines medius*, &c. *Ideo & mercibus præesse, quia inter vendentes & ementes sermo fit medius*, &c. Quis autem sanus, & non ludens, hominum *Sermonem* nonnunquam stultum, deceptorium, & falsa narrantem, semper verò creaturæ filium, & subsistentiâ carentem, velit appellare, & credere Deum? At Catholici, cùm Dei Filium appellant *Verbum*, cui etiam nonnulli *Sermonis* vocabulum accommodarunt, Verbum intelligunt divinum, Verbum Dei prolem, Verbum non exteriùs sonans & fugiens, sed interiùs manens, & ex divina essentia, & ab æterno productum, & cum ipso Patre, atque in ipso Patre subsistens; Verbum denique (ut loquar cum Auctore Libri de quinque Hæresib. quem olim Augustino tribuebant) quod *melius Græce dicitur λόγος; logos quippe verbum significat, atque rationem*, ac propterea Dei Patris æterna ratio atque sapientia. Quare nihil erat, cur sibi, & sententiæ Catholicorum timeret Augustinus, dum ideo argumentatur, *Mercurium* non esse Deum, quòd ipse dicatur esse *hominum sermo*; nimia quippe intercedit differentia inter hominum sermonem, & Verbum Dei æternum, immutabile, increatum, quod idem est ac ratio divina. Immo videas plerosque Patrum, cùm Græcorum, tum Latinorum, & Augustinum præcipuè in Libris de Trin. & in Joannis Evang. & alibi, fuisse usos exemplo Verbi humani atque creati, ad explicandam aliqua ex parte rationem divini & increati Verbi. Sed simul explicarunt quàm immanè duo ista verba invicem distarent, probè nimirum intelligentes, solos Sophistas ea comparatione abuti posse contra divinam naturam Verbi cœlestis. Consule Petavium Tom. 2. Lib. 6. Cap. 2. Dogm. Theologic.

Plura alia supersunt in censoriis Phereponi Animadversionibus,

quibus sua deberetur censura. Sed si persequi singula velimus, vix erit scribendi modus. Paucis ergo Orationi nostræ finem faciamus. Quòd Augustinum, ubi opus erat, aut justa causa occurrebat, Phereponus sibi corrigendum susceperit, molestè non ferimus; immo aliqua etiam ratione laudandum consentimus. Quòd malè toties correxerit, quòd tam impotenti odio in ipsum exarserit, quòd nullum denique non moverit lapidem, quo incomparabilis viri famam pro viribus prosterneret, hoc dolemus, hoc in perniciem non modò sanctæ Religionis, sed & bonarum Artium, atque Literarum tendere clamamus. Certe immodica veneratio nos in transversum agat, aut livor nos urat, si contendere velimus, nunquam Augustinum errasse, nunquam meliora tradere potuisse, nunquam scribere accuratiùs debuisse; Phereponum verò iniquis semper censuris adversus ipsum fuisse præliatum. Magnorum virorum in Literis lapsus ac vitia non dissimulari, tum veritati apprime gratum est, tum Religionis ac Reipublicæ interest, ne sub magnis nominibus major errori fastus, nocendique licentia obveniat. Verùm & immensæ Augustini virtutes sinceriùs erant exprimendæ, ejusque nævi tam fuscis coloribus, tantâq; bile exaggerandi & amplificandi non erant, ut sanctissimum æque & doctissimum Episcopum, si licuisset, nativo suo splendore Phereponus omnino expoliaret. Immo si quisquam dignus erat, qui placide haberetur, is Augustinus erat, quem summa pietas atque doctrina ingeniis omnium seculorum, & Ecclesiæ veræ perpetuò commendavit. Phereponi tamen censuram inofficiosam, simul & ab æquitate alienam, quantò magis execremur, postquam, ni mea me fallit opinio, tot iniquas accusationes audivimus, & tantam segetem errorum deprehendimus in ipso Augustini Censore? Reliquum igitur est, ut homini illi meliorem ingenii & eruditionis non vulgaris usum à Deo precemur. Lectores verò moneamus, ut si minus periti sunt, ab ejus Librorum lectione abstineant; sin docti sunt, caute versentur cum Dictatore Critico. Interim verò stet ille tanquam exemplum, quid possit in inquisitione veritatis humana ratio sibi relicta sine salutaribus frænis, de quibus uti & de juribus ingeniorum, hactenus Oratio nostra pro viribus egit.

FINIS.

PRIVILEGE DU ROY.

LOUIS PAR LA GRACE DE DIEU, ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE. A nos amez & feaux Conseillers les Gens tenans nos Cours de Parlement, Maîtres des Requêtes ordinaires de nôtre Hôtel, Grand Conseil, Prevost de

Paris, Baillifs, Sénéchaux, leurs Lieutenans Civils, & autres nos Justiciers qu'il appartiendra, SALUT. Nôtre bien amé CHARLES ROBUSTEL, Libraire à Paris, Nous ayant fait remontrer qu'il desireroit faire imprimer un Livre intitulé *Lamindi Pritanii de Ingeniorum Moderatione in Religionis Negotio*; & donner au Public, s'il Nous plaisoit luy accorder nos Lettres de Privilege sur ce necessaires: Nous avons permis & permettons par ces Presentes audit ROBUSTEL de faire imprimer ledit Livre en telle forme, marge, caractere, conjointement ou separement, & autant de fois que bon luy semblera; & de le vendre, faire vendre & debiter par tout nôtre Royaume pendant le temps de dix années consecutives, à compter du jour de la date desdites Présentes. Faisons défenses à toutes sortes de personnes, de quelque qualité & condition qu'elles soient, d'en introduire d'Impression étrangere dans aucun lieu de nôtre obéïssance; & à tous Libraires, Imprimeurs & autres, d'imprimer, faire imprimer, vendre, faire vendre, débiter ni contrefaire ledit Livre en tout ni en partie, sans la permission expresse & par écrit dudit Exposant ou de ceux qui auront droit de luy, à peine de confiscation des Exemplaires contrefaits, de quinze cens livres d'amende contre chacun des contrevenans; dont un tiers à Nous, un tiers à l'Hôtel-Dieu de Paris, l'autre tiers audit Exposant; & de tous dépens, dommages & interests: A la charge que ces Présentes seront enregistrées tout au long sur le Registre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, & ce dans trois mois de la date d'icelles; que l'Impression dudit Livre sera faite dans nôtre Royaume, & non ailleurs, en bon papier & en beaux caractères, conformement aux Reglemens de la Librairie; & qu'avant que de l'exposer en vente, il en sera mis deux Exemplaires dans nôtre Bibliotheque publique, un dans celle de nôtre Château du Louvre, & un dans celle de nôtre tres-cher & féal Chevalier Chancelier de France le Sieur Daniel-François Voysin Commandeur de nos Ordres; le tout à peine de nullité des Presentes. Du contenu desquelles vous mandons & enjoignons de faire jouir l'Exposant ou ses ayans cause, pleinement & paisiblement, sans souffrir qu'il leur soit fait aucun trouble ou empêchement. Voulons que la Copie desdites Présentes qui sera imprimée au commencement ou à la fin dudit Livre, soit tenue pour dûement signifiée, & qu'aux Copies collationnées par l'un de nos amez & feaux Conseillers & Secretaires, foy soit ajoutée comme à l'Original. Commandons au premier nôtre Huissier ou Sergent de faire pour l'execution d'icelles tous Actes requis & nécessaires, sans demander autre permission, & nonobstant Clameur de Haro, Charte Normande & Lettres à ce contraires: CAR TEL EST NÔTRE PLAISIR. Donné à Fontainebleau le cinquiéme jour du mois de Septembre, l'an de grace mil sept cens quatorze, & de nôtre Regne le soixante-douziéme. Par le Roy en son Conseil, signé, FOUQUET.

Registré sur le Registre No 3 de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, page 851, No 1050, conformément aux Reglemens & notamment à l'Arrest du treize Aoust 1703. A Paris le 10 Septembre 1714.

ROBUSTEL, Syndic.

